M. LOVÁSZY MAGDA
KETTEN AZ ÚTON

M. LOVÁSZY MAGDA

KETTEN AZ ÚTON

SZÉPIRODALMI KÖNYVKIADÓ
BUDAPEST 1963

36694

Budapesti, IV. Eötvös u. 30

1964 DEC 1

© M. Lovászy Magda, 1963

Tudom, ha ezt a könyvet végiglapozza, furcsállva csóválja majd a fejét, és olykor-olykor meg is hökken, kedves Olvasóm. Talán tamáskodik is egy kissé, mert szerfölött szokatlan dolgokra lel, olyanokra, melyeket nehezen tud besorolni ismereteinek valamelyik rekeszébe, hiszen teljességgel más, elütő attól, amit megszokott.

Ám, kezdjük a dolgok legelején!

Valószínűleg került már a kezébe olyan regény, melynek elején a következő szöveg hívta fel a figyelmét: „A regény cselekménye és szereplői az író képzeletének szüleményei. Élő személyekkel, megtörtént eseményekkel adódó hasonlatosság csupán a véletlenség játéka lehet."

Jómagam ennek az ellenkezőjére hivatkozom: mindaz, ami a regényben történik, n e m az író képzeletének szüleménye. Az író ebben az esetben nem teremtője, csak krónikása az eseményeknek.

A helyszín, ahol a regény lejátszódik, nagy részben a múlt királyi Jugoszláviája — közelebbről Szabadka városa —, Európának ez a politikailag és társadalmilag legszínesebb, legtarkább és ellentmondásokkal teli földdarabja, mely az első világháború után Szerbiából, Horvátországból, Szlovéniából, Bosznia-Hercegovinából, Dalmáciából, Montenegróból, részben Macedoniából és a Vajdaságból alakult ki. Ahány földrajzi fogalom, annyiféle nép, sőt annyi kultúra, és ráadásul mind valahánya más-más fokon. Ez az új népötvözet friss és erős, eszmékre és tudásra szomjas. Az állam magja: Szerbia. megalakulása pillanatában még nem egészen egy évtizede, hogy végleg felszabadult a sok évszázados török uralom alól. Óriási iramban él: a mélyen gyökerező patriarkalizmus mellett, talaján a kor legújabb eszméi sarjadnak ki, egyetlen lendülettel akar fel-

zárkózni a századok óta polgáriasult Európa mellé. A sokanyelvűségen felül a sokeszméjűség a jellemzője. Az ország felszabadításáért fegyverrel harcoló apák fiaiknak adják át a szabadság szeretetét, jogaikhoz ragaszkodnak, és így történik meg, hogy a jellegében diktatórikus királyság időnként demokratikusabb, mint Európa demokratikusnak hirdetett polgári államai. A korabeli magyar politikai és társadalmi viszonyok ettől teljesen elütő jellegűek voltak, és éppen ezért a történés, átplántálva, szinte képtelenségnek hatna!

Ebben az időben sehol másutt nem történhetett volna meg, hogy a parlament elnökének a fia, apja szeme láttára, kommunistává lesz, és ezt nyíltan megvallja, tudván, hogy szülője mily feltétlenül tiszteli a politikai vélemény szabadságát. Az első világháborút követő időszakban kezd határozottabban kifejlődni az osztály-elkülönülés.

Az új polgárság jó része haladó szellemű, az egyetemi ifjúság zömében baloldali beállítottságú, a munkásság pedig túlnyomóan és elhatározottan a szocializmus hívője.

A kiválasztódás folyamatát, éppen a tömeg eredendő demokratizmusa következtében, az Európa-szerte fellépő fasizmus gyorsítja meg, mialatt a hivatalos állam a fasizmus ellenszere, a baloldal ellen hadakozik.

Ez a hivatalos gépezet volt az, amely — bár papíron a nemzetiségek egyenjogúak voltak a szerbséggel — fűtötte a túlzó nacionalizmust. A Vajdaság földjén nemcsak a rég honos szerbek és magyarok éltek, sok volt itt a német, horvát anyanyelvű is. Az első világháború után pedig ezrével telepítették ide Szerbiából a dobrovoljácokat, a szerb hadsereg leszerelt önkénteseit, ezeket a királyhű, nagyszerb álmokat szövő elemeket. Gyermekeikből került ki a túlzó nacionalista Szokol ifjúsági szervezet tagjainak zöme, hogy felnőtt korukban a csetnik szervezetet, a királyhű, soviniszta, polgári katonai alakulatot szaporítsák számukkal. A szerbség egy részének ez a magatartása váltotta ki azután a kisebbségek körében is megélénkülő nacionalista megmozdulásokkal az egyre súlyosabb nemzetiségi összeütközéseket.

A regény cselekménye ebben a politikai helyzetben indul.

A tömeggel szemben áll a kozmopolitává változott legfelső uralkodó réteg és a pénzarisztokrácia.

Ebben az időben a harc jobbára még leplezetten, a föld alatt folyt. A helybeli adottságok, Szabadka egyéni körülményei hozták magukkal, hogy a küzdelem munkás és paraszt résztvevői mintegy a háttérből harcoltak, és a színen inkább az értelmiségi és a polgári származású mozgalmi emberek álltak.

Ez a helyzet a háború kitörésének pillanatában változott meg — ezren és ezren, munkások és parasztok! — hirtelen felmagasodtak az első sorba, kiléptek az eddigi mesterséges, célszerű homályból, és vívták a fasizmus elleni, a szocializmusért megindult küzdelmet önfeláldozóan, soha meg nem törve — ha kellett — a mártírhalálig.

Mamuzsicsot a Bárány Szálló éttermének besötétített, pincehűvös fehér szobájából, a jeges fröccs mellől szólították el a sürgős üzenet.

— No, mi az, Gyokó? Vasárnap sem hagynak nyugton? — tartatta Kosztelitz doktor a hirtelen távozás okát.

— A belgrádi nagyfejűeknek mindig minden sürgős! — vetette oda ingerülten a cigánybarna, kalózarcú, sovány férfi hátralökve székét. — Hát akkor este Palicson találkozunk, urak!...

A rendőrlegény buzogó tisztelettel csapta fel előtte az ajtót. A nyíláson élesen szúrt be a szabadkai utcáról a júliusi dél perzselő napfénye. A lusta, port kavaró szél, amely valahonnan az afrikai pusztákról indult, az izzó homoksivatagok tikkasztó hőségét árasztotta magából, s nem védett ellene a pehelykönnyű, trópusi fehér vászonruha sem.

Mire Mamuzsics végigsietett az Alexandrova ulicán, s áttört a Ferenc-rendiek templomából kitolongó tömegen, két lapockája selymes vásznán verejtékfoltok ütöttek keresztül. Újra szitkozódni kezdett magában, sűrű vérű, fekete szidalmakkal, ahogy odalenn, délen szokták, a macedón hegyek között, ahonnan elszármazott. Sokan végigmérték a szemközt igyekvők közül, kíváncsian, vajon mi késztetheti a rendőrkapitányt ilyen sietségre. Félreértette a félig rejtett pillantásokat, hiúságában úgy vélte, hogy mindenki ruhája izzadtságfoltjain mulat.

— Úgy festhetek, akár egy koszos zsákhordó legény! — villant fel benne, s ettől a gondolattól még ingerültebb lett.

A lépcsőház hűvösében fellélegezve letörölte lucskos homlokát. Kettesével ugrált fel a márvány fokokon, és a szobájához érve végigbömbölt a folyosón, hogy hangja elérjen a nyitott ajtajú telefonközpontig.

— Itt vagyok! Kapcsoljátok Belgrádot!

Kalapját éppen csak az asztalra dobhatta, már szólt is a készülék éles, távolsági beszélgetést jelző, szaggatott csengőszava.

— Mamuzsics kapitány... alázatosan jelentkezem! — tagolta a kagylóba, s nem igyekezett elfojtani lihegését. Hadd vegyék tudomásul ott a Belügyminisztériumban, hogy Mamuzsics Gyokó a szolgálat érdekében nem ismer kényelmetlenséget, fáradtságot és ünnepnapot. Bár egyedül volt a szobában, sarkát úgy csapta össze, derekát úgy lendítette meghajlásra a telefon előtt, mintha a maga testi mivoltában állana szemben az államtitkárral.

— Igenis... parancsára... igenis... parancsára! — ismételte sűrűn a hosszú, majdnem egyoldalú beszélgetés alatt, s közben egyre jobban, egyre ingerültebben harapdálta hódító, moziszínész-jellegűre nyesett bajuszkája foggal elérhető szálait. — Végrehajtom... jelentem... — mondta végül, s újból összekoccintotta cipősarkát, meghajolt a telefon előtt.

Amíg helyére nem tette a kagylót, agya üres volt, jó bürokrata módjára csak arra ügyelt, mit mond onnan a telefonhuzal másik végéről a feljebbvaló, aki az előléptetés, kitüntetés vagy az elmarasztalás forrása lehet.

Mihelyt bontott a vonal, hirtelen kitört.

— Még csak ez hiányzott!... — s már üvöltött. — Kraljevics... Kraljevics!...

A szolgálatvezető őrmester bevágódott a szobába.

— Parancs!

— Fröccsöt!... Meg kell veszni ettől a hőségtől!

Közben újra a telefonért nyúlt. Több számot hívott egymás után, hiába. Senki sem vette fel a kagylót. Idegessége egyszerre túlömlött az elviselhetőség fokán.

— Kraljevics! — ordította, ahogy a torkán kifért.

— Hozom már! — hangzott a felelet, s az őrmester könyökkel nyitva a kilincset, féloldalvást befurakodott a szobába. Két markában a jég hidegétől befutott, párás üvegeket cipelte.

A rendőrkapitány szájában összefutott a nyál, s a szomjan-

haló mohóságával keverte meg a fröccsöt. Ivás közben egy kézmozdulattal benn marasztotta az öreg szerb rendőrt.

— Szalajtassa szét legényeit a városban! — parancsolta, mihelyt levegőhöz jutott a végtelen korty után. — A föld alól is keritsék elő Csátics kapitány urat!

— Igenis!

— Aztán hozasson fel konyakot!... Franciát! — toldotta meg az utasítást, mert eszébe jutott, hogy a csendőrkapitány nem iszik egyebet, s pénzt vetett az őrmester elé.

... Francia konyakot szódával! Ördög a gyomrába! Gyerekkorában az asztal körül kergették, ha mást mert inni ott a kragujeváci fűszeresbolt mögötti oduban! — buggyant fel benne az ellenszenv — Csátics... sarkantyú... lovastisztet játszik ez a bohóc! — s gyorsan megkeverte a második fröccsöt.

Az őrmester újból benyitott.

— ... Igaz is, kapitány úr — ezt hozta be egy őrszem a palicsi útról! — s letett az íróasztalra egy kicsiny, negyedlapnyi, sűrűn telenyomtatott papírost.

Mamuzsics szórakozottan csípte fel, de alig olvasott bele, szeme előtt táncolni kezdtek a betűk.

— Es ezt csak most jelenti! — üvöltött a szolgálatvezetőre.

— Most hozták! — hangzott a nyugodt válasz. — Azt jelentik, mindenütt tele van ilyen papírral a kültelek és a piac. A délelőtt szórhatták szét!

— „Aratósztrájk... aratósztrájk!" — ez a mondat ugrott ki a sorok közül folyton visszatérően. — „Tegyétek le a kaszát... Tartsatok ki... jogaitok vannak... jogotok az emberi munkafeltételekhez!... Aratósztrájk!... A Földmunkások szakszervezete..."

— Elmehet! — vetette oda az őrmesternek. — Ha a kapitány úr megérkezett, jöjjön be Kókai úr is!

Amint gondolataiban felködlött Kókai Petár, a detektívfőnök elhájasodott, szétfolyó alakja, kajánul eszébe villant, mennyire verejtékezhet most ez a zsírgömböc, ha már neki, aki annyira bírja a kánikulát, ilyen melege van. A kezében szoron-

gatott papírlap megzördült, s ez visszaterelte elkószáló figyelmét a „munkára". Hirtelenjében úgy összeharapta száját, hogy megcsikordult a foga... Átkozott dolog!... Átkozott dolog! — ismételte hangtalanul — ezek a nagyurak, nagybirtokosok, a fene beléjük, mindjárt egyenesen Belgrádba futnak. Miért kellett nekik ezekért a koszos aratókért magát a belügyminisztert fellármázniuk? Elintézi az ilyesmit a helyi hatóság is. Persze, könnyebb a lelküknek, ha megmutathatják, hogy előttük minden ajtó tárva áll. Az ember aztán azt sem tudja, honnan és miért kapja a pofont!

Pillantása rátévedt a falon lógó térképre, és félig-meddig gépiesen keresgélte a belügyi államtitkártól felsorolt helységneveket: Zombor... Topolya... Zenta... Ada... Csantavér... Csantavér, itt közvetlenül Szabadka alatt. Itt ütött ki ma hajnalban az aratósztrájk, „nem szabad megengedni, hogy tovább terjedjen! Megakadályozni minden eszközzel"! — tajtékozta a belgrádi főnök. — „Személy szerint felelőssé teszem!"... Könnyű ezt ott, Belgrádban kimondani: személy szerint! — és már megint káromkodott vadul, nekikeseredetten. Szép kis vasárnap! És most ráadásul, mintha csak az orrát akarnák megfricskázni azok a gazemberek, itt ez a röpcédula!...

Összegyűrte a papírost, a földhöz vágta, és nedves zsebkendőjével számtalanodszor törölte végig homlokát. Elindította villamos legyezőjét, egészen közel húzta magához az íróasztalon, és töprengeni kezdett: mit is kell tennie?

Egy kövér, zöld hasú dongó a ventillátor búgására felriadt a szoba valamelyik zugolyából, és mérgesen körüldönögte Mamuzsics kínos gonddal fésült, olajjal lakkosra fényezett, fekete frizuráját. Felkapott egy aktacsomót, és üldözőbe fogta. Nem nyugodott, míg agyon nem csaphatta, utána megkönnyebbülten fújt, mintha valamely nagy győzelmet aratott volna.

— No, jó — mondta önmagának, miközben ismét felöltötte zakóját, nehogy ingujjban lepje meg „az a csendőr" —, majd megbirkózunk ezzel a vacakkal is valahogy! Semmiképpen sem árt egy kicsit a körmére koppantani ezeknek a kommunistáknak. Kezdenek nagyon elszemtelenedni!

De miért is nem kapott ő jelentést idejében a sztrájkkísérletről? — jutott eszébe.

Maga elé húzta az eseménykönyvet, és sebtében felcsapta.

Látta a bejegyzésből: a csendőr osztályparancsnokság hajnalban szólt át, hogy az aratók sok helyütt, ugyanabban az időpontban, egyszerre megtagadták a további munkát.

Belgrádnak igaza van, ez az összhang nem a véletlenek összejátszása ...

Lehajolt, megkereste, kisimította a papírlapot. Szinte gyengéden bánt vele, mert most már nem egyszerű „tiltott sajtótermék", hanem fontos bűnjel volt a szemében. Bizonyíték a kommunisták ellen.

— Persze, persze — ötlött rá hirtelen a késedelem nyitjára. Nem jelenthették az eseményt, nem volt otthon. Csebabcsicsavacsora volt Palicson, nyársonsült kolbász, hús sok itallal, cigányozással reggelig ... Fényes nappal volt, mire hazaért, éppen csak megfürdött, átöltözött, és máris lement a Bárányba, kikúrálni magából az éjszakai italozást ... Hát ezért! ... Aztán jött a belgrádi telefon, és szaladtak érte. Még jó, hogy a Bárányból odaszólt a rendőrségre, hol találhatják. Régi aranyszabály az, hogy az ember mindig hagyja meg, hol kereshetik! Csúful járhatott volna, ha nem tudják előkeríteni idejében. A jövő héten esetleg már valamelyik isten háta mögötti boszniai faluban nyomozhatná a kecsketolvajokat!

A fojtogató gondolatra, hogy zsíros, kényelmes szabadkai állását ily játszva elveszthette volna, kiszáradt a torka. Kénytelen volt megkeverni a harmadik fröccsöt.

— Már meleg! — állapította meg bosszankodva: — Miért nem hozott ez a szamár Kraljevics jeget is?

Mintha a kívánság vonzotta volna, az őrmester kitárta az ajtót, és a jeges vödröt mereven lábszára mellett tartva, utat engedett Csátics kapitánynak.

A csendőrtiszt kardját könyökhajlásába szorítva, nyakig zárt khaki zubbonyában, simára borotvált szikár arcával oly hűvös jelenség volt, akárha az imént szállt volna ki a fürdőkádból, és ki sem tette volna azóta lábát az agyforraló napsütésbe.

Halkan megcsördítette sarkantyúját, és a jegesvödörbe ágyazott konyakosüvegre intett.

— Ez aztán a szíves fogadtatás, pajtás! — mondta köszönés helyett amolyan kissé leereszkedő cimboráskodással.

Mamuzsicsban ismét fellobbant a csendőr iránti, irigykedésből fakadó ellenszenv. Mit játszik ez a zsandár mindig gárdalovastisztet? — fortyogott, miközben pillantása rátévedt a szarvasbőr kesztyűre, amit a csendőr akkor fejtett le kényelmesen. — Kesztyű! Ebben a forróságban! A divatbarom! Persze, telik a papa dinárjaiból!... — de hangosan csak ennyit mondott: — Te, Milos, nem meleg az a zubbony? Én még az egy szál selyeminget is alig állom! Pedig a legfinomabb olasz selyem — ne gondolja Csátics, hogy csak ő öltözködik belgrádi módon.

— Szokás dolga! — felelt a csendőr, s kényelmesen elhelyezkedett a karosszékben. — No, mi az, öregem? Ég a ház? Asszony mellől húzott el a cukrászdából az egyik pribéked!

Mamuzsics nem felelt rögtön, a nyílt szemrehányásra. Előbb kitöltötte a friss italt, a háta mögött felhangzó szuszogásra, a harmadik pohárba is.

Kókai Petár, a szabadkai detektívfőnök állandóan úgy zihált, mint egy asztmás viziló, és hájba ágyazott apró, kegyetlen szeme is olyan üresen pislogott a világba, mint hasonmásáé. Gyűrött, barna vászonruhája idomtalanul lógott formátlanná dagadt tohonya alakján, és fantasztikus ráncokba ugrott össze, mihelyt leült. Kopaszra borotvált koponyáján apró vízcseppek csillogtak.

Szótlanul koccintottak, ittak, majd Csátics a rendőrkapitány elé vágott:

— No, uraim, talán térjünk a tárgyra!

— Helyes! — bólintott Mamuzsics. — Egy órával ezelőtt a belügy telefonált...

— Hozzánk is! — szólt közbe a csendőrtiszt. — Délután átjöttem volna. Nem akartam elrontani az étvágyadat. De ha neked ilyen sürgős...

A hang könnyed pökhendiségére a rendőrkapitány nagyot

nyelt: Hja, neki nincs csendőrtábornok nagybátyja a minisztériumban! Ő nem veheti félvállról a dolgokat.

— Sürgős! Ide nézz! — és Csátics elé nyújtotta a röpcédulát. — Az utcákon szedték fel a rendőrök. Tele van ezzel a szemétlel a város.

Csátics röptében átfutotta, aztán az asztalra fricskázta. Ám azért egyszeriben levetkezte világfiságát. Szája sarkába hirtelen két furcsa ránc vésődött, szemrése elszűkült, akár Kókai Petáré. A nyegle lovastiszt maszkja alól felszínre bukkant a hivatásos embervadász keselyűábrázata.

— Tehát?... Együttmúködés, ugye? — kérdezett és felelt egyszersmind. — Hogy gondolod?

— Általános razzia valamennyi rendelkezésünkre álló emberrel ma délután.

— Korzóidőben!

— Úgy van! És lekapni mindenkit, akinek csak valami köze is van a Munkásotthonhoz, Olvasókörhöz, szakszervezetekhez. Meghúzni a várost kerítőhálóval. Így majd kifogjuk a magunk halacskáit!

Kókai közbeszólt:

— Behozni az egész csürhét! A többit rám bízhatják az urak!

Beszéd közben állandóan nyalogatta szája szélét, mint egy ételélvező inyenc, aki előre kéjeleg a készülő ritka fogásban. Roppant tenyerét ki-be csukta, eleven harapófogóként.

Csátics karórájára pillantott:

— Hatkor kezdhetnénk! Elkészültök addig?

A rendőrkapitány rábólintott:

— Rendben! Hatkor! Ti talán kezdjétek a hajtást a városszéleken. Én lezárom a rendőrökkel a Belvárost, aztán neki a sűrűjének! Van listátok?

— Jobb mint a tiétek! — nevetett farkasfogait mutogatva a csendőrtiszt. — Mindenki rajta van, akit gyanú érhet. A halacskákat pedig itt gyűjtjuk össze, nálatok, ugye?

— Itt!

— Akkor, proszit! — emelte fel Csátics konyakos poharát. És ittak a „halászat" eredményére.

Odakünn, a szabadkai főtéren lángolt a nap, a ferenciek templomában délre szólt a harang, s a szobában elkeseredetten dönögni kezdett megint egy dongó.

— A fene egye meg! — horkant fel idegesen Mamuzsics, és egy iratcsomóért nyúlt. — Ez már a második ma délben. Honnan kerülnek ide?

— Honnan? Ki tudja? — röffent közbe Kókai. — Egyszerre csak itt vannak, és bosszantják a fülünket... Akár ezek a kommunisták! — fűzte hozzá, és kidöcögött a folyosóra.

Csátics felhúzta kesztyűjét, megpengette sarkantyúját, és hűvösen elvonult.

Mamuzsics becsengette az őrmestert.

— Hozasson fel a Bárányból valami ebédet, aztán kuldje be hozzám az őrszemélyzeti parancsnokot! — adta ki az utasítást.

Kabátját ledobta, s ingujját felgyűrve látott neki, hogy kidolgozza a maga délutáni hadjáratát...

...Csátics hanyagul viszonozta az őrszem köszöntését, és halkan fütyörészve, elballagott.

Lassan, kényelmesen körüljárta a nagy teret. A városháza előtt néhány udvarias mondatot váltott a polgármesterrel, szaporán szalutálgatott ismerőseinek, mosolyt villantott a társaságbéli asszonyokra, végül a toronyóra kongására felfigyelve megállapította: itt az ebéd ideje!

A járdaszélnél féltucat fiáker is álldogált, utasra várakozva a poros levelű, tikkadt akácok alatt. Bedobta magát a legelsőbe.

— Dobar dan, goszpodine kapitane! — köszöntötte egykedvűen a zömök, feketére sült arcú, nagybajuszú bérkocsis a bakról.

— Jó napot! — adta vissza Csátics a köszöntést. — Hát maga mit olvas?

A bérkocsis félig hátrafordulva, két ujja között megroppantotta a papírlapot:

— Ezt la, instálom!...

Az aratósztrájkra buzdító röpirat volt.

A csendőr hunyorítva húzta össze a szemét.

— Aztán érdekes? — tirtatta.

— Annak, akinek szól, az lehet! — felelte megfontoltan a kocsigazda. — Nekem nem... én nem aratok!

— Hol szedte? — a kérdés most már rideg, hivatalos volt.

A fiákeros megértette a hangváltozást, de egyetlen vonás sem mozdult arcán:

— A szél hordta ide! — mondta nemtörődöm hangon. — Hever a földön elég, felkaphatja! Hová vigyem a kapitány urat?

Csátics körülnézett. Valóban, a járdán, a park bokrai között, itt is, ott is, szürkéllettek a röplapok. A járókelők olykor felemeltek egyet, belenéztek, s megint leejtették, de a csendőrtiszt a szájuk mozgásáról leolvasta, hogy erről beszélnek.

...Az imént még, amikor erre fordultam, tiszta volt az utca! — állapította meg magában. — Most szórták szét! Nagyon elszemtelenedtek ezek az alakok, ideje a nyakuk közé sózni! — vélte most már ő is. Szórakozottan nézte, hogyan ereszti kocsisa újra szélnek a röpcédulát, majd rászólt:

— A tiszti kaszinóba!

A röplap kis ideig lustán libegett a levegőben, majd a sétány kiégett gyepszőnyegére ereszkedett. A kapitányság épületéből ekkor futott ki egy szakasz rendőr, és búzgón kapkodni kezdték a földről a papírlapokat.

— No, csakhogy végre eszébe jut Mamuzsicsnak összeszedetni! — kajánkodott a csendőrtiszt, s kényelmesen hátradőlt a robogó kocsi ülésén.

Kedvtelve nézegette a járdán tolongó sokszínű tömeget. Valóban, nem rossz az élet itt Suboticán, ha az embernek jó szolgálati beosztása és némi kis pénze van — tűnődött újra elégedetten. — Kellemes cimborák, szép asszonyok, pompás vacsorák, cigány, izgalmas kártyapartik... mi kell még egyéb?... Hát fontos a többi? — s figyelte, hogyan szikrázik fel a napfény a ropogós selyembe, brokátba öltözött, gazdag bunyevác gazdalányok nyakán, a sok sorba fűzött aranydukáton. — Ahány dukát, annyi lánc föld. Valóságos élő telekkönyvek ezek a lányok! Olyik már-már arany mellvértet hord. Ilyet még el is lehetne venni! — mormogta félhangosan.

A nap majdnem egyforma fényességgel csillogott az aranypénzeken s a gazdalányok lakkcipőin. Csátics csak ezeket a tükröző fényfoltokat látta. A porba beleszürkölő mezítlábakat észre sem vette.

A Szent Flórián-szobor lépcsőjén is üldögélt egy mezítlabas, fáradt parasztember.

Félig hunyt szemhéja alól szakadatlanul figyelte a fel-alá hullámzó sétálgatókat, noha külsőre úgy tetszett, hogy a kánikulától pilledten egyszerűen szundikál. Élesen kiálló arccsontjáról apró verejtékpatakok csorogtak olykor állkapcsa mély horpadásába, s felitatódtak tömött, madárszárnyú, őszülő bajuszában. Durva parasztvászon nadrágja viseltes volt, s kékgombos, nyitott nyakú falusi ingét zöldesre kopott fekete mellény takarta.

Az arra sétáló városi népség ügyet sem vetett rá. Hozzá hasonló falusiak százával üldögéltek szerteszét utcahosszant, és szívták magukba a szabadkai vasárnap látnivalóit. Hajnaltájt eredtek útnak gyalogszerrel a messze határból, hogy megjárják az ünnepi piacot, összeverődjenek a hétszámra nem látott tanyavilágbéli szomszédjaikkal, szót váltsanak az idők járásáról, aztán, amikor a nap már lefelé fordul, hazainduljanak egy kiló sóval, gyufával, dohánnyal a tarisznyában a következő heti keserves robot elé.

Nehézkesen ballagtak a nap tüzét őrző, talpuk bőrét sutögető dűlőutak mély porában, és szótlanul engedtek a dölyfös ostorcsattintgatással kitérést követelő sárgára lakkozott homokfutóknak, amelyek bakján a nagygazdák ültek, és rátartian fogták marokra a kemény szájú, jól tartott lovak gyeplőjét.

A szobortalapzaton üldögélő zsellérember tunyán nézte a vendéglő fele sorjázó fogatok áradását. Egymás után dübörögtek az aszfalton, a kasban a dúsan öltözött asszonynéppel, s a lovakat hajtó gazdák ünneplő kabátját, a melltájékon, púposra dagasztotta a belső zsebbe tömött, sok rekeszű, ezresekkel zsúfolt bankótárca.

Utánuk sem kellett néznie; tudta, hogy a Bárány elé fordulnak, bő ebédet rendelnek maguknak, literszámra locsolják meg

borral, aztán a zsírt le sem törölve szájukról, kieresztett nadrágszíjjal domborodó hasukon, a kártyaasztal mellé tehénkednek. A brokátszoknyás asszonyok a cukrászdákat özönlik el, tömik magukba a tejszínhabos fagylaltokat, ott várják ki, amíg a gazda befejezi komáival a ferbli-csatát. Az sem nagy baj, ha néhány ezer dinárt otthagy a lelkem, majd visszaadja a föld! Ez az áldott vajdasági, bácskai föld, amely búzával, disznóval hízlalja dúsra azt, aki jókor kikanyarított belőle néhány láncnyit. Mit számít annak, ha néhány ezer dinár elrepül a kártya színes lapján! Jut is, marad is, bőven! Eb, aki bánja!

A gyalogparaszt, Szent Flórián lábánál, rendre számolta az ebédre kerekedőket. Ismerte mindannyiukat, még azt is tudta, mennyit zsarolnak ki esztendőnként a „vagyon"-ból, s hogy hány zsellér dereka görnyed a gazduram portáján. És tudta, hogy egy ilyen rézzel, ezüsttel kivert parádés lószerszám többet emészt fel, mint egy béres esztendei kommenciója...

— És az aratóknak esett birkát adnak! — mondta magában.

Végre megmozdult. Mellényzsebéből elővonta filléres cseréppipáját és rátömött. Az első füstfelhő görcsösen megköhögtette, egy pillanatig arra gondolt tétován, hogy mégiscsak abba kellene hagynia, úgy, amint a doktor tanácsolta, a pipázást, de nyomban el is hessegette magától a kísértést... Minek? Ez már nem segít! — vélte tárgyilagosan, önmaga fölött ítélkezve. — Nem a dohány!... ennivaló kellett volna több annak idején. Nem vizes, vályog cselédputri, télen-nyáron mezítlábas élet, hanem emberhez méltó lakás, cipő, kultúra és szabadság. De hát ez eddig még nem termett meg a bácskai televényen! Legalábbis nem a magafajtának! A cselédlakásokban csak éhség, angolkór és tüdővész terem! De majd!... — szeme valósággal lobot vetett erre az elgondolt „majd"-ra.

Amikor a második köhögésroham is felengedett, eldörzsölte kikényszerült könnyeit, s ekkor meglátta a kocsiba szálló csendőrtisztet. Oly közel voltak egymáshoz, hogy minden szavát megértette, és hallotta a kocsisgazda válaszát is. A szélnek eresztett röpcédula a szomszédos gyepfoltra hullott le, de meg sem mozdult érte, csak egy kicsit a pillantásával simogatta

végig, akár valami jó ismerőst. Inkább rosszul szelelő pipáját szurkálta meg. Éppen végzett vele, amikor odacammogott egy kékruhás, jól táplált rendőr. Szuszogva lehajolt a röpcéduláért, s utána vizsla mód a pihenő parasztra lesett.

— Hát csak adja ide, kend, ha felmarkolt volna egyet! — mondta.

— Mér' markoltam volna? — felelt az üldögélő vállrándítva. — Nem kell nekem az ilyen városi huncutság! Ettől nem lesz több a zacskómban a dohány!

A rendőr megnyugodva tovább lóstatott, a parasztember pedig csendesen, jóízűen elmosolyodott. Még ott világlott ráncos, cserzett arcán ez a belső derű, amikor ismét árnyék vetődött rá. Bozontos hajú, szemüveges, sovány férfi állt meg előtte. Ingujjban volt, nyűtt zakóját vállán panyókára vetve hordta, és a vastag üvegen át is a rövidlátók pislogásával méregette a pipázót.

— Adj' isten, Péter! — köszöntötte úgy, mint aki véletlen találkozásnak örvend. — Hát magát mi szél fújta erre?

— Doktornál voltam! — válaszolta felcihelődve Adai Péter, hangosan. — No, magára is ráférne egy kis napsütés, Lázár! Ugyancsak megsápadt, amióta nem láttam.

— A nyomdászok már csak ilyenek! — nevetett Piukovics Lazár.

Körülöttük örvénylettek a sétálók, kerülgetve az útban álló két férfit.

— Mozduljunk odább! — mondta Piukovics, mert valaki oldalba taszította a tolongásban. — Megiszik-e velem egy pohár sört, Péter? Elkél az ilyen forróságban.

— Meg én, szívesen! — hangzott a felelet, s elindultak a sarki vendéglő felé, lassan, mert Piukovics erősen bicegett.

A kerthelyiség zsúfolva volt, hangzavar tombolt a vén akácok árnyékolta tarka abroszos asztalok fölött, s a levegőt megülte a pörkölt nehéz gőze. Pincérek loholtak megrakott tálcákkal, rendeléseket harsogtak fennhangon; a zsivajt át- meg átszőtte a cigánybanda nagybőgőjének brummogása.

Piukovics végigjártatta kutató tekintetét a vendégek töme-

gén, s a kert legvégében, távol a zenétől felfedezett egy üres asztalt.

— No, ez épp jó lesz nekünk! — mondta.

Hallgatagon ültek, míg meg nem kapták sörüket.

Adai Péter kortyolt a kesernyés, hideg léből, tempósan letörülte konya bajuszáról a habot, s csak ezután fordult Piukovicshoz.

— Hát azt hogy' csinálták, Lázár, hogy még a Városháza elé is egész hózivatar hullott a cédulákból?

Piukovics nemtudomul tárta szét két tenyerét.

— Valamelyik elvtárs ügyeskedhetett. Tán az egyik nagy ház padlásáról hajították szét.

— Jó munka volt! — dünnyögte Adai. — Reggel az emberpiacon jártam, volt ott vagy néhány száz elszegődő. Várták a gazdákat. Aztán egyszerre csak kézről kézre adták a röpcédulákat, összehajoltak fölötte az emberek, szó-szót követett, s mire megérkeztek a gazdák, hogy felfogadják a bandákat, már nem állt kötélnek senki. Veszettül káromkodtak a pógárok, de nem kaptak egyetlen kaszást sem. Pedig már kezdtek ráígérni. Nem volt foganatja. Nem akadt sztrájktörő. Aztán meg ültem itt a Flórián lépcsőjén, és hallgattam a népet. Mindenki az aratósztrájkról beszélt. Meg... láttam Csáticsot, a csendőrt. Majd felvasvillázta szemével a fiákerost, mert az is a mi írásunkat olvasta. Hát ezt jól megkártyázták, Lázár!

— Igyekeztünk! — felelt szárazon a nyomdász. — Ma hajnalban a határban már nem vették fel a kaszát az aratók.

— Igen, a mi szavunkat könnyen megérti a szegény! — visszhangozta a paraszt. — Mihelyt megkaptam a szervezet üzenetét, nyomban feltarisznyáztam. Egy hete úton vagyok.

— Tudom... jelentették! — szólt közbe Piukovics. — És azt is tudtam, hogy nem marad el a ma déli találkozóról.

— Hát mért maradtam volna? Ballagtam Adáról szép csendesen fölfelé, zsebemben az otthoni doktor cédulájával, hogy megyek tüdőröntgenre Szabadkára. Beteg ember lassan halad. Mindig az öreg este vetett a szállások közelébe. Majd mindegyik aratóbandában akadt egy-egy olvasóköri tag, akivel szót

lehetett érteni. És mert már amúgy is nagy volt a nép között a zúgolódás, valósággal falták a beszédet. Tán az arcomat se látták a tarlón vagy a csűr sötétjében, de úgy hallgattak, hogy azt se kérdezték, ki fia-borja vagyok.

— Most majd a nyomunkba uszulnak!

Adai Péter higgadtan szűrte le az eseményekből a következtetést. Piukovics nevetett.

— Tegyék! A többiek is sötétben jártak, Péter, akárcsak maga. Aztán köd előttem, köd utánam! Reggelre kelve lábuk porát is elfújta a szél!

— Akkor a zsírosok most nagyon megszorulnak. Förtelmes a szárazság... máris pereg a szem... Aratni muszáj! Tán csak engednek!

— Úgy gondoljuk mi is. De előbb egy kicsit majd a csendőrrel próbálkoznak.

— Mindenkit nem vihetnek el, mert akkor nem marad kaszás! — mondta két korty között Adai. — És három nap múlva kénytelenek lesznek beadni a derekukat, különben oda a termés. Akit pedig elvisznek, az is megkapja a maga aratórészét, összeadják a többiek. Felfogták az emberek, hogy így kell cselekedni. Mert másképp, a kenyér miatt... másképp széthúznának... — fejezte be félmondatokkal.

— Még egy pohár sört? — kérdezte Piukovics, mert közel került a pincér.

— Az bizony jó lesz!

A pincér elloholt az üres poharakkal. A cigány kólót játszott teljes lendülettel, s a tüzes muzsika végigvijjogott a kerten. Adai Péter a zene ütemére ingatta fejét.

— Igencsak pompásan húzzák!... Van valami utasítás?

Piukovics tagadóan rázta a fejét.

— Hát akkor én haza indulnék!

— Gyalog?...

— Vonattal. Azt mondta Sós doktor, hogy kíméljem magam — felelte mosollyal Adai. — Nem tenne jót, ha visszafelé is kutyagolnék a falvakon keresztül. Arrafelé most nagyon meresztgetik egyesek a szemüket az idegenre.

— Így igaz, Péter! Pénze van?

— Annyi még akad! Sós doktor ezt is adott, nemcsak orvosságot.

— Akkor Isten áldja!

— Isten áldja... Köszönöm a vendéglátást, Lázár!

Adai felcihelődött, és már ment is, görnyedt vállal, kényelmesen; hosszú gyaloglásokhoz szokott parasztember, aki a városban járt sóért, gyufáért, vagy éppenséggel az orvosnál...

Piukovics még maradt. Elgondolkozva forgatta a söröspoharat. Emlékezetében még egyszer végigpergette az elmúlt hét munkáját. Nem... nem, valószínűleg nem támad különösebb veszedelem. A nyomokat jól eltüntették. A falun járt agitátorokat személy szerint, valódi nevén, ott, ahol voltak, senki sem ismerte. A röplapokat Pancsováról hozta egy mozdonyvezető. Kerékpáros futárok vitték szét a vak estében, s egy kivételével már mind hazatért. Góbé Jóska hiányzik csupán, s ha baj történt is, belőle nem szednek ki semmit... Itt a városban viszont rég nem volt nyilvános akció, tehát simán ment minden. Úgyszólván pillanatok alatt utcára került az egész röpcédula-anyag, szinte a rendőrök orra előtt. Hát csak kutassák, ki szórta szét!...

Fizetett.

Kimenet már azon töprengett, hogy özvegy húga csemetéinek feltétlenül cipőt kell vennie. Megint szétrúgták a mihasznák. De hát azért gyerekek. Mit lehet tenni? Túlórázni néhány hétig... No, de most vár a vasárnapi ebéd, kényelmesen, ingujjban, rövid alvás délután, és este ő is sétálni fog, akár a város apraja-nagyja, ahogy Szabadkán szokás.

2

— Hé, Lázár!

Éppen bekanyarodott az utcasarkon, ki a vasárnapi tömegből, amikor megállította a kiáltás. Körülnézett. Domború szemüveglencséje előtt nyakigláb férfi alakja bontakozott ki.

Kerékpárját maga mellett tolva igyekezett a nyomdász felé. Piukovics érverése egyszeriben felgyorsult. Góbé Jóska volt, az „elveszett" futár, akiért már gyötörte az aggodalom.

— Végre, csakhogy megjöttél! — rázta meg akkora örömmel a legény kezét, mintha évek óta nem találkoztak volna.

Góbé Jóska, megcsillantotta hófehér, egészséges fogsorát.

— Ugyancsak tapostam visszafelé a pedált!

— Miért? Történt valami? — hőkölt fel Piukovics a hangsúlyra.

Már az egyik falusias mellékutcában ballagtak, a kókadt levelű akácok alatt. Az alacsony, földszintes házak szorosra zárt zsalukkal könyököltek ki a téglajárdára. Az udvarokból, a tornácokról mindenfelől edénycsörgés hallott ki, s füszeres ételgőz lebegett végtelen uszályként az átfült levegőben. Szabadka ebédelt. Az utcán csak itt-ott tűnt fel néhány hazasiető, akit öles léptekre késztetett a késedelem, hiszen a déli harangszó régen elkondult.

Zavartalanul beszélgethettek.

— Történt, a fene enné meg! Gondolod, hogy különben így elpasszióztam volna? Lekaptak a csendőrök!...

Piukovics pillája megrebbent a vastag üveg mögött.

— Ejnye, és azt te ilyen vígan mondod?

— Hát gyászt éppen nem ülök miatta! — nevetett a fiatal vasas. — Ne drukkolj, pajtás, nem esett nagyobb galiba minthogy éjszakára ott marasztottak a kóterben — s hogy a röpcédulákat összeszedték az aratóktól. Eső után köpönyeg! — addigra valószínűleg kívülről tudta mindenki, akár az ábécét!

— A lényeget mondd, gyerek! — szakította félbe Piukovics. — Hogy történt?...

— Hát úgy, hogy már hazafelé karikáztam vígan az országúton, amikor a sötétből rám szóltak és igazoltattak. Fülön is fogtak rögtön, és nagy diadallal bevittek az őrsre. Kiderült, hogy az intéző épp akkor ütötte oda az orrát az aratókhoz, amikor a röpiratot böngészgették. Rögtön a csendőrökért telefonált.

— No és?... Te pedig?...

— Én pedig mit sem sejtve ettem a vacsorát a nénémnél, Csantavéren. Csak búcsúzáskor, a kapuban szóltam neki: „Te, Elza, hallod-e, nálatok voltam egész délután és este!" — „Hát ugyan hol lettél volna másutt? — mondta. — Az ember nem azért megy haza a családjához, hogy azután másfelé kóricáljon... No, isten áldjon!" Ért a kisöreg a kevés szóból is. Aztán a faluszélen elkaptak...

— Nagyon megnyaggattak?

— Csak a hangjuk volt öblös. Nem találtak nálam semmit, és az őrmester ordíthatott nekem, ahogy a torkán kifért. Mondtam: hát már az emberfia a családjához sem jöhet, anélkül hogy a csendőrök számon ne kérjék? Behozták Elzat meg vagy három aratót a tanyáról. Elza letette a nagyesküt, hogy ki sem húztam a lábam az udvarról, a három kaszás pedig akkor látott életében először. Még a bírót is becitálták. Az is azt mondta, hogy hát a Jóska gyerek minden héten hazajár a nénjéhez... De azért becsukott az a disznó Zsivanovics, az őrmester. Hajnalban engedett ki. A három aratót benntartották...

— Az anyagot kinek adtad le?

— Opszenicának. A kiserdőnél várt rám, a szőlők között, ahol szombatonként találkozni szoktunk. Nem látott együtt bennünket még a madár se. Hogy aztán ő hogyan, kinek adta tovább, nem tudom. Sosem firtatom a munkamódszerét. Az ember ne tudjon fölöslegesen semmit. Amit nem tud, azt nem köpheti el... No, látod, ennyi az egész!

Piukovics nagyot lélegzett.

— És a három arató?...

— Azok azt vallották, hogy a cédulákat a szálláson találták szétszórva. Azt hiszem, maguk sem sejtik, hogyan kerültek oda! Vagy ha tudják, sem árulják el; keménykötésű fattyúknak látszottak. Olyasmiket mondtak az őrmesternek, hogy a felhívás törvényes, hiszen a munkásnak sztrájkjoga van. Zsivanovics úgy káromkodott, mint a jégeső: „Majd adok én nektek jogot!"

— Hozzájuk nyúlt? — Lázár a gondolatra, hogy a három aratót megverték esetleg a csendőrök, megtorpant, görnyedt

alakja kiegyenesedett, megmagasodott, szinte más emberré alakult egyszeriben. Mintha titokzatos forrásból árammal telítődött volna tele, érzékelhetően áradt belőle az erély, akár egy gerjesztőből a kékes villamosszikrák.

— No, azt nem! Csak a szája járt!

— Este telefonálok Csantavérre, s ha még nincsenek szabadon, megkérjük Damjanovics doktort, nézzen utánuk — mormogta Piukovics.

A legény helyeslően ingatta szőke fejét.

— Ártani nem árt, komám!

Beszéd közben Piukovicsék portájához értek. Lázár, mintha a palánk hasadékait vizsgálná, rámeredt a korhadt deszkakerítésre, aztán megfogta Góbé Jóska könyökét.

— Gyere, neked is jut egy tányér étel! — hívta.

Jóska elhárította kedveskedését:

— Nem megy, komám! Így is kiszidnak a világból otthon, hogy megkéstem, és elázott a tészta a levesben. Ismered anyámat, erősen kordában tart az öregasszony! — mondta becézéssel a hangjában.

— Az bizonyos, hogy nem érti a tréfát! — hagyta helyben Piukovics a legény érvelését. — Hát csak igyekezz akkor hazafelé!

Kezet fogtak, és Góbé elviharzott.

Ám őt is szemrehányás fogadta a tornácon.

— Lázár, Lázár — korholta szelíden a húga —, már megint ottragadtál valahol... Szétázott volna a tészta a levesben, ha befőzöm.

— De te nem főzted be, ugye? — firtatta Lázár derűsen.

— Nem hát! Ismerem én az embereimet! — bólogatott az asszony, és sietve befordult a forróságot árasztó, homályos konyhába.

A tornác kiugró erkélyén a négy gyerek már az asztal mellett zsivajgott. A legkisebb, alig két esztendős, lenhajú kislány, a kanalával csörömpölve pötyögte:

— Gyere, Jázáj bácsi, Anitó éhes...

Sebtiben megbuktatta fejét a kútból frissen húzott vízben,

s mire megtörölközött, az asztalon párolgott a vasárnapi húsleves.

A négy gyerekfej mohón hajolt a tányér fölé.

Anyjuk magának mert legutoljára, s mielőtt belekanalazott volna, két kidolgozott kezét, fáradtan összekulcsolva, ölébe ejtette. A tornáctetőre felfutó szőlő levelei napfoltos árnyékokat vetettek arcára· törődött, sokat próbált asszony, pedig milyen fiatal még, uramisten! — döbbent fel Piukovics. — Huszonnégy éves mindössze!...

Úgy elömlött benne a szeretet húga, a család leggyámoltalanabbja iránt, hogy hirtelen bepárásodott szemüvege. Tétova mozdulatokkal leemelte, aztán rövidlátóan tapogatott az asszony válla felé.

— Nono, Rozikám! — dünnyögte majdnem zavartan. — Tudom... értelek... de azért nem kell mindig visszafelé nézni! — s a levegőbe intett, mintha valamit tovaűzne: egy láthatatlan árnyékot, a sógorét, aki kocsivizsgáló volt a vasútnál, s esztendőnek előtte egy ködös éjszaka eltiporta a tolatómozdony.

Az asszony felsóhajtott, és mélyre hajtott fejjel kezdte kanalazni a levest, hogy a gyerekek ne vegyék észre kicsurranó könnyét.

Lázár most már csak hamvasszőke haját látta s a nyaka oldalán görcsösen vonagló izmokat.

— Te, Rozika — kezdte —, a szekrényemben, a legfelső polcon, a papír alatt van a pénz a négy pár cipőre... Holnap majd vedd meg nekik! A fölét magadra költsd! Lássak már rajtad is egy új ruhát!...

— De, Lázár, hiszen előbb neked akartunk... — tiltakozott húga.

Nem hagyta befejezni a mondatot:

— Lárifári! Holnap este lássam a holmit! Az én ruhámmal még akár bálba is elmehetek... Aztán valami szép nyári anyagot vegyél magadnak... De jó ez a leves! — mondta félreterelően. — Áldott kezed van a főzéshez, te gyerek!

Tettetett nagy élvezettel evett, hogy mutassa, milyen sokra tartja húga főztjét.

— Nem is tudom, hogy' élnék nélkuled? — mondta, az utolsó kanál után. — Elveszett, sanyarú agglegeny lett volna belőlem. Valóságos áldás vagytok!...

— Áldáska én vagyok! — kottyantott közbe megint a legapróbb, azt hívén, hogy becenevét hallja.

— Az vagy... az vagy! — helyeselte Lázár, s felállt, hogy lepihenjen az elfüggönyözött, hűvös szobában. — Áldáska...

Mielőtt a diványra dőlt, megállapodott magával. hogy az ő ruhája majd őszi ruha lesz, akkorra összehozzák a rávalót a túlórák. A fődolog Rozika és a négy gyerek. Huszonnégy év, hatévi házasság és egy fészekaljnyi apróság, a legidősebbje is csak ötéves... akár az orgonasípok... — kavarogtak mind lassabban gondolatai, amint egyre jobban elnyűgözte az álom. — Szegény kislány... hát szabad gyerekfejjel férjhez menni?... No, azért nincs baj, Rozikám! — mormogta, és már aludt is.

A közelgő alkonyat serkentette fel — és Rozika, aki némán állt a divány előtt egy pohár hús aludttejjel.

— Idd meg, Lázár, jó hideg! — biztatta szeretettel. — Aztán vegyél fel tiszta inget, itt van az asztalon. Frissen vasaltam... — mondta, és már el is tűnt nesztelenül, szokása szerint.

— Szavamra, még piperkőcöt csinálsz belőlem! — szólt utána jókedvűen, és nekilátott az öltözködésnek.

Az utcán langyos szellő legyintette meg. Vízszagot is hordott a szárnyán, a Palicsi-tó illatát. Piukovics ízlelgetően szívta be... Persze, Palics, ki kéne menni, jókorát úszni! No, majd jövő szombaton! — határozta el. — Addigra talán túl leszünk a munka dandárján... — s azzal már ismét nyakig keveredett a gondokba. — A sztrájk... Telefon Csantavérre, mi van a lefogottakkal?... Damjanovicsot értesíti, hogy legyen készen, hátha szükség lesz rá...

Töprengésbe merült. Se látott, se hallott, csak ment gépiesen. A Kragujevacska ulica sarkán megroppant, szinte rácsodálkozott a villanegyed csinos, virágpompás házaira, mintha nem tudná, hová került, felfigyelt a messze nyúló túlsó utcavégről — amely már a városi erdő faóriásai közé veszett — halkan

odazümmögő muzsikára, aztán ellenkező irányba, a Fő térnek fordult.

— A Kiserdőbe még korai lenne kimennie... — állapította meg szórakozottan. — Majd az esti harangszó után.

Egy vérvörös muskátliágy rövidre magához béklyózta figyelmét, élvezte a harsány színpompát, de valami megint eszébe jutott, s nyomban visszavonzotta problémái közé. Tenyerével, akár egy vásott kölyök, végigzongorázott egy zöldre festett vaskerítésen, anélkül hogy tudta volna, mit cselekszik. A gondolatok már elsodorták.

A cipője orrát ügyelte, a lépés bicegő ütemére sorjázta a tennivalókat.

A házak emeletessé nőttek az utcasoron, a kerítéseket üzletek kirakatai szabdalták meg mind sűrűbben. Sokasodtak a járókelők is.

Rá-ráköszöntek. Ilyenkor visszaköszönt, bár azt sem sejtette, kinek. Csupán a hangoknak felelt, az arcokat nem észlelte.

— Jó estét, Lázár!...

— Jó estét! — mormogta vissza sokadszor, s még azt sem nyugtázta, férfi- vagy női hang csendül-e a fülében.

A ráköszönő leány — Magyari Márta — kihajolt a földszinti ablakból, rosszallóan az ablakpárkányra csapott a hajkefével.

— Ezt a Lázárt is agyongázolja egyszer valami! — szólt élénken hátra. — Úgy megy, mint a vak tyúk. Fogadok veled, anyu, sejtelme sincs, hogy én szóltam rá az imént!... No, majd megmosom a fejét!... Anyuuu, vedd ki a szekrényből a nyersselyem ruhám!... — azzal visszaperdült a nagytükörhöz, amely holmi mozivászonként, saját képmásán kívül eléje vetítette az utcát is. Piukovics már kikerült látóköréből. Egyetlen gyors rántással magára húzta a vonalra szabott sárgásfehér, pehelykönnyű selyemruhát, majd szakavatott mozdulatokkal kezdte kefélni vállig érő sötétgesztenyeszín haját.

A tükörben hamuszürke tropikálruhás férfi figurája közeledett.

— Anyuuu... megyek! Sanyi itt van a kapunál! — kiáltott át a másik szobába, és kiviharzott, az asztalon hagyva a meg-

kezdett bonbonos dobozt vonzó tartalmával. Nem tömhet belőle a táskájába, mert a csokoládé ragaccsá keni a selymet ebben a melegben...

— Sanyi!... Sanyi!... — és akkorát csapódott utána a kapu, hogy a ház homlokzatán megrezdült a lehúzott üzleti redőnyök fölött a cégtábla: Magyari Márton fűszer- és csemegekereskedése.

— Ne fújjon riadót! — fogadta nevetve a férfi. — Maga nélkül egy tapodtat sem tettem volna tovább!

— Remélem is! — kacagott vissza, s megindultak egymás mellett.

A férfi egy szál rózsát billentett társnője elé.

— Tessék! Magának hoztam! A tő első virága. Egészen olyan a színe, mint a maga arca télen.

— Ásatag elefántcsont. Egyszer már értésemre adta. Hallja, Sanyi, micsoda ósdi bókokkal udvarol maga! Valamennyi doktor így szokta? — ingerkedett a leány.

Kísérője vállat vont.

— A többiekről nem nyilatkozhatom. De doktor Sós Sándor sebész és műtőorvos így szokott... — felelte tréfásan, majd halkra fogva a szót, hangsúlyt váltott:

— Nos?...

Márta a rózsában gyönyörködött. Vigyázva simogatta a sápadt elefántcsontból puhán leheletnyi sárgára átszíneződött szirmokat, s megkésve válaszolt:

— Izgalmas volt, mint egy matematikaóra az iskolában, ha Melánia úrnőnek rosszkedve van!

A bevásárlótáskámba belecsaptam a röplapokat, rágyűrtem egy kötött ujjast, és amolyan kimenős szolgáló módjára elkarikáztam a biciklimen. Hajtottam az országúton, és csak annyit tudtam a feladatból, hogy az alsó tanyáknál, a bádogkeresztes mellékútra kell befordulnom. Ott majd vár valaki, akinek odaadhatom a csomagot. Ez volt az egyenlet — s meg kellett fejtenem. Ráadásul senki sem volt, aki súgjon.

Amikor kikarikáztam a városból, és elmaradt mögöttem az utolsó villanylámpa, olyan sötét lett hirtelen körülöttem,

mintha kútba pottyantam volna. Sötét és kietlen. Valahogy abban a néhány pillanatban egyetlen hang sem szállt felém az estéből, még csak kutya sem ugatott. Majdnem félni kezdtem.

— Pedig, ha jól emlékezem, valaki ugyancsak hetyke önbizalommal, mondhatnám nagyképűen vetette oda — majdnem foghegyről — a megbeszélésen: „A tanyákat majd én..." — szólt közbe csipkelődve Sós Sanyi.

Márta felszisszent. — Góbé Jóskától még csak zsebre raktam, hogy nagyképű vagyok, de magától aztán már nem. Ha vagyok — vagyok. Slussz, punktum.

Sós békítően szorította meg karját:

— Nono, kislány, nem akartam bántani — mondta becézően. — Hát hogy is álltunk azzal a félelemmel? — próbálta felvenni az elejtett beszédfonalat.

Mártában a duzzogáson felülkerekedett az élmény:

— Egyszerűen: féltem. Majdhogy a fogam vacogott... Aztán a sötétből előbukkant egy szekér egy fészekalja danázó marokszedőlánnyal. Valamelyik odakiáltott nekem: „Hé, Julis, hová igyekszel? Vár a Jóska?"... — Nevetnem kellett, s a félelem elszállt. „Vár ám!" — kiáltottam vissza, s dalolni kezdtem, mint azok. És ez igaz volt, ugye? Valahol várt rám valaki az éjszakában, lehet, hogy éppen Jóskának szólítják... Hát hajtottam tovább, lestem, mikor tűnnek fel az alsó tanyák. Most egyszerre gyötörni kezdett egy másfajta félsz... Várjon csak... hogy magyarázzam ezt meg magának?... Hiába nőttem fel félig-meddig falun, a nagyanyámnál, hiába tegezödöm keresztül-kasul az egész Piac térrel, azért én mégiscsak a „kisaszszonyka" maradtam előttük. Hasztalan beszélek úgy mint ők — „városi" vagyok. Városi — tehát: idegen. És most majd — jutott eszembe — nem is a magam falujabeliekkel kell szót értenem, hanem másokkal, ismeretlenekkel, sőt nemhogy szót kell váltanom, de meg kell magyaráznom nekik a sztrájk célját és értelmét. Én, a városi lány, győzzem meg őket olyan dologról, ami az ő életükkel szorosan összefonódik, de, bárhogyis forgatom, távol áll az én életemtől.

— És?... — Sós doktor nem titkolta mohó érdeklődését.

— És?... — visszhangozta Márta. — Arra is ráötlöttem, hogy valószínűleg hiába faltam végig a falukutatók munkáit Szabó Zoltántól Veres Péterig, ez nem sokat segít rajtam. A mi parasztjaink mások, s így hiába keresek útbaigazítást, mondván mit is tenne helyemben Illyés vagy bárki más a szakértők közül?... Olyan reményvesztett lettem hirtelen, hogy sírhatnékom támadt, pedig már feltűntek a tanyák árnyai. „Nesze neked, te hencegő taknyos!" — isten bizony szidtam magam, mint a bokrot. — Hát kellett nekem belemásznom ebbe a csávába, csak azért, hogy megmutassam Góbé Jóskának meg a többi ifinek, hogy vagyok olyan legény, mint ők. Ráadásul, ha visszafordulok, dolgom végezetlen, akkor bebizonyítom, hogy igazuk volt; nincs sok keresnivalóm az ifjúmunkás szövetségben... És akkor...

— Akkor?...

— Akkor Piukovics jutott eszembe. Lázár szüntelen biztatása, mellyel a feladatoknak szokott bennünket nekiereszteni, miután már minden eshetőséget végiggondoltatott velünk: „És ha mégsem így lesz, gyerekek, akkor nyugodtan neki a sűrűjének. A nyugalom és a lelemény mindig segít."

— Segített?... — kísérője úgy hallgatta beszámolóját, mint a legélvezetesebb előadást.

— Segített. A homályban, a keresztútnál valóban egy legény várt, az „Ocsi csornijé"-t fütyülte halkan, erről ráismertem. Odaadom néki a csomagot, és akkor azt mondja: „Jó lenne, ha szólna az emberekhez, kisasszony. Tudja, más a papírról olvasott szó és más az eleven ige! Magunk között vagyunk, idegen most nem téved ide, bátran beszélhet... Jöjjön csak a nyomomban!" Egy pillanatra elkapott a lámpaláz, de a legény már indult is előttem, mennem kellett. Aztán egyszerre ott voltunk a szérűn, ahol a kazlak árnyékában még sötétebb volt, mint a szabad éjszakában, s én csupán az emberek tompa körvonalait láttam. Valaki azt kérdezte: „Mi jót hozott nekünk, édes lelkem?" Öregember lehetett, mert a hangja reszelős volt — s a legény a fülembe suttogott: „No, kezdje rá!"... Mit

tehettem?... A szegényparaszt életéről beszéltem, ahogy eszembe jutott, gondjáról, bajáról és arról, hogy miért van szükség a sztrájkra. Már nem is emlékezem, miket mondhattam, mert, tudja, Sanyi, a lámpaláz...

Sós doktor elgondolkozva bólogatott, mint aki nagyon is ismeri és értékeli ezt a fajta izgalmat, s nem szólt közbe.

— Aztán egyszerre azt mondja az a reszelős hang: „Köszönjük a fáradságot, lányom! Így már tisztábban látunk. Megmondhatja, hogy mi sem vesszük fel a kaszát, s álljuk a sarat, ha mindenütt állják!"... Amikor elindultam volna visszafelé, egy marokszedőlány odajött hozzám, a bicikli kormányára akasztott egy búzavirágkoszorút, és megsimogatott: „Nagyon városi a beszéde — mondta csendesen —, és mégis hogy' ismer bennünket. Bizonyosan marta már tarló a lábát, s ezért tudja, milyen nehéz kenyér az aratás! Istennek ajánlom, kedves!"...

Kísérője megállt, hogy cigarettára gyújtson. Márta várakozott, míg ki nem fújta az első füstfelhőt, aztán kurtán végzett a beszámolóval: — Így történt!...

— Egyéb semmi?

— Semmi! Karikáztam az országúton, és annyi port nyeltem, hogy nem győzöm kiköhögni...

A Fő tér sarkáról partra vetődő hullámként ömlött feléjük a tömérdek sétáló moraja.

Sós Sándor tétován szemlélgette a sokaságot. Kevés kedve volt belemerülni az emberárba.

— További program? — érdeklődött Mártától.

— Kétszer-háromszor végig a korzón — aztán, Fürjesi...

— Banánfagylalt?

— Eltalálta... és jeges feketekávé.

A férfi megadóan fogta karon: — Kezdjük!... — sóhajtotta.

— Mintha a fogát húznák — mulatott a doktor tömegiszonyán Márta.

— Várjon. Veszek egy újságot. Otthon valahová elkeverték, és apus boldogtalan lesz, ha nem olvashatja vacsora után.

Az egyik rikkancstól elkapott egy *Naplót*, és rá se pillantva, táskájába nyomta, aztán alámerültek a tömegbe.

Ismerősök üdvözölték egymást hangosan, pletykázó csoportok torlódtak a járdaszélen, és Sós doktor olykor két-három lépést is elmaradt, leszakították Márta mellől a szemből igyekvők. Egy vihogó diákcsoport a divatos női ruhaüzlet kirakatához szorította. A tükörben kénytelen volt farkasszemet nézni önmagával. Lesimította zakója feltűrődött gallérját, s széles vállát nekifeszítve a sétálóknak Márta nyomába lódult. Fél fejjel kimagaslott az embersűrűből, s mihamar felfedezte a halványkrém selyemruhát a közeli hirdetőoszlop tövében. Márta valamiért ingerülten rázta a fejét, hullámos haja egyik válláról a másikra lökődött. Nem látta, kivel beszél, az oszlop eltakarta előle. Néhány nyújtott lépéssel ott termett.

Nyeszlett, bricsesznadrágos, gazdászkalapos, hegyes egérorrú figura magyarázott Mártának, behúzott nyakkal, hüvelykujjait zakója övébe akasztva. Tekintete idegesen ugrált összevissza, mintha állandóan ellenőrizni akarná a széles utca valamennyi járókelőjét.

— Mit akasztja meg itt a forgalmat, Vackor úr!? — mordult rá Sós. — Nem győzik kerülgetni a sétálók... — és karonfogta Mártát, hogy magával húzza.

A leány sebtében az arcába nézett, fekete szeme figyelmeztetően villant, s nem mozdult az oszlop mellől.

— Hehe... tréfás kedvében van a főorvos úr! — nevetgélt nyeglén a letorkolt, s izzadt tenyerét Sós vállára tette. — Csak semmi feltűnést, ha szabadna kérnem...

— Mit akar?... — Sós most már komolyan megdühödött, és úgy rázta le a detektív kezét magáról, olyan undorral, ahogy egy nyálkás hernyót távolít el ruhájáról valaki.

— Kérnem kell, hogy kövessenek!

Vackor út tapadóan udvarias volt; poloska módjára udvarias, ahogy egyszer Piukovics jellemezte, Meglapulva csipett.

— Igazoltatás? — Sós újra nyugodt volt. — Micsoda marhaság ez már megint? — tűnődött, és vállat vont. — Mamuzsics valószínűleg túlbuzgósági rohamot kapott a hőségtől!

— Előállítás, kérem! — töpörödött össze még inkább Vackor

ur keshedt alakja, s nyugtalanul elkapta szemét Sósról. — Én csak parancsot teljesítek, kérem...

— Hová?

Sós doktor úgy ejtette el ezt a kérdést, mint egy követ, szinte a detektív fejére. Vackor úr megrezzent, és a Városháza irányába intett.

— A kapitányságra...

— No, menjünk!

— A kisasszony is! — nyögte tétován a detektív, mintha attól félne, hogy Márta felszívódik a levegőben. — A kisasszony is... ne csináljunk feltűnést, könyörgöm...

Sós most már ügyet sem vetett rá. Érezte, hogy Márta tenyere karja alá csúszik, s a hosszú ujjak rezzenéstelenül, nyugtató nyomással tapadnak rá.

„Ezt a gyereket még csak fel sem idegesítette ez a durva inzultus!" — állapította meg, és átvágott az úttesten. Márta egybehangolta léptüket. Vackor úr majdnem ugrálva lihegett mellettük.

Mikor a térre befordultak Márta körmei belemélyedtek Sós csuklójába:

— Nézze! — lehelte.

Néhány méternyire előttük Piukovicsot kísérte egy rendőr, a kapitányság kapuján pedig akkor fordult be, barna egyenruhás csendőrrel sarkában, Szabó István, a famunkások bizalmija.

— Körvadászat! — ismerte föl a férfi a helyzetet.

Több szó nem esett. Vackor úr ott fújtatott a könyöküknél, és hegyes füle valósággal ágaskodott feléjük, hogy elhurkolja a legcsendesebb sóhajt is. Annyira figyelt, hogy beleütközött a járda szegélyét eltorlaszoló virágárusállványba, és feldöntött egy muskátlis cserepet.

— Hallja az úr, hol hordja a szemét?! — förmedt rá nyomban a termetes kofaasszony.

Vackor zavartan kapott a guruló cserép után, visszalökte a polcra, s máris Sós sarkában termett megint. A kofaasszony rácsodálkozott, és hirtelenjében még bajuszkával árnyékolt szá-

ját is nyitva felejtette. Márta kacsintott rá a detektív válla fölött, félre nem érthetően.

— Jó estét, kisasszonykám!... — szakadt ki egyszerre a kofaasszonyból a szó, és bólogatni kezdett, mint aki váratlanul ráötlik egy meglepő tényre.

— Magának is, Rézi néni! — adta vissza a leány az üdvözlést, és tüntetően Vackor úrra nézett, aki most előre sietett volna, de mert két „halacskája" megállt, ő is állva maradt.

— Csak semmi feltűnés, kérem... — nyekeregte, mint egy gramofonlemez.

Rézi néni hallotta a suttogást, s mikor Sós doktor magával vonta Mártát, és eltűntek a sötét kapualjban, nagyot fújt, mintha eddig a meglepetéstől tüdejében szorult volna a levegő, és szétrepesztéssel fenyegetné. Egyúttal kerekre nyitotta zsírzacskós szemét.

Cincár, a külvárosi kocsmák cigányképű, polgári ruhás „ellenőrre" egy sántikáló, óriási fehér pettyes kék csokornyakkendőt viselő férfival sunyított el a virágosállvány mentén.

— Majd én megmutatom maguknak — dühöngte a csokornyakkendős. — Majd én megmutatom... Hallatlan eljárás... séta közben... egy költővel és újságíróval... — szakadozta a felháborodott mondatokat, amelyekre Cincár egy fél hanggal sem felelt, csak szorosra fogta a sánta férfi könyökét.

— A Káldor gyerek! — hallotta a virágoskofa a dörmögő megjegyzést.

Szlávkó, az öreg hordár szopogatta mögötte rendíthetetlenül pipacsutoráját.

— A Káldor úr! — helyesbítette Rézi néni a meghatározást. — Tudja kend is, hogy már nem szöveteket, hanem rigmusokat farag az újságban... Hát azért... No de most álljon a helyembe — nekem mehetnékem van...

— Menjen! — dörmögte a hordár, és leült a padkára.

A kofa még vizsgálódóra vett egy lehajtott fejű, rendőrkíséretes, pápaszemes leányt, s felszisszent:

— Ezt is viszik... a Bokor kisasszony! — s azzal elmerült a tömegben.

— Mindig visznek valakit!... — bölcselkedett Szlávkó, de ez már nem érte utol az öregasszonyt.

A korzó áradata zavartalanul hömpölygött tovább. Tán észre sem vették a kofán és a hordáron kívül, hogy hullámaikból itt-ott kicsapódik valaki, és elnyeli a kapitányság vicsorgóan szélesre tárt kapuja.

Pedig egyre-másra nyelte el.

Kókai Petár ott ült zsírosan és asztmásan szuszogva a lépcsőház alatti nagyterembe vezető folyosón, az egyik ablakfülkében, óriásira növekedett vérszívó pókként, és elégedett röffenésekkel pipálta ki névsorából a befogottak neveit, mihelyt elvezették őket előtte.

Egy-egy pillanatra megvizslatta mindegyiküket, sunyin, lapos pislogással, mialatt únottan hallgatta a rendőrök jelentését, kit is állítottak elő, majd mindig ugyanúgy mordult fel, kurta vakkanással, melyből győzelmi gőg csaholt ki:

— Be veluk!... — és tömpe hüvelykjével a fule mellett a nagyterem zárt ajtajára bökött. Hüvelykujja néha lefele fordult, képletesen megadva a kegyelemdöfést az elfogottaknak, akár egykor a cézárok a római arénában, a porondon vérző, legyőzött gladiátoroknak.

Ezt a mozdulatát csípte el éppen Csátics kapitány. Volt benne annyi veleszületett humor, hogy rögtön rátapintott a helyzet keltette, kificamodott párhuzamra.

— Vae victis!... A gyengébbek kedvéért: Jaj a legyőzötteknek, ugye, Kókai uram? — vetette oda, s választ sem várva, felszaladt a lépcsőn.

Kókai Petár céklaszínűre pirult éktelen dühében; levegőért kapkodott, annyira fojtogatta ez a műveltségét nyiltan lebecsülő megjegyzés.

— Jobb helyen tanultam latinul, mint te... — és magába nyelte a mondat végét, mert eléje taszítgatták Káldort.

— Tiltakozom!... — kiabálta magából kikelten.

— Csak odabenn, szerkesztő úr! — esett újabb áldozatának, gúnyolódva; örvendett, hogy valakin kitöltheti tehetetlen dühét, amelyet Csáticcsal szemben nem nyilváníthatott. — Oda-

benn annyit tiltakozhat, amennyit akar... Be vele! — ordított a rendőrre, ahogy a torkán kifért, és kipipálta az újságíró nevét.

Fél kilencig egyvégtiben zengett bömbölésétől a folyosó.

— Egyszázhuszonhat! — zárta le a névsort saját harsogásától halálra fáradtan. — Na... két és fél óra... egészen jó eredmény! — aztán zihálva felkapaszkodott az emeletre.

— Végeztünk, uraim — dübörgött be Mamuzsics szobájába. — Százhuszonhat delikvens. Mindenki hurokra került, aki gyanus lehet.

— Hova rakta őket? — fontoskodott a rendőrkapitány.

— A nagyterembe... Ugyan hová tudtam volna tenni, másüvé, ennyi embert?

Mamuzsics a fejéhez kapott:

— Petár, maga megöl engem! A nagyterembe!... Hogy nyugodtan összepaktálhassanak! Ember, mit csinált!?...

Kókai bepréselte testét a karosszékbe:

— Csak semmi izgalom! — hűtötte le a kapitányt. — Volt annyi gondom, hogy megspékeljem őket rendőrökkel. Nem tud ott összebeszélni senki senkivel!

Csátics nem avatkozott a szóváltásba. Mamuzsics kitörésére egy kicsit félrehúzta szája sarkát, amolyan fitymáló rándítással: mit ér az olyan ember, aki így el tudja veszíteni nyugalmát olyan apróságok miatt, hogy néhány őrizetes esetleg véletlenül összedughatja ijedt képét?

A detektívfőnök megtörölte fénylő ábrázatát lepedőnyi zsebkendőjével, s az összegyűrődött, verejtékfoltos névjegyzéket az íróasztalra pöccentette.

— Voila! — böffentette csapnivaló franciasággal. — Itt vannak a halacskák valamennyien!

Mamuzsics kapitány szétteregette a papírlapokat, és mutatóujjával betűzte a neveket. Hirtelen felcsuklott:

— Áááá!... Sós doktor!...

A diadalmaskodó, kárörvendő kiáltás visszhang nélkül kongott el. Kókai elpilledve szuszogott, Csátics pedig konyakos pohárkájával foglalatoskodott, közömbös vendégként. Mamuzsics újra megszólalt:

— Sós... Piukovics... és ez a lány, a Magyari... ezt a hármat magam hallgatom ki, Petár! — rendelkezett, és úgy nyújtózkodott ültében, mint aki jóleső érzéssel kellemes munkára készül.

...No, most bekerültek az utcámba! — zakatolt benne az elégedettség. Sós, ez a felkapaszkodott senki! A külvárosi zsidó bádogos fia, aki azt hiszi, hogy sebészi diplomája és főorvosi állása föléje emeli, föléje, Mamuzsics fölé! Aki pimaszul azt meri mondani a felkínált baráti gesztusra, a közelebbi kapcsolatra:

„Ne haragudjék, kapitány, elvből nem tegeződöm, csak gyerekkori ismerőseimmel!" Hát most lássa, mit jelent Mamuzsics elutasított baráti kézfogása!... És Piukovics, a „titkár úr", ez a folytonosan jogra és törvényre hivatkozó alak, aki az asztalt veri, ha valamelyik izgága, szemtelen gyári legény jól megérdemelt pofont kap az őrszobán...

— Három fémjelzett kommunista! — szakította meg gondolatbeli örvendezését. — Hozassa be oket, Petár!

Kókai kidöcögött.

...A leány?... Magyari?... — visszavillant benne déli loholása a korzó kellős közepén; átizzadt ruhája, s az őt érő, gúnyosnak vélt pillantások. Ha látta, bizonyosan elpittyesztette száját, mint valahányszor, ha a teniszpályán vagy a strandon közeledni próbál hozzá. Hallotta hűvös hangját is, valahonnan a jégpályáról, az elmúlt tél ködéből, amikor a segítség ürügyével át akarta karolni: „Nono! Három lépés távolság, kapitány! Nem állom a bizalmaskodást!" Bizalmaskodás?... Egymásba fogózva csavarog Sóssal, belekapaszkodik minden taknyos egyetemistába, úgy viháncol velük összebújva, tánc közben valósággal hozzájuk tapad, de tőle elhúzódik arasznyira, ha felkéri... Mintha legalábbis leprás lenne! — most már a győzelmeire büszke nőhódító acsarkodott benne. — Ez a kis bestia! Tán biz azért hordja oly fennen az orrát, mert érzi maga mögött a hozományt?! Sokat ér ez a Magyari lány?!... Eh, nem lényeges! Micsoda elégtétel, hogy most majd itt reszket előtte!...

Lázasan kutatni kezdett íróasztalában, mert Magyari Mártával kapcsolatban felrémlett előtte egyik akta. Megtalálta, maga elé tette az üveglapra.

— Kezdhetjük! — mondta, és helyrerántotta amúgy is kínos gonddal megkötött nyakkendőjét. — Te nem akarsz valakit? — kérdezte a házigazda udvariasságával a csendőrtisztet.

— Minek? — lökte a választ únottan Csátics. — Nekem nem szórakozás az ilyesmi. Egy nagy akciót lebonyolítani, azt igen!... Az ilyen részletkérdések azonban már nem érdekelnek! Majd inkább hallgatlak, hiszen ebben te vagy a mester — enyhített kijelentésein, mert látta, hogy elevenbe talált. — De tán csukjuk be az ablakot... — ám ő maga nem mozdult, várta, hogy Mamuzsics hajtsa be az esti hűvös előtt kitárt üvegtáblákat.

Mire a kapitány visszafordult az ablaktól, az íróasztalnál ott állt Piukovics, oldalán a morcos szolgálatvezetővel, Králjevics őrmesterrel.

— Az őrizetest előállítottam! — pattogta előírásosan, s aztán egyáltalán nem szabályszerűen bevágta maga mögött az ajtót. Disznóság, hogy az embert még vasárnap sem hagyják pihenni! — fejezte ki az ajtódurranás.

Csátics filymálóan elmosolyodott.

Ejha, ez aztán a fegyelem! — vélte. — Próbálna csak egy csendőr ilyet tenni, rászakítaná az eget abban a szent pillanatban...

A rendőrkapitány elkapta és megértette a mosolyt, és akárcsak Kókai Petár, fölös dühét a kiszolgáltatottra öntötte:

— Hogy' áll előttem, nem tud tisztességet? — üvöltött szerbül Lázárra, aki bal lábára nehezedett, mert csípőficamos jobb lába elviselhetetlenül sajgott. Kókai Petár értette az emberkínzás módszereit. Arccal a fal felé sorakoztatta a befogottakat, s nem engedte, hogy akár a padlóra kuporodva is, megpihenjenek. Piukovics beteg lába a bokától a combtőig órák óta izzott, tüzelt a fájdalomtól, s most, hogy végre volt helye lazítani a rákényszerült merev testtartáson, esze ágába se jutott vigyázzba egyenesedni. A csend már majnem kínossá öblösö-

dött, amikor végre abbahagyta a vasvillás szemmeregetést, és a tárgyra tért:

— Maga a szakszervezeti titkár?

— Én vagyok! — hangzott a száraz válasz. — De miért nem beszél ön magyarul? Régóta itt él; tud is!...

Mamuzsics felhorkant:

— Az állam nyelve a szerb!... Feleljen: a földmunkások titkára is?

— Azoké is!

— Szóval beismeri, hogy ezért a szemétért és az aratósztrájkért maga a felelős! — kapta fel Mamuzsics a röpcédulát az irodasztalról diadalmasan.

— Nem ismerek be semmit!

— De hiszen itt a bizonyíték! Ezt nem tagadhatja le! — hörrent rá Mamuzsics. — Vagy meri?. .

— Ez csupán egy darab papír... nem láttam eddig sohasem!

A válasz lassú volt, megfontolt és határozott.

Mamuzsics halántékán dobolni kezdett a vér. Ezt a pimasz konokságot! Ez az alak itt packázni próbál vele... ráadásul ennek a csendőrnek a füle hallatára?! No, mindjárt jobban megismersz, te disznó!... — s bukfencet vetett benne az indulat.

— Gazember! Lecsukatlak, hogy belefeketedel!

Piukovics sápadt bőre arccsontján megfeszült és kivörösödött a méltatlanságtól.

— Nem ittunk pertut, kapitány úr! Ne tegezzen!

Mihelyt kiszaladt száján, tudta, hogy ő is elvétette. Ezt nem lett volna szabad... nem lett volna szabad elveszítenie önfegyelmét...

Mamuzsics olajbarna arca viszont zöldesre fakult.

— Letartóztatom! — csikorogta, s mert mást hirtelen nem tehetett, kettépattantotta tenyerében az irónt, mint a hadbírák halálos ítéletkor azt a bizonyos fűzfavesszőt.

— Hatalmában áll, habár törvénytelen, amit tesz!

Piukovics ezzel sarkon fordult, és kifelé tartott. A kilincset fogta, mire utolérte a kapitány tombolása:

— Králjevics... Králjevics... Magánzárkába ezzel az emberrel!

Lázár most már csupán egyet remélt: Damjanovics idejében hírt kap a lefogásokról, a rendőrségre siet, és ideér, mielőtt a detektívfőnök veszi át a kihallgatást. Mert Petárnak nagyonnagyon nehéz keze van... és Mamuzsics vele fog fizettetni, embertelenül!

— A következőt!... — rendelkezett a kapitány, és Sós doktor láttán felállt. Ha ő talpon van, a doktor sem ülhet le — ez udvariassági szabály. Legalább megérzi emellett azt is, hogy nem társaságbéli úr ezúttal, hanem csupán gyanúsított, akinek nem dukál ülőhely, székkínálás...

Sós a csendőrtisztre biccentett, aki ültében is összekattantotta bokáját. Mindjobban fanyalogni kezdett Mamuzsics eljárásától. Elvégre mégsem lehet felrúgni minden iratlan társadalmi törvényt. Üriember, vagy aki annak tartja magát, nem fogja vallatóra minapi teniszpartnerét, hanem beosztottjaira bízza a kellemetlen ügyet, vagy ha már nem kerülheti el, betartja a kötelező játékszabályokat. Sós doktor nem holmi közönséges munkástitkár...

Az orvos nyomatékosan rátenyerelt az íróasztalra.

— Mondja, Mamuzsics kapitány, kellemes lesz önnek, ha a világ tudomására hozom, milyen eszközökkel puhítja detektívei főnöke az utcáról minden ok nélkül behurcoltakat? Kissé hitleriek a módszerei, uram!

— Sakk a királynak! — ébredt fel a csendőrtisztben újra a humor, és magában tisztelettel adózott Sósnak. Úgy látszik, a mai estét Mamuzsics alaposan kifogta!... Felajzva várta a folytatást:

— Ne a módszerekről beszéljünk! — fortyant fel a rendőrkapitány. — Különben is, itt csak én kérdezhetek! Ön már ült, kommunizmus miatt...

— Ültem... nos?

— Most is kommunista?!...

— Politikai meggyőződésem az én magánügyem! Amíg törvénybe ütközőt nem cselekszem, ön sem kérheti számon!

— Azt csak bízza rám! Ön propagandáért ült... s ön írta ezt is!

A röplapot odatartotta Sós elé.

Az orvos simára borotvált arcán mosoly futott végig.

— Vakvágás, Mamuzsics! Én nem írok már — csupán recepteket!

— Hol volt szombaton és ma, egész nap?

Néha együtt vívtak a tornaklubban, és Sós ezért ismét sportműszóval felelt:

— Rövid a benyúlás, uram! A kórházban! Mindkét nap ügyeletes voltam. De meddig tartóztat még itt? Ezernyi a dolgom!

— Ameddig nekem tetszik! Ha nem tudná, súlyos vétséggel gyanúsított!

— Ugyan már mivel? — mulatott Sós nyiltan.

Mamuzsics kevésbé érezte jól magát.

— Tiltott szervezkedés...

Sós az ujjával nagyot pattintott:

— Ejha! Csak nem nekem tulajdonítja az aratósztrájkot? Félre a tréfával, kapitány! Nincs időm!... Reggel operálok, pihennem kell. Fejezzük be ezt a meddő vitát. Még lesz alkalmunk néhány szót váltanunk erről a mai hercehurcáról...

Az orvos hangja most már ingerült volt, de követelően magabiztos is.

Mamuzsics látta, hogy ez a játszma is rosszul sikerült, de azért kijátszotta az utolsó lapot:

— A kihallgatást még nem fejeztem be. Itt is tarthatom!

Sós nemtörődömül legyintett.

— Gondolja? Ahogy akarja! De akkor jelentse be a megyefőnöknek, hogy holnap reggelre keressen magának más sebészt!

Mamuzsics megzavarodott. — A megyefőnöknek?...

— Annak! Vagy talán ön vállalja az epehólyagja kivágását?

A rendőrkapitány megadta magát. A megyefőnökkel, a belügyminiszter bizalmi emberével, nem ajánlatos tengelyt akasztani, de nem ám! Torkát köszörülte:

— Igen... Látja, ez a hivatás, főorvos uram — rekedten

beszélt, nagyon nehezére esett a mondóka. — Az a fiatalkori félrelépés... s nekünk a szálakat végig kell gombolyítani.

— No, nálam jó hosszú ideig gombolyították! Délután hat óra óta...

— Elnézését kérem... — Mamuzsics csengetett. — Králjevics, kísérje le a főorvos urat!

— A cellába?...

A kapitány valósággal felrobbant erre a természetes kérdésre.

— Maga marha! — tajtékozta — az utcára... az utcára, mert még képes a kapuban megállítani az a másik barom! Úristen, kikkel kell nekem kínlódnom!

Sós kivárta a vihar elültét. Csátics cinkosan ráköszöntötte poharát, és ez még jobb kedvre hangolta.

— De nem addig van az! — vetette oda az ajkát rágó rendőrtisztnek. — Nem egyedül hoztak be. Egy hölgy volt velem.

— Kicsoda? — Mamuzsics fáradtan simított végig homlokán.

— Magyari Márta...

Mamuzsics lesütötte szemét a névsorra.

— Az a gimnazista? Jó, kérem... De azért ki kell hallgatnom! Biztosítom, formaság az egész. Percek alatt végzünk. Megvárhatja odalenn a cukrászdában.

Sós véget vetett a kínos párbeszédnek:

— Hát akkor jó éjszakát! — köszönt el, de kezet nem adott. Mögötte ismét megsüppedt a szobában a csend. Mamuzsics felhajtott egy pohárka konyakot.

— Látod, micsoda átkozott dolog! — panaszkodott önkéntelenül Csáticsnak, mintha nem is önmagának tulajdoníthatná az est valamennyi balfogását. — Mennyi mindent kénytelenek vagyunk zsebre vágni, hogy tisztázzunk egy nyomorult aratóhistóriát...

A csendőrtiszt még csak nem is mutatott részvétet.

— Hja, ez a mesterség árnyoldala! — dünnyögte kétértelműen. — Nekem, hála az égnek, ebben kevés a részem. Én legfeljebb utasításokat adok.

Az őrmester újra bekocogott.

— Hozzam a kisasszonyt, kapitány úr?

— Gyerünk... essünk túl rajta — hagyta helyben Mamuzsics. — Aztán én mára befejeztem. A többi Kókai úr dolga.

— Igenis!

Márta nem várta, hogy üléssel kínálják-e vagy sem. Belevágta magát az íróasztal melletti fotelbe, és sziszegve dörzsölni kezdte bokáját. Csáticsot figyelemre sem méltatta, egyenesen Mamuzsicsra támadt:

— Embertelen, amit a maga csatlósai csinálnak! Hogy merik ezt tenni? Így meggyötörni ártatlanokat!

— Ugyan, ugyan... egy kis álldogálásba még senki sem halt bele. Mindjárt minden rendben lesz... csak egyetlen kérdésre feleljen: miért jár maga azzal a kommunista doktorral?

Márta félbehagyta a bokagyúrást. Ártatlanul felnézett:

— Jellegzetes férfikérdés — mondta hetykén. — Azért mert szerelmes vagyok belé! És ezért cipeltek be engem ide?

— Érdekes — nyomta meg a szót Mamuzsics —, érdekes... hogy maga mindig kommunistaba szerelmes!... A múlt évben is... Amikor tiltott gyülekezés miatt idekerült. Ugye, valami titkos munkásgyűlésen szónokolt?... Akkor is azt mondta, hogy azért, mert szerelmes volt a gyűlés előadójába, valami jogászfélébe, ha jól emlékezem!

Márta bólintott, fel se véve a sértő élt.

— Jól emlékezik... Akkor abba a jogászba voltam szerelmes!

Mamuzsics maga adta szájába a legmegalapozottabb védekezést. Arca azért mégis kigyúlt, és a pír áttüzesedett a barna napzománc alól. Kissé kócosan, a meggyűrődött sárgásfehér selyemben, a fáradtságtól tikkadtan is olyan jelenség volt szikrázó fiatalságában, hogy a szoba füsttel telített levegője szinte kitisztult tőle.

Mamuzsics nézte, fürkészte, ádámcsutkája majdnem az álláig ugrott fel, akkorát nyelt önkéntelenül. Nem tudta magát többé megfékezni, nem is akarta, követte ösztönét. Kikerült az íróasztal mögül, a karosszék fölé hajolt. Arcát alig választotta el fél méternyi távolság a felfelé tekintő leány rúzsos szájától.

— Mondja, drága moja, miért nem tud maga egyszer rendes emberbe szerelmesedni?

A tüzelő vágy úgy elvakította, hogy teljesen megfeledkezett Csátics jelenlétéről.

Márta szembogarát előbb kitágította, majd gombostűfej kicsinnyé húzta össze a meglepetés. Mamuzsics látta saját magát ebben a fényesfekete eleven tükörben előbb nagyra nőni, s utána picinnyé zsugorodni. A leány moccanására fél lépést hátrált. Márta lassan állt fel, bőréből a kapitány orrába párázott kölnije illata, s ez még inkább elbódította.

— Például, magába... így gondolja? — A rendőrtiszt nem eszmélt fel az éles hangra. Sietve válaszolt:

— Például... belém! — s bal keze behajló ujjakkal csapott a majdnem hozzászoruló kemény leánymellre.

Mamuzsics háttal fordult Csátics felé, s a csendőr csupán a mozdulatból ítélhette meg, mi történhetett.

— Vadállat! — a leány hátralökte testét a rendőrkapitány közeléből, és arcon vágta táskájával.

Mamuzsics hiába kapta fel karját, a villámgyors ütést már nem védhette ki. Az érdes krokodilbőr végigszántotta borotvált képét, s a hasításokon nyomban kigyöngyöztek a vércseppek. Márta keze már lehanyatlott, mire sikerült elkapnia. Elvakult gerjedelmében gorombát csavart a vékony csuklón. A leány fájdalmas kiáltással engedte el a táskát. Az ezüst zár felpattant, és a padlóra szórta tartalmát. A tükör darabokra roppant Mamuzsics cipője alatt. A zajra ösztönösen visszalépett, és maga elé nézett. A sokféle női holmi között, a kiömlött púderrel megszórtan egy szétbomlott újság tárta ki oldalait, s a papírívek közül a sztrájkra buzdító röpcédula csúszott ki.

Márta zihálva támaszkodott a falnak, meggyötört csuklóját szorongatva.

Mamuzsics lassan lehajolt, felvette a röplapot, a tenyerén maga felé fordította, mintha súlyát mérlegelné. A papír frissen, töretlenül fehérlett, hajtogatásnak nyoma sem volt rajta.

A rendőrkapitány tekintetéből eltűnt a révetegség. Másod-

szor is megnézte a röplapot, majd íróasztalára sandított. Az a röplap, amellyel Sós doktort tette próbára, gyűrötten, piszkosan hevert az itatóson.

Éleset füttyentett — és szótlanul, de mindent elsöprő győzelmi fölénnyel tenyerét tálcaként Mártához emelte. A füttyentés szele felkapta a cédulát, az ismét lelebegett a padlóra.

Márta babonázottan követte a puhán hulló papír röptét, s ellenállhatatlan inger késztette nevetésre. Oly világosan látta Mamuzsics valamennyi cikázó gondolatát, akár a saját agyában születtek volna meg. A kapitány azt hiszi, hogy most úgyszólván tetten érte őt, a gyanúsítottat... Tetten érte, holmija közül előkerült az áruló bűnjel, a röplap... *Egy* röplap!... Teljes bizonyossággal tudta, hogy nála egyetlenegy sem maradt. Amit továbbításra kapott, az utolsó szálig otthagyta az alsó tanyák között, az aratóknál. *Ez* a röplap csak az újságból kerülhetett elő!... Valamelyik búzgó fiú megtüzdelte a *Naplót* is, kihordás előtt — s az egyiket most hozzáterelte a kaján véletlen... éppen őhozzá!... Ezt a véletlent!... És éppen most!...

Képtelen volt abbahagyni a nevetést.

Mamuzsics az ijedtség kitörésének könyvelte el Márta valószínűtlen jókedvét. Neki is jókedve kerekedett ismét. Torz vigyor görbítette fel hódítóra nyesett bajuszát. Újból felmarkolta a röpcédulát, és magabiztosan förmedt a leányra, a papírt lobogtatva:

— Úgy... úgy... az ártatlanka... — arcát oly közel tolta Mártáéhoz, hogy közelről érezte a tömény konyakbűzt. — Most megint megkérdezem: hát belém nem volna hajlandó szerelmes lenni?... Vagy most már talán igen?

— Maga aljasabb a legalja kapcabetyárnál is! — mintegy a távolból hallotta saját hangját, mellyel sorsát eldöntötte.

Csátics percek óta a meglepetéstől mozdulatlanul bámulta az egyre fokozódó gyorsasággal kifejlődő jelenetet. Fogta a poharát, de az italt elfelejtette kiinni. Egyszerre levágta az üvegkelyhet az asztalra, hogy letörött a talpa.

— Pardon! — mondta csikorgóan. — Én itt fölösleges harmadik vagyok!

— Nem, ez már sok! — lüktetett benne valami savanyú érzés.

— Mindennek van határa... Pfúj!... Egy nőt, csókért revolverezni... így... egy másik férfi előtt... a leánynak igaza van... közönséges ripők!...

Mielőtt azonban a kilincshez ért volna, az ajtó felpattant.

— Bocsánat, urak! — Kosztelitz doktor, kettejük közös cimborája, a „nagyfejűek" ügyvédje, nyomakodott be sebbellobbal.

Csátics kifordult mellette a folyosóra.

Kosztelitz gyors megfigyelő volt. Felfogóképességét kiélezték a furfangos, bonyolult, nagy pénzeket kockáztató perek — és ismerte Mamuzsicsot kívülről-belülről.

Csak a két alakot látta egymással szemközt, lihegésüket hallotta, és megütötte pillantását a kapitány vérző arca. Oly tisztán alkotta újra magában a történteket, mintha tanújuk lett volna.

„Ez a hülye sohasem tud erőt venni kívánságán. Minden nőt, bármiképp, azonnal magának akar. És elrontja emiatt a dolgokat!" — szegezte le magában hidegen, hiszen pénz forgott kockán, s éppen ebben az ügyben, ennél a leánynál, akit a kapitány megnyomorgatott.

— Bocsánat! — ismételte hétköznapi módon, mint aki semmit sem lát. — Kapitány úr, néhány percedet kérem sürgősen. Talán ha addig Mártuska...

— Králjevics!...

Az őrmester ott lapulhatott az ajtónál, azonnal betoppant.

— A kisasszony a maga szobájában vár. Senkit nem ereszt hozzá!

— Értettem!

Márta kiment.

Mamuzsics visszakerült íróasztala mögé, mintegy elsáncolta magát az ügyvéd elől.

— Ejnye, Gyokó, hát te csak nem változol meg! — kedélyeskedett az ügyvéd, kopasz fejét lóbálva.

— Mi bajod velem? — dünnyögte a rendőrkapitány.

— Még magyarázzam is? Behozattad ezt a lányt, jól van, te tudod miért volt rá szükség. Az én dolgom az viszont, hogy kivigyem innen. Hogy *úgy* vigyem ki, ahogy bejött. Bántatlanul. Ezért fizetnek meg búsásan. Amiből olykor neked is jut... És ekkor te itt zűrzavart csinálsz. Udvarolsz a magad módján... Hát nincs elég könnyű nő Szabadkán, hogy még itt is, úrilányokba is, belekötsz?

— Úrilány?... — Mamuzsics megkísérelt gúnyoros lenni. — Egy kommunista bestia...

— Na! — emelte fel tenyerét Kosztelitz. — Ez már megint Mamuzsics-féle túlzás. A szülei a legtöbb adót fizetők listáján vannak, a város derék polgárai... A lányuk hovatartozása ezek szerint nem lehet kétséges, csak bolondos fiatal, aki politikával passziózik! Értettük?!...

Kosztelitz fegyverként alkalmazta a nagyképűséget. Várt néhány pillanatig, míg Mamuzsics megemészthette a kioktatást, aztán hirtelen a lényegre tért:

— A szülei ügyvédi meghatalmazást adtak. A leány hazajön velem. Hány ezer dinárt akarsz?

Mamuzsics nehéz válaszútra került. Kapzsisága sóvárogva ösztökélte Kosztelitz ajánlata felé, de ugyanakkor erős oka volt habozni. A két röpcédulát vizsgálta újból meg újból, s egyszerre, sóhajtva, nemet intett.

— Most már nem tudom elengedni! — a válasz keserves volt és bosszús egyben. — Ezt a vacakot találtam nála! — s felmutatta a röplapot. — Gyanúsított volt, s ez már bizonyíték ellene! Nem tehetem, hogy szabadon engedjem. Belgrád szigorú utasításokat adott. Még ha... még ha Csátics nem lett volna itt, amikor...

— Minek rendezel mindig színházat?! Íme, itt az eredménye! — Kosztelitz haragja őszinte volt, Mamuzsics alaposan lerontotta az üzlet kilátásait.

— Várj... Talán még javíthatunk valamit a helyzeten! — vetette közbe a kapitány, és felvette a telefont.

— Hallo, Petár — szólt a tölcsérbe. — Van valami érdemleges?

A membrán hangosan a szobába szórta a detektívfőnök káromkodását:

— Semmi, semmi a nemjóját! Tagadnak veszettül, s egyetlen pozitív nyom sem akad!

Mamuzsics helyére tette a kagylót, és lemondóan legyintett.

— Látod, nem megy! Most ez a leány a legkomolyabb gyanúsított. A többi ellen csupán közvetett bizonyítékaink vannak.

— S ezt a bizonyítékot is te magad teremtetted! Ó, ember, ember! Süsd meg a tudományodat!

Kosztelitz kiútkeresés közben ujjait ropogtatta. A kapitány pedig hirtelen elkapott egy téveteg gondolatot, amely agyában motozott:

— Hm... most jut eszembe — mormogta. — Azok a Magyariék honnan tudták, hogy a lány itt van, hogy hozzád rohantak. Az előállítások feltűnés nélkül történtek!

— Feltűnés nélkül... ezt csak ti, rendőrök hiszitek! Már az egész város tudja, kiket vittetek el! És ezt nevezitek ti diszkrét munkának?!

Az ajtó ismét nyílott. Králjevics hasztalan igyekezett elállni a betörekvő férfi útját. Egyszerűen félretolta.

Bár a hőség ebben a kései órában is fullasztó volt, sötétkék szövetruhát viselt a divatos vászon helyett, s puha szalmakalapot szorított aktatáskájára. Majdnem lomhának tetsző lassúsággal közeledett a beszélgetők felé, s mielőtt köszönt volna, végigsimította szájára boruló tömött janicsárbajuszát. Kosztelitz a versenytárs bíráló tekintetével mérlegelte, valahányszor találkoztak, s mint most is, mindannyiszor kénytelen volt megállapítani: dr. Damjanovics Jasa ugyancsak tiszteletet parancsoló jelenség.

Megfontolt mozdulattal tette le aktatáskáját, kivette az elokészített iratot.

— A szakszervezetek ügyészének minőségében tiltakozom a törvénysértő elfogatások ellen. A bekísértek azonnali elbocsátását követelem! Remélem, nem történt atrocitás, s nem leszek kénytelen magasabb fórumok elé vinni az ügyet... Mi a válasza, kapitány úr?

— Még folynak a kihallgatások! — mondta Mamuzsics kényszeredetten. — Az elbocsátásokról csak azután dönthetünk.

— Törvényadta jogom, hogy a kihallgatásoknál jelen lehessek. Gondolom, nem fog ebben megakadályozni ...

Kosztelitz észrevette, hogy Mamuzsics habozik a válasszal.

— Ugyan, kollégám, miért ez az éles hang? Mikor akadályozott bennünket Mamuzsics barátunk törvényes munkánkban? ... Apropó, engedje meg a kérdést, kiket képvisel?

— Mindenkit, akit behoztak és aki szakszervezeti tag.

— Magyari Márta az én ügyfelem ... A szülei ...

Damjanovics elhárítóan intett.

— Kérem, nem vonom kétségbe! Ámbár ilyenkor jobban szeretem, ha egy kézben vannak a dolgok. Már csak az egyöntetűség miatt is.

Kosztelitz félszeg helyzetbe került. Úgy érezte, mentegetőznie kell:

— Ne gondolja, kartárs úr, hogy a honorárium miatt... Személyemhez ragaszkodnak. Különben boldogan átengedném a megtiszteltetést.

Mamuzsics kissé értetlenül hallgatta a két ügyvéd beszélgetését.

— A fenét nem a pénz miatt! — mondta magában Kosztelitzre célozva. — A saját apádat se védenéd ingyért! Persze hogy a pénzért! ...

Damjanovicsról viszont tudta, hogy a szakszervezeti ügyészséget névleges tiszteletdíjért látja el, sok ízben még a költségeket is saját zsebéből fedezi. Tudta róla, hogy a legkisebb ügyért is latba veti hatalmas jogi felkészültségét, és montenegrói szenvedélyességgel tör mindig előre az igazság felé. Éppen ezért Damjanovics kikezdhetetlen volt.

— Nos, kapitány, még nem kaptam választ!

Mamuzsics fanyalgott belülről. Cifra mulatság lesz, ha Kókai Petár közben kezelés alá vett valakit a maga módján, és Damjanovics friss nyomokat talál. De nem kerülhette meg az egyenes feleletet. — Kérem, ügyvéd úr, rögtön intézkedem. Amit a törvény biztosít, annak nem állok útjába!

Mialatt tisztázták Damjanovics dolgát, künn a téren nőttönnőtt az éjszakai órákban szokatlan lárma. A neszek, amint közeledtek, zúgássá fokozódtak, és az ablakhoz már számtalan hangú harsogás formájában csapódtak.

— Embereeek... embereeeek! Odabenn verik a gyerekeinket!... Embereeek!...

Mély, harsonázó női hang zúgta a kiáltást, s nyomában tagolatlan, de fenyegető visszhang támadt.

Kosztelitz ideges kíváncsisággal ugrott az ablakhoz.

— Tüntetés... Legalább ötszáz ember! — hátrált vissza.

— Mamuzsics... — ordított száz meg száz torok. — Mamuzsics...

A kapitány az ajtóhoz igyekezett, eltorzult, méregtől duzzadó arccal.

— Mit akarsz? — kapta el kabátját Kosztelitz.

— Riadót — sziszegte a kapitány. — Szétüttetem ezt a csürhét!

Damjanovics nem mozdult el a helyéről. Még mindig a tiltakozó beadványra tenyerelt, mintha hangtalanul is folytatná mondanivalóját.

— Megbolondultál? *Ennek* a jelenlétében? — lehelte közvetlenül Mamuzsics fülébe az ügyvéd. — Holnap ott lesz a feljelentés a belügyminiszternél, és egy hét múlva interpellálnak a belgrádi parlamentben a suboticai rendőrkapitány felháborító tettei miatt...

A rendőrkapitány az ablak felé pillantott, majdnem kétségbeesetten.

— De hát mi mást tehetek? — mormolta vadul. — Ezt nem hagyhatom, különben szétszedik az épületet!

— Szólj neki! — intett Damjanovicsra az ügyvéd.

Az ordítás a kapitányság előtt most már szakadatlanul tombolt, s zúgásából ki-kicsapott a vészkiáltás:... „Embereeek... odabenn verik a gyerekeinket!"

Kókai Petár majdnem kiszakította az ajtót sarkaiból.

— Mamuzsics, itt valamit tenni kell! — szuszogta ijedten.

És ekkor Damjanovics odafordult a három tanácstalanhoz.

Végigmérte a lompos ruhájú detektívfőnököt. — Kókai úr még nem szórakozott az őrizetesekkel? — firtatta erős éllel.

— Hová gondol? — hörgött majdnem valódinak tetsző méltatlankodással a kövér detektív. — Én?!...

— Ön!... Igazat mond?

— Uram! — a felkiáltás kissé színpadias volt, de Damjanovics látta, hogy Kókainak ezúttal valóban nincs a rovásán ez ideig túl sok.

Kényelmesen odament tehát az ablakhoz — lehet, hogy hallotta az imént Kosztelitz suttogását, lehet, hogy nem! — s kihajolt:

— Barátaim!... — bömbölt, hogy túlharsogja a kiáltozást.

A mély, harsonázó női hang félbehagyta a szenvedélyszítást·

— Jasa, te vagy, fiam? — kérdezte.

— Én hát! — nevetett öblösen a tagbaszakadt crnagorac. — Maradjatok csendben. Jasa itt van, és vigyáz a gyerekekre, hogy ne essék bajuk!

— Zsivió, Jasa!... Csak nézz a körmükre azoknak az uraknak odabenn, különben mi megyünk be! — üvöltött rezesen valaki és a moraj hirtelen szétfolyt. Mire Damjanovics elmozdult az ablaktól, már majdnem teljes volt a téren a csend.

— Mehetünk? — firtatta Kókaitól, aki homlokát törölgette az ajtófélfának dőlve. — Beszélni akarok azonnal valamennyi befogottal!

Kókai engedelmesen megindult előtte.

3 Márta voltaképpen nem tudta, hogyan került át Kraljevics őrmester szobájába. A folyosón, abban a pillanatban, mihelyt kijutott Mamuzsicstól, enyhe szédülés fogta el, sötétség kezdte környékezni, s már csupán arra eszmélt, hogy végre egyedül van a kopár helyiségben, s a falról a gyermekkirály, II. Péter fényképe nevetgél rá. A fáradtság lázrohamként

árasztotta el, megingott alatta a padló. A szürke takarós katonaágy esett hozzá legközelebb, oda roskadt, félig ülve, félig kuporogva. Kitört rajta a lefojtott izgalom is, vacogott a foga.

Az őrmester azonban már vissza is tért. Két roppant markában Márta retiküljét, szerteszóródott holmiját hozta.

— Tessék, itt a cókmókja! — morgott elégedetlenül, és a sok apróságot a takaróra csapta.

Márta végigdőlt az ágyon. Szemközt vele, az ajtóra vert fogason ott lógott Kraljevics köpenye, sapkája, foszladozó, feketére rozsdásodott ezüst paszománnyal. Naponként látta ezt a lapos sapkát otthon, szobája ablakából, amint pontosan reggel hétkor feltűnt a párkány magasságában, és ismét elmerült, amikor Kraljevics továbblépett. Egyszer új zsinórral is meglepte az öreget, hogy cserélje már ki azt a kopottat... — villant emlékezetébe — de, úgy látszik, Bozsó bácsi ragaszkodik a megszokotthoz... Megkísérelt emlékezni arra, mióta is ismeri a vén rendőrt, de képtelen volt az időpontot megállapítani; ott élt legelső tudatos emlékei között, amint este, hazamenet, bevásárol az üzletben valami nyalánkságot az „öregasszonynak". Minden áldott este...

Ínyén végigfutott az elköltetlen maradt banánfagylalt íze. Hogy fente rá fogát már kora délután, de lusta volt bejönni a városba. hiszen korzóidőben úgyis ott kötnek majd ki a cukrászdában... Hát nem ott kötöttek ki!...

Ekkor, de csak ekkor ébredt való tudatára annak, milyen csávába került, a többiekkel együtt.

— Püff neki! — mondta önmagának. — Micsoda vihar lesz ebből a gimnáziumban, hiszen már az ősszel megfenyegetett a diri, hogy kicsap, ha még valamibe belekeveredem.

Most, hogy elverte éhét, s zsibbadt derekát végignyújthatta az ágyon, felzsibongtak gondolatai. A rákúszó álommal pergett együtt végig előtte az este, elvillanó képekben... Amikor Vackor úr megállította, méreg öntötte el, mert a fickó pimasz volt, és megfogta a karját... Aztán odaért Sós, és jelenléte jó nyugodt érzést kölcsönzött nyomban, mert Sanyiból árad a doktorok gyógyító nyugalma... aztán, aztán, a Városháza sar-

kánál felfedezte, hogy Piukovicsot is ott kísérik előttük a rendőrségre, és Szabó Pistát is megpillantotta, akkor megsejtette a bajt... De ez is csupán pillanatokig tartott. Addig, amíg Rézi néni oda nem köszönt nekik. Vajon Rézi néni elértette-e a kacsintás jelentőségét. Jaj, de rossz volt ott benn a teremben, állni mozdulatlanul, állni órák hosszat, míg hangyák kezdtek futkározni az ember lábán, majd a gerincén az agyáig, s a rendőrök moccanni sem engedtek, pedig százával sorakoztak a székek az emelvény előtt... És a fehér falon egy hajszálvékony repedés; mást nem lehetett látni, s ha lehunyta a pilláját, szédülni kezdett. Jobbról fél méterre Bokor Mária, bal kézről Sós Sanyi, aki szakadatlanul osztogatja a tanácsokat: „Mélyen lélegezni; aki fárad, támassza homlokát a falnak!" — s visszamordul a hátuk mögött fel-alá lóstató, ordítva csendet követelő rendőröknek.. És egyszerre Sóst elvitték, majd érte jöttek. Kifele menet látta meg, ki mindenkit cipeltek oda be: a teljes szakszervezeti aktívát, titkárokat, bizalmiakat... valamennyit!

Kraljevics jött érte, Kraljevics kísérte föl mogorván, és a lépcsőn jutott eszébe, hogy ez csak az aratósztrájk miatt lehet, a sztrájk kitört, ezért van az egész cécó...

Es jött Mamuzsics, és a röpcédula az újságban... Ó, ezek a lapterjesztők, ügyes fiúk!... de hogy éppen ebbe az újságba is... De... de, mi történt Sanyival? Nem volt Mamuzsicsnál és a folyosón sem?... és mi lett volna, ha nem jön be az a Kosztelitz?... — és Kosztelitz képét félresodorta az álom.

Gyenge rázogatásra ébredt. Kosztelitz holdvilágképe nézett le rá, ő rázogatta a vállát is.

— Jó álma van, Mártuska, percek óta ébresztgetem — kedélyeskedett az ügyvéd. — Pedig rendőrágyon fekszik!

— Tudom! — felelte rá álomittasan. — Mit akar tőlem?

— Hű, de udvariatlan. Én vagyok a védője! Az édesapja küldött.

...Rézi néni, az angyal!... Megértette! — parázslott fel Mártában az ujjongás, és kezdte rendbe szedni a haját. Az állával biztatta az ügyvédet beszédre.

— Reggel majd küldetek magának ruhát meg ennivalót.

— Szóval... ittfognak?! — állapította meg két fésűhúzás között Márta, és maga is csodálkozott, hogy semmi izgalmat nem érez.

— Sajnos... míg tart a nyomozás... Mi a csodának őrizte a táskájában azt a röpiratot? Az okozza most az egész bajt!

— Dehogyis őriztem! — bosszankodott, és néhány mondattal beszámolt a véletlenről.

Az ügyvéd egyre növekvő elképedéssel hallgatta, s közben szakadatlanul rázta a fejét.

— Gyenge védekezés! — válaszolt végül. — A kutya se hiszi el. Nekem megmondhatja az igazat, hiszen én az ügyvédje vagyok!

— Ez az igazság!

— De értse meg, magát tiltott sajtótermék terjesztéssel, tiltott propagandával vádolják, s ez a röplap: bizonyíték!

— Nem mondhatok mást!

— Egyáltalán nem? Egyebet sem?

— Egyáltalán nem! — makacskodott. — Inkább azt mondja meg, mi van a többiekkel?

Az ügyvéd ingerülten morgott:

— Nem tudom. Amit főztek, egyék meg. Engem csupán a maga ügye érdekel, de állíthatom, ugyancsak megnehezíti a dolgomat. Nos, valóban nincs mit mondania?

— Nincs!

— Hát... — Kosztelitz megint a fejét rázta —, no, akkor holnap majd meglátogatom. Kezét csókolom!

Az ágy annyira vonzotta, hogy Kosztelitz még át sem lépte a küszöböt, már újra elheveredett, és arcát a párna durva lenvászon huzatába fúrta.

Másodszor Kraljevics metoszkálására neszelt fel. A nyitott, udvari ablakon gyöngyszürke fény ömlött be, hajnalodott. Takaró borította, az őrmester terítette rá.

Mocorgására Kraljevics rápillantott.

— Majd mindjárt főzök kávét — dörmögte. — Magának is jót fog tenni! — s már szedte is elő a fiókból a törökkávés

ibriket meg a villanyfőzőlapot. Mikor a zubogó vízbe szórta a kávét, újra megszólalt:

— Cifra kalamajka volt itt az éjjel. Maga átaludta. Az a Trombitásné, az a vén boszorka onnan a Jaszibarából, tudja, akinek hat fia van, idecsődítette az egész fertályt. Annyian voltak, akár egy otthoni búcsún... No, kész a kávé, igya csak meg gyorsan.

És hallgatott. míg Márta ki nem hörpölte a forró, fekete italt.

Rézi néni figurája mellé, Márta belső arcképcsarnokában, most odacsatlakozott Trombitás anyó tagbaszakadt, férfiéval vetekedő termete is. Az összefüggés nyilvánvaló volt. Rézi néni a virágok mögül mindent látott. Előtte zajlott le a Fő tér java forgalma. Megfigyelhette, ki mindenkit hoznak be, és nemcsak hozzájuk rohant el; fellármázta a jaszibarai fertályt is, hiszen ott lakik a befogottak zöme... és Ágnes anyó biztosan megverte a maga módján a vészharangot.

— Aztán? — érdeklődött mohón, letéve az üres csészét.

— Aztán majd ledöntötték a kapitányságot. Ha nincs itt Damjanovics Jasa, nem is tudom, mi lett volna! Az a vénasszony úgy üvöltött, hogy rezegtek tőle az ablakok. Hogy verik a gyerekeket!

— Verték? — hőkölt fel Márta.

— Á, dehogy! Hiszen mondom, hogy itt volt a Jasa doktor úr! Ő aztán beszélt a néphez, és befogta a szájukat. De azért nem mentek el. Itt tanyáznak a téren, lesik, hogy eregeti ki Petár az embereket.

— Engedik őket?

— Hát persze! Nem tarthatják itt a fél várost!... De... magának is jobb lenne ügyvédnek az a Jasa doktor. Az legény a talpán! Emez... — intett a világba, s nem ejtette ki Kosztelitz nevét —, emez, no, ennek hét srófra jár az esze, ide köszön, oda húz, azt akarja: a kecske is jóllakjon és a káposzta is megmaradjon. Érti, ugye?

— Értem! — bólogatott a leány. — Persze hogy értem, Bózsó bácsi!

— Hát azért... A Sós doktor különben már az este hazament. Nagyon odamondogatott a kapitánynak előbb!

— Hallotta?

Az öreg rendőr elvigyorodott.

— Azért van fülem!... De a Piukovicsot itt marasztották!

Márta előtt tisztult a kép: Sós otthon, Lázár itt, de ki még? Kraljevics sem tudta, vagy nem akart többet elárulni.

A folyosón csengő berrent, és az őrmester kiment. Megint fordult a zárban a kulcs. A küszöbről azonban előbb visszaszólt:

— Ide nem jön be senki. Bízvást megtisztálkodhat!

A hideg víz egészen felfrissítette. Lassan teltek a percek, az óramutató alig mozdult. A folyosón folytonosan lépések kopogtak, hangok is hallatszottak, de hasztalan hallgatózott megfeszítetten, semmi érdemlegeset sem csípett el. Végül az ablakpárkányra telepedett, s a tágas udvart nézte. Egy rendőrlegény, hétköznapi módon, gumicsóvel locsolta a virágágyakat, oly buzgalommal, mintha egyéb munkája sem akadna a világon, mintha ez volna a legfontosabb tennivaló.

Hat órakor megzördült a zár.

Édesanyját kísérte be Kraljevics, bőrönddel, ételhordóval. Meg se szólalt még, máris csorogtak könnyei.

— Ugyan, anyu... — s nem volt képes egyebet mondani. Kinyitotta a bőröndöt, s a gonddal vasalt, friss szagot lehelő nyári ruha láttán majdnem bosszús lett... Ez az anyu!...

— Szoknyát, blúzt hozzatok be! — vetette oda idegesen.

— Jó, jó... azt hozok! — hallatszott a zsebkendő mögül.

— Ne sírj!... És az a Kosztelitz nekem nem kell. Fizessétek ki, és beszéljetek Damjanoviccsal.

Anyja mindenbe beleegyezett a csukló sírásrohamok között, még beletukmálta a reggelit, aztán elment.

Hat órakor Mamuzsics elé vezették.

A kapitány rá se nézett, egy papírról hadarva valami szöveget, kihirdette őrizetbevételét. A szobának, noha nyitva volt az ablaka, pállott füst- és pálinkaszaga volt, a cigarettacsutkák halomban domborodtak a hamutartókban.

Márta látta messziről, Mamuzsics válla fölött, a tér túlsó

oldalán Szabadka reggeli nyújtózkodását, a napi munkába igyekvőket, a piacra kocogó kocsikat. Egy villamos éppen elindult Palics felé, teletömve a strandra készülőkkel.

Ezt a képet vitte magával. Megint csak Kraljevics kísérte. A térről éljenzés érte utol, s egy lelkendező kiáltás:

— Te is kijöttél, édes fiam?

Megismerte Trombitás anyó harsogóan dús hangját.

Kérdőn pillantott az őrmesterre.

— Még mindig itt tanyáznak a kapu előtt — dünnyögte az öreg a bajusza alatt. — Várják az embereket!

Kiválasztott a karikáról egy kulcsot, és feltárta a cellaajtót.

Mártára sivár érzés tört rá, ott marasztotta a háta mögött bedöndülő vasajtólap közelében. A fémből áradó hideg megborzongatta, képtelen volt beljebb menni a cellába. Tétován tapogatta, nyomról nyomra tekintetével a telefirkált falakat, az elódók otthagyott üzeneteit, pillantása letévedt a csupasz deszkapriccsekre, s csak akkor fedezte fel, hogy nincs egyedül. Matusevics Anka kuporgott maga alá húzott térddel a magasan fekvő, sűrűn berácsozott kicsiny ablak alatti ágyfélén.

Cigarettázott. Hosszú, mohó kortyokkal nyelte a füstöt, s Márta hirtelen úgy megkívánta maga is a cigarettát, mint még soha addig.

Anka elértette a kérő, néma mozdulatot. Kivett egy cigarettát táskájából, meg is gyújtotta sajátja parazsánál, és égve adta át.

— A gyufával takarékoskodni kell! Hátha éppen ezt nem engednek beadni!... Aludtál? — vizsgálgatta kíváncsian Márta arcát.

A bólintásra felsóhajtott:

— Én egy szemhunyásnyit sem! Csak hajnaltájt kerítette rám Petár a sort. Nyilván azt hitte, a fáradtság megtör, és vallok, mint a karikacsapás... Tévedett... Megmondtam neki, nincs mit vallanom!

— És?... — Márta is itta a füstöt.

— Káromkodott és fenyegetett!... Engem! Azt ordította,

hogy most, hatodszor, nem szabadulok olyan olcsón, mint az előző öt alkalommal. De mihelyt Jasa bejött, olyan szelíd lett, akár egy jó nagybácsi: kisasszony így, kisasszony úgy... — s mikor látta, hogy hiába, őrizetbe vett.

A cigarettavégről másikra gyújtott.

— A fene egye meg — éhes vagyok! Remélem, délre már behoznak valamit! — azt meg se kérdezte, Mártával mi történt. Nyilvánvaló volt, hogy ami vele eshetett meg, az csupán változata a sajátjának.

Három évvel ezelőtt egy téli estén, a Kragujevacska ulica négyben — Mártáék házában — a fehérneművarrásról felütötte homlokát, kihúzta kezéből azt a divatos regényt, amelyet mohón faldosott, és megfricskázta kötését.

— Értelmes lány nem lopja *ilyenekkel* a drága idejét!

Ő csak kérdéssel tudott felelni:

— Hát milyenekkel?...

És Anka másnap elhozta neki Illyés Gyulát, majd Solohovot. A Csendes Dont. Aztán Ehrenburgot és Fegyint, Egon Erwin Kischt és másokat.

— Ez az irodalom! — mutatta be őket.

Amikor pedig hangosan tanulta a történelmet, Anka megvárta, míg befejezi a leckét, s akkor egy mondattal mellbe ütötte:

— Arcátlan hamisítás!

Az első világháborút követő eseményekről volt szó. Márta megrökönyödött.

— De hát kitől tudhatjuk meg az igazat? — tanácstalankodott.

— Lenintől! De neked ő még túlságosan súlyos. Az igazságot is az ábécéjével kell kezdeni.

Ez az ábécé a „Kommunista Kiáltvány" volt. Anka hozta.

Anka csepegtette bele az igazság ábécéjét, s mikor már kielégítően kezdett felelgetni belőle, elvitte a szakszervezetbe a munkásfiatalok közé. Figyelte, vajon közéjük illeszkedik-e.

Több mint egy év pergett le így, mire feltette neki. nyugodtan, kertelés nélkül a kérdést:

— Mit szólnál, ha felvételre ajánlanálak a KIMSZ-be?

Ekkor már a Tőkét olvasta. s Anka világította meg előtte, amit nem értett belőle.

És egy nap Piukovics szokatlan melegséggel rázta meg kezét:

— Márta, köszöntöm az ifjúmunkások között!...

Még csak nem is kötötte lelkére a titkot és a hallgatást, hiszen Anka vállalta érte a felelősséget.

Mindebből otthon annyit tudtak, hogy néha „politizál", de ezt is csupán akkor tudták meg, amikor a múlt esztendőben a vasasok egyik gyűlésén a befurakodott detektív félbeszakította Weller Gézát, az ügyvédjelöltet, mondván, hogy lázít, és vele együtt őt is előállította tiltott gyűlésezés címén a kapitányságra. Akkor vallotta Kókai Petárnak, a gyűlésen való jelenléte megokolásául, hogy szerelmes a jogászba!... De hát ki nem politizál a diákok közül? Ki nyíltan fasisztának vallja magát a gimnazista fiúk táborában, s kérkedik meggyőződésével; ki túlzó nacionalista vagy éppen horvát szeparatista... És mind a fejbetörésig tettre készen hirdeti a maga vélt igazát. Azaz inkább az ellenvéleményen levők fejét akarják betörni, a magukéra gondosan ügyelnek... Wellernek is elég volt egyszer... — s erre önkéntelenül, fitymálóan elhúzta száját.

Márta elgondolkodott.

Anka észrevette.

— Mire gondoltál? — firtatta.

Megmondta.

Anka könnyűt sóhajtott:

— Elvesztettük! — szegezte le szárazon. — Milán találkozott vele Újvidéken. Éppen akkor nyitotta meg az irodáját. Ideges volt, gyorsan eldarálta, hogy neki most jövendőjét kell megalapoznia, s egy ügyvéd csupán akkor teljesítheti hivatását, ha politikamentesen, pártok fölött áll. Minden eshetőségre azonban biztosította Milánt változatlan rokonszenvéről...

— Nem azon a tájon járt esztendőkig a faluszervezőkkel?

— Rátapintottál! Addig járt, míg meg nem szervezte a maga

ügyféltáborát. Mit csodálkozol? Mindig akadnak, akik elpártolnak!

— Az érdekemberek!

— És a gyávák — zárta le a párbeszédet Anka.

Hallgattak.

Márta ebből a szempontból eddig sohasem osztályozott senkit. Az emberek jók voltak vagy rosszak, hűségesek vagy hűtelenek, barátok vagy közömbösek, önzetlenek is akadtak és önzők ... de gyávák és bátrak?

Most osztályozta az ismerősöket. Anka, Mária, Lázár, Göbé Jóska, nem kétséges, bátrak! Matusevics Milán, Anka bátyja, egyenesen vakmerő. Évtized óta járja szerte Jugoszláviát a varrógépügynök böröndjével, mintaládáival. És valahányszor hazaérkezik Szabadkára, mindig forróvá pezsdül az élet a szakszervezeti székházban, mert Milán ládáiból könyvek, újságok és sok más egyéb is került elő; olyasmi, ami ugyancsak csemege volna a rendőrségnek. Ha egyetlenegyszer is hurokra kerülne Milán, ha a gyanú halvány árnyéka is esnék rá, ha jövet-menet kikutatnák, bizonyosan sok évi börtön lenne a bére annak, amit művel.

És Milán, tisztában a veszéllyel, szikrázó derűvel nézi a világot, busa nagy fejét oly bizalmasan tudja bárki felé hajtani, felső ajkára boruló dús bajuszát simogatva, hogy már az első pillanatban mindenkit lenyűgöz kedélyes egyéniségével.

Nagyokat evő, bőtorkú, élcelődő, tohonya termetű férfi, akit szemre csupán az üzleti siker érdekel. És bár Anka a testvére, még Kókai Petár is oly gyanútlan vele szemben, hogy nem mulasztotta el a különösen kedvező részletfizetésre feleségének felajánlott varrógépet megvásárolni, sőt, ha valami baj esik a masinával, Milánt hívja megjavítani. Milán pedig ilyenkor el is poharazgat vele, és teletömi a vonatfülkékben, állomási éttermekben felszedett pletykákkal ... őt, a félelmetes Petárt!

... Bátrak és gyávák! Jaj, de szokatlan így nézni az ismerősöket! S hirtelen önmagára gondolt: melyik csoportba is tartozik?! Az érzése az volt, hogy ő bizony szintén gyáva. Hogy megütötte Mamuzsicsot? Nem, ez nem bátorság! — vitatkozott

önmagával. — Ösztönszerűen így cselekszik valamennyi nő, ha idegen mer testéhez nyúlni!

Teljesen belegubózott most már önmaga boncolgatásába. Tehát, amit művelt: helytállás, ez kétségtelen! De vajon kommunista helytállás-e? Az eszméért állt helyt, vagy pedig csupán önmaga védelmében?... Egyáltalán: eszmei hitvallása, amire büszkén azt mondja magában: „én kommunista vagyok!" egyenlő-e Anka vagy éppen Lázár hitvallásával? Lázár és Anka, ez bizonyos, habozás nélkül odadobnak mindent: létformát, biztonságot, családot, ha az elv úgy kívánja. Ennek már tanújelét adták néhányszor! Ám ő, ha sor kerülne erre, vállalni tudná-e, nyitott szemmel, tudatosan a veszedelmet, szenvedést, bujdoklást az eszme érdekében? Ott tudná-e hagyni a kényelmes otthont, anyagi megalapozottságot, gondtalanságot egyik napról a másikra, ha történetesen olyan feladatot bíznának rá, amely ezt megkívánná?

Akárhogy törte a fejét, bármennyire is igyekezett lelkiismeret vizsgálatot tartani, képtelen volt eldönteni, hogyan viselkednék a feltételezett helyzetben. Hiába igyekezett párhuzamot vonni mostani sorsa és az elképzelt lehetőségek között. A két gondolatmenet sohasem azonosult, mert végső következtetése mindig oda csúcsosodott, hogy ebbe a helyzetbe a véletlenek furcsa összjátéka sodorta, és hasztalan töpreng azon, hogyha előre tudja a végkifejletet, akkor is vállalta-e volna az aratósztrájkban rá kiosztott szerepet?

Talán igen, talán nem!... Igen, vállalta volna, ha véletlenül nem gondol apja várható viselkedésére. Viszont, ha latba veti, milyen jelenet következik utána apjával, akkor nemmel kell önmagának felelnie. Mert hát édesapja csak jót nevet vagy mérgelődik, amint éppen pillanatnyi hangulata vezérli, ha ő „politizál" otthon az asztalnál, de ha tettre kerül a dolog, mint a múlt évben, abban a Weller-féle ügyben, akkor nem ismer irgalmat! Akkor kitör, és kemény kézzel „büntet" a maga módján. „Majd én észretérítelek!" „Majd én megtanítalak viselkedni!" „Nem tűrök botránykövet a házamban!"

Furcsa, majdnem érthetetlen ez a kettősség apában. Elvben

engedékeny, széles látókörű; szereti az újat eszmében, tudásban, mindenben. Éles ésszel mérlegel, tisztán lát: ő maga bizonyítja be olykor, a viták során, hogy a mai helyzet tarthatatlan, a mostani társadalmi rendszer túl érett, korhadt, másiknak kell felváltania. Azt is elismeri, hogy ez a másik társadalmi rendszer csak a szocializmus lehet. Aki ilyenkor hallja, bizvást elkönyvelheti magában: az öreg Magyari kommunista, de... de, ha a gyakorlati kérdésekre kerül a sor, összehúzza szemöldökét, és kijelenti: „Az más!" Amit ő a saját két kezével, eszével szerzett, azt ő nem adja, azt megvédi, mert hiszen tisztességesen szerezte. Meg különben is, mit érne, ha ő, ő egyedül, lemondana a vagyonról, mikor a másik, a harmadik ezt nem teszi. Ha mindenki, akkor ő is, ha mások nem, ő sem! Szerinte az a kapitalista, aki magáért a vagyonért szereti a vagyont, nem pedig azért, amiért ő: eszközként, mellyel jólétet lehet teremteni az övéi számára.

Kétségtelen, apa afféle „szalonkommunista", akinél az eszme és az ember nem azonos? És őnála, aki itt ül a cellában, azonos?

Sehogy sem tudott dűlőre jutni önmagával, és fellélegzett, mikor a kulcszörgés ismét a külvilág felé kényszerítette figyelmét. Felvillant ugyan előtte, hogy Ankától kérhetne véleményt, de nyomban el is hessegette magától a gondolatot. Hátha Anka ezúttal, szeretettől vezérelve, nem mondana őszinte kritikát?!

A zár ismét pattant. Bokor Mária szemüvegén csillant meg a fény.

— Hozom a reggelit! — mondta üdvözlés helyett, csomagot ölelve magához. — Jasa gondoskodott rólunk!

Kibontotta a papírt.

— Csupa tömény holmi! Jasa tudja, mi kell nekünk ilyenkor! Hajrá neki, gyerekek, ránk fér!

Két mozdulattal rendbe simította fiúsra vágott haját, és sárga ujjaival szétporciózta az ennivalót.

A dohánynak ezt a sárga pácát semmiféle mosdószer se vette ki bőréből. Ott maradt emlékeztetőként dohánygyári munkájára, akkor is, amikor a szakszervezeti irodába került az írógép mellé.

— Mi volt? — firtatta Anka teli szájjal.

— Azt hiszem, mindenkinél ugyanaz! — felelte Mária. — „Mit tud a röplapról?... Maga terjesztette!... Ki terjesztette?... Ki nyomta?... Honnan hozták?" — utánozta Kókai Petár hangját. — „Magának tudnia kell, beszéljen, míg jókedvem van!" ...Hát felőlem lehet rosszkedve is. Akár ne is mondjam. a jegyzőkönyv azzal végződik, hogy a gyanúsított megtagadta a vallomást. Láttam néhány jegyzőkönyvet az asztalon, bár elolvasni nem tudtam. Mind nagyon rövidek voltak, tehát valószínűleg olyanok, mint az enyém.

— Mint a miénk! — helyesbítette Anka.

— De mi lesz ezután? — kérdezte kíváncsian Márta.

— Nyomozás... nyomozás... nyomozás és kihallgatás... kihallgatás vég nélkül! — darálta Mária. — Kihallgatás, amíg vagy ők meg nem únják, vagy mi nem mondunk valamit!

— És addig?

— Addig itt maradunk! — felelt ezúttal Anka, a tapasztaltak beletörődésével.

Damjanovics délfelé érkezett. A nap már vidám, aranyos foltjaival betáncolt az ablakon, és átmelegítette a hűvös betoncellát, a három nő úgy-ahogy, kissé megpihent, s ágaskodó kíváncsisággal fogadta az ügyvédet.

Kraljevics kísérte a cellába, de ottmaradt az ajtónál, s nem sok hajlandóságot mutatott, hogy ellenőrizze a beszélgetést.

Damjanovics telt arcáról az egészség derűje áradt. Majdnem a teljes éjszakát feszültségben töltötte a kapitányságon, tusázott embereiért Mamuzsiccsal, Kókai Petárral. Úgy került ki az épületből, mintha ruhástól gőzfürdőben pácolódott volna. Az ingváltással, a borotva nyomán azonban mindez eltűnt róla.

— Csak semmi orrlógatás, lányok! — ez volt a köszöntője. — Márta maga is az enyém már.

— Nono, talán mégsem! — kuncogott Bokor Mária. — Nem lenne rossz, mi, Jasa?

— Micsoda színes képzelőtehetsége van! — Damjanovics elmosolyodott, és Mártán felejtette pillantását. — Nem így értettem. Kosztelitz átadta a kisassszony védelmét nekem.

— Kölyök vagy, Bokor! — Anka kis híja haragudott. — Most nincs ideje a tréfának!

A leány hallatlanná tette a megrovást. Anka valóban nem ismerte az ilyen kétértelmű tréfálgatást, s nem is tűrte. Anka az elvek embere volt, és a tetteké. Ő vette át a szót, erélyesen:

— Teendők? — kérdezte halkan.

— Kitartani, mint eddig!

— Ki maradt benn?

— A teljes vezetőség. Magukkal összesen huszonegyen, Lázárral az elükön.

— A többi?

— Hazament...

— Jó!... Meddig tarthat?

Az ügyvéd fintorgott:

— Nem tudom! Nagyon rámentek az ügyre. Belgrádi nyomás. Amíg valamennyi vélt nyomuk zsákutcába nem fut.

— Hetekig?

— Lehet — hónapokig!

Bokor Mária neveletlenül kiköpött:

— Beléjük is csap az istennyila!... Akkor Lázár családját megveszi otthon az éhség!

Nem magáért aggódott, nem is Piukovicsért, akihez hosszú éves szerelem fűzte, hanem azokért, akik miatt talán sohasem juthatnak el az anyakönyvvezető elé, mert még ha Lázár képes lenne is rá, ő nem tűrné, hogy cserbenhagyja özvegy testvérét és a négy gyereket.

— Nem fognak éhen halni, tudhatod!

Damjanovics alátámasztotta a kioktatást:

— Az otthoniakért nem kell aggódniuk!

Nem ejtette ki a Vörös Segély nevét, nem is volt szükség rá. A Segély eleven gépezet, azonnal működni kezdett, mihelyt valamely esemény megkövetelte, s most már hónapok óta szakadatlanul dolgozott, segítve a Franco-fasiszták ellen harcoló spanyol munkásokat.

A Vörös Segély egyik vezetője Trombitásné, Ágnes anyó volt.

Damjanovics aláíratta a meghatalmazásokat, és már ment is.

A kintiek pedig működni kezdtek, valóban. Alig harangozták el a delet, valahonnan a földszint felől, a folyosóhajlatoktól alig halkítva, feltört Trombitásné félreismerhetetlen, harsonaszerű hangja, s kisvártatva egy rendőr ételes edényeket adott be.

— Ebéd! — mormogta közönyösen.

Jó bő, zsíros ennivaló, még kávé is volt mellette egy üveggel. Mire Márta külön ebédjét hozták, már nem akadt, aki elfogyasztotta volna. Délután pedig ágynemű került hozzájuk. Kék és piros csíkos huzatú párnák, háziszőttes lepedők, nehéz pokrócok; látszott, nem patyolatba öltöztetik ott az ágyakat, ahonnan a holmikat összeszedték. Magyariék fehér huzatai harsogóan kiríttak közülük.

Lassan rájuk esteledett a cellában. A folyosóról egyetlen zörej sem zavarta őket, mintha készakarva megfeledkeztek volna róluk. Egyszerre csak elaludt az árva szál dróton lógó villanykörte.

— Kilenc óra! — jegyezte meg Anka. — Mosdás, lányok, aztán lefekvés!

— Előbb torna... — bővítette ki az utasítást Bokor Mária. — Csak nem hagyjuk el magunkat?! — s vezényelte a gyakorlatokat.

Ruganyos, gumihajlékony, pompásan formált alakja volt, lerítt róla, hogy kora gyereksége óta tornászik.

— Nem kell azért valakinek táncosnőnek lennie, hogy gondot viseljen magára! — dünnyögte, takarója alá bújva. — A munkásokat is megilleti a testkultúra!

Márta nyelve hegyén volt az ingerkedés, hogy kifigurázza az utolsó mondat papírízűségét, de meggondolta, Bokor Mária életútja közismert volt... Rettenetes élmény taszította át, gyerekfejjel, a felnőttek világába. Még nem volt tíz esztendős, amikor, a huszas évek elején, rálelt apja élettelen, kötélen lógázó testére a padláson, ahol munkanélkülisége idején felakasztotta magát. Hónapokig kórházban feküdt, lázban, önkívületben a szörnyű esemény után. Anyja aztán kínlódott, verej-

tékezett, mígnem egy kétes mulatóhely konyhájára került. És ekkor, a környezet hatása alatt, vérmes álmai támadtak, az éjszakából élők fertőzéses álmai. Itt pénzt ért a szépség és a fiatalság, még „jótevő" is akadt a jövő ígéretében. És Máriát egyszerre táncra, tornára kezdte taníttatni anyja, valamilyen rejtélyes pénzforrásból. Polgárit is végeztetett vele. Mária örömmel tanult, hiszen ez volt minden vágya! Aztán — tizenhat éves lett azon a nyáron — anyja egy este magával vitte a mulatóba. Azt hitte, hogy csak táncolnia kell a parketten, a reflektorfényben. Kedvvel csinálta, szívből örvendezett a tapsnak, s annak, hogy most, az ő munkája révén, könnyebb lesz anyja élete. De a műsor után, egy páholy mélyén, jelentkezett a mecénás, és benyújtotta a követelést a tandíjakért... Mária ellenszegült, és épségben került haza. Arról soha nem számolt be senkinek, még Lázárnak sem, mi történt később közte és anyja között — de másnap, erről Anka beszélt olykor, egy zaklatott, riadt szemű fiatal lány kopogott be batyuval a szakszervezetbe. Munkát kért, bármifajta munkát, de azonnal!

Anka a dohánygyárban helyezte el, szállásra magukhoz vette. Nem faggatta, míg magától ki nem nyílott. Lassanként engedett fel a Matusevicsek között, ahol úgy kezelték, mintha későn született, kisebb testvérük volna. Nem tudta többé elviselni anyját, erőszakkal elfeledte, csak apjáról beszélt állandóan, a halott apáról, akit ő talált meg azon a rettenetes padláson. Később, amikor egyszer Anka céljáról faggatta, megdöbbentő szavakkal felelt:

— Hogy mit akarok?... Harcolni apám gyilkosai ellen! Mert meggyilkolták, szegényt!... Meggyilkolták azzal, hogy elvették tőle a munkát!...

Így vált belőle szervezett ifjúmunkás.

Követelőző csengetésre ébredtek. Künn a folyosón rikoltozott holmi villanyharang.

— Hat óra, ébresztő, felkelni, lányok! — noszogatta őket Anka.

A külső világ sem feledkezett meg róluk. Egy rendőr meleg reggelit lökött be. Jóval később ismét csörgött a kulcs.

Vackor úr terpesztette szét pipaszár-lábait a küszöbön.

Pökhendi fölénnyel méregette a nőket, majd begörbített mutatóujjával Mártát hívta:

— Magyari!... — vetette oda foghegyről. — Velem jön!

Már nem kisasszonyozott, nem nyájaskodott alamuszian. Parancsolt, a hatalmasok fölényével. Hegyes orrával, áll nélküli arcával, nyugtalanul ide-oda villanó tekintetével olyannyira patkányszerű volt, hogy Márta félrehúzta szoknyáját, nehogy csak súrolja is.

Vackor a folyosó legbelső szobájába kísérte. Inkább odu volt, mint szoba. Félhomály borongott benne, piszkos ablaka egy keskeny, kútmély világítóudvarra nyílott. Egyetlen bútordarabja egy íróasztal volt. Mögötte Kókai Petár trónolt, bálvány módra, szivarját rágva. Márta hasztalan keresett ülőhelyet. Eleve gondoskodtak arról, hogy ne találjon.

Kénytelen volt talpon maradni. Nem hallotta, hogy Vackor úr kiment volna a szobából. Hátrapillantott. Ott állt mögötte, kényelmesen a falnak dőlve, és förtelmesen vigyorgott, egészen felhúzva felső ajkát a fogáról. Még inkább mint valaha, piszkos, szürke patkány volt...

Kókai ormótlan, mázsás teste alatt megreccsent a szék.

— No, halljuk a dajkamesét! — böffentette rosszindulatú kedélyességgel. — Honnan szerezte a röplapot? A földről szedte-e fel, a kisajtó alatt találta, vagy ismeretlen ember adta magának az utcán?

A leányt elöntötte az undor, önmagával küszködve felelt:

— Majdnem eltalálta. Újságot vettem, abban lelte meg a kapitány!

— Ááá... szóval addig még csak nem is látta? — nyerített fel, mulatva, Kókai..

— Mindenki látta, aki csak kitette vasárnap a lábát az utcára Szabadkán. Én is! — hangzott az egyszerű válasz.

Kókai látszólag ügyet sem vetett magyarázatára. Egymás után záporozta az állításokat, kérdésekkel vegyest, s mindegyi-

ket asztalcsapkodás kísérte. Szinre rendszertelenül ugráltak a kérdések összevissza, a személyi adatokról a szakszervezetre, az iskolára, Márta „sötét" társaságára — a röplapra többé nem tért vissza, s jóval később, mintegy mellékesen vetette oda:

— Ugye, párttag? . . .

Márta térde már remegett az álldogálás fáradtságától, minden erejére szüksége volt, hogy figyelme ki ne hagyjon, de mielőtt kicsúszott volna ajkán az egyszerű „nem", megsejtette a csapdát. Ha ezzel az egyetlen tagadószóval válaszol, akkor Kókai tudomására hozza, hogy nyilván ő is ugyanarra gondolt.

— Milyen párté? — nézett ártatlanul a detektívre.

És Kókai ezúttal elszólta magát:

— A kommunistáké! Ne szenvelegjen itt, az ördög bújjék magába! Tudunk mi mindent! . . .

A leány a fejét rázta:

— Téved, Kókai úr! Hogy lehetnék nem létező párt tagja? Hiszen a kommunista pártot Jugoszláviában a kilenszázhuszonnégyes államvédelmi törvény betiltotta . . .

Kókai öntötte a káromkodást:

— De jól tudja! — üvöltött. — És honnan tudja?

— Benne van az alkotmánytanban, tanultuk a gimnáziumban.

Kókai végleg levetkezte a köntösként felvett jóembermodort.

A szivarfüstöt Márta arcába köpte:

— Majd gondoskodunk arról, hogy végérvényesen befejezze ott a tanulmányait! — üvöltötte, s hirtelen kegyetlen rendszerességgel zúdította rá a kérdés-pergőtüzét: az aratósztrájk, a röplap, a röplap, az aratósztrájk volt minden mondat veleje. Márta részt vett a terjesztésben . . . Márta Piukovicstól kapta . . . Márta továbbvitte falura . . . Piukovics bevallotta . . .

Márta gépiesen ismételte a tagadó mondatokat: nem, nem tudom, nem kaptam, nem vittem . . .

És újra elölről kezdődött, más nevekbe öltöztetve, a faggatás: Szabó István bevallotta: neki is Piukovics adta . . .

A szakadatlan szóáradat végtelen ideig tartott. Úgy kalapáltak a kérdések, ahogy a víz zuhoghat felülről egy malom lapátkerekére: egyhangúan, minden más neszt elmosva.

Márta a bódultság gyötrő, kínos érzésével birkózva kényszerítette magát figyelemre, és mondogatta még mindig a tagadószavakat.

Ködfátyolon át látta a papírlapot, amelyet Kókai eléje lökött.

— Írja alá! — s parancsoló mozdulattal ujjai közé kényszerítette a tollat.

A betűk ugráltak előtte, amint megpróbálta a jegyzőkönyvet kisillabizálni. Néhány sor után az asztalra csapta a tollat, hogy végiggurult a papíron, és teletintázta.

— Ez hazugság!... Nem írom alá! — zihálta.

Kókai föléje magasodott, szivarja izzó vége perzselte a haját, és ujjait vaskapocsként, gyötrően fájdalmas fogással a vállába vájta.

— Maga kis szajha!... Összetöröm!...

Mártában, az eszméletlenség partján lobbot vetett a sértett női tudat:

— Ocsmány alak! Hozzám ne nyúljon!... — hangja magasra ívelt, vijjogott, mint a vészkiáltás, s kiverődhetett az ajtón is, mert a háta mögül Vackor úr egyetlen figyelmeztető szót vinnyogott:

— Főnök!...

Kókai nagyot fújva eleresztette Márta vállát.

— Vezesd el! — mordult.

A cellában az egyik pohár vizet a másik után itta fenékig, s az edény szélén megvacogott a foga.

Anka féltő anyaként ölelte magához.

— Nagyon megkínzott az a disznó? — s ezt inkább megállapította, mint tudakolta.

— Beismerő vallomást akart velem aláíratni! — fuldokolta Márta.

— Megtagadtad! Akkor sejtem a többit... — ezt Bokor Mária mondta. — Hát csak próbálja meg velem, a gazember... — s két szeme lángot vetett keskeny, szív alakú arcában.

A vallatás malma pedig zúgott megállíthatatlanul. Elvitték

Ankát, Máriát... Vackor úr unos-untalan szétvetette bricsesnadrágos lábát a küszöbön, és hármójuk közül valaki felé meggörbítette hüvelykujját. Mindannyiszor órák, fél nap múlva kerültek vissza a cella immár áhított nyugalmába, a kimerültségtől majdhogy támolyogva. A faggatást a szembesítések párjelenetei váltották fel a múló napok során. Kókai Petár mindinkább fortyogó ingerültséggel üvöltözte a roskatag íróasztal fölött a kérdéseket, ám egyre bizonytalanabbul. A házkutatások a szakszervezetben és befogottaknál eredménytelenek maradtak. Sehol akár a legparányibb nyom, amely a lázító röpcédulák forrásához vezetne. És mindenki mindent tagad...

Damjanovics doktor pedig a legváratlanabb pillanatokban fel-felbukkant, és hiúzként leste, mikor kaphatja rajta Kókait és segédjeit valamely törvénytelenségen. Kókai elátkozta, de fegyelmezte magát: nem akarta idő előtt megégetni a száját.

— Nagykutya ez a montenegrói barom! — mondta mocskos szitokkal körítve Vackor úrnak — és akkora a hangja, hogy hallani is rossz, de hát Belgrádban is fülekre talál... Ám, ami késik, nem múlik! Engem nem fognak átejteni ezek az alakok! — célzott az őrizetesekre.

Damjanovics hozta azt a hírt is a cellába, hogy Jugoszláviaszerte lázasan kutatják azt a nyomdát, ahol a röpcédulákat előállították.

— Eredménytelenül! — suttogta bele bajuszába.

Harmadik hete folyt már a nyomozás, a számtalanadszor ismétlődő kihallgatás, amikor egy délelőtt felsorakoztatták valamennyiüket a folyosón. Első ízben kerültek együvé azok, akiket bennmarasztottak.

A három lány a sor legelején állott, és Márta csupán néhány arcot tudott sebtében szemügyre venni. Lázár, a maga külsőleg lagymatag módján, rövidlátó pislogással, némán köszöntötte, s szája sarkából kicsiny, biztató mosolyt villantott el. Góbé Jóska töretlenül hetyke volt, mint mindig, Szabó Pista fekete, borostás képe pedig komoran sötétlett, mint az olyan emberé, aki fogcsikorgatva gyűjti a méltatlanságokat, hogy egyszer majd kamatostúl megfizessen érte az illetékeseknek. Káldor

amúgy is hosszú művészhaja lenőtt a nyakára, pillái idegesen rebbentek állandóan, és hangtalanul mormogott magában. A többiek arca beleolvadt a folyosó távlatába.

Az egész detektívcsoport odasereglett. Kókai Petár úgy helyezkedett a másik oldalon, hogy mindenkit megfigyelhetett, s Vackor úr ekkor feltűnt a sor végén egy falusi emberrel.

Kókai ráordított a parasztra:

— Most nyissa ki szemét, ha jót akar!... Mutassa meg, ki adta magának azokat a röpcédulákat?

A középkorú, tisztességesen vasárnapi gúnyába öltözött földmunkás, dióbarnára pörkölt, ráncárkolta arcát az őrizetesekre fordítva lassan végigment a sor előtt. Közömbösen nézegette őket, s aztán Kókai felé fordulva széttárta kezét:

— Igazsággal szólván — egyikük sem!

Kókai bömbölt:

— Talán nem is eleven ember volt, mi!?

— Eleven volt biz az! — hangzott a meggondolt felelet. — De éjszaka is volt és sötét. Nem láthattuk, ki fia-borja?

— Nem látta?

— Nem! — a válasz most már kemény volt, megdönthetetlen.

Tucatnyi férfit, nőt vonultatott fel Kókai Petár a sztrájkban részt vett aratóbandákból, azokat, akik társaik között szétosztották a sztrájkra hívó röpcédulákat vagy éppenséggel csupán felolvasták nekik. Ismerőst még csak leltek az őrizetesek között, de azt, hogy közülük bárkitől is kapták volna a röplapot, azt egyik sem vállalta. A szokatlan vesszőfutás egyik legutolsója deresedő, Kossuth-szakállas öreg tanyai magyar volt. Nagy gonddal kefélt, ezüstpitykés mellénye századeleji fiatalságát idézte. Amikor Mártához ért, a leány majdnem felnevetett meglepetésében; a szikár, kemény homlok alól vidám, mosolygó, tréfával teli ibolyakék szempár kapcsolódott az övébe. Ilyen életörömmel teli szemeket még soha nem látott. Az ibolyakék pillantás kedvtelve suhant végig a lányon, aztán az öreg tempósan Kókaihoz fordult.

— Senki közülük, uram!

Mint villámcsapás ostorozott végig a felismerés Márta ide-

gein. Az éjszakából szállt feléje ez a ráspolyos hang: „Mi jót hozott nekünk, édes lelkem?"

— Senki? — Kókai hörgött a sikertelenségtől.

— Senki, ha mondom!

— Azt tán mégis tudja kend, férfi volt-e vagy nő?

— Férfiember! — volt a nyugodt válasz, s a kék szemek még egyszer végigsuhantak a huszonegy gyanúba fogotton, mintegy számlálgatva, mennyivel több a férfi, mint a nő...

— Ismerős? — Kókai keresztkérdéssel kísérletezett.

— Ismeretlen... És nem láttuk...

— Sötét volt, tudom, sötét volt! — tombolt a detektívfőnök. — Maguk nem láttak, nem hallottak, csak elfogadták a papírokat, amelyeket egy jöttment, ismeretlen csavargó odavitt, és aztán sztrájkoltak, mi?

— Akárki hozta, a mi ügyünkről szólott! — A parasztot nem félemlítette meg a dühöngés. — Igazságos ügy volt, uram, azért is aratott diadalt!

— Hallgasson, ez itt nem sztrájktanya! — Kókai Petár fuldoklott a haragtól.

Márta ritka ajándékként őrizgette ezt a sokattudó, derült, bölcs mosolyt, s mikor Damjanovics másnap bejött, az első kérdés, amelyet nekiszegezett, a tanyaiakról szólt:

— Hazaengedték őket! — nyugtatgatta az ügyvéd.

— Valamennyit?

— Természetesen! Kókai nem tudta miért itt fogni őket, csak éppen handabandázott, mert eredménytelen maradt a szembesítés. Sokat várt ettől a naptól. Ez volt az utolsó aduja, miután a röplap előállítási helyét nem sikerült kideríteniük.

Csupa jó újság volt, amit hozott.

Bokor Mária azonban, akit az idestova kéthónapos cellaélet megsápasztott, mint valamennyiüket — többet akart tudni.

— Hát akkor meddig még? — s körülmutatott a cellában.

Damjanovics biztatóan mosolygott rá:

— Már nemsokáig... Eddig is csak azért húzták, mert Belgrádból mindenáron való eredményt sürgettek. A sztrájk sikere óriási felháborodást okozott azokban a körökben.

Nem kellett bővebben fejtegetnie, kik azok a „körök". A felemelt aratórész jókora lyukat ütött a nagybirtokosok pénztárcáján.

Magukra maradva, Márta végigheveredett priccsén.

— Mégse hiába töltöttük itt a nyarat! — mondta álmodozóformán. — Most a télen lesz elég kenyér a falvakban... És ezután?... Velünk?...

— Nyilván: ügyészség, vádirat valamilyen szemenszedett indokolással és tárgyalás! — hűtötte le a tapasztalt Anka.

Neki lett igaza. De előbb egy veszekedett, lidércnyomásos éjszaka következett Petár szobájában. Kókai két óriási tenyerét irgalmatlanul használta, s nem volt a spanyol kínzókamráknak olyan hüvelykszorítója, amely nagyobb kínokat okozott volna. Anka támolygott vissza elsőként. Falfehér volt, nyakán ujjnyomok vöröslöttek.

Mialatt elbotladozott Márta mellett, akit már hívott Vackor úr, odasúgott: — Írjad alá, bármit tesz eléd!...

Márta előbb nem értette, miért ez az utasítás, de nemsokára saját magán érezte, mit jelent Petár „rábeszélése".

Mikor végül Bokor Máriát is visszalökték a cellába, Vackor úr vihogva elmondta búcsúüdvözletét:

— Most már akár csomagolhatnak is!

Anka feltápászkodott, és nyomban hozzáfogott holmijuk összekötözéséhez.

A nap már kelőben volt. A cellához emberek közeledtek.

— Ide figyeljetek, lányok! — kötötte meg a csomót batyuján Anka. — A letartóztatást meg kell fellebbezni!...

4 A tolonckocsi nem volt divatban Szabadkán, viszont Mamuzsics nem merte gyalogszerrel kísértetni foglyait az ügyészségre. Autótaxikat hozatott, és a lefüggönyözött taxikban, valósággal átlopta a huszonegy szakszervezetit az ügyészség fogházába, a hajnali módra üres utcákon.

— Most már jöhet Damjanovics! — vihogott Kókai Petár a rendőrkapitányra. — Vallomások vannak a kezünkben, ez a lényeg! A foglyok már nincsenek itt, s utólag emlegethetnek erőszakot, amennyit akarnak, mi nem tudunk semmiről!... Végre tisztességesen kialhatom magam! — szuszogta végül s elballagott.

Ugyanakkor döcögött le a lépcsőn, amikor Mártáékat felterelték a börtönirodába.

Az álmos őrök mogorván hajtották be őket egy csupasz, komor hodályba, s elkezdődött a vég nélküli várakozás az ügyész jöttére, aki valahol még éjszakai pihenése végét élvezte.

A nyitva felejtett ablakon, az udvar felől beszüremkedett a cellák lakóinak neszezése. A hajnali csendben sóhajok szálltak; kínos, ugató köhögés visszhangzott a téglafalakról, valaki pedig fennszóval imádkozott, és egyszerre két inas kéz markolt bele az ablak négyszögében látható vasrácsos világítórésbe, sovány férfiarc tapadt a rideg fémhez, olthatatlan sóvárgással bámulva ki a szürke fénybe.

Márta megborzongott. Pillantását nem tudta lefejteni a rabról, mígnem újra eltűnt a cella sötétjében.

Jól bennjártak a délelőttben, mire az ügyész elé került, a többiek nyomában. Ajtaján névtábla: Pajcsics Radomir államügyész. A franciásan élénk színű nyakkendőt hordó fiatal férfi, mesterségbeli únottsággal hirdette ki előtte a letartóztatási végzést, és közömbösen tette fel a szokványos kérdést:

— Megfellebbezi?

— Meg! — vágta rá Márta, emlékezve Anka utasítására.

— Akkor írja itt alá! — mutatott az ügyész manikűrözött ujja egy kipontozott helyre az aktán, s legyintve elbocsátotta.

A három leányt újra együvé rakták. A cella tágasabb volt a rendőrséginél, és még vízvezeték is diszelgett olajjal szürkére mázolt falán. — Valódi összkomfort — gúnyolódott önmagukon Bókor Mária. — Hosszú tartózkodásra is alkalmas lakosztály. Hát akkor csomagoljunk ki.

Az éjszaka történtekről egyikük sem beszélt. Anka határozott kijelentései lezárták ezt a szakaszt.

— Várható volt, hogy Kokai erre keríti a sort. Amit nektek mondtam az aláírásról, nem tőlem származott. El kellett mondanom, mikor ideje elérkezett, hogy megóvhassuk testi épségünket. Megrokkant harcosok keveset tudnak használni az eszmének! Hát ezért... A vallomások miatt pedig ne aggódjatok. Azokat Damjanovics majd elintézi... — és másra terelte a szót: — Most már olvasnivalóhoz és írószerszámhoz is jogunk van, elvégre politikai foglyok vagyunk.

— Igazán?! Akkor behozatom a könyveimet! — ujjongott fel Márta.

Miután harmadnapra megkapta édesanyja révén a könyveket, megnyugodva, soha addig nem érzett élvezettel esett neki az olvasnivalónak. Kilencedik hete nem került nyomtatott betű a kezébe, s most az újdonság ingerével hatott rá.

A hét végén Damjanovics jelezte, hogy hamarosan megkapják a vádiratot:

— Tiltott propaganda, miután a röplapokat nem nyújtották be engedélyezésre. Államellenes bűncselekmény! — magyarázta velősen. — Nehezen tudták kikovácsolni. Márta kivételével csupa úgynevezett közvetett bizonyítékokra és a kizsarolt rendőrségi vallomásokra alapítják, márpedig Márta ellen is erőszakolt a bizonyosság: a nála talált röplap. A többiek ellen, maguk ellen is, lányok, csak a valószínűség és az utolsó jegyzőkönyv alapján emelik a vádat.

— Tehát?... — Anka mindig a lényeget kutatta.

— Felmentés! Nem is lehet más! — felelte Damjanovics magabiztosan.

Az ügyvéd a közeli vádirat emlegetésével akaratlanul is felajzotta a három leány várakozását. A következő napok fojtott izgalommal telítődtek meg. Valahányszor léptek koppantak a cella előtt, valahányszor kinyílt a kandikáló-ablakocska, és keretében feltűnt a szétfolyóan kövérre hízott börtönőrnő üres, gondolat nélküli, bámész szeme, amely oly szájtáti álmélkodással figyelte őket, mint apró gyerekek az állatkert furcsa lakóit, mindannyiszor meggyorsult az érverésük. Most... most vezetik őket az ügyész elé, a vádiratért.

De csak az ennivalót hozták, vagy sétára indították őket a zárt udvarra, vagy ennyi sem történt, csupán az őr barna borjúszeme meredt rájuk, hosszasan, szinte rebbenéstelen pillákkal.

Aztán mégis értük jöttek, végre, de csak azért, hogy meghallják, fellebbezésüket elutasították, fogva maradnak.

Visszatértukkor Bokor Mária ágyára görnyedt.

— Ezt nem lehet bírni... Ezt.. ezt a bizonytalanságot! — sírta hüppögve. — Szö-szö-szörnyű!... — és sikoltva felvitte a szóvéget. Anka ölébe vette, pólyásként dajkálta, míg megnyugodott.

Márta is úgy érezte, hogy kezd pattanásig feszülni valamennyi idegszála.

— Az első fogság izgalma ez, gyerek — magyarázta Anka higgadtan. — Majd ha már hatszor fogtak el, mint jómagamat, s háromszor benn is marasztottak, akkor te is megszokod a dolgok kérlelhetetlen sorrendjét. Megszokod, és úgy osztod be ezt a körülhatárolt életet, hogy ne vetkezz ki önmagadból. Valójában itt tanul meg az ember mélyrehatolóan gondolkodni, felboncolni minden tényt, gondolatot a gyökeréig...

Nyílott az ajtó. Nelka jött Mártáért.

Beszélgetőre vezették. Édesanyja volt a látogató. Sorjában, szipogástól meg-megszakítva, terjengősen elmesélte az otthoni eseményeket. Beszélt mindenkiről és mindenről, beteglátogató módjára, aki azt hiszi, hogy az ágyhoz kötött figyelmét el kell terelni állapotáról, saját magáról.

— Ötödikén szüretelni kezdünk... — hallotta anyja beszámolóját.

... Szeptember ötödike... 1936. szeptember ötödike — mondogatta magában ösztönösen a dátumot... Szüret... — és én nem leszek ott!...

— Jó, hogy szóltál! — riadt fel aztán — Beirattatok?

Anyja szipogása megsűrűsödött:

— Nem, Mártuskám!... — s már szedte elő zsebkendőjét. — Hiába mentünk volna... megüzenték... Majd magántanuló leszel... Nem baj, ugye — s oly szorongva nézett rá, hogy

Márta fölényes mosollyal próbálta megnyugtatni, holott ütésként érte a hír, bármennyire is felkészült már erre az eshetőségre. Hiszen az elmúlt esztendőben is csupán végtelen kegyként döntött úgy a gimnázium igazgatója, hogy nyilvános tanuló maradhat „eléggé nem kárhoztatható magatartása ellenére" — ahogy nagyképűen kinyilvánította.

— Talán jobb is, ha magántanuló leszek! — szólt erőltetett jókedvvel, hogy végét vessen a gyötrő siránkozásnak. — Így majd én osztom be az időmet, nem az iskolai tanrend! — s valósággal visszamenekült a cellába.

A legfőbb összekötő szál Damjanovics volt. Ő hordta az igazi híreket, az élet híreit: Franciaországban ismét megbukott a kormány... népfront tüntetés volt Párizsban — számolt be —, Spanyolországban elkeseredett harcok Teruelnél, s a madridi egyetemi városrészben visszaverték a fasiszta támadást.

Részeire boncolgatták ezeket a híreket, kielemezték, és megkísérelték levonni a következtetéseket. Atlasz nélkül is maguk előtt látták Spanyolország térképét; nyomon követték a nemzetközi brigád útját a guadarramai harctérre, és Anka közben eltűnődött:

— Vajon írt-e az utóbbi időben Kovacsics Szlávkó?

Kovacsics Szlávkó, a huszonnégy éves, koromfekete bozontú, reklámfogsorú autószerelő ezermester, aki a Franco-merénylet első hetében az idegenlégió, az afrikai martalóccsapatok és a horogkeresztes Junkers-gépek bevetése hallatán összeráncolt sűrű szemöldökkel jelentette be Piukovicsnak:

— Te, Lázár, odalenn az egész fasiszta banda rázúdult már a spanyolokra. Gondolnám, hasznát vennék egy magamfajta tankhoz is értő alaknak, mi?... Mert hát a tankosoknál szolgáltam ki a katonaidőmet, tudod?

Piukovics elmerülten bólogatott, s a kezét nyújtotta Szlávkónak. Kovacsics pedig mihamar eltűnt a városból. Hetek múltán Barcelonából hozott üdvözletet tőle a posta. Aztán már mind gyakrabban üresedett meg a szakszervezet fiataljai közül valakinek a munkahelye. Alig néhány hét alatt tucatnyi ifjúmunkás kelt vándorútra, Spanyolország felé.

Merre mentek, ki segítette őket, útlevél nélkül, titkos ösvényeken, ezt egyedül Lázár tudta. Nemcsak városbeliek, idegenek is bekopogtak hozzá, olyik a Tiszán túlról, a bánáti részekből jövet. Négyszemközt beszéltek a titkárral, és tovább vándoroltak rejtelmes ösvényeiken.

„Elég hamar kiépült a földalatti út" — mondta Lázár elégedetten, amikor egyszer ismét továbbigazított valakit, és most Bokor Mária, Anka tűnődésére, maga is elrévedezett.

— És mi lett a földalatti úttal? Egyáltalán, mi van a szakszervezettel, mi van a munkánkkal?

Aztán ezt a gondot is egyszeriben háttérbe szorította a vádirat.

Szeptember vége felé, csúnya ősz eleji esős reggelen, kövér börtönőrük becsörtetett a felhők sötétjétől komor cellába. Helyre rántotta félrecsúszott, terebélyes szoknyáját, műértően megvizsgálta, hogyan ágyaznak „lakói", majd rájuk dünnyögött:

— Na, hagyják abba ezt a vacokvetést, lányok. Csípjék ki magukat. Megyünk az ügyész úrhoz. Mozgás... mozgás!

A feszültség forró lázként öntötte el mindhármukat. Kapkodva öltöztek, egymást fésülték meg sebtiben.

Nelka türelmetlenkedett:

— Meddig cicomázzák még magukat? Jó lesz már, nem a legényekhez futnak! — ösztökélte őket durva kedélyességgel.

Márta került elsőül az ügyész elé. A kopott hivatalszobából kirítt a divatbáb eleganciájú fiatal ügyész. A leány beléptére felállt, beidegzett mozdulattal előhúzogatta kabátujjából hófehér kézelőjét, s világfiasan átsegítette az első szavak nehézségein.

— Foglaljon helyet, kérem! — mutatott a székre. Egy pillanatig tetszelegve szemlélte saját, fényesre csiszolt körmeit, majd a tárgyra tért. — Átadom magának a vádiratot. Törvényadta kötelességem, hogy figyelmeztessem: nyolc napon belül megteheti észrevételeit. Megértett, kérem? — kérdezte méltó-

ságteljesen, átadva Mártának a tekintélyes vastagságú sokszorosított iratcsomót.

— Észrevételeit írásban adja be! — hallotta valahonnan messziről, s csend támadt. Erre a csendre ocsúdott fel. Az ügyész nyílt kíváncsisággal fürkészte arcát.

— Hm, hm... — köszörülte a torkát, mikor Márta rebbenéstelenül viszonozta pillantását, s ismét felállt, jelezve a hivatalos esemény végét. Jobb tenyere megmoccant az asztallapon, Mártának az volt az érzése, hogy kézfogásra akarta emelni.

Némán, fejbólintással köszönt el. Már a kilincset fogta, mikor utolerte az érzését alátámasztó mondat:

— Sajnálom, hogy itt és így kellett találkoznunk!

Nem válaszolt. Mellette Anka surrant be. ő pedig letelepedett a kövér börtönőrnő mellé a szúrágta, kopott előszobapadra, s nyomban fellapozta a vádiratot. Bokor Mária fiús feje szintén odahajolt. Ketten betűzték egyidőben a nyomdafestékes sorokat.

A bevezető, körmönfont jogi meghatározások közül egyszerre visszacsengett Márta fülebe az ügyész búcsúja.

Hogyan lehetséges, hogy ez a piperkőc, irodalmi csíszoltsággal beszélni igyekvő ember, a maga választékosságával ugyanaz, mint aki ezeket az avatatlan számára félig-meddig érthetetlen sorokat papírra vetette? — révedezett, sőt el is mosolyodott magában. Ebben a dohszagú, szellőzetlen előszobában ébredt rá tudatosan, életében első ízben arra, ami az ügyészből azt az önkéntelen búcsúmondatot kicsiholta: szemet vonzó, csábító nőiségére...

Lassan elnyugodtak felkavarodott érzései. A cellában már másra sem gondolva, egyfuttában olvasták végig a vádiratot...

— Damjanovicsnak igaza volt! — mondta elégedetten Anka. — Nagyon gyenge, verejtékszagú ez a firkálmány. Csupa mellébeszélés... Jasa úgy fricskázza majd fel, mint egy kártyavárat. Nincs más feladatunk, mint kiböjtölni türelmesen ezt a néhány hetet...

Hasztalan fékezték magukat, idegességük a tűnő napokkal nőttön-nőtt. Egy reggel ismét, és újra Máriából kirobbant az

idegfeszültség. Kínos, aprólékos gonddal vetette be ágyát, elsimította a takaró legkisebb ráncait is, mintha remekművet alkotna, aztán a kényelmetlen zsámolyra kuporodva, kötött kendőjét fázósan a vállára húzta.

Anka gondolatait kergette, s lépéseivel méregette a cella hosszát ablaktól küszöbig. Márta olvasni próbált az ablak alá húzódva. Fél szemmel látta, hogy Anka leül Mária ágyára, mintha beszélgetést akarna kezdeni.

A zsámolyon kuporgó leány rámeredt társnőjére, s már sikoltozott is: — Tönkretetted... tönkretetted!... Mennyit kínlódtam vele! — mutatott az ágyra — Nem törődik velem senki... nem törődik velem senki!

Tombolt, őrjöngött, önmagából kivetkezve, míg sebbel-lobbal meg nem érkezett a fogházorvos, s belé nem szúrt egy csillapító injekciót.

— Mi volt ez? — hebegte Márta, az orvos távozása után.

— Börtöntéboly! — felelte Anka zaklatottan. — Szegény gyerek! Pedig reméltem, megússzuk enélkül...

Több baj azonban már nem történt. A tárgyalás előtt három nappal Nelka beszólt hozzájuk:

— Hé, lányok, hazaüzenhetnek vasárnapi ruháért!...

Márta sötétkék angol kosztümjét hozatta be, Anka, Mária feketébe öltözött.

— Ha Nelka nem szipogna itt mögöttünk, azt hinném, színházba megyünk, úgy kiöltözködtünk! — súgta Mária Ankának, mialatt végigkísérték őket a törvényszéki épületbe átvezető folyosókon. Idegessége mintegy varázsütésre szertefoszlott, a régi, vidám, rendíthetetlen Bokor Mária volt megint.

Egy mellékfolyosón tágas előtérbe terelték őket. A legkésőbben érkeztek. A férfiak, mind a tizennyolcan, már ott ültek feszesen, megborotválva, ünnepiesen kiöltözötten, a börtönőrök között a lócákon. Piukovics tekintete kigyúlt a szemüveg mögött. A viszontlátás öröme felemelte a padról, Máriához akart lépni önkéntelenül.

Az őr gorombán visszarántotta:

— Tilos a beszélgetés!

Az átellenes padsorokról méregették tehát egymást kölcsönösen, valamennyien, cinkos pillaemelgetéssel váltva az üzeneteket: jól vagyunk, csak semmi izgalom!...

A kétszárnyú ajtó felett csengő berrent.

— Befele! — pattant fel a foglár-őrmester, egy listáról olvasva a sorrendet.

— Piukovics Lázár, Magyari Márta, Bokor Mária, Góbé József...

Anka hetedrendű vádlottá fokozódott le a névsoron. Márta Piukovics háta mögött lépte át a köszöböt. A bírói emelvény még üres volt, és üresen tátogtak a hallgatóság emelt, famellvéddel elkülönített padsorai is. Viszont Damjanovics már ott állt a védői dobogón. Fekete szalonkabátba öltöztetett széles válla pillérként emelkedett a mennyezet felé. Félbehagyta iratai rendezgetését, és ahogy a besorakozók felé fordult, úgy tetszett előttük, ő a testet öltött magabiztosság. Janicsár-bajusza, magas homloka alól kivillanó szeme sugara erőt és nyugalmat árasztott.

— Jó reggelt, barátaim!

Hangosan, tüntetően harsányan köszönt, és hasztalan voltak ott a börtönőrök, karban zendült a felelet:

— Jó reggelt, Jasa!...

A beözönlő közönség lábdübörgése percekre elnyomott minden egyéb hangot. Csak a bíróság bevonulása vetett véget az izgatott morajnak, csoszogásnak. Márta lopva hátralesett. A zsúfolt padsorokból számtalan ismerős arc nézett le rá. Apja, anyja a harmadik sorban szorongott. Apjának vonásain roszszallással vegyes aggodalom ült, de amint elfogta pillantását, egyszeriben féltő szeretet, biztatás sugárzott feléje. Szinte hallotta szavát: „No, majd ezen is túlesünk, kislányom. Sosem volt úgy, hogy valahogy ne lett volna!"

A közönség egyetlen, nehéz dübörgéssel felállt. A vádlottak is. Márta félmozdulattal elkésett, s azt hitte, hogy a bíróság öt tagja most csak őt nézi, megrovóan.

Öten álltak a magas támlájú karosszékek előtt. Az íróasztalok zöld posztója sápasztó színt vert fel rájuk az erős villanylámpák fényében. A magas, keskeny ablakokon a künn gomolygó köd foszlányai tapadtak meg. Festményszerű volt a jelenet. A köd szürke és a falborítás mélybarna háttere előtt, kísérteties, zöldes fényben öt fekete alak. Az öt bíró, aki most, az ő sorsukról dönteni fog.

Az elnök csillogóra őszült, szikár feje a fakalapácsot emelő kezével együtt mozdult.

Koppanás az asztalon:

— A tárgyalást megnyitom!

Egy lélegzetvételnyi ideig vádlottról vádlottra suhant pillantása. Bólintott:

— Leülhetnek!

Hangja száraz, élesen csengő és tömör volt, akár a finom, ódon ezüsté.

Mártát megkapta a hang pengése. Ilyen hanggal senki sem lehet rideg aktamorzsoló. És ez a hang betöltötte a termet, mágnesként vonzotta, nem tűrte, hogy füle más neszre is ügyeljen. Hirtelen az ő neve csendült. Gépiesen felemelkedett, közelebb lépett az emelvényhez, és felelni kezdett a pontosan megfogalmazott, szorosan egymásba fonódó, kutató kérdésekre.

A kérdésekkel együtt emelkedett nyugalma. Az elnök rezzenéstelen, minden indulattól mentes beszéde elzsongította kezdeti, lámpalázas félelmét.

— ... Hogyan került a szakszervezetbe?... A könyvtár révén. A sok, jó könyv vonzotta... előbb csupán olvasóként, aztán segített Bokor Máriának. Ez olyan szép munka volt!...

— Azt akarja mondani, hogy a könyvek szeretete vitte a szakszervezetbe? — ha jól hallott, az elnök hangjában szinte rokonérzés zendült.

— Azt, kérem...

— Rendőrségi vallomása nem teljesen így hangzik! — lapozott az ezüstfejű, ezüsthangú férfi az akták közt. — Melyik hát az igazság? — s egyúttal felmutatta a papírlapot. — Ez a maga aláírása?...

Márta nézte a kusza, elkapkodott betűket, annak a sokadik és végső éjszakai vallatásnak tanújelét, amikor csuklója ropogott Kókai Petár markában. — „Írja vagy nem írja?" — s még egyet csavart csontjain. — „Na, mi lesz?!" Olvasni már nem tudott a szakadatlanul szemébe sugárzott, őrjítő fénytől, fogalma sem volt, mit ír alá... Most, most feleletet adott önmagának a gyávák-bátrak kérdésére, amelyet eddig csupán félig válaszolt meg. Igen, gyáva! Akkor elgyávult Petár marcangolása alatt!...

Elsápadt, majd vörösre pirult ennek az éjszakának felújuló lidércnyomására. Bőrén érzékelhetően tódult fel a vér, szíve felől, nyakára, arcára.

— Az enyém! — felelte halkan.

— Akkor hát?...

— Nem tudtam, mit írok alá!... — s maga elé emelte csuklóját, mintha még mindig fájna. — A harmincadik kihallgatás volt... éjszaka, egész éjszaka, amikor megszorította a csuklóm, és kezembe nyomta a tollat...

A közönség felszisszent:

A fakalapács koppant:

— Csend!...

A teremre újra rátelepedett a némaság.

— Azt állítja tehát, hogy erőszak hatása alatt írta alá?

— Igen!...

Az ügyész felpattant.

— Óvást emelek elnökségednél! A vádlott a hatóságot törvénysértéssel rágalmazza!

Az elnök hangja még az eddiginél is ezüstösebben pengett:

— Az óvást elutasítom!... Vádlott; rendőrségi vallomását fenntartja vagy visszavonja? Nyilatkozzék!

— Visszavonom! Az az igazság, amit itt mondottam el!

A tanácselnök hosszan, merően nézte, fürkészte őt, mielőtt azt a vallomást újra az asztalra ejtette volna, s utána kérdő mozdulattal bírótársaihoz fordult. Tagadóan intettek.

— Köszönöm... foglaljon helyet! — intett a szikár, sovány kéz, s Márta mellett jobbról újra Nelka szuszogott, balról pedig

odakúszott hozzá Bokor Mária tenyere, és biztatóan körülfogta ujjait.

A négyszögletes előtér, amelyet három oldalról a védő, a bírósági tanács és az ügyész asztala zárt le, most már színpadként hatott, melynek deszkáira, mint valamely furcsa, szokatlan szerkezetű darabban, egymás után lépnek fel a szereplők, elmondják párbeszédüket az állandóan jelenlevő játékmesterrel, aki a nyílt színen rendez és játszik egyszerre.

Az ügyész és a védő is közbeszólásaival a játék menetét irányítja olykor.

Márta az első sorból hallgatta lenyűgözve a „darabot".

A párjelenetek gyors ütemben peregtek. A terem levegője magába szívta az izgalom hevítő forróságát, nehéz lett, abban a mértékben súlyosodott, ahogy a vádlottak, kivétel nélkül valamennyien, visszavonták rendőrségi vallomásukat.

Az ügyész levetkezte fölényes, világfi modorát. Fokozódó ingerültséggel, pattogva kísérelte meg érvényre juttatni paragrafusokkal támogatott álláspontját, de keresztkérdései sorra csütörtököt mondottak.

Damjanovics Jasa vitathatatlan győzelemmel került ki párharcából. Mire a vádbeszédre került a sor, a vád elegáns képviselőjének már nem sok puskapora maradt a végső ütközetre. Nem tudott mást tenni, mint újból idézni a paragrafusokat és a gyanút, az előéletet mérlegre vetni percdöntő körülményként.

Damjanovics egy kurta mondattal agyonsújtotta az egész ügyészi érvelést:

— A rendőrség egyetlen bizonyítékot sem volt képes az ügyészség elé tárni. Ezen a helyzeten a vád igen tisztelt képviselőjének jogi bűvészkedése sem változtathatott. És miután nemcsak bizonyítéknak, hanem bűncselekménynek sem lelni nyomát, a védőnek könnyű a dolga... Ha nincs bűncselekmény — nincs bűnös sem!...

És nyitottan hagyta a befejezést, nem ejtette ki a szokványos, felmentést kérő szavakat.

Az elnök ránézett, mintha várná ezt a folytatást. Damjanovics meghajlással mutatta, hogy nincs több mondanivalója.

A kalapács ismét koppant:

— A bíróság visszavonul!... — és megüresedett az öt karosszék.

Márta a bírói emelvény fölött, a falon függő villanyóra hangtalanul ugráló, nyílszerű percmutatóját leste. Negyvenháromszor szaladta körül a számlapot, mire feltárult a tanácskozóterem nehéz ajtószárnya, és az öt ítélkező, a sor élén az ezüsthangú karcsú férfival, ünnepélyesen bevonult.

Nem ültek le. Olyikuk hanyagul nekitámaszkodott az asztal szélének, balszélső bíró pedig maga elé nézett, az írótömböt igazgatva. Az elnök előbb letette az iratcsomót, majd kimért mozdulattal felemelte a legfelső lapot, s kiegyenesítette derekát. A négy szavazóbíró, mintha ugyanazon húr rántaná őket, feszesre húzta testét.

— Őfelsége, a király nevében...

Az ítélethirdetés szertartása megkezdődött.

Márta szemére rákúszott az ablakokat elhomályosító köd. A villanylámpák messzi, hunyorgó csillagként pislogtak, valószínűtlenné vált az egész világ, nem maradt más belőle, csupán az az ezüstcsengésű hang. A jól ismert, baráti nevek, közöttük a magáé is, sorra koppantak dobhártyáján — s valahonnan az űrből hangzott az ítélet:

— ...ezért a bíróság nevezetteket bűncselekmény hiányában felmenti!

Valaki összecsattantotta tenyerét, s a termet szétfeszítésig betöltötte a tapsvihar.

A kalapács ezúttal hármat koppant:

— Csend!... — az ezüsthang most méltatlankodó volt, nogy idegen zaj merte megtörni a szertartást. — Csend!...

Ám mire újra megszólalt, árnyalata sem volt már benne a haragnak. Újból a törvény papjának kimért, szokás szentesítette ütemében beszélt:

— ...Így kellett dönteni, mert... a vád igen tisztelt képviselője által beterjesztett bizonyítékok... elégtelenek... a rendőrség előtti vallomások mérlegelésétől a bíróság kénytelen volt eltekinteni... bizonyos körülmények miatt, amelyek e

vallomásokat a bíróság előtt kétes értékűvé tették... A bíróság nem fogadhat el oly érvelést, amely többek között a szerelmet is politikai bűncselekmény döntő bizonyítékaként terjeszti elő. A szerelem, önmagában, Jugoszláviában, nem bűncselekmény!

Márta előtt ebben a pillanatban felszakadt a köd. Az elnök ráirányuló pillantása szórta szerteszét. A bíró szemében aranyos szikrák villóztak. A mosoly szikrái... Lehet, hogy más nem látta ezt a tűzijátékot, de Márta örökre magával vitte...

És elhangzott a befejezés:

— A vád igen tisztelt képviselőjéé a szó!

Az ügyész előrángatta kézelőjét. Vontatottan felelt:

— Belenyugszom!...

Damjanovics főhajtással nyugtázta az ítéletet, és az elnök hasonlóképpen biccentett. Úgy hatott a jelenet, mint amikor két bajvívó, a küzdelem után, tisztelgésre emeli egymás előtt pengéjét.

— Na, ez a két montenegrói szépen elintézte ezt az ügyet!

Nelka, a börtönőrnő dünnyögte a megjegyzést, oly halkan, hogy Márta éppen csak megértette.

— Montenegrói? — akarattalan volt csodálkozása.

— Hát persze... akár az a Damjanovics!...

Még mindig vigyázzban álltak valamennyien, vádlottak és börtönőrök egyaránt.

... Vádlottak?

És ekkor az a *másik* montenegrói, az ezüsthangú, felmarkolta az aktacsomót, s még egyszer, *utoljára*, végignézett az embersoron.

— Szabadok... Elmehetnek! — mondta.

Aztán már csak nevetés és sírás tódult fel Márta torkán, egymást űzve; kiáltozás, hangzavar örvénylette körül mindenfelől.

Mire azonban felöltőjébe burkolózva, lekopoghatott a lépcsőn, órák teltek el. A börtön vonakodva eresztette el őket. Számtalan rubrikát kellett ahhoz teleírni, hogy megkaphassák elbocsátó-levelüket.

A törvényszék előcsarnokában emberbolyba szaladt. Valaki

hófehér szegfűnyalábot nyújtott feléje. Elkapta, a mellére szorította, s ekkor Matusevics Milán a levegőbe emelte, kacagva meghintáztatta, labdaként továbbdobta egy másik ölelő karba.

A szegfűkbe fúrva arcát, a virágok közül nézte az idegen fiatalember szőke, hátrafésült haját, domború homlokát. A férfi, akárcsak Milán, kifeszített karral a magasba nyomta, győzelmi jelvényként mutatva fel a többieknek. Amikor végre lassú, óvatos mozdulatokkal lejjebb eresztették a feszülő karizmok, a férfi orrcsontja tövén kirajzolódott egy kicsiny, szögletes alakú sebforradás.

Márta látóköre hirtelen erre a sebhelyre szűkült. A forradásból immár ver szivárgott elő, és az emlékezés mély kútjából felmerült egy fiú szeplős arca. A vér keskeny csíkban folydogált a szemgödör táján, és ez a fiú vádló és mégis gyöngéd panaszkodással szólt hozzája a messzeségből:

— Látod, mit csináltál?...

És ó állt ijedten, megsemmisülve, bűntudatosan szorongatva a tüskés akácvesszőt, mellyel az imént mérgében végigvágott a fiú arcán. Előtte a Palicsi-tó tükrén korcsolyázott a nap, tizenkét esztendős volt akkor nyáron, s a fiú éppen letette az érettségit...

— Ottó — hát hazajöttél?!...

Halk sikollyal tört ki belőle a felismerés.

Mester Ottó, a régmúlt játszótársa, az első szerelem, most már nem lazított ölelésén. A szegfűcsokor kettejük közé préselődött.

— Egyszer mindenki hazaér! — mondta ismeretlen, de mégis oly ismerős hanglejtéssel Ottó. — Kislány, de megszépültél! — és a Palicsi-tó hullámain elúsztak a távol töltött évek.

5 Márta idővel kiemelkedett abból a tétova, zűrzavaros, magasan hullámzó érzésáradatból, amely addig magával sodorta a törvényszék sötét lépcsőházából, kézszorításokon, csókokon és örvendező hangokon keresztül a havaseső verdeste utcáig.

Ottó már érintésnyi távolságon kívül állt. Beharapott szája sarkában derűs, kicsiny mosoly, s szeme túlnézett Mártán, bár tekintete reája szegeződött.

— Gyere le, vacsorára! — adta vissza Márta a mosolyt. — Ne légy oly önző, hogy egyedül emlékezel, mint éppen most!

A börtön?... a tárgyalás?... Talán igaz sem volt! A havaseső szürkésfehér függönyén áttörtek az utca színes fényei, szivárványosan villóztak. A mozireklám Fred Astaire új táncosfilmjét hirdette, s a Fő tér sarkán Rézi néni a gomba alakú óriási ernyő alatt egy ócska viharlámpa világánál, feje bubjáig nagykendőbe bugyolálva, gesztenyét sütött. A parázs kivöröslött a kályha szellőző lukacsain.

— Gesztenyét szeretnék! — sikkantotta el magát. — Öt dinárért, Rézi néni! — rendelt hatalmas adagot mohón.

A hangra az öregasszony kezében megállt a piruló gesztenyéket bökdöső ár. Okos, fekete bogárszeme lassan kúszott fel a kályháról az előtte topogó lányalakra. Valósággal nyomról nyomra végigtapogatta.

— Hát itt van épségben-egészségben újra?! — kérdezte és állapította meg egyszersmind, miközben ujjai villámgyors kapkodással töltögettek egy óriás trombita-staniclit. A feléje nyújtott pénzre azonban fejet rázott.

— Egy csókocskát, lelkem! Az az öröm Rézi néninek!

— Köszönöm! — cuppantott oda Márta.

Az öregasszony elértette a hálálkodást.

— Ugyan már!... Mi haszna lenne a világnak a vén Réziből, ha még a szemét se tudná nyitva tartani! — célzott arra a veszekedett nyári délutánra. — Sokat gondoltam magukra!... De — egye már azt a gesztenyét! Addig finom, amíg forró! Orvosság ez, nem is ennivaló!

...Igen! — jutott eszébe vacsora közben újra Rézi néni,

mialatt anyja állandóan kínálgatta. — Itt nálunk, Bácskában, mindent evéssel gyógyítanak. Bánatot, gyászt, de még szerelmet is. Jó falatokat, nagyokat, sokat enni, mert a tele gyomor minden bút-bajt elcsitít!

Végignézett a felében-harmadában még rakott pecsenyéstálakon, majd tréfásan felnyögött:

— Én már nem bírom tovább!

Anyja ijedten félbeszakította:

— Jaj, ne mondj ilyet!... Van még, a rétes meg a kedvenc tortád!

Erre már Ottó is letette a villát:

— A tékozló leány lakomája! — idézte szabadon a bibliát.

Csak ők négyen ültek a nagy asztalnál, melyen bízvást teríthettek volna tizenkét vendégre is. Tágas volt körülöttük a tér, nemcsak egymás között, hanem szerte az ebédlőben, amelyet a nehéz, hosszan tartó időzésre faragott, kényelmes bútordarabok csak til-túl töltöttek meg, helyet hagyva a járkálásnak, vagy akár a táncnak is. A sötét diófabútorok az állandóság légkörét árasztották magukból, nemzedékek biztonságát, nyugalmát. Azokét a nemzedékekét, amelyeket már kiszolgáltak ezek a karosszékek; porrá lett emberekét, akik meg nem szűnően körülülték az asztalt keresztelőn, lakodalmon, toron, névnapon, megannyi más teremtett vagy valódi alkalomkor, amikor csak ürügy nyílhatott bővérű vendéglátásra.

... Valaha a nagyi ült az asztalfőn — jutott Márta eszébe — és körülötte tizenöt gyerek, s már ő is régi, megbecsült darabként kapta hozományában. A negyedik generáció ugyanennél az asztalnál!

Ottó megjegyzése űzte el tűnődését. Nagyi ünneplő fekete selyemruhás, kövérkés figurája beleolvadt a lámpafény határán a félhomályba, s helyette apa, Ottó szavára erélyesen végigrántotta bajuszán az asztalkendőt, és eltolta a tányért maga elől.

— Hát igen... erről beszélnünk kell! — dörmögte.

— Csak most ne! — rebbent meg Magyariné. — Akkor a rétes odaég!

Márta szemrehányóan villantott át az asztal túlsó oldalára: látod, tolmácsolta ez a villanás, mit idéztél fel gúnyolódásoddal? Már megint!... Pedig az a vessző *akkor* is azért akadt a kezembe, mert nem tudtál féket vetni csúfolódó nyelvedre!

Az utolsó mondatokat hangosan kimondta:

— Egyáltalán nem változtál, Ottó! Még a hibáid is ugyanazok maradtak! Egyszer majd újra rajtavesztesz!

Kissé ingerült volt. Ottó bűnbánóan nevetett:

— Képtelen voltam kihagyni ezt az alkalmat! Talán bizony nem találó az idézet?... Bocsánatot kérek!

Márta nézte, fürkészte az asztal másik partjáról. A régmult palicsi nyár szőke, indulatos, könnyen hevülő, szertelen legénykéjét hasonlítgatta akarva, nem akarva Ottó új lényével. Szőkesége nem változott. Ércesen fénylő hajját még mindig úgy fésüli hátra, hogy jobb halántékára makrancosan ráível egy fürt, melyet szórakozott tenyérnyomással olykor visszasodor a helyére. Ez a régi Ottó! De csak ez! Máskülönben — valahogy megsúlyosodott. Nem, nem testben! Külsejét a sport változatlanul megőrizte széles vállúnak, ruganyosnak, gyors mozgásúnak. Valószínű, hogy a tenisznél ma is elfog minden labdát, és a magas trambulinról is feszes derékkal ugorja a hátasfejest... A változás valahonnan belülről árad. Másként fénylik a szeme. Valaha vidám kamaszszem volt, afféle szépség és izgalomkereső pillantásu... most... most, komoly, figyelő, a mélybe kutató, s ha valamire nagyon ráfeledkezik, meg se rebben a pillája, és szinte látni, hogy a két összeszűkült szemrés mögött hogy rohannak a gondolatok.

...És új ez a kiegyensúlyozottság, ez a magabiztosság, mellyel a leghalványabb zavarodottság nélkül ott vette fel a fonalat, ahol elutazása évekkel ezelőtt szétszakította. Amikor megérkezett, úgy üdvözölte valamennyiüket, mintha még ma is naponta számtalanszor lépné át a küszöböt, hogy hívja őt a sportpályára, vagy a cipőjére csatolja az új kerekeskorcsolyát. Körülnézett, megkereste a hímzett párnájú zsámolyt az ablakszögletben, és hosszú lábát elnyújtva befészkelt a kályhasarokba, mint akkor, amikor még diák volt,

és nekikészülődött, hogy elsziporkázza a napi iskolai kalandadagot.

Igen! — a téma alapjában változott! Nem az eltelt esztendőkről beszélt, ahogy Ottót ismerve várhatta volna bárki. Egy szót sem ejtett a pesti egyetemről, hanggal sem tért ki a belgrádi újságíróélet forgatagos eseményeire. Percek alatt nyakig merült apával valamilyen közgazdasági természetű vitába a kereslet és kínálat egyensúlyáról, az exportra dolgozó nagykereskedők rosszízű üzleti fogásairól, s arról, hogy ennek a piacnak kiszolgáltatott kisebb termelők isszák meg a levét. Számadatokat idézett, összehasonlított, rejtett összefüggésekre világított rá úgy, hogy apa, akinek a kereskedelem valamennyi ága-boga kedvenc vesszőparipája volt, sehogy sem tudott érvelésébe belekötni, csak bólogatott és helyeselt, hogy „jól látod a dolgokat, fiam".

Ha pedig apa elismeri egy fiatal tudását, az nagy szó, hiszen őszerinte a mai fiatalság kapkodó, felszínes tudású, csak a percek hasznosítására törekszik. Hozzá nem értését pökhendi fölényeskedéssel és kongó nagy szavakkal leplezi, lefitymálva mindent; csupán azt nézi, hol süthetné meg a maga pecsenyéjét.

Ottó tehát maga mögött hagyta a többieket. Talán a tudásból kanyarított ki magának vastagabb szeletet, vagy valami más, élmény, felismerés változtatta meg így? — vitázott Márta önmagával.

Ottó a tésztát is valahogy olyan elmélyedéssel kóstolgatta, mintha azt mérlegelné, miből mennyit raktak bele.

— Mondd, te az égvilágon mindent analizálsz újabban a hízott libák piaci áraitól a rétesig? — csapott rá hirtelen felismeréssel.

— Tán csak nem hiba? Vagy annak tartod? — hökkent fel Ottó csodálkozóan.

— Furcsa. Azelőtt nem voltál ennyire aprólékos!

— A mesterségem. Közgazdász lennék, vagy micsoda... És az élet ezekből a szerinted aprólékos részletekből tevődik össze könyörtelen törvényszerűséggel. Ha nem ismerem a törvényszerűségeket, akkor azok irányítanak engem...

Magyari közbeszólt:

— Hm!... Úgy látszik, a fiatalúr nem szereti, ha irányítják?!

— Attól függ, ki vagy mi akar irányítani. Önérdek-e vagy a közösség érdeke!

— Ugyan, ugyan! — Márta édesapja ezúttal enyhe ingerültséggel felelt. — Önérdek, közérdek! Ezek csupán nagy szavak! Minden azon fordul meg, hogy valaki munkájával, szorgalmával milyen helyet tud megszerezni magának az életben. De még ez sem a teljes igazság! Szerencse is kell hozzá. Ha talpraesett ember vagy, és ráadásul szerencsés kezű is, akkor nyugodtan félrerakhatod ezeket a szólamokat a különböző érdekekről. Ami neked jó, végeredményben jó a közösségnek is. A te előrejutásoddal a közösség is előrejutott egy keveset. Az önérdek tehát végső fokon azonos a közérdekkel.

Márta oly erélyesen rakta le a villát, hogy éleset csörömpölt a tányéron.

— Látszatlogika! Úgy csűröd-csavarod a szót, apa, mint egy furfangos prókátor! — szónokolt nekihevülten. — Tán csak nem akarod azt állítani, hogy a libás Winkler a napszámoslányok nyúzásán szerzett millióival szintén a közösségért verejtékezik? Abból, amit elmondtál, ez derül ki! Szép! A kiuzsorázó kapitalista mint a közérdek szolgája! Mert ő aztán ugyancsak előrejutott! De hogyan? Ám, ha egyszer majd...

— Márta, nem politizálunk!

A letorkolás oly ellentmondást nem tűrő volt, hogy a leány riadtan pillantott rá. Ilyen hangot apja még soha nem ütött meg vele szemben.

— Érted? Nem po-li-ti-zá-lunk! Soha többé, amíg a házam fedele alatt vagy! Elég volt! Nem akarok botránykövet tartani itthon, és nem engedem, hogy elrontsd az életedet holmi fiatalos szamárkodással...

— De apa!...

— Semmi „de"!... És soha többé semmi nyilvános „akció", ahogy mondanád! A gondolataidnak nem parancsolhatok. Azt gondolsz, amit akarsz. De ezentúl nem ágálsz gyűléseken és nem játszol jövendő barikádharcost! Nem ám!

Mártának már nem volt bátorsága közbeszólni, mert apja a bajuszát tépdeste lökésszerű kézmozdulatokkal, ami azt jelentette, hogy forrpontra dühítette önmagát.

— Vagy megfogadod a szavam, vagy beduglak egy szigorú zárdaiskolába, ahonnan érettségiig ki sem szagolhatsz. Választhatsz!

A helyzetet Magyariné mentette meg:

A feketekávét hozta be. A haragvó hang azonban a küszöbön marasztotta jó ideig, s csak akkor lépett beljebb, amikor úgy vélte, hogy kenyértörésre kerül a dolog.

— Apa... a vendég előtt! — mondta csitítóan. — Jaj, de restellem!

— Ottó?... Vendég? Hiszen félig-meddig ebben a házban nőtt fel! — mormogta Magyari, hirtelen haragját belefojtva a feketébe.

A végítélet rövid időre elhalasztódott. Három csésze kávé, ez apa esti adagja. Félóra haladék — s azután folytatódik a számonkérés elodázhatatlanul. Ha apa nekilendül a cselekvésnek, akkor megállíthatatlan...

A csend feszült volt, és valahányszor Magyariné megemelte a csillogóra dörzsölt vörösréz kávésedényt, a lámpafény megvillant a fémen. Kézenfekvő volt a hasonlat: borult égbolt, mennydörgés, távoli villámlások — közelítő vihar.

Még egy utolsó villanás, anya kitölti a harmadik csésze kávét, és apa kérlelhetetlenül folytatja, saját szavaival élve „a helyzet tisztázását".

Riadtan, segítségkérően pillantott Ottóra. Szemjátékkal kérte, sürgette a tanácsot, hogyan viselkedjék az elkövetkezendők során. Az otthon adta biztonságérzete, az a szilárd, megnyugtató tudat, hogy most már semmi kellemetlen, ijesztő esemény nem történhetik vele, mert a külvilágtól gátként választja el a lakásküszöb, nyomtalan parányokra foszlott. Nem kertelhet! Egyenes, nyílt választ kell adnia apja követelésére. Ha megtagadja kívánságai teljesítését, ha nem adja szavát arra, hogy felhagy azzal, amit apja politizálásnak nevez, akkor máris ott érezheti magát a zárdában. Szép kilátás! Egyik

börtönből egyenesen a másikba! A kövér Nelka helyén egy szárazra soványodott apáca, a börtönőr közeledtét eláruló bakancsdübörgés helyett nesztelenül lépegető posztótalpú cipő, s a börtöninél is súlyosabb fegyelem, amely nemcsak a testet tori béklyóba, hanem jogot formál a legbensőbb érzések, a legtitkosabb gondolatok felfedésére és irányítására. Hát nem érti Ottó, hogy mi elé állította őt apa? Hát nem látja, hogy most néki önmagának kell ítéletet mondania önmaga felett? Majdnem olyan ez, mintha valakinek kérlelhetetlen bírái választást engednének afelett, hogy a kivégzést vagy az öngyilkosságot óhajtja-e? Mert ha most történetesen megfogadná, hogy visszavonul mindentől, ami eddig megtöltötte iskolán kívüli életét, és csupán diáklányként él tovább, akkor ez egyértelmű a lelki öngyilkossággal, míg, ha ellentmond, akkor a kivégzés következik, a zárda, valamennyi következményével... És Ottó még mindig hallgat, nem ért semmit, csupán a vállát vonogatja amolyan mit tegyünk-módon... De... de nem is érthet semmit ebből az egész történetből, melynek végeredményében csak zárójelenetei peregnek le előtte. Ottó esztendőkig távol volt Szabadkától, újra kell ismerkednie mindennel: emberekkel, viszonyokkal, kapcsolatokkal, régi barátaival is. Honnan sejthetné tehát, mi forog itt kockán, ennél a beszélgetésnél, mely rögtön folytatódik, mert apa az utolját kortyolja a csészéből. Hát nem rettenetes?! Visszatér az ember életébe valaki, az elmúlt gyerekkorból... Valaki?... Az igazi, az egyetlen! — és akkor, amikor csak ünnepelni lenne szabad, ünnepelni a szabadságot, a hóhullásos telet, a jövendő tavaszt, és... és talán azt, amit Ottó jelent... ezt a forrón bontakozó érzést, mely egyre feszegeti belülről, mióta a fehér szegfűcsokor fölött lepillantott az ismerős-ismeretlen arcra — és ünneplés helyett most sorsot kell húzni, társtalanul, egyedülmaradtan, hiszen apa akaratával szemben anya esetleges óhaja, kívánsága, egyenlítő szava csak riadt, esendő sóhaj, annyi súlya sincs, mint a szállongó pehelynek.

Az utolsó vészjelet adta Ottónak:

— Mesélj a belgrádi diákéletről... — kérlelte cserepes

szájjal, könyörögve, csakhogy elébe vágjon apjának. Húzni az időt, húzni a végtelenségig — amíg csak lehet! Ha Ottó most nekikezd, nem valószínű, hogy apa félbeszakítaná, hiszen a vendégjog...

Észrevette, hogy apja nehéz mozdulattal beletőri szivarja végét a hamutartóba. Ottó láthatatlan figurákat rajzolt a fehér damasztabroszra, és lustán visszakérdezett:

— Belgrádról?...

Odakünn az előszobában megszólalt a csengő.

— Hát ez ki? — kérdezte hirtelen Magyari azzal a hangsúllyal, amellyel a súlyos mondatot akarta lányának szögezni: no, halljam a döntést?!...

Látogató? Este tízkor? Majdnem lehetetlen!

Vukmanovics Zorica tört be az ebédlőbe, lármásan, szelesen, feketén, mint a farsangvégi téli éjszaka. Éles nevetése elsöpörte maga elől a feszültséget. Kacagott, nyögdécselt, beszélt egyszerre. Csókolgatta Mártát, és magyarázta, hogy a moziból jövet említette valaki, a Jovánka, nem, nem a Bessy volt, vagy lehet, hogy nem is ő... mindegy, valaki mondta, hogy Márta... és jaj, tudod, a múlt heti francia dolgozatnál igazán eszembe jutottál, és sírtam is, azóta sincs senki, aki olyan jól tudna súgni, mint te, és ki is fogtam egy akkora egyest a dolgozattal, mint a toronyóra mutatója...

Ömlött, patakzott a szó Zoricából megállíthatatlanul. Izgalmában szétzilálta fekete hajfonatait, és mialatt újratűzködte a tűket copfjaiba — jaj, ne tessék közbevágni, ez olyan fontos és még elfelejtem! — felkiáltással némaságra kényszerítette a házigazdát, Ottót egy kézlegyintéssel jelenlevőnek ismerte el, s a tortának szóló két dicsérő felkiáltással a maga oldalára állította Magyarinét.

Az óra tizenegyet ütött, s még mindig áradt belőle a mondóka, mintha abban a pillanatban kezdte volna el.

— Jaj, igaz, majdnem elfelejtettem! Te, Márta moja, képzeld, új dirink van. Mladenica... a szakállas Iványka... Meg kell enni, olyan édes! Csiptetőt hord pápaszem helyett, és zsakettben jár az iskolába...

— Új igazgató? — Márta egyszeriben felocsudott Zorica locsogása okozta kábulatából. — Hogy mondod? Mladenica?... Milyen?...

— Ó!...

Az elragadtatott felkiáltást Ottó elfogta. és Márta, barátnője mézesen csöpögő jelzőin keresztül hallotta a rövid, velős jellemzést.

— Mladenica? Fiatal korában még a törökökkel verekedett a Fekete Hegyek között. Keménykötésű öreg. A Sorbonne-on végzett; humanista. Lángol az új eszmékért: kultúrapostol.

— Akkor én reggel elmegyek hozzá!...

Hirtelen eltöltekezett reménységgel. Zorica lelkendezése fáján felébresztette benne a sóvárgást. Szeretett volna a kései ébredés után lázasan sietni az utcán, hogy beérjen az utolsó csengetés előtt, s torkában érezte máris és újra a feleltetés görcsölő izgalmát.

— Elmegyek hozzá! — ismételte.

— Gondolod, lesz eredménye? — tanácstalankodott édesanyja.

— Hát hiszen, megpróbálhatod! — dörmögte az apja megenyhülten, aki olybá vette ezt a felkiáltást, mint közvetett feleletet kérdésére: tanulni akarok, ó, tanulni akarok, és más nem érdekel!...

Zorica elragadtatottan sikoltozott tovább Mladenica édességéről, de Ottó, az órára nézve, elrekesztette végtelen ömlengését.

— Éjfél! — mondta jelentősen, aztán hagyta, hogy Vukmanovics kisasszony elgügyögje, elviháncolja, búcsúszólamait.

A kapunál azonban minden különösebb hangsúly nélkül megszólalt:

— Úgy vélem, Mladenicánál nem fogsz hiába kopogtatni! — és magára hagyta Mártát a megválaszolatlan tépelődéssel: mi is volt ez a kijelentés? Biztatás csupán, vagy ismerete valaminek, ami már előre eldöntődött, róla — nélküle!

És ezzel Ottó alakja, mely az este folyamán már kezdett ki-

bontakozni az évek homályából régi és vélt új tulajdonságaival egyetemben, most újra elködösödött.

Honnan ismeri Ottó Mladenicát olyannyira, hogy három mondattal kimerítő jellemzést tud adni róla? Sőt, még elhatározását is előlegezni meri! Ottó alig néhány hete tartózkodik ismét Szabadkán. És honnan ez a széleskörű tájékozódottsága mindenről, ami a városban történik: emberekről és eseményekről, az üzletkötések kulisszatitkairól és a mulató nagybirtokosok éjszakai „hőstetteiről" egyaránt? Hiszen idehaza még csak nem is újságíró, hanem csupán könyvelő, és méghozzá éppen a libás Winklernél, a kövér, minden irral-hájjal megkent baromfi-exportőrnél.

Válaszolatlanul felvetett kérdések voltak ezek. Ottót már magába nyelte az egyre inkább sűrűsödő hóhullás. Márta látatlanul is látta: zsebre vágott kézzel, fütyörészve ballag a pillező fehér pelyhek között, és hazaértekor esetleg nem átallja golyót gyúrni a friss hóból, vagy hóembert építeni, mint annak idején...

Félálmában is ezzel a megfoghatatlan, kielemezhetetlen kettősséggel birkózott, melyet Ottóban érzett. A régi, és mégsem ugyanaz. Új, de miért és mitől más? Az egyik pillanatban majdnem olyan, mint a többi szabadkai fiatal; a másikban pedig komolyabbnak és többet tudónak tűnik akár Lázárnál vagy éppenséggel Sós Sanyinál is, aki pedig, mint mondják, a város egyik legjobb koponyája.

Kérdő- és felkiáltójelek között aludt el, és mindvalahány Ottóhoz kapcsolódott.

6 Az emésztő kívánság — menni az iskolába, hajnalban felébresztette. Karóráján fél ötöt jelzett a mutató. Künnről vaksötéten meredt az ablakra a tél eleji éjszaka. Az ablakpárkányra halmozódott hó ritkította egy kicsit szürkésre. A hirtelen ébredés megzavarta érzékeit, hosszú másodpercek teltek

el, míg önmagára eszmélt, míg tudomásul vette, hogy saját lélegzetét hallani nem ijesztő tény, s nem a magánzárka társtalanságát jelenti, hanem az otthon kényelmes, biztonságos elkülönülését, mely csupán addig tart, ameddig ő akarja. Egy kézmozdulat, és máris fény árad a kis olvasólámpából, egy félhangos kiáltás, és anya egérlépteivel azonnal besurran: „Jaj, istenem, mi bajod, kislányom? Rosszat álmodtál?"

Nem nyúlt a villanykapcsolóhoz, s nem is kiáltott. Újra elfészkelődött a paplan alatt, s megkísérelte, hogy magára kényszerítse félbeszakított álmát. Próbálkozása sehogy sem sikerült. A lassanként kihűlő cserépkályha felől furcsa, apró pattogások sercegtek a szoba csendjébe, s a parkett is alattomosan megreccsent olykor, mintha valaki nesztelen léptekkel settenkednék fel-alá. Mire ezek a neszek az ágyhoz értek, szívet dobogtató zajokká híztak, visszhangjaként Márta belső szorongásának... Mi lesz, ha hasztalan kilincsel az új igazgatónál? Mi lesz, ha néhány kurta, rideg szóval útját rekeszti már a kapus, milyen vesszőfutás lesz vegigmenni a befelé igyekvő lányok sorfala között.

Annyira elkínozták ezek a szakadatlan tolongó gondolatképek, hogy összetörten kelt fel, elsőül az egész házban, és az ablak mellett gubbaszkodva böjtölte ki valahogy a végtelen kora reggeli órákat. Szorongásában megváltoztatta tervét; azért menjen be az első órára, hogy kitegye magát a kárörvendők vihogásának, a szemforgatók kétszínű sajnálkozásának? Nem, ezt mégsem!

A megaláztatás valamennyi elképzelhető változata végiggyötörte kávézás közben. A küszöbről visszafordult, ledobálta magáról az iskolai egyenruhát, a bő, szemérmesen hosszú, sötétkék szoknyát, a fehér matrózblúzt. Úgy öltözött, mintha valahová látógatóba menne, néhány percnyi udvarias, semmitmondó beszélgetésre, melyre az illem kötelez. Feketébe játszó, sötétszürke ruhába bújt, egyetlen világos folt rajta a nyakát szegő elefántcsontszínű csipkegallérka volt.

Később nem tudott magának számot adni, hogyan jutott el az iskoláig. Első, tudatos érzékelése a kapusfülkéből kilépő

pedellus, az öreg Kocogó Ábris dohányszagú lehelete volt. Arra eszmélt, hogy „Ábris tata" lapátnyi tenyere feltámasztja az állát, két kedves, hunyorgó mókusszem közvetlen közelről körülfürkészi arcát, s végre fülébe jutott a dörmögés:

— Megsápadt, édes lelkem! No, sebaj! Csakhogy visszajött! — s a tenyér máris gyengéden előre taszította a lépcső felé, lendületet adva földbe gyökerező lábának.

A folyosókon zümmögő csend terpeszkedett, az osztályajtókon keresztülrágódó mormolás csendje. Ezek a hangok kísérték az igazgató szobájáig. Kopogására nem érkezett válasz. Nyirkossá fülledt tenyérrel nyomta le a kilincset, s ha ösztönének engedelmeskedni tud, visszaugrik, becsapja az ajtót, menekül, mert az igazgatóhelyettes asztala mögül tőrpenge élességű, ádázul gonosz, megrökönyödött, felháborodott pillantás villant feléje.

— Hát maga még idemerészkedik!? — sziszegte a metsző hang, és Szőllősi Róza, volt osztályfőnöke, kikeményített, férfias blúzujjba bújtatott keze parancsoló mozdulattal az ajtóra mutatott: kifelé!...

Ettől az utálkozó, megvető mozdulattól elárasztotta a dac. Előrelépett.

— Az igazgató úrral szeretnék beszélni!

Halk volt, nyugodt.

— Hallatlan!... Micsoda szemtelenség!

Az igazgatóhelyettes rikácsolt. Félig felemelkedett a székről, és kezét újult erővel az ajtó felé lökte:

— Takarodjék!

— *Az igazgató úrral szeretnék beszélni!* — ismételte, s bár nem tudta, hangja most már magasra ívelt, segélyért kiáltott.

A zölddel párnázott ajtó a szoba mélyén hirtelen kitárult.

— Tessék, kérem... Rendelkezésére állok! — s a vékony, majdnem gyerekalacsonyságú férfialak, fél kézzel csiptetőjét szorongatva, beljebb intette.

— De, igazgató úr!... — Szőllősi Róza vijjogott.

— Majd később, kollegina! — s a hangfogó párnák kirekesz-

tették Szőllősi Rózát epébe pácolt, méreggel átívódott aggszűzességével egyetemben.

Bemutatkozott.

Mladenica kicsiny, ősz kecskeszakálla szüntelenül bólogatott a szélesen terpeszkedő íróasztal mögül, és derült, kíváncsi dióbarna szeme mérlegelően tapadt Mártára.

— Hm... tehát maga volna az!?... — hangzott kérdőnmegállapítóan. — Valahogy nem ilyennek képzeltem. Isten tudja miért, amolyan termetes kamasz amazonnak véltem — és mosolygott, keskeny, majdnem ékbe futó arcán valamilyen meghiggadt, mindent értő bölcsességgel. — Folytatni akarja?... — nem mondta ki, mire érti ezt a kérdést, de Márta a hetedik ára gondolt, és felszabadultan, ujjongóan felelt:

— Igen... igen... igen!...

— Nem lesz akadálya!... Ámbár... éppen akkor, amikor ideérkeztem, került terítékre a maga ügye... és akkor... — szakadozottan beszélt, mint aki nem akar túl sokat vagy túl keveset mondani. — Akkor egyesek — és szakálla az ajtó felé intett, félreérthetetlenül az igazgatóhelyettesre vonatkoztatva szavait — amellett kardoskodtak, hogy magát távolítsuk el az intézetből. De az én elvem az, hogy ítéletet nem szabad elhamarkodni, és különben is, a mi ítéletünk csak a másik ítélet után következhetik...

Pillanatnyi szünetet tartott; valahova a messzeségbe nézett, majd egészen más hanglejtéssel buggyant ki ajkán a szó:

— Négy és fél hónap! Börtönben! Egy gyereket! Ó, azok a barbárok!

Felpattant a karosszékből, hirtelen Márta mellett termett, sebtében megsimogatta a vállát, úgy noszogatta:

— No, jöjjön! Jöjjön! Aztán gyorsan pótolja az anyagot, fiacskám, nehogy szégyent valljak magával!

Az előteremben Szöllősi úrnő egy sarki jéghegy dermedségét árasztotta maga körül. Szája képspengényivé keskenyült, szeme szúrt, perzselt.

— Kollegina, állítsa majd ki a törzslapot! — adta tudtára Mladenica a helyzetet. Már a folyosón jártak, mire utolérte

őket az igazgatóhelyettes indulatkitörése: fuldokló, csikorgó zihálás.

Mladenica sóhajtott, mintha azt mondaná: no, ezen is szerencsésen túlestünk!

Benyitottak a VII/A-ba.

Stefi néni, az osztályfőnöknő, kiskontyos madárfeje megrebbent az ajtónyílásra, szava már beleveszett az osztály kitörő zúgásába. Mladenica cseppet mosolyogva intette le a meglepődött, üdvözlő hangzavart.

— Hazahoztam az eltévedt báránykát! Viselje gondját! — adta át Mártát, s már ott sem volt.

Az osztályban ismét mozgás támadt. A középső padsor fele hátralendült, és Zorica ölelésre tárt karral mutogatta maga mellett a megüresedett helyet, Márta hat esztendőn át megszokott helyét a harmadik padban.

Leült, egész testével belesimult a kopott, agyonfaragcsált, zöld ketrecbe; magába fojtott, rebbenő, ijedten ujjongó sóhajjal elfészkelődött. Úgy érezte, végtelenül hosszú út után hazaérkezett. Benne ugyan oldódott az irgalmatlan feszültség, de annál inkább sűrűsödött körülötte. Hangos szó nem esett, ám a lányok fogukon szürcsölték a levegőt, cipőjük izgatottan csiszolta a padló görcseit, s a szakadatlan mozgolódás érdes, surrogó nesszel töltötte meg az osztályt. Zorica a pad oltalmában a térdét veregette, s közben csukott szájjal, szinte hisztériásan kuncogott örömében. Ez a sokrétű izgalom újra átjárta Mártát is. Körmét a tenyerébe mélyesztette, hogy visszanyerje önuralmát. Stefi néni ösztönösen lemérte magában a fülledő hangulat mélységét, s a legegyszerűbb eszközt választotta az izgalom kisütésére:

— Felelünk, kislányok! — s gyorsan felcsapta az osztálykönyvet. — Orbanovits Jelena... Melyik rendhagyó igét tanultuk a múlt órán? — Irgalmatlanul zúgott a feleltetés csengetésig. Stefi néni győzedelmesen csapta be a könyvet, elégedetten, hogy sikerült legyőznie a negyven lány forrongását. Elmenőben, amolyan kiszámított nemtörődömséggel szólt oda Mártának:

— Magyari, két hét múlva már te is felelsz. Azután már nem mondhatod, hogy „én, kérem akkor nem voltam itt"!

Még ki sem tette a lábát az osztályból, Zorica a katedrán termett, két karját az égnek szegte, visított:

— Hurrá!... Hurrá!... — és boldog tombolással Márta nyakába vetette magát. Vidovits Nelka tépte le róla.

— Te hülye! — vágta oda neki sziszegő dühvel, s odapréselte magát kettejük közé. Makrancos fekete bubifrizurája keretéből vörösen lángolt ki homloka. Olyan fekete volt ez a lány, mintha születésekor belenyomtatódott volna a komor őszerbiai tölgyerdők gyászos árnyéka, s állandóan körülötte süvöltöznék a százados vérbosszúk jajongásától terhes szél. Ujjait Márta vállába vájta.

— Velünk még nem számoltál el! Mit gondolsz, azért véreztek apáink Nagy-Szerbiáért meg a királyért, hogy a magadfajták bántatlanul úszíthassanak ellene?!... Ti vagytok az ellenségek, nem az irredenták meg a szeparatisták! Azok csak a maguk nemzeti nótáját fújják, de ti a gyalázatos idegenekét!..

A többiek tépték, rángálták. A farkas szilajságával rázta le őket magáról:

— Táguljatok!... Még nem fejeztem be! — tombolta. — Áruló vagy! Bitang áruló! Megjön az ideje, amikor felelsz ezért! — s kiköpött Márta előtt.

— Bolond ez, ne törődj vele! — sikítozta Zorica. — Jújj — hogy ezek a szokolisták sohasem férnek a bőrükbe!

A folyosón megberrent a csengő. Katolikus hittanóra következett, és a másvallásúak egyszeriben összekapkodták holmijukat, hogy eloszoljanak a maguk felekezete közé. A nyitott ajtón már behangzott Pobuda tisztelendő asztmás szuszogása. Pocakját rengetve nyomakodott az osztályba, és kenetteljes, áldásosztó mozdulattal köszöntötte a felálló lányokat. Feljebb rántotta lecsúszni készülő cingulusát, elterült a széken, s egy pillanatra báván maga elé meredt, mintegy latolgatva teendőit.

— A megtérő bűnös többet ér az Úr szemében tíz igaznál! — nyilatkoztatta ki váratlanul, és lapos malacpillantását Mártára úsztatta: — Magyari, álljon fel!

Tolnai Irén, az osztály tündökló szőke, marcipánhúsú porcelánbabája, aki állandóan úgy csodálkozott a világba, mintha ügyvéd apja magyarázatára várna a legegyszerűbb életjelenségről is, a felemelkedő Márta fülébe suttogott:

— Ne félj!... Én szeretlek!

A kissé együgyű, rajongással teli „vallomás" lecsillapította felháborodását. Igyekezett elterelni gondolatait Nelka örjöngéséről. Hátranyúlt, megsimogatta Irén szív alakú arcocskáját, és megadóan várta Pobuda főtisztelendő malasztját.

A tömpe hurkaujjak a katedrán már egymásba kulcsolódtak.

— Gyermekem!...

Valahonnan halk kuncogás fakadt fel.

Pobuda tisztelendő úr nem zökkent ki nyugalmából:

— Maga az örök kárhozat ösvényére tévelyedett, gyermekem! Lázítani a fölénk rendelt felsőbbség ellen, ez az út, amint a példa mutatja, előbb a börtönbe, s ha valaki megátalkodik bűnében, előbb-utóbb a bitófához vezet!... Úgy bizony, gyermekem!...

Mártában hirtelen felcsendült nagyanyja pattogó, mérgében is nevető korholása: „ó, te akasztófáravaló!" — „Bitófa" — istenem, micsoda nagy szavak! — s Pobuda tisztelendő úr már csak szónokló bábként tűnt előtte. Hallotta is, nem is az olajként csöpögő intelmeket:

— ... Nekünk a magas polcokra rendelt vezetők nyomdokában kell járnunk. A bírálat joga nem a miénk, pláne nem serdületlen elméjű kislányoké. A női gyengeség és szemérem parancsolja, hogy meghajtsuk fejünket a nálunk okosabbak és a népet atyaként istápolók előtt. Tisztességgel övezett, megbecsült szülők sarjadéka, mint maga, csak egyetlen célt tűzhet lelki szeme elé, édes gyermekem: felkészülni a nő legnemesebb hivatására, majdan betölteni egy derék férfi oldalán a hitves és később az anya szerepét...

Éktelen tüsszentés szakította félbe az ájtatosságban fuldokló mondatokat, és a fészkelődő osztály felszabadulhatott az éneklő dallamú köszöntésben:

— Egészségére!...

Elnyújtották, húzták, cifrázták a lányok, beletömörítve tilos jókedvűket. Pobuda Bence őtisztelendősége zsebkendője mögül harsogta tovább:

— ... Ezért imádkoztam szüntelenül, éjjel-nappal ... ezért ... magáért, gyermekem ... na, hogy megjöjjön az esze! És most beszélgessünk a bűnbánó Magdolnáról, hogy lássuk, mily végtelen a bűnösökre áradó kegyelem ...

... „Bűnbánó Magdolna" ... Hát ezt most kifogtam! Az özönvíz sem mossa le többé rólam! — szédült vissza helyére Márta, s felhúzta lábát, mert a neszezésből tudta, hogy hátulról elindult a féktelen jókedv kifejezője: a bokánrúgás.

Azt hitte, ezzel a mozzanattal lezárult „eltévelyedésének" és visszatérésének fejezete.

Nem tudta — honnan is tudta volna? —, hogy kasztszellem, sőt, a kaszinó-szellem iratlan törvényeinek felrúgásáért megtorlás jár. Átlépte azt a vonalat, mely az iskolások, az „éretlenek" társadalmát az érettekétől elválasztja, s nem maradt túl a választóvonalon, ott, ahol ki-ki már maga felelős cselekedeteiért. Vissza merészelt térni a nyájba, ahonnan eretnek módon kitört, a „jó" pásztorok keze alá, holott idegen szagot, más karámok szokásait hozhatta magával, olyan szokásokat, melyek megfertőzhetik a többi báránykát. És csak kevés olyan pásztor akad, aki nem követeli, hogy minden gyámoltja az ő nyájerkölcsére tegyen hitet.

Gót Bella úrnő éppenséggel nem volt effajta pásztor. Gót Bella, a német nyelv tanára, egyetlen istent ismert, a germán faj istenét, prófétája Hitler volt és a vér mítosza a miatyánkja. Amazoni derekát gumifűzőbe préselte, hogy keble dacosan duzzadjon ki, kínálgatva az arra termett hős férfinak teste dús termését. És mert ez a férfi nem jelentkezett, Gót Bella a faj eszméjébe fojtotta érzékei lázongását.

— Maga hazátlan bitang! — vetette oda Mártának, amikor jelentkezett nála. — Eltűröm, mert felsőbbségem úgy határozott, hogy el kell tűrnöm. De ez nem változtatja meg egyéni véleményem. Ismétlem, maga hazátlan bitang. Nem azért, mert tagadja németségét, holott anyja német, hanem azért, mert

tettével apja nemzetiségét is megtagadta. Maga még csak nem is magyar, maga... maga... internacionalista. Maga nem a fajtához, hanem a vérétől idegenekhez húz. Erre nincs bocsánat, hiába döntött másként a bíróság! És ettől a pillanattól kezdve magán tartom a szemem. Itt, biztosíthatom, nem játszhatja kisded játékait. Itt nem lehet agitálni! Mit néz rám olyan kihívóan? — szakította félbe önmaga ítéletmondását. — Beszélni akar?... Nem adok engedélyt, hogy szónoklatával megzavarja a többiek fejét. Nem sül le a képéről a bőr, hogy ezek után vissza mert jönni ide, az osztálytársai közé?... — s elfulladt, lélegzetért kapkodott.

— Bella néninek igaza van!...

Márta összerándult a kiáltásra. Hátratekintett. Nem csalt a füle. Kiss Jolán tört felette pálcát, a „jó házból való úrilány". Elkerülte Márta pillantását. Szende tekintetét a tanárnőre függesztette, miközben gödröcskés kezével saját torkát szorongatta, mintha nehezére esnék a szó, úgy kellene egyenként kisimogatnia.

— Édesapám már megtiltotta... — szenvelgett volna tovább, de Zorica, semmibe véve tanárnőjük jelenlétét, ráüvöltött:

— Fogd be a szád, mert különben betapasztom! — és karmolásra görbítette mind a tíz ujját.

A hisztéria magával ragadta a többieket is. Sikoltozás vegyült görcsös nevetéssel, és a hangok boszorkánytáncát ismét Zorica süvöltötte túl:

— Te dög!...

Az osztálykönyv óriásit durrant az asztal lapján. Gót Bella ráeszmélt, hogy túlságosan engedett érzelmeinek, és maga okozta a kavarodást.

— Mi van itt?! — harsogta. — Leülni... leülni! Hívom az igazgatót!...

A sok esztendős fegyelem győzött, s az osztályt mintegy varázsütésre megszállta a rend.

Távoztakor sokatmondóan megállt a padsorok előtt!

— Arról, ami itt történt, senkinek egy szót se! — paran-

csolta. — Ez a mi magánügyünk, a hetedik Á magánügye! — hangsúlyozta. — A kívülállóknak ehhez semmi köze? Megértették?

— Attól lesz az orrod foghagymás! — dünnyögte Zorica, s már fordult is, hogy Kisst kézügybe kaparintsa, de Jolán nagy óvatosan kisurrant a tanárnő oltalma alatt. Márta hangtalanul öltözködött. Barátnője megérezte gondolatait. Indulatosan cibálni kezdte karját.

— Te... szavamra szemen köplek, ha megfutsz ezek elől a dögök elől!... Igenis, mind a kettő dög: a Bella is, a Jolán is! — hangsúlyozta önmagát. — Még ez a Jolán mer pofázni? Tisztesség?! Az egész város tudja, hogy két esztendeje szeretője az unokabátyjának. Minden fiú ezen röhög, mert az a gazember el is dicsekedik vele! Úgy ám, tizenöt esztendős kora óta azzal a széltolóval hentereg, a szentem! A papa a bártáncosnőivel, a mama a tisztekkel, hát ő sem akar elmaradni a családi együttestől, a lelkem!...

— Hagyd abba! — kérlelte a dühében szavait egyáltalán nem válogató lányt. — Már kavarog a gyomrom!

Zorica átmenet nélkül felnevetett:

— No, azt nem csodálom! Megülhetik a gyomrodat! Nehéz család! A papa farnosi Kiss, a mama rédei Ábel, ötágú nemesi korona, inas, guvernánt. Legalább tízezer holdas legyen az, akivel szóba állnak. Nagyba megy itt, kérlek, a flanc... pfuj! — közvetlen fintorral kiköpött. — Mi csak átkozott plebejusok vagyunk a szemükben. Gyere, menjünk a fenébe!... Mára elegem volt ebből a hodályból!

Ha Zorica ágálása nem is győzte meg teljesen arról, hogy nem szabad hátrálnia, hogy nem futhat meg szégyenszemre az iskolából, hiszen maga vállalta az előre látható harcot, Stefi néni hajlíthatatlanra kovácsolta ellenállását. Ott tétlenkedett a sarkon, mintha a színház hirdetését tanulmányozná, pedig a gyanútlan szemlélő is megállapíthatta volna, hogy valakire vár.

— Ó, te vagy az, kislányom? — válaszolt a köszönésre, mintha véletlen rendezné ezt a találkozást. — Ejnye, de jó,

hogy összevetődtünk! — s zavartan elhallgatott, aztán szinte anyai gyengédséggel kitört: — Jaj, de nehéz lesz most neked a többiek között, gyerekem! De ne hagyd el magad! Ne törődj senkivel! Tanulj, tanulj szorgalmasan, és csak a saját lelkiismeretedre hallgass, akkor nem tudnak legyűrni téged. Én tudom, jó gyerek vagy. Hát csak jól vigyázz, és gyere hozzám, ha valami bajod van! No, isten veled! — kicsiny madárarcát könnyedén Márta felé hajtotta, riadt csókot lopott feje bubjára, és megrebbenve eltűnt a sarok mögött.

Márta a könnyeit nyeldeste. Ha másért nem is, ezért a kicsiny öregasszonyért, igen, Stefi néniért, a bizalmáért, a jóságért, végig kell böjtölni ezt a hajtóvadászatot!

Madárfogó kedvben állított haza. Anyja a küszöbnél leste:

— Nos?! — faggatta aggódva.

— Mosathatod a matrózblúzaimat!

Magyariné lelkendezve sóhajtott:

— Jaj, de jó! Megéreztem! Már újakat varratok! Nagyon elvástak a régiek.

Márta szobájából valóban varrógépberregés szűrődött ki. A gépre Anka hajolt figyelően, igazgatva a varrás menetét.

— Szervusz, gyerek! — köszöntötte hétköznapian, ügyet sem vetve kirobbanó felélénkülésére. — Éppen ideje, hogy új blúzokat kapj!

— Másként tán nem is jöttél volna? — ingerkedett vele Márta.

— Így jobb!

A felelet tömör volt, s egyben mást is sejtető. Márta mohón sürgette:

— Mondd, mondd, mi újság?

— Mától kezdve csak diák vagy.

Közben berregett a gép, Anka a varrást vigyázta, nem látta, vagy nem akarta látni, milyen hatást vált ki bejelentése Mártából.

Nagy sokára fuldokolta Márta könnyes hangja:

— Már nem vagyok megbízható?

— Ilyet senki sem állított. Csak szükségszerű óvatosságról

van szó. Így határozott a sejtgyűlés. Piukovics, Szabó Pista, Góbé és Milán. Nem volt egyszerű az ügy. Meg kellett vitatni, hogyan és miként is folytassuk a munkát a történtek után? A mozgalom helyi vezetősége, lett légyen munkás vagy értelmiségi, éppoly jól tudod, akár jómagam, reflektorfénybe került a hercehurca során. Ha végignézel a társaságon, láthatod, a lefogottak zöme munkás volt. Nyilvánvaló, hogy a rendőrség szeme ezentúl ugyancsak lesni fogja őket. Tehát ebből az következik, hogy sürgősen át kell építeni szervezetünket. Így is döntöttek. Aki „kompromittálódott" az eljárás során, az most szépen visszahúzódik minden mozgalmi munkától, úgy él, hogy a gyanúnak még csak árnyéka se eshessék rá. Helyükre másokat állít a mozgalom, olyanokat, akik makulátlanok a hatóságok előtt. Pillanatnyilag jórészt értelmiségit — ezt így kívánja a harci taktika. Tehát ehhez kell tartanunk magunkat.

— Ez utasítás?

— Ez az utasítás.

Aztán megint csak a gép zakatolt. Anka már a kék matrózgallért szegte be.

— Megnyugodtál? — kérdezte sokára.

— Meg. Igazatok van, így könnyebb lesz.

— Micsoda?

— A harc. Benn az iskolában.

— Volt?...

— Van. Ujjé, de mekkora. Rám esett az egész banda. De most már megverekszem velük. Meg én.

— Ne ragadtasd el magad — ez már megint a régi, óvó, dajkáló Anka volt.

— Nem jönnétek ebédelni? — szólt be hozzájuk Magyariné. — Elhűl a leves.

Mert történhet akármi, Bácskában szent törvény, hogy a levesnek kihűlnie nem szabad!

A tésztánál Márta odaszólt apjának:

— Apa, el kellene járnom Madame Suzette-hez, mert különben megakadok a francia pótlásával. Ugyanígy vagyok a né-

mettel is. Akár ne is mondjam, Gót Bella pikkel rám, még mindig és újfent.

Magyari szerfelett derült hangulatban volt. Megállapította, hogy lánya beadta a derekát, észre tért, s ez a legkellemesebb esemény évek óta.

— Hát ha vége annak a fránya politizálásnak, akkor vegyél magadnak akár egy féltucat professzort! — válaszolta jókedvűen. — Ezen ne múljék! És hogy Gót kisasszony pikkel rád? Ugyan már! Rám is pikkelt mindegyik tanár, a tornaszakos kivételével. Mondhatnám úgy is, ez a dolgok rendje. A tanulás erre jó orvosság, ajánlom szíves figyelmedbe.

Egyetlen szóval sem kérdezte, min különbözött össze lánya Gót Bellával. Márta kísértést érzett, hogy elmondjon mindent töviről hegyire, de nyomban fel is hagyott szándékával. Minek vitát és szemrehányást felidézni? Úgy látszik, ezt a harcot is apja nélkül kell megharcolnia. A generáció-kérdés — mondta önmagának — ez az. Hiába, nem tudjuk egymást megérteni tökéletesen. Mindent megtesznek értünk, ha ránk szakad a baj, de aztán nincs tovább!

Magyari fütyörészve távozott. Észre sem vette, hogy életük a lányával csupán két napig futott közös vágányon.

— Az ügyek haladnak, nincs szükség további kupaktanácsra! — dörmögte belül elégedetten. — Majd szól, ha kell néki valami! Jó, biztos, nyugodt hely az a gimnázium! Még hogy pikkelnek rá!... Érdekes, hogy a diáknépség sohasem változik!

7 — Negyven esztendeje élek gyerekek között, ismerem őket kívül-belül, akár a tenyeremet. A legutóbbi időkig azt hittem, annyira nincs titkuk előttem, hogy papíron előre kiszámolhatom, adott helyzetben, külső hatásra vagy belső indítékra miként cselekednek. Egy-két esztendeje azonban rá

kellett döbbennem, hogy tudományom velük kapcsolatban szinte a semmivé foszlott. Már-már ott tartok, hogy én, a vén pedagógus, nem értem többé őket! Hihetetlen, felfoghatatlan mértékben megváltoztak!...

A Kaszinó felé jövet Ottót egész úton az a gondolat foglalkoztatta, hogy Mladenicával egyetemben rosszul számoltak az emberek indulataival. Leverő volt a tudat, hogy pontosan azok, akiknek a gyámolítás, a nevelés lenne a feladatuk; akiknek a pártatlanság, a mindenen való túlemelkedettség, a tanítás a hivatásuk, ennyire beleviszik egyéni indulataikat, ellenszenvuket abban a munkába, mely voltaképpen nem tűri ezt. Néhány évvel ezelőtt, diákkorában, még nem érezte vagy tapasztalta ezt a minden józan megfontolást elsöprő türelmetlenséget... És most Mladenica a diákok megváltozásáról beszél, párhuzamban az ő gondolataival a nevelők átalakulásáról.

Az olvasóteremben enyhe félhomály uralkodott. Csak azon az asztalon égett lámpa, ahol a gimnázium igazgatója, Sós Sanyi, Damjanovics Jasa és ő vitáztak. Mladenica csiptetőjével ütemezve folytatta:

— Nemrégiben a diákok még egységes massza voltak. Diákok, jók vagy rosszak, semmi több! Emberpalánták, akik szigorúan körülhatárolt keretek között éltek, szokásaik, tempójuk, sőt különcködésük is közös volt. Állíthatom: tökéletesen mindegy volt, hogy otthon szerbül, magyarul vagy németül beszéltek-e, az anyanyelv nem volt válaszfal közöttük. Mindannyian diákként éltek, s ha utcán találkoztam velük, külsejükről nem tudtam megállapítani, melyik náció gyerekei. Ma pedig?... Ma, ha fehér harisnyát látok egy gyereken, nyugodtan megesküdhetem, hogy a német Turnverein tagja, a jugoszláv kokárda a gomblyukban a Szokol-tagsággal való büszkélkedést jelenti, a horvát diákjaim népi föveget hordanak, a magyarok hovatovább tüntetően csak magyarul beszélnek, holott eddig úgy váltogatták a három nyelvet, ahogy éppen könnyebben esett kifejezni magukat. Lassanként odajutunk, hogy a néhány boszniai származású diákunk csak fezt

hajlandó megtűrni a fején, és egy szép napon törökül felel a kérdésemre.

— No, és minek tulajdonítod ezt a változást? — dörmögött közbe mély baritonján Damjanovics, kedvelt dohányából, a hosszú szálú selymes albánból csavarintva cigarettát.

— Magunknak, a szerbeknek. Ezerkilencszázharmincnégynek. A királygyilkosságnak és következményeinek. Amikor okkal vagy megokolatlanul türelmetlenek lettünk. Amikor dobrovoljácaink, a világháború ragyogó katonái már-már fegyverhez nyúltak a más ajkúak vagy a más hitüek ellen az álomért, Nagy-Szerbiáért, a még nagyobb Jugoszláviáért. Amikor sovinizmusunkban felébresztettük a túlzó nacionalizmust. Ne tagadjuk, magunk ébresztettük fel, mihelyt kizárólagosan csak Belgrád felé voltunk hajlandók tekinteni. Kinek jutott addig eszébe, hogy vétek, ha egy horvát a zágrábi rádió helyett a belgrádit hallgatja, és rossz magyar az, aki nem Budapestet bömbölteti a hangszórón. Most? — menjetek végig akármelyik utcán, a rádió révén megállapíthatjátok, hol, kicsoda lakik?

— Veszélyes téma! — mormogta Sós doktor.

— Az én koromban már nincs veszélyes téma! De különben sem a téma veszélyes, hanem az a játék, amit meggondolatlanul játszunk. Hova vezet ez? Európa egén egyre inkább ott borong a második világháború lehetősége, az emberiség eddigelé legnagyobb veszedelme, amelyet csak szoros összefonódottsággal védhetnénk ki, ha ugyan bármiképpen is kivédhetnénk. Ehelyett pedig széttagolódunk. Ha jó szerb vagy, a királyi palota szavát lesed, ha magyar: Horthyét, ha horvat: Macsekét és ha német — no, igen! — akkor Hitlerét! Csak a józanság szavára nem fülel egyikünk sem! És ez a méreg, a széthúzás, az önmagunk felmagasztosításának mérge fertőzte meg fiataljainkat is. Nagy-Jugoszlávia mellett már Nagy-Horvátország, Nagy-Magyarország...

— És a Nagynémet Birodalom! — vetette oda Damjanovics.

— Igen, és nem utolsósorban a Nagynémet Birodalom lázálma. És mindegyik a másik vagy éppen valamennyi többi

rovására! Hát itt tartunk! Magunk kergetjük jövendő nemzedékünket a romlásba!

Valaki már percek óta matatott a nagy asztalon felhalmozott újságok között. Mladenica végső mondatára közelebb lépett. Jóformán egyedül az asztalra tenyerelő keze került a fénykörbe, kisujján tallérnyi nagy pecsétgyűrűvel. Agárszikárságú, ideges alakja beleolvadt a félhomályba. Dr. Kiss Kázmér volt, a nagybirtokosok puszipajtás ügyvédje, maga is földesúr.

— Engedelmet kérek, uraim...

Mindannyian felnéztek rá. Bal kezével öntelten simogatta karvalyorra alatt díszlő bajuszkáját. Beszédmódja a szalonban csiszolódott, magát egy kicsit mindenkinél nagyobbra tartó, fölényes politikai művészé volt — legalábbis ezt vélte!

— Mondom: engedelmet... de önkéntelenül is hallgattam ezt a fejtegetést. Szerintem — kérem, nézzék el nekem ezt a véleményt! — az igazgató úr teljesen hamis álláspontról indult ki. Tagadhatatlan, hogy az ifjúság megváltozott. Ám én úgy látom, nagyjából jó irányba változott. Az, hogy felébredt bennük a nemzeti öntudat, szerintem, pozitívum. A nacionalizmus ma uralkodó világjelenség, a jövő pillére. Helyes tehát, ha ki-ki hovatartozandósága tudatára ébred. A nacionalizmus, vagy a mi esetünkben az úgynevezett nemzetiségi kérdés, ahogy mi látjuk, parlamentáris keretek között, tárgyalások útján megoldható, *még* megoldható... Ebben a megoldásban éppen erős, nemzeti érzését ápoló ifjúságunk segíthet. Ez az erős nemzeti érzés a biztosíték az ellen a változás ellen, amelyről az igazgató úr egyáltalán nem beszélt, nem tudom, készakarva-e vagy feledékenységből. Pedig hibás kiindulópontja éppen innen ered!

Cseppnyi szünetet tartott, jó szónok módjára, aztán letette a garast. Hangjában most már gúny és lefitymálás rezgett:

— Igazgató úr, Ön az úgynevezett túlzott nacionalizmust kárhoztatja, de egyetlen szava sem volt az internacionalizmusról, noha a beteges változás rákfenéje ez... ez az!... Ugy véli, hogy iskoláinkban csak a nacionalizmus hódít, az inter-

nacionalizmus, — beszéljünk nyíltan! — a kommunizmus nem?!

Mester és Sós doktor az asztal kétoldaláról pillantást váltottak. Mi ez, burkolt provokáció?!...

Kiss Kázmér azonban változatlanul Mladenicához beszélt.

— No, igazgató uram, erre nincs szentenciája? Kérem, én nem akarom azzal a véleménnyel illetni, hogy behunyja a szemét ebben az esetben, legfeljebb azzal, hogy szűk a látóköre. Pedig ez a pusztító, ifjúságrontó métely ott fertőz az ön iskolájában, úgy bizony! Az én ártatlan kislányom már szenvedő alanya ennek! — s Kiss Kázmér leckéztető hangja immár rosszindulatúan metszett: — Ma, valaki akit ön botorul magához emelt... egy fiatal kommunista szuka...

— Uram!... — Mladenicából elemi erővel harsant ki a felháborodás, de már nem volt kire öntenie haragját. Kiss Kázmér ölhosszúságú alakja kemény koppantással vágódott hátra a terem homályába. Oda taszította Ottó öblös tenyérrel adott tolópofonja, melynek párjával eddig csupán a belgrádi külvárosi sikátorokban élt, ha riportútjain izgágákkal akadt össze.

Sós doktorral együtt ugrottak fel a karosszékből, amikor Kiss Kázmér arcukba köpte az alja lebujokban használatos gyalázkodást, de Ottó üthetett előbb. Tőle jobb kézre esett a pimasz karvalyorrú arcél.

Most már Damjanovics is talpon volt, sűrű vérű rác káromkodás csúszott ki fogai között.

A homályból zajos zihálás úszott feléjük, túl a bútor recsegésén:

— A segédjeit!... A segédjeit!...

Ottó önkéntelen mozdulattal jobbra-balra széttárta karját, Sós doktorra és Damjanovics Jasára mutatva.

Mire kezét leejtette, már magukra is maradtak. Damjanovics felbömbölt:

— Hallatlan! Ezt a pimaszságot!

Sós Sanyi magába mélyedt. Mladenica végigsimította hom-

lokát, mintha ezzel elűzné a csúnya történet árnyait, majd szomorúan elmosolyodott:

— Ejnye, ejnye, észre se vettük, hogy eljátszottuk a Gyurkovics-fiúk nagyjelenetét. „Uram, a segédeit!" — idézte, majd hirtelen megroskadt. Görcs futott végig testén. — Kérem, ha kocsit hívnának... elővett a szívem!...

Damjanovics ölben vitte le az autóhoz. Sós Sanyi, gyors vizsgálat után, ellátta elmaradhatatlan orvosi táskájából.

— Az izgalom kicsit megártott neki. Reggelre kutyabaja! — mormolta, mihelyt az autó elindult a két montenegróival, hozzáfűzte: — Ragyogó ember mind a kettő!...

Hallgattak.

Egymás mellett tiportak ösvényt a Fő téri parkban, és ugyanazon a helyen, ahol valamikor nyáron Adai Péter várakozott Piukovics Lázárra az aratósztrájk kirobbantásának pillanatában, Sós doktor megtorpant:

— Te, Ottó, felelnél egy kérdésemre?... Őszintén?...

Mester némán bólintott.

— Hát akkor... Mladenicáért... az eszméért... vagy... a lányért?... — nagyon nehezen fogta össze a mondatot.

Ottó messzire révedt, mintha mosolyogva álmodnék. Sokára válaszolt:

— Mladenica férfi. Az eszme, tudod, nem tűr egyéni akciót!

— Akkor... a lányért! — Sós doktor úgy állapította meg ezt, mint valamely diagnózist, csak kicsit fájdalmasan, lemondóan, mint aki valamit elveszített.

Ottó ezúttal nem felelt. Változatlanul mosolygott.

— Szervusz!...

— Maradj! Hiszen közöttünk ezért nem változhatik semmi! Vagy igen?!

Sós doktor magatartásával bizonyította, hogy nem. Többé azután szó sem esett Mártáról kettejük között. Sós Sanyi elismerte, hogy Ottóhoz tartozik.

Harmadnap reggel a palicsi Nagyszálló báltermében megvívták a párbajt. Ottó laposvágást kapott a bal karjára, viszonzásul alaposan végigmetszette Kiss hetyke szeladonképét. Az

ügy a lovagiasság szabályai szerint, lezárult. A város csupán annyit tudott meg róla, hogy az ok: elvi összekülönbözés. A szereplők hallgattak.

De az öreg Magyari azért valahonnan neszt fogott. Ottó sosem derítette ki, hogy Damjanovics vagy Sós Sanyi nyelve veszítette-e el fékjét. A négyszemközti beszélgetés az üzletiroda falai közé temetkezett.

— Hát ez hogy esett?! — kérdezte Márta apja kurtán, követelőn.

— Szemét ember szemét nyelve! — alkalmazkodott Ottó a stílushoz. — Ki védje meg, ha nem én?...

— Úgy?!...

Nem kérdezte, hogy szereti-e Mártát. Más érdekelte:

— Megmondtad *neki?*

— Még nem. Túl korai lenne!

— Én is amondó vagyok!

Hosszú volt a szünet. Egymást méregették, ketten, akik szinte mérhetetlen idők óta ismerték a másik változásait: a gyereket, aki férfivá érett, s a férfit, aki a keménykötésű emberségtől lassan süllyed a roskasztó öregség felé. És elégedettek voltak egymással.

— Majd elveheted! — pecsételte meg a hallgatólagos egyezséget Magyari.

— El is veszem! Amióta az eszem tudom, ezt akarom!

Azzal kezet szorítottak, cimboráskodva.

És Márta minderről nem tudott semmit.

Ottó esténként változatlanul beköszöntött. Viselkedése a régi maradt. Elmesélte a napi újdonságokat, segített a matematikaleckénél, partner volt a nagy lélegzetű palicsi korcsolyázásoknál, akár azelőtt, a gyermekmúltban — de semmivel sem volt több. Márta pedig tanult, magolt, olykor a feje sem látszott ki az iskolakönyvek közül. Semmi mással nem törődött, mert ráötlött, hogy a gimnáziumban csak a kifogástalan tanulás lehet a mentőöve, szemben az áradó rosszakarattal még akkor is, ha Stefi néni és az igazgató vette védőszárnya alá. Vágta a szószedetet, még az egyháztörténetet is biflázta, csakhogy

sikerüljön közömbösítenie Pobuda tisztelendő úr vájkáló kíváncsiságát a „megtért bűnös" iránt. Most már, hogy ruhái elkészültek, Ankát is ritkán látta. Lázárt, Bokor Máriát és a többieket pedig csupán akkor, ha a véletlen egyazon útra vitte őket, és messziről köszöntést válthattak. Így érkezett el karácsony, és vele az utazás Belgrádba.

8 Advent hetére valóságos szibériai fagy tört a bácskai síkságra. A gallyakról csodálatos zuzmarafürtök csüngtek, kristályaik gyémántként sziporkáztak a ridegen villogó napsütésben. Hajnalonként a várost konnyű, szürke füstköd ülte meg, áradt belőle az elperzselődött szalma fanyar, csípős szaga. A disznóölés évadja volt, és a virradatokat szerteszét rózsaszínre festette a kertekben, udvarokban rakott perzselőmáglya lángja.

A karácsonyeste mérhetetlen vígsággal zajlott le, mint mindig. Mennyezetig érő fenyőfa az ezüstbolyhok hullámaival és száznyi, libegő apró gyertyafénnyel, ajándéközön, közbül a zsalukon is beáradó édes szavú harangkongás, a betlehemes gyerekek csilingelő szavú kántálása, lakodalomnak is beilló sütés-főzés a konyhán, és vacsora után megindult a vendégjárás. Jött boldog-boldogtalan; atyafi és távoli ismerős, csupán Ottó maradt távol. Mártában lassanként kihűlt az ünnep melege. Leült Ottó helyére a kályhasarokba, s hasztalan kavargott körülötte a szó, mozogtak szeme előtt az alakok, úgy érezte, végtelen magányosságba sodródik, valahová egy kietlen pusztaságba, ahol nincs senki és semmi, csak önmaga, egyedül, társtalanul, kifosztott lélekkel, mert a lobogó öröm hovatovább hamuvá ég, hisz nincs kinek átadnia ...

— No csak, összetéped a hálókocsijegyed! — dörmögött rá hirtelen édesapja, egy csésze feketekávét egyensúlyozva tenyerén. — Idd meg, és megyünk. Elsőt harangoznak az éjféli misére!

Ekkor végre ráeszmélt, hogy nem zsebkendőjét gyűrögeti idegesen, hanem karácsonyi meglepetését, a belgrádi út bizonyságát, a vasúti jegyzetfüzetet.

— Jaj, istenem, miket csinálsz, te gyerek! — szedte ki kezéből a gombóccá gyűrt papírt anyu. — Jaj, jaj!... No, majd kivasalom! — mondta amolyan nyügös gyereket nyugtató hangsúllyal. — A bundádat vedd fel, nagyon hideg van!

Valóban, borzongató hideget érzett, pedig az izzóra fűtött cserépkályha mellett állt. Egy pillanat még, és a csalódottság — Ottó! — gáttalan, ideges zokogásban buggyan ki belőle. A fellopakodó könnyek sós íze már a torkát marta, mikor a szobából kifelé igyekvők között felbukkant, akire órák óta várt tudva, tudattalanul. Jobbra-balra köszöngetett, miközben a többiek feje felett csak Márta pillantását kereste.

Nem hagyta szóhoz jutni. Szokása szerint alulról megfogta csuklóját, s egyetlen kicsiny mozdulattal tenyerébe ölelte öklét, úgy becézte, hogy az felért egy hosszú csókkal. Nem mentegetőzött. Tényeket sorjázott:

— Hófúvás van! Késett a pesti gyors! Enélkül pedig nem akartam jönni! — s bal kézzel egy kicsiny csomagot húzott ki zsebéből.

Két gyufásdoboznyi könyvecske volt, hófehér, habos selyembe kötve, s remekbe festett képecskéiről Márta legkedvesebb olvasmánya, Dickens Karácsonyi Éneke elevenedett meg a királypiros izzásával és az ódon arany nemes napszínével.

— Úristen, egy egész vagyont dobhattál ki ezért, fiam!

Magyariné, karján Márta bundájával, őszinte megrökönyödéssel bámult a könyvecskére.

— Egy egész vagyont!... — ismételte gépiesen, a gazdaasszony takarékossági ösztönével.

Ottó nem válaszolt a megjegyzésre. Még mindig Mártát nézte mozdulatlanul, sugárzó szemmel, hetyke kis mosollyal szája szögletében. Márta pedig, mintha tolvajtól féltené, nyakkivágásába süllyesztette a könyvecskét. Ez is önkéntelen mozdulat volt, örök asszonyi mozdulat, mellyel keblük két halma közé rejtik mindenkor a legféltettebbet.

Odakünn, a templomtornyokban másodikat csendítettek. A fagyott hó harsant, ropogott lépteik alatt. A városvégekről imbolygó lámpásokkal igyekezett a nép befelé, és a világot akkor sem oltották ki, amikor már a villanyfényes utcákba értek. A subás, ködmönös alakok pislogó mécseseikkel meghatóan misztikus hangulatot árasztottak a mély, téli éjszakában. Az égbolt jeges távolában apró rezzenésekkel sziporkáztak a csillagok, és az összeszövődő fények, a kivehetetlen, széttagolhatatlan embermormolás úgy verődött vissza a házak faláról, akár a tengeri hullámverés. Valahogy elfoszlott a tér és az idő, végtelen ritmussá olvadt egybehangolt lépésük mozgása, érverésük, lélegzetük is. Márta torkában most kezdett felszívódni a még mindig ott rezgő keserű könny, engedett a görcs, mely eddig szótlanná kényszerítette, s csak amikor már kiszakadt ajkán, jutott tudatára mit is mond:

— Szeretlek, Ottó... ó, hogy szeretlek!...

Egyre inkább ujjongva ismételgette kétszer, háromszor is, míg arra eszmélt — állnak az útszélen, Ottó vaskapocsként szorítja két könyökét, és szeme pillantását igyekszik elfogni a homályban.

Már átszédült a másik végletbe. Szédítő öröm feszítette, hogy kimondta azt, amit eddig soha, senkinek. Kiszabadított két karjával átkulcsolta Ottó nyakát, s száját kínálva az utolsó pillanatban kitört az eddigi énje is:

— Jézusom, micsoda közhely!... És ráadásul én vallok — neked! — szerelmet!...

Ottó nem hagyta folytatni:

— Te kis bolond! — mormogta rekedten. — Hát kellenek ehhez szavak?!... — s az éjféli misének már csak a végére értek oda.

A többiek, a család mindebből nem vett észre semmit. A karácsonyesti könnyű mámor kissé elködösítette őket, fel sem fedezték, hogy ők ketten elmaradtak az uszályosan vonuló tereferélőktől, s csupán az utolsó áldáskor csatlakoztak hozzájuk.

A kapuban, a búcsúzónál, Ottó felsóhajtott:

— Persze, majd elfelejtettem, te holnap este utazol?

— Ne menjek?... — Márta most boldogan odadobott volna mindent, akár legdédelgetettebb álmát is, ha Ottó úgy kívánja. — Maradok, ha akarod!...

Ottó nevetett:

— Diáknak kijár a vakáció. Seprővel zavarlak el, ha már most kezded felforgatni életünket! De hogy mégis nekem is jusson valami, szaladjunk ki holnap délután a jégre, táncolni! Jó?

— Keringőzünk?

— Keringőzünk!

Uzsonnakor megcsendült a telefon. Ottó hívta:

— Indulj el egyedül a pályára, majd ott találkozunk — mondta sietősen. — Egy kis dolgom akadt! — s feleletet sem várva letette a kagylót.

Márta fogta a hallgatót, hallgatta az áram üres zúgását — és csodálatosképpen nem érzett csalódottságot. Ha máskor, mással történik vele ilyesmi, ruhát vált, esze ágába sem jut, hogy elmenjen ilyen „én majd később megyek" — találkozóra, és másnap elnéz az esetleges lovag feje fölött az utcán. De... de a telefonáló nem „más", Ottó volt... és ha Ottó ilyet tesz, bizonyára nyomós oka van rá!... Ha Ottó mondja, menjen egyedül, természetes, hogy megy!... — végre letette a kagylót ő is. Önmagára csodálkozott: — Ilyen a szerelem?... — s meg is adta a feleletet: — Ilyen!... Minden más, egészen más, mint ahogy képzeletben hinné az ember!...

— Indulok a jégre! — kiáltott ki a konyhába, ahol anyja tevékenykedett a vacsora körül, és korcsolyacipőit a fűzőinél összecsomózva egyszerűen a karjára csapta, mint gyerekkorában. Eszébe sem jutott, hogy előkotorja a szekrény mélyéről a cipőtáskát. Feltűrt prémgallérja arcát teljesen eltakarta, és mulatott azon, hogy senki sem köszönt rá, holott számtalan ismerős mellett elsiklott a Fő utcán, olyikat oldalba is taszította a tolongásban. Ottó ezt a ruháját eddig sohasem látta, bárki idegen is viselhette volna az effajta szőrmeszegélyes szürke kosztümöt, és mégis, amikor messziről felfedezte szőke

hajgyűrűs fejét a sétálók között, tudva-tudta, hogy Ottó szintén ráismert.

— Szervusz, kölyök! — szólt rá, anélkül hogy megállt, vagy kezét bekecse zsebéből kihúzta volna, mikor egymás mellé értek. Egy mozdulattal feljebb lökte vállán lecsúszni készülő korcsolyáit. — Csak a postára megyek, és máris ott vagyok nálad!

Választ nem is várt, eltűnt, s mintha iramodása húzta volna maga után, a Szokol-palota felől a nekilendülő szél odasodorta a brummogó zenekar dalfoszlányait. A határőr együttes pirosra fagyott arcú legényei játszottak, mint évek óta mindig, és a székház mögötti pályáján ott nyüzsgött Szabadka aprajanagyja, aki csak rá tudott állni a korcsolyára. Most már jobbról-balról zúdultak rá az üdvözlések. Az öltözőben ott tereferélt a kályha körül a fél osztály, suttyomban kóstolgatva a lovagjaik hozta forralt bort. Elhárította a kínálgatást, bedugta utcai cipőjét a szekrénybe, s faképnél hagyva mindenkit, kiiramlott a pályára. Nekiszilajodó örömmel próbálgatta a jeget, ügyelte korcsolyája halk, karcoló hangját, vajon elég élesen hasít-e a nyolcasok lendületében, a kadetugrás pergő fordulói közben. Sapkáját lerántotta fejéről, és odadobta az egyik pályaszéli padra, boldogan hagyta, hogy a szél beletúrjon hajába. Egy csoport csivitelő gyerek ostort játszott víg sikoltozással. Az ostorhegyest alakító legényke arca ismerős volt, hát elkapta a kezét, és teljes irammal vonszolni kezdte maga után, kacskaringós figurákat kanyarítva, valahányukat. Ám rövidre sikerült a játék. Valahonnan az ostor vége felől lihegő, fáradt hang csapott a fülébe:

— Kegyelmezzen, Mártus! Ezt nem az én beteg csípőmnek találták ki. A gyerekek még csak-csak... a maga tempóját azonban csupán a koboldok bírják!

A panaszra lassudó futással körbe kanyarította az ostort, és Piukovics Lázárral került szemközt. Kibomlott sállal, a hidegtől szipogva, ázott bagolyként pillogott domború szemüvegén keresztül Mártára, szinte bűnbánóan, hogy íme, játékrontó volt kénytelen lenni.

— De Lázár! Mi jutott eszébe?! — támadt neki Márta. — Ahelyett hogy otthon ülne a suton, és élvezné a pihenést. Hát a maga egészségének való ez? — s ekkor felhőkölt. — No, még nekem áll feljebb! — nevetett kissé zavartan. — Bocsásson meg, észre sem vettem a nagy játékban, ki cselleng az ostorvégen, különben ...

— Különben — kapott szavába Lázár a maga szelíd módján — olyan tündéri lenne ez a jeges világ, s maga ugyancsak ideillik. Csak a lendülete bizony túl fiatalos nekem! És ne korholjon. Egy évben egyszer van karácsony, és a gyerekek már hetekkel előbb örültek, hogy kihozom őket, hiszen egyébként az árok jegén csiszonkálnak. Tudja, a húgom nem alkalmas az ilyesmire ... Már csak azért is kihoztam a bandát, hogy végre egy délután nyugton lehessen.

Lázár szemüvege bepárásodott, amint a húgáról beszélt, és kettejük között hirtelen felsejlett a korán öregedésnek hajló, agyondolgozott asszonyka képe, akinek ugyancsak kijutott a balsorsból.

A beszélgetést egy odasikló férfialak szakította félbe. Árnyékát előredobta az ívlámpák fénye, kérő mozdulatára Márta önkéntelenül is kinyújtotta kezét, abban a biztos tudatban, hogy Ottóét szorítja meg. Annyira biztos volt ebben, hogy fel sem nézett, csak amikor Lázár arcán feltűnt a meghökkenés. Pillantása a franciáskodó államügyész majdnem hódoló kifejezésű mosolyára tévedt.

— Engedje meg, hogy köszöntsem, kedves ellenfelem! — bókolt finomkodóan — és ne haragudjék, hogy eddig nem nyílott alkalmam ... De hiszen nekünk egymásnak bemutatkozni úgyis felesleges! — és máris nyúlt Márta dereka után, magabiztosan, a világfi fölényével, mert a zenekar újabb keringőbe kezdett.

Annyira váratlan, meglepetésszerű volt ez a lerohanás, hogy Márta már a keringő háromnegyedes ütemére körözött vele, mire ráébredt a helyzet szokatlanságára. Ha most kibontakozik egykori vádlója karjából, abból kínos ügy adódhatik, hiszen máris tucatjával figyelik őket, pletykára éhesen, kandi pillan-

tással. Az ügyész elégedetten kuncogott, úgy látszik, ugyanerre a megállapításra jutott:

— Szép kis feltűnést keltünk így, mi ketten! — mondta a bámulókra celozva, amint el-elsiklottak a félrehúzódók mellett. — De ugyan ki törődik velük! Remélem, maga is túlemelkedett ezen a posványos kisvárosi életszemléleten, mely csakis a szokványok szerint tudja megítélni az emberi kapcsolatokat?...

Mártában felkerekedett humora. Botrány, ha faképnél hagyja, botrány, ha vele marad! Üsse kő, lesz, ahogy lesz! Ilyen kalandja még úgysem akadt!

— Úgy látom, maga a tárgyalótermen kívül is használni szokta támadó módszerét! — mondta két forduló közben. — Ott legalább ilyen hevességgel támadt nekem, mint ahogy itt táncra kapott!

Az ügyész kis híja méltatlankodva tiltakozott:

— Ugyan kérem, teljesen félreismer! *Ott* a hivatásom teljesítettem, *itt* magánember vagyok, társaságbéli lény. Ez a két ember teljesen különbözik egymástól! De hiszen ezt én már sejtettem magával akkor, amikor volt szerencsém először láthatni, és sajnálkozásomat fejeztem ki a találkozás formája miatt! Vagy talán elfelejtette?...

A zenekar andalító futammal befejezte a keringőt, de az ügyész nem engedte el Márta derekát, csak akkor, amikor a leány figyelmeztetően megfeszítette gerincét.

— Nem, én nem felejtek semmit! — válaszolt Márta kis szünet után kétértelműen. — De úgy látom, hogy egészen sajátos életszemléletet épített fel magának. Nem gondolja, hogy egy kicsit furcsa ez a küszöb-elmélet, amelyet vall? Úgy véli, hogy ügyészi lényét otthagyhatja a hivatalszobában, mihelyt átlépte küszöbét, és betette maga mögött az ajtót? Hogy ettől a pillanattól számítva egészen más ember, mint aki az íróasztal mögött ült?!

Az ügyész meg sem ütődött Márta éles meghatározásain.

— Természetesen! Ott a munkám végzem, amiért fizetnek. Ez független személyes ellenszenvemtől vagy rokonérzésemtől. Nekem az a dolgom, hogy az elém állítottról bebizonyítsam

bűnösségét, hogy megkeressem a törvény paragrafusai között azt, amelyik legjobban ráillik. Én az elém tárt bizonyítékok alapján dolgozom, melyeket egy másik hivatalos szerv juttatott hozzám, s azokat tényként kell elfogadnom. Ez az ügyészi munka rendje és veleje.

— A mérlegelés nem? És az emberiesség szava?

A férfi cinikusan elmosolyodott. Megismételte Márta kifejezéseit:

— Mérlegelés?... Humánum?... De kérem, ez skolasztikus szőrszálhasogatás, afféle, ne haragudjék, avatatlan vélemény. A vádló vádol — ez én vagyok! — függetlenül minden más körülménytől! A mérlegelés és minden egyéb a bíró, a bíróság feladata, mely alátámasztja, vagy átértékeli és esetleg elveti az én vádjaimat! Az én hivatásom a vádbeszéddel véget ér, és legfeljebb még a fellebbezésre vagy a belenyugvásra szorítkozik, mint például a maga esetében! Belenyugodtam, és most már megmondhatom, bár én húztam a rövidebbet, némi kis örömmel nyugodtam meg az ítéletben.

A zenekar indulója önkéntelenül lassú siklásra késztette őket.

— Talán bizony felismerte ártatlanságunkat? — Márta ezúttal már készakarva folytatta ezt a bikaviadalnak tűnő játékot.

— A felismerés nem tartozik szorosan vett hivatali kötelességeim közé! — nevetett jóízűen az ügyész, látható elégedettséggel. — Csupán élénken sajnáltam volna magát, ha bűnösnek mondja ki a bíróság. Ismerem börtöneinket. Nem a mi társadalmi osztályunk tagjai számára építették. És, tudja — s merészebb hangsúlyt adott mondókájának — a mi asszonyaink mögé mégis a fürdőszobát, a fodrászt, a délutáni cukrászdát, a selymeket és az ápolt bőrt képzeli el a magunkfajta. A kendervászon, a bádog mosdótál — és — pardon! maga kényszerít rá! — az a bizonyos éjszakai csöbör valahogy nem illik az én képzeletemben a maga egyéni hátteréhez. A kendervászon hálóing helyett sokkal jobban el tudom képzelni egy puha selyem pizsamában!...

— Ajánlatosabb, ha nem képzeljük el!... — a közbeszólás száraz volt, határozott, személyes élét azonban elvette a többes

szám, sőt némi humor is csengett belőle, de azért az ügyész úgy felkapta a fejét, mintha tűt szúrtak volna belé.

— Kérem... — kezdte volna felfortyanva, mikor Márta félmozdulattal eléje siklott, eleven gátként Ottó és közötte.

— Az urak még nem ismerik egymást!? Akkor hát mutatkozzanak be!

Hidat akart építeni a két férfi közé a jól kiegyensúlyozott társadalmi szabályokból, mert kissé elkapta a pánik, mi lesz, ha ezek itt ketten összeakaszkodnak, hacsak szavakban is.

Ottó mosolygós fintorral rázta szőke fejét.

— Felesleges, kedves! Ismerősök vagyunk mi, nemdebár? — és hűvös, nemtörődöm mozdulattal kezet nyújtott Márta váratlan lovagjának.

A granicsárok a Kék Dunára kezdtek rá, s ez feloldotta a feszültséget.

— Ez a keringő, ha nem tévedek, az enyém! — bókolt Ottó, és az ügyész máris beleolvadt a tömegbe, mintha sohasem került volna érintésnyi közelbe Mártához.

— Ujjé, hát te hol szedted fel ezt a figurát? — faggatózott a leány. — Mert hogy én miként kerültem össze vele, az nem titok, láttad, hallhattad annak idején te is. Most éppen a társadalmi érintkezést vettük fel.

— Te kezdted? — érdeklődött savanykásan Ottó.

— Bokán rúgjalak!? — fortyant fel Márta, levetkezve felnőttségét. — Lerohant itt a nyílt színen! Nem csinálhattam botrányt! Jobb lesz hát, ha abbahagyod a számonkérést, és inkább te felelsz!

A keringő bűvölete azonban egyszeriben pecsétet nyomott a szájukra. Ottó szorosabbra zárta fogását Márta derekán, és vitte, ragadta a gyors, sima körözés szédítő pergésébe, mely már a lámpavilágot sem tűrte. Le kellett hunyni a szemét, és csupán egyre ügyelni; arra, hogy a szemhéj belső oldalán szintén táncoló, piros tűzkarikák a korcsolyákkal szigorú összhangban, kifogástalan ütemben körözzenek. A Kék Duna pedig zengett, viharzott a kurtákon, hegedűkön egyre meg egyre megújulóan, s a szédület lassacskán a mámor bódulatává mélyedt.

— Most, így, kisuhanni oda, ahol már nincs tér és idő... a végtelenségbe... veled... — súgta kicserepesedő szájjal Márta, mert belső feszültsége már túlcsapott minden elviselhető fokon. — Mondd: ez a szerelem?!...

Érezte, hogy Ottó belecsókol a hajába.

— Ez is! — hallotta a választ, s ebben a pillanatban a keringő utolsó akkordja is elívelt. Ottó a végső lendülettel teljesen magához húzta egy töredék másodpercre, s mikor elereszteti, egyúttal hangsúlyt is váltott. — Ez is! — ismételte az előbbi mondatot, aztán mintha egészen másvalaki folytatta volna: — De, látod, olyan az effajta perc, mint a boldogság kék madara. Feléd libbenti csodálatos szivárványszínű pompáját, és már el is röppent, utolérhetetlenül. Marad a szürke hétköznap, a helytállás sok-sok órája. És akkor derül ki, hogy igazi volt-e.

— Kételkedel bennem? — Márta úgy fordította arcát Ottó felé, amint nyáron a napnak kínálta oda, kendőzetlenül, tisztán, a mezítlen őszinteség korlátlanságával. — Tudod, azt tehetsz velem, amit akarsz! Rajtad múlik most már minden! Úgy formálhatsz, ahogy néked tetszik! Hétköznap, ünnep — mindegy! — csak a miénk legyen!

— Ha elérkezik az ideje, szavadon foglak! — a válasz majdnem nyers volt, harapós. — Figyelmeztetlek, az én hétköznapjaim nagyon kemények!

És ez a szinte parancsoló hangnemben beszélő valaki ismét egy másik Ottó volt, olyan, akit mindeddig nem ismert.

Immár egyedül tétlenkedtek a pálya közepén. A zenekar hangszereit csomagolta az emelvényen, a közönség nevetve, beszélgetve özönlött a vendéglő párától homályos ablakai mögé. Márta képtelen volt pillantását elvonni Ottóról. Magas nyakú, fehér szvetterében, a szürke nadrágban, leszorított, makacs állával olyan volt, mint egy duzzogó kisfiú, aki kalandos nagy tettekre készül, és egyszer majd véghez is viszi, mert hiszen talpig férfinak született.

— Veled megyek, mindenüvé veled megyek! — súgta néki áhítatosan.

Tudta, hogy ez a pillanat nem térhet vissza többé soha; fogni

akarta, megbilincselni, hogy el ne röppenjen, hogy Ottó örökre így éljen lelkében, de a varázslat elfoszlott. A jégen korcsolya pengett, és közébük furakodott az ügyész alakja talpa alá csatolt pantallójával, fekete selyemmellényében, amint ezt az öltözködési kódex a jégpályára előírja jól öltöző uraknak.

— Engedjék meg, hogy elbúcsúzzam! — bókolt kifogástalanul. — Kijönnek holnap is a pályára?

— A belgrádin talán megtalálhat! — komiszkodott vele Márta, fortyogó méreggel, az előzött áhítatos perc miatt.

— Ó, Belgrád! Adja át üdvözletemet a városnak! — sóhajtott az ügyész, és egy második, kifogástalan meghajlással eltűnt. Csillogóra kefélt haján visszfényeket vert a lámpavilág.

— A szépfiú!... — biggyedt el Márta szája.

— Maupassant-tól!... Eltaláltad! — Ottó harsányan, tele tüdőből nevetett, mit sem bánva, hogy az ügyész esetleg meghallhatja. — Ez az! Bel Ami, a nők barátja! Ha nem tudnád, így jutott Szabadkára is, az ügyészi karosszék puha párnáira. Diákvezér volt Belgrádban. Ott ágált minden összejövetelen, és üvöltötte a nagyszerb jelszavakat, csokrokat nyújtott át a bálanyáknak, és kézcsókra járult minden szép nő elé, ha öreg volt a férj. Én egyszer kénytelen voltam megmondani neki a lelkemen valót — innen adódik az ismeretség. Ha jól ismerem, egyszer majd visszafizeti! Nem az az ember, aki sértéseket elfelejt. No de, hagyjuk! Az egész ember nem ér meg két rávesztegetett mondatot. Felejtsd el ezt a ripőköt!

Ám az ügyész még egyszer műsorra került Márta előtt az este. Átvágott az éttermen, hogy a rövidebb úton jusson a ruhatárhoz, és az egyik, cserepekben zöldellő bukszusbokrok mögé rejtett asztaltól Csátics, a csendőrszázados hangja ütötte meg a fülét.

— Látod, Mamuzsics így kell csinálni a dolgot, ahogy ez a Radomir csinálja. Ez stílus! Nem markol bele a nők mellébe, mint egyesek, hanem szépen odalejt egykori vádlottjához, és a szabályok betartásával, mindenki orra előtt, simán derékon fogja, ahogy illik. És ha jól fogta meg azt a derekat, Gyokó barátom, akkor onnan sokfelé vezet az ösvény, ezt én mondom

neked, és én sem most kóstoltam bele először a nőkbe. A te orrod ettől a lánytól most már fokhagymás mindörökre. Nemcsak Radomir, de bárki más is kenterben vezet előtted. Nyugodj hát bele végre, hogy akkor rosszul láttál a dologhoz!

Nem volt kétséges, hogy róla folyik a beszélgetés. Hangtalanul továbblépett, de még az éles északi szél sem tudta letörölni arcáról a harag vörös pírját, künn az utcán. Ottónak azonban nem szólt, hogy odabenn úgy tárgyalták meg, igen, mint egy versenylovat, akin valaki elveszítette esélyeit. Ahogy általában az „úriemberek" között szokás.

Éjfélkor azután kigördült vele a szabadkai pályaudvarról az Orient-expressz. A lehúzott ablakból visszadobta Ottónak azt az egy szál hófehér szegfűt, amivel a hálókocsi lépcsőjénél tőle elbúcsúzott.

9 Szűnni nem akaró kopogtatás rezzentette ki álmából. Alatta ringatóan rezgett az ágy, s a kicsiny éjjeli lámpa valószínűtlen kék fényében először tájékozódni sem tudott, hol van.

Közvetlenül a mennyezet alól hosszú, majdnem bosszankodó ásítás csapott fel, és egy kissé rekedtes althang felelt a kopogtatásra:

— No csak, ég a ház?

— Húsz perc múlva Belgrádba érünk, hölgyeim! — és a hálókocsi-kalauz továbblépett az ajtótól. Ujja már a szomszéd fülkén koccant. A felső ágyon megmocorgott az ismeretlen hálótárs. Két karcsú, orgonalila selyemszárba bújtatott leányboka kalimpált a levegőbe, s mintha mindennapi tornájához tartoznék az ilyesmi, a hozzátartozó test mély terpeszugrással lelendült a szőnyegre, özönként rántva maga után a lila pizsamát megkoronázó Tizian-vörös hajrengeteget. És valóban, anélkül hogy hátranézett volna az útitárs, magától értetődő természetességgel fogott tornájához. Hajlongott, guggolt, mintha otthon lenne, szobájában.

Márta egyre inkább érdeklődve figyelte a szokatlan látványt, és amint mindjobban a reggelre ocsúdott, előbb csak érezte, aztán már tudta, hogy hálótársát valahonnan ismeri — ismeri, bár arcát még mindig nem látta.

— Betty, nem a hátadra vagyok kíváncsi! — kacagott rá a tornászó nőre.

A leány egy piruettel megperdült, a fékezés ereje pedig valósággal az ágyra dobta. Önkéntelenül is kénytelenek voltak megölelni egymást, és utána valóban Király Betty arca nézett vissza reá.

— Hát akkor téged kívántalak a pokolba, tegnap délben, mikor kiderült, hogy az alsó ágy jegyét valaki már elcsípte előlem! — nevetett vakítóan fehér, ragadozó fogsorát csillogtatva Betty. — Akarsz vezeklésül egy jó magyar cigarettát? Erre még ráérünk!

Márta az első szippantással kíváncsiságát is kifújta:

— Honnan és hová?

— Egyik lokálból a másikba. Pestről Belgrádba. Az Arizonából a Palace bárjába. Ha nem tudnád, világszám vagyok: Betty, the Red, a Vörös Betty, a stepp-táncok angyala — felelt Betty távirati stílusban. — Hogy van hőn szeretett családom? Millió esztendeje nem láttam őket!

Mondataiból, hangjából szinte elviselhetetlen nyegleség csapott ki, Mártát valósággal mellbe taszította. De mielőtt tudata mélyére ért volna ez az érzés, Betty varázslatosan átformálódott. Csak a pilláját hunyta le, és nyitotta ki ismét, s a flitteres könnyűségű táncosnő helyét a görög szoborszépségű hófehér arcon fanyarkás, sokat tapasztalt mosolyú, komoly asszony foglalta el; fehér köpenyben orvos vagy talárban, ügyvédnő.

— Ez az élet, kisfiam! — mondta csendesen. — Jegyezd meg magadnak, hogy nagyon sokszor többet érhetsz el embertársaid érdekében egy jól formált bokával vagy egy kellően alkalmazott mosollyal, mint a legjobban alátámasztott érveléssel. Nagyon megbotránkoztattalak az imént? — célzott átváltozására. — Ha igen, akkor erről szokj le sürgősen. Ezek az esztendők nem tűrik a nebántsvirágokat! És most mesélj, hogy vészelté-

tek át Ankával egyetemben azokat a kellemetlen hónapokat. Én csupán a lapokból értesültem, milyen csávába keveredtetek. Akkor még Bécsben rúgtam a port!...

— Tíz perc múlva Belgrád! — kopogtattak ismét.

Betty ruhái után kapott.

— Kifutottunk az időből?... Hol szálltok meg?

— A Majesticben! — Márta is kapkodva öltözött.

— Jó, majd jelentkezem!

Az expressz már a pályaudvar külső váltóin kattogott, és a kalauz a poggyászért jelentkezett. Betty féltucat ezüstzáras disznóbőr bőröndöt szedett le a hálóból, a sokat utazó dáma fölényével.

A küszöbön belefutott a lányért jelentkező Magyariba. Nem állhatta meg, hogy oda ne biggyesszen arcába egy lebbenő csókot.

— Úristen, ki volt ez! — hült el Márta apja.

Márta nevetve világosította fel, de Magyari még akkor is a fejét rázta hüledezően, mikor utolsót csikorogtak a fékek, és az expressz ajtói kicsapódtak a pályaudvaron.

A barna egyenruhás Waggon Lits-ember udvariasan nyújtotta volna kezét, hogy Mártát lesegítse a magas lépcsőről, azonban a vonatot körülözönlők közül kivált egy cigányosan fekete, vállas fiatal férfi. Angolos szabású télikabátja gombolatlanul széttárva, a fagyasztó hidegen is fedetlen fején néhány hókristály.

Otthonosan megmarkolta Márta könyökét, s ugyanakkor egy szegfűcsokrot nyomott másik karja hajlatába.

— Üdvözlöm Belgrádban — Ottó képviseletében! — hadarta, leemelve a várócsarnok aszfaltjára. — Különben... Ivo Ribarics... — mutatkozott be könnyedén. — Az ügyvédi kar fiatal reménysége, mondaná Ottó barátunk.

— Ribarics?... — dörmögte Magyari szintén lekászmálódva. — Tán csak nem rokona a parlament elnökének?

A belgrádi ügyvéd kemény metszésű, szögletes vonalakból megvont, rokonszenves arcán felhő siklott át. Fanyalgása nem volt színlelt:

— A fia!... De talán hagyjuk ezt! Valahogy nem túlságosan felemelő számomra, hogy mindig vele azonosítanak!

— No... nem akartam megbántani, öcsém! — dörmögött Magyari.

— Bántalomról szó sincs! Csak arról, hogy nehéz nagy öregek árnyékában felnőni, mikor már bontakoznék a magunk önálló élete is. Mikor már magunk szeretnénk önmagunkért helytállni — s a döntő pillanatokban azután felhangzik a kérdés: a fia? Valljuk be, lehangoló az ilyesmi!

Márta végét szakította a gyorsan fejlődő beszélgetésnek:

— Ha lelki problémákat tárgyalunk, idefagyok a kövezethez! Máskor erre nem jut idő? Inkább néznének egy taxi után, mást is szeretnék végre látni Belgrádból, nemcsak a pályaudvart!

— A nő szava, isten szava! — csapott vissza Ribarics előbbi hangnemébe menten. — Igaza van! A kocsi már vár odakünn. Irány: a Majestic, nemdebár?

— Honnan tud maga mindent ilyen pontosan! És egyáltalán: hogy került ide, honnan ismert meg bennünket? — Márta csupán most kezdett ráébredni a helyzet különösségére. — Eddig még álmunkban sem találkoztunk!

A felelet már a taxiban hangzott el:

— Ottó tegnapesti telefonjából. A maga képét pedig eleget láttam esztendőkön át Ottó asztalán ahhoz, hogy vaksötét éjszaka is magára ismerjek! Mert ha nem tudná, közös volt a diákszobánk...

— Szép kis összeesküvés!

— Legfeljebb a tárgya az! — kuncogott Ribarics. — Gondolom, édesapja nem passziózni érkezett ide, így hát azt ajánlanám, hogy én majd megmutatom mindazt, ami érdekli magát, s ő nyugodtan végezheti dolgát.

Magyari közbeszólt: — És a hivatás, öcsém?

— No, a belgrádi törvényszék nem omlik össze, ha néhány napig nem fogad falai közé.

— Hát akkor... köszönjük! — nyugtázta Márta apja a szívességet.

Kissé növelte jó érzését, önérzetét nem kevésbé, hogy jövendőbeli veje így egyengeti belgrádi napjaikat, s méghozzá nem is akárki révén. Az örök polgárember hiúságának hizelgett — nem a fiú, hanem az apa, a parlament elnöke... — De — vélte magában — mégiscsak furcsa dolog ez attól az Ottó gyerektől. Ilyen összeköttetések, és nem szól róla soha egy szót sem.

Mire való a barátság, ha nem arra, hogy megkönnyítse az ember életét? A libás Winkler bizonyosan a duplájára emelné könyvelői fizetését, ha csak sejtene is, micsoda kapcsolatai vannak... De hát honnan tudná. Ottó valószínűleg nem kötötte az orrára... Az ördög tud kiigazodni ezeken a fiatalokon! Ugyan mi teteje van az ilyen ostoba titkolózásnak?... — füstölgött magában, még tisztálkodás közben is, fenn a szállodaszobában.

— Hát én magadra hagylak! — köszönt el aztán a Majestic zöldellő pálmákkal telezsúfolt halljában lányától. — Új lovagod nemsokára úgyis itt terem érted. És ha nem ebédelnél velem, legalább üzenetet hagyj! — azzal elnyelte Belgrád üzleti negyede.

Márta elfészkelt a nyüzsgő előcsarnok egyik öblös karosszékében. Túl a földig érő tükörablakon, az utca másik oldalán, kissé valamivel lejjebb, ferde távlatban odalátott a Ruszki Cár óriási, modern kávéházi cégérére. Kíváncsian leste a keskeny utcát széltében elözönlő járókelőket, akik, zömmel jól öltözött férfinép, katonatisztek, szépasszonyok, vidám fiatalok, a kávéház forgóajtaja felé törekedtek, hiszen a Ruszki Cár azt a szerepet töltötte be Belgrádban, amelyet a Café de la Paix vagy a Rotonde Párizsban. Találkozóhelye volt azoknak, akik valamit számítottak vagy számítani akartak a város életében. A meleg azonban nemcsak a szálló tükörablakát, hanem az ő szemét is elhomályosította, s hirtelen már csak Ottót látta maga előtt.

Ugyanaz vetődött fel benne, mint némivel előbb apjában. Mi ez a titokzatosság Ottó körül?... Mi ez a köd, ez a homály, melyből váratlanul alakok, események bukkannak

elő, vagy elfogadásra kényszerítő tények, anélkül hogy előzetesen felkészülhetett volna rá. Mint például Ivo Ribarics is... Vajon hány ilyen meglepetés adódik még?...

— Ugyan min töri a fejét? — Ribarics rezzentette fel. Láthatóan hosszabb ideje állhatott már mellette, s figyelhette.

— Kapóra jött! Éppen magukon töprengtem! — hangzott a felelet. — Mondja, Ivo, mi az a titokzatosság Ottó körül?... — ismételte híven gondolatát. — Ki vele, ne kerteljen nekem férfimód.

— Titokzatosság?!... — Ribarics szinte álmosan húzta a szót. — Ugyan-ugyan! Maguknak minden férfi titokzatos, aki nem tárja fel nappala és éjszakája valamennyi percét, gondolatát, szándékát rabszolgai hódolattal. Az, amit maga titokzatosságnak vél, az egy ember magánélete. Nem gondolja, hogy erre viszont némi jogunk van?

Márta elbiggyesztette száját:

— Csak ügyvéddel ne kezdjen az ember. Maguk mindenre találnak magyarázatot. Hová megyünk? — kérdezte aztán következetlenül.

Ribarics nem hagyta elkanyarodni a tárgytól:

— Meggyőztem? — érdeklődött.

— A legkevésbé sem. Túl átlátszó ez a magyarázat! Magánélet?! Nálunk odahaza a magánélet is olyan, hogy mindenkiről mindent tud az egész város. Így, ahogy maga, csak azok beszélnek mifelénk, akinek valami takargatnivalójuk akad. No, felőlem ugyan takargathatják!

Az ügyvéd legyintett:

— Nehéz nőkkel boldogulni! Hát akkor talán menjünk át a Cárba. Ilyenkor délben illik ott lenni!

Alig léptek be a kékes füstfelhőkben gomolygó, zsivajgó terembe, Ribarics, aki fürkészve végigsöpörte az asztalok körüli csoportokat, halkan füttyentett:

— Ez aztán iram! Még meg sem melegedett Belgrádban, máris a belügyi államtitkárral issza az aperitifjét.

— Kicsoda?... Én?... — rökönyödött meg Márta.

— Ugyan!... A mindnyájunk Vörös Bettyje... Nem látja?... Ott, abban a hátsó páholyban!...

A terem mélyén, a kék plüssel szegett nyitott fülkében valóban Betty ragyogott vörös hajával, olyan párizsi ruhakölteményben, hogy láttára fellángolt a nők irigysége. Szalmaszálon szürcsölte italát, de közben kiáltó áhítatossággal figyelte őszülő fejű, zsakettbe öltözött, tohonya, nagytestű kísérője buzgó magyarázatát.

— Ismeri? — faggatta Márta Ivót, viszolygó, belső kellemetlenséggel.

— Mindkettejuket! — bólintott a férfi, s Márta kelletlensége sokszorosára fokozódott... A táncosnő és a férfialak! Betty és Ivó... Betty és... — nem akarta folytatni, belevörösödött abba, amit gondolni akart.

— Közelről? — kérdezősködött tapintatlanul. egyszerűen azért, mert most már kínzó kíváncsiság gyötörte.

— Eléggé!

— Régen?

— Régen! Hiszen megfordul itt minden esztendőben.

— Akkor a barátnője volt! — Márta majdnem toporzékolt sírnivaló kedvében. — És ha a magáé, akkor... — s ijedten ismét félbeszakította gondolatát.

— Pfúj, Márta! Nincs joga és alapja ilyeneket mondani! — Két ürmöst! — vetette oda közben az elősietö pincérnek. — Vagy ha úgy tetszik, hát igen, a barátnőnk, csak nem éppen abban az értelemben, ahogy maga véli. Ha a Vörös Betty nincs, sok diáknak kevesebb kenyér jutott volna a menzáinkon. Még most sem érti, maga kis hörcsög!?

Ribarics éktelenül mulatott társnője felháborodásán.

— Ó, maga megcsontosodott kispolgár! Mit gondol, miből él az a sok száz szegény hallgató egyetemeinken, aki valahonnan a szerb erdők mélyéről vagy éppen a maguk zsíros bácskai falvainak zsellérsorából jött ide? Abból tán, amit a közoktatási minisztérium ad? Ördögöt! Földtúró parasztok küldik a zsák gabonát, a bödön zsírt, munkások adják szerény dinárjaikat, Vörös Betty és még néhányan pedig a nehéz ezreseket. Így

bizony, kedves! Ha pedig még mindig nem tudná, Ottóval kettesben tagjai voltunk a diákjóléti bizottságnak, innen a barátság!

Márta nehezen nyugodott meg. Visszavágott:

— És volt mersze azt állítani, hogy maguk körül nincsenek titkok! Hát ez micsoda? Ezt is harapófogóval kellett kihúznom.

— No, erről a titokról századok és századok tudnak. Ha bemegy az egyetemre, bármelyik gólyát megkérdezheti, ki az a Mester Ottó, és mindegyik azt feleli majd: „Hű, azt mesélik, akkor voltak ám csak ebédek a menzán, ami után megtörölhette az ember a száját, mikor ő volt a jóléti titkár!"

És Király Betty, mintha szólították volna, odalengett asztalukhoz. Medvemozgású kísérőjét egy kézlegyintéssel előreküldte, és ugyanazzal a modzulattal végigsimította Márta haját:

— Szervusz, Ivo! Miért mérgeskedik ez a gyerek! Mérföldnyire lerí róla, hogy veszekszik veled!

— Féltékenységi jelenetet csapott miattad! — mondta az ügyvéd tömören.

— Maga pletykás léhütő! — pattant volna fel Márta, ha Betty tenyere engedi, viszont egykori pajtására már ismét a régi barátság mosolyával nézett.

A táncosnő kissé szomorkásan meggörbítette szája sarkát:

— Megesik az ilyesmi! De ne bosszantsd! A kismacskáknak is csak nyolcadnapra nyílik ki a szeme! — mondta mély zengésű altján, és valami fanyar, nehéz francia illatot hagyva maga után, elhúzott tőlük. Amerre ment az asztalok között, elült a moraj, égő férfitekintetek, irigy asszonyszemek fordultak nyomába.

Az ügyvéd felállt, úgy köszönt el tőle, mély meghajlással, és ugyanakkor odabiccentett egy öregúr felé, akinek ősz szakálla a melléig ért, s csuklóvastag, görcsös meggyfabotot lóbálva sétált el a meggörnyedő fizetőpincér mellett.

— Az apám! — magyarázta könnyedén Mártának. — Ugyebár, néha a szüleivel is találkozik a magamfajta „léhütő". Ha nem máshol, hát a kávéházban! Maga viszont Ottóval szeretne

találkozni — folytatta rejtélyesen. — Tehát azt javasolnám, menjünk mi is!

Egymásba forduló, ódon, roskatag sikátorokon hurcolta keresztül-kasul, a régi Belgrád legmélyén, ahol apró kafanákban, bár maró hideg fojtotta még a lélegzetet is, tágra tárt ajtóknál főzték a szívszalasztóan erős török kávét a rézfindzsákban, a homályosra piszkolódott ablakú kocsmákból pedig nehéz szilvóriumgőz tolult ki, keveredve a nyárson sülő fokhagymás bárányhús zsírosan súlyos szagával. A járdán fezes, szőnyegárus bosnyákok perlekedtek lógó bajuszukat tépegetve hollófekete, arany fülkarikás macedóniai cigányokkal, akik botjukkal csizmaszárukat csapkodva kardoskodtak a maguk igaza mellett. Két szemig fekete lepelbe burkolt öregasszony oly alázatosan osont el közöttük, mintha bocsánatot kérnének létezésükért is. Márta babonázottan bámult utánuk.

— Hja, itt még él a háremvilág! — nevetett fel az ügyvéd.

— Íme, ott egy háremablak! — mutatott a roskatag egyemeletes viskó sűrűen berácsozott ablaknyílására.

— Szép kis egyenjogúság! — szisszent fel Márta.

Ivo vállat vont:

— Végeredményben ez is az. Aki akarja hordhatja a feredzsét, jogában áll, senki nem tépi le róla. A szerb hagyománytisztelő nép! — és hangja mintha gonddal rakódott volna meg. — Ezért is olyan nehéz vele boldogulni. A görcsös ragaszkodás a régihez saját boldogulását is akadályozza. És ha erről szól valaki, beverik a fejét!

Egy fiatal cigányasszony settenkedett Mártához, s nyúlkált tenyere után, hogy megmondja a szerencséjét.

— Gyerünk innen! Már közfeltűnést keltünk! — kapaszkodott Ribarics karjába.

Az ügyvéd odadobott egy rézpénzt a cigányasszonynak, s a következő sarkon váratlanul felszínre kerültek a belgrádi aljaélet mélyvizéből. Nem volt átmenet. Az utca egyik oldalán putrik, a másikon a század eleji szecessziós stílusban épült bérházak. Az egyik járda még ökölnyi macskafejkövekkel kirakott, a másikat már aszfalt vonja be. Az utca való-

ban nagyvárosias térbe torkollott, melyre egy háromemeletes épületmonstrum nyomta rá bélyegét, reneszánsszal kevert barokk homlokzattal megcifrázva. Márta ráismert. A Kolarceva egyetem.

Nem kerültek a főbejárathoz. Ribarics benyomott egy keskeny oldalajtót, és vitte magával Mártát az alagsor alvilágába, honnan fülsiketítő zajongás tört fel a hömpölygő ételszagok szárnyán. Hatalmas étkezőhelyiségben lyukadtak ki, ahol fiatalok százai könyököltek vitatkozva a pecsétes abroszokra, vagy hajoltak rá némán megrakott tányérukra.

— Ma pörkölt van ebédre! — szimatolt élvezettel Ivo a levegőbe. — Ezt érdemes megkóstolni!

— Hé, Drago! — kapta el egy hevesen szónokló létrahosszú idősebb diák karját. — Küldess ide nekünk sebtiben ebből a pörköltből!

— Új kollegina? — ámult rá oly őszintén a diák Mártára, hogy ádámcsutkája ugrálni kezdett.

— Ahhoz füllene a fogad, gondolom! — nevetett az ügyvéd. — Sokkal több! Mester menyasszonya!...

— Zsivela! — rikkantotta el magát, meglepetéséből felocsudva a hosszú szál diák, s kieresztette hangját. — Népség, pofa be. Látogató! Nyissátok ki a szemeteket! Íme, a mi Mesterünk választottja — s derékon ragadva Mártát, felzökkentette az asztalra.

Tengernyi kíváncsi arc világlott feléje, s egyszerre csak sapkák repültek a levegőbe, széltében-hosszában az asztalok körül mosoly virágzott ki, és úgy történt, amint Ribarics megjósolta. Valaki felkiáltott:

— Az volt ám a jó világ, amikor még Mester vezényelte a konyhát! Egy hurrát reája, gyerekek!

Azután csak ült, ült az asztalfőn, kóstolgatta a pörköltet, és próbált felelni az özönlő kérdésekre. Gyűrűbe szorították a diákok, egymás feje fölött kiabálták megjegyzéseiket, üzeneteiket. Eleinte még megkísérelte felirkálni egy papírszalvétára a neveket és szavakat, de mihamar, reménytelenül abbahagyta.

Ivo, ragadozó fogsorát mutatva nevetett.

— Maga kívánt Ottóval találkozni! — mondta Ribarics kajánul, mikor nagy nehezen sikerült elszabadulniok, és hosszúkat lélegezhettek a friss téli levegőből. — Itt ágált és verekedett a fiú, most hát nézze meg, hol élt — olykor velem együtt.

Márta, mi tagadás, kopott hónaposszobát várt, roskatag bútorokkal, avitt, molyrágta védőszőnyegekkel az ágy mögött a falon, melyet tintapecsétek tarkáznak, s a padlón számtalan barna folt árulkodik az eldobált cigarettavégekről. Látott diákszállást Szabadkán, volt fogalma arról, hogyan fest egy tanya, ahol négy-öt fiatal legény veri el a tanév végtelen hónapjainak számlálhatatlan gondját.

Ám azok a jellegzetes mellékutcák, amelyekben az efféle diákszobákat hirdetik a széltépte, esőverte cédulák a kapukon sorra elmaradtak mögöttük. Egyre közelebb értek a város előkelő negyedéhez, folyton hangoskodott a villamoscsilingelés, fokozott erősséggel szóltak az autódudák; végtére is a Terazián, Belgrád Váci utcáján állt meg Ribarics egy márvány falborítással pöffeszkedő. csillogóan modern skatulyaház küszöbén. Piros kókusz futószőnyeg kígyózott be a világos, hallszerűen tágas lépcsőházba, és a kapu mindkét oldalán, az apróbb névtáblák közül kiemelkedett egy gondosan metszett réztábla, latin és cirillbetűkkel egyaránt tudatva, hogy ott lakik Dr. Jasa Rodanovics. A foglalkozást már nem jelölte meg a tábla, mintha az egész világ köteles lenne tudni, kit rejt maga mögött ez a doktori címmel ékesített név.

— Ez is nagykutya lehet, ha a foglalkozását sem tartja érdemesnek kiírni! — jegyezte meg Márta. — No, mutassa a hátsó lépcsőt és azt az odut!...

Ribarics azonban karonfogva a főlépcsőn vitte fel addig az első emeleti ajtóig, ahol a második réztábla hűvösödött. Fehér bóbítás szobalány nyitott utat előttük, és Ribarics köszöntésére némán intett az óriási előszoba túlsó vége felé.

— Itthon a gazda! — nyugtázta Ivo a mindennapos vendégnek kijáró bizalmasságot, és karonfogva beljebb terelte Mártát. A világos, iratszekrényekkel és könyvesállványokkal

tömött szobában, süppedő perzsaszőnyegeken fel-alá járkálva nehéz mozgású, tagbaszakadt, dörmögő hangú férfi diktált csiszolt szónoki készséggel egy gépírónőnek. Az ajtónyílásra a mondat közepén félbeszakította mondókáját, egy fejmozdulattal helyére rázta felborzolt, sűrű, fekete haját, elmormolta nevét, s másik kezével már oda is gördítette a bárkocsit, innivalóval, cigarettával. A télről folyt a társalgás, a Nemzeti Színház közelgő bemutatójáról mindaddig, míg ki nem ürültek a feketekávés csészék.

— Hiába, kávé nélkül még az élet is megállna Jugoszláviában! — vette fel a fonalat az utolsó korty után Rodanovics nevetve. — Hát akkor most lássuk, mi szél kergette ide magukat Ivo barátunkkal. Nem hinném, hogy válóper lenne, melyben ez a fiú a ludas, mert ehhez maga, ha jól számolom, még túl fiatal! Árulják el, mi keresnivalójuk van ebben az ügyvédi bűnbarlangban?

Ribarics visszanevetett:

— Félrefogtál, öregem! Veled semmi dolgunk az illendő tisztelgésen kívül. Csak amolyan lakásnézőbe jöttünk. A hölgy Ottó jövendőbelije! — mondta e nap immár másodszor a kulcsszót.

— Ottó?!... — Rodanovics széles arcán az emlékezés fénye gyúlt ki. — Kár volt annak a gyereknek visszamennie Szabadkára, és eltemetkezni abban a kisvárosban. Itt játszva magasra került volna. Ámbár... egy ilyen szép temetőőr mellé én is eltemetkeznék! — bókolt udvariasan.

Jobb kézről óvatos lassúsággal megmozdult a lakásba vezető párnázott ajtó. A résen sokhangú vita zsongása szüremlett be, s egyidejűleg egy hegyes orrú, fésületlen fiatal férfi kandikált befelé:

— Bocsánat! — s már húzta is volna vissza az ajtót.

— Gyere csak, gyere! — dörmögött Rodanovics, s közben újra töltött a kávéból.

Ősztövér, kopott ruhás, nyurga diákkülseje volt a beóvakodónak. Most már ügyet sem vetett a látogatókra. A hatalmas, üveglappal fedett íróasztalhoz lépett, s kihúzta egyik

oldalfiókját. Belenézett, s mérhetetlen csalódással felszisszent:

— Üres! Egy árva dinárt sem hagytak itt ezek a fickók!

Márta fokozódó értetlenséggel fogadta a benyomásokat. Rodanovics ügyvéd. ez nem kétséges. Ottó jó ismerőse, ez is bizonyos, barátja Ivónak is. Ez eddig mind rendbenlevő. Ám ez a légkör — és ez a jelenet az íróasztalfiókkal, olyasmi volt, amit nem tudott hova beskatulyázni.

Rodanovics nem is nevetett, hanem harsogó vidámsággal felbömbölt:

— Pazarló gazfickók vagytok valamennyien! — szónokolta, miközben kinyitotta a szoba sarkában köpcösködő páncélszekrényt, és egy bő maroknyi apróbb-nagyobb bankjegyet számolatlanul az íróasztalfiókba vetett, s aztán már csak a válla fölött szólt vissza a tétlenkedő fiúnak: — Jézuska kell a lánykádnak, Lazó?

A húsz év körüli diák szégyenlősen elmosolyodott.

— Dehogy! Hazamennénk vakációra, és a nadrágom már olyan fényes, hogy tükör helyett használhatom borotválkozásnál...

— Isten éltessen az új nadrágban! — dörmögte Rodanovics, és többé ugyet sem vetett rá.

A fiú pedig kiválogatott néhány bankjegyet, és eltünt a szobából.

Rodanovics érezte, hogy a jelenet magyarázatra szorul.

— Az a fiók — mondta lassan, szinte elrévedően — amolyan gyorssegély-pénztár. Mindig akad benne néhány száz dinár, s akinek szüksége van ezek közül — intett a párnázott ajtóra — némi költenivalóra, bejön ide, és elveszi...

— Aztán, ha megüti a főnyereményt vagy pénzesutalvány érkezik a falujából, visszateszi! — szólt közbe Ivo lustán.

— Azt hiszem, én is mindig visszaraktam! És Ottónak is megszorult néha a kapcája, úgye Jasa?

— Egy ügyvéd sohasem adja ki klíensei titkát! — ingatta fejét Rodanovics. — De ha megszorult, ő is ismerhette a járást.

— És ha valaki mégsem teszi vissza? — érdeklődött Márta.

— Lelke rajta! Több is elveszett Rigómezőnél! — vont vállat az ügyvéd. — Akkor sem történt más, minthogy visszaadtam azt a közösségnek, amit annak idején én kaptam tőlük. Tudja, mi, a magukat megelőző nemzedék javarésze, a közösség pénzén jutottunk oda, ahol most tartunk. Valahol, valamelyik kis erdei faluban vagy a hegyek között, szerte Szerbiában, mindig akadt egy gyerek, akire azt mondta a pópa vagy az öreg tanító, hogy kár lenne favágásra, disznóőrzésre fogni. Mint ahogy reám is azt mondta annak idején a szentatya. És akkor összeültek a vének a templom előtt, az eperfa alatt, és meghozták a szentenciát: Jasa gyerek elmegy a városba. Ha jó volt a diótermés, kellően makkoltak a disznók az erdőn, akkor még az ősszel el is ment, ha nem, akkor a következőn indult, mint jómagam is. Kaptam frissen ványolt darócnadrágot, otthon szőtt inget, új bocskort, kellően feltarisznyáztak, felcsapták az átalvetőket a lovacskára, és az öregek elkísértek Nisbe, az algimnáziumba. Szállást kerestek, az iskola gondjaira bíztak, istennek ajánlottak, aztán hazakocogtak, több napi járásra, a malacocskákhoz. És az ennivaló meg a pénz mindig megérkezett!... Mindig!

Rodanovics szivarját egy csibukszerű szipkába csavarta, és a kékes füstszalagokba bámulva folytatta:

— Igen!... És amikor kikoptam az algimnázium pedjaiból, ismét összeültek az eperfa árnyékában, s úgy döntöttek, hogy menjek Belgrádba: félember nem ember, fejelje csak meg a Jasa gyerek az iskolát. A falu kenyerén szereztem meg az érettségit. Akkor pedig úgy szólt a határozat, hogy miután a fiskális sok pénzbe kerül, miért jusson az idegennek, legyen Jasa fiskális. És így azzá lettem!... No hát ezért van mindig néhány dinár abban az íróasztalfiókban! — fejezte be Rodanovics. — Érdekli még valami erről a témáról? — fordult Mártához.

— És most mit csinálnak azok a bizonyos öregek — itta ki Márta sokadik csésze kávéját.

— Aki nem hagyta ott a fogát az elmúlt évtizedek nagy verekedéseiben, elnyűhetetlen egészségnek örvend! — meso-

lyodott el Rodanovics. — Szíjas nép vagyunk! Esztendőként egyszer-kétszer beállítanak hozzám, bocskorban, buggyos nadrágban, sáltüszővel a derekukon. Csak éppen a pisztoly meg a handzsár helyett csibukjukat szúrják a tüszőbe, mikor várost nézni jönnek, s azért, hogy elhozzák nékem a szilvapálinkát meg a többi hazait. És természetesnek tartják, hogy eljöjjenek velem a királyi udvar újévi fogadására, mert hiszen a király és közöttük csupán annyi a különbség, hogy a Karagyorgyevicsek szépapja otthagyta a kondát az erdőben, ők pedig mellette maradtak, miután ez a világ leginkább férfihoz illő munkája, ha már éppen verekedni nem lehet valamelyik kutyahitű nációval — amint ők mondják! Ha karácsony és újév között egy délelőtt hazatérek, bizonyára itt-találom valamelyiküket deres üstökével, szopogatva a szilvóriumot, hogy hát: „megjövék, Jasa fiam!"

— Fűzd hozzá azt is — vetette közbe Ribarics —, hogy ettől a pillanattól fogva nem törődsz semmivel. Fütyülsz a parlamentre, a törvényszéket elnyelheti tőled a föld, sőt még az irodád dolgait is az ügyvédjelöltjeid látják el, mert ezek a csibukos öregek körül mozog az egész világmindenség, s te játszod a tengelyt a forgásban.

— Úgy kell legyen — bólintott Rodanovics —, hiszen a képviselőségről is ott az eperfa alatt döntöttek, mondván: „Ha már fiskális, tegyük meg a gyereket követnek is!"

— Csupán az hiányzik, hogy az osztó igazság is maga legyen közöttük! — kacagott Márta, elragadtatva az ősi életnek ettől a meseszerű megelevenedésétől. — Ezek után feltéteszem, hogy konzervatív politikus?!

— Tévedett! Radikális vagyok!

— Sőt, fejlődésképtelen, megcsontosodott radikális!

A párnázott ajtón egy zömök, tüzelő arcú legényke rontott be, köszönés nélkül, mivel sem törődve, s zavartalanul folytatta, mintha nem is ő nyilvánított volna véleményt a házigazdáról:

— Gyere, mert ezek az átkozott liberálisok bicskára mennek a marxistákkal!

Az ajtópárnákon eddig elfojtva beszüremlő vitazaj harsogóan zudult a szobába, alátámasztva a bejelentést.

Túl a szomszédos irodahelyiségen, ahol a tombolással mit sem törődve, zavartalanul gépelt az a leány, kinek kezdetben Rodanovics diktált, valóságos forradalom dúlt.

Az az ösztövér diák, aki az imént vette igénybe az íróasztalfiókot kifényesedett nadrágja pótlására, tajtékozva rázta öklét egy világítóan szőke, kicsattanóan köpcös társa orra alatt:

— Hogyne... — majd éppen ti váltjátok meg a világot idejét múlta szabadkereskedelmetekkel... Vállalkozási szabadság... a termelőeszközök magántulajdona... szabad munkavállalás... már ahogyan ti értelmezitek a munkáskiuzsorázást... Ne papoljon nekem szabadságjogokról olyan ember, aki a tőke sérthetetlenségére esküszik! Érted?... Érted!... Idestova száz éve, hogy Marx megmondta... Hogy Marx kimondta a halálos ítéletet a tőkés világrend felett!... Majd mi, kommunisták...

Észrevette Rodanovicsot, szemmel láthatóan nagyot nyelt, és odakiáltotta az ügyvédnek:

— Még titeket, radikálisokat is likvidálunk, ha nem tértek észre! Aki nincs velünk, az ellenünk van, vegyétek tudomásul!

— Ez anarchista álláspont! — ugrott eléje a háttérből valaki. — A társutasokat nem likvidálni, hanem átnevelni kell!

Az a diák, aki segítségül hívta Rodanovicsot, nem tudta magát tovább türtőztetni:

— Le az internacionalistákkal!

Kiáltására még kevertebbé vált a hangzavar.

Márta elkapta karját:

— Maga milyen párti? — tudakolta felvillanyozva.

— Éljen a király! — bömbölte felelet helyett a legény. — Pokolba minden hazaárulóval!...

Rodanovics fejjel magaslott ki a tombolók közül. Szivarjával felkiáltójelet bökött a levegőbe:

— Csitt!...

Valamennyi szem feléje fordult nyomban, s egyszeriben csend támadt.

— Legyetek rám is tekintettel, fickók! — torkolta le őket kedélyesen, félvállról. — Mit gondoltok, mit szól az ilyen háborúhoz házunk úrnője?! Velem huzatja ki a lutrit miattatok! A csatabárdot olykor benn hagyhatnátok az egyetemen!

— Úgy lesz, Jasa! Elnézést! — hajtotta le tüzelő homlokát a marxista álláspont szószólója. — Nagyon belemerültünk a vitába!

— Jó, jó... nem történt semmi! — intette le Rodanovics, és pillantását szórakozottan végigsiklatva a falak mentén sorakozó pamlagokon, már vissza is fordult.

A szoba úgy festett, mint egy vasúti váróterem és egy tömegszállás keveréke. A leghátsó sarokban, a hangzavart hallatlanná téve, valaki aludt, fejét a diványpárnával takarva el, egy karcsú derekú, kosztümös barna leány pedig az ablakpárkányra könyökölve, háttal a többieknek, könyvébe merült, s Rodanovics hangja sem késztette megfordulásra.

— Úgy nézzen körül, hogy itt laktunk Ottóval! — súgta Márta fülébe Ribarics. — Az az asztal a bal sarokban, volt az övé...

Márta pillantásával megsimogatta az egyszerű, fényezett asztalkát, Ribarics elértette:

— Igen — ott állt a maga fényképe! És az asztal tabu volt valamennyiünk előtt, még itt is, ahol könyvtől ruháig minden közös.

Már túljutottak a küszöbön, mikor utolérte őket a fényes nadrágú marxista vitazáró kijelentése:

— Nem, ezt nem lehet annyiban hagyni. Meggyőzlek én, te elvakult liberális, kinek van igaza! Majd a Kolarcseván folytatjuk!

— Maguk politizálnak, és méghozzá így politizálnak az egyetemen?! — hökkent fel Márta a végszóra. — Nem félnek a rendőrségtől? Nem félnek attól, hogy egy szép napon rajtaütnek a társaságon, és máris a cellában találják magukat

lázításért, a fennálló rend megdöntésére irányuló szervezkedésért vagy mittudomén, miért?!

— Mi köze a rendőrségnek az egyetemhez? — vont vállat Ribarics. — Oda ugyan be nem teheti a lábát! A Kolarcseva — autonom! A rektor engedélye nélkül idegen át nem lépheti küszöbét. Eddig legalábbis nem volt arra példa, hogy bárki is megkísérelt volna betörni a falak mögé.

— És ha mégis? — firtatta tovább Márta. — Nem tud elképzelni olyan helyzetet, amikor a hatóság majd félredob minden területenkívüliséget, és rajtacsap azokon, akik nekik nem tetszenek, legyenek akár a rektor szobájában is?

— No, azt adja a boldog úristen! Másnap lemondásra kényszerülne nemcsak a belügyminiszter, hanem az egész kormány is, olyan égzengető vihar zúdulna rájuk a parlamentben. Az egyetem szent hely, melyet úgy őriznek öregjeink, mint a tudomány sérthetetlen templomát. A szólás-, a vita és a politikai vélemény szabadsága az egyetemen hozzátartozik a tanmenethez — ha tanterven kívül is! Annyi évszázadig nem volt iskolánk, oly hosszú ideig lakat volt a szájunkon, annyi esztendeig ült rajtunk a török, hogy most féltékenyen őrizzük visszanyert szabadságunk minden egyes apró jogát.

— A hatalommal szemben is?

— A hatalommal szemben is! — erősítgette Ribarics. — Nem mondom, megesik, hogy valakinek a diákok közül olykor-olykor elkapják a fülét a rendőrök, mert olyan helyen tart szónoklatot a maga egyéni politikai felfogásáról, ahol az szerintük alkalmatlan, de hát miért vagyunk mi, a jómagamfélék vagy éppen Rodanovics? Higgye el, pillanatok alatt híre terjed az esetnek, és nem sokáig üldögél az a diák a rendőrségen. Kihozzuk mihamar!

A lépcsőn nagyúri jelenség jött velük szemközt. Sokezres értékű cobolybunda melengette puhán karcsú derekát, és a prémkucsma alól nagyon gőgös, nagyon szép asszonyarc fehéredett ki. Ivo köszönésére némán biccentett. Mártára szinte pillantást sem vesztegetett.

— Rodanovicsné!... — súgta Ivo halkan, bár az asszony

már hallótávolon kívül került. A kapu előtt ősállatszerű, óriási amerikai autócsoda vesztegelt, kormányánál egyenruhás vezetővel. Rodanovicsék kocsija.

— Micsoda kettősség! — mormolta Márta. — Rodanovics és ez az asszony!...

— Miért? — ellenkezett Ribarics. — Nem zavarják egymás köreit, sőt bizonyos szempontokból tökéletesen kiegészítik. Rodanovics politikai és közgazdasági tekintély, bőkezű mecénása bárminek, ami a haladást jelenti. Radikális, tehát bizonyos mértékben kormánytámogatónak számít. Az asszony viszont koronázatlan királynője a „nagy társaság"-nak az ura hatalmas jövedelmével és a maga nagy vagyonával. Konzervatív, mert a családja Franciaország egyik legrégibb famíliája — nem mintha ez nálunk sokat jelentene, hiszen százötven éven túl már majdnem mindegyik családfa az erdőbe vész! — és így remekül érvényesíti adott esetben mindazt, amit a pénz és az összeköttetés jelent... Tudom, most mire gondol — olvasott Márta szájáról. — Rodanovicsék lakásán szertelenkedő diákokra, úgye? Nos hát az asszony ezt úgy tekinti, mint valami rigolyát, kedvtelést, melyet el lehet tűrni. Valószínűleg azt tartja, hogy kevesebbe kerül, mint egy divatos barátnő vagy a kártya a kaszinóban. Mert Rodanovics erről is híres. Nem kártyázik, és nincs legénylakása...

A kopott ruhás marxista diák, aki zsebében Rodanovics dinárjaival likvidálni akarta pártfogóját, mint megcsontosodott radikálist, lobogó kabáttal elvágtatott mellettük. Könyveket szorongatott hóna alatt, s meg se látta kettejüket.

Márta önkéntelenül visszakapcsolódott Rodanovics diákszállásán történtekre:

— No, ez a fiú is mihamar megütné a bokáját, nálunk, Szabadkán. Csak egyszer nyitná ki száját, feleennyire is élesen, mint az imént, és Kókai Petár meg Mamuzsics, a rendőrkapitány gondoskodnék arról, hogy egyhamar ne ismételhesse meg.

Ribarics ránézett, s mintha habozott volna a válasszal. Mártát olyan érzés kerülgette, hogy kísérője most rákeríti a

sort a nyári históriára, melyről nyilván jól értesült, ha nem másból, hát a lapokból. Tévedett. Ivo felelete keveset mondott.

— Sajnos, a végeken sok a kiskirály. Nehezen vetkezzük le a törzsfőnöki rendszert! Különösen most, amikor a spanyolországi események elsápasztják azok arcát, akik a népre tenyerelve jutottak a hatalom és a bőség fazekaihoz. Minden martalóc félti a maga koncát, és igyekszik megvédeni foggal, körömmel — ez történelmi törvényszerűség! Hogy aztán ez sikerül-e nekik?... Majd meglátjuk!

S mintha megbánta volna, hogy ennyit is szólt, többé egyetlen kukkot sem ejtett ki másról, mint pletykatémáról. Mindenkiről volt valamilyen csípős mondanivalója, aki feltűnt a Terazija sétálói között, lett légyen az férfi vagy asszony.

Estére pedig divatlapból kivágott világfivá alakult át. Frakkban érkezett Mártáért a szállodába, és meg sem állt vele a Palace-ig. A bár homlokzatán már vibráló neonfénybetűk hirdették Betty felléptét, és a hangulatlámpákkal enyhített homály duruzsló tömegre borította rá színes fényeit.

— Itt a pezsgő a szabványital! — okolta meg rendelését Mártának, mikor elhelyezkedtek a lépésnyi szűk páholy tenyérnyi asztalkája mellett. A kicsinyke tánccsíkot hirtelen bíborvörös fény özönlötte el, a dobos belevágott döngő zeneszerszámába, és a fény hullámán besiklott Betty oly mélyszínű selyembe csavarva, mintha reflektorfényből öntötték volna rá. Magas, szálas, hódítóan szépfiú táncosa csupán másodszereplőnek bizonyult mellette, jelentéktelen figurának, akit úgyszólván senki észre sem vett, oly lenyűgöző, magával ragadó volt az a tánc magáért a táncért, az önfeledt ritmusmámor, mellyel a vörös hajú leány kifejezte az agyába villanó érzéseket, gondolattöredékeket is.

Márta arra ocsúdott, hogy a bár közönségével együtt lázasan, szédülten veri össze tenyerét, követeli az ismétlést.

— No, még mindig csodálja, hogy az a behemót szerb beleszédült? — firtatta Ivo kissé gúnyosan, miközben állával

Betty délelőtti kísérője felé intett, aki egy pazarul felvirágozott asztal mellől, öblösre formált tenyerével a legnagyobb zajt ütötte.

Kétségtelen, Betty remekbe formált testével, már-már babonázó, szertartássá lényegülő táncával uralkodott a bár vendégei: katonatisztek, diplomaták, pénzemberek minden rendű és rangú egyvelege fölött — kikapcsolva a hideggé merevülő asszonyokat, akik fanyarul mosolyogtak a sikeren.

— Vajon mire használja hatalmát? — tűnődött hangosan Márta.

— Sokkal több jóra, mint maga véli! — dünnyögte Ivo.

— Az ezerdinárokon felül is? — tapogatózott Márta, a diákmenzára célozva.

— Az ezerdinárokon felül is! — erősítette kísérője.

Azután, mintha megbánta volna, hogy annyit is szólt, kagylómód becsukódott. Szótlanul odakoccintotta pezsgőspoharát Mártáéhoz, és a dzsessz első futamára táncba vitte.

Furcsa, különös éjszaka virágzott ki Márta körül. Arcok sodródtak eléje, neveket hallott, olyan neveket, melyek naponta szerepeltek a lapok hasábjain a társasági élet, a politika vagy a közgazdaság rovatában. Egy testőrtiszttel foxtrottozott, s egy ziháló, kövér milliomos gyárossal kéz a kézben járta a kólót, mikor éjfél után szilajodni kezdett a hangulat. A kígyóként csavarodó táncsor előre-hátra dübörgött a tamburák pattogására — oly furcsán festett a szmokingos, kékesre borotvált dzsessz-zenészek kezében ez az ősi népi hangszer! — réteskén betekeredett olykor, hogy azután ostorszíj módjára kivágódjék az asztalok közé. Tánc közben lehelet borzolta meg Márta tarkóját. Betty fújt a nyakába incselkedően.

— Látom, nem unatkozol! És azért elveiden sem esik csorba! — ingerkedett. — Jó lesz, ha megjegyzed, ha az utak néha szokatlanok is, csak ugyanoda vezetnek! — mondta rejtélyesen, s Mártára bízva a megfejtést, elsodródott a tánccal.

A hajnal söpörte ki őket a Palace-ból.

— Az Avalára! — adta meg az útirányt Ribarics a taxi-

sofőrnek, s gondosan bepólyálta Márta térdét a vastag kocsitakaróval.

A hideg szinte hasított. Vastag, tompán csillogo zuzmaraszakállak lógtak a fákról, a házak ereszéről méteres jégcsapok csüngtek orgonasíp-módra. Belgrád éppen ébredt. Az éjszaka hullott friss havat rongyos ködmönű favágók taposták, hónuk alatt szorongatva a hosszú nyelű fejszét; nagykendőkkel formátlanná dagasztott házmesternék lapátoltak a kapuk előtt, és vékonypénzű, vékony ruhájú, munkáskülsejű emberek, önmagukba húzódva a fagy elől, siettek ismeretlen céljuk felé. A falusiak szekerei nyikorgó tengellyel döcögtek a piacokra, s a bivalyok oly egykedvűen feszítették nyakukat a járomba, unottan nagyokat szusszanva, mint akik mit sem törődnek azzal, ami álmos szemük pilláin túl történik. Az autóduda sem rezzentette ki őket tunyaságukból. A vezető cifra káromkodással kerülgette a bivalyfogatokat. Végre felkanyarodtak az Avalára vivő szerpentinre.

Itt már motordöngésen kívül más nem zavarta az ébredő reggel csendjét. A fordulókban, egyre mélyebben alattuk, felfeltűnt Belgrád háztetőinek rengetege. Az ezernyi kéményből pipáló füst kékesszürke ködként terült szét a város fölött, s messze-messze keleten vörös szalagcsíkkal felfeslett az új nap.

A hősi emlékmű előtt lefékezett a kocsi. Ivo kisegítette Mártát, és odavitte a terasz korlátjához. Valamelyik hagymakupolás templomtoronyban brummogó szavú harang kondult, zúgását átvette a többi torony, s a város fölött a pezsegtetően éles levegő megtelt sokszólamú harangkongással.

— Készülünk a szeretet ünnepére!... Készülünk! Ó, a magukfajta katolikus karácsony csupán halvány utánzata a görögkeleti karácsony fényes pompájának! — tört ki a szó Ivóból egyszerre gáttalanul. — Soha olyan tobzódása nem volt a pénznek, mint ezúttal. Látom, napról napra látom! Semmi sem elég szép, semmi sem elég drága egyeseknek! Mindenből a legjobbat, a legszebbet akarják ajándékozni kedveseiknek! Féktelen örömet óhajtanak varázsolni a tüzesre

fűtött cserépkályhákkal óvott sok szőnyeges lakásokba! No, azért nem felejtkeznek el a nincstelenekről sem. A királyi palota előtt majd az égbe nyúlik egy óriásfenyő, tele csillogó-sziporkázó dísszel, színes villanyfénnyel, és a polgármester szódagálya után az udvarhölgyek megajándékozzák az óvatosan kiválogatott, kimosdatott, megfésült szobatiszta szegényeket!... Meg bizony!

— És örülni fog a boldog nép!... — Márta készakarva sem sűríthetett volna több gúnyt a hangjába, mint amennyi beleszorult.

— A boldog nép?!... Oda nézzen... — A várost övező hegyekre mutatott, ahonnan az erdők hajoltak le komor tömegükkel, mintha ágaikkal el akarnák érni a Duna jégpáncélba vert tükrét és kisebb testvérét, a Szávát. — Látja azokat a fekete pontokat a töretlen havon?... Látja?!

Nem volt nehéz felfedezni, mit akar mutatni Ivo. A távolban, a hajnali tompa fényben egyre élesedően, sötétlő árnyak mozogtak lomhán, szemmel szinte körül sem határolható tárgy vagy ember?

— Rőzseszedők! — zihálta Ivo. — A szegények legszegényebbjei. Éjfél előtt vágnak neki a kietlen éjszakának — mennek, messze, ki az erdőre, és a fagyott hó alól, lilára püffedt kézzel kaparják elő a hullott ágakat, néhány kilo ázott fakérget, hogy reggelre, mire felébrednek a gyerekek... a ruhátlan, mezítlábas gyerekek... legalább a meleg csalóka látomását árassza magából a lyukas, ócska csikótűzhely ott a városszéli putrisorokon. Legalább a duruzsoló kályha káprázata legyen meg nekik, ha már kenyér nem akad! Kenyér... szent karácsony küszöbén... nálunk... az áldott bácskai földek, a kánaáni bőség országában!... Látja?!

— Egy kiló kenyér két dinár! — mormolta Márta. — Annyi mint egy villamosjegy ára!

— Talán még azt is tudomásomra akarja hozni, hogy a napszám viszont tíz dinár? — Ribarics önkéntelenül átvette Márta hanghordozását. — Tíz dinár... Magának semmi... nálam sem számít... de annak a húszezer munkanélkülinek,

akit hivatalosan számon tartanak — s amennyivel több nyomorog itt a fagyban-hóban — szinte elérhetetlen vagyon! Tíz dinár! Egy félnapi favágásért a háziasszonyok jó, ha hármat adnak, hiszen kettőért is tucatjával kapják az ajánlkozókat; kettőért meg egy falás ennivalóért!

A leány szembefordult vele.

— És maga százasokat dobott ki ma éjszaka a bárban rám és velem!

Szárazon mondta, tárgyilagosan, de belesápadt, mintha gyötörnék a szavak.

Ribarics széttárta tenyerét:

— Szemrehányás?! Úgy gondolja, adtam volna oda?! Ha ezerszer annyit tudnék adni, az sem segítene a holnapjukon. Egyéni jótékonyság? Szenteltvíz, mint a dámák és a hasonszőrűek akciói. Maga még itt tart, azok után... a szabadkai dolgok után... Hát nem tudja, hogy ezen egyedül a nép változtathat... a nép, ha egyszer öntudatra eszmél... és ha... ha mi is velük eszmélünk!

— És eszmélünk?!... — Márta az ajkairól ellebbenő párát fürkészte, mintha ettől a könnyed, fehéres felhőcskétől várná a feleletet.

— Már eszmélnek!... A jugoszláv brigád a spanyol fronton... és látta Rodanovicsnál... a diákok az egyetemen... a gyárakban is a munkások!...

A nap vörösen felbukott a szürke téli láthatár alól.

— Így... így bukik fel egyszer a mi napunk is kelet felől!

Elragadtatásában talán rá sem döbbent, hogy szint vallott, hogy a frakk, a kemény ingmell, a világfi külseje alól felszínre került igazi lénye.

Mártában a kétség utolsó paránya is elfoszlott afelől, hogy Ribarics Ivo, a parlament elnökének fia, az előkelő fiatal ügyvéd, a társaság kedvence, milyen politikai hitvallást követ.

— Maga kommunista? — firtatta halkan, mintha a sofőrtől tartana.

— Akárcsak egyes szabadkai úrilányok! — nevetett az ügyvéd halkan.

Többé nem beszéltek politikáról. Ribarics változatlan udvariassággal töltötte be a baráti idegenvezető szerepét, mutogatta meg Belgrád valamennyi zegét-zugát Mártáéknak, és kísérte ki őket ötödnap a pályaudvarra.

Már mozgásnak lendült az expressz, mikor a maga nemtörődöm módján, a lassan gördülő kocsi mellett sétálva, felszólt az ablakban könyöklő leányhoz·

— Majd elfelejtettem!... Sugja meg Ottónak, hogy az a lapügy rendben van! Megkapja a hozzávalókat!

Aztán a mozdony magával rántotta a kocsisort, és Ribarics belesüllyedt a pályaudvar távlatába.

10

Az ablakot durva ököllel verte a sivító északi szél. Akkora hócsomókat vágott az üveghez, hogy belerezgett a tábla, majd betört a kályhába, és ott visította el duhaj nótáját.

— Kutyának való idő!... — állapította meg Ottó önkéntelenül, miközben a Winkler céget sürgető francia pástétomgyáros levelét olvasta szórakozottan. Lassan-lassan már elviselhetetlennek kezdte érezni, hogy napja javarészét hízott baromfiról, elsőosztályú kappanról, extra libamájról szóló kereskedelmi értekezésekkel töltse el, költői lendületű leveleket fogalmazva az izgatott strassbourg-i vagy limoges-i ügyfeleknek, akik a szarvasgombás inyencségeket gyártották a párizsi lakomározók asztalára.

Tolláért kellett volna nyúlnia, hogy papírra vesse a megokolást, miért kénytelen a Winkler & Co, Subotica, 10 centimes-mel megemelni a prima primissima máj árát, tekintetbe véve a világgazdasági körülményeket, de sem erőt, sem kedvet nem érzett a robotízű munkához, pedig Garai Lola, a gépírónő, sok dioptriás szemüvegét sürgetően villogtatva, már több ízben bekukkantott.

Az újabb ajtónyílásra az el nem végzett munka ingerültségével kapta fel fejét:

— Azonnal, azonnal!... — szólt hátra.

Lola csöndes, félénk szabadkozása helyett vontatott, reszelős férfihang felelt:

— Akkor engedelmet!... Futja az időmből!

Ottó villámgyorsan megfordult:

— El ne menjen, Péter! Soha jobbkor!

Adai Péter csöndesen beljebb húzódott. Ködmöne ráncaiban hópelyhek ültek még, áradt belőle a veszekedett téli vihar hidege. Ostorát a sarokba támasztotta.

Ottó ráhökkent:

— Csak nem szekéren fagyasztotta magát ebben a farkasordító zegernyében?

— Avval én! Ha a libák elviselik, én is kibírom!

— De a maga egészségével, Péter!...

Adai legyintett:

— No hiszen!... Úgy van az egészséggel is az ember gyereke — mondta meggyőződéssel —, hogyha túlvészelte az ötvenedik esztendőt, akkorra már annyira beleférdelődött a lélek, hogy nemigen szakad ki időnap előtte. Kínozza a nyavalya, kínozza, ám nem emészti el! Tudja — folytatta csendes humorral —, a disznópörzsölések füstje megaszal engem is, mint a kolbászpárokat, és így nem fog rajtam a penész!

A köpcös, hármas tokájú Winkler asztmás szuszogással rájuk nyitott izgatottan:

— Végre, csakhogy megérkezett! — rázta Adai kérges kezét. — Micsoda dolog az, hogy úgy kéretik magukat azért a néhány koszos libáért, mint a szemérmes menyasszony a mátkáját. Máskor idehozták az udvarra, kérés nélkül, és rimánkodtak, hogy így Winkler úr, úgy Winkler úr, szabadítson meg már ettől az aprójószágtól, kell az asszonynak sóra a pénz, most meg, ha érte küldök is, huzakodnak velem. Srófolják, srófolják az árat, mintha én nyomnám a pénzt. Az ingemet is ráfizettem erre az üzletre!...

Adai tehetetlenül vonogatta a vállát:

— Okoskodik a paraszt! — dünnyögte. — Akad már rádió mindenütt, és ugyancsak hegyezik a fülüket a piaci árakra. Most már nem lehet azt mondani nekik: nézze, koma, ennyit adok érte, ha nem tetszik, úgyis jó!...

— Ajaj! — sóhajtott Winkler, s a folyosón felhangzó kiáltozásra eltúnt.

Adai Péter utálkozva félrehúzta szája sarkát, mihelyt becsapódott mögötte az ajtó.

— Ez se beszélne ilyen szelíden — dörmögte —. ha maga, Ottó, nem figyelmeztet bennünket, hogy ne kótyavetyéljük el a jószágot, mert Winklert szorítja a szerződés... Talán nem is sejti, mit tett ezzel. Most már a zsírosabb parasztja is figyelmez a szómra, nem úgy mint eddig. Mondogatom is szaporán, milyen nagy dolog a betű, mekkora kárát vallja az, aki megveti, és nem böngész mást, csupán a szegen lógó kalendáriumot. Az az újságcikk a franciaországi baromfiárakról, amelyet elküldött, többet szolgált nekünk, mint tucatnyi kortesbeszéd, különösen, hogy valóban sikerült kiszorítani ebből a hájas kupecből a jobb árat. Most már igencsak szó esik a „megokosodásról", ha befejeztük valahol a hurkatöltögetést, és asztalhoz tessékeli a magamfajta böllért az asszonynép — mesélgetett csendes derűvel. — Amondó lennék tehát, hogy Adán meg a környékén, de még messze le a Tisza menti községekben is, úgy vennék az újságot, a *mi* újságunkat, mint gyerekeknek a cukrot vásárkor — bőven, hadd teljék vele a pulya! Csak nékik és róluk kellene írni! Meg kellene csinálni azt az újságot, Ottó,-de hamar! Amíg tart nálunk az őszi bankó. És mindig az igazat írni, az igazat!... Egyetlen szó hazúgság — és akkor megint csak a kalendárium kerül sorra. Torkig van mindenki az üres szószátyárkodással. Akár hiszi, akár nem, Adára már csupán egyetlen példánya jár az újvidéki magyar lapnak, az is a paphoz. A paraszt azt mondja róla, hogy nemcsak a betűje, de még a festéke is hamis, mert bepiszkítja annak a kezét, aki hozzányúl.

Ottó szinte szürcsölte az öreg paraszt lassan ejtegetett mondatait. Ujjai önkéntelenül játszottak a töltőtollal, és sűrű egy-

másutánban két szót firkáltak a fogalmazópapírra: Az Ösvény... Az Ösvény... Az Ösvény...

Adai Péter közelebb tolta konya bajuszát az íróasztalhoz, ráhunyorgott az írásra, és mosoly döccent száján:

— No csak!... Ezt kéne rányomatni annak az újságnak a homlokára!... Ösvény... Az Ösvény... — ízlelgette hangosan. — Már azért is jó, mert a magunkfajta paraszt mindig csak a dűlőkön jár, meg valóban, a kertek alatt, az ösvényeken. Ha valami mondanivalója akad a szomszédnak, akkor is ott ballag, és nem az országúton, ahol mindenki láthatja, az is, akinek semmi köze sincs hozzá!... Én ennél maradnék, Ottó! — bökött görcsös ujjal az összefirkált papírlapra. — És most, istennek ajánlom! Hallja, hogy rikoltozik utánam a maga libása?!

Alig húzta ki lábát, csörrent a telefon.

— Mester... — mormogta nevét unottan a kagylóba. Legszívesebben a papírkosárba vágta volna a levélhalmazt, és kalapját a fejébe csapva nekifeszült volna a hóviharnak, a céltalan kószálásnak, másra sem gondolva, mint azokra az álmokra, melyeket az egyre inkább valósággá lényegülő név betűi jelentettek számára.

— Pajcsics Radomir... — mutatkozott be, aki hívta.

Mesterkélt fölényű, ékes társaságbéli hangon csevegett:

— Ne haragudjék, hogy zavarom... de ha véletlenül erre mifelénk járna... nagyon örülnék, ha megtisztelne látogatásával... Nyomban elintézhetnénk egy s más hivataloskodást. Mit nagyképűsködjünk, levelezgessünk hivatalosan egymással, növelve az aktatengert...

— Mikorra óhajtja megjelenésemet? — Ottó kimért volt, majdnem az udvariatlanság határáig hűvös. Az ellenszenv visszatartotta attól, hogy átvegye Pajcsics modorát. Ugyan, mi az ördögöt akar tőle ez a piperkőc figura?... — vágtattak gondolatai, sorra véve minden eshetőséget, amely miatt esetleg gáncsot vethetett neki valamelyik törvénycikkely vagy rendelet paragrafusa. Ám semmi ilyet nem talált.

Az ügyész pedig pajtáskodva a telefonba nevetett:

— Ejnye, Mester, miért nem vetkezi már le ezt a sündisznó-

szúrósságot. Már nem hadakozunk egymás ellen az egyetemen. Ez a fellengzős korszakunk a múlté — szerencsére, mondhatnám! Akkor jön, amikor jólesik. A hivatalos óra alatt bármikor meglelhet. Megjelenés!... Nálunk csak a terheltek vagy a vádlottak jelennek meg!... Tehát?

— Igyekszem benézni még ma! — rázta le Ottó a félig határozott ígérettel, aztán kikapcsoltatta a telefont, és nekigyürkőzött a postának, mert bármennyire is közömbösnek mutatkozott, ösztöne sürgette, hogy mennél előbb essék túl ezen a látogatáson, ott az ügyészi hivatalban. Egyénisége nem tűrte a bizonytalanságot, ha úgy fordult, elébement a veszedelemnek is, csakhogy bizonyossággá váljanak a „lehetséges" tényezői.

Így még délidő előtt felsietett az ügyészség börtönszagú lépcsőházba. Pajcsics túláradó szívélyességgel fogadta.

— Az az érzésem — kedélyeskedett —, hogy Ön nemcsak fizetést, hanem búsás nyereségrészesedést is húz attól a kellemetlen Winklertől, kedvesem, hogy egészen furcsa módokon akar megszabadulni a pénztől. Nem lenne sokkal egyszerűbb egyenesen az ablakon kidobálni?... Szavamra, magam is odaállnék, és szedném!

Ottó eleven kérdőjellé változott ültében.

— No, hallja, mi más mint a legközönségesebb pénzkidobás, hogy éppen azt a vacak, adósságokban fuldokló, melldöngetően irredenta zuglapocskát akarja életre injekciózni?

— Kiválóak az értesülései! — bólintott Ottó elismerően. — Én azonban nem mondanám, hogy akarat, legfeljebb csírázó szándéknak nevezném. Lehetőségnek, mely felvetődött!

— Szándék?... Lehetőség?... — mulatott az ügyész. — Időközben jól kicsírázhatott, hogy én ma reggel már telefont kaptam Belgrádból, közvetlen a közigazgatási osztály főnökétől az utasítással: intézem el haladéktalanul az átírást az ön nevére. No, lelkük rajta, ha magát a vízbe taszítják! Ám, ha ragaszkodik az engedélyhez, kérnem kell az adatokat!

Ottó a meglepetéstől gépiesen sorjázta.

— Cím: „Az Ösvény." Jelleg: irodalmi, társadalmi és kritikai folyóirat. Megjelenés helye: Subotica-Szabadka. Felelős

szerkesztő és kiadó: Mester Ottó. Szerkesztőség és kiadóhivatal helye: Pájá Kujundzsics ulica 17. — diktálta a gépírőnőnek Pajcsics, az adatokat ismételve. — Köszönöm ... kész ... elmehet, kisasszony ... — mondta, odafirkantva aláírását az engedélyre. — Azaz, nyomassa rá a pecsétet, és küldje vissza ide ...

Mikor kettesben maradtak, elismerően végigmérte Ottót, és barátkozva röpítette ki megjegyzését:

— Úgy veszem észre, kedves barátom, ön sem vesztegette túlságosan az idejét egyetemi éveink és újságíróskodása alatt kies fővárosunkban. Eleggé sulyos összeköttetéseket bogozott csomóba.

— Csak úgy, a magam szegényes módján! — nevetett immár felszabadultan Ottó. — Egyébként — köszönöm a kedvességét!

— Ugyan!... Egyetemi kollégák között az ilyesmi!... — és a mondatot be sem tejezve, Pajcsics elhárítóan legyintett. — Sok sikert kívánok! Nem a magunkfajta kultúrlénynek való exportlevelezni egy libáscégnél. Megértem, teljesen megértem, hogy visszatér az íráshoz ... Hiszen én is, üres óráimban, fordítgatok, fordítgatok ... Kísérletezem a modern franciákkal!... — hintette el már jó előre remélt jövendő kapcsolatuk magvát. — Remélem, megtisztel az első számmal?!

— Örömmel ... — biztosította Ottó, s meg sem állt a legközelebbi újságárusig. Szédült, agyában egymás sarkát taposták a gondolatok. Idestova két hete sem volt, hogy belgrádi „barátai" előtt felvetette az ötletet a lap átvételére, vázolva az esetőségeket, reményeket és a nehézségeket is. Meghallgatták, hümmögtek rá, kapcsolatkeresésről beszéltek, és most, íme! Értesítés, híradás helyett maga a lapengedély. A belgrádi napilapokkal beült az Arany Bárányba ebédelni, s miközben a levesre várt, még mindig az eseményeken töprengve lapozgatta a *Politikát*. A „Színház"-rovatban váratlanul rálelt az összefüggések nyitjára. Király Betty Majestic-beli premierjéről áradozott fennkölt kritikusi lelkendezéssel az egyik cikkíró.

— Betty ... Betty ... és az a nagyfiú a belügyből ... Ez aztán gyors és kiváló munka volt ... Most már minden világos!... Remek együttes ez a belgrádi csoport! — lelkendezett. Eszébe

jutott, hogy soha többé nem kell libamájról szóló üzleti leveleket fordítania a Winkler cégnél, soha többé!... Mert ezek után az is bizonyos, hogy megérkezik az induláshoz szükséges kellő anyagi fedezet... A többi, a későbbiek, ó, amiatt nem fáj a feje!... Lapjuk lesz, friss, nyomdaszagú lapjuk, tiszta, igaz eszmékkel, bátor, szemnyitogató mondanivalóval, olyannal, hogy kifényesedjenek a hályogos falusi ablakok, és a munkáslakások légköre is izzon tőle, mint felgyúló villanykörte fémszála.

S így Márta híradása Ivo Ribarics üzenetéről nem érte váratlanul.

— Tudom!... — felelte elképesztve a hírhozót.

Márta felszisszent:

— De én... én viszont nem tudok semmit! — vágta oda paprikásan. — Mit gondoltok, Ivo barátoddal egyetemben, mi vagyok én — tán holmi kengyelfutó, akinek csak oda kell vetni a cédulát az üzenettel, s megfricskázni az orrát: „Szaladj, hékás!... a többihez semmi közöd!" — s már könnyek bugyogyantak szeme sarkában.

Ottó csillapítóan meg akarta simogatni arcát, de Márta elhúzódott tőle a kályha másik oldalára. Ottó olvasott vonásairól:

— Nem... nem titkolózom! — mondta halkan. — Tudom, hogy most belülről ezzel vádolsz megint! Csak... túl hosszú lenne elmondani. Majd este mindent megismersz — és mosoly lopakodott szája sarkába —, feltéve, hogy szemérmetességed megengedi a látogatást egy fiatalember legénylakásán...

Ügyesen elkerülte Márta keze ügyét, és a küszöbről szólt vissza:

— Este hétkor... Ne félj, lesz gardedám is!...

Márta szántszándékkal késve indult a találkozóra. Ragta belülről az elfojtott indulat s az elhatározás, hogy ezúttal tiszta vizet önt a pohárba. Nem hajlandó tűrni, hogy bárki is, de legfőként Ottó, úgy kezelje, mint egy serdülő kamaszlányt, aki ugyan fél lábbal már a felnőttek társadalmában áll, de alkalomadtán nyugodtan vissza lehet küldeni a gyerekszobába, ha olyasmiről esik szó, amit általában nem szokás a fiatalok orrára

kötni. A körülmények azonban elnapoltatták vele ezt a „leszámolást".

Ottó kétszobás lakásán a Kujundzsics utcában valóságos népgyűlés fogadta. A szinte vághatóvá sűrűsödött cigarettafüstben vagy másféltucat ember igyekezett túlkiabálni egymást. Káldor Pista egy széken toporogva, éles hangsúllyal igyekezett felolvasni valamelyik költeményét, melyből a hangzavarban annyi volt érthető, hogy atomjaira akarja zúzni a földgolyót, rommá változtatja a világot, mert építeni, új világot szerkeszteni csupán romokon lehet, s a többiek ösztökélő közbekiáltásokkal méltatták szándékát. Garai Lola okos, barna kutyatekintetét meghordozta a vitatkozókon, és épp akkor torkolta le őket, amikor Márta besurrant a szobába.

— Gyerekek, elég volt ebből az önképzőkörből! — s mert a zaj csak nem akart csitulni, sebtében rájuk nyitott ajtót-ablakot. A kereszthuzat nemcsak a füstöt tisztította ki, de lehűtötte a kedélyeket is.

— Beszélj már, Ottó, mi az ördögnek csődítetted ide ezt a zsibvásárt! — dörmögte bajusza alól kedélyesen Matusevics Milán, miközben helyet próbált szorítani maga és Piukovics Lázár között a keskeny heverőn Márta számára. — Tán csak nem farsangi cécót akarsz rendezni a szabadkai diákok javára?

— Hát cécónak cécó lesz, ha nem is éppen farsangi, az bizonyos! — vette fel az odadobott kesztyűt Ottó jókedvűen. — Ide figyeljetek: ma dél óta lapengedély-tulajdonos vagyok!

Káldor hátrarúgta székét, és két kezével bozontos üstökébe tépve felsüvített:

— Óriási! S ezt te csak így mondod, ahelyett hogy lángoló szavakkal üvöltenéd? Így mersz beszélni az istenek ajándékáról? — szónokolta. — Ember, hát nem érted, hogy most megugraszthatjuk a szabadkai pállott pocsolyában a békákat?!

— Ülj le, Káldor! — kiáltott rá valaki a háttérből. — Nem te raktad asztalra a garast!

— Az irodalmat a költészet élteti! — tombolt tovább a költő. — És irodalom nélkül nincs lap!

— Olvasó nélkül pedig nincs irodalom! — bölcselkedett hu-

morral átszőve Matusevics Milán. — Jelenleg pedig még az olvasónál sem tartunk!

— Az elvi kérdéseken ráérünk egymás haját tépni később is! — vetette közbe Sós doktor, orvosi táskáját az asztalra zökkentve, későn jövetele mentségéül. — Ti már hovatovább a stílusvitánál tartotok, holott én még azt sem tudom, ha lap — hát milyen lap is lesz? És kié?

— Milyen?! Ez is kérdés? — kardoskodott ismét a költő. — Másról, mint irodalomról, szó sem eshet! És kié?... A hozzáértőké!

Piukovics Lázár illedelmesen felállt, hogy szóhoz jusson:

— A hozzáértők?... — tűnődött hangosan. — Ez nagyon szűkkörű és mégis nagyon tágkörű meghatározás... Én úgy vetném fel a kérdést: kinek van itt szüksége lapra?

— A népnek!...

Szabó Pistá dobta a vitába ezt a tömör meghatározást. — A népnek!... — ismételte még súlyosabban. — Azoknak, akik a falvakban és a petróleumlámpás városi viskókban élnek. Akikhez eddig sohasem jutott el az igaz szó, csak a kortesszólamok. Én nékik adnám!

Adai Péter szavai voltak ezek; más öltözetben ugyan, de azonos lényeget takartak.

Ottó rábólintott:

— Pista találta fején a szöget! — vonta le a vita tanulságát. — Ez az elképzelés él bennem is. A népnek írjunk! A Tisza menti kubikusoknak, a kisparasztoknak a falvak alján, a cselédembereknek az uradalmakban és nem utolsósorban a munkásnak a városvégeken. Oda kell elvinnünk a világosságot, a nagyobb világosságot, ahol most még csak mécses pislákol!

— De hisz akkor valósággal az ábécénél kell kezdenünk! — pattant fel Káldor. — Az ábécénél!... Hisz azok még a Tündér Ilonánál tartanak!

— Ezért értik majd meg Vörösmartyt! — érvelt Szabó.

— És Aranyt és Petőfit!... — Garai Lola sápadt bőre kipirult a lelkesedéstől.

— Móriczot és, igen! — Gorkijt! — Márta belevetette magát

a szócsatába, feledve eddigi sértődöttségét. — Ez kell, igen, igen, ez kell!...

— De ez ám! — harsogott közbe Trombitás Ágnes anyó falrezgető hangja.

A szoba legtávolabbi sarkából, ahová már a fény sem ért el ernyője alól, felbukkant egy fekete jelenség. Magas papi mellénye fehér gallércsíkja fölül, az aszkétásan sovány arcból két perzselően fekete szem sütött ki, laza haja félresimíthatatlanul hullott szerteszét, beárnyékolva dombszerűen boltozódó homlokát. Csontos mutatóujját előreszegte, mintha igét hirdetne a szószékről:

— Te csak lovagolj, Káldor a magad Pegazusán akár a Parnasszusra, s élj, ha úgy tetszik, nektáron meg ambrozián. Mi megmaradunk annál a pornál, melyből puha kenyerünk dús kalásza fakad. Áldott legyen az az ösvény — mondotta csendesen, kertősértelműen —, amely az értünk veritéket hullatók felé vezet!

— Megfeleltél, Zsiga! — tört ki Szabó Pista, s két kérges tenyere közé kapta Kárász Zsigmond, unitárius pap kezét. A másik oldalról egy falusi zekés, csizmás fiatal ölelte magához a lelkészt. Barna tölgytuskóból kivésett képén felindultságában táncot jártak az izmok.

Káldor nevetett:

— No csak, Varga, rajtad is fog a „bibliás métely"? — mondta enyhe gúnnyal.

Kis-Varga László, akit két évtizeddel előtte kubikgödör szélén szült meg az anyja a mérhetetlen szabadkai tanyavilág egyik távoli csücskében, mert a vajúdás pillanatáig robotoló embere taligáját segítette a gödörből felfelé, elengedte füle mellett a dőfkölődést.

— Szívemből szóltál, papom! — mondta az izgalomtól fátyolosan. — Ebben a munkában számíthattok a Bólyaiakra. Szavatolok érte, hogy az egész kollégium, velem együtt, ha kell gyalog, akár mezítláb, kitapossa az *Ösvény*nek az ösvényt a falvakban.

Az akaratlan szójáték csendes derűt keltett. A csapott vállú,

betegesen gyenge testű Garas Tibor, aki sohasem heverte ki gyerekkora irgalmatlan nyomorát és Botlik Pista, a Ferenccsatorna gátőrjének csirkeelevenségű, szapora beszédű egyetemista fia, testőrként állt a férfihármas mögé, mintegy kidomborítva a szavaikkal vállalt sorsközösséget. Mind az ötüket a Bólyai-kollégium nevelte, táplálta azokból a fillérekből, amiket hasonló sorban élő szegények kapargattak elő az almáriumfiókok rejtekéből, amikor nyaranta a belgrádi egyetem diákjai nekivágtak a bácskai határoknak, hogy összegyűjtsék a télire szükségeseket a kollégium gyámoltjai számára. Hiszen ezt a kollégiumot a baloldali egyetemi hallgatók alapították és tartották fenn, önsegélyezési alapon.

Mester felfogta, hogy nincs további értelme a vitatkozásnak. A lényegben valamennyien egyetértettek, az út tisztán, világosan, kanyarodó nélkül tárult eléjük. Más teendő már nem akadt, mint megtenni a kezdő lépéseket. A többi — szervezés, szerkesztés és pénz kérdése csupán!

— Hát akkor elindulunk, gyerekek! — mondta ki a zárószavakat. — Akinek gyakorlati ötlete van, minden délután itt talál. Mához egy hónapra, és aztán minden hónapban ezután, míg lélegzetünkből futja, egy-egy mérföldkővel továbbépítjük a magunk *Ösvényét*.

— Istenem, de jó lesz! — Márta kiáltott fel, mint egy gyerek, aki új játékszert talált. Olyan új játékszert, melyről nem is sejti, hogy élete tartalmát tartja kezében.

Ottó kíséretében igyekezett hazafelé a hólepte, az éjszaka hallgatásába süppedő utcákon. Belekarolt a rövidlátó szemével óvatosan lépegető Garai Lolába, néha odadobott neki egy-egy iránymutató szót, közben pedig Ottót ostromolta:

— Ugye, dolgozhatom nektek?!... Leszek titkárnő, gépíró, rikkancs... Olyan munkát adsz, amilyet akarsz. Bármit elvégzek, csak adj részt nekem is belőle! — hizelkedett kislánymód, mohó örömmel. — Címszalagot ragasztok, és...

— És mi lesz az iskolával? — kérdezett vissza Ottó józanul.

Az iskola komor kőtömegével egyszeriben felmagasodott előttük. Hasztalan próbálta maga elé idézni Mladenica kecske-

szakállas, zsakettos öltözékű jóságos megértését, figuráját Bella úrnő keményre préselt keblű, amazoni alakja taszította félre... Bella, a Paradicsom gonosz óre, aki lángpallos helyett töltőtollal strázsálja a kapukat, lesve, mikor karmolászhat olyan megjegyzést a törvénykönyvet helyettesítő tanári zsebkönyvbe, mellyel lecsaphatja a „vétkesek" előtt a befelé vezető utat elrekesztő korlátokat. „Az intézet növendéke mindennemű elfoglaltságot csupán az igazgatóság engedélyével vállalhat" — idéződött eléje valahonnan az iskolai rendtartás vonatkozó paragrafusa.

— Nem törődöm velük! — tört ki szilajul. — Nem én — majd kissé lejjebb fogta, ösztönös meggondolással. — Ha másként nem megy, hát titokban... Kinek mi köze hozzá... Otthon is csinálhatom... bizonyára akad olyan munka... — fejezte be tétován.

Amikor kitört belőle a dac, érezte, hogy Lola tenyere hirtelen, görcsös rándulással megszorítja karját. Körme a bunda vastag szőrméjén keresztül is majdnem Márta bőrébe vájt. de éppily hirtelen el is lazult a szorítás. Máskor talán felhőkölt volna, és megkérdezi, mi bántja, most azonban figyelmét Ottó kötötte le.

— Felelj!... — sürgette.

— Ó, munka majd akad a kelleténél is több! — nevetett Ottó. — Jut neked is bőven. A titkárnőség azonban Lola osztályrésze. Ő lesz a szerkesztőség mindenese! Elvállalja, Lola? — tette fel a kérdést, de úgy, mint aki előre biztos a válaszban.

A szorítás másodszor is Márta karjába mart.

— Örömmel!... — a leány nem is mondta, de zihálta a beleegyezést, mint olyasvalaki, akit váratlan öröm ér, de egyúttal tudja, hogy ugyanakkor mérhetetlen keserűség is zúdul rája.

Ottó továbbkísérte Lolát akkor is, amikor Mártát már hazajutatták. Egy lélekkel sem találkoztak a zsinagóga felé vezető mellékutcákon. A város tohonyán belesüppedt a csendbe, és a kutyák is csupán akkor kezdték rá vonító kardalukat, ha a hold olykor ki-kibukkant a száguldó hófelhők mögül. Némán morzsolták az utat, mígnem az éjszakai fény váratlanul eléjük

nem dobta a zsinagóga tornyának árnyékát. A hagymakupola gerezdjeivel ökölbe szorított kézként csapott bele a hóbucákba. Lola oly riadtan torpant meg, mintha a képletes ököl egyenesen az arcába vágott volna. Pillantása babonázottan tapadt a zsinagóga tövében meglapuló házacska küszöbére, amelyet néhány méter után át kell majd lépnie, s madárcsontú, törékeny ujjai közben akarattalanul simogatták Ottó arcát.

Vékony ajka a kétségbeeséstől vonaglott:

— Kettőért habozás nélkül odaadnám az életemet! — tördelte — A hitemért a jövendőben... amelyet maguk adtak nekem... és... és magáért... Ottó... De... magát... bár még az enyém sem volt... máris elvesztettem!

És valóban felsírt, halkan, hüppögve, meggyötört kisgyerek módjára, aki előtt valamely okból bakacsinban borult a világ, és úgy érzi, semmi sem oszlathatja el többé körülötte a szorongató feketeséget.

Ottó földbe gyökerezetten állt a váratlan vallomás után. Már a kapudöngés visszhangja is elhalt, mire el tudott moccanni helyéről. Fogalma sem volt arról, hogy Lola a kapu mögül hallgatja, hogyan simulnak bele lépései az utca távolába, csak akkor oson a lakásba, mikor már a kutyaugatás is elült nyomdokán.

Lolát benn az előszobában csonkig égett gyertyák hamvának kesernyés illata fogadta, idézve a péntek esti szertartás libegő hét lángját, a mormolva elénekelt imákat s a fehéren terített asztalt az ünnepi, szegetlen kaláccsal.

Életében másodszor történt meg, hogy elmaradt a péntek esti családi ájtatosságról, és az első eset után, apja, a szíve gyökeréig vallásos, a hittételeket betű szerint vakbuzgóan betartó hitközségi tisztviselő, hetekig átsiklatta felette komor tekintetét, Izrael elveszett fekete bárányairól mormolva rekedt szentenciákat.

Vajon most, a második botlás, a sérthetetlen vallási szabályok ismételt megszegése után, mi következhetik?...

Cipőjét már a küszöbön lehúzta, és harisnyában osont a sötétben az ebédlő diványára ágyazott fekvőhelyéhez. Éppen

hogy bebújhatott takarója alá — fogát hallhatóan vacogtatta a belső hideg —, nyílott a másik szoba ajtaja, és egérlépteivel édesanyja lopakodott hozzá. Rituális módra kopaszra nyírt fejét a paróka helyett az éjszakára viselt főkötő borította, s a vászonból áradó kakukkfű-illat nem tudta elnyomni a verejtékszagot.

Ez a szag rémületes emlékeket idézett Lola lelkében.

Egy, a tűzvész vörösével beszegett besszarábiai hajnalt, lenn ölbéli kora mélyén, mögöttük önkívületben tombolt, gyújtogatott a kicsiny falu szegény, pálinkagőzös fejű, félrevezetett népe, kiket somolygó urai a könnyebb zsákmány felé, pogromra uszítottak, és ők, néhány életben maradt „idegen", aggok és még járni is alig tudó gyermekek, tarlókon bukdácsolva vonszolódtak jajongó szüleik kezén. . menekültek a bizonyos elől az eléjük sejtelmeskedő bizonytalanba.

Azóta, valahányszor megijedt, vörös köd fojtogatta és lángok kápráztatták el látását... s mindig ez a szúrós szag ingerelte, amely most is árad anyjából, mint azon a borzalmas éjszakán, és akkor, amikor hírül hozták — ó, sokkal később, évekkel később, már itt a nyugodalmas Szabadkán! — hogy bátyját elgázolta egy autó; holtan maradt az aszfalton...

Azt a hírt is ez a szag követte; tébolyító sírás, a fájdalom önkívületének tagolatlan üvöltése, és anyja homlokának véres nyoma a falon, mely egyre nagyobbra kerekedett, amint újra meg újra odaverdeste, s apjának az ősi szertartások dúsveretű nyelvén zokogó, mérhetetlen fájdalmat árasztó zsoltáréneklése, meg-megszakítva a kongó hangot adó melldöngetéstől. És a jajongó, esdeklést árasztó zsolozsmázás folyton szélesedett, szólam szólamhoz kapcsolódott, amint hittársaik sorra besiklottak hozzájuk, hogy segítsenek a bánatot cipelni...

Fekete volt minden... fekete... a ruhák, az arcok, a komor, kékkel karikázott mélyen besüppedő szemek, valahogy fekete glória övezte a riadtan lobogó gyertyalángokat is.

És mintha most is ez a feketeség lopakodott volna anyja nyomában, az izgalom verejtékszagának uszályán. Nem szólí-

totta meg, csupán beljebb húzódott a diványon, hogy legyen helye hová telepednie.

— A gyermek hiányzott atyja asztala mellől... — majdnem hangtalan volt a szemrehányás, és a régies forma egészen valószínűtlenné ötvözte, mintha nem is élő ember mondaná. — Hiányzott, mikor elhangzott az áldás... pedig előkelő vendég ajkai mondották az igéket...

Lola meg sem moccant a takaró alatt, csak szaggatott lélegzete árulta el, hogy éber.

— Lolchen... — anyja gyöngéden a vállát simogatta — Lolchen... a bezdáni rebe mondotta az áldást, és csitította el apád haragját a méltatlan gyermek miatt... a bezdáni rebe... Hallod?!

Lola oly kicsinyre húzódott össze, mint egy gomolyag, és eleredt a könnye. Ajkát harapdálva, hangtalanul zokogott. Úgy vágyott az egyedüllétre, mint a szomjan haló egy korty víz után. Egyedullétre, gáttalan, patakzó sírásra, hogy kimossa melléből a viszonzatlan érzés égő parazsát, és most anyja, szeretetével, becézésével a legrosszabbat teszi vele, amit ember csak tehet: nem hagyja egyedül, nem hagyja!...

Anyja simogató ujjai rátaláltak a könnyekre. Félremagyarázta.

— De hisz ez nem sírnivaló! — duruzsolta dajkálgatóan. — Egy lány ilyenkor csak örülhet!... És milyen szép ember. A haja mint a selyem, az orra, akár az éles kard... mint a fiatal Dávid király! És a ruhája... azt a szalonkabátot Belgrád legjobb szabója varrta! Ugye, milyen jó, hogy ott áll minden holmid a szekrényben...

Lola torkán görcsöt kötött a hirtelen lélegzet. Csak most hasított bele a tudat, mire célozgat egyre nyíltabban anyja a bezdáni rabbival kapcsolatban. Sejtése nyomban bizonyossággá is változott.

— Az ünnep elteltével küldi a sadcheneket! — anyja oly túláradó örömmel jelentette be a leánykérő asszonyok érkezését, mint aki élete főművére teszi fel ezzel a koronát. Lolát pedig végtelen hullámaira kapta a hisztéria. Dereka ívként

megfeszült, görcs gyötörte tele marokkal, és sikoltott, tombolva:

— Nem!... Nem!... — s vallott, önkínzóan. — Nem... Istenem, én olyan szerelmes vagyok!... Sze-rel-mes!... Értsd meg: szerelmes! Nem kell a rabbitok!...

Anyja rémülten tapasztotta szájára tenyerét:

— Apád... még felébred!... Szerelem?... A gyerek sorsát atyja írja. Mégy, akihez küld... Jaj... jaj... — a meglepetéstől felkavart Garainé már azt sem tudta, mit mond. — Az asszony sorsa a férfi, aki eljön érte... Nem válogathat!..

— Nem!... — Lola letépte anyja kezét a szájáról.

— Hát akkor küldje ő a sadcheneket! — a megzavarodott asszony már a kiutat kereste. — Lolchen, hát küldje ő!...

— Nem küldi!...

Garainé sikoltott:

— Megtiport?... Atyád a törvénnyel... Mózes szavával...

A lidércnyomás sűrű rétegekben rakódott már a szobára.

— Neki nem törvény Mózes! — Lola maga sem tudta, miért mondja ezt olyan diadallal.

Anyja vijjogása hirtelen megszakadt, siket csöndbe túlt egy pillanatra, aztán, most már iszonyodva, újra felcsapott:

— Te gyalázatos!... Egy goj talán... egy am hórec... tisztátalan idegen?...

— Egy férfi... egy tiszta, erős férfi!... — kiáltotta mintegy hozsannázva, és ezzel betetőződött a boszorkányszombat.

A hálószoba ajtaja kivágódott, s apja, éjszakai fehérben, két kezét égnek emelve, maga volt az ószövetségi megtorlás. Minden szót hallhatott, mert nem faggatózott, nem kért számon semmit Lolától, hanem kérlelhetetlenül ítéletet mondott. A szakállát tépte, hálóinge rongyokká hasadozott, amint körmei újból meg újból belekapaszkodtak a vászonba, s közben szüntelenül idézett a Könyvből az egyetlen istent megtagadókról, az eltévelyedőkről, akik a sötétségre és kárhozatra vettetnek... a hálátlanokról, az engedelmességet megtörők-

ről, s a dörgő fenyegetések végezetül átokba ívelődtek át, a megtagadás, a családból, a törzsből, a hit közösségéből való kitaszítás átkaiba...

Garainé önkívületbe fúló sikolyai, rimánkodásai elviselhetetlenül félelmessé szőtték össze a józan emberi mereteket messze meghaladó, valószínűtlen éjszakai közjátékot, és Lola lelkében hirtelen elpattant a húr. A való világ, mely egészséges téli hidegével a küszöb előtt őrködött, s villanyfényével behunyorgott az ablakon, oly képtelen ellentétet alkotott ezzel a messze múlt századokat idéző, eksztázisosan őrjöngő jelenettel, hogy elviselhetetlenné vált.

Apja hadonászó karjai — úgy érezte — kígyókká változva, nyálkásan, hidegen tekergőznek testére, és már-már húsába marnak. A borzalomtól dideregve, féktelen erővel félrelökte ráboruló anyját — lába valahogy beletalált papucsába, s maga után nyitva hagyva az ajtókat, egy szál hálóingben kifutott a fagyos utcára.

Reszkető, elgémberedett ujjai nem találták meg a csengőgombot Matusevicsék kapuján, ököllel vert riadót a kemény tölgyfán. A tomboló zajra Bokor Mária ébredt fel elsőül, s éppen idején ért oda, hogy felemelje Lolát a kapu előtti hókupacról.

Jó negyedórába beletellett, mire Ankával kettesben sikerült életre dörzsölniök, és belediktálhattak Milán méregerős szilvóriumából egy pohárkányit, hogy megszüntessék fogai vacogását.

— Hát ez meg micsoda cirkusz — vallatta Mária, mikor végre cigarettára gyújthatott. — Mi bolondított meg, te kölyök...

S ekkor végre feltört Lolából a megkönnyítő sírás.

Hajnali harangszóra fulladt csak ki, s aludt el agyongyötörten.

— No, szép kis história! — vonta le a következtetést Mária, odabólogatva az ajtófélfát támasztó Milánnak s Ankának, aki még mindig Lola lábát dörzsölte melengetően. — Boldogtalan szerelem vallási cafrangokkal és atyai átok! Micsoda

sötét középkori rémdráma. És mi állítólag a húszadik században élünk! Igaza van Káldornak, egyszerűen fel kellene gyújtani ezt a világot! Kíváncsi vagyok, vajon hogy sikerül rendbe tennünk ezt az átkozott kalamajkát!...

Sehogy sem sikerült! Mikor reggel átmentek Garaiék közeli lakására Ankával, Lola anyja földnek szegezett fejjel két bőröndre mutatott az előszobában.

— Vigyék! — mormolta. — Nem ismerjük őt többé!...

Nem kérdezett semmit, némán, mereven vizslatta a padlódeszka görcseit, magába roskadva, mintha malomkövek nyomnák lefelé keskeny, esett vállát. Valahonnan a lakás mélyéről vontatott, egyhangú zsoltárdallam szűrődött ki. Férfihang énekelte vajúdva, önmarcangolóan. A két nő már réges-régen eltávozott, mire Garainé magára eszmélve révültségéből, öklét szájába tömve, a konyhába támolygott, hogy mennél messzebb kerüljön az ének forrásától. A sirató hangja azonban oda is utánakúszott.

II

Ottot borotválkozás közben lepte meg a történtek hírével Matusevics Milán. A penge vérző csíkot húzott állára, úgy rányomta megrökönyödésében.

Milán szivarját nyomorgatva, bajuszába fújta megállapításait:

— Hja, barátom, a fanatikusok kiszámíthatatlanok! — célzott Lola apjára. — Mit csodálkozol? Ám most ez nem érdekes! Maradjunk Lolánál: Anka, kotlóstyúk természetével persze szárnyai alá vette, s beszállásolta Mária szobájába. Ők ketten majd helyrezökkentik egyensúlyát — már ami a dolog családi részét illeti... A másik részét azonban — s keserves fintort vágott — sokkal nehezebb lesz megoldani!

Ottó felszisszent, mint akinek tyúkszemére léptek:

— Legalább azt tudnám, hogy kerültem én ebbe a csávába?!

Szavamra mondom, soha, soha a legcsekélyebb okot sem adtam arra, hogy bármilyen illúziót is keltsek szegényben. Sohasem léptem túl vele a szokványhatárt. Barátom, munkatársam, politikai osztályosom... Rábíznám mindenemet ellenőrzés nélkül... de érzelem?..... Hiszen én évek óta, szinte mióta az eszemet bírom, csak egy után... — s elharapta a mondatot.

— Felesleges mentegetőznöd! — bólogatott Milán. — Tudjuk!... De hasztalan törjük a fejünket. Ki képes egy nő belső világában eligazodni? No, majd meggyógyítjuk valahogy! — vetett véget a meddő tépelődésnek. — Lássunk inkább dolgaink után!

Az bizony bőven termett. A lap megindítása egyre hatalmasabb kérdőjellé növekedett már a megbeszélés óta eltelt fél nap alatt is. A szervezés, a propaganda, az első szám anyaga... ezerféle tennivaló kergette egymást Ottó agyában, s mind azonnali, sürgős elintézést követelt. Hirtelenjében megpróbálta rendszerbe csoportosítani a teendőket... Igen, a szellemi előkészítés a legfontosabb! — jutott dűlőre önmagával, miközben sietősen igyekezett a Winkler cég felé.

Ösztönösen nézett be a postára, s azt kapta, amit tudat alatt várt is. A belgrádi Kereskedelmi Bank ötvenezer dináros átutalását. Ribarics és a többiek értették a dolgukat, s kitetszett, hogy még az előre nem látható nehézségeket is számításba vették, úgy irányozták elő a lapindításra szánt összeget, hogy semmiféle fennakadás se eshessék a kezdeti időben.

... Nyomdaköltség, papírszámla, adminisztráció, közlekedés, költségtérítés és nem utolsósorban Lola fizetése... hiszen nem maradhat meg Winklernél, egész napját igénybe veszi majd a lap...

Önmagára nem is gondolt. Volt valamicske megtakarított pénze a bankban, futja majd addig valahogy belőle, míg az *Ösvény* el tudja tartani a szerkesztőjét is...

Arra készült, hogy Winklerrel kemény összekocódása lesz a kettős felmondás miatt: méltatlankodás, utalás arra, hogy nem hagyhatják ott az évad kellős közepén csakúgy, máról

holnapra. Nem számolt azonban a hírek gyors röptével, s Winkler „társadalmi" kapcsolataival.

Alig akasztotta a fogasra kabátját benn a cégnél, Winkler asztmás szuszogása máris felzihált mögötte:

— Na, ez a nap is jól kezdődik nekem! — keseregte kerékbe tört magyarságával. — Képzelje, mi történt ezzel a szerencsétlen Garaival, ezzel a Lolával... Beleesett valami keresztény férfiba, és kikotyogta otthon — hogy nem tudják ezek a nők a szájukat tartani! — és mi történt?!... Az öreg Garai... tudja, amilyen vakbuzgó, úgy kitette a szűrét, de úgy!...

Nagyot fújt, kidülledő szemével Ottóra meredt, és fintorogva folytatta, nem várva választ:

— Tudja, én felvilágosult ember vagyok... Nem sokat adok az ilyen vallási babonákra, de ez az öreg Garai... Nagyon sokan hallgatnak rá! — vakarta kopasz feje búbját. — Aztán, ha az ember azt mondja: vah, mi közöm nekem a Garai meg a lánya ügyéhez, nekem a Lola egy jó gép- és gyorsírónő, akkor esetleg máshoz viszik az üzletet... Szóval — adok neki hatheti felmondást... Nem, adok neki három hónapot... hármat — erősítgette nagylelkűen önmagát —, jól dolgozott a Winklernél... készpénzben, rögtön... és keressen magának valahol máshol állást, ahol az öreg Garai... izé... na, ahol nem számít a hitközség...

Elégedetten felcsuklott, végre sikerült formába öntenie kényes mondókáját, anélkül hogy túlságosan előnytelen színben tüntette volna fel önmagát.

Ottó még mindig hallgatott. Lola esete újra felkavarta. Önvádat érzett, bár nem tudta okát adni, miért. Winkler hallgatását feszélyezettségnek könyvelte el, s gondolta, tudja mi okozza.

— Na, persze, maga most azon gondolkodik, hogy mondja meg nekem: maga is elmegy! — dünnyögte kelletlenül. — Ne is mondja, hogy nem igaz, mert a Winkler már hallotta, hogy valami lapot akar csinálni... na, és egy szerkesztő úr csak nem fog levelezni a Winklernél?

— Eltalálta! — Ottó kénytelen volt nevetni főnöke okadatolásán.

— De maga nem kap egy garast se. Maga mond fel! — kerekedett fel végleg az üzletember Winklerben.

— Nem is kértem! — tanúsította Ottó. — A viszontlátásra! — s úgy kisétált a levegő után kapkodó baromfi nagykereskedő irodájából, mintha nem is töltött volna el ott néhány agyonunt hónapot.

Odakünn nagyot húzott a kristálytiszta levegőből, megkönnyebbülten, majdnem újongva. Hát ez simábban ment, mint vélte! — s vissza sem nézve hagyta maga mögött exportkereskedői korszakát.

A nyomdával könnyen zöldágra vergődött. A tulajdonos, az öreg Halász, még hasas tiroli cseréppipáját is kivette szájából, oly figyelmesen hallgatta Ottó mondókáját. A nikotintól sárga pipacsutorával közben számokat rajzolgatott az itatóspapírra, és dohánybarnára füstölődött levesivó bajusza szakadatlanul mozgott, ahogy önmagával hangtalan vitába bonyolódva, az előzetes számvetést készítette. Olykor-olykor színtelenre őszült bozontos szemöldöke alól éles, fürkésző pillantást vetett az elképzeléseit vázoló fiatal férfira, s mintegy helyeslően bólogatott. Lehet, hogy elvetélt, hamvába holt régi irodalmi próbálkozásai éledtek lelkében, mikor fiatalon ebbe a városba vetődve, nemcsak üzletet akart megalapozni, hanem úgy vélte, egy jó nyomdásznak kötelessége kaput tárni az új törekvések friss, éltető szele előtt, s arról álmodott, hogy lappal, könyvvel rázza fel ezt az álmos, gazdagsága zsírjába süppedő tunya vidéket. De Szabadkán akkortájt nem újság- és könyvlapokat forgattak, csak a kártya színes lapjait, és a szépirodalom valamennyi világhíres konfliktusánál többre értékeltek egy háromnapos, tükörtörő, padlódöngető, párbajba fúló dáridót... Így hagyott fel a szándékkal, hogy a Halász-nyomda afféle literátus vállalkozássá növekedjék lassan-lassan, ahol nemcsak üzleti nyomtatványokat készítenek, hanem szellemi táplálékot is. Ám, ha az elmúlt évtizedek alatt be-bevetődött hozzá holmi kócos hajú, bohémkülsejű vándorló vidéki újságíró, s kiteregette „korszakalkotó" terveit, mindig hajlandó volt hitelt nyújtani az első lapszámok kinyomatására, azzal az egyre halkuló re-

ménnyel, hátha ennek a nekiszánt fiatalnak mégiscsak sikerül...

— Jó, jó... — kopogtatta meg pipájával íróasztalát. — Tetszik nekem, hogy maga a falura alapozza elképzeléseit. Én is úgy vélem, olvasnának ott mást is az emberek, mint Ubryk Borbála és Rinaldo Rinaldini rémtörténetét. Van sejtelme arról, hányezres példányokban rendelik ezt nálam egyes vásározó cégek? Hanyatt esnék, ha megmondanám! Olvas a falu, azt olvassa, amit a kezébe adnak! Ha Sobri Jóskát, akkor azt, s ha nem tévedek — mért tévednék?! — Toldi Miklóst ugyanígy elkapkodnák! Pláne, ha ugyanakkor arról is ír nekik, hogyan él és miért él jól a, mit tudom én, finn paraszt!... Szóval, no, tudja mit?... Az öt első számra hitelt nyitok magának, s aztán majd meglátjuk!

Ottó felszabadultan nevetett:

— Köszönöm, nem tartok rá igényt!

Halász mester most már drótkeretes pápaszemét is feltolta barázdás homlokára.

— Ejha!... — füttyentett meglepetten. — Maga az első halacska nyomdai praxisomban, aki nem kap ezen a horgon! Mert, látja, a többiek mind-mind azon csúsztak el, hogy nem volt kitartásuk; csődbe fúltak, mielőtt megtörhették volna a közömbösség jegét. Én magam is, egykor nagyon régen! Hát ha van kitartása, ha nem sajnálja összekuporgatott garasait, akkor maga betörheti a kaput. De rég várok egy ilyen fickóra, hallja, de rég! Hát akkor gyorsan nekigyürkőzni. Ha pedig mégis megszorul, állom a szavam! No, de erre áldomást kell innunk! — s kikiáltott az üvegkalitkából — Hé, Jóska fiam, kérj Halásznétól asszonytól egy üveg bort!

Az áldomás alól nem volt kibúvó. El kellett szopogatnia azt az üveg bort Halásszal, és meghallgatni néhány régi lapalapítás történetét. A déli harangszó tett pontot a beszélgetésre. Kifelé menet megállt Piukovics Lázár mellett. Lázár felsandított a tördelőasztalon heverő kiszedett plakát korrektúrájáról, és jólesően szusszant egyet:

— Látom, áldomást ittatok! Gondoltam, hogy megegyeztek!

— kezdte a maga csendes módján. — Nekem pedig közben eszembe jutott valami. Tudod, hogy Péter Adán holmi fiók-olvasókört hozott össze nemrégiben. Innen hordja ölszám a könyveket... Mi lenne, ha most a közelgő farsangon megpróbálkoznánk náluk afféle népies irodalmi esttel, vagy még inkább amolyan élő lappal. Abból állítanánk össze a műsort, ami majd a lapban olvasható lesz. Ingerel a gondolat, vajon hogy fogadnák az ilyen szellemi tarkabarkát, amihez hasonlót még nemigen hallhattak!

— Te, Lázár, aranyat találtál ezzel az ötlettel! — pattintott Mester felhevülten. — Ezerszer többet ér ez a legjobban megfogalmazott körlevélnél és ingyen mutatványszámnál! Gyürkőzzünk neki hamar! — ismételte önkéntelenül az öreg Halász szavait.

A lap gondolatát oly régóta dajkálgatta magában, hogy az első szám tükrének összeállítása nem jelentett különösebb munkát számára. Csupán papírra kellett vetnie a neveket, címeket, és szerteosztani a szerepeket, ki honnan hordja össze a szükséges anyagot.

Sebtében összekolompolta a Bólyai-kollégistákat, és nekieresztette őket a távoli bácskai falvaknak, adjanak hírt arról színes riportokban, hogyan élnek a behavazott háztetők alatt az emberek, mik a reményeik, mi a bánatuk... Néhány külföldi vonatkozású érdekes mezőgazdasági cikk — ezt részben csupán fordítani kell — s magához hívta Oszlop Frédit, vállalná-e a munkát?

— Jó, mindjárt nálad vagyok! — biztosította a telefon másik végéről egy vékony, nőies hang, s mialatt várakozott rá, eltűnődött, mennyire nem illik össze a név és viselője. Oszlop: e mögött a név mögött az önkéntelen gondolattársítás révén tagbaszakadt izomkolosszus sejlik fel bárkiben, amolyan Herkules, aki mázsás zsákokat vet fel könnyedén a vállára, vasrudakat hajlítgat szórakozásképpen, s hangjától lehullik a falról a vakolat. Frédi pedig — ó, Frédit véletlenül fiúbőrbe öltöztette a játékos természet, hisztérikus leánybelsővel és olyan gyenge egészséggel, hogy állandó felmentést kapott tornából

már elemista korában is. És hiába költötte pénzét, a cséplőgépügynökösködésen szerzett dinárok ezreit Oszkár, az apa, orvosra, idegerősítőre, gyógytornára, és hiába hangoztatta saját külön evolúciós elmélete alapján, hogy Frédiből materialista alapon vasgyúrót fog nevelni, mert hisz minden a matéria, és azt pedig alakítani lehet, Oszlop Alfréd nem sűrűsödött tömör márványoszloppá, gyenge, nyeszlett nádszál maradt. Igaz, revolucionista nádszál! Vékony nyakon imbolygó boltozatos koponyájába töméntelen tudást gyömöszölt be. Szerelmese volt az idegen nyelveknek és a matematikának, s politikai vitáik során vaslogikával bizonyította be apjának, hogy evolucionista hitvallásával, a kapitalizmus békés átnövésével a szocializmusba, mily képtelen botorságot állít. Nincs, nem lehet más út, csak a revolúció, a hatalom erőszakos megszerzésének útja! Nem társadalmi treuga Dei, hanem osztályuralom, proletárdiktatúra, és majd akkor, majd azután — igen, akkor majd létrejön a szocializmus! — s mindezt sipogó, vékony bakfishangon furulyázta el, gyereköklével verdesve az asztalt a másik Oszlop előtt, akit jóval vaskosabbra formált a bőséges bácskai élet.

— No — mondta ilyenkor apja —, szeretném már látni, hogyan versz fejbe egy gaz kapitalistát... Te, érted, te... a saját öklöddel!...

És Oszlop Frédi hökkenten kezdte nézegetni csirkecsontú ujjait, mintha a bennük rejlő erőt latolgatná.

— Áh, te mindent humorba fojtasz! — vádolta apját. — Majd olyan is akad, aki ezt elvégzi helyettem!... — s hogy önmagát elcsitítsa, megoldott valamilyen nehéz matematikai feladványt.

A fordítást is effajta erőpróbának, feladványnak vette.

— Holnapután megoldom! — biztosította Ottót. — Számíthatsz rá!

Nem azt mondta, hogy őreá számíthat Ottó, ó, dehogy! — számíthat az anyagra, amit rábízott. Az a fontos, nem aki végzi! — s oly csendesen távozott, hogy a levegő sem rebbent ajtócsukása nyomán.

Káldor látogatása nem volt ilyen hangtalan.

— Hát akkor, ugye, én vezetem a szépirodalmi rovatot?! — robbant be Ottóhoz.

— Ami nincs, azt nem lehet vezetni! — hűtötte le Mester. — Ebben a lapban nem lesznek rovatok. Életet akarunk adni, nem skatulyázást!

— Akkor a vezércikket...

Ottó nem hagyta befejezni:

— Az sincs!...

— Hát akkor mi van? — dúlt-fúlt, haját túrva a költő. — Hogy jutok én szóhoz?

— Jó verssel! Feltéve, hogy nem gyújtod meg minduntalan négy sarkán a világot!

Káldor gógösen az égnek szegte állát:

— Te ugyan nem korlátozhatod az *én* költői szabadságomat! — vetette oda hallatlan fölénnyel, és feszes derékkal elvonult.

És másnap reggelre írt egy csupa szín-hangulat verset a hóban egymás felé kanyarodó, frissen taposott ösvényekről.

— Na, nem megmondtam, hogy én leszek az első oldal?! — diadalmaskodott, mikor Ottó piros ceruzájával ráírta a nyomdának a jelzést: „Vezéroldal. Egyedül."

Lola, aki könnytől fehérre mosott, de már nyugodt arccal ült az ablak előtt a frissen vásárolt írógépnél, eltűnődően ízlelgette a vers címét:

— Havas tájék néhány targallyú fával... és lépésnyomok, kicsik, nagyok, amint egymás mellé kanyarodnak, és együtt mennek tovább... — festette a képzeletbeli képet. — És lángpiros betűkkel a felírás: *Ösvény*... Jól hatna a falon egy ilyen plakát!

— Jól *hat* majd a falon egy ilyen plakát! — helyesbítette a mondatot Ottó. — Majd csak akad, aki megrajzolja!

És kerekedett, duzzadt a lap szinte óráról órára. Az első íveket már javában szedték a Halász nyomdában. Ottó izgatottan várta a levonatokat. Halász személyesen jelentette be telefonon, hogy máris küldi:

— Öreg szakmai róka mondja magának, fiam, hogy ezzel telibe találtak! — dünnyögte reszelős fahangján. — Most már

az ingemet is feltenném magukra!... Az ám, az a göthös parasztember Adáról, itt kereste, útba igazítottam!...

Adai Péter pillantása úgy kalandozott szerte a szobában, hogy minden papírlapnak jutott külön-külön egy becéző hunyorítása, és a szaporán kattogó írógépet majdhogy megsimogatta.

— Szaporán, csak szaporán!... Jó magot csépelünk mi ebből! — dörmögte elmélázóan, s aztán a tárgyra tért. — Szerfölött várjuk mindnyájukat a faluban azzal a „versmondó komédiával", már ahogy az emberek emlegetik azt, amire készülünk! Alkalmasint küldjön ki valakit, Ottó, hogy elintézze az engedélyt a csendőrökkel, mert hát anélkül mégsem megy...

Megegyeztek, hogy vasárnap délután Ottó lefut Adára, és elintézi a formaságokat, s azzal Péter máris elkocogott tennivalói után.

— Versmondó komédia!... — mulatott Ottó az adai nép éles nyelvén. — Komédia... játék... igen, mindent játékkal kell takarnunk, a legkomolyabb dolgokat is, ha azt akarjuk, hogy sikerre vigyük céljainkat! — mormogta befelé fordulva. — Mert hiszen mi más a politika is, mint játék, nagy-nagy játék az emberiség boldogulásáért.

Lola félbehagyta a gépelést:

— Nem gondolja, hogy túlságosan egyszerűsíti a valóságot? — ellenkezett halkan. — Játék?.. A politika?... Ha pedig mégis az, úgy, amint maga állítja, akkor olyan játék, amelyben életünk a tét, hiszen egyetlen lapra tesszük fel, s ha bukunk, nincs tovább!

— Aki fél bankot ütni, retirálhat! — vette át Mester a hangot, kártyás műszavakkal élve.

— Ó, ha maga azt hiszi, hogy az idők folyamán nem akad közöttünk ilyen, akkor alaposan tévedt! — ütögette szórakozottan Lola a gép hézagbillentyűjét. — Kívánom, hogy rossz jósnak bizonyuljak, de mégis, meggyőződésem, hogy egyesek majd, ha már kikaparták a tűzből a maguk gesztenyéjét, vagy mi kikapartuk nekik, szépen odébbállnak a nyereséggel. És ez lesz a jobbik eset! Mások meg akkor mondanak búcsút a kapu-

félfának, amikor megszorulunk, amikor forróvá válik alattunk valamilyen okból a talaj, s fogcsikorgatva kellene helytállnia mindenkinek. Bizony, lesznek olyanok, akik ekkor teszik le a lapot.

— A léha mindig kihullik a rostán! A mozgalomnak ez csak nyereség! Ezzel bármilyen politikai megmozdulásnak számolnia kell! — vitatkozott Mester. — Nincs olyan próbatétel, gondos személyi válogatás, amely ezellen biztosíthatna bennünket! Aki közénk áll, önként teszi, és tudja, mit vállal. Ha közben más belátásra jutott, elmehet. Kishitűek, szakadárok, renegátok mindig voltak és lesznek!

Lola a sűrűsödő alkonyatot fürkészte. Az ablakon elhaló esti fényben már csak körvonalai látszottak. Megadóan hajló válla, a nehéz hajkoszorúval koronázott, tűnődően előrebukó feje.

— Pedig rosszul van így! — szivárgott tovább szava, együtt a homállyal. — Valahol olvastam, hogy a maguk hitének Messiása mit mondott tanítványainak! Olyasmit, hogy aki őt követni akarja, hagyja el apját, anyját, feleségét, vessen el minden köteléket, úgy kövesse. Nem érzi, Ottó, hogy mennyi reánk alkalmazható igazság van ebben a példabeszédben?

A legvégül elhangzó mondat annyira kétértelmű volt, hogy Ottó hirtelenjében nem tudta, mit feleljen, hiszen egyaránt vonatkozhatott kettejük kapcsolatára és a mozgalmi munkára is.

Lola megérezte a csend mélyén rejlő habozást:

— Ne értsen félre! — szólt puhán, gyengéden. — Annak az érzelmi kitörésnek — célzott saját vallomására — nem lett volna szabad elkövetkeznie. Csak hát, látja, olykor meglazul az emberben a belső ellenőrzés fékje. Ami pedig utána történt, a szüleimmel, az mindenképpen így fordult volna előbb-utóbb, politikai hitvallásom miatt. És ezzel én csak nyertem! — mondta némi szünet után. — Most már nem fűz semmiféle kötelék senkihez! A múltamat a hozzám addig legközelebb állók úgy letörölték, mint egy teleírt táblát letöröl valaki a vizes szivacscsal. Tisztán indulok az én, a mi prófétánk nyomán! Jómagam pedig, hogy a saját szavaival éljek, tartom a bankot, akár mindhalálig!

Ottó önkéntelenül megsimogatta a haját:

— No, arra a bizonyos halálra majd az emberi kor legvégső határán kerül sor! De sokat kell addig még dolgoznunk, míg azt a végső pihenőt kiérdemeljük!

— Mindegy! — visszhangozta a leány. — Ki tudja, talán jobb lenne fiatalon elmúlni? Amíg lobog bennünk az élet tüze, s szánk nem keseredett meg a csalódásoktól. Így legalább szép emléket hagynánk magunk után.

— Mondom: ne idézze a halált! — igyekezett befejezni Ottó az érzelgősre fordult beszélgetést, és sebtében meggyújtotta a villanyt, hogy fénnyel üzze el a testetlen árnyakat. — Én ugyan nem vagyok babonás, de azért hagyjuk ezt a tárgyat! Eléggé tombol odakünn a világban!... Látja — kapcsolódott gondolata —, nem is néztük meg a délutáni lapokban, mi a helyzet a spanyol fronton!

Lola nem kanyarodott többé vissza ehhez az esti beszélgetéshez, még csak célzás formájában sem. Hamarosan tökéletes szerkesztőségi titkárnővé formálódott, valósággal Ottó második énjévé vált, hovatovább eltalálta ki nem mondott gondolatait is. Gépszerű pontossággal dolgozott, s Ottó, akár napokra, bízvást magára hagyhatta a szerkesztőséggé előléptetett lakásban. A dolgok keze alatt, a maguk rendjén mentek, a kéziratok nyomdábaadásától a költségek kiutalásáig.

— Eljön velem Adára? — kísérletezett Mester, hogy kimozdítsa az egyhangúságból.

— Nem! — utasította vissza a hívást tömören. — Ahhoz, hogy lenyügözzek egy csendőraltisztet, én nem vagyok eléggé csinos! Vigye magával Mártát!

— Bravó! Remek ötlet! — nézett fel Ottó az olvasott kéziratról. — Megvallom, erre nem is gondoltam! Ez sem rossz munkamódszer a hatóság jóindulatának megnyerésére!

Márta kacagva vállalta a feladatot:

— Rám bízhatod! — biztosította Ottót felbuzdulva. — Úgy ránézek, ha akadékoskodik, hogy azt sem tudja, fiú-e vagy lány! — s egy pillanatra Király Betty lángzuhatagos hajjal koszorúzott arca rémlett fel előtte. A táncosnőé, aki a belgrádi

nagyurak oltalma alatt szegény diákok számára táncolja össze az ezreket. Hát, ha így is lehet, akkor az adai előadás szintén megér egy csábmosolyt!

Az adai közigazgatás hivatalos őre, egy nagy hasat eresztő csendőrőrmester, fogsorából zavartalanul piszkálgatva a bő ebéd maradékait, álmosan fogadta őket. Elterpeszkedett székén, hagyta, hogy álljanak az íróasztal előtt, s olykor nagyokat böffentve hallgatta mondókájukat:

— Hát, szóval, komédiázni akarnak? — kérdezte végül leereszkedően.

— A versmondás nem komédia! — kísérelte meg a magyarázkodást Ottó.

— Azt én jobban tudom! Állnak a színpadon, és figuráznak a szájtátóknak, ez pedig komédia! — foglalta össze álláspontját rendíthetetlenül a csendőr. — Ha pedig komédia, akkor az engedély ötszáz dinár. Tegyék az asztalra a pénzt!

Ottó kiszámolta a százdinárosokat, és az őrmester szuszogva írni kezdte az engedélyt. Egyszerre félrecsavarta bajuszát, és Márta felé bökött tollszárával:

— Ő is verssel komédiázik? — faggatózott, tiszteletlenul elkerülve a megszólítást, miközben hájas disznószemével falni kezdte a leányt. Láthatóan hirtelen felébredt ebéd utáni tompaságából

Márta habozás nélkül rávágta, bár ilyesmiről eddig szó sem esett: — Én is!

— No, akkor mondja!

A kelepce becsapódott! Az őrmester csizmába bújtatott vaskos lábát elnyújtva, csámcsogó élvezettel várta, mit játszik majd néki ez a városi „színésznő". Ottót megfagyasztotta a képtelen kívánság, hamarjában nem tudta, mit tegyen. Márta viszont érezte, hogyha visszautasítják az óhajt, az engedély kitöltése esetleg befejezetlen marad. Töredék másodpercig gondolkodott csupán, azon, melyik kedves versébe kezdjen. aztán bukfencet vetett benne egy kisördög, és Adyt húzta elő:

Fölszállott a páva a vármegye-házra

Talán soha így, még a legnagyobb belső elragadtatás pillanataiban sem, mikor önmagának mondogatta becézett költeményét, nem áradt, zengett, harsogott belőle a szegénylegények keserve és zúgó fenyegetése.

Bőre alatt tüzesen buzogott szét a vér; tudta, hogy arca lángol, szeme csillog, s pillantása kígyóbűvölő hurkából nem engedte ki a hájas, húson, boron, asszonyon csámcsogó csendőrt.

Az őrmester vaskos szája széle lefittyedt, s meg-megnyalta szertelen nagy élvezetében: Márta pirulását, villanó szemének fényeit saját hódító férfiassága javára könyvelte el.

Az átfüllött levegőben elhangzott a vers utolsó igéje is. Márta kimerülten rátámaszkodott az íróasztalra. A csendőr torkát köszörülte. Kevéssé értette a verset, de azért úgy tett, mintha minden árnyalata megnyílt volna előtte.

— Az a pávamadár nekem tetszik! Én szeretem! — nyilatkoztatta ki tört magyarsággal. — Jól van ez a pávamadár! — és folytatta az engedélyírást. Aztán visszanyújtott Ottónak két százast: — Rosszul számoltam — vetette oda félvállról. — Maguknak csak háromszáz! — s kihúzta magát, mint olyan előkelőség, aki megfizet az élvezetért.

Márta kis híja táncra perdült az utcán. Pajkosul belecsipett Ottó karjába:

— Barátom — lihegte jókedvűen —, ilyen honoráriumot nem kapott Ady soha! Egy csendőrtől kétszáz dinár a „Fölszállott a pává"-ért!... Micsoda felfordult világ!

Ottó a homlokát törölgette:

— Hű, de melegem volt! Majdnem a görcs állt belém, amikor nekikezdtél! Cifra kalamajka adódik, ha véletlenül megérti! Remélem, nem ismétled meg ezt a csínyt sehol!

És mégis úgy fordult, hogy kénytelen volt megismételni!

Az adai nagyvendéglő báltermét a legközelebbi vasárnapestén zsúfolásig megtöltötte a nép. Pisszenéstelen csendben szürcsölték Petőfit, Aranyt, Tompát, oly elragadtatással, ahogy csak kukoricafosztáskor tudják hallgatni a gyerekek a nénémasszonyok fogatlan szájából elperrenő tündérmeséket. A falu értelmisége úgy, ahogy Adai Péter ezt előre megmondotta, tá-

vollétével tüntetett. Nem elegyedtek a paraszti réteg közé, a magyar versek kedvéért sem.

Az első sorban, középütt, a fő helyen, egész este hasára kulcsolt kézzel pöffeszkedett szomszéd falubeli kollégájával a csendőrőrmester.

Kegyesen ő is tapsra verte tenyerét, aztán mint akinek valami hirtelen eszébe villan, felmedvéskedett székéről, és sonkás hüvelykujjával a közelben álldogáló Mártára bökött:

— Hej, drága moja, csendőrúrnak mi lesz? — negédeskedett félig szerbül, félig magyarul. — Nekemnek halljam azt a pávamadár!... Halljam!... és félreérthetetlenül mutogatott a színpad felé.

Tapsolt, verte a tenyerét, csak úgy csattogott, s az adaiak most már csizmadübörgéssel követelték a folytatást. Mártának, akár akarta, akár nem, fel kellett lépnie a dobogóra. Sápadtan s egyre inkább révületbe süppedve mondta végig a verset. Végül már ködbe fakult előtte a rengeteg feszülten figyelő arc, és csupasz lelkével sikoltotta, dalolta el a szegénylegények keservét, fenyegetését.

Az őrmester tapsolt, magakelletően, dölyfösen, kihúzott derékkal bizonygatta, hogy ez a vers néki szólt, néki egyedül!

— Ez az én versem! — mondta kérkedően nagy hanggal!

— Az bizony, a tiéd, komám! — rikoltotta a terem mélyéről egy nevető fiatal férfi. — De mennyire a tiéd!... Majd megtapasztalod egyszer.

Szerencsére minden egyéb véleménynyilvánítást elfojtott az ünneplő tombolás.

Vacsora közben azonban odahúzódott Márta mellé egy ezüstösre kopott hajú, nyugdíjas tanító. Úgy simogatta meg az abrosz védelmében Márta kezét, mintha unokájáét simogatná.

— Köszönjük a „Pávát"!... Megértettük!... — döcögtette öregesen a mondatokat. — Megértettük... Csak vigyázzon, édes húgom, vigyázzon, jaj, istenem, valahogy baja ne essék miatta! Ne játsszék a tűzzel! Fiatalka maga ahhoz, hogy elperzselődjék! Eljön az idő, amikor igazán szükség lesz a magunkfajtákra. Hagyja hát a „Pávát"!... Hagyja...

Ottó is ezt hajtogatta, Adai Péter nemkülönben, és bár egymást követték szerte a Bácskában ezek az irodalmi esték — féltucat helyre hívták őket, ott nyomban, az adai vendéglő nagytermében — a páva többé nem szállott fel a dobogóról.

Csak akkor röppent fel, ha diadalmaskodóan összeült az esték után, búcsúpohárra, valamelyik rendező lakásán, lehúzott függönyök mögött, az együttes. Ott és ilyenkor felszállt ragyogtatva szivárványszíneit, és megnyitotta a lelkek sorompóit az *Ösvény* előtt.

12 Az *Ösvény* közhírré tett megjelenésének ideje veszedelmesen közeledett. Garai Lola álma a hóban sötétlő, ösvényt taposó nyomokról, valóra vált egy fiatal művésznövendék furge és ötlettel teli ecsetje alatt. Ott virított lángbetűivel a házak falán szerte a Bácskában, a legkisebb településen is, mert a Bólyai-kollégisták mindenüvé eljuttatták. Mintha szent téboly szállta volna meg őket, hasonlóan a méhek nektárgyűjtő, csillapíthatatlan buzgalmához, ontották az anyagot a lapnak. A színes, sokrétű írások hovatovább kazallá növekedtek Ottó asztalán. Riportok, ismeretlen népmesék, frissen született, olykor pajzán farsangi rigmusok váltakoztak komoly tanulmánynak is bízvást elfogadható falusi helyzetjelentésekkel. A külsőre téli álmát alvó Bácskának olyan arculata bontakozott ki Ottó előtt, melyet eddig úgyszólván senki sem látott, egyszerűen azért, mert nem volt, aki szemügyre vegye. A természettől reájuk préselt kényszerű tétlenség takarója alatt a falu nem szunyókált, mint sokan hitték. Idejét nemcsak a disznótor és a farsangi lakodalmak töltötték ki. Mint a természethez közelállók általában, ha nem is tudatosan, de idegeikkel érezték, hogy odakünn a nagyvilágban sorsdöntő események forrnak, és az események hullámai, tovagyűrűzve, egyszer csak elérik őket is. Az egy-két újságolvasó mindenütt magyarázgatta már a maga módján a történéseket, és a falu bölcsei, megtoldva a

híreket saját véleményükkel, alakítgatták a falvak közhangulatát.

— Ahány falu, annyi kép a világról! — számolt be Ottónak röviden Kis-Varga Laci, megtérve egyik riportútjáról. — Van község, ahol Mussolinira esküsznek, mert a kupaktanács hangadója azt állítja, hogy ez a ripacs a földkerekség második megváltója. Hitlerről is ugyancsak sok szó esik, de még Horthy fehér lováról is. Tudják, hogy ez az áporodott nyugalom nem tarthat soká, a változás elkerülhetetlenül közelget, viszont nem tudják még csak körvonalazni sem, hogy milyen változást kívánjanak. Teljesen tájékozatlanok, de már fülelnek ide, fülelnek oda, próbálják gyűjteni, rendezgetni magukban a hallottakat, hogy hát merre is forduljanak, ha ideér a szél. Adni kéne a lapban egy jó magvas, világos, külpolitikai beszámolót. Olyat, amilyet a legegyszerűbb észjárású ember is megért, és amely segíti állásfoglalásában. Tudod, a parasztember égtájak szerint tájékozódik! — mondta furfangosan. — Meg kellene hát magyarázni neki, mit jelent az adott esetben Kelet, mit Nyugat és a többi politikai égtáj!...

Ottó felvillanyozva bólogatott:

— Értem, értem! — helyeselt. — Tudom, mit akarsz! Igazad van! Szerét ejtjük!

Bensejében továbbcsírázott Kis-Varga javaslata. Már mérlegelt és tervezett, aztán a telefonért nyúlt. Pajcsicsot, az ügyészt kérte:

— Egy könnyelmű ígéretét kérem számon! — mondta neki pajtáskodóan. — Nemrégiben célzott rá, hogy francia költőket ültetget át szerbre. Ha nem esnék nehezére, tiszteljen meg néhánnyal bennünket. Méltó magyar fordításukról majd én gondoskodom. Érti, ugye... emelni akarjuk a lap színvonalát... Előre is hálásan köszönöm..., Igen, igen... máris küldök értük!

Kis-Vargát megrázta a nevetés:

— Hű, ez már Machiavelli-stílusú intrika! Ügyészi fedezet a külpolitikai beszámoló mögött! Eltaláltam?

— El! — derült Ottó. — Meglátjuk, hogy sikerül!?

Ragyogóan sikerült! Pajcsics, a harminchat oldalból csupán a harmadikat látta, azt az oldalt, ahol az ő fordításai díszlettek, a lap élén a nevével, hűvösen elegáns, karcsú betűtípusból, s ha el is olvasta, megjegyzést sem tett arra, hogy a külpolitikai beszámoló a világnézetek csatájában a Szovjetunióról, mint a kiegyensúlyozó végtelenül hatalmas erőről beszél, mely arra hivatott, hogy döntsön majd a fasizmus és a nyugati típusú demokráciák feltétlenül elkövetkező összecsapásában.

Fajcsics gratulált.

— Európai színvonal! — mondta önmagának tetszelegve, s mintegy kinyilvánítva, hogy ez nem is lehet másként, mert ő csupán ezen a színvonalon hajlandó munkásságot kifejteni.

— Ez amolyan belső siker. A munkatársak véleménye nem irányadó — bizonygatta Ottó Garai Lolának, s ugyanezt mondta az öreg Halásznak és Piukovicsnak is, mikor sikert jósoltak.

Három nappal a lap megjelenése után bekövetkezett a külső siker is. Százával érkezett a falvakból a pótrendelés, mert mindenki olvasni akarta, mit írtak a szabadkaiak az ő falujukról.

Halász elégedetten rakatta újból gépbe a lapformát.

— Eltaláltuk a hangot! — azonosította magát teljes mértékben az *Ösvénnyel*. — Most már csak így tovább. Ha a harmadiknál is így megy, akkor valóban nem lesz szükségük nyomdahitelre!

A szerkesztőségbe özönlöttek a levelek, s a görcsös kézzel papírra vetett dülöngélő betűkből nem várt esemény bontakozott ki: Márta külön „dicsősége". Kuldőik könyvet kértek: Jókait, Mikszáthot, Móra Ferencet, Tömörkényt, egytől egyig azokat a műveket, melyeket Márta kis csevegésszerű cikkében felsorolt kedves olvasmányaiként, néhány odavetett mondattal kitérve arra, miről is mesélnek kedvencei.

A cikk névtelen volt, még csak kezdőbetűit sem merte aláírni, nehogy Gót Bella, akár véletlenül is, rátapintson a valóságra, és megvádolja az iskola rendtartásának semmibevételével. Az eredmény édes ízét azonban nem vehette el tőle senki.

Ottó viszont töprengve meredt a folyton növekvő borítékhalmazra:

— Hát ez csávába ránt bennünket! Erre a könyvvásárlásra nincs fedezetünk! — kesergett. — Márpedig, ha nem küldjük meg nekik, éktelen csalódást okozunk!

— Miért ne küldenénk? — szólt közbe Bokor Mária, aki Matusevics Ankával egyetemben a kiadóhivatali teendőket vette kezbe. — Az Olvasókör szekrényeiben fölös számban van mindegyikből. Itt már a kutya sem kölcsönzi ki, olvasta mindenki. Ládába csomagoljuk, elküldjük nekik, mondjuk, öt-hathetes határidővel. Akkor kapnak másikat, ha visszaküldték az előzőket. Így a kecske is jóllakik és a káposzta is megmarad!

Úgy dobta oda a mentő ötletet, hogy közben a cigarettát sem vette ki szájából, s megszakítás nélkül rakosgatta az előfizetők kartonjait az ábécé rendjébe.

Piukovics Lázár olyan áhítattal nézett rá, mint valami szentképre.

— Halljátok, mit mond?! Ez aztán a megoldás! Igen, igen — fejlesztette tovább szerelme ötletét —, ezt kell megszervezzünk! Ha van vándor csecsemőkelengye akció, miért ne lehetne könyv-vándorláda mozgalom?! Ne is ide küldjék vissza! A csomagba beletesszük a címet, ahová továbbítaniuk kell. És a könyvek majd vándorolnak faluról falura, kézből kézbe. Soha szebb feladat nem jutott még nyomtatott betűnek, mint ebben az esetben... — lelkesedett, s egyszerre elcsendesedve hozzáfűzte. — Persze, ha ti is jónak tartjátok ezt az elgondolást!? Mert hiszen... csak úgy... most jutott eszembe... — fejezte be végül akadozva, mintha hirtelenjében jelentéktelenné vált volna előtte az imént pompásnak vélt eszme.

Szabó Pista eddig a napi munkától fáradtan ült a kályhasarokban, enyvtől repedezett kezét a forró csempéken melengetve, s elpihenően hallgatta a beszélgetést. Most közbeszólt:

— Azt hiszem, indulónak négy-öt ládácska elég lesz! Van otthon faanyag, mihamar összecsapom! Minek költsünk feleslegesen asztalosmunkára? Másban úgysem segíthetek, írni én nem tudok, s egyébként sem vehetitek hasznomat! Hagyjátok

hát meg nekem ezt az örömöt, hogy a könyvek az én ládáimban utazhatnak!

Így született meg a készülő második számmal egyidőben a vándor könyvláda-mozgalom egy nyúlfarknyi cikkből, egy közbevetett ötletből, Szabó Pista asztalosmunkájából és a mérhetetlen tudásszomjból, mely a forrás láttán elemi erővel fakadt fel azokban az emberekben, akik eddig éppen csak ízlelgették néha-néha a betűt.

Néhány hónap múltán pedig már kéttucat ládával sem tudták kellően kielégíteni a szakadatlanul jelentkező újabb és újabb olvasók százait. De ekkor már futotta a szerkesztőségi bevételből könyvvásárlásra, és a költséget némiképp, majd egyre inkább megtérítette az a dinármennyiség, melyet az olvasók küldtek szemérmes mentegetőzéssel, hogy csupán ily kevéssel tudnak hozzájárulni, hogy csak így tudják megköszönni azt az örömöt, amit a könyvek okoztak nekik.

Ilyenformán az *Ösvény* körül rohamosan kiterebélyesedett az élet. Az előfizetők hálózata túlkúszott a Tiszán, Szabadkához kezdte kötözni a bánáti magyar községeket, sőt Matusevics Milán horvátországi jártában-keltében, a varrógép-ügynökösködés mellett a maga hallgatag, de eredményes módján gondot viselt a lapra, és sok tucatjával hozta az előfizetéseket a Dráván túli magyar szórványokból. Ottó lakása hovatovább valóságos átjáróházzá változott, ahol a kora reggeli óráktól késő estig egymásnak adták a látogatok a kilincset; parasztemberek távoli községekből, akik a városba jövet elkívánciskodtak, hogy hát „hol is csinálják a mi újságunkat"?; a lap egyre növekvő önkéntes munkatársi gárdája: falusi tanítók olykor gyenge, máskor meglepő érettségű szellemi termékeikkel s öreg, sőt vénségesen-vén népi rigmusfaragók, primitív krónikások, felnőtt unokáik eleven mankóján, lépték át a küszöböt sorra-sorra, néha csak egy adjon istennel, máskor disznótoros kóstolóval, hogy azután szemérmesen előkotorjanak a legbelső lajbizsebből egy gondosan összehajtogatott, verébfejnyi betűkkel telerótt árkust, valamilyen régmúlt falusi dráma rímeivel...

Az előfizetők tábora és a könyv vándorláda-mozgalom oly

hirtelenséggel szélesedett ki, hogy egyre nehezebb lett csupán Szabadkáról kezelni. Adai Péter talált megoldást ezekre a nehézségekre.

— Mi lenne, ha a szerkesztőség megbízna valakit mindenütt, hogy a pátriájában viseljen gondot az újságra meg a könyvekre. Olyan magamforma betűszerető parasztot, zsellért, szolgaembert... Mert mást nemigen kapnánk erre! — ejtegette lassan elképzelését. — Persze, jobban járnának talán, ha iskolázott emberek istápolnák a dolgot, de tudják, hogy van ez! Ha mifelénk valaki más iskolapadot is koptatott mint az elemiét, akkor már túl fennen hordja az orrát, és a kocsma kaszinójába jár, az úriemberek közé, s kisebb gondja is nagyobb, semmint ilyesmivel is törődjön. Hát így volnánk!

Adai javaslata várakozáson felül beütött. Valóban mindenütt akadt valaki, aki szeretettel, sőt rajongó gondoskodással babusgatta az előfizetők, a lap és a könyvek ügyét, levelezett a problémákról, közvetítette az óhajokat, panaszt, dicséretet.

A város, Szabadka, a Jaszibarán kívül, ahol Ágnes anyó terjesztette a lapot, kezdetben nem sok ügyet vetett Mesterék ügyködésére. A hangadók a Kaszinóban átlapozták az első számot, hogy azután vémérsékletük szerint legyintsenek fölötte, vagy legfeljebb egy-egy kétkedő hümmögést hallassanak. Sok, színre hasonló, úttörő próbálkozást láttak már az elpergett esztendők alatt; számtalan harsonázó nagyot akarást, duzzadt mellű kapudöngetést, s tudták, hogy valamennyi azonos sorsra jutott: megfojtotta őket saját kispénzűségük vagy a páncélmódra áttörhetetlen közöny.

— Majd meglátjuk! — mondta magában az öreg Magyari is, mikor irodájában, leszámítolva Márta lelkesedését, a gondos kereskedő mérlegelésével, másodszor, sőt harmadszor lapozta át az *Ösvény* íveit.

Kissé megbántódott, hogy Ottó nem kérte ki előzőleg tanácsát, hogy nem tárta eléje, megvitatásra pályát fordító szándékát. Mert mégis, másként fest, ha az ember magában úgy gondolhat jövendőbeli vejére mint sokat ígérő közgazdasági tehetségre, aki elméleti megalapozottságát most kezdi kemény,

ropogós pénzre váltani, és remeny szerint nem sok idő kell ahhoz, hogy fizetett alkalmazottból maga is munkaadóvá váljék, olyan üzletemberré, aki diktal, ahelyett hogy neki diktálnának. Újság?... Szó se róla, tiszteletre méltó foglalkozás ez is, de hát mennyivel reálisabb, mennyivel anyagszerűbb — de mennyivel! — olyasmivel foglalkozni, amit a tömeg nem tud nélkülözni, ami mindennapi betevő falatjához kell: gabonatermény, baromfi... ez az! Ottó a maga felkészültségével, ha akarja, hamarosan kétvállra fektethette volna Winklert, megingatva egyeduralmát, rövid esztendők alatt megalapozva vagyonát!

— Á, az ördög ismeri ki magát a fiatalok szándékában! — dörmögte elnehezedve. — Úgy látszik, sohasem szoknak le a légvárak építéséről, s előbb meg kell égetni a szájukat, hogy észre térjenek!

Véleményét azonban nem hangoztatta, legkevésbé lánya előtt. Hallgatott és várt. Mert mi történhetik: Ottó belebukik ebbe a hebehurgya vállalkozásba, elveszti keservesen keresett pénzecskéjét, és akkor majd észre tér, és pénzpocsékolás helyett ismét a pénzszerzés régi, jól ismert módszereihez tér vissza. A tandíjat mindenkinek meg kell fizetnie, anélkül nem ád a sors semmit! Vagy ha nem okul belőle, és tovább kísérletezget más efféle haszontalansággal, akkor elveszett ember, és mehet az útjára... — de Márta nélkül! Az idő majd meghozza a megoldást így vagy úgy!

Csupán akkor kezdett el ismét a dolog felett gondolkozni, amikor összevetődött Halásszal, aki ugyancsak nem tett lakatot a szájára, és áradozva dicsérte Ottót, az *Ösvényt*, az egész vállalkozást, és ráadásul kivágta a nagy tromfot:

— Van esze ennek a kölyöknek! Úgy megszimatolta, mikor kell ennek az újságdolognak nekikezdeni, mint a jó vizsla a vad nyomát. Tudod, komám, most már a paraszt is vakarózik, nem közömbös neki, mi történik a világban, mert egy szép nap fejére gyulladhat a padlás... Hát tudni akarja, hogy is áll a szénája! És, éppen ekkor, de éppen ekkor jön ez a fiú az ötletével, és belevág a sűrűjébe. Veszik a lapot,

mint a cukrot! Ám meg kell hagyni, tud a népség nyelvén beszélni! Úgy írnak ezek a süvölvények, mintha a szomszéd szájából hallaná a sógoruram a mondókát! Én ugyan nem kíváncsiskodom, de azért tudom, növekszik ennek a Mester gyereknek a bankszámlája, növekszik bíz' az, nemhogy csökkenne! És inkább lejárat előtt fizet, mint lejáratkor! Fizet, készpénzben, haladék nélkul. Én már az ingemet is rátenném, annyira bízom benne!

Halász a véleményét másutt sem rejtette véka alá, városszerte dicsérte Ottót és vállalkozását, annyira dicsérte, hogy ezzel akaratlanul is a legrosszabbfajta, alattomos pletykának adott tápot; a túloldal, a levitézlettek, a sikertelenek húsba vágó, mérgező suttogásának.

A második szám sikere az előzőét is sokszorosan meghaladta, és Ottó a lehető legkellemesebb hangulatban ment el a Sportbál előkészítő bizottságának ülésére, jó városi polgár modjára eleget téve a „megtisztelő" felkérésnek, vegyen részt ebben a „társaságot" megmozgató szervezésben.

— Ha Párizs megért egy misét! — ismételte nevetve Mártának a negyedik henriki rosszmájúságot —, akkor az *Ösvény* is megéri azt, hogy bálbizottsági tag legyek! Ugye?!

A megbeszélést követő vacsorázgatás után Pajcsics félrevonta:

— Te, pajtás... — Időközben már tegeződviszonyba kerültek, hiszen mi teteje van egyívású, egykultúrájú iskolatársak között a merev magázódásnak? — érvelt, mielőtt odakoccintotta volna baráti poharát Ottóéhoz — az a Balázs, az... az, akit a pénzeddel a nyilvános csődtől mentettél meg, mikor megvetted tőle azt a beporosodott, vacak kis lapot...

— No csak nem akar megmérgezni? — élcelődött Ottó.

— Hát majdnem!... — Pajcsics feszengve kereste az alkalmas, szalonképes kifejezéseket. — Ha csupán pletykálna, a kutya sem törődnék vele... de most már egészen nyiltan gyanúsítgat... Képzeld, még nálam a hivatalomban is!... — egy pillanatra elhallgatott, hogy Ottó felmérhesse annak súlyát, milyen jó barátja ő, amikor mintegy a hivatalos titkot

megszegve elmond neki valamit. — Még nálam is... — hangsúlyozta. — Hogy a tőkéd eredete szerfölött kétes.. hogy utána kellene néznünk... Hogy nagyon úgy bűzlik, valamilyen pártpénz lesz az. No, mondjuk meg nyiltan: te a kommunisták pénzével dolgozol!

— Szép tőled, hogy figyelmeztetsz! — bókolt néki Ottó szenvtelenül, s egyetlen szót sem hozott fel cáfolatul.

— Ugyan, kérlek!... Mondanom sem kell, hogy a pasast útjára menesztettem, mondván, hogy nekem ne jöjjön mendemondákkal! De... azután... a rendőrségtől is kaptam egy sokkal komolyabb figyelmeztetőt!

— Vackor vagy Kókai? — derült Mester még mindig nyugodtan, mert most már legalább tudta, hogy Vackor „úr" egérorrával utána szimatolt a szerkesztőség tájékán az utóbbi hetekben.

— Kókai! — hagyta helyben a találgatást az ügyész. — Azt állítja figyelmeztetőjében. hogy a helyi lapterjesztőid, azok a falusi bizományosok egytől egyig olyanok közül kerülnek ki, akik hétpróbás baloldaliakként vannak nyilvántartva. Szocdemek, sőt — kommunistagyanúsak!...

— Hát ezt én nem tudom, de nem is érdekel! — vonta meg vállát nemtörődömül Ottó. — Amíg tisztességesen elszámolnak velem, semmi közöm magánéletükhöz vagy politikai véleményükhöz. Amit velük csinálok: az üzlet, hoci-nesze alapon. Ők hozzák az előfizetést, és megkapják érte a jutalékot. És amíg ezt becsületesen csinálják, felőlem ugyan lehetnek akár anarchisták is! Ha pedig valamelyik becsap, elbánok vele, akár királypárti, akár revizionista, hogy mást ne mondjak! Én is a piacból élek, és azzal kötök üzletet, aki betér vele.

Pajcsics helyeslően bólogatott:

— Elismerem érveidet!... Elismerem!... Szóval: üzleti álláspont... Helyes!... Értem: nincs módod válogatni!... Ügynök — ügynök!... — de azért feszengett, láthatóan nem tudta hogyan megfogalmazni, azt, amit még mondani akart.

Ottó sejtette, mi furdalja:

— A tőkém eredete pedig nem titok előtted! — Bizalomért

— bizalom! — s előhúzta tárcájából azt a bizonyos ötvenezer dináros bankátutalást. — Talán ismered ezt a nevet?...

Pajcsics rökönyödötten, s egyben megkönnyebbülten fütyültyentett:

— Kókai — barom, de még nagyobb barom az a Balázs! Legközelebb a szolgával rúgatom ki... De, mi tagadás, pajtás, jól megválasztod barátaidat!

Mert a bankátutalást Jasa Rodanovics szignálta, a milliomos politikus-ügyvéd.

Ottó nem élt az alkalommal, a fölénynek nyomát sem mutatta, nehogy tüskét hagyjon az ügyészben.

— A baráti kapcsolatokat a véletlen teremti! — felelte politikusan. — A legjobb példa erre kettőnk viszonya! Az egyetemen igazán nem úgy indult, hogy valaha is közel kerülünk egymáshoz, és a te jóvoltodból — íme!

Ezzel a mondattal végleg lefegyverezte Pajcsicsot.

— Bízvást a barátaid közé számíthatsz! — helyeselt buzgón. — Oly kevesen tartozunk ebben az országban az igazi intelligenciához, hogy halálos vétek lenne ellenségeskednünk! — s miközben megokolta barátkozását, agya hátsó rekeszében a lehetőségeket latolgatta, mi módon, hogyan hasznosíthatja adandó alkalommal Rodanovicsot a maga számára, Ottón keresztül. Ezt az összeköttetést ápolni, fejleszteni kell, hiszen Rodanovics már nem is a jövő, hanem a jelen embere, aki vagyonával, politikai befolyásával és eszével folyton magasabbra emelkedik, s viszi magával azokat is, akik szűkebb-szélesebb körben hozzákapcsolódnak.

— Jasának pedig add át kézszorításomat, ha legközelebb találkozol vele — zárta le a váratlan kifejletbe torkolló, kényesnek indult beszélgetést. — Talán nem estem ki egészen emlékezetéből. Néhányszor tárgyaltunk holmi diákügyekben...

Ottó szinte látta a cikázó gondolatokat az ügyész agyában, de szemrebbenéssel sem árulta el, hogy tisztán áll előtte Pajcsics készségeskedésének háttere.

— Kérlek! — biccentett. — Jasa mindig szívesen hall hírt régi cimboráiról! Ám, ha már személyi kérdéseknél tartunk,

tolmácsolhatnád kérésemet az illetékeseknek — s ekkor nem tudott elfojtani egy enyhe mosolyt. — Adjanak más beosztást annak a szerencsétlen patkánynak, Vackornak. Még megfagy az a nyeszlett alak, ha továbbra is éjjel-nappal a sarkamban jár ebben a farkasordító hidegben.

Pajcsics valósággal dühbe gurult. No, tessék! — fortyogott magában — ráadásul olyan ostobán csinálják, hogy még az űzőbe vett is a rendőrségen röhög. Hogy ez a Mamuzsics milyen életveszélyesen korlátolt! — ám Ottó mindebből csak a feléje csendülő elismerést hallotta:

— Jó szemed van! Majd szerét ejtem, hogy megszabadulj ettől a kullancstól!

Most már ténylegesen megdühödött a rendőrkapitányra és cimboráira. Nem elég, hogy felületes munkájukkal kellemetlen helyzetbe sodorják őt, hanem majdhogy nevetségessé teszik, lerontva bizalmas közléseinek értékét, mert dolgaikat úgy űzik, hogy a megfigyelt mulat rajtuk, és ráadásul ennek még hangot is ad!

Nem halasztotta másnapra elégedetlensége kifejezését. Mamuzsicsot erélyesen kiemelte az Arany Bárány kártyaszobájából, és egy homályos sarokba húzva nekitámadt:

— Szép kis csávába kevertél engem ennek a Mesternek a meggyanúsításával. Süsd meg a tudományod! A fenét kommunista ez, üzletember a csontja velejéig. Az előfizetés fontos neki, nem a szovjet! És tudod, ki adta neki a pénzt a laphoz... na, úgysem találod el, ha széttöröd is azt a kemény koponyád... Rodanovics... a nagy Rodanovics!... Ezt derítetted volna ki, ahelyett hogy azt a korlátolt Vackort uszíttatod utána Kókaival. Most már aztán rúgd nadrágon, nehogy eszébe jusson még egyszer a nyomába kullogni. Arra igazán nem vagyok kíváncsi, kihez jár ez az ember randevúzni!... Hü, mi lehetett volna ebből, ha nem a baráti utat választom, hanem egyszerűen megidézem, és kihallgatom a ti jelentésetek alapján — törölte meg kiverejtékező homlokát, és egy kézlegyintéssel megakasztotta Mamuzsics készülő mentegetőzését. — Még nem fejeztem be!... Fél éven belül a rendőr-

ség kis hija másodízben vet gáncsot nekem felületességével. Az a szakszervezeti-ügy majdnem az előléptetésembe került a ti rossz előkészítésetek miatt... és most ez a Mester-história, ha felülök nektek, és gyanúper nélkül belemászom! Hát hagyjátok ezt abba, érted, hagyjátok abba! Nincs elég tolvaj Szuboticán akinek utánanézhetnétek. mondd?! Még egy ilyen balfogás, és én magam leszek kénytelen előterjesztést tenni leváltástokra, a rendőri munkára való alkalmatlanság miatt! Na, zdrávó! — köszönt el kurtán-furcsán, és faképnél hagyta a rendőrkapitányt, kézfogás nélkül.

Mamuzsics a fogát csikorgatva vágta be maga mögött a telefonfülke ajtaját. Mégiscsak tűrhetetlen, hogy Kókai Petár felületessége révén neki kell zsebre vágnia ennek a belgrádi ficsúrnak nyílt fenyegetéseit. No majd!... — s úgy ordított Kókaival, hogy az étteremben vacsorázók letették a villát. A főpincér pedig odahajolt az egyik törzsvendéghez:

— A kapitány úr valószínűleg rossz lapokat kapott a ferblin! — súgta cinkosul, rosszmájúan.

Ez az állítás is igaz volt, és alaposan tódította Mamuzsics dühét, annyira, hogy Kókai eperohammal küzdött, mire arra került sor, hogy továbbadja a kioktatást Vackornak.

— Te ostoba állat! — köpködte undorral a szavakat az előtte vacogó Vackorra. — Mamuzsics engem piszkol le — miattad?! Hát rád már egy pofonegyszerű megfigyelést sem bízhatok, hát a vak cigány is észreveszi, ha te kujtorogsz utána?... — fújt, szuszogott nehézkesen. — És most én nézzem, valahányszor azzal a Mesterrel találkozom, hogy röhög a pofámba?... Pusztulj a szemem elől, mielőtt széttörném azt a záptojást a fejed helyén...

Vackor megnyikkant:

— Igenis, főnök úr!... És a megfigyelés!...

Kókai a nehéz márvány itatóssúlyt markolta fel:

— Még pofázol? — üvöltött rá a detektívre. — Üristen, kikkel kényszerülök én dolgozni! Hacsak ránézel az utcán, hacsak rá is nézel, kirúgatlak az állományból, ki én!

És Vackor úgy surrant el, hogy voltaképpen nem is tudta,

miért rúgták oldalba? Mester észrevette, hogy figyeli őt? Ajaj, hát persze hogy észrevette! Lehet Szabadkán valaki után sétálni naphosszat, pláne, neki Vackornak, akit mindenki ismer, mint a rossz pénzt, hogy egy félóra múlva ne mutogassanak rá már a suszterinasok is: höhö, a Vackor spiclikedik!... — de azért eljutott gondolatmenetében addig, hogy megállapítsa: ezzel a Mesterrel fónokei valahol felrefogtak, orrot kaptak, s ennek issza most ő a levét.

S mit tesz isten? Mintha idézte volna, bukkant fel előtte Mester, a Kaszinóból hazatérően. Vackor keshedt kabátjába húzta ösztövér nyakát, és egy hirdetőoszlop védelme alatt sebtében átsurrant a túloldalra, s valóban rá se mert pillantani megfigyelése eddigi tárgyára.

Ottó felfigyelt menekülésszerű futamodására, és könnyen felépíthette magában a történteket, attól a pillanattól, hogy elvált a duhét nehezen leplező Pajcsicstól, mindaddig, míg Vackor most menekült előle, mint a forró vízzel derékon locsolt kutya.

— Jó éjszakát, Vackor úr! — kiáltott rá jókedvűen, s fütyörészve ballagott tovább, ujjbökéssel fogadva a rendőrbesúgó ijedt kalapemelését.

A megszívlelnivalót már a Kaszinóban leszűrte, bár eddig is vigyázott, s óvatosan fontolta meg valamennyi lepését elfedezni mindent, semmi olyat nem tenni, ami akár a legcsekélyebb gyanú árnyékát felkeltheti. Mester Ottó nem lehet ez idő szerint más, mint egy törekvő, józan, polgári újságíró, aki kőgazdag pénzestársával a hátterben a jólét révébe akar befutni. Ezzel törődik, és semmi mással!

— Ezzel törődünk, barátom, semmi mással! — biztosította elégedetten önmagát, és köszöntötte a villanylámpa fényében mellette futó árnyékát.

Pajcsics maga segítette hozzá, hogy mások is ezt higgyék róla. Nem tett lakatot a szájára, úton-útfélén elmondta, ki voltaképpen Mester pénzestársa. Rodanovics neve fénylő üstökösként úszott Ottó nyomában, s nemcsak erkölcsi hitelét emelte, de észrevehetően súlyosbította egyénisegét is.

Az első célzást Winkler, egykori munkaadója tette. A Fő tér sarkán botlottak össze, és a „libás" megfogta Ottó télikabátján a gombot.

— Maga is jobb helyre tehette volna annak a belgrádinak a pénzét! — fitogtatta jólértesültségét egészen nyíltan. — Ha hozzám jön vele, és esetleg meg is toldja néhány tízezressel, mi ketten zsebre vághattuk volna egész Jugoszlávia baromfikereskedelmét, és akkor az unokáinak sem fájna a feje. Node most már kár erről beszélni! — legyintett szomorúan, s asztmasan továbbszuszogott.

A másik elismerés sokkal közvetlenebb volt. A bankok közgyűlése után mindháromtól levelet kapott a szerkesztőség a nyomtatott közgyűlési beszámolóval és a mérlegmelléklettel, s ó külön, magánlevelet, melyben értesítették, hogy a mérlegbeszámoló közlésének fejében számlájára átutalták a megfelelő ellenértéket, megtoldva személyi átalányával. A három átutalás mindenképpen jelentős összegre rugott, több ezer dinárra, ám ebben az esetben pillanatig sem habozott.

„Sajnálattal" értesítette a bankokat, hogy a lap kommünikék közreadásával nem foglalkozik, és így nincs módja a beszámolókat közölni, miért is tisztelettel visszautalja számlájáról a befizetett összegeket.

Garai Lola harsanva húzta ki a gépből a levélpapírt, s egy másodpercre rámeredt a visszautasító sorokra, mielőtt odaadta volna Ottónak, aláírásra:

— Azt hiszem, kiléptem volna, ha maga ezt elfogadja! — mondta tűnődve. — Mert ez... ez már árulás lett volna! — folytatta elhalkulóan, s választ se várva, új papírt fűzött a hengerbe.

Márta válasza rapszódikusabb volt:

— Marhák! Ezek azt hiszik, hogy mindenkit meg lehet venni! Jol tetted, hogy orron fricskáztad őket!

A pausálé-visszautasítás azzal járt: most már a bankigazgatók is kezdtek Ottónak előre köszönni, azzal a meggondolással, hogy az olyan emberrel, aki elhárítja magától a könnyű keresetet, jó szőrmentén bánni, mert az mindenre képes —

mindenre, igen, kérem, esetleg még arra is, hogy alkalomadtán kikezdje a bankokat!... És sietve előfizettek az *Ösvény*re, hogy szemmel tarthassák.

A Sport-bál meghívóján pedig a neve a bálbizottság tagjai tömegeból a védnökök nagyobb betűvel kiemelt, külön sorába rukkolt elő, jelezve felemelkedését a „társadalom" ranglétráján.

— No, bezzeg! — mondta nevetve Mártának. — Most majd ráfizetek az előkelősködésre. Kénytelen vagyok új frakkot csináltatni, mert a régi már oly kopott, hogy szégyenkezném benne védnöki mivoltomban!

Az oly természetes volt, hogy Márta Ottóval elmegy a bálra, minthogy a nap reggel felkél. A szalon már hazaküldte a remekbe szabott, elefántcsontszínű földig érő, nehézselyem estélyiruhát, s kiterítve várta az ágyterítőn, hogy tulajdonosa belebujjon, mikor Mártának, közvetlenül az öltözködés előtt, felrémlett, hogy voltaképpen engedélyt kellene kérnie az iskolától, mert hiszen a rendtartás!... A rendtartás szerint a tanuló nyilvános helyek látogatására köteles engedélyt kérni. Igaz, a kutya sem vetett ügyet erre, s jártak moziba, színházba a kötelező engedély nélkül, s a gimnáziumban ezt hallgatólagosan tudomásul vették. Nem adódott még eset, hogy akár bálozásért is felelősségre vontak volna valakit az elmúlt években a lányok közül...

Múltak a percek, s nem sok hiányzott ahhoz, hogy Ottó beállítson érte; anyja apjával talpig díszbe öltözve várta feketézve az ebédlőben, kétszer is sürgették, mikor félig öltözve pongyolát dobott a vállára, és papucsaiban a telefonhoz csattogott.

Felhívta osztályfőnöknőjét:

— Ó, Stefi néni, szánom-bánom a bűnömet, de csak az imént jutott eszembe, hogy én ma este a Sport-bálra vagyok hivatalos. Már éppen a ruhámba bújnék! — sisteregte szeleverdin. — Ugye, tudomásul tetszik venni, hogy engedélyt kértem?

Stefi néni madárhangja meglepetten csicsergett:

— No de, kislányom, olyan ósdi ez a szokás! Én nem is emlékszem, mikor...

Márta visszanevetett:

— Nálam az első eset, akarom mondani az első bál!... Talán ezért!... Hát akkor: kezét csókolom!...

És fehér szattyánbőr-cipőben, megelevenedett jégkirálynőként vonult be Ottó karján a síkosra viaszozott parkettájú kaszinócsarnokba.

Márta mellett egyszerre ketten is összecsattintották bokájukat:

— Ugyan, melyiket szeressem? — élcelődött nevetve a két férfi között. Ottó hangtalanul eltűnt mellőle, válláról leemelt belépőjével, mintegy prédául hagyva a rátörőknek.

Csátics halkan megpengette lakkcipőjén ezüstlő sarkantyúját. Arannyal meghányt sötét díszegyenruhájában, merész arcával, a vállzsinórjába fűzött szalagcsokorral mi sem emlékeztetett rajta a hivatásos embervadászra, csendőrre. Az az úrhatnám, semmittevő katonatiszt volt, akinek Mamuzsics gúnyolta magában, mikor elfintorította orrát az ő kihallgatási módszerén. Megjelenéséből áradt életfelfogása: csak a pillanat fontos, semmi más!...

Pajcsics, az ügyész, mesteri szabókézre valló frakkjában, a világfi volt, akiről érezni, hogy valódi, magához illő életformának csupán ezeket az órákat tartja, a többit, a hétköznapi munkával eltöltötteket, kikerülhetetlen, nyügös tehernek.

A csendőrszázados sarkantyúpengetését ildomtalan előnyszerzésnek könyvelte el:

— A döntés joga mindig a szépségé! — mormolta tüntetően halkan, s egy féllépést hátra is siklott, jelezve, hogy ő semmiképp sem óhajtja ezt a döntést befolyásolni

Márta azonban könnyűszerrel megoldotta a kényes helyzetet. Mindkettőjükbe belekarolt:

— Hadd botránkozzanak meg a többiek, hogy nekem egyikőjük nem is elég! — ívelte át pillantását a csendőrről az ügyészre. — Nem is gondolják, milyen örömömre szolgál, hogy két legkedvesebb ellenségem vezet fel a bálteremben!

— Ellenség? — Csátics nekihevülve mosakodott. — Ilyet ne állítson! Én sohasem azonosítottam magam Mamuzsiccsal! Ezt láthatta!

Pajcsics megszorította Márta csuklóját:

— No de, ezt már tisztáztuk, ha nem tévedek! Kérem, feledje el! Az ügyész Pajcsics, mondtam, nem azonos társaságbéli másával . . .

— Helyes! Egyszer s mindenkorra elássuk a csatabárdot! — s úgy vonult fel kettejük karján, sugárzó fiatalságában, mint aki győzelmet ül. Mint ahogy valójában élete egyik legnagyobb győzelmének is érezte, hogy felvezetői azok, akik néhány hónapja megalázásának voltak tanúi, sőt szervezői.

— Az első táncát?! . . . — két lovagjának a hanglejtése is azonos volt.

— Ha nem átalljátok, az már az enyém! — Ottó avatkozott közbe, felszabadító seregként.

Csátics és Pajcsics azonban nem tágított, s az öreg Magyari hidalta át a nehézségeket, meghíva őket asztalához.

És azután elkövetkezett az első keringő szédülete, Ottó karján. Éjfélig kézről kézre kapdosták volna, ha három „testőre" védőfalat nem alkot körülötte. Egymástól kérték le, e csendőrt az ügyész váltotta fel, Pajcsicsot Ottó, majd ismét Csátics következett hódítóra nyírott bajuszkájával, pengő sarkantyúival. A színes, forró báli hangulatban elröppentek a közönséges napi gondok, s mire az éjféli szünet elkövetkezett, Márta már úgy érezte, a parkett helyett apró, síkos, kicsiny felhők csuszamlanak játékosan a talpa alatt a zene ütemére.

Az első pohár italt, a házigazdát megelőzve, Pajcsics töltette be, s a karcsú pezsgőspoharat Mártára emelte:

— Az első bálos angyalokra! . . .

Márta fenékig itta poharát, s ekkor, a vékonyra csiszolt, sugártörő peremen keresztül, felfedezte Gót Bellát, akit egész este, a véletlen folytán, szerencsésen elkerült. Súlyos, színjátszó atlaszba göngyölve, tekintélyes keblét gőgösen megemelve, nyeles szemüvegével pásztázta a vacsorázókat. A lornyon megakadt Mártán, gazdája erélyes mozdulattal összecsukta, oda-

biccentett kísérőjének, egy közismert német gyárigazgatónak, s amazoni lépteit Magyariék asztalának szegte.

— Uram segíts! Ez idejön! — súgta Márta rémülten Ottónak, s a lornyon ezüstkerete már meg is koppant vállán.

— Maga, fiam, feltűnően jól mulat! Feltűnően! — húzta alá csikorgóan megállapítását a tanárnő. — Csupán az a kérdés, vajon nem tilosban jár-e?... — s ügyet sem vetve a jöttére udvariasan felálló férfiakra, kurta biccentéssel elviharzott.

Csátics úgy odacsapta poharát, hogy talpa letörött:

— Hallatlan viselkedés! — ropogott a szó foga között. — Ilyenre is csupán egy sült sváb képes!

— A modortalanság nemzetiségtől független! — csitította Ottó.

A hangulat azonban kissé megnyomódott s a további pezsgő sem tudta teljes mértékben visszavarázsolni.

Márta most már állandóan belebotlott Gót Bellába, aki derekát feszesre egyenesítve járta a táncokat, s a szüneteket pedig az emberforgatagot szemlélve töltötte, szüntelenül csillogtatva fegyverként használt lornyonját, mintha ezzel pécézné ki azokat, akiket valamely rejtelmes okból meg akar jegyezni, későbbi számonkérésre. Széptevői közé tévedésből sem sodródott a Hitler-hívőkön kívül más. Csátics meg is jegyezte halkan:

— Ha akarnám, most egy húzásra lefogathatnám, ha jól sejtem, az illegális Volksbund teljes vezérkarát!...

— Mit érnél vele? — felelte Ottó. — Holnapra más áll a helyükre. A fasizmust gyökerestől kell kiirtani, ellene nem használ az ilyen tüneti kezelés!

Meghökkent, mi csúszott ki a nyelvén, hisz a Csáticshoz hasonlókkal eddig soha a politizálásnak a látszatába sem bocsátkozott.

— Fasizmus? — vonogatta vállát a csendőrtiszt. — Ez talán nem is érdekel. A pángermán agyrém azonban szerfelett! Ránk ez a veszélyesebb! Túl sok német kezd az utóbbi időben erre mifelénk fehér harisnyát hordani, s ez nem tetszik nekem! Az az érzésem, hogy emiatt egy szép napon össze fogjuk rúgni a patkót. Láttam egy térképüket: a Vajdaság és a Bánát része

az Ostraumnak, a nagy német népi örökségnek... Mintha mi nem is élnénk a földteke ebben a sarkában...

— Egyezik a véleményünk! — bólintott Ottó. — Legalábbis jó részben!

— Ha most azzal folytatjátok itt nekem, hogy osztályozni kezditek, ki hova tartozik — tört ki Márta, aki állandóan a hátában érezte Gót Bella kígyószemét —, akkor faképnél hagylak benneteket, mint Szent Pál az oláhokat! Az első bálom, és ti, kerge férfiak, politikába akarjátok fojtani?!

Haragja oly őszinte volt, hogy elseperte az eszmecserét. A két férfi azonban még szemvillantást válthatott, mintegy kölcsönösen biztosítva a másikat, hogy nem feledik, emlékezetük fiókjába gondosan elraktározzák a szövetségkötésnek is beillő véleménycserét.

Pajcsics, mintha nem is hallotta volna a hármas szócsatát, renyhe elereszkedéssel méregette az ital és a meleg kettősségétől felhevült, piruló leányarcokat. Egyedül a fasizmus említésekor rándult meg mefisztói görbületű szája sarkában egyráncocska. Ottó megállapítása a fasizmus kiirtásáról telibe találhatta.

Tánc közben hódolóan odaduruzsolta partnernőjének:

— Teljes mértékben igaza volt, hogy rápírított Csáticsra. A politika férfimulatság, és távol kell tartani az asszonyi vonatkozásoktól. Gyakorlatból tudhatja — sajnos! —, hogy ez milyen veszélyekkel jár! Maguk nők csak ne elegyedjenek bele. Kövessék anyáik példáját, és majdan a győztesnek nyújtsák oda a koszorút, a viadalnak pedig csupán szemlélői legyenek...

Márta a tangó ritmusára lassan, vontatottan válaszolt:

— A győztesnek!... Bárki legyen az?... Landsknecht felfogás!

— A zsoldos a világ legjózanabb katonája! Ebben az értelemben vállalom a landsknechtséget. A mai idők viaskodásában az érzelemnek nincs helye.

— Én pedig gyűlölöm az érzelem nélküli embereket!

Pajcsics gúnyos fintort vágott:

— Ez nem változtat a lényegen! Maguk asszonyok marad-

nak így is, és kölcsönösen nem élhetünk egymás nélkül — s olyan hódolattal csókolt kezet Mártának a tánc végeztével, mintha simogató bókot kapott volna tőle.

Hétfőn német órával kezdődött az iskolanap. Zorica képtelen volt félbeszakítani báli élményei elhadarását Mártának, s a tisztelgő felállás közben is, mozdulatlan ajakkal ugyan, ahogy ezt a hosszú iskolai gyakorlat kifejlesztette bennük, folytatta lelkendezését:

— És képzeld, akkor Tódorovics, tudod, az a lovas Tódorovics, aki a nyáron Belgrádban megnyerte az akadályversenyt...

— Vukmanovics, talán befogná a száját, ha én bejövök!?... — és Gót Bella erélyesen odadurrantotta az osztálykönyvet az asztalra. — Ne állítsa, hogy nem beszélt, ismerem ezt a hangtalansági trükköt!... Magyari elém!... — vezényelt pattogóan.

Mint egy komisz bakaőrmester! — villant Mártában a hasonlat, miközben kilépett padjából. — Vajon mit főzött ki?

Gót Bella nyomban tudomására hozta:

— Mutassa az engedélyét!

Márta eleven kérdőjellé görbedt.

— Az iskola engedélyét, hogy maga bálozhat! — süvített Bella. — Ne játssza itt a tudatlant! Hol az írás?!

— Nincs!...

— Nincs?!... — vijjogott diadalmasan a tanárnő. — Jól gondoltam! — Velem jön!... — s maga mögé sem pillantva, vitte Mártát egyenesen az igazgatói irodába. A leány megkísérelte, hogy magyarázkodjék, de Bella asszony beléfojtotta a szót:

— Ne magyarázkodjék! Nem érdekel!

Faltörő kosként rontott a munkájába mélyedő Mladenicának:

— Kérem, tanári tekintélyem követeli, az egész tanári kar tekintélye követeli, hogy elrettentő intézkedést hozzon!

A gimnázium igazgatója értetlenül vette le csíptetőjét, és rövidlátóan hunyorogva meredt rájuk:

— Intézkedést?... Miért?... — faggatózott elhűlve.

Gót Bella bosszúálló félistenné magasodott a kicsiny szobában:

— Ez a leány magaviseletével megrontja az egész osztályt! Ez a leány kutyába vesz mindent, ami szabály! Ez a leány a fertőző góc, ő teszi tönkre fegyelmező munkánk!

— De mivel?... Talán a tényállást?... — kísérletezett Mladenica a rejtély kibogozásával.

Bella úrnő végre kivágta ütőkártyáját:

— Tetten értem! Nem is tagadhatja! A szemem láttára dorbézolt szombat éjszaka a Sport-bálon!... Pezsgőzött! Engedély nélkül, érti, engedély nélkül! — izgalmában még a kötelező udvarias megszólítást sem adta meg az iskola vezetőjének.

Mladenica apás szigort kényszerített arcára, és csíptetőjét Mártára célozta:

— De, kislányom!... Valóban?...

— A pezsgő az igaz! Egy pohárral! — vallott csendesen Márta.

— Az engedélyről beszéljen! — harsogott Bella.

— Volt engedélyem!

— Hazudik!...

Mártát elöntötte a belső hőség. Még a keze feje is elvörösödött a láztól:

— Nincs joga ilyet állítani! — tördelte, megfeledkezve, hogy tanárnőjével áll szemben. — Volt engedélyem! — ismételte nyomatékosan. — Stefi néni adta!...

— Az is szabálytalan! — Gót Bella érezte, hogy diadalmaskodásában elvétette a tetemrehívást. s megpróbálta kiköszörülni a csorbát. — Miért nem az igazgatóságtól kérte, miért?

De Mladenica már sikeresen megszabadult az agyát foglalkoztató munka béklyóitól. és átvette a vallató szerepét. Behívatta Stefi nénit, aki vékony csontú madártestét meghazudtoló erővel kiállt Márta igazának védelmében.

— Én adtam... persze hogy én adtam! Különben is idejét múlta, ostoba adminisztrációs szokás! Évek óta nem akadt példa, hogy elmulasztásáért valakit is felelősségre vontunk volna! Az élet túlhalad az effélé vaskalapos szabályokon!

Márta néhány szelíd, korholó szóval szabadult az igazgatói irodából. Másodszor győzött Gót Bellával szemben, Mladenica

jóvoltából. ám tanárnője sarkvidéki jegességgé fagyó magatartásából kiolvashatta, hogy ez a győzelem végeredményben az ő veresége lesz, mert Bella ezután már nem nyugszik mindaddig, míg felül nem kerekedik.

Kétségbeesett buzgalommal tanulta Bella tantárgyát, Goethével aludt, Lessinggel ébredt, otthon csak németül volt hajlandó beszélni, s annyit el is ért. hogy Gót úrasszony példátlan rosszakaratával sem tudott noteszébe hármasnál gyengébb osztályzatot beírni. A villámcsapás és Bella győzelme olyan oldalról érte, amelyről legcsüggedtebb pillanataiban sem sejtett volna bajt. A félévi bizonyítványosztást követő két nap szünet egyikén a zombori olvasókör irodalmi estjén szavalta Adyt és Aranyt, tomboló sikerrel. Az öreg magyar parasztok a kezét, haját simogatták, olyiknak a könnye is csorgott a gyönyörűségtől, s oly melengető jó érzéssel utazott vissza Szabadkára, mint még egyetlen szavalóestjéről sem.

Két nappal később Stefi néni órájáról az iskolaszolga szólította ki, az irodába hívó paranccsal. Mladenica zaklatottan, ideges ujjakkal gyűrögetett egy újságlapot, a zombori magyar hetilapocska legfrissebb számát, Gót Bella pedig a lángpallosos arkangyal gránitszobraként ágaskodott mellette.

— Ezt nem lett volna szabad tennie! — mondta rekedten az igazgató, mikor jelentkezett nála. — Ez valóban súlyos szabálytalanság!

— Micsoda?... — meglepettségében képtelen volt többet mondani.

Mladenica szótlanul odatolta neki az újságlapot, a piros ceruzával bekeretezett, felkiáltójelezett cikkecskével, mely arról áradozott, hogy egy szabadkai hetedikes gimnazistalány személyében új szavalótehetség aratja sorozatos sikereit az *Ösvény* irodalmi délutánjain.

Nem volt miért és mit tagadnia, bűnösnek nem érezte magát, kertelés nélkül helybenhagyta az újságsorok igazát, és igazgatói megrovással tért vissza az osztályba, megtetézve a figyelmeztetéssel, hogy most már a legcsekélyebb vétsége is az eltávolítást vonja maga után. Mladenica vontatottan, darabos

erőszakoltsággal mondta el neki mindezt, szinte olyan módon, mint aki rákényszerül, mert nem tehet másként.

Hasztalan kísérelte meg magát fékezni, az osztályban sírógörcsöt kapott, mikor köréje tódultak a lányok, érdeklődve, miért hívták. Itatták, az arcát mosták, Zorica úgy kodácsolt körülötte, akár egy riadt kotlóstyúk. Padja körül tolongtak valamennyien, Kiss Jolán kivételével, aki szinte üdvözült mosollyal szőke hajfürtjei alatt, tüntető nemtörődömséggel hittankönyvét lapozgatta.

Pobuda tisztelendő úr bejövetele rebbentette szét a méltatlankodó, izgatottan hadaró, egymást túlkiabáló lányokat. A kövér, méteres derekú hitoktató hármas tokáján megvetés és kárhoztatás fénylett. Azzal sem törődött, hogy a másvallásúak még csupán felében-harmadában vonultak ki órájáról, nyomban megkezdte hitszónoki dörgedelmét a pokolravaló írástudókról, akik nem átallják átkos szenvedélyeikkel megfertőzni a papírt, s azokról, akik a parancsolatot semmibe véve, még kárhozatosabb módon, nemcsak olvassák, de szántszándékkal, a bűn leányainak csábjait is felhasználva, terjesztik a jámbor, tudatlan lelkek között...

Ó, nem nevezte meg a bűnösöket: Adyt és Mártát! Dehogyis nevezte meg! Csak ontotta magából a dagályos, cifrasallangú fenyegetéseket az örök kárhozatról, földi büntetésről, kevélységről, prédikálva az erényeket: az alázatosságot, a fensőbbség iránti tiszteletet, a parancsolatok iránti fehérlelkű engedelmességet. A bűnbánó Magdolna példázatát ezúttal nem húzta elő. Fele is eltelt az órának, mire befejezte hosszú lélegzetű fejtegetéseit, és ekkor leírhatatlan, utálkozó pillantást vetve Mártára, kidübörgött az osztályból, mintha nem tartaná méltónak a lányokat arra, hogy további jelenlétével megtisztelje őket.

Márta izgalma Poduba tisztelendő úr pörölycsapásnak szánt, képtelenül dagályos mondatai közben foszlányonként elapadt. Már csak azért nem emelte fel összefont karjáról fejét, mert attól tartott, hogy megelevenedése új tápot ad a fekete ripszbe öltözött hithirdetőnek igéi megtoldására.

Az ajtódurranásra viszont felpattant. Helyrerázta haját, összecsomagolt:

— Ezt pedig én nem csinálom tovább! — mondta higgadtan, hidegen. — Szervusztok!...

Nem habozott, a sűrűjének vágott. apjához ment.

Magyari szótlanul végighallgatta tárgyilagos beszámolóját.

— Hm... Adyért?

— Adyért! — bólintott erősítően Márta. — És Aranyért!

Apja ezt a két költőt becsülte legtöbbre a világirodalom valamennyi költője közül.

— Hát ez már sok a jóból! — állapította meg kurtán, és a kalapjáért nyúlt. — Várj meg, fiam!

Talán egy óra hosszat figyelhette az üzleti sürgés-forgást az üvegkalitkából, mire Magyari visszakerült, s karosszékbe ereszkedett:

— Nem kárhoztatlak! — mondta kisvártatva. — Gótot és Pobudát én sem nyelném sokáig. Vedd tudomásul, hogy félórája magántanuló vagy! De tanulsz, és továbbra sem ütöd az orrod a politikához?

Márta kezét nyújtotta az egyezségre.

— És az *Ösvény?*... — kockáztatta meg a kérdést.

— No, ha rosszat írsz, attól legfeljebb jámbor olvasók vesznek meg! — mosolyodott el Magyari. — Felőlem, ha Ottonak jó, ám gyakorold a stílusodat!

És kora délután Márta beviharzott a szerkesztőségbe, Ottó elé csapott egy halom fordítást, verset, miegyebet:

— Tessék! És nyugodtan írd alá a nevemet!

Ottó beletúrt a papírhalmazba:

— Mi az, kedvedért új iskolai rendtartást hoztak? — csipkelődött szeretettel.

Márta hűvösen fölényeskedett:

— Vedd tudomásul: úrinő lettem!

Mester erre már letette a ceruzát:

— Tehát baj van?!... Mondd, micsoda?

Magyari módján ő sem szakította félbe az elbeszélést, de

ahogy az bővült, fejlődött s közeledett lassan a végkifejlet felé, úgy színesedett a mosoly szeme körül.

Kettesben voltak, Lola a nyomdában járt, nem kellett feszélyezniük magukat.

Ottó a leány tenyeréért nyúlt, belecsókolt:

— Én sem tettem volna másként! — nyugtázta a történteket helyeslően. — De most, látom, sürgősen nagyobb lakásról kell gondoskodnom, mert nem lesz hová tennem úrinőségedet! — s szeméből egyszeriben úgy kicsapott a vágy, hogy érezhetően megperzselte Márta bőrét.

— Mire gondolsz?... — akaratlanul suttogásra fogta a beszédet. Lola visszatért, s kopogni kezdett az írógép. Ottó diktált, pillantása azonban Mártára tapadt letéphetetlenül, s mosolya izzóvá fényesedett.

Május elseje tündöklő napsütésében, az egész várost befelhőző, bódító akácillatárban tartották esküvőjüket.

Értelmetlen volt a további várakozás. Márta tanulnivalójával végzett a reggeli órákban, a szerkesztőségi munka is napjának valamelyes részét töltötte ki, viszont rövidesen belecsömörlött a „társaságbéli úrilány" átlagos tétlenségébe, mellyel idejét egyébként elüthette volna.

A majdnem szakadatlan együttlét Ottóval, a kötetlenség, egymás testi közelsége óhatatlanul fűtötte mindkettőjüket. Mindinkább nehezebbé vált félbeszakítani a futó csókokat, s Ottó ajka immár nemcsak száját kereste Mártának.

— Ez így nem megy! — zihálta egy április közepi alkonyaton, s remegő tenyerével végigsimította halántékát.

— De nem ám! — visszhangozta Márta helyrerángatva fehér selyemblúzát. — Bár nem vagyok tulságosan szemérmes, azert a mellékutcát még veled sem vállalom!

— Hát akkor?!... — a kérdésben reménykedés csillant.

— Semmi akkor!... Megesküszünk!

És mire Ottó voltaképpen végrehajthatta volna a hivatalos leánykérést, a maga rapszódikus módján kicsikarta a szülői beleegyezést, elhárította jajgató anyja valamennyi kifogását

az előkészületi idő rövidsége miatt, s úgyszólván befejezett tények elé állította a hüledezőket.

Apjával kurta volt párbeszéde:

— Nézd, apa — mondta irgalmatlan őszinteséggel, a vacsora utáni fekete süppesztő hangulatában —, vagy feleségül adsz Ottóhoz mihamar, vagy számolj vele, hogy a szeretője leszek! Ha odaadsz, szavamra, leérettségizem! Ha nem, akkor megszököm, még ha idebilincselsz is, és abból éktelen botrány lesz, gondolhatod!

— Ismerlek: megtennéd!... — válaszolt apja összeráncolt homlokkal, miközben Márta lélegzetért kapkodó anyját leste. — Te pedig ne kapj ezért szívgörcsöt! — förmedt rá a kellő pillanatban, megakadályozva az asszonyi érzelemkitörést.

— Meg én! — biztosította Márta rendületlenül.

— Hátha ultimátum — mosolyodott el végül Magyari, mintha szerfölött tetszenék neki lánya harciassága —, akkor jőjjön az a csibész!

A leánykérést csak két hét választotta el az esküvőtől. Két hét iszonyú felfordulás, melyet anyu rendezett, nappallá téve az éjszakát is.

Márta mintegy kívülről szemlélte a szakadatlan sürgés-forgást, holott ő volt a központja. Makacsul ellenállt minden rábeszélésnek, hogy fehérben, fátyollal, koszorúval esküdjék.

— Azt már nem! — ellenkezett sirdogáló anyjával. — Szűzi mirtusz és fehér liliom! No, más sem kellene még! Kosztümben esküszöm! Tudod te egyébként, micsoda megjegyzéseket tesznek az emberek a fehér menyasszonyi ruhára, ujjé, de milyeneket! Honnan is tudnád! Hát rajtam nem fog röhögni Szabadka sok mosdatlan szája, érted?! — s kiharcolta a sima fekete kosztümöt.

Az anyakönyvvezetőtől Ottó elhozta a diszpenzációt, a kihirdetés alóli felmentést.

— A paphoz viszont mindkettőnknek el kell menni! — jelentette be.

— Miért?... Én nem ragaszkodom az egyházi szertartáshoz! — ellenkezett Márta.

— De én igen!

— Te?!... — Márta elhülve bámult vőlegényére.

Ottó komoly maradt:

— Feltétlenül! Értsd meg, ebben az átkozott városban minden a külsőség. Ha esküvő, ehhez orgonazúgás, egyházi áldás kell! Aki nem így cselekszik, az magát zárja ki a nyájból, gyanus, fekete bárány, vagy legalábbis kárhozatos eszmékkel fertőzött. Mi pedig nem engedhetjük meg magunknak, hogy kiközösítettet, középkori leprásbeteget játsszunk, mikor pontosan az ellenkezőjét muszáj elérnünk. Nekünk ott kell lennünk mindenütt, ahol a dolgok történnek, áldozatok árán is. Ez nem elvfeladás, eszköz a cél elérésére! Még mindig nem érted?

— Értem! — hangzott az elgondolkodó válasz. — Szóval: nászinduló... Legyen!

A nagy parádés, zenés, misés esküvőn valóban a nászinduló zengett fölöttük a kórusról.

A gyűrűcserénél elszorult a szíve, és a szertartás többi része már csupán piros-arany gyertyalángos káprázatban hömpölygött tova a kérdés-feleletek és az ájtatos papi igék formájában. Felmérhetetlenül, szédülten boldog volt, s ha valaki kérdezi, tántoríthatatlan meggyőződéssel hitet tesz arra, hogy valaki egy hallatlanul szépséges dallam nélküli dalt trillázott a fülébe: ez történt, semmi más!

Voltaképpen odakünn a templomküszöbön eszmélt a való világra, mikor visszafogta lépteit a fényképezőgépek lencséi előtt.

Akkor is a férje tükrösre vasalt cilinderén bukfencező fények kötötték le figyelmét, s hallotta is, nem is, Ottó felszisszenését:

— Hü... hát ez meg micsoda marhaság!

Ottó szorítása azonban annyira gyötörte csuklóját, hogy kénytelen volt elfordulni a belső szépségtől.

Emberek tucatjai hemzsegtek néhány lépcsővel alattuk, mosolygó, ismerős, lelkendező arcok, rajtuk túl a tér virágpompába öltözött akácaival — és ott, túlnan, a közömbös

járkálókkal zsúfolt járdán meglelte Ottó ijedelmének eredőjét.

Ket rendőr karonfogva hurcolt egy vérrel telemázolt képű fiatalembert, a harmadik hátulról taszigálta, megakadályozva, hogy kaszáló lába harmonika módján összecsukódjék teste alatt.

— Szokolovics Jóska! — mormolta Ottó majdnem hangtalanul, de nagyon felindultan. — Persze, mindig a fegyelmezetlenekkel van baj!... Pedig neki is a szájába rágtuk, hogy a május elseje ezúttal belső ünnep, nincs nyilvános, pláne egyéni akció!

— Valami baj van? — hajolt közel apósa, látva Otto szájmozgását.

— Ugyan!... Mártának bókoltam!... — röppent az elterelő felelet, s folytatódott a kézrázás, hullottak az ünneplő csókok, kitárult a felvirágzott autó ajtaja. Mire Márta újból felnézhetett, Szokolovics Jóskát elnyelte a rendőrkapitányság ásító kapualja.

Öreg este volt már, mire úgy-ahogy fény derült Szokolovics esetére. Közelgett a szökés pillanata, az iramodásé a pályaudvarra, nehogy lekéssék az Orientet. A poggyásszal nem volt gond, Ottó kora délután előreküldette, s most csupán annyi hárult rá, hogy ügyesen fedezze Márta visszavonulását a magasra pendült kedvű vendégseregből.

A pezsgót töltögetve, egy szemvillanással elhúzta feleségét a viháncoló lányok közül. Sós Sanyi ugyanakkor, véletlenül elfedte vállával az utat, s Márta akadálytalanul elsurranhatott. De azért meghallotta Sanyi mondókáját Ottóhoz:

— Damjanovics már benn volt nála! Az a veszekedett suvölvény fényes délben fogta magát, felmászott a vasgyár kéményére, és vörös zászlót tűzött ki. Persze, mire leért, a fele rendőrség már várta...

A kiegészítő adatokat Matusevics Ankától tudta meg, útrakészülődés közben, a hálószobában, ahonnan anyját is kizárta, hogy ne itassa neki az egereket.

— Tudod, hogy Jóska apja milyen vad keresztényszocialista,

anyja pedig örökké a templomot búj ja... No, reggel otthon az a kölyök május elsejéről szájaskodott az öregével. Az eredmény az volt, hogy Szokolovics a borotvafenőszíjjal nekiesett Jóskának, mint azelőtt, mikor elcsavarogta a mindennapi ministrálást!

— És?... — Márta már a kalapját nyomta hajára a tükör előtt.

— És?... És ez a szamár, amolyan majd-én-megmutatom alapon előkerített egy vörös lobogót, s uccu, neki a gyárkéménynek!... Most tépheti a haját a vezetőség!

Márta rácsapott:

— A vezetőség?... De kicsoda?

Azt hitte, most majd mindenre fény derül, Anka sarokba szorítva megmondja, ki is, kik is vezetik az illegális munkát amely ugyan állítólag megszűnt a múlt nyár óta, de íme, kiderül, hogy van — és valakik vezérlik!

Ám Anka észrevette elszólását. Becsukódott, és különben is Ottó kopogott az ajtón.

Az óramutató azt jelezte, hogy az expressz Kelebiánál azóta átfutott a határon.

— Törődj a nászutaddal! — nevetett Anka, s csak úgy tenyérrel dobott utána csókot.

Egy órával később, a hálókocsiban, kinyíló szájjal, szomjasan, elsuttogta utolsó tudatos szavait:

— Fiú... oltsd el a lámpát!

13

Dubrovnik várfalai kibontakoztak a könnyű, opálos reggeli ködből. A hajógépek halk dobogással siklatták előre a gőzös testét az olajosan sima tengeren, melyet csak csipkényi fehér hullámfodrocskák borzoltak imitt-amott, s olykor azok is ringatózó sirályoknak bizonyultak. Túl a dús reggelin, az utasok a fedélzetre tódulva kémlelték a kikötőt. Márta Ottóba karolva fürkészte Fiumétől tartó útjuk vég-

állomását, a helyet, ahol két teljes hétig majd elvész számukra a mindennap...

Szemközt a hajóval egy motoros vágtatott. A gózös kéményén hármat bődült a kürt, a motoros a hajóhoz kanyarodott, és kisvártatva az oldallépcsőn néhány polgári- és egyenruhás férfi kapaszkodott fel: a révkapitányság, a kikötőrendőrség és szállodák emberei, hogy mire a kikötőbe érnek, már el is intézzék a hivatalos formaságokat, szabadjára hagyva tovább vendégeiket.

Az egyik hotelalkalmazott, két barna ruhás, dobozsapkás, csokortömeget cipelő boyjal a sarkában, nyomban neveket kezdett kiáltozni. Angol, francia neveket, távoli országok látogatóiét, és bókolva nyújtotta át a virágcsokrokat a jelentkezőknek.

Márta oda se figyelt.

— Téged keres! — bökte meg Ottó.

Valóban, az ő nevét, asszonynevét ismételgette az aranyzsinóros, admirálisszerű jelenség, egy kazalnyi pompázó fehér rózsacsokrot emelgetve.

Magához szorítva a harmatos friss virágokat, halk kis újjongással tépte fel a fehér borítékot: vajon ki köszöntheti itt őket ezzel a páratlan kedveskedéssel?

És neki is harmatcsepp telepedett pilláira, mikor átfutotta a szálló papírjára gondosan gépelt üdvözlő sorokat, melyeket Szabadkáról hozott el a sürgönyhuzal. Lola, Garai Lola...— és Márta egyszeriben felfogta, ki is lehet az a titokzatos férfi, aki miatt, a szállongó pletyka szerint, Lolának szakítania kellett mindennel, régi életével, szüleivel, azzal a millió kapoccsal, mely egy embert az otthonához rögzít. És azt is tudta, hogy ez a szakítás nem történhetett egy kitáruló, ígéretteljes jövendő reményében — csak reménytelenül, kilátástalanul, alázatosan meghajtott fejjel fogadva az elkövetkezendőket.

— Ez... inkább neked szól, Ottó... Szegény-szegény Lola!...

Ottó arca megrándult. Nem cáfolt, de nem is mentegetőzött. És éppen szótlansága bizonyította büntelenségét. Vetélytárs? .. Márta bizonyossággal érezte, hogy Lola nem volt, nem lehetett

vetélytársa. Áldozat inkább, akit a viszonzás ígérete nélkül tönkreperzseltek érzései... Hát nincs beteljesedés anélkül, hogy ezért valaki el ne kárhoznék?

Félelem legyintette meg. Lopva Ottóra pillantott. Mereven a partot fürkészte, s ekkor Márta engedelmeskedett gyerekesen babonás ösztönének. Kiszakított egy szál rózsát a csokorból, s az üdvözlő sorokkal együtt a tengerbe ejtette puhán, nyitott tenyérrel, hogy vigyék el a hullámok engesztelésként, bizonyítva, ő nem akart rosszat Lolának, ő nem vette el tőle Ottót... a sors... rendezte így!

Ettől a kissé vajákosízű áldozatajánlástól megnyugodott, és újra férjébe karolt, becézve simogatta, mintegy nyugtatgatva: semmi baj, hagyd el, ne gyötörd magad, hiszen te sem vagy oka!

Mire partra léptek valóban eltűnt közülük Lola árnyéka, s két héten át nem volt más többé mint harsogó, csiklandó napsütés, sós szél, aranyló, bársonyos homok a tengerparton, zöldeskéken zafírosodó víz, és boldogság... boldogság... boldogság!...

Utolsó dubrovniki vacsorájukra készültek. Márta magára felejtkezett a tükörben.

... Igen — megváltoztam! — tolmácsolta önmagának. — Külsőre ugyan csak a tekintete ragyog másként, mint eddig és a szája sarkába telepedett új vonás: a mindentudás áruló gödröcskéje. A külső változás tehát vajmi kevés! A belső változást sokkal nagyobbnak érezte, és ez az érzés valóságot takart: kiforrott ez alatt a két hét alatt. Nem voltak többé kósza, lázrohammal járó vágyai, vörösen eltévedő gondolatai, megzavarodott álmai. Egészséges nyugalom terpeszkedett el bőre alatt, amolyan ideg- és izomfeszítő várakozás, nekibuzdulás, mely örömmel lesi a feladatokat, mert erejét végtelennek érzi, kimeríthetetlennek, s nincs előtte megoldhatatlan!

— Varázsló vagy, Ottó! — kiáltott ki a fürdőszobából, de a kérdezősködésre már nem volt hajlandó megokolni, miért?

A vacsorát fenn a hegyoldalban költötték el, egy virágdzsungelbe rejtett kis vendéglőben. A terasz az ősi Raguza fölé könyökölt le magas sziklatornyáról, s számukra az orgona-

lugasban terítettek asztalt. A súlyos hófehér és lila virágok fürtökben hajoltak a damasztabrosz fölé, hullámokban árasztva a lassú széllel lopakodó illatukat. A tengerparti májusban vadul, szinte őrjöngve nyitották kelyhüket a nárciszok, ezerszínű jácintok, nászukat ülték az oleánderligetek, sárga porzós mirtuszbozótok és az aranygömbös mimózák. Az illat, amit az esti szél hozott, részegítőbb volt, mint a sziruposan ömlő dalmát cseresznyeszesz és a feketésvörös nehéz hegyi bor szédülete.

Ottó az utolsó kortyokat öntötte ki a szalmafonatos palackból. Mikor az üveg nyakán elapadt a bor, Márta hirtelen ötlet sugallatára magához húzta a férfi kezét:

— Öntsünk valóban tiszta bort a pohárba! — és rácsapott: — Ugye, te vagy az illegális szervezet vezetője!

Ottó nagyot szívott cigarettájából. A kicsiny parázs komolyra változott vonásokra világított, holott röpke pillanattal előbb mosolygott szívével-lelkével egyaránt:

— Öntsünk! — mondta mélyről fakadóan. — Az vagyok! Most már tudhatod, sőt tudnod kell! Tudnod, hogy mit vállaltál mellettem!

— Eddig is sejtettem! — Mártán, maga sem adhatta okát, miért, ideges borzongás futott végig. — Senki sem vallott színt a többiek közül, de annyi volt az apró jel, annyi...

Felnevetett:

— Végeredményben: furcsa... te és én... forradalmárok! Az ellenkezője lenne az indokolt! Hát akkor.. miért?

Ottó amolyan beidegzett mozdulattal körülnézett, mielőtt felelt volna. Pincér nem volt a közelben, s a többi vacsorázólugas is oly távol esett, hogy a hangok csak duruzsolásként szűrődtek hozzájuk.

— Miért?... Én, úgy vélem, mindnyájunk emberségéért! A százmilliók emberségéért! Saját szemeddel láttad kinn a falvakban, a szakszervezetben Szabadkán, hogy áhítják a betűt, a szellemet, a szépet... hogy ízlelik a szabad gondolatot, hogy csillan fel a szemük, amikor kitárul előttük a horizont... És mily kevés jut nekik mindebből. Az egész azoknak kínálkozik meddőn, akik már megcsömörlöttek tőle, akiknek mindebből

semmi, csupán a tárgyi élvezet kell: az izgalom; a szemek, az érzékek, a gyomor és az íny izgalma. És nekik szolgál minden, mert övék a mai társadalom alapja, a pénz. A többieknek, az éheseknek, a sóvároknak még a maradék salakja sem juthat az epekedésen, a hasztalan vágyakozáson kívül. Ha így marad: elpusztul minden, amiért érdemes élni: kultúra, civilizáció. Elpusztul, mert túlérett, mert csupán keveseknek szolgál. Hát ezért... hogy megújuljon az élet, tespedés helyett végre elkövetkezhessék a pezsdülés, az emberiség szabad, bilincstelen élete... Kell ennél egyéb megokolás?

Lázas túlfűtöttséggel beszélt, a próféták hitével, a meggyőződésesek megdönthetetlen érvelésével:

— Én hiába osztanám szét a magamét vagy az apámét, homokszemnél is kevesebb ebben a szörnyű, határtalan sivatagban, ami a mi, mostani társadalmi rendszerünk. A rendszert kell megváltoztatni, alapjaiban... Újat építeni... Újat: forradalommal. De ez nem megy egyik napról a másikra. Lépésről lépésre, kemény, nehéz munkával lehet csak előrejutnunk. Nagyon nehéz munkával. Amikor az államvédelmi törvény a legális pártmunkát lehetetlenné tette, úgyszólván egyetlen pártszervezet maradt harcképes: az egyetemi ifjúságé. A többit felgöngyölítette a rendőrség, vagy vezetők híján, szétesett. Ebből a kicsiny magból sarjadt azután újra a mozgalom, s jutottunk el oda, ahol most tartunk. Oda, hogy már behálózzuk az országot, és eredménnyel harcolhatunk a pillanatnyi célért, a munkásság anyagi, társadalmi és politikai megerősítéséért. Mert a végcél, akár ne is mondjam, nem ez. A végcél: a szocialista állam...

Váratlanul elhallgatott.

Felemelte a karcsú borospoharat, s úgy kémlelte, vizsgálgatta az ital feketésvörös szikrázásait, mintha más sem érdekelné a világon.

— Hát így... — mormolta azután nagy sokára.

Márta szakadatlanul, igézetten nézte, nézte.

— Az igazságról nem is szóltál — fűzte hozzá a maga szavait. — Az igazságról... Hogy többé ne legyen hazugság, sehol,

sehol... Sem könyvben, sem szóban... sem történelemben, sem az életben... Mert én ezért... Ezért...

Ottó felállt, a korláthoz lépett. Márta követte.

A telehold terítette rá langyos fényét a végtelenségre, s a mélyben, alattuk, számolhatatlan szikrázó mécsest gyújtott ki a tengeren. Sziporkázott, tündöklött az Adria, s a szazados bástyatornyok árnyéka kaparászó, kapzsi ujjként nyúladozott be a vízre, mintha össze szeretné gyűjteni ezt a ragyogást.

Távol, lenn a láthatár alatt azonban elfakult a csillagok tündöklése, komorrá sötétedett az ég kárpítja s vörhenyes villámok lobogtak szakadatlanul. A város, Dubrovnik-Raguza, még nem sejtette a közelítő vihart. Az élénkülő szellő tánczenét dobált, kacajokat sepert, a vendégsereg vígadt, mulatott.

— Figyeld! — szorította magához Otttó feleségét. — A láthatár alatt már dübörög, süvít, pusztít... Mi még nem érezzük. Nem félsz?... Kitartasz?... Kitart... a szerelmed?

Márta hozzábújt. Álmodott inkább, mint beszélt:

— Szerelem?!... Az el is múlhatik!... De én esküdtem: jóban, rosszban, mindhalálig!... Esküdtem!... Mindhalálig!... Majd meglátod, ha jön a vihar!

Lassan sétáltak le a szerpentinen, át meg átkígyózva a bomlottan illatozó virágligeteken. A város fényei kiterebélyesedtek ugyan, de a világosság mégis egyre csökkent, mert a vihar fekete palástja hovatovább beterítette a teljes égboltot. A port, szemetet kavaró első szélroham valósággal beseperte őket a szálló kapuján.

Márta a gondosan zárt ablaktábla mögül nézte az üvöltő fergeteg tombolását. Sírt, jajgatott, fütyült a szél, belemarkolt a ciprusok haragoszöld koronájába, s kétrét görnyesztette törzsüket, felhőkbe tépte, szórta egyúttal a virágzó narancs édesen lágy szirmait is.

Valahol messze vészkürt üvöltött künn a vizen, és nyomasztóan dörgött a hullámverés a partoldal bazaltkockáin.

— Furcsa érzés, így, biztonságból figyelni a pusztulást! — mormolta Márta elrévedve. Ottó cigarettájának parazsa ott

izzott mellette, visszaverődve a feketére fakult ablaküvegen. Észre sem vette, mikor húzódott mellé, de most jó, bátorságosan jó volt tudni, hogy érintésnyi közelben van, karjába lehet kapaszkodni, ha túl fényesen villámlik vagy veszekedetten csattan a mennydörgés...

— Biztonság!... — férje valahogy mérlegelni látszott a kifejezést, mintha erejét próbálgatná, tartósságát, szilárdságát, értékét: vajon nem pattannak-e el belső szálai, ha hirtelen megterhelik, s nem hullik-e szilánkokra, ha pöröllyel ütnek rá... — s ösztönösen kibukott ajkán a magyarázat: — Tudod, a magunkfajta biztonsága addig tart, amíg környezete életét éli. Ha olyan, mint a társasága átlagembere, ugyanazokkal a hajlamokkal, szokással, viselkedéssel. Ha különcködik, ha túlságosan egyénieskedik, már baj van, akkor felfigyelnek rá, fürkészik, ösztönösen gyanakodnak, és könnyen kimondják rá az ítélet: más mint mi! — ...Más mint a többi! Gyanús!... És ettől a meghatározástól már csupán egy kurta lépés a másik: veszedelmes!... Úgy bizony! Az álruhás, álszakállas, bujkáló illegális forradalmi munkás kora lejárt... Ma már nem lehet rejtekhelyről rejtekhelyre osonni, az éjszaka sötétjében titkos konferenciákat tartani, és surranva, lappangva állni odább, legfeljebb — a regényekben! A magunkfajta, modern forradalmi munkás azt teszi, amire képessége elhívatja, fogaskerékké válik az élet gépezetében, külsőre nem elkülönül, hanem hasonul a többihez, az átlaghoz. Hétköznapi módon végzi, amit kell — nem kalandozik idegen területekre, a maga mezsgyéjén belül veti el a magot. Ez a biztonság titka. A biztonság viszont a sikeré! Ezt ne feledd soha! Rendkívüli körülményeknek, nyomasztó, kikerülhetetlen eseményeknek kell bekövetkezniük, hogy ezt az elvet feladd! A nyílt harcnak!

— Ez az elmélet! — Márta közben szakadatlanul a tomboló fergeteget bámulta. — Elmélet!... De hogy fest ez a mi esetünkben? Gyakorlatban?

— Úgy, hogy én újságot írok, és irodalmi esteket rendezek, hogy több előfizetőt szerezzek a lapomnak... És úgy, hogy te viszont egy jó közepes jövedelmű újságíró feleségének az éle-

tét éled. Egy szabadkai fiatal úriasszonyét!... Úriasszonyét, akinek valamicske irodalmi ambíciója is van, de mellette kacérkodik a szavalóművészettel, és még nem döntött, melyiket választja. Közben táncol, vendégeskedik és vendégul lát, és szót sem ejt politikáról. Ha valaki pedig tapintatlanul leánymúltja egyes viszontagságaira céloz, nevetve mondja: „Gyerekbolondság! Politika?!... Ugyan, kérem!" — és gyorsan áradozni kezd a legújabb párizsi divatról, vagy lecsepüli legjobb barátnőjét!

Márta felkacagott.

— Izgalmas játékot ajánlasz! Kedvemre való! Tudod, mindig szerettem játszani! Nos, most majd kiderul, vajon tehetséges színésznő vagyok-e?

— Igyekszem jó rendeződ lenni! — Ottó hangja változatlanul komolyan csengett. — A cél nem tűri a kontárkodást!... Vagy-vagy! A végszót sohasem lehet megismételni, s nem lesz súgó, akire támaszkodj! Ha sor kerül rá, magadnak kell cselekedni, habozás és kétely nélkül! Így is vállalod?

— Így is!... — A narancsvirág megejtő illatának bűvöletében azonban félbeszakították a jövendő holnapok komolyságának idézését, hiszen utolsó napos nászutasok és boldogok voltak...

14 A ház, új otthonuk a Pétervárady utcában fák, bokrok lombsátora mögé rejtette tágas szobáit. A zöld levélfüggöny résein itt-ott kivillogtak az ablakok, különben mi sem árulta volna el, hogy emberi élet lappang a kert mélyén, oly zavartalanul fütyögtek a madarak, brukoltak a gerlék fészkük rejtekén.

Mire megérkeztek, minden a helyén volt. Lola és a többiek a homlokzat két elülső szobáját mintaszerű szerkesztőségnek rendezték be. A széles, teremszerű előszoba elválasztotta a lakástól, mintegy határvonalat alkotva a hivatás és a magánélet

között, s a párnázott ajtók felfogták a látogatók beszédmorajá-
Lola írógépének szakadatlan kopogását, a telefoncsöngést.

Mégis távoli írógépzörej ébresztette fel Mártát otthoni asszonyéletének első reggelén. A sarkig nyitott ablakon húzódott be, a kert felől a májusi délelőtt melegével együtt. Ottónak hűlt helye volt, a szerkesztőségben már javában folyt a munka. Félig ébren, félig álomittasan ismerkedett környezetével. Szokatlan volt, hogy fehér lakkos éjjeliszekrénye helyett órája alacsony asztalkán ketyeg, hogy kezének nem akad hely az ágytámlán a reggeli nyújtózkodás gerinchúzó gyönyörűségéhez, egyszerűen azért, mert nincs támla ezen a modern, pamlagszerű fekvőhelyen. Idegenkedését végre az oszlatta el, hogy a falon felfedezte otthoni szobája kedvelt díszeit, régi olasz rézkarcait. Nagyot sikkantott maradéktalan jó érzésében. Hangoskodására megkoppant az ajtó, s Ila, régi „házibútoruk" dugta be bizalmasan vigyorgó, kontyos fejét:

— Jó reggelt, nagyságos asszony! — köszöntötte kuncogva. Úgy adta meg néki új „rangja" tiszteletét, mint valamely elismerést, többletet, szemben a régivel, amely nem is rang volt, csupán állapot: a gyermekből felserdült leány felemás helyzete, akit ugyan többé nem nagyon illik tegezni még annak sem, aki valaha önkezével fürdette, de kisasszonykának szólítani éppúgy nem lehet, mert ez már idegenszerű, s így nem marad más hátra, mint a megszólítás makacs, furfangos megkerülése... No, de ha egyszer bekötötték a fejét, ha már asszony, az más!... Helyét, megszólítását szigorúan meghatározzák a szokások, ez tiszta sor: mindenki tudja, hová állítsa!...

Márta mindezt kiérezte a köszöntésből, s még jobb kedve kerekedett. Villámgyorsan rendbe hozta magát, és beviharzott a szerkesztőségbe, nyakába esett Lolának, és elfészkelődött az üresen álló íróasztal mögött. Ezt is otthonról hozatta el, és most becézve simogatta az asztallap mély rovátkáit, melyeket gyerekkorában faragott bele tollkésével. A zöld itatóstömb, a furcsa ábrákba összefutó tintapecsétek hangulati elemei visszaadták biztonságát, mely valahogy a küszöbön kívül maradt, mikor kinyitotta az ajtót.

... Mert hát semmi más nem történik — vitázott hangtalanul önmagával —, mint hogy ezután nemcsak dolgozatot fogok írni ezen az asztalon, hanem egyebet is... Sok mindent, amit nem a tanárok osztályoznak ezentúl.

— Újjé, lámpalázam van! Adjatok gyorsan valami munkát, hogy elmúljék! — panaszkodott félig-meddig komolyan, félig tréfásan, és mohón kapott a nagy csomag korretúraív után, melyet Ottó nevetve dobott oda neki a szomszédos asztalról.

Így kezdődött el asszonyélete, majdnem olyan szigorú órabeosztással, akár az iskolában. Délelőtt a szerkesztőség. ebéd után tanulás, készülés a vizsgára, esteledés felé pedig a kötelező látogatások csakhamar robotosnak érzett végtelen sora. Sohasem gondolta volna, hogy kettejüknek annyi sok barátja, közeli ismerőse van, mint ahanynak nevét papírra vetették, mikor összeállították azok névsorát, akikhez elkerülhetetlenül látogatóba kellett menniük, betartva a város íratlan és megszeghetetlen társasági szabályait. Aztán pedig elkövetkezett az első családi ebéd mérhetetlen izgalma, az első családi ebédé, melyen ő ült a háziasszony helyén, s a vendégek, Ottó és saját maga hozzátartozói, akik eddig gyermekként kezelték, most úgy adták meg neki a tiszteletet, mint az egyenrangúnak, egyívásúnak szokás.

— Az volt az érzésem, hogy csak most fogadtak be a felnőttek sorába! Csak most, hogy kijár nekem a háziasszonyi hely az asztalfőn! — panaszkodott tréfásan, kétségbeeséssel vegyes bosszankodással, mikor késő délután kettesben maradtak a feldúlt csatatérszerű asztalnál, a kiürült borospoharak, a kávéüledékes csészék s a tortamaradványok kiábrándítóan józan társaságában. — Hát eddig talán nem ugyanaz az ember voltam, mint aki most vagyok!

Ottó csak magában mulatott felháborodásán, kívülről komoly maradt:

— Barátom, egyik óráról a másikra nem fogod megváltoztatni a megcsontosodott szokásokat! — mondta csitítóan.

— Majd, majd!... Egyszer ez is elkövetkezik!

— Majd?... Mikor? — pattant fel felesége. — Ha elképze-

lem, mennyi lélek nyomorodott meg és fog még megnyomorodni ilyen hülyeségek miatt, belefájdul az epém! Hát mikor: mondd?

— Nem vagyok jós! — vont vállat Ottó. — Jön, közeledik, s egyszerre itt terem. Holnap ... tíz év múlva ... Előbb, később? Oly sok az összetevő, a külső körülmény, hogy nem lehet a naptárra bökni, és kijelenteni: ekkor és ekkor ... biztosan ekkor! ... De hogy egyszer robbanni fog, amikor a körülmények erre megérnek, az bizonyos! Várj, és dolgozz!

Hát munkában nem is volt hiány! Az *Ösvény* egyre többet követelt. Legálisan, de kifürkészhetetlen illegális utakon is folytonosan érkeztek a testes könyv- meg folyóirat-csomagok, melyeket haladéktalanul fel kellett dolgozni, értékelni, szemelvényeket szedni belőlük, halkabbra fogni olykor a hangjukat, szelídebbre vádló szavukat, de mégis úgy, hogy az emberek a sorok mögül is kiérezzék az igazat. Ezt a szerepkört sajátította ki magának majdnem teljes mértékben Márta a munkatársak hallgatólagos beleegyezésével. Fordított, írt, átszabott, kurtított vagy bővített, s ha nagyon megérett benne, megírta soron következő versét. Szinte érverésén érezte, de látta Ottó szemében is, hogy új élményei megérlelték, hogy kezdi levetkezni szertelenségeit, s amit most papírra vet, a rímesen összecsengő sorok, már nem a lázas, vajúdó keresés olykor céltalan termékei, hanem a belső élmény mondanivalóvá kovácsolódó tudatos kifejezései.

Szép szavak írása és szép szavak tolmácsolása! Versmondása is elmélyült. Valahogy átfűtöttebben, új értelemmel mondotta az addig már számtalanszor tolmácsolt költeményeket, bujkáló új színeket, hangulatokat fedezett fel bennük, s ámulva tapasztalta, hogy nemcsak maga érzi az áradó érzések mámorát, hanem át is tudja adni őket a hallgatóságnak.

Egy ilyen versmámoros szabadkai irodalmi est után ment vizsgázni a hetedik gimnázium anyagából. A régi vizsgaláz, mely óhatatlanul elővette, mióta csak először beült az elemi iskola padjába, ezúttal nem jelentkezett torokszorító izgalmával. Úgy foglalt helyet a vizsgabizottság előtt, mintha társa-

dalmi látogatást tenne valahol. Dolgozatai jól sikerültek es most, hogy szóban is számot kellett adnia tudásáról, a szorongásnak még csak árnyéka sem kerülgette. El sem harangozták a delet, máris túl volt az egészen, s utolsó éves gimnazistaként lépte át az iskola küszöbét.

Ottó a Jugoszláv Távirati Iroda, az Avala szabadkai szerkesztőjének társaságából integetett feléje az Arany Bárány teraszáról.

— Asszonyom, tegnap hallottam szavalni! — bókolt a cigányosan fekete, nyurga legény. — Halálos vétek, ha nem csíszolja tovább tehetségét! A férje helyében, házasság ide, házasság oda, én valamelyik elsőrendű akadémiára küldeném magát, hadd vegyék jó kezekbe, hámozzák ki lappangó tudásából mindazt, ami most még rejtve marad... Elküldeném biz' én!... Tegnap óta mindenfelé ezt szónokolom, ha megfelelő hallgatóságra akadok. Azt szónoklom, hogy Mesterné...

— Ugyan, hagyja abba! — tapasztotta Márta tenyerét a szerb újságíró szájára.

— Miért, nem is olyan elvetendő ötlet!? — tiltakozott Ottó váratlanul. Márta nem tudta mire vélni, valahogy nem is firtatta később, s benne jártak már a nyárban, mikor egyszerre újra szőnyegre került.

Szaharai hőség gyötörte a várost, még ahhoz is túlságosan meleg volt, hogy kibumlizzanak a lassan döcögő ócska villamoson a palicsi strandra, s Márta rászánta fejét, hogy megkísérli saját módján rendbe tartani Ottó könyvtárát, mert a kötelek szalmakazalos rendetlenségben halmozódtak a polcokon.

A besötétített, hűvös szobában kellemesen telt az idő a babrálgatással, míg Ottó rá nem nyitott. Mikor meglátta, mit művel a felesége, felszisszent:

— Jézus Mária, mit csinálsz!? Úgy felforgatsz mindent, hogy soha többé nem ismerem ki magam... Hiszen szétdobálod az egymáshoz tartozó köteteket is!

Márta értetlenül méregette a kezében tartott két könyvet. Az egyik egy Zola-regény volt, a másik Balzac műve.

— Ezek szerinted összetartoznak? — hüledezett.

— Hát persze! — Ottó kivette kezéből a könyveket, s fellapozta a Zola-kötetet. Csupán az első ív szólt Párizs gyomráról, a második már valami sűrű nyomású, elütő szöveget mutatott. Az egyik mondatból Lenin neve szökött Márta szemébe. Ezek után nem kellett túlságosan sok találékonyság ahhoz, hogy megértse, az ártatlan francia fedőlap alatt illegális politikai anyag rejtőzködik.

— No, látod! A folytatása pedig a Balzac-kötetben van. Ha szerteszórod, hogyan találom meg, mi? — hűtötte le Ottó rendcsináló vágyát végleg, miközben eredeti helyükre rámolta a leszedett köteteket.

Hirtelen támadt izgalmában, hogy Márta csupa jóakaratból feldúlja a könyvek gondos és gondozott rendetlenségét, jó időre elfeledkezett arról, mi hozta feleségéhez. Már ebédhez készülődtek, mire ismét eszébe jutott. Zsebéből egy gyászjelentést halászott ki. Egy ismeretlen, soha nem hallott könyvkereskedő családja tudatta Budapestről, hogy a név tulajdonosa elköltözött az élők világából.

Márta értetlenül forgatta a gyászkeretes papírlapot:

— Mi ebben az érdekes? — tanácstalankodott. — Miért mutatod?

— Tőle kaptuk különböző úton-módon a magyar és a csehszlovákiai anyagot! — világosította fel Ottó, erősen töprengve. — Úgyis mondhatnám: ő volt az összekötőnk. És most: fuccs, a szál megszakadt!

— Össze kell kötni! — vont vállat Márta.

— No persze! De ezt én nem tehetem! Igen számos ok késztet arra, hogy én most jó ideig ne utazzam Magyarországra. És csak belső ember mehet, olyan, akire életünket is nyugodtan rábizhatjuk, akinek indokait készpénzként fogadják el a leggyanakvóbb rendőrök is.

A leves kihűlt tányérján, mire rálelt a megoldásra:

— Hiába, nincs más kiút! Néked kell menned! — bólintott felesége felé. — Az ürügy ragyogó! Felvételi vizsgát szándékozol tenni a budapesti Színművészeti Akadémián. Az az Avalás fiú úgy telekiabálta a várost tehetségeddel, hogy néked tanul-

nod kell, nem szabad parlagon hevertetni képességeidet, senkinek fel nem tűnik, ha útlevelet kérsz ezzel a megokolással.

Márta is félbehagyta az evést:

— Komolyan beiratkozzam? — érdeklődött kipirultan, felajzva.

— Természetesen! Ha meglobogtatod a felvételi jegyed, annyiszor utazhatsz, amennyiszer kedved tartja, és legfeljebb azt jegyzik meg rólad, hogy bizonyára felcsíptél az Akadémián egy csinos férfikollégát... — magyarázta jókedvűen Ottó. — Benne vagy a dologban!?

— Nyakig! — nyugtázta Márta egyetlen szóval az ajánlatot. — Akár már holnap indulok!

Három nap múlva valóban el is utazott. Az útlevélosztály vezetője, aki évek óta savanyodott Szabadkán, holott szíve Zágráb felé húzta, udvariasan fogadta kérelmét.

— Már hallottam, hogy az Akadémiára készül! — jegyezte meg jól értesülten, önkéntelenül alátámasztva Ottó megjegyzését az Avala szerkesztőjének hírveréséről. — S huszonnégy órával később kikézbesíttette lakásukra az útlevelet egy névjegyre vetett szerencsekívánó levélke kísérletében.

— A Hungáriában szállsz meg — adta az utazás előtti vacsoránál Ottó a végső elirányítást. — A Ritz túl hivalkodó, túl divatos, a Vadászkürt pedig nagyon csendes ahhoz, hogy ott tanyázz. A Hungáriában viszont úgy jössz-mész, ahogy akarsz, az látogat meg, akinek tetszik, nem kelt feltűnést a nagy forgalom. A szobádat sürgönnyel megrendeltem...

— És azután?...

— És azután — vette át Ottó Márta szavait —, azután majd felkeres egy régi cimborám, egy pesti újságíró... A többit én sem tudom...

— A neve?... És milyen?...

— Szilvágyi... — Ottó elmosolyodott, mintha belülről csiklandoznák. — Ne vágódj hanyatt, ha találkozol vele. Külsőre amolyan jól fésült szalonbetyár. Úgyis mondhatnám, hogy olykor veszettül fölényes és tenyérbefutóan pimasz. De... biztosíthatlak — ebben az esetben csalóka a látszat...

Márta hümmögött:

— No, szép kis farkasok közé küldesz! — kuncogott végül elégedetten. — És ha megesznek?

— Remélem, kemény falat vagy! — válaszolta férje, de mintha azért csengett volna hangja mélyén valami féltésszerű visszhang.

Ez csengett újra Márta fülében, mikor kihajolt a lassan gördülni kezdő expressz fülkeablakából. Elkapta Ottó kezét:

— Ne félts!... Csak te... egyedül csak te!... — hadarta kigyúlva, s nem engedte el ujjait. A mozdony rándítása szakította el őket egymástól.

Estére már a Hungária puha szőnyegébe törölte a szabadkai port cipője talpáról.

Éppen ruháit aggatta a szekrénybe, mikor megcsendült a telefon:

— Szilvágyi... — mutatkozott be az ismeretlen hang. Enyhén raccsolt, kicsit talán keresetten is, és mondatai azt a jólfésültséget idézték, mellyel Ottó jellemezte. — Szolgálattételre jelentkezem. Mit szólna egy pohár vacsora előtti italhoz?

Márta fáradtságán felülkerekedett kívácsisága:

— Húsz perc múlva... Megfelel?... — kérdezte. — Hol és hogy lelem meg?

A hang tovább raccsolt:

— A bárban... Jelenleg én vagyok itt az egyetlen monoklis majom, tehát nem kerülhet el! De ha időközben meg is szaporodnánk, az asztalomon két teli poharat lel, holott egymagam búsulok, és különben is óvatosságból magammal hoztam az *Ösvény* legújabb számát. Hát keresse az *Ösvényt*, ha másként nem talál... De hamar jöjjön, mert még kompromittálom magam azzal, hogy a bárban szépirodalmat olvasok!

És első benyomása pesti „őrangyaláról" a vártnál is roszszabb volt. A két teli pohár s az *Ösvény* valóban könnyen nyomra vezette, noha mire leért, estére öltözve, a neonfénytől kéklő bárban nyüzsgött a sok vendég. A szabadkai lappal és a két cseresznyevörösen csillogó pohárral megjelölt asztal mögött egy hátranyalt szőke hajú, a borbély kése alól fris-

sen kikerült szmokingos férfi ült, arcán oly mérhetetlen unalommal, mintha egy világundorral telített, hóbortos angol klubból csöppent volna oda.

— Nincs rossz ízlése Ottónak! — mondta a kézcsók után bókolóan. — Igaz, mindig szerette a fiú az extra klasszist! — és már emelte is a poharat! — Magára!... — s úgy mérte végig Mártát tetőtől talpig, hogy az volt az érzése, vásárra felvezetett eladó lóként mérlegelik. — Közfeltűnést fogunk kelteni, ha holnap délben végigsétálunk a korzón — s már pattintott is a bárpincérnek! — Még két Martinit!

— Ez az egész programja számomra? — Mártát élesre hangolta a nyegleség, az egész légkör, a semmittevésnek lázas tevékenységgé való álcázása, melybe a bár italozói burkolóztak. — A korzó?... Semmi más?... — s magában már-már levonta a következtetéseket Ottó véglegesen rossz ítélőképességéről, legalábbis ebben az esetben.

Szilvágyi lustán elmosolyodott, és addig semmitmondó tekintete mélyén, mintha a humor és kötözködés parányi szikrája lobbant volna.

— Miért? — dobta vissza a kérdést vontatottan, mint akinek fáradságába kerül a beszéd. — Egyelőre ez is elég dús program. Aki nem megy délben végig a korzón, az ebben a városban nem számít embernek. No, és ez magára nem is veszélyes, legfeljebb reám. Mert ha én magával holnap ott megmutatkozom, holnaputánra valamennyi szerkesztőségben tudják, hogy új csillagot fedeztem fel, és maga valószínűleg máris a barátnőm! Láthatja — a kockázat az enyém!

Márta elkapta Szilvágyi pillantását, melyben únott képével teljesen ellentétes, éber, figyelő, gúnyos jelzőtűz táncolt. — Ez az ember álarcot visel, és úgy játssza szerepét, mintha bőrére szabták volna!... — és ekkor már könnyedén vágta vissza.

— Kockázat nélkül nincs siker! Ennyit talán megérek!

— Fogadja elismerésem! Ezt a labdát jól lenyeste! — most már nem gúnyolódott, nem is raccsolt, a hangja tiszta, kicsit érces mellékízű férfihang volt, s az addig tüntetően dombo-

rodó címeres pecsétgyűrű is, mintha valahogy mellékes kellékké szürkült volna kezén. Ismét mosolygott, de amolyan kisfiúsan, a cinizmus nyoma nélkül. — Akkor talán induljunk vacsorázni! Ígérem, nem fogom éheztetni!

A közjáték csupán másodpercnyi volt, mert a pincért már újból raccsolva szólította, a számlára tüntetően oda sem nézett, a pénzt mintegy undorodva pöccintette az ezüsttálcára.

— Cheerio!... — vetette oda a divatos köszöntést egy reájuk feledkező féltucatnyit számláló férfitársaságra, és valóban pimasz mellékzöngével súgta kimenet társnője fülébe:

— Az a hat lovag már kovácsolja a maga jo hirét!

Odakünn vacsoráztak a virággal zsúfolt Duna-parti teraszon, nehez ezüsttálak és szikrázó kristályok között — nesztelen leptű pincérek fekete árnyaitól kiszolgálva, miközben a mesterséges babérlugasból az öreg Magyari csodálatos húrú hegedűje zengett. A hold tele képpel nevetett az égbolt menynyezetéről, a vén citadella a Gellérthegy ormán talán a világ legszebb tájképét keretezte be, egybefogva az Erzsébet-híd légiesen karcsú íveit a Duna nesztelenül sikló olvasztott ezüst hullámaival.

Szilvágyi mindenkit ismert, mindenkire volt néhány szúró, maró, epés megjegyzése; „vesézett" jó pesti szokás szerint. kinek mennyibe kerül havonként a barátnője, és mekkora botrányt csapott az ismert bankvezér felesége, mikor rajtakapta férjét a saját unokahúgával... Más témája sem akadt a vérlázítóan szennyes, buja pletykákon kívül. Egyetlenegyszer zökkent ki a maga teremtette szerepből. Akkor, amikor a főpincér lángpallosos kerubként útját szegte egy rongyos virágárus kislánynak a bejáratnál.

— Hát igen, vígan megyünk tönkre! Hogyan is zavarhatná meg a húszfilléres gond az ötvenpengős étvágyat! — mormolta szinte önmagának inkább, mint Mártának, aztán gyorsan a poharáért nyúlt. mintha keserű ízt kellene leöblítenie.

Már réges-rég elváltak egymástól, és az asszony az erkélyről habzsolta szomjasan a holdfényes Duna tündéri látványát,mikor váratlanul felmerült benne az órák óta tudat

alatt keresett párhuzam, hasonlat, kihez is mérje, szabja Szilvágyit... Ribarics, persze, Ribarics!... A fiatal, dúsgazdag belgrádi ügyvéd... és a divatfi, szalonbetyár pesti újságíró, akit nem érdekel más, mint a felszín, a nők, a pletyka és egy pohár száraz Martinii... mintha egy tőről metszették volna kettejüket... és bármily távol élnek is egymástól, a közös tő piros fonala összeköti őket... össze... Összekötő?... Szilvágyi lenne az összekötő?! Ez az ember tudná azt, amit Ottó sem tud; azt, hogy a szükséges illegális anyag honnan jön, kitől, és merre megy? Még gondolatnak is bizarr volt az elképzelése. Mégis minduntalan visszalopakodott, s végül is elűzhetetlenül egybeforrott új ismerőse férfidivatlapból kivágott figurájával.

Másnap Szilvágyi már kora délelőtt jelentkezett. Néhány könyvet és jegyzetet rakott ki elegáns aktatáskájából.

— Ezeket sürgősen nézze át! — tanácsolta nemtörődömül, csak úgy mellékesen. — Elősegítik vizsgáját. Verseket biztosan tud határszám, tehát ne drukkolja halálra magát!... No, jön a korzóra?... Egy órakor várom az előcsarnokban.

Nyakig merült a jegyzetekbe, s hamarosan meggyőződött, hogy két-három nap untig elég lesz a felkészülésre, s bőven marad ideje igazi céljára, az összeköttetés újbóli megteremtésére. És a szoba csendjében, a gondolkodásra késztető egyedüllétben meddő töprengés kezdte gyötörni: a hogyan és miként kérdése. Bárhogy is latolgatta az eshetőségeket, egy tapodtat sem jutott előre. Végül is ráötlött, nincs más teendője, mint várni, várni, mígnem a háttérben folyó történések következtében rákopog valaki, és tudtára adja a szükségeseket, amint Szilvágyi állított be az imént az akadémiai vizsga jegyzeteivel. Leszűrte a következtetést; ő sem egyéb ebben a játszmában egy figuránál, akit előre meghatározott feladattal bizonyos helyre állítanak, aztán magára hagyják, mert majd színre lép egy másik figura, aki végrehajtja a következő, szükséges lépést. Hogy azután a lépések bizonyos törvényszerűséggel egybekapcsolódnak, az kétségtelen, és az is bizonyos, van valaki, aki az összes lépést ismeri jó előre,

ám, hogy ez kicsoda, merre él, mit csinál azt a konspirációs titok pecsétje őrzi... Az ő szerepe, a jelek szerint, pillanatnyilag az, hogy híven betöltse a színiakadémiai vizsgára készülő s egyébként csak divatozó szépasszony jelenetét. Ha akarna, sem tehetne másként, hiszen egyetlen iránymutatója sincs, merre induljon. Talán tán, ha nyíltan Szilvágyi mellének szegezne néhány kérdést?.. Csak olyanformán, mint aki tájékozódni szeretne a politikai élet belső erőviszonyairól. Ürügye akad rá, hiszen maga is újságíró többé-kevésbé, és melyikük nem érdeklődnék közülük egy idegen ország viszonyai felől? Ez már a hivatásbéli kíváncsisága, és teljesen indokolt... Igen, ha sokáig nem történik még semmi érdemleges, akkor meg lehet próbálkozni ezzel a tapogatózó módszerrel. . Szilvágyi politikai újságíró, tájékozottnak kell lennie, ha a maga módján jól palástolja is ezt a tájékozottságot a társaságbéli pletykák özönével.

Tovább nem jutott a töprengésben, mert a telefon találkozóra hívta. Kísérője percnyi pontossággal ott várta a márványhűvös előcsarnokban.

— Az emberiség legnagyobb elméje, aki feltalálta a hamuszürke flanellt, és legalábbis Nobel-díjat érdemel! — fogadta Szilvágyi. — Képzelje, mi lenne velünk, ha most atyáink ötven évvel ezelőtti fekete zakójában, arasznyi keménygallérral a nyakunkon kellene kimennünk ebbe az aszfaltolvasztó kánikulába!

Jobban kerülte a komoly szót, mint macska a forró kását. Felszín, mindig csak a felszín! Mintha a gondolat mélysége volna az eredendő bűn, melytől irtózni kell, nem mutatkozott hajlandónak a Váci utcai hétköznapok beszédtémáin túlívelni.

A korzó számtalan színű forgatagában felcsapott Márta cicerónéjának, sorra nevezve mindenkit, akit ismerni illik: politikust, színésznőt s azokat, akik annak vallják magukat: fezőrt, aki részvényt árul és honatyát, aki önmagát.

— Ez az alak liberális! — intett szemöldökével egy tekintélyt árasztó külsejű háziúr-fajta felé. — Tudja, ebbe a poli-

tikai meghatározásba minden belefér a minisztériumi kijárásoktól a szelek futta pártváltoztatásig és a primadonnától a csinos szobacicáig.

— Ha már itt tartunk — kapott Márta a véletlen alkalmon nyomban —, vajon maga micsoda?

Szilvágyi Mártára villantotta monokliját:

— Politikai értelemben?

— Abban, ha úgy tetszik!

— Hát akkor csalódást kell okoznom magának... Nekem nincs politikai hitvallásom. Én csupán egyszerű krónikása vagyok a politikának, a politika valamennyi színárnyalatának, mely megfesti a parlamenti padsorokat... Ezért fizetnek...

Mártában hirtelen feltámadt a vitatkozó kedv.

— Bértollnok?... Meggyőződés nélkül?

Az újságíró szája széle olyasformán rándult meg, mint aki valamilyen jó ízt élvez éppen.

— Hü, de éles! — nevetett fel. — Ottót is effajta bonckéssel zsigereli?

— Válaszoljon! — Mártában már gerjedt a méreg. Erre az emberre bízta Ottó, hagyján, elfogadja, mert nem tehet mást. Ám ami sok, az sok! „Ezért fizetnek!"... Pajcsics is ezzel a kifejezéssel érvelt, amikor mestersége és magánélete különvalóságát próbálta megindokolni. Azonos érvek, azonos jellem... — A meggyőződésről beszéljen! Az emberről, akit ebbe a nyegle külsőbe burkol, ha ugyan van mit beleburkolnia!

— A porhüvelyemet legalábbis... Egyébként pedig: humanista vagyok! Szeretek mindent, ami emberi.

— És?

— És?... Utálom az embertelenséget!

Mártát egyáltalán nem elégítette ki a válasz:

— Kertel! Méghozzá rossz filozófus módján! Szeretem — utálom: ez csupán érzésmeghatározás! Mi az a szilárd mag, amire filozófiáját felépíti — ez az érdekes! Emberi, embertelen: ezek közhelyek, engem nem szédíthet meg velük!

— Mondom: bonckés! — Szilvágyi nem is leplezte, hogy pokolian mulat társnője heveskedésén. — Hát tegyük fel, hogy a szilárd mag: az utálat. Utálom a pénzt — a sok pénzt! Az öncélú pénzt. Mert az öncélú pénz embertelen!

— Tehát a tőkét utálja? — Márta diadalmaskodott.

Szilvágyi vállat vont:

— Ez megfogalmazás kérdése. Tőke: így a marxisták fogalmazzák, és én nem vagyok marxista.

— No végre, csakhogy kinyögte: mit nem vall! Ez is több a semminél! Végül az is kiderül, hogy valójában kicsoda?

— Most tíz percre családapa! — s Szilvágyi nevetve két karját nyújtotta, hogy magához kapjon a sétálók közül egy habosfehér batisztban botladozó, aranyhajú csöppnyi lányt.

— Csókot apónak, Joy szívem!...

— Hát maga nős? — húlt rá Márta, megsimogatva a gügyögő kislány haját. — Hol a jegygyűrűje?...

— Azt házunk asszonya hordja! — a szemével egy sárga kínai selyemruha felé intett.

— Íme, Szilvágyiné!

A sárga ruhás asszony szinte tüntetett kalapnélküliségével a Duna-part kalapköltményekkel ékített nőtömege között. Mozdulatlanul, cigarettázva állt, nemtörődömül hagyta, hogy kétfelé csapódjanak rajta a sétálók. Kicsit hunyorítva nézte őket, hármukat, komolyan, tűnődve, mintha hosszú időre emlékezetébe szeretné vésni csoportjukat, aztán egyszerre őszinte melegséggel elmosolyodott, s kiejtette ujjai közül a cigarettát:

— Szervusz! — köszöntötte Mártát, akárha örök ideje ismernék egymást. — Gondoltam, hogy itt meglelünk benneteket!

Néhány percig semmiségekről csevegtek, majd Szilvágyiné egy fejbólintással búcsúzott is:

— Igaz!... mondta úgy mellékesen — Pali telefonált. Ötkor az egész banda együtt lesz a Centralban — s már el is tűnt a fehér ruhás kicsi lánnyal a pesti népség forgatagában.

Szilvágyi elmerülten nézett utánuk:

— No, ez kapóra jött! — mondta társnőjének. — Gondolom: nem fogja unni magát a falukutatók között.

A falukutatók!... Odalenn Szabadkán úgy olvasták cikkeiket, a magyar élet szörnyű, hináros mélységét felkavaró írásaikat, mint a jövőre jósló riasztó felkiáltójeleket, könyörgést és vádat, útmutatást és tetemrehívást. Márta maga sem tudta, miért, különleges embereket várt, izzó tekintetű titánokat, dörgő szavú prófétákat talán, és mikor Szilvágyi odakalauzolta a terem mélyén összetolt hosszú márványasztalsorhoz, alig tudta gyermekes csalódását leplezni. Az utókor szoborbronzára váró hősök helyett többé-kevésbé jól öltözött fiatalok tódították a többi kávéházi vendég zsongását, kavargatták csendesen feketekávéjukat, mintha csupán közönséges, mindennapos kikapcsolódásukat élvező polgáremberek lennének.

És ennek a halk beszélgetésnek is vége szakadt abban a pillanatban, mikor Szilvágyi Mártával az oldalán megállt az asztalfőnél. A bemutatkozás szertartása alatt még nevüket, arcukat sem tudta hevenyében egyeztetni, csak jóval később kapcsolta őket össze műveikkel, egyéniesítette mindannyiukat úgy, ahogy azután mindvégig megmaradtak emlékezetében.

Bal oldalán egy tohonya külsejű, kövérkés, középkorú férfi ült. Szakadatlanul itta a feketekávét, s közbül, szórakozásként, sövény módjára szájára boruló bajuszát simogatta minduntalan, mintha ezzel a mozdulattal törne utat szavainak. Néhány közbevetett mondatával úgy kanyarította a vitát, hogy mire Márta ráocsudott, ő volt a beszélgetés központja. Nem ő kérdezett, de őt faggatták azok, akikhez mint a kinyilatkozás forrásaihoz akart zarandokolni, s ha ő kíváncsi volt eredményeikre, a magyar élet kutatói viszont azt akarták hallani mindenáron, mi a helyzet odalenn Bácska földjén, mit tud a horvátországi magyar szórványokról, és ő beszélt, vitázott, lelkendezett, adatokat sorolt, meggyőzött, s hagyta, hogy meggyőzzék!

A Ferenciek terén már kongott az estharang, mire a társaság lassan szedelőzködni kezdett a kölcsönös ígérettel, hogy

a jövőben szerét ejtik kutatásaik kicserélésének. Márta teletömködte táskáját jegyzeteivel, megrázta az utolsó feléje nyúló kezet is, hogy végül belekaroljon Szilvágyiba.

— Most már mindenkit ismerek — mondta elégedetten. — Tudom ki-kicsoda, de ha a fejemet széttörik, akkor sem tudnék felelni arra, kit tiszteljek a bal szomszédomban, pedig egész este ő volt valójában a vitavezető. Úgy látszik, bajuszmorzsolás közben elfelejtette a nevét, vagy pedig nem ért el fülemhez a bozóttól.

— Ó, ez Lucos Pali rossz szokása! — hangzott a nevető válasz. — Ül, mint pók a hálójában, néha közbevet egy vitára ingerlő szócskát, aztán élvezi a körülötte tomboló csatát, s ha olykor vendégek vetődnek ide, mint maga is, végül azt sem sejtik, ki rendezte egész este a szavak szüntelenül megújuló káprázatát. Mert a nevét, azt következetesen elfelejti megmondani! Pedig különben nagy tudós a maga módján... — mondta Szilvágyi, kis hangsúlyos szünetet tartva. — A prágai egyetemen végzett szláv irodalmár. Amit ma erről a témáról tudni lehet Moszkva és Prága között, beleértve Belgrádot és Szófiát, az mind a kisujjában van. Beszél, ír vagy féltucat szláv nyelvet, és havi háromszázért nyűvi idegeit az egyik könyvkiadó vállalat lektori íróasztalánál.

— Kár, hogy nem előbb mondta el róla mindezt! — békétlenkedett az asszony. — Jobban össze kellett volna melegednem vele, hisz ez pontosan nekünk való ember! Ilyenre vadásznék Ottó régóta már.

— Bizony, maguknak való! No de, ami késik, nem múlik! Talán össze is kerülnek! — Szilvágyi felelete kétértelmű volt, mint annyi sok más felvilágosítása, és Mártát viszont úgy megterhelték aznapi élményei, hogy fel sem figyelt az újságíró mondatfűzésére. Pedig még elhangzott egy aláhúzott mondat: — Láttam, alaposan szemügyre vette magát! Mondhatnám: kóstolgatta!

De Mártát fáradtságán kívül most csupán az érdekelte, hol lehet gyorsan és jól megvacsorázni, hogy utána hamarosan ágyba kerülhessen. Még nem illeszkedett bele teljesen

az otthoninál rohanóbb ritmusú pesti életbe, s kissé leverte lábáról a tolakvóan sok benyomás, amit ráadásul tetézett a közelgő felvételi vizsga leküzdhetetlen szorongása. Harmadnapra zökkenő nélkül túlesett rajta. Kitűnő minősítéssel.

Lelkendezve lobogtatta a felvételi jegyet Szilvágyi előtt.

— Hát akkor most már diadalmenetben hazatérhet! — mondta a férfi lustán mosolyogva. — Szép Heléna meghódította Párizst, akarom mondani — Budapestet!

... Haza?!... Márta megtorpant a Rákóczi úton, és farkasszemet nézett Szilvágyival, némán, követelően. Szóra akarta bírni. Nem, nem lehetett, hogy a férfi a feladata többi részéről ne tudjon. Képtelenség még a gondolata is, hiszen Ottó azt mondotta, hogy majd ő, a többit majd ő intézi! Mikor, hogyan?

Szilvágyi tűrte a követelőző pillantás-párbajt, monoklija mögül ismét kisziporkáztak azok a gúnyosan mindentudó értelemszikrák, de felelni nem felelt.

A szálló kapujában megemelte kalapját:

— Ha nem csalódom, holnap este már kikísérhetem magát a pályaudvarra! — vetette oda búcsúzóul könnyedén. — Ha akarja, rendelje meg a portásnál a jegyet

Egy váratlan bombarobbanás nem szédíthette volna el jobban, mint ez a hirtelen kijelentés, aminek folytatását hiába követelte, mert Szilvágyit már elnyelte a Türr István utca esti homálya.

Zavarában valóban odalépett a szállodatitkárhoz, és követte Szilvágyi tanácsát. A hivatalnok feljegyezve a kívánságot, udvariasan bókolt:

— Sajnáljuk, hogy máris elveszítjük nagyságos asszonyt. Reméljük, hamarosan ismét lesz szerencsénk. Apropó, délután egy jókora könyvcsomagja érkezett. Voltam bátor felküldeni a szobájába.

— Könyv?... Honnan, kitől? — töprengett a liften felfelé menet. Igaz ugyan, hogy Szilvágyi társaságában végigkémlelt néhány könyveskirakatot, megjegyzést tett egyikre-másikra, hogy szeretné olvasni, meg kellene venni, de valahogy úgy

esett, hogy a szándék szándék maradt csupán. — Biztosan Szilvágyi kedveskedése! — döntött végül, s vélekedése bizonyosságot nyert, mert a papírcsomagból pontosan azok a kötetek színesedtek ki, melyeket megkívánt. Mohón beleiapozott Hasek pozsonyi kiadású Svejkjébe, aztán meglepetésében kifordult kezéből a könyv. A második ív helyén idegen, politikai szöveg volt, azonos betűtípussal szedve, úgyhogy az első, felületes pillantásra miben sem különbözött a regény szövegétől. És így volt ez valamennyi kötetben. Az „ártalmatlan" szépirodalom köntöse alatt a legfrissebb, napi érdekességű beszámolók a spanyolországi helyzetről, az épülő szocializmus hírei, irgalmatlan élességű leleplezések a nagytőke nemzetközi mesterkedéseiről, valóságos ólomba öntött szellemi bombarakomány, olyan írások tömege, melyek után árgusinál élesebb szemmel kutat a legtöbb európai ország vámőre, határcsendőre az utasok böröndhalmazában.

Körülbelül tudta már, hol lelheti meg kísérőjét, de ezúttal hasztalan telefonálta utána végig a fél várost. Szilvágyiné hűvösen csillapította izgatottságát:

— Ne keresd tovább! A jó ég tudja, merre szimatol valami riport nyomában. Majd előkerul idejében. Ha tudnád, hányszor megesik az ilyesmi velem is. Olykor napokra elvész egyetlen hangnyi bejelentés nélkül, aztán esetleg Bécsből kerül elő vagy éppen Bukarestből. Állandóan becsomagolt böröndje van a szerkesztőségi szobájában ... — mesélte a telefonba. — Reggel, mindenesetre, bemegyek érted. Gondolom, utolsó napodat bevásárlásra szeretnéd felhasználni ...

Régen elhangzott már ez a beszélgetés is, lefekvéshez készülődött, mikor hirtelen ráötlött, hogy Szilvágyiné tényként beszélt elutazásáról. Őszintén elképedt, a fésülködést is abbahagyta. Úgy tetszik, itt körülötte mindenki tud mindenről, legszemélyesebb dolgait intézik nélküle, s végül mégis olyan a dolgok színezete, mintha az ő kezdeményezésére történt volna. De bárki is csinálja, ezt egyedül végezni nem képes. Nem! A könyvcsomag erre a legjobb bizonyíték! A könyvek azonosak azzal, melyeket ő megkívánt, ez még elfogadható.

Szilvágyi tudója volt kívánságának... De azután?... Valaki megszerezte a könyveket, szétszedte, belerakta az illegális anyagot, újrakötötte, ahogy azt csak nagyüzemi munkával lehet, géppel, művi pontossággal, csomagba rendezte, megcímkézte egy közismert, konzervatív kiadóvállalat címkéjével, és elküldte szállására. Lehetetlen, hogy ezt a munkasorozatot egyetlen ember hajtotta volna végre! Akárhogy is számítja, legalább féltucat kéz munkája fekszik ebben a küldeményben. Féltucat ismeretlené, akiket homály fed eloszlathatatlanul, de akik, a jelek szerint, egy pompásan olajozott gép egymásbakapcsolódó fogaskerekei módjára dolgoznak össze.

Eloltotta a lámpát, s nyugodt, mély álommal aludt, mint idegen helyen még soha, úgy fészkelt benne a meggyőződés, hogy semmi riasztó nem történhetik vele, mert vigyáznak rá, vigyáznak láthatatlan, de állandóan figyelő szemek, s megóvják minden kellemetlen meglepetéstől.

Sistergően vidám kedvvel várta reggel Szilvágyinét. Mintha álmában valaki a fülébe sugdosott volna, tudata mélyére lerakódott a meggyőződés, hogy feladatát teljesítette, a megszakadt fonal egybecsomózódott, az összeköttetés helyrezökkent, rendben mennek a dolgok, ha személy szerint nem is számolhat be Ottónak arról, ki is állt az elhunyt könyvkereskedő helyére. Mert hogy valaki odaállt, az kétségtelen! Némi kísértést érzett, hogy faggatni kezdje új barátnőjét, mit és mennyit tud őróla, de lemondott szándékáról. Ok nélkül nem történik semmi, s ha nem fednek fel előtte eredőket, okokat, annak bizonyára megvan a maga titka.

Így ez a nap az asszonymulatság jegyében telt el. Kalaposnál, ruhaszalonban, fodrásznál s végül a Gerbeaud tejszínhabos tortakölteményei között a Vörösmarty téren.

— Szilvágyi?... — vonta meg vállát az újságíró felesége. — Nem, még nem jelentkezett. Estig azonban bizonyosan elővetődik, ha nem előbb, hát a vonatindulás utolsó pillanatában. Fogadok veled a legdivatosabb pesti kalapba, hogy egy virágcsokorral és egy szemtelen bókkal mond majd istenhozzádot!

— Alaposan ismered! — mulatott Márta.

— Jobban! Kölyökkora óta! — mosolyodott el az asszony. — Kalóztermészete van! Ezen nem lehet változtatni!... És... és olyannak szeretem, amilyen!... Aztán, tudod, a közös munka lecsiszolja az érdességeket. Újságíró-fajzattal csak úgy lehet együttélni, ha a másik is szakmabeli, különben elvitte az ördög az egészet, ha nem másért, az állandó féltékenységi rohamok miatt!

— Te is?... — Márta határtalan csodálkozásában nem fejezte be a mondatot, de Lil elértette.

— Én is!... Most ugyan egy kicsit a családanya és a háziasszony szerepét játszom a kölykök mellett, mert néha rendbe is kell tenni az otthoni felfordulást! — felelte Lil két füsthúzás között. — De azután, ha már nagyon unom... akkor megyek vissza a boszorkánykonyhára.

— Hová? — Márta valósággal felpezsdült Lil szókimondó beszédmódján.

— A Sajtófőnökségre — magyarázta bővebben szavait az asszony. — Miért kapjuk mi másodkézből a híreket, mikor a forrásból is meríthetjük!

— Ez az összhang titka? — firtatta mohón Márta. — A közös munka?

Lil tréfás lenézéssel görbítette meg száját:

— Juj, de fiatal vagy, lelkem! Nemcsak ez, de ez is! Hogy mi még? Arra majd rávezet a saját asszonyi ösztönöd. Férfija válogatja! Az enyémnek én vagyok a lapis refugii, a menedékkő, a szilárd, biztos pihenőhely, ahol elnyújtózhat, ha túlságosan megfáradt, ahol leteheti terhét, ha már súlyos, s ahol csak vigasztalást kap, szemrehányást viszont soha! Mert neki erre van szüksége, hiszen — mondtam! — kalóztermészet! Mindig vitorlázni akar, fújó, vad széllel; vívni, csatázni, futni férfikalandról férfikalandra, és csupán akkor térni vissza a kikötőbe, ha már lyukas a gálya, foszlott a vitorla és sebzett a kapitány. Hát úgy csináld, hogy te légy az örök kikötő!... — fejezte be önkéntelen vallomását tovanézően, majd a pincérért kopogott. — No, gyerünk, nézzünk még neked valami csinos cipő után, amilyet nem kapsz Szabadkán.

Egész nap vele maradt, és kikísérte a pályaudvarra is, mintha azért nem bízott volna teljességgel abban, hogy Szilvágyi valóban előkerül a vonatindulásig. Azonban mégis előkerült vagy tíz perccel az indulás előtt, egy csokor halványsárga rózsával.

— Bocsánat — mondta a kézcsók után, közben feleségére csippentve a szemét. — Egy kis dolgom akadt közben... Hogy el ne felejtsem, Pali barátunk, tudja, az a bozontos bajuszú a Centrálból — folytatta zavartalanul, mintha csak egy pillanattal előbb távozott volna, és most újból felvenné a megkezdett beszélgetés fonalát —, sokszor köszönti, és reméli, megnyerték tetszését a könyvek. Gondolom, a maga ízlése szerint valók! Az a benyomásom, hogy maga nagyon megtetszett a fiúnak, és én ezzel le is szerepeltem! Persze, a könyv nem az én szakmám! Ezen a területen én csupán kontárkodom! Hát ha valami effajta kívánsága lesz a jövőben, forduljon csak nyugodtan hozzá, biztosíthatom, kedvére intézi el a dolgokat!

Márta szédült. Elképedése arcára lehetett írva, mert Lil asszony könnyedén végigcirógatta:

— Ne vedd szívedre! Ilyen a stílusa! Most is vitorlázik! — mondta délelőtti beszélgetésükre célozva.

Szilvágyi másfelé figyelt:

— Sandro, ne siess! — szólt rá egy három aranycsillagos, a vonat felé igyekvő rendőrtisztre. — Gondjaidra akarok bízni egy szépasszonyt! Ügyelj rá, hogy a határon a vámosaid ne turkálják össze a selymeit izzadt tenyerükkel.

A kapitány mormolva bemutatkozott, s már sietett is tovább, de ahogy mosolyogva visszanézett, megjegyezve Márta kocsijának számát, kitetszett, hogy Szilvágyi ajánlása biztos helyre talált.

— No, a vámmal már nem lesz baj! — bólintott az újságíró, és Mártába karolt. — Odanézzen! — mutatott a különváróteremből az állomásfőnök személyes vezetésével kiforduló utascsoportra. — A bathiali maharadzsa! Most valahova magukhoz utazik a tengerre, hogy megfürdesse néhány kilónyi

briliánsát. Reméljük, ott is akad amolyan jugoszláv Hain Peti, aki majd hiánytalanul megőrzi neki a smukkot!

— Hain?.. ismételte Márta a nevet, miközben az olajbarna bőrű. szakállában is igazgyöngyfűzért és sziporkázó ékköveket viselő maharadzsára felejtkezett. — Hain Péter...

— Ki más? — derült Szilvágyi. — Ott az az elegáns, szőke fiú a maharadzsa vállánál. Budapest legjobb szabójánál dolgoztat.

Ha az utcán találkozik vele, ismeretlenül, Márta zsúrtöltelléknek vagy rossz esetben szabadnapos parkett-táncosnak ítélte volna, olajozott hajával, mellzsebéből kibuggyanó batisztkendőjével, vastag szarvasbőrkesztyűjével, s kihívó mosollyal bajuszkája alatt, s nem annak a pribéknek, aki az inkvizíció gyötrő eszközeivel vallatja a kezére került politikai foglyokat: a gyűlölt, minden emberiességet levetkezett kopónak. Márta beleborzadt a véletlen találkozóba.

Szilvágyi észrevette bőre könnyű remegését, és most félig feleségéhez fordulva folytatta:

— Voltaképpen miatta rúgtam ki a hámból. A maharadzsát interjuvoltam meg a Szigeten, és persze, összeakadtam Petivel... Aztán magukkal hurcoltak a maharadzsával a pesti éjszakában. De javukra kell írnom, nem unatkoztam. Hain beszédes kedvében volt. A szerb rendőrséget szidta!

Márta hirtelen felfigyelt, oly nyomatékosan mondta Szilvágyi az utolsó mondatot.

— Szidta, hogy alszanak! Az ő értesüléseik szerint — úgy látszik, odalenn is van Hainéknak embere — veszedelmes kommunista szervezkedés folyik, egészen új módszerekkel. Itt, nálunk, mondta Hain, aránylag könnyű szerrel lehet felderíteni az ilyesmit. Nem kell mást tenni, csak figyelni a gyanus értelmiségieket, s rájuk tenyerelni, mihelyt munkások között bukkannak fel. De odalenn, ahogy az értesüléseik állítják, a parasztok között paraszt, munkások között munkás agitál, és így majdnem lehetetlen kiszúrni közülük a gyanus személyt. Feltehető persze, hogy az értelmiség között ugyanez folyik. Veszedelmes dolog ez nagyon, mérgelődött

Hain, mert, mondja, ez a módszer átszivároghat ide is, és akkor megette a fene az egészet, dupla annyi munkába kerül a felderítés, mint eddig. No, és ha kézre kerül is egy-egy; az se tud mondani túl sokat, állítja Hain, mert például elfogtak egy fickót Szabadkán, aki május elsején vörös zászlót tűzött ki valahová, és bárhogy is csikarták, nem vakkantotta el, ki biztatta fel rá. Azt a képtelenséget hajtogatta, hogy dühében tette... No, szóval Hain átiratot küld Belgrádba, hogy felébressze a szerb kollégákat!

Mártát most már láz fűtötte. Tudva-tudta, hogy bármennyire is Lilnek meséli Hain véleményét Szilvágyi, az néki szól, néki és Ottónak s a többieknek, akiket illet ott lenn, a Délvidéken. S ez a meggyőződés bizonysággá erősödött benne, kiterítődött Szokolovics Jóska szerencsétlen esete a vörös lobogóval, eskövője egyetlen árnyas emlékével. A kopók már szimatolnak!

A beszélgetésnek kalauzfütty vetett véget. Szilvágyi most ismét ránézett, hetykeség nélkül, mélyen, komolyan:

— Tartson meg bennünket jó emlékezetében! — búcsúzott bensőségesen. — Lil is, én is hazavárjuk, ha jön! Köszöntjük Ottót!

...Mégis jó volt a hasonlat Ribariccsal! — mondogatta magában. — Nem csalt az érzésem!... Nem!... — nyugtázta kellemes csalódását, mikor végül felszabadult a hainpéteri hírek nyomása alól. Tudta, hogy ez a hír végtelenül fontos valamennyiük számára, és főnyereménnyel ér fel, hogy idejében megkapták, a véletlen jóvoltából.

Nem volt többé benne aggodalom, töprengés, a könyvekkel böröndjeiben nyugodtan várta a vámvizsgálatot, latolgatva, vajon segít-e ezen az elkerülhetetlen utasnyüstölésen a rendőrtiszt.

Segített! Saját maga hozta vissza a határrendőri fülkéből útlevelét, és mulatságosan figurázva ki ezt az utazgató szolgálatot, halk udvarlási szándékkal vele maradt, míg a hálókocsi kalauz mentegetőző köhintéssel be nem kopogott ágyat vetni. Márta a félálomból csúszott át éppen az öntudatlan-

ságba, mikor a magyar vámőrség végigkopogtatta a fülkéket. Az ő ajtaja előtt is megtorpantak, aztán egy suttogó mondatra továbbkattantak bakancsaik. Álmában kuncogni kezdett: vagy a kedves százados vagy a kalauz őrizte háborítatlan álmát.

A határátlépés zaja, ütközőcsattogása, az állomásperonról behangzó soknyelvűség otthonias zúrzavarra ébresztette fel. Oly friss volt, mintha nem is kora hajnal, hanem késő délelőtt köszöntené ágyában. Mire Szabadkára befutottak, tetőtől talpig újjáöltözötten, és némi belső szorongással várta, miként sikerül megbirkóznia a végső akadállyal. Ha ismeretlen vámtiszt kopogtat rá vagy túlságosan vakbuzgó altisztféle, aki előszeretettel kotorászik... akkor tűzre hányják a könyveket.

Nyugalmat erőltetett magára, oda se kapta fejét az ajtónyílásra, csak a szíve dörömbölt fokozottan. No, most!

— Á, ljubim ruke, Mártuska!... Csókolom a kezét! — hangzott egyszerre két nyelven is az örvendezés. — Már nagyon hiányoltuk Palicson!... Ugye nincs elvámolni valója?...

— Nincs!... És ma délután kötéllel sem tudnának visszatartani attól, hogy meg ne fürödjem a tóban! — hadarta kiáradó örömmel, mert a vámtiszt ismerős volt, régi palicsi fürdőpartner.

S úgy szállt le a kocsiból, hogy a hordáron kívül egyetlen kéz sem érintette böröndjeit.

Ottó képtelen volt megfejteni, hogy a viszontlátás örömén túl mi lehet az a szinte féktelen ujjongás feleségében? Annyira nem, hogy szóvá is tette:

— Mi az, talán meghódítottad egész Budapestet, és itthon most diadalkapura várasz? — kérdezte ingerkedve.

— Megérdemelném! — ragyogott rá Márta. — Nem is sejted, mennyire megérdemelném!

Aztán, hiába, a taxiban inkább csók esett, mint szó, és hát a bérautó különben sem alkalmas bizalmasabb tárgyalgatásra.

15 Reggelire vendéget kaptak, éppen akkor, amikor Márta végre nekifohászkodott volna mondanivalója kipakkolásának. Damjanovics Jasa volt a korai látogató. Otthonos mozdulattal ereszkedett a karosszékbe, felhörpölte a kötelező szertartásnak számító kupica pálinkát, aztán medvemód megrázta fejét, dühösen:

— Tegnap már nem tudtalak értesíteni — dörmögte. — A fellebbviteli tanács öt esztendőt húzott rá Szokolovics Jóskára. Osztályellenes izgatástól az államrend megdöntésére irányuló kísérletig mindent a vállára raktak. Én mindenesetre semmiségi panaszt nyújtottam be, azon a címen, hogy egy embert nem lehet államrend megdöntésének kísérletével vádolni, mert ez jogi abszordum!

— Jézus Mária!... Öt év!... — s Márta torkában elfúlt a sikoltás.

— No, az nem olyan veszélyes! — legyintett Damjanovics. — Ha más nem is sikerül, valamelyik nemzeti évforduló alkalmával valószínűen kegyelemmel kiszabadul... A nagyobb baj az, hogy az a gyerek eddig ragyogóan állta a sarat, most viszont összeroppant.

— Jóska?... Nem lehet igaz! — zihálta Márta. — Hain Péter azt mondta...

— Hain?... Mit mondott Hain... mit mondhatott neked? — Ottó hangja kardként metszett, Damjanovics pedig elvesztette mondókája fonalát, ami ugyan ritkán esett meg vele életében.

— Nekem?... Semmit!... Annak az újságíró barátodnak Pesten... — valahogy, fölös óvatosságból még Damjanovics előtt sem akarta megnevezni Szilvágyit. — Annak mesélt, csak úgy véletlenül, vagy mit tudom én, hogyan, itteni értesüléseiről... — és Mártából egyszeriben kiömlött a veszélyre figyelmeztető riport, Szilvágyi feleségéhez címzett, de neki szóló, csevegésmezbe burkolt intőjele.

Ottó elfelejtette letenni a kezében tartott teáscsészét. Két tenyere között szorította mindaddig, míg Márta beszélt, olyannyira ráfeledkezett feleségére. Damjanovics viszont a hall-

gatás izgalmában előreszegte vállát, mintha neki akarna támadni valakinek.

— Tudja, milyen hallatlanul fontos, amit most mondott? — firtatta, mikor Márta szava elapadt. — Nem, nem tudhatja!... — felelt azután önmagának. — Telibe talált az az átkozott kopó... Ha gyanútlanok maradunk, esetleg... — darabosan beszélt, felindulásában kettéharapta mondatait — esetleg...

Ottó végre tányérjára rakta a csészét. Úgy zökkentette oda, hogy a vékony porcelán meghasadt.

— Jasa, gondold meg, mit mondasz!...

Nem szólt — csattant! Arca: mindig mosolygó, gondtalan, derűs arca, melyen a szilárd jókedv soha el nem fakult, legfeljebb erősödött, szinte ismeretlen ember arcává változott. Mintha a csontjai is elvékonyodtak volna, megkeskenyedett szája rideg, parancsoló kifejezést öltött, és szeme, ez a fiús élményektől ragyogó diákszem, kőkemény, tűhegyes pillantások gyújtótükrévé húzódott össze. Márta egyszerűen beleszédült ebbe a mérhetetlen változásba: Ottó helyén ebben a percben már nem a férje, hanem egy idegen ült. Egy céltudatos, vasakaratú, tűzön-vízen áttörő harcos férfi; olyan férfi, akit nem mások visznek előre, hanem ő ragadja magával a többieket, ellenállhatatlanul, mert lehetetlen nyűgöző varázsa alól kiszabadulni.

Damjanovics Jasa nagyot fújt:

— Persze... igazad van... bocsánat! — zihálta nehézkesen. — De hát ez... túl hirtelen jött!

Azzal, elfoglaltságára hivatkozva, ahogy érkezett, oly sebbel-lobbal távozott is, meghazudtolva önmagát, városszerte ismert lomha mozgását.

Márta friss teát töltött urának.

— Egyszóval: igaz?! — jegyezte meg halkan.

— Micsoda? — Ottó gondolatai valahol nagyon távol járhattak, mert percek teltek el, míg felelt.

— Hain megállapítása... a jugoszláviai kommunistákról... az új módszerekről...

— Igaz!...
— És akkor most?...
— Lefedezünk mindenkit! Azonnal!... És...
— És?...
— És ezentúl még óvatosabbak leszünk!
— Azután?
— Azután a munka megy tovább, terv szerint. Ha a kopók nyüszítenek, akkor a módszer kellemetlen nekik, tehát nekünk jó!

Ottó nem titkolózott tovább. A nyerseségig csupasz őszinteséggel beszélt, ahogy csak legbelső, legbizalmasabb munkatársával beszélhet valaki, tanúk jelenléte nélkül. Damjanovicsot a vezető pártmunkás figyelmező erélye torkoltatta le vele, nem a barát. Mártával négyszemközt viszont az egy életre összekovácsolódottak, a mindhalálig egybetartozók nyíltsága vezette immár, megtetézve a közös munka terhével.

— Értem! — mormolta felesége. — És nyugodt vagyok, ha te vezeted ezt az akciót is!
— „Is"?! — Ottó felhökkent.
— Mint az eddigieket! — Márta mosolyogva nyújtózott. — Senki sem mondta, de most már tudom. Rájöttem! Nem kellett volna úgy megváltoznod, mikor Jasára kiáltottál. Ezzel — legalábbis előttem — lelepleződtél, barátom!

Férje a fejét rázta:
— Veszedelmes bestia vagy, mit tagadjuk! — mormolta leplezetlen rajongással. — Az vagy... — s kinyújtotta kezét: — Gyere ide!

Az asszony rákacagott:
— Azt már nem! Napközben megárt a szerelem! Különben is, nyakig vagyok munkával... hordd el hát az irhád!

Ő is hazaszaladt, apró ajándékaival, anyjához, majd addig sétált a Fő utcán, míg újból összeakadt Damjanoviccsal. Fülön fogta:
— Jasa, maga adósom maradt... Jóskával!

Behúzta a Fürjesi-cukrászda legsötétebb sarkába egy fagylaltra, és szemöldökét vonva ösztökélte, beszéljen már!

Jasa vállvonogatva dünnyögte el a történetet:

— Voltaképpen nem is lehetett mást várni. Az a kölyök dacból, ellenkezésből szegődött hozzánk. Unta az otthoni állandó ájtatosságot, meg a mindennapos ministrálást. És mert unta, odaszegődött, ahol nincs isten... Tetszett neki, hogy borsot törhet anyja, apja orra alá... Játszott, mint május elsején a zászlóval is. Amikor pedig bevitték, akkor önmagának tetszelgett a helytálló hős szerepében, holott már akkor is szepegő kisfiú volt, aki az igazságot mondta el rögtön, mert nem is volt mást mit elmondania. Az igazság az volt, hogy az apja bosszantására tűzte ki a zászlót. A tragédia ott kezdődött, hogy éppen ezt nem hitték el neki. Azt gondolták megátalkodott, konokul tagad — és bosszúból rásózták az öt évet. Az öt évbe roppant bele, az ítélethirdetés után. Üvöltött, sírt. folyosóhosszant kiabált: „Igaza volt az öregnek! Elvágtam a nyakam! Dögöljön meg mindenki, aki politizál!" Ennyi az egész!...

— Éppen elég!... — Márta beletikkadt Damjanovics száraz, tárgyilagos előadásába. — És ráadásul Jóskát, azt hiszem, örökre elvesztettük!

Az ügyvéd rábiccentett: — El!... De még idejekorán... Renitens volt, okoskodó... Ha ilyesmit véletlenül kritikus helyzetben követ el, sokan megfizethették volna az árát... Szerencsére. hogy aránylag nyugalmas időkben vétett lépést.

— Nyugalmas idők?! — Márta sóhajtott.

— Azokhoz mérve, amelyek jönnek... Emlékezzék: Szokolovics csupán az első, de nem az egyetlen! Ha zordul felettünk az időjárás, jó néhány akad még, aki megfut, de olyan is, aki... nehéz kimondani... aki átáll, és elárul... Jó, jó!... — intett. — Tudom, azt akarja mondani, hogy rosszul próféciálok... hát majd meglátjuk!... Károly, fizetek!... — s magára hagyta Mártát csírázó kétségeivel.

Valahogy úgy fordult, hogy mire Ottóval szót érthetett, öreg ejszaka volt. Elütötte az éjfélt, mikor nekifohászkodhatott beszámolója lényegéhez. Ottó a heverőn elnyúlva cigarettázott, a füst fantasztikus árnykacskaringókat rajzolt a falra, ő pedig ura pizsamás vállához bújva sorjázta a dolgokat:

— Végül, amikor már azt hittem, fiaskót vallasz velem... fejbe vágtak ezzel a könyvcsomaggal... Még akkor is álltam, mint szamár a hegyen... az a veszekedett Szilvágyi pedig... a barátod... azt hiszem, a markába kuncogott... és az utolsó... a legeslegutolsó pillanatban, szinte mikor már fütyült a kalauz... akkor kegyeskedett kiejteni Lucos Pál nevét...

— Lucos?... — Mester eltűnődött. — Nem ismerem... azaz, valami rémlik... A Sarlós-mozgalomban dolgozott... Láttam nevét a csehszlovákiai haladó szellemű ifjúsági lapokban... Gondolom: ő az!

— Ühüm... — helyeselt Márta. — Prágában végzett.

— Hát akkor azonos!... Érti a munkát! — s a cigaretta elismerést jelentő nagy ívet írt le a levegőben. — Úgy vélem, erre a vonalra most már nem lesz sok gondunk...

— Mit gondolsz, kommunista?

— Valószínű, mondom: sarlós volt! S ha nem? Az sem számít ebben az esetben. A lényeg, hogy együtt halad velünk! Mint Szilvágyi is.

— Tudom! Megmondta, hogy nem marxista!

Ottó nevetett:

— Iigen... — húzta a levegőt. — Humanistának vallja magát. Mindenesetre — harcos humanista!

Márta eltűnődött:

— Érdekes!... Mondd: nem gondolkodtál el még afölött, milyen különböző egyéniségű és elvű emberek alkotnak közös frontot velünk szorosabban-lazábban? Hacsak azokat nézzük is, akikkel én imitt-amott összekerültem: Rodanovics? — radikális; Szilvágyi — humanista; Lucos? — magad sem tudod milyen színezetű baloldali; és itt van Csátics — csendőr; ha kell, kíméletlen embervadász, aki vakon végrehajtja a parancsot, és mégis, egyéni nacionalizmusa, ha jól vettem ki szavaiból, kenyértörés esetén, hozzánk hajtja, mert Jugoszláviát jobban félti a német fasizmustól, mint bármi mástól a világon. Szinte elképzelhetetlen, hogy ezek egy táborba verődhessenek, és mégis. Mi hát az a kényszerítő erő, amely ezt létre tudja hozni?

— A közös ellenség — felelte Ottó. — Az a fenyegető, egyre inkább viharfelhővé tömörülő barna árny Nyugaton. Hitler és ordasfalkája. A germán világ-fensőbbrendűség szörnyű agyréme, mely el akar pusztítani mindent, amit nem sikerült bepamacsolni csokoládészínű ragacsával. Ezek a gyilkosok új világrendet akarnak ránk kényszeríteni, a maguk, a tucatgyilkosok világrendjét. Aki pedig gondolkodik, az előbb-utóbb ráötlik, ezzel a kísérlettel csupán egy másik világrend szállhat szembe, olyan világrend, amely nem egy fajnak, hanem magának az embernek felsőbbrendűségét hirdeti. Lehet, hogy azok, akiket felsoroltál, még csak ott tartanak, hogy a védekezés szükségét érzik, és szövetségeseket keresnek. Ám a lényeges az, elindultak már azon a nyomon, amely végül is hozzánk vezet. Rodanovicsról biztosra veszem — de csak róla egyedül! — hogy túljutott a polgári radikalizmuson, és Nyugat helyett Kelet felé tekint. Az egyedüli megoldás tehát, hogy kiemelkedhessünk ebből a szörnyű, fullasztó posványból, amelybe az uralkodó klikk és csahosaik tapossák valamennyiünket, a revolució... A forradalom — a népért, a néppel együtt.

— A szocialista forradalom! — vetette közbe Márta.

— Te mondtad, nem én! — bólintott Ottó. — A szocialista forradalom! Már csak azért is, mert a fasizmussal szemben csupán a szocializmus tudja megállni a sarat, csak ez az, amely gátat tud vetni neki, szét tudja zúzni, végső esetben. Azt hiszem, ezek után nem kell szóval kimondanom a végkövetkeztetést?!

— Szükségtelen! — bólintott felesége. — Értem enélkül is! A végső, döntő küzdelemből egyetlen erő kerülhet ki csupán győztesen. És nekünk ezt kell tudatosítanunk.

— Ezt!... És látod, ezt teszik azok is, akarva, vagy önkéntelenül, akiket felsoroltál. Mindegy, hogy mivel indokolják magatartásukat, mivel érvelnek egyéni álláspontjuk mellett. A döntő tényező, hogy felismerték a helyzetet, a veszélyt, többé-kevésbé az egyetlen lehető védekezést is ellene, és kezet nyújtottak vagy nyújtanak nekünk, hogy közös frontot alkossunk a közös ellenséggel szemben. Harcostársak, vagy ha poli-

tikai szaknyelven akarod: társutasok! Rodanovics, Szilvágyi, Lucos, sőt bizonyos fokig Csátics is, mind-mind.

— De ez csupán harci szövetkezés — tűnődött Márta — a közös veszély ellen. Mi lesz, ha győzünk, s utána egyszeriben élesen kiütköznek a belső politikai ellentétek a volt fegyvertársak között? Az evolúció és revolució különbségét alkotó kérdések, a szocializmus alapvető kérdései? A módszerek közötti különbség?

Ottó vállat vont:

— Itt még nem tartunk! Előbb meg kell szereznünk a győzelmet. Majd azután ... Akkor pedig, szerintem, a nép fog dönteni ... Ha sikeresen kinyitottuk a szemét, nem kétséges, hogy ki mellett dönt!

— Micsoda esztendők várnak ránk! — tűnődött Márta.

— Hát az bizonyos, hogy unatkozni nem fogunk! — nevetett férje. — És nem erőszak a disznótor ... az tart velünk, aki akar! Aki önként vállalja a következményeket, mert, ne tévedjünk, azok is lesznek! — mondta távolba meredően, mintegy a jövőt fürkészve. — Hain Péterek és Kókai Petárok mindenütt akadnak.

— És gyenge emberek! — idézte Márta Damjanovicsot.

— Szokolovics Jóska még nem a legrosszabb típus! — értette el Ottó megjegyzését. — Rosszabbak is kerülközhetnek alkalomadtán. Nos, gondoskodunk majd róla, hogy ne sok elárulnivalójuk akadjon!

Ez a „gondoskodás" másnap hajnalban megkezdődött.

Alighogy a nap szétterítette első sugarait és csiklandozóan belopakodott a redőny résein, Ila bedörömbölt a hálószobaajtón:

— Ottó úr ... itt vannak a kőművesek!

Márta értetlenül rázta meg férje vállát:

— Hát ez meg mi?

Ottó bűntudatosan hunyorgott:

— Elfelejtettem megmondani — mondta ásítva. — Egy kicsit modernizálni kell ezt az ócska bagolyvárat. Nincs villany a mosókonyhában, meg felesleges ott az a pince, és az istállót is rendbe kell rakni. Minek álljon üresen? Majd szerzünk bele

egy tehénkét, amúgy sem kedvelem a piaci tejfölt! — hadarta tréfálkozva, öltözködés közben, s egy perc múlva már el is tűnt a kert virágos bozótjában a két hallgatag, lomha mozgású, szemmel láthatóan Boszniából Szabadkára szakadt mesteremberrel.

Mártát rövidesen utánuk hajtotta a kíváncsiság. A gazdasági udvar melléképületeit a ház előző, jó ízlésű gazdája úgy elrejtette a gyümölcsös fái, bokrai közé, hogy avatatlan nem is sejthette, mi minden lappang ott. Az udvaros lakása a mosó konyhával és az istállóval közös fedél alatt egy téglaépületben bújt meg egy ugrásnyira a fásszíntől, a kukoricagórétól s a baromfiólaktól. Tökéletesen felszerelt kis belső gazdaság annak, aki szeret ilyesmivel pepecselni. Mesterék mind ez ideig nem használták, és Márta magában mulatott Ottó hirtelen feltörő gazdálkodási hajlamán.

Mire azonban a három tanácskozo férfihoz ért, azok már be is fejezték megbeszélésüket. A két bosnyák szakértően bólogatott, aztán derékig csupaszra vetkezve nekigyürkőztek a munkának. Keserű, köhögtető porfelhőt verve kezdték szaggatni az egykori mosókonyha korhadt padlózatát. Márta rémülten menekült.

— Van ennek értelme? — latolgatta a dolgot hangosan. — Ha eddig megfelelt, mi is elviseltük volna.

Ottó takarékoskodott a részletes megokolással:

— Majd meglátod! — és sürgetni kezdte a reggelit.

Közel két hétig tartott a felfordulás, igaz, a ház látogatói, a szerkesztőségben kilincselő felek mindebből nem láttak semmit, legfeljebb a munka zaja verődött halkan a fülükhöz. Ottó, mintha örömét lelte volna a kemény testi munkában, szabad ideje javarészét a kőműveseknél töltötte, majd amikor betoppant Szabó Pista, hogy az asztalosmunkát rendbe tegye, vele is együtt taszította a gyalut, húzta a fűrészt. Aztán a két bosnyák, amilyen hallgatagon érkezett, oly csendben el is vonult, kínos gonddal kitakarítva maguk után az udvaros lakását, ahol addig tanyáztak.

— No, most nézd meg! — büszkélkedett Ottó, magával ci-

bálva feleségét, aki az első nap óta az orrát sem dugta az építkezéshez.

Valóban, a hosszú épület varázslatosan megifjodott. A mosókonyha belsejét téglapadló borította, a kádhoz a kútból szivattyú nyomta fel vízét, a homályt pedig villanyfény verte el az eddigi kormos petróleumláng helyett. A régi, ócska istállóból pedig valódi összkomfortos tehénszállás kerekedett, itatóval, széna-takarékos jászollal. A volt udvaros lakásba éppen szénát hányt be két surján parasztlegény, oda már be sem tudott menni Márta.

— Egyenesen takarmányos kamrának teremtették! — büszkélkedett férje, a gazdát játszva.

— Fogalmam sem volt eddig, hogy agrárhajlamok rejtőznek benned! — ingerkedett vele az asszony, miközben újra meg újra szemügyre vette az épületet. Valamit hiányolt, bár maga sem tudta mit. Nagy sokára, a szerkesztőségi munka közben ötlött rá, mit is keresett.

— Te, Ottó — nézett fel a javítgatott kéziratról. — A pince... mi lett a pincével?... Sehol sem láttam pincelejáratot...

Lola, nyakig merülve a munkájába, gépelt, s Ottó is szórakozottan ütötte fel fejét valami kézirat-levonatról:

— Pince?... Micsoda pince? — kérdezősködött értetlenül. — Vagy úgy!... — és legyintett. — Vacak, dohos lyuk volt, betemettettem! — darálta a magyarázatot. — Ha jól meggondolom, ott egyáltalán nem is volt soha pince. Ki olyan bolond, hogy két pincét építsen? Van itt a ház alatt akkora, hogy egy borkereskedőnek is elég lenne. — S közben ezer kis ördög táncolt aranyszikrás szemében, incselkedve, de egyben intően is, valahogy úgy, hogy minek firtatni ezt a dolgot, ugyan minek?... Pince volt, pince nincs, ne essék többé szó róla!

Márta elértette:

— Okosan tetted, hogy betemettetted! — helyeselt, és visszamerült a kéziratba.

Akkor sem tett többé megjegyzést, mikor a szerkesztőségből és Ottó szobájából ismert dolgok kezdtek eltünedezni. A jobbik sokszorosítógép, egészen új masina, amit nemrégiben szereztek

be Belgrádból, Matusevics Milán egyik üzleti körútja során, estéről reggelre atomokra foszlott, pedig egy keményfa asztalra volt rácsavarozva. Hasonlóképpen nyoma veszett egy még a gyári csomagolásból ki se bontott táskaírógépnek, s lassanként foghíjassá váltak Ottó könyvespolcai is. Sorra tünedeztek el azok a könyvek, amelyek fedele mást takart, mint amit a cím ígért.

Márta magának tartotta meg észrevételeit. Most már kérdezősködés nélkül is tudta, mire magyarázza a gazdasági épületek „modernizálását", s megvolt a maga különvéleménye a pince betemetéséről; tudata mélyén szerves összefüggésben volt Hain Péter akarattalan információjával, s azzal a tunya nyári csenddel, amely hazajövetele óta egyszeriben eluralkodott a szerkesztőség háza táján. Lehetett volna ezt magyarázni a nyári munka dandárjával, azzal, hogy a lap megbízottai, a vándorkönyvtárak kezelői kevéssé érnek rá most levelezéssel vagy személyes látogatással bíbelődni, ám a tények ellentmondtak ennek a feltevésnek. A posta egyik napról a másikra apadt meg, és nem fokozatosan, s a látogatók folyama is hirtelen sekélyesült el, mintha egy kideríthetetlen hangforrásból a fülükbe suttogták volna a tiltó igét.

Ottó ismét gondtalan jókedvvel fütyörészett reggeli borotválkozás közben, holott néhány napig ugyancsak ráncolt homlokkal meredt még a lágytojásra is a reggeliző-asztalnál.

— Tudod — buggyant ki belőle holmi magyarázkodásféle, nemsokára a hátsó épület renoválása után —, kellemetlen, ha az embernek az az érzése, hogy az idővel fut versenyt, s nem eléggé biztos abban, ő marad-e a győztes. Jó, jó, ismerjük a hivatalos gépezet lassúságát, tudjuk, hogy sok idő, míg egy akta egyik íróasztalról a másikra ér, különösen akkor, ha pláne még országhatár is húzódik közbül; nem napok, hanem hetek telnek-múlnak el, míg az aktából intézkedés lesz, de mégis... történhetnek kiszámíthatatlan dolgok... Hátha egy ízben a hatóság mégis gyorsan dolgozik? Hátha akad egy ügybuzgó valaki, aki nem teszi el másnapra az átiratot, hanem serényen rektlát... Irgalmatlanul kellemetlen azután, ha az utolsó

sakkhúzásoknál sikerül félre valami, ha kiszámíthatatlan tényező gáncsot vet...

— No és, ha most bukkan fel az a bizonyos kiszámíthatatlan tényező? — érdeklődött felesége.

— Most már bukkanhat! — nevetett Ottó. — Oly tiszták és ártatlanok vagyunk, mint a ma született gyermek! Mikroszkóppal sem találsz többé mégoly rejtett buktatót sem. Nincs az a Sherlock Holmes, aki belénk köthetne...

Valóban, átlépték az aratásidő küszöbét, mire a véletlen jóvoltából, elért hozzájuk a hivatalos megmozdulás nesze. A tündöklő július eleji vasárnap délelőtt, melyet enyhén cirógató hűvös szél szelídített valahonnan az Al-Duna felől, Szabadka valamennyi épkézláb lakosát kicsalta a déli korzóra. Márta Vukmanovics Zoricával csemegézte a város friss pletykait. Ottó elkeveredett valahol az emberbolyban, s így lovag nélkül voltak, mígnem hozzájuk keveredett Csátics, lakkcipőjét és nikkelezett kardtokját csillogtatva a napon. Könyökhajlatába zökkentette a kardkosarat, s nyomban közéjük szegődött. Zorica nem kedvelte, szinte azon nyomban búcsúzott is. Csátics kedvtelve elmosolyodott:

— Látja, nagyságos asszonyom, olykor az is előny, ha valakivel nem rokonszenvezünk. Ez a Zorica lány úgy utál, hogy inkább kettesben hagy magával, csakhogy ne legyen kénytelen tűrni társaságomat! Istók úgyse, kedvem lenne ezért a szívességéért egy csokrot küldeni neki, hódolatommal!

Márta visszanevetett:

— Maga sem komolyodik meg ebben az életben soha?

— Mi az ördögnek? — vont vállat a csendőrkapitány. — Elég kellemetlenül komoly az élet, semhogy még én is tódítsam. Most is... — és belekuncogott bajuszkájába.

— Most is?... — ismételte Márta. — Ugyan mi lehet kellemetlen egy ilyen tündöklő napon?

Csátics egyre inkább jókedvre zsendült:

— Az hogy nekem voltaképpen, ha szigorúan nézzük, magát nyomozati alanyként kellene megfigyelnem, régi gyanúsítottként, s ehelyett itt sétálok az oldalán, és udvarolni próbálok!

— Hogy hogy? — Mártában megfeszült a figyelem, de a kérdést mintegy mellékesen dobta oda, s mintha véletlenül történnék, tenyere pillanatra rátévedt Csátics csuklójára. A csendőr udvariasan megcsókolta az asszony kezét, amolyan pajtáskodó mozdulattal meg is simogatta.

— Mert a belgrádiak agyát, úgy tetszik, meglágyította a hőség. Nincs aratósztrájk, nincs munkásmegmozdulás, a gutaütésig elernyeszt mindenkit a kánikula, hát ki kell találni valamilyen mesterséges izgalmat, ami ébren tartja bürokratáinkat. Most, a jelek szerint, azt találták ki, hogy a kommunisták állítólag új taktikával dolgoznak, ezért szakadatlanul megfigyelés alatt kell tartani mindenkit, aki szélsőbaloldali politikai állásfoglalással gyanúsítható, hogy ilyenformán lelepleződjék ez a hallatlan cselfogás. Szélsőbaloldali állásfoglalás — ezt akár magára is vonatkoztathatom, sőt vonatkoztatnom kellene annak a régi ügynek alapján. Ha pedig vonatkoztatom, akkor meg is kell figyeltetnem, nemdebár? És ehelyett udvarolok magának? Pompás, mi?

Nevetése átragadt Mártára. Hosszan, önfeledten kacagott.

A csendőr két mondattal befejezte mondókáját:

— Izzadjon hiába Kókai Petár, én ugyan nem töröm magam ilyen baromsággal! Mit szólna egy jókora halom tejszínes eperfagylalthoz?

— A gondolatomat olvassa! — felelt Márta, és a tömegből kicsapódva betértek a Fürjesi cukrászdába. Afelől nem volt kétsége, hogy Hain figyelmeztetése indította el a belgrádi belügyi gépezetet, hiszen Csátics majdnem szó szerint idézte a magyar politikai detektívfőnök Szilvágyi által tolmácsolt feltevését, de aggodalom azért nem szállta meg.

Valóban ernyedt tespedtség nyűgözte az egész Duna—Tisza közét, politikai szempontból, mert különben látástól vakulásig égett a nép keze alatt a munka, s így a legravaszabb nyomozó sem lett volna képes akár a leghalványabb nyomot is felderíteni. Kókai Petár és Vackor úr?... — erre az elképzelésre, idézve Kókai verejtékben fürdő, tésztás húsú vízilóképét és Vackor patkányarcát, Mártának újból nevetési ingere támadt.

— Hallatlanul pompás mulattató, maga Csátics! — indokolta kitörését a csendőrtisztnek. — Ha nem volna, életre kellene teremteni...

De azért csakhamar mégis történt olyasmi, ami majdnem idegrohamot váltott ki Kókaiból és csatlósaiból. Az idegrohamot pedig fokozta az, hogy minden, de minden a törvényadta keretek között esett meg, s ők, a rendőrség, a hatóság, a legcsekélyebb ürügyet sem találták a beavatkozásra.

És a nagy izgalmat kiváltó bonyodalomnak ráadásul egy töpörödött, öreg kis munkásasszony, Szabó Pista édesanyja, Szabó Mari néni volt az okozója. Szabó Mari néni, a mosonő, vagy amint ő nevezte magát, bizalmas körben, „minden kommunista öreganyja".

Az apró termetű, keménykötésű öregasszony már hajnalhasadta óta gyúrta a ruhát, és hajigálta a kifacsart holmit labdamódra a főzőkatlanba. Éppen az utolsó inggel végzett, mikor megcsattant a kiskapu. Szeplős bőrű, kivörösödött karjával sebtében végigtörölte apró gyöngyös homlokát, egészen a szoros koszorúba font haja tövéig, és a teknő szélére támaszkodva várta a látogatót.

Ösztövér, nyomorúságon sarjadt, síró lány bukkant elő a tornácot őrző orgonabokrok mögül. Rózsaszínű kartonpruszlikján vizes foltok, hosszú varkocsa szétzilálva.

— Te vagy, Rozika? — kérdezte az öregasszony kicsinyre összevonva rövidlátó szemét.

— Én, Mari néném! — felelte a jövevény. Hüppögve ejtegette a szót, és csak állt, álldogált a teknő végénél, mint aki nem tudja, mit tegyen. Arcán oldalt nagy piros folt izzott, szelíden pisze orra mellett még mindig gördült a könny.

— Aztán mi történt?... — faggatta Mari néni, mikor látta, hogy a csend csak nem akarózik megtörni.

Rozika tétován lekuporodott egy görcsös fatuskóra, mintha teste verébnyi súlyát nem bírná el a lába, és most már vigasztalanul sírta:

— Már megint megtépett a nagyságám!... Gyalázta a lányságom is!... Gyalázta, Mari néném!

Szabó Mari nézte, nézte az iskoláskorból alig kisarjadt növendéklányt, s közben tenyerével önkéntelenül a mosóvíz szivárványos szappanhabját simogatta.

— A lányságodat?... Ó, te szegény kicsi féreg! — mormolta, és oly súlytalanul dobta oda a kérdést, mint aki előre tudja a feleletet: — Visszamégy-e hozzá?

— Én-e? — hasadt ki a fájdalom ismét a leányból. — Inkább a Palicsi-tónak, Mari néném!

Az öregasszony bólintott, aztán felnézett az égre. Az időt méricskélte, miközben már húzogatta is lefelé réklije ujját. De sokszor jöttek már hozzá így a lányok, s úgy érezte, hogy most hirtelen betelt a pohár, egy csöpp se fér bele többé.

— Hát akkor őrizd a portát, lelkem! — vetette oda Rozikának. — Én meg majd elmegyek a könyvedért ahhoz a házhoz!

Erélyes mozdulattal megcsomózta kendőjét az álla alatt, és bevágta maga mögött a kiskaput. Ez az erélyes mozdulat lendült öklében is újra, amikor megkocogtatta Rozika gazdasszonyának ajtaját.

Az asszony, Soltészné, szétfolyóan kövér alakján helyrerángatva lompos pongyoláját, maga nyitott ajtót:

— Mit dörömböl? — támadt rá az öregasszonyra. — Hogy a fene evett volna meg minden rongy cselédet! — zihált dühösen, folytatva a férjével félbeszakított csattogását. — Hogy a fene... Lassan odajutunk, hogy már rájuk sem piríthatunk, mert nyomban faképnél hagy bennünket a bestia. No, csak gyere haza, kerülj a kezem közé!

Mari néni a fejét ingatta:

— Arra ugyan hiába vár a Soltész nagysága!

— Mire várok én hiába? — csattant fel Soltészné. — És egyáltalán: kicsoda maga? Mit akar?

— A Rozikára vár hiába a nagysága. Én pedig Szabó Mari néni vagyok, a mosónő — mutatkozott be csendesen a kicsiny, fekete kendős asszony. — A gyerek könyvéért jöttem. Meg a holmijáért. Adja csak ide a nagysága sebtiben!

Soltészné levegőért kapkodott. Túlvirult, dús mellén szétnyílt pongyolája, tenyerével legyezte magát, aztán felrikácsolt:

— Fel vagyok háborodva! Mi köze magának ehhez?

— A rosszhoz mindig köze van mindenkinek! — morzsolta a szót Mari néni rendületlenül. — Nekem is, kérem! Rendes ember még egy kutyát sem üt meg, rendes nagysága nem tépázza a szegény kis cselédlányt és nem gázol a becsületébe. Mert a kiscseléd is lelkes lény, kérem, s ha mosogat is, ember azért! A pofozás nincs a szerződésben!

Soltészné tíz vörösre festett körmét emelte Mari nénire dühében:

— Hallatlan! — fuldoklott. — Maga engem oktatni merészel? Hát a saját lakásában sem lehet már biztonságban az úriember? Hordja el magát innen, ha jót akar!

Mari néni tántoríthatatlanul rázta a fejét, és nem mozdult a homályos elószobából:

— Csak a könyvvel és a Rozika holmijával, kérem. Az a lány nem gyilkolt és nem lopott. Az a lány becsülettel végezte dolgát. A nagyságának nincs joga a bíráskodásra, ismerem én a szabályt!

Soltészné most már tombolt.

— Ki innen! — taszította vállon a hivatlan vendéget. — Szabály!... Még hogy nincs jogom!... Én magát innen kidobom! — s magas fejhangon visítani kezdett: — Áron!... Áron!...

A gabonás Soltész, benn a hűs szobában ingerülten tette le az újságot, és papucsát el-elveszítve, gombóctermetét kígördítette az előszobába:

— No„ mi az? Ég a ház? — érdeklődött kelletlenül.

— Áron!... Ez a némber inzultál!

Mari néni sötéten, makacsul hajtogatta magáét:

— Nem igaz ez, mondom alássan! Csak a cselédkönyvet és a holmit firtatom, kérem.

— Micsoda cselédkönyvet? — Soltész unta az egész napot, a feleségét, önmagát is, úgy kérdezősködött, mintha a fogát húznák.

— A Rozikáét, a Hörömpő Rozikáét...

Soltészné sikoltozott: — Dobd ki, Áron, dobd ki! Nincs cselédkönyv! Feleselt, nyelvelt, bosszantott, lopott a bestia!

— Mondtam már, kérem, a Rozika nem tolvaj. Csak egy kis szerencsétlen pesztonka egy rossz nagysága mellett. És tiszta lány! Aki mást beszél róla, magáról ítél! A könyvhöz Rozikának jussa van!

Szabó Mari néni harcolt, úgy harcolt ott az ételszagú keskeny előszobában, mint a kölykét féltő anyaállat. Már-már foggal és körömmel.

— Áron, te ezt nem hallod?... Áron, te ezt hagyod?...

Soltész a földhöz vágta az addig kezében tartogatott újságot.

— Engem te ne oktass, hogy mit tegyek! — támadt feleségére. — Ha a nő lopott, ha a nő feleselt és elszökött, te a könyvet a rendőrségre viszed és — slussz! Maga pedig menjen innen — támadt végre Mari nénire. — Ne üsse az orrát mások dolgába! Fel is út, le is út! Értette?!...

Az ablakszem csörömpölve kizuhant keretéből, mikor Mari néni bevágta az ajtót maga mögött, és Soltész nagyot fújt:

— No, elment! — és feleségéhez fordult, lepittyesztve száját. — És te ne hisztériázz itt nekem, Irma. Elegem van egész nap a hisztériás nőkből! Legalább este hagynátok nyugodtan újságot olvasni. De nem!... az istennek sem! Én intézzem még a cselédügyet is... a Hörömpő Rozáliát!... Hát kell ez nekem?! Megpofoztad — kész! Az öregasszonyt kirúgtam — kész! Minek az egésznek ilyen nagy feneket keríteni! A többit bízd Mamuzsicsra, az majd elhúzza ezeknek a proliknak a nótáját. Majd telefonálok a kapitánynak.

És, mint akinek sikerült megőriznie a családi békét, elégülten ment a telefonhoz. Méltatlankodását még vitte az áram a kapitány füléhez, amikor Mari néni benyitott Mesterékhez.

— Egy szegény kis lelket hoznék néhány napra magához, kedveském! — adta elő jövetele célját Mártának. — Egy szegény kis pesztonkát, akit megtépett a nagyságája és az élet, ez a keserű, komisz élet. Csak addig, amíg kellő helyet szerzek neki! Befogadná? El tesz-vesz a konyhán meg a kertben, megszolgálja az ételét!

Márta magához ölelte a kemény kis asszonyt:

— Biztosan oka van, hogy idehozza. Hát csak térüljön meg vele! — bíztatta.

— Gondoltam, hogy jó helyen kopogtatok! — sóhajtott Mari néni megkönnyebbülten, és már fordult is kifelé.

Az előszobában majdhogy összeütközött a szerkesztőségből kilépő Piukovics Lázárral, aki valami korrektúrát hozott át a nyomdából, hazafelé menet.

Az öregasszony megfogta a könyökét:

— Jó, hogy látom, Lázár fiam! Hát mondja csak, meddig tépázhatják még a lányokat a nagyságák?

Piukovics beesett, kiálló csontú arcát a kicsiny öregasszony láttán egyszeriben elöntötte a mosoly. Szerette melegszívűségéért és azért a mérhetetlen tudásszomjért, amellyel a világ dolgairól szóló híreket valósággal habzsolta.

— Ameddig a lányok hagyják magukat, Mari néném! Nem először kérdi, és én nem először felelek magának. Ameddig hagyják!... — ismételte.

— Aztán nem lesz abból baj, ha nem hagyják? — firtatta állhatatosan Szabó Mari. — Mit szól hozzá a törvény?

— A törvény?... — Lázár elmosolyodott újra. — A törvény azt mondja, hogy minden dolgozónak joga van a saját szakszervezetéhez — magyarázta tanítósan. — Érti-e, Mari néném!

Az öreg Szabó Mari csupán a szemével intett igent. Egy pillanatig még úgy állt ott, mintha várna valamire, aztán kilódult a szobából, mint egy fekete gomolyfelhő. Vacsoraidőre be is tessékelte Rozikát Mesterékhez, s ment végezni munkáját.

Hajnalban kapudöngetésre riadt fel. Kicsoszogott:

— Dobár dán, Milán! — köszöntötte a hosszú szál szerb rendőrt. — Hát te miért akarod betörni a kaput? Jó embernek könnyen kinyílik! Mi az, tán rendőrkapcát hoztál mosni?

A legény mérgesen bökte meg sapkája szélét. Őrmestere legédesebb álmából ugrasztotta fel Mari néni előállítási parancsával.

— Dobár dán, bábá... Majd mindjárt elmegy jókedved — kezdte felemás magyarsággal. — Jössz velem goszpodin ka-

pitányhoz. Te rossz fát tettél tűzre. Kutya ember kapitány, ő aztán ad neked!

Szabó Mari mint a toronyra nézett fel a szálfamagas rendőrre, madármód félrehajtott kontyos fejével:

— Ne ijesztgess, Milán! A te kapitányodat is anya szülte — felelt nyugodtan. — Mit tehet egy magamfajta öregasszonynyal, aki semmit sem csinált?

A rendőr legyintett:

— Nem csinált... nem csinált!... Azt mindenki mondani szokás! Na, gyere, bábá!... — és elvitte magával Mari nénit, még azt sem engedte, hogy tiszta kendőt kössön. Ott aszalódott az őrszobán kora délelőttig, míg a kapitány ásítozva meg nem érkezett. A szolgálatvezető emlékeztette az előállításra. Mamuzsics macskajajos hangulatban volt, undorodva kiköpött, mikor eszébe jutott, hogy megígérte annak a pohos gabonásnak, hogy tisztességre tanítja az izgága mosónőt. De hát mit meg nem tesz az ember néha a kártyapartnerének? — jutott eszébe, s intett, hogy vezessék elő az öregasszonyt. Nyomban rátámadt, mihelyt szerényen megállt az íróasztal előtt:

— Hát te vagy a Szabó Mari, he?... A mosónő?...

A felelet szelíd volt:

— Én lennék. kérem!

— Micsoda szemtelenséget csinálsz, hallod-e? Te jártatod a szád a nagyságákkal? Te lázítod a lányokat? — igyekezett Mamuzsics belelovagolni magát a haragba.

A kopott, zömök asszonyka, vele szemben meglepődötten széttárta lúgszívta tenyerét:

— Mit csinálok, kérem?

— Lázítasz, mondtam! — harsogott a rendőrkapitány. Sugdosz a lányok fülibe, hogy így meg úgy!... Ne is tagadd!

Szabó Mari értetlenül emelgette kezét:

— Nem vagyok én legény, kérem, hogy lányok fülébe sustorogjak! — mondta változatlanul bátran. — Megmondom én hangosan is, amit gondolok!

Mamuzsics felszisszent:

— Az... az... amit gondolsz! Az a lázítás! — tüzeskedett.

— Mit gondoltál te a Soltész nagyságáról, he?

— Hogy rossz assszony, kérem. De én azt a szemébe is mondtam, kerem! Mert megtépte a Rozikát!

— Ahá... ez az... az a Rozika! — kapott a kapitány egy papírlap után. — Hö-röm-pő Ro-zá-li-a! — olvasta tagoltan. — Ezt lázítottad! A nagyságája ellen lázítottad!

— Csak vigasztalgattam, kérem, kapitány úr! Mert hát sírt, a lelkem! Kislány az még, goszpodin kapetán, nem szolgálatra való!

És ekkor beleszakadt a szó, mert Mamuzsics diadallal az asztalra csapott:

— Hohó, megvagy, bábá! Nem szolgálatra való!? Most ismerted be, hogy bizony lázítottad a nagyságája ellen azt a Rozáliát!

Mari néni állta a sarat:

— Mondom: csak vigasztaltam! És a könyviért mentem el! — állhatatoskodott szilárdul. — Mert ő meg a Palicsnak akart menni, az angyalom!

Durr! Mamuzsics ökölcsapása dörrent az asztalon:

— Áhá! Hát te mégy a könyvükért, ha elszaladnak?!... Te brutalizálod a nagyságákat? — ordította. — Akkor te kommunista vagy!

Még erre sem rebbent az öregasszony arca. Hangja is viaszos simasággal áradt, telve csodálkozással:

— Kommunista?... Én-e?... Hiszen én csak egy tudatlan, szegény asszony vagyok!

— Hát akkor ugyan mi a csoda vagy? — Mamuzsics most már mulatott és bosszankodott is a meddő szócsatán.

A kicsi asszony még kisebbre összehúzódott szerénységében:

— Hát csak amolyan, egy-két ideszakadt szegény kis pesztonka öreganyja volnék. Mind ismerősöm az, kérem. Ki a falujából, ki a litániáról. És énhozzám szaladnak sírni... — magyarázta a helyzetet.

— Aztán te meg a nagyságákhoz szaladsz, mi? — vetette közbe kihallgatója.

— Csak megyek, ha kell... De hát én mindig megyek, kérem — mondta higgadtan Mari néni. — Szerteszét járok a

városban. Sokfelé mosok, kérem... a kapitány úr alsóneműjét is mindig én teszem tisztába. Nagyon a lelkemre kötötte a kapitány úr holmiját a goszpodja. Én mosom... én, a Mari néni, ahogy a goszpodja kapitányné mondja. Szappanpehellyel mosom, kérem, és egy csepp kékítővel öblítem, hogy nagyon fehér legyen, és elöl három ráncot vasalok a kapitány úr lábravalójára. .

Mamuzsics akaratlanul is eltűnődött. Derekán törés nélkül simult selyem fehérneműje, melyre oly büszke volt, mint egy piperészkedő nő. Ez az asszony mossa?!... Jól mossa, ez tagadhatatlan! — és megenyhült:

— Lábra... lábra... — mormolta. — Aha, az az alsónadrág. Három ráncot vasalj, helyes! És ne inzultálj nagyságákat, hallod-e?! És ne lázíts, te bábá... Csak légy olyan, na — öreganya!...

— A pesztonkák öreganyja, kérem! — segítette ki Mari néni.

— Az... az!... — kapott a szón a kapitány.

— Úgy lesz, ahogy a goszpodin kapetán akarja! — hallotta a derűs feleletet... De tessék már ideadni a könyvet!

— Könyvet? Micsoda könyvet?! Persze, persze, ez a Hörömpő Rozália! No, ne, vigyed! — dobta oda a zsírfoltos cselédkönyvet. — De a Soltészné nagyságát aztán elkerülgesd! És három ráncot vasalj, szépen! — döccent fel a nevetés a rendőrből. Macskajaja múlni kezdett, és egyszeriben megkedvelte a mokány kis mosónőt. Hát hogy a fenébe ne, mikor ilyen szépen vasalja a selyem fehérneműt!

— Elkerülöm, el én! — válaszolt a néne. — Akkor lássam, mikor a hátam közepét! Ne féljen, goszpodin kapetán, nem lesz hiba. Az leszek, az, a pesztonkák öreganyja!

— No, mehetsz! — intett kegyelmesen Mamuzsics. — Micsoda hülye az a Soltész! — mormogta. — Még hogy ez az asszony... egy analfabéta mosónő... kommunista!?... Egy... egy — nem találta a magyar kifejezést —, eh, egy ócska öreganya!

És ezzel lezárta könnyelmű ígéretét, a Mari néni-ügyet. Azaz, azt hitte, hogy lezárta.

Közben teltek-múltak a hetek, iramlott a nyár, s Mártának egy reggel valahogy nem akaródzott felkelni. Ólomsúlyúnak érezte valamennyi porcikáját, s mikor végre délfelé nekifohászkodott, hogy talpra kerekedjék, részegmód hánykolódni kezdett vele a világ, a reggelizö asztal látványa pedig olyan tengeribetegséget váltott ki belőle, akár gyerekkora első hajóútja a bóra fújta Adrián.

— Ujjé! — nyögte, túl az első rosszullétrohamon. — Márta, most kifogtad! — biztatta magát holmi akasztófahumorral, s nem érzett semmiféle megilletődést, szorongást vagy áhítatot, amelyet egy fiatalasszonynak állítólag ilyenkor szabályszerűen éreznie kellene. Ellenben délben ismét fanyalgóan félrehúzta száját az ételszagra, és könnyedén férje vállára veregetett:

— Ide figyelj, pupák! Ha sejtelmeim nem csalnak, trónörökössel ajándékozlak meg! De ha ez mindvégig ilyen rossz lesz, megátkozom a férfinépet!

Ottó alkalmazkodott felesége hangulatához:

— Hát azt nem tudom, hogy rossz lesz-e, vagy sem! — bölcselkedett látszólag felületesen. — Viszont azért, amit a trónörökösről mondtál, kaphatsz egy cvikipuszit tőlem, s az apósodtól kettőt!

Mártát azonban még ez az ígéret sem tudta az asztalnál marasztalni. Sürgős szükségét érezte, hogy eltűnjön a fürdőszoba jótékony magányában. Ottó egyedül fejezte be az ebédet, és madárfogó jókedvvel, dúdolva ballagott át a szerkesztőségbe. A külső szobában Bokor Mária harciasan csapkodta a nem létező port a visszaérkezett vándor könyvesládákról, és közben dühösen buffogva magyarázott valamit az asztal sarkán cigarettázva üldögélő Lolának.

Ottót is fülön csípte:

— Álljon csak meg egy szóra! Lázárral, azzal a konok vasfejű nyomdásszal nem tudok zöldágra vergődni, tehát magára van szükségem!

— Aztán miért? — kíváncsiskodott a férfi.

— Szabó Mari néni miatt!

— Tán férjhez akar menni az öregasszony? — derült Ottó, rózsaszínben látva a világot.

Bokor Mária villámló pillantást vetett rá:

— Maga is jókor tréfál! Sokkal nagyobb a baj! Szabó Pista futott kétségbeesetten hozzám, mondván, hogy ő már mindent megpróbált, de tehetetlen... Valami megbolydult Mari néniben...

Ottó szinte kérdőjellé görbült. Mit sem értett a dologból. Az öregasszonnyal éppen az imént találkozott az utcán. Púpozott szennyeskosarat húzott egy gyerkőccel amolyan taligafélén, s virított róla a testi-szellemi egészség.

— Megbolydult?!

— De meg ám! — tódította Mária. — Annyira, hogy Pista már nem tudja elviselni miatta a sok csipkelődést az Olvasókörben meg a Munkásotthonban! Hogy rövidre fogjam: az öregasszony, mihelyt megszólal a harang, köti a kendőjét, és litániára megy... Hallja — litániára!... Litániára. Szabó István, a szakszervezeti bizalmi anyja! És bálba — bálba szombaton meg vasárnap a zöldkocsmákba, a viháncoló süldőlányok közé, mintha most élné tizennyolcéves fiatalságát! Pista már kitette a lelkét is, hogy eltérítse, de csak azt veti neki oda: „mit értesz te ehhez, fiam! Asszonydologba ne üsd az orrod!" — és a szemébe nevet! Tenni kellene itt valamit, tenni, de sürgősen, mert különben rossz vége lehet!

Most már Ottó is elhűlt. Mari néni templomban? — holott eddig még a táját is elkerülte. Mari néni bálban, ahelyett hogy mint eddig, könyvet silabizálna, és szomjasan inná a tudást, ami elmaradt tőle fiatalkorában?

Fejére csapta kalapját, és átszaladt Lázárhoz a nyomdába. Valamit tényleg csinálni kell, már csak Pista érdekében is. Megvizsgáltatni az öregasszonyt idegorvossal, pihenőkúrára fogni, vagy... — de hamarjában nem tudott kisütni semmiféle megoldást.

Piukovics Lázár bagolymód rápislogott drótkeretű szemüvege fölött:

— Engem is rág a dolog! — mormogta ingerülten. — No,

meg Mária is rág miatta, éjjel-nappal. „Te vagy a szakszervezeti titkár, te vagy a Munkásotthon titkára, hát csinálj valamit, ördögadta" — folyton csak ezt hallom. Hát csinálj!... Az öregasszony rád mosolyog, ha előveszed, és szót kerítesz a mendemondára. Rád mosolyog, és legyint: „Nem értesz te, ehhez, fiam!" ... No, próbálj hát egy megcsontosodott öregasszonnyal zöldágra vergődni!... Szerintem, tiszta patologikus eset! Valami öregkori megtévelyedés, szenilitás, mit tudom én!

Az ablak alatt sötét árny suhant el. Lázár felnyikkant:

— Farkast emlegettünk... itt jár a kertek alatt! Tessék, próbáld meg te is! — mondta némi kárörömmel, és várakozva nézett a ajtóra.

Szabó Mari néni lépte át a küszöböt úgy, amint nemrégiben Ottó az utcán látta: könyökig gyűrt rékliben, kékfestőből szabott köténnyel gömbölyű derekán, fénylő izzadságcseppekkel szeplőhintette tömzsi orrán. Zihált a sietségtől:

— De jó, hogy együtt lellek benneteket, fiaim! — kezdte természetes közvetlenséggel. — Éppen veletek, okos emberekkel, lenne beszédem.

— Csak nem a litániáról meg a bálról, Mari néni? — feszengett Lázár, tekintetével sürgetve Ottót, kapcsolódjon már bele a beszélgetésbe.

Az öregasszony derülten bólintott:

— Arról... éppen arról!

Ottó közbekapott:

— Jaj, mit csinált!... Hol itt az öntudat, néném?

Az öregasszony nevetett·

— De hát pontosan azért! Az öntudatért! Mi másért tettem volna. És amit tettem, azt is a maguk tanácsára cselekedtem! Emlékezzék csak, Lázár, mit kérdeztem. Ugye azt, meddig téphetik még a lányokat a nagyságák? És maga mit felelt? — tért vissza a magázásra. — „Amíg a lányok hagyják magukat, néném!" Meg hogy: „törvény van!"... Hát most azt mondja meg, szabad-e vasárnap a Munkásotthonban a nagyterem?

Lázár kétségbeesetten igyekezett elfogni Ottó pillantását. Nem, itt már nincs mit latolgatni! Nyilvánvaló, hogy Mari néni megzavarodott! De közben gépiesen felelt is:

— Szabad, Mari néném! Üres!

— Hát akkor szükségem lenne a teremre és magára, vasárnap este hatkor, édes fiam!

Ottó végre magához tért, és óvatosan bedobta a firtató kérdést:

— Tán biz' bált rendez, és Lázár lesz az előtáncos, néném?

— Bált? Én-e? — rökönyödött meg az öregasszony. — Tán elment az eszem? Maguk hajtogatják itt folyton a mulatságot! Maguk — én meg a szakszervezetről beszélek, arról, hogy majd vasárnap megcsináljuk.

— Miit?! — esett le Piukovics Lázár álla.

— A szolgáló-szakszervezetet! Amit tanácsolt! És amit én tanácsoltam a lányoknak? Hogy végre ne tépázhassa őket senki se! De nehéz a felfogása, édes gyerekem!

— Komolyan beszél, Szabó mama?

Az öregasszony mintegy csendet intve emelte fel jobbkezét:

— A kis cselédek élete nem tréfadolog, fiam!

Ottó elragadtatottan közberikkantott:

— Értem!... Most már értem!... Hát ezért járt táncra, litániára!

— Ugyan mi másért, kedvesem! — mosolygott Szabó Pista anyja. — Az emberekkel ott kell szót érteni, ahol lehet. Hát én szót értettem a lányokkal. Kivel a bálon, kivel a litánián! Lázár, meglesz-é az a terem!?

A nyomdász magához ölelte a kemény kis asszonyt:

— Meg, meg, Mari néném! De, mondja, az Istenért, hogy csinálta?

— Egyszerű az, édes fiam! Tudja azt Szabadkán minden lány, hogy Szabó Mari tanácsol, ha baj van, ha hozzászaladnak a panasszal. Ők panaszkodtak, én meg csak tanácsoltam. Tanácsoltam, amit Lázár tanácsolt nekem!

— A szakszervezetet?

— Azt, Lázár gyerekem! Mert hát Mamuzsics kapitány is

mondta: „Te, bábá — utánozta a kapitányt —, légy csak te az a pesztonkák öreganyja!" Mit tehettem? Azzá lettem!

Ottó nem is vitte a fejszédítő hírt, beesett vele a szerkesztőségbe, Márta, Lola, Bokor Mária asszony-együttesébe.

Márta könnyezésig kacagott:

— Hű, ettől még az émelygésem is elmúlt! — sóhajtott fel, mikor megcsillapodtak. — Micsoda cifra kalamajka kerekedik ebből, ha nem tévedek!

Ezúttal azonban tévedett.

Damjanovics Jasa nem hagyott kibúvót, mikor megszerkesztette a bejelentést és a gyűléstartási engedélykérést. Szárazon és egyszerűen a törvényhelyekre hivatkozott, és Mamuzsics, bár káromkodva, istenkedve olvasta újra meg újra szakértőivel a beadványt, semmi olyan kifogásra sem lelt, amellyel megtilthatták volna a készülő akciót. Hasztalan fordult még a főispánhoz is, az csak a vállát vonogatva mormogta, hogy a törvény törvény, ki kell adni az engedélyt!

Kókai Petár személyesen ment el, a rendőrség képviseletében, a gyűlésre, és ugrásra készen leste, hol, mibe köthetne bele, hogy feloszlathassa a szervezkedést. De a sok száz szabadkai kis cseléd meg sem nyikkant, kifogástalanul viselkedett, Piukovics Lázár előterjesztése szabályszerű volt, abba ugyan semmiféle rosszakaratú törvénykukac bele nem akaszkodhatott, és a jelölés, választás szabályszerűen folyt, akárcsak a belgrádi parlamentben. És Mari nénit egyhangúan titkárává választotta a szabadkai szolgálók szakszervezete

Mamuzsics fuldokolt a dühtől, mikor Kókai beszámolt neki. Eszébe jutott a jelenet a kis öregasszonnyal, az ő fenyegetésnek szánt kijelentése, hogy más se legyen, csak a pesztonkák öreganyja... Megfogadta, meg, alaposan, ez a vén mosódajna!

Mindebből azonban mit sem árult el detektívfőnökének.

— Törvényes, a fene egye meg! Ezt a legyet le kell nyelnünk! — huzigálta idegességében a kusza ceruzanyomokat az íróasztalra. — Most már csak azon igyekezzünk, hogy olyan jelentés kerekedjék ki ebből, amelyért nem kapunk orrot

Belgrádból! Szakszervezet — dögvész a parlamentre, amiért megszavazta! — erről megmagyarázhatjuk, hogy valóban törvényes, és ami törvényes, az, ugye, nem lehet kommunista?

— Persze hogy nem! — nyugtatta önmagát is, a kapitányt is Kókai, és eldöcögött, hogy kiverejtékezze a kényes beszámolót.

És Mamuzsics még azt sem tudta elérni, hogy felesege más mosónővel cserélje fel a kellemetlen öregasszonyt.

— Majd bolond leszek! — mondta meg véleményét tömören férjének, amint erre szót kerített. — Szakszervezet ide, szakszervezet oda, az ingeidet nála jobban senki sem mossa, vasalja! Te üvöltöznél a legjobban, ha rosszul vasalt holmit tennék eléd! Ugyan, hagyd ezt a marhaságot!

16 Mamuzsicsnak ez esetben szerencséje volt. Jelentése a szabadkai szolgáló-szakszervezet megalakulásáról, valószínűleg valamelyik feneketlen iratgyűjtő mélyére került a belgrádi belügyminisztériumban, mert többé a kutya sem ugatott utána. Az ügy egészen más vonatkozásban vetett hullámokat. A „nagyságák" kerültek a dolgok központjába igen hamarosan, már az első erősebb tettlegességnél, mikor csattanó tenyerük vagy karmoló körmük látható nyomot hagyott valamelyik lány arcán. Hogy a lány sírva világgá futott, ezt nem vették túlságosan lelkükre. Vagy visszajön, vagy sem! Ha nem, legfeljebb másikat kell keresni a helyszerzőnél. De hogy a lány nem világgá, hanem a szakszervezete titkárához, Mari nénihez futott, ő pedig egyenesen a városi tisztiorvoshoz indult vele, látleletért, a látlelet nyomán pedig bírósági tárgyalás és pénzbüntetés következett, holmi könnyű vagy éppen súlyos testi sértéséért, az már egyikükre sem volt közömbös. Először felháborodtak, aztán megrökönyödtek, telesápították a várost, hogy hallatlan, ami történik! Ezek az átkozott bujtogatók lehetetlenné teszik a cselédtartást, mert

ugyan hogyan lehetne a szolgálót fegyelmezni, kordában tartani, ha már arra is ügyelni kell, valahogy ki ne csússzék egy nyakleves a jogos felháborodás hevében, mert ha kicsúszik, az pénzbe kerül!

Mari néni harcias kotlósként őrködött immár nagy családja, a Szabadkára szakadt pesztonkák, szobalányok és szakácsnék felett, és lecsapott, ha gondviseltjeit bántódás érte. Ő szolgáltatta a szakszervezeti ügyésznek a legtöbb jogesetet. Bárhogy is történt, a pesztonkák és sorstársaik élete alaposan megjavult. Ottót, ha ezt egyébként nem tudta volna a szakszervezeti beszámolókból, a számok győzik meg az eredményről.

Egyik cikkhez szükséges népegészségügyi adatok miatt fennjárt a tisztiorvosi hivatalban. Beszélgetés közben, míg a tisztifőorvos az adatokat keresgélte, az egyik városi orvos, félfüllel elkapva a kérdések, feleletek foszlányait, Ottóhoz fordult:

— Te, Mester, valami eszembe jutott! Talán használhatod. Tegnap készítettem el az öngyilkossági statisztikát az elmúlt félévről. Egészen furcsa dolgok derültek ki belőle. A cselédöngyilkosságok, összehasonlítva az elmúlt évek azonos időszakának adataival, körülbelül egytizedére csökkentek. Eddig havonta átlag tíz-tizenkét effajta öngyilkossággal számolhattunk, most újabban pedig ha kettő akad, az már sok. Ennek az oka is: szerelmi elkeseredés. Másfajta indoklás nem fordul elő sem az orvosi, sem a rendőri jelentésekben.

— Miért, azelőtt tán más indoklás is akadt?! — kérdezősködött Ottó felfigyelve.

— Bőven! — biztosította az orvos. — Rossz bánásmód, túlhajtott munka, miegyéb... És most ezek a megokolások egyszerűen eltűntek. Szó sincs ilyesmiről a búcsúlevelekben.

Az összefüggés a szakszervezet és a javuló statisztikai számok között annyira nyilvánvaló volt, hogy Ottó feltúrta Mari néni teljes irattárát, és az olvasottaktól nekipezsdülve alaposan indokolt és alátámasztott cikket írt a szakszervezet munkája és a cselédöngyilkosságok csökkenése közötti szerves kapcsolatról.

A cikk nem várt közfeltűnést keltett, kivonatosan viszontlátták néhány belgrádi napilap hasábjain is, mert az Avala valamelyik vidéki szerkesztője kőnyomatos anyagot fabrikált belőle. Viszont akadt ennél kellemetlenebb következménye is.

Néhány héttel később Pajcsics, az ügyész, egy este a Kaszinóban zavartan félrevonta Ottót:

— Mi az ördögnek kellett neked, pajtás, kilovagolnod ezt a cselédöngyilkossági marhaságot? — firtatta kelletlenül, vonakodva.

Ottó természetes magyarázatot adott:

— Nincs olyan újságíró, aki ezt a szenzációt kihagyta volna. Láthattad, hogy még a központi lapok is szenzációként kezelték! Hát ezért!

— Szenzáció?! — húzta el száját kesernyésen, szétdúlva szépfiú arcvonásait Pajcsics. — Hát akkor most idd a levét, velem együtt! Leiratot kaptam a minisztériumból, hogy a lapodat vonjam azonnal előzetes cenzúra alá. Ügyészi jóváhagyás nélkül nem küldhetsz cikket a nyomdába! Kellett ez nekünk?

— De hát miért?...

— Miért, miért! — zsémbeskedett Pajcsics kedvetlenül. — Úgy égig dicsérted a szolgáló-szakszervezet munkáját, a védelmet, amelyet tagjainak nyújt, hogy gombamódra alakulnak mindenfelé, ahol csak cseléd akad! No, már most, úgy látszik, hogy felfortyant néhány befolyásos dáma, és miután máson nem lehet, rajtad igyekeznek elverni a port!... Hát csak küldd azokat a kéziratokat!

Mártát mindez csupán felszínesen érdekelte, holott máskor az ilyesmi idegeit gyökeréig felborzolta volna. A világra készülő jövevény keservesen meggyötörte. Az egyik rosszullétből a másikba tántorgott, úgyszólván nem akadt telő-múló napjainak egyetlen olyan pillanata, amikor töretlen, jókedvű egészségnek örvendhetett volna. Sós Sanyi Szabadka két legjobb nevű nőorvosával dugta össze fejét felette, s a döntés szerfelett komoly volt: teljes kikapcsolódás, feltétlen nyugalom, ágy, ágy, ágy... különben mindkettejük élete rámehet

erre a jövendőbeli anyaságra, de ha övé nem is, a vágyott „trónörökösé" biztosan. Majdnem embertelen szenvedésben teltek hónapjai. Lassanként emberutálat vett rajta erőt. Hovatovább csupán legközvetlenebb hozzátartozóit tudta elviselni, s a könyvek voltak egyedüli menedékei. Mélyen ülő, elkínzott, feketekarikás tekintete reggelenként a naptárt kereste elsőül, számolgatva, hány hétig, napig tart még ez a gyötrelem.

Egy zegernyés, ólomszínűen ködös márciusi hajnalon tépte meg derekát az első görcs. Attól kezdve végtelen vörös kínba fulladt még a lélegzete is. Soha többé nem tudott számot adni magának az elkövetkező két napról. A testét éles késekkel marcangoló szenvedésen kívül egyetlen világos emléke akadt: az a parancsoló és mégis enyhítően simogató férfihang, amely arra késztette, hogy hosszan beszívja az altatósapkából orrába áramló édeskés, gyötrelmet oldó párát. Utolsó kép, mit magával vitt a mesterséges álom végtelen örvényébe, a műtőterem mennyezetlámpájának tompa és mégis folttalanul éles világa volt.

Mire magához tért, valahogy súlytalannak érezte testét. A könnyű kórházi takaró laposan simult végig alakján, és — micsoda csodálatos érzés! — sehol sem tombolt benne a fájdalom!

Megmozdult.

— Nono, nyugalom, kedvesem! — Sós Sanyi hajolt az ágya fölé, mögötte Ottó megványadt, sápadt arca közeledett. — Semmi mozgás! Úgy stoppoltuk össze, mint valami lyukas harisnyát!

— A gyerek... — mintha nem is ő beszélt volna, oly távoli volt saját hangja.

— Zsuzsi alszik, és szuszog!... — Ottónak nemcsak az arca, a szeme, még a szava is mosolygott, valami, eddig rejtve maradt, ismeretlen mosollyal.

Így tudta meg, hogy leánya született harmincnyolc március nyolcadikán.

Aztán hatalmába kerítette az anyaság minden egyebet elsöprő hatalmas érzésáradata. Egyelőre Zsuzsi volt az élet

központja. Ami a hófehér ágyacska és a pólyázóasztal bűvkörén kívül esett, az voltaképpen nem is létezett, vagy csupán káprázat volt. Matusevics Anka a maga bölcs emberi ösztönével, a fehérnemű szabás-varrás nyugalmas óráiban kezdte lassan-lassan hozzákötözni ismét élete más, elmetszett szálait, szinte orvosság gyanánt, kiskanalanként adogatva be neki a külvilág híreit, eseményeit.

Mert túl a kert fáinak zöld védőfalán izzó lávamódra fortyogott a világ. A belgrádi parlamentben veszekedett nemzetiségi csaták dúltak. A politikai boszorkánykonyha üstjeiben sistergett, gőzölt a zsíros konc, a remélt haszon aprópecsenyéje, és a számtalan törtető azon igyekezett, hogy ő is villájára szúrhasson egyet-egyet belőle.

— És a mieink?... — Mártában egészen váratlanul csillant fel az érdeklődés. Valósággal meglepte Ankát, hiszen addig még a legnyiltabb célzásokra sem figyelt fel.

— A mieink?... Alaposan dolgoznak. És a tömeg mindinkább hallgat a szavukra! Meggyőződtek arról, hogy igazat mondunk! — mesélte Anka. — Az *Ösvény* úgy fogy, mintha ingyen osztogatnánk!

— És baj ... — Márta most már mohón kérdezősködött, a dolgok iránt.

Anka elégedetten nevetett:

— Baj nincs azonkívül, hogy Pajcsics néha fanyalogva visszautasít némely cikket. Azt is inkább kérve, mint hatalmi szóval.

— És a rendőrség?...

— Szimatolna, ha volna mit!... De nincs!... Idegen nem kerül közénk, és ha még hitehagyó akadna is, annak sem lenne alkalma titkot továbbadnia. Ha nem tudnád, drágám, az őszinteség a legjobb palást, s mi időközben megtanultuk, hogyan kell az igazságot hetvenkedés nélkül, de alkalmatosan hirdetni. Ki-ki a saját körében. A határmezsgyén nem téved át senki, s így mindenki tudja, hol, hogyan, és mit kell mondania.

— Érkezik anyag? — de ezt már Ottótól kérdezte, nyugo-

vóra térés előtt, s férje úgy felelt, mintha tegnap tett fel volna utoljára hasonló kérdést, nem hosszú-hosszú hónapokkal előbb.

— Ujuj, csak győzzük feldolgozni! A Szilvágyi—Lucos vonal nagyogóan működik, köszönet érte neked!

Ez a végső félmondat azután tökéletesen visszakapcsolta régi életébe. Reggel hiányérzettel ébredt.

— Remélem, senkit sem ültettél az íróasztalomhoz? — faggatta homlokráncolva Ottót, és saját kérdéséből világlott meg előtte. hogy a munka hiányzik neki. Felszisszent: — Úristen! Az érettségi!...

A naptár azt bizonygatta, hogy csupán másfél hónapja van a felkészülésre.

Bolond másfél hónap volt ez! Zsuzsi és az iskolakönyvek, az iskolakönyvek és Zsuzsi! Ez a kettősség töltötte ki a nappal és az éjszaka legtöbb óráját, melynek egy részét az álomból lopta el. A virrasztás azonban nemhogy kárára vált volna, javára inkább. Megszabadult azoktól a fölös kilóktól, amiket a sok tejképző tápszer rakott csontjaira, és ismét könnyed mozgásúvá karcsúsodott. Avatatlan szemlélő nem merte volna megvádolni azzal, hogy egy gyermek boldog anyja, annyira lányossá változott vissza. Legfeljebb asszonyi tudástól izzó pillantásai válhattak árulójává.

Valóban, pajzán jókedvében, az érettségire felöltötte a többiek viseletét: a hófehér matrózblúzt, rakott kék szoknyával, és Stefi néni, volt osztályfőnöke, összecsapta két vékonyka gyerektenyerét láttán:

— Ó, ó, kislányom, hiszen te semmit sem változtál! — célzott szemérmesen Márta anyaságára, s még sokáig ingatta fejét csodálkozóan, mert örök leányi fantáziájában úgy vélte, az asszonnyá válás valamely különleges pecsétet üt mindenkire; olyan pecsétet, melyről bárki leolvashatja, kivel áll szemben.

Mártának az volt az érzése, hogy maga a szerencse istenasszonya szegődött melléje, mikor kiderült, hogy Gót Bellát ágynak szögezte holmi váratlanul lecsapó tífuszos fertőzés. Az osztályvizsgán annyira megkínozta, oly rosszakaratúan igyekezett bebizonyítani, nem készült fel az anyagból, hogy Mlade-

nica is felhőkölt tudósi szórakozottságából, és hatalmi jogán közbeszólva, néhány odavetett kérdéssel segítette át Mártát Gót Bella mesterséges akadályain.

Bella úrnő távollétében viszont a tanári kar zöme jóakaratúan egyengette a vizsgáját, s az így talán még akkor is jól sikerült volna, ha nem készül olyan lelkiismeretesen, ádáz nekiszánással, számítva a csatára Bellával.

Mártát azonban mindebből egyetlenegy mozzanat töltötte el megelégedéssel: az a pillanat, amikor édesapjának odamutathatta érettségi bizonyítványát, teljesítve esküvő előtti ígéretét.

— Brávó! — dörmögte az öreg Magyari torkát köszörülve, leplezetlen meghatottsággal. — Megvallom — nem hittem volna! Amióta Zsuzsa ideérkezett, már meg is békéltem a gondolattal. Gondoltam: az a kis tündér megér egy érettségi bizonyítványt! No, és most?

— Egyetem! — felelte határozottan Márta. — Művészettörténész leszek!

— És a szavalóművészet? — Magyari egy cseppet gúnyosnak szánta a kérdést.

— Ugyan!... Az szórakozásnak megfelelő, de életpályának!... Az lesz a szépség, a mindennapok pihentetője, a diploma pedig a kenyér!

Apja jókedvűen tapogatta végig bajuszát:

— Hű, de céltudatos lettél, lányom! De ha már így szándékozol, isten úgyse, fedezem! Ne mondja Ottó, hogy rossz apósa vagyok, és vele taníttatom ki a gyerekemet!

Annyira tetszett neki a gondolat, hogy elnevetgélt rajta, mint a játéknak örvendő kisköly ök, aztán elkomolyodva lezárta a tárgyat:

— Holnap bankszámlát nyitok a nevedre, és átutalom első esztendőd költségeit! Ez lesz az én érettségi ajándékom. Rendben van?

— Mindig tudtam, hogy angyal vagy, apu! — esett nyakába Márta, majd továbbindult learatni az elismeréseket. Mert bármennyire többszörösen felnőttnek számított már, gyerekkora örökségeként eldobhatatlanul vitte magával akkori énje jel-

lemzőjét: a „Senki az orrom előtt"! — elvét. Nem tűrte, hogy bárki is megelőzze, akármi lett légyen a cél, s az elismerés úgy hatott rá, mint versenyparipára a nyakveregetés. Éppen ezért tudta most már, hogyha apja megajánlotta egyetemi évei költségének fedezését, akkor is megszerzi az oklevelet, ha körötte összedőlni készül a világ.

Zsuzsa rohamosan fejlődött. Örömében sikkantgatott a fürdővízben, és gödröcskés, kemény tapintású húsa töretlen egészségről árulkodott. Nagyanyja napról napra több időt töltött mellette, úgyhogy Magyari olykor egyedül fogyasztotta el ebédjét. Amikor szóvá tette, felesége szenvedően felhúzta vállát:

— De mikor olyan üres ez a ház gyerek nélkül! Inkább gyere te is oda ebédelni! — próbálkozott gyámoltalanul a közbenső megoldással, amiből végül is, hosszú hetekre, valóság lett.

Ottó úgy oldotta meg a szerkesztőség nyári szabadságának problémáját, hogy kettős számot jelentetett meg, aztán négy hétre szélnek bocsátott mindenkit, töltse vakációját kényére-kedvére. Ők Mártával párosban dédelgetett álmukat valósították meg. Bekóborolták a dalmát partok valamennyi rejtett zegét-zugát Fiumétól le az albán határcsücsökig.

Hazafelé menet megállapodtak néhány napra Belgrádban, elintézni Márta egyetemi beiratkozását. Még ki sem csomagolhatták bőröndjeiket, máris kopogtattak ajtajukon. Ivo Ribarics állított be cigányfeketére aszalódva a tengeri napsütéstől, mert ő meg valahol a görög szigetvilágban vitorlázta át vakációját.

— No, kicsi asszony, már szállásról is gondoskodtunk magának — ingerkedett Mártával. — Szóltam Rodanovicsnak, lakoltassa ki az egyik szoba diákmenazsériáját — jó azoknak a manzardban is! — és rendezze be hófehér leányszobának! Ott legalább szem előtt lesz!

— Füllenék a fogukhoz, mi?! — vitte Márta tovább a játékot, Ottó nagy mulatságára. — Udvarlási alany, szerelmi próbababa, helyben! No de ettől felkopik az álluk! Mezei had leszek, kedves barátom, mezei had!... Nem látnak máskor, csupán vizsga idején.

Ivo Ribarics erőltetett kétségbeeséssel morgott:

— Mindig mondtam, hogy férjes asszonnyal és felelős szerkesztővel nem lehet kezdeni. Túlságosan vigyáznak arra, hogy tiltott közlésen ne kapják őket!... Hát akkor, menjunk ebédelni!

Másnap Márta tagadhatatlan meghatottsággal csúsztatta frissen kiállított indexét táskájába. Az egyetem folyosóin a nyári szemeszter külföldi hallgatói zsibongtak, lüktető elevenséggel telítve meg a vastag, hűvös falakat, idézve a valóságos kapunyitás idejét, amikor majd a többiek is ideözönlenek Sumadia erdeiből, Crnagora felhőket kotró hegyei közül, Macedónia sziklás falvaiból s a Vajdaság áldott búzamezőiről, hogy tudást merítsenek maguknak, csillapítva olthatatlan szomjúságukat, melyet a török hódoltság megannyi száz éve fakasztott bennük, mialatt apáik és őseik el voltak zárva mindattól, amit a tudás jelentett.

— Talán ezért is akarjuk a legújabbat, a legfrissebbet, a leghaladóbbat! — tűnődött Ivo, mikor már a Ruszki Cárban szürcsölték a limonádét. — Nincs időnk meghaladott eszmékkel törődni, annyi a pótolni valónk. Nekünk ott kell kezdenünk, ahol boldogabb sorsú nemzetek végzik — a legfejlettebb társadalmi rendszernél, a legvakmerőbb kísérletnél! — halmozta a felsőfokokat sorra. — Még szerencse, hogy erőink pihentek, idegeink elhasználatlanok, tehát gyorsan reagálunk, és cselekszünk már akkor, mikor más nemzetek talán legfeljebb a latolgatásnál tartanak.

— Gondolja, hogy ez a kísérlet vértelen lesz? — kockáztatta meg a kérdést Márta.

— A revolúció sohasem lehet vértelen! — rázta fejét Ribarics. — Mi, szerbek, szenvedélyes emberek vagyunk. Ismeri történelmünket, ugye? Akkor azt is tudja, hogy elveinket mindig puskával támasztottuk alá. Ezt a végső érvet, az ultima ratiót, sajnos, azt hiszem, ezúttal sem lehet kiküszöbölni, miután nem tudjuk előre, hogy adott pillanatban ki válik politikai ámokfutóvá, és próbálja fegyverrel védeni vesztett ügyét, szemben a néppel...

Ezzel azután be is fejezte eszmecseréjét Mártával. Autóba ültette, kivitte a villanegyed fenyői között megbúvó Ribaricsházba, és édesanyja, valamint húga gondjaira bízta, mulattassák asszonyi dolgokkal, ők pedig ketten Ottóval elvesztek valahol Belgrád épületrengetegében. Márta férjét ezekben a napokban legfeljebb csak a közös vacsoránál és az éjszakai órákban látta. Nem firtatta, mit csinál, mivel tölti idejét, ám, hogy ez megfeszített szellemi munkával jár, azt könnyen megállapíthatta abból, hogy új ránc véső dött Ottó homlokára.

Míg kettesben kóboroltak a tengerparton, valahogy nem érezte kislánya hiányát, hiszen Ottóban meglelte vonásait. Most azonban, hogy napszámra idegenekkel kellett töltenie óráit, egyre inkább vágyódott utána, és boldogan sóhajtott fel, mikor egy este elhangzott a megváltó szó:

— Holnap utazunk!

Már Topolya táján robogott velük az expressz, és Márta úgy vált egyre elevenebbé, amint fogytak a sínek kilométerei, közelebb-közelebb hozva a láthatár alól Szabadkát. Mester a birtokos jóleső elégedettségével nézte, szemlélgette feleségét:

— No, nem is választottam rosszul! — ingerkedett Mártával.

— Te pimasz!... — nevetett rá felesége. — Egyre rosszabb a modorod! Mondhatnám: már-már katonatiszti! Csak sejteném, hogy mitől?

Ottó elképesztő feleletet adott:

— Talán attól, hogy áthelyeztek a gyalogságtól a híradósokhoz! Vedd tudomásul, hogy tegnapelőtt óta tartalékos híradós hadnagy vagyok. Lehet, hogy ez az előkelő fegyvernem hatott ram! — mondta mintegy önmagát gúnyolva.

— Hát ez meg mire jó? — hüledezett Márta. — Azt hiszem, annyit értesz a rádióhoz meg a távirohoz, mint hajdú a harangöntéshez!

— Éppen azért! Most majd megtanulom! — biztosította Ottó, majd szorosra zárta száját, mintha máris túl sokat mondott volna.

Márta felfigyelt erre a két mondatra, és elraktározta agyában azok közé a tények közé, amelyekre — s ebben bizonyos

volt! — előbb-utóbb feleletet ad valami történés. Azt már tudta, hogy Ottó cél nélkül nem csinál semmit!

Az élet pedig a maga körülmények szabta ütemében görgött tovább: Zsuzsa, szerkesztőség, tanulás, társadalmi élet — társadalmi élet, tanulás, szerkesztőség, Zsuzsa... Nem panaszkodhatott unalomról, zsúfolva volt úgyszólván minden perce. Az Avala tudósítója megkörnyékezte, nem vállalná-e valamelyik belgrádi napilap helyi tudósítójának szerepkörét, s ő ebbe is boldogan belevágott. Postafordultával kapott egy előkelő, bőrkötésű újságíró-igazolványt, s ennek birtokában egyre szaporábban kezdte írogatni színes cikkeit, riportjait, tekintélyes zsebpénzt teremtve magának.

— No, most aztán egészen önállóan szerkeszthetsz! — lobogtatott meg orra előtt azután egy december elejei napon Ottó valami hivatalos levélfélét. — Ide nézz! Háromhónapos továbbképző tanfolyamra hívnak be az ezredhez! Holnapután már indulnom is kell!

— Hová? — csuklott ijedten Márta. Három hónap Ottó nélkül, meg azért mégis... a felelősség az *Ösvény*ért... hát ez egy kissé nagy falat!...

— Nem a világvégére, ne félj! Csak ide a szomszédba, Belgrádba! A hétvégekre, azt hiszem, haza is ruccanhatok!

Ennyi volt az a felvilágosítás, melyet Ottó napfényes viszonyok között adott. Mikor pedig az éjszaka besurrant a házba, és már minden elcsöndesült, Ottó felhuzakodott a kályha mellől, ahol eddig olvasgatott.

— Még valamit rád kell bíznom! — kezdte. — Végy kabátot és gyere! — mondta szűkszavúan.

Odakünn boszorkányszél tombolt a fagyos, fekete decemberi éjszakában. Vad hószagot cipelt magával valahonnan a távoli hegyek felől, és megjajongatta a fák vedlett ágait. Oly hideg volt, hogy Márta csontig átfázott mire megtette az udvaros lakásig vezető néhány méternyi utat. Ottó az istálló ajtaját lökte be. Odabenn tejszagú, enyhe meleg párázott, teleszőve a jászolnál mélán kérődző tehénke neszezésével. Mester megfogta felesége kezét, és biztos léptekkel húzta valahova a zabos-

kamra irányába, anélkül, hogy világot gyújtott volna. Márta ujjai szénát súroltak, cipője alatt is a száraz rétifű simult puhán. Ottó a padlón tapogatott valamit a sötétben, léghuzat támadt valahonnan, s végre felvillant egy zseblámpa.

— Vigyázz, itt a lejárat!... Tizenegy lépcső! — mutatta a keskeny fénysugár a tátongó pincetorkot. — Most már tudnod kell: a pince nem tűnt el, csupán megváltozott! — mormolta Ottó. — Rögtön meglátod: mivé!

A lépcsők keskeny téglafolyosóba torkolltak, azt pedig ajtó zárta el, s mögüle egyhangú kattogás hallatszott alig fülelhető halkan.

Márta nem tartozott a könnyen meglepődő lények közé, de azért majdnem káprázatnak vélte azt, ami az ajtó mögött fogadta. A vastagon boltozott nagy pincehelyiségben a szerkesztőségből eltűnt sokszorosítógép dolgozott. Karját Piukovics Lázár forgatta, szakmai gonddal ügyelve a csúsztatóból kihulló, sűrűn telenyomott lapokat.

— Jo estét, Mártuska! — köszöntötte az asszonyt a maga kedves, csendes módján, mintha jelenléte ebben a tökéletesen berendezett föld alatti irodahelyiségben mindennapos volna, és folytatta munkáját. Márta felemelt egy röplapot. A mindinkább szélesedő gazdasági válság okairól szólt, rámutatva arra, hogy a tőkések megkísérlik majd áthárítani következményeit, terheit a munkásságra, legelsőbb is a munkabércsökkentés formájában. Idóben fel kell tehát készülni az esetleges sztrájkra.

Rövid, világos, pompásan megfogalmazott tudnivalók voltak mindarról, ami éppen a dolgozók legfontosabb érdekeit érintette.

Ottó bólogatott:

— Tessék! Jól nézd meg! El kell készülnöd hasonlókra! Lehet, hogy készen kapod valamerről, de lehet, hogy neked kell megfogalmaznod, az utasítások alapján! Vállalod?

— Vállalom! — Márta majdnem csuklott izgalmában.

— Itt mindent megtalálsz, amire a munkádhoz szükség lesz! — intett körbe Ottó a könyvespolcokon, melyek zsúfolva voltak a fenti állványokról elveszett és azóta is megszapo-

rodott művekkel; a fal mentén halmozódó papírbálákon, írógépen és a szellemi munkához szükséges mindenféle segédeszközön.

A pincehelyiséget villany világította, és a fűtést is egy kis elektromos kályha szolgáltatta. Most értette meg Márta, miért kellett odafenn is villanykályhát beállítani a gyerekszobába, holott a ragyogóan fűtő cserépkályha mellett sosem használták. Az a kályha okolta meg a pincét fűtő szerkezet nagy áramfogyasztását.

— Érdekes!... Miért nem láttam én Lázárt érkezni soha? — tűnődött hangosan.

— Mert én afféle kertek alatt kujtorgó legény vagyok! — derült Lázár. — A kiskapukat nyitogatom hátul. Így ha valaki meglát, legfeljebb azt mondja magában: „No nézd, ez a vén szamár is holmi csinos szolgálólányok után jár, hogy esne a fene beléje!"

Lázár és a szolgálólányok! A párhuzam annyira meghökkentő volt, hogy Márta felnevetett:

— Mondja, Lázár, és nem fél, hogy Mária kikaparja a szemét, ha rájön?! — ingerkedett.

— Ó, ő azután igazán megérti az efféle találkákat! — s mint egy lánykart, megsimogatta a sokszorosítógép hajtórúdját.

A beszélgetés ismét a forró kályha mellett, a lakásban, fejeződött be, újabb terheket rakva Márta vállára.

— Most már a technikai körülményekkel tisztában vagy! — morzsolta szárazon Ottó. — Azt hiszem, nem is kell hangsúlyoznom, hogy tudásod bére, adott esetben, legalább tíz esztendei börtön. Hát így vigyázz! Az anyag a távollétemben is változatlanul érkezik majd. A budapesti küldönccel vagy postán, a romániai futárral. A Románia felől érkező anyag hozója Milán, Matusevics Milán. És te nem kérdezősködöl, nem faggatózol. Meghallgatod, amit esetleg mondanak, átveszed a küldeményeket, és felhasználod úgy, amint az utasítás szól. Megértetted?

— Meg! — visszhangozta Márta.

— Arra is utasítást kapsz, mit hogyan adj tovább! A parasztoknak szóló anyagot Milán kapja, a többi azután az ő gondja. A munkásokét Szabó Pista. Az értelmiségi anyagot Sós Sanyi. A pincéről Lázáron és kívüled nem tud senki. Más oda be nem teheti a lábát, sőt, akár ne is mondjam, híret sem veheti! Ezt vedd parancsnak!

Ezeket a szavakat nem Mester Ottó, a férj mondotta feleségének, hanem a felettes, az irányító, aki kérlelhetetlenül ragaszkodott ahhoz, hogy utasításait betű szerint hajtsák végre, a „miért" firtatása nélkül.

Hajnalra Márta birtokába került mindannak a tudásnak — de semmivel sem többnek! — amelyre szüksége lehetett Ottó távollétében, előre nem látott eseteket is számba véve.

— Van még valami? — kérdezte hajnaltájt, kimerülten, Ottót. — Ha van, mondd gyorsan, mert fejgörcs kezd gyötörni!

— Hja, ez a munka nem derült leányálom! — mormogta Mester, és vetköződni kezdett. — Azt hiszem, nincs egyéb! — s hangja egyszeriben gyöngédre váltott: — Aludj jól, szívem!

Ottó távoztával valahogy kiürült a ház, bár különben simán futott tovább a munka. Az együttes annyira összedolgozott az elmúlt idők folyamán, hogy csupán annyiban volt érezhető a változás: a posta reggelenként Márta asztalára került Ottóé helyett. A *Napló* átküldte az egész előző napi kőnyomatos anyagot, úgyhogy azt is olvashatták, ami nem jelent meg a lapokban. Még egy hét sem telt el Mester bevonulása óta, amikor becsapott az első riasztó hír, Sztojadinovicsnak, a miniszterelnöknek egy sajtófogadáson mondott tájékoztatója nyomán. A miniszterelnök a világgazdasági viszonyokra hivatkozva gazdasági szükségintézkedéseket jelentett be, s hozzáfűzte, hogy valamennyi baloldali próbálkozást, amely „törvénytelen eszközökkel" kísérelné akadályozni ezeket az intézkedéseket, kíméletlen erővel letörnek.

Hogy mit értett a miniszterelnök a „kíméletlen erély" alatt, annak rövidesen mutatkoztak első jelei. Szabadkán is meg-

erősítették a csendőrséget, a rendőrkapitányság környékén pedig addig teljesen ismeretlen alakok tűntek fel, s mihamar észrevették, hogy állhatatosan figyelik mindazokat, akiknek az elmúlt években valami kapcsolatuk volt bármivel, ami a munkássággal függött össze. Vackor úr egymagában vagy éppen egy teljesen hasonlóra szabott másik figurával néha háromszor-négyszer is végiglóstatott a szerkesztőség előtti utcán, gondosan ügyelve azonban, hogy nyílt pillantást ne kockáztasson Mesterék háza felé, mintha ezzel elkendőzhette volna feladatát.

Belső feszültségük óráról órára fokozódott. Mindaz, amit Ottó elmenetele előtt nyomott röplap a munkásságnak bejelentett, rohamos gyorsasággal vált valóra. A gyárakban először a munkaidő-rövidítéshez nyúltak a tulajdonosok, majd szinte nyomban követte ezt a bércsökkentés és az elbocsátás eszköze is. Szabadkán még istenes volt a helyzet, aránylag kevés dolgozót érintettek a tőkések „takarékossági intézkedései", Belgrádban és Zágrábban viszont, a földalatti postával érkező helyzetjelentések szerint izzóvá forrott a válság, bármelyik pillanatban várható volt a sztrájk kitörése.

Némivel karácsony előtt be is következett a robbanás. A belgrádi munkásság letette a szerszámot — és a válasz rá gumibot, puskatus volt.

Damjanovics idegesen tépte bajuszát, négyszemközti beszélgetésükön.

— Provokáció! — csikorgatta. — Kívülállók szervezték, a mi vonalunknak semmi köze hozzá! Semmi, érti?! Belelovalták a szerencsétleneket ott Belgrádban, hogy megmutathassák öklüket, és jó előre letörjenek minden hasonló. valóban szervezett szándékot! Úgy látszik, ezek a pénz-martalócok mindenre elszánták magukat! Március, most kell vigyáznunk, nagyon vigyáznunk, nehogy egyetlen meggondolatlan lépésen zátonyra fussunk! Mert nyilvánvalóan az a céljuk, hogy lépre csaljanak bennünket, és lecsapjanak ránk! Egy ujjmozdulatot sem szabad tennünk központi utasítás nélkül, azt is háromszor ellenőrizni kell, valódi-e!

Utasítás pedig egyetlen mondat futott be a titokzatos csatornákon: várni!

Vártak. A város a hó alá süppedt, a piacon már kezdtek feltűnni a karácsonyfák, a kirakatok ajándékokkal teltek meg, noha a boltokba csak elvetve fordult be egy-egy vásárló. Márta aggódó kíváncsisággal leste, hogy' csappantja meg a gazdasági válság az *Ösvény* előfizetéseit. Lola azonban arról számolt be, hogy eddig ennek semmi nyoma nem mutatkozik. Eppoly tömegével érkeznek a postautalványok, akár az előző évben ilyentájt, sőt még szaporodnak is az előfizetők.

— Az igazmondás kifizetődő! — foglalta össze tömören véleményét. — Látom, olyan is akad az előfizetők között, aki szinte a szájától vonja el ezeket a dinárokat, de nem mondja le a lapot!... — mondta, kitekintve a lusta hóhullásba. — Nézd csak, Vackort megint erre hajtja az ördög!

Valóban, Vackor úr, patkányorrát kabátgallérjába süppesztve akkor osont el a kerítés mentén, alamuszi pillantást lopva a ház felé.

— Legalább lesz egy kéretlen kísérőm! — mondta Márta nemtörődömül. — Elmegyek valamicskét pletykázni a Fürjesihez. Jobban tennéd, ha te is vennéd a kalapod, és velem tartanál!

Lola elhárította a hívást:

— Még el kell könyvelnem a mai átutalásokat, és a levelezéssel sem végeztem! — szabadkozott. — Majd máskor, kedves...

Márta tudta, hogy a „máskor" sohasem következik be. Lola mindig talált valamely helytálló kifogást, ami lehetővé tette, hogy érintkezésük a legszükségesebbre korlátozódjék: a munkára. Bárhogy is takarta, rejtette, küzdött ellene, érzései Ottó iránt nem változtak, és ösztönösen került mindent, ami fájóan érintette volna: tehát, ha módja volt, kerülte Mártát is. Márta ezzel tisztában volt, s nem erőltette kettejük kapcsolatának elmélyítését.

Mialatt az alkony hóhulláson megszűrt homályában a Für-

jesi-cukrászda felé igyekezett, úgy gondolt Lolára, mint gyógyíthatatlanul beteg. kedves barátjára gondol az ember, aki számára nincs többé menekvés, mert hiszen ő maga sem akar szabadulni bajától.

A nappal fényei éppen akkor fakultak el, mikor széthúzta a cukrászda bejáratát védő vastag, vörös szőnyeget. A cigaretták hirtelen pirosra izzottak; az emberek, tárgyak szinte testetlenné változtak a félhomályban, sőt még a cukrászda képkereteinek pazar, hivalkodó aranya is patinássá nemesedett a szürkülettől. Márta a hosszú márvány törzsasztal végéről egybefogta a vitatkozó társaságot, az *Ösvény* munkatársi gárdáját. A körvonalakat elmosó félhomály mindenkit megfiatalított: eltüntette a ráncokat, dússá varázsolta a ritkuló hajfürteket, s letörölte a szájak sarkában bujkáló gondnyomokat egyaránt. Lenyügöző volt az esthullásnak ez a varázslata!

Aztán a kiszolgáló asztal mögul sietve előlépett egy fehér köténves leány. Berántotta a kirakatablakot félmagasságig takaró plüssfüggönyt, s ugyanakkor felkattantotta a villanyt. A hamis Mária Terézia-csillárokból szétömlött a kemény, fehér fény. Önkéntelenül lehunyta szemét, s mire ismét felpillantott, a gomolygó dohányfüstön keresztül újra a megszokott, többé-kevésbé nyűtt arcokat látta. A varázslat elfoszlott. Nyomasztó érzés szakadt rá valahonnan. Legszívesebben nyomban hazaindult volna, ha teheti. Talán meg is teszi, hiszen a többiek, a vita hevében, úgyszólván fel sem figyeltek érkezésére, de Fürjesi, a „kávé és a csemegék művésze", amint önmagát emlegette jókedvében, szándékát szegte. Enyhe pocakján feszülő zsakettben, elragadtatott cukorporos mosollyal kerek ábrázatán, ezüsttálcán egy köszörűkő-nagyságú tortacsodát emelt az asztalhoz.

— Engedjék meg, barátaim, hogy hódolatom e csekély jelét koszorús költőnk elé tegyem! — mondta izgalomtól rekedten, fellengősen. — Két kezemmel készítettem!

— Káldor, csodáld, narancstorta! Íme, az első kritika verseskötetedről! — szólt közbe Sós Sanyi, levett szemüveggel

méricskélve a tejszínhabos cukrászremeket, melyet vérvörös narancsgerezdek díszítettek. Előtte az asztalon Káldor Pista még nyomdafestéktől szagló műve tárogatta lapjait.

— Óriási! — szólalt meg végre kissé epésen az ünnepelt. — Nagy ember·ön, Fürjesi pajtás!... — és a tortára intett: — Közpréda!

Fürjesi zsakettje ujját felhúzva, szakértően kezdte porciózni a „kritikát". Mariska, a rangelső kiszolgáló, sötétsárga italt csurgatott az almányi koktéles poharakba. Fürjesi fürdött mecénási mivoltában.

— Narancstortához narancslikőr illik! — bizonygatta fontoskodva, s felkapta poharát: — A költeményeire és egészségére, kedves barátom! — koccintotta oda óvatosan a vékony falú kristályüveget Káldor poharához. Parádés készletével teríttetett, és most leste a hatást. — Ex!... Ne sajnálják! Akad még ott, ahonnan előkerült!

Senki sem tudta, kire kiáltották az éljent, Fürjesire-e vagy a költőre, de elhangzott, és ittak.

Márta letette kézitáskáját az asztalra. Most, ebben a pillanatban nem mehet el...

— Mi az ördög hozott ide? — gondolta fellobbanó türelmetlenséggel. — Anya uzsonna címén bizonyára megint torkig tömi Zsuzsát. Miért nem tudja egyetlen nagyanya sem, mi elég kilenc hónapos unokájának, holott saját gyereknél mindig betartotta a mértéket?

A verseskötet után nyúlt, ki akarta húzni Sós Sanyi kezéből, de mozdulata félbeszakadt. A szélfogó ajtótakaró mögül Matusevics Milán bundás, csizmás alakja tűnt fel. Törökösen kétoldalt konyuló bajuszán hópelyhek fehérlettek. Első pillantásra felfedezte a doktor előtt a nyitott könyvet, a tortát, az italt a poharakban és Fürjesi megdicsőült, vendéglátói nyájasságot árasztó holdvilágképét.

— Ahá!... Megjelent a kötet?! — és kabátját le sem vetve, kezet szorított Káldorral. — Gratulálok!

A költő valami érthetetlent mordult, aztán kivicsorítva két hegyes farkasfogát, vetette oda Matusevicsnek:

— Ezt illenék megköszönni, ugye? — és kissé gúnyosan csípett a barátján: — Hány varrógépet sóztál a gyanútlanokra, Milán?

— Eleget ahhoz, hogy hazajöhessek — felelte Matusevics nyugodtan, eleresztve füle mellett a kérdésben bujkáló mellékzöngéket.

— Majd agyonfagytam, gyerekek! — terelte más irányba a beszélgetést. — Micsoda hófúvások vannak odalenn! — intett valamerre kelet felé, s tenyerét összedörzsölve merően Mesternére nézett.

— Hol jártál? — tudakolta Sós Sanyi.

— A Bánátban, a román határ mentén. Ott akadnak egész falvak, amelyek még nem ismerik a részletre kapható varrógép áldásait! — felelte Milán, s ezúttal kissé rá is kacsintott Mártára a többiek feje felett.

Az asszony gerincén végigborzongott a váratlanság izgalma. Semmi kétség! Milán hozott valamit onnan a román határ mellől!

— Jó, hogy varrógépet emleget! — kapcsolódott a párbeszédbe. — Akadozik az a masina, amit a nyakunkba sózott. Anyám már napok óta áldja magát. Nem jönne el megnézni, már csak a családi béke kedvéért is?

— Csak azt ne kívánja, hogy ma este! — felelte lustán Matusevics, s elfordította tekintetét. — Még ki sem csomagoltam a mintaládákat. Holnap délelőtt alkalmas lesz?

— A déli gyorssal Belgrádba mennék!

A mondat mélyén rejlő kérdést a férfi azonnal elértette:

— Az egyetemre? No, annak nem lesz akadálya. Akinek mennie kell, az megy! — dobta oda könnyedén. — Majd kora délelőtt átfutok magukhoz, hogy ne késleltessem!

Emelt hangon beszélt, hogy szavai áthatoljanak az asztal fölötti hangoskodáson. Felfoghatta bárki. Akár a közelben üldögélő, asszonyokat mulattató hetyke lovastisztek, akár pedig az a szilvapálinkáját szopogató, jelentéktelen szürke emberke, aki úgy húzódott meg az ablakszögletben, hogy lapos pillantásaival végigsunyíthatta a termet.

Márta is felfigyelt erre a szürke, jelentéktelen emberfigurára, már akkor, amikor nem sokkal utána besettenkedett a cukrászdába. Kevés ügyet vetett rá. Tárgyilagosan tudomásul vette, hogy Vackor úr helyett más lopakodik a sarkában. Pompás érzés volt, hogy Matusevics figyelmét sem kerülte el ez a pálinkázó pocokszerű lény, és valósággal élvezte, hogy ők ketten *ennek* füle hallatára cserélték ki közölnivalóikat. Ő kérdezett, és Milán megfelelt rá — megmondta, hogy Belgrádba kell mennie.

Felemelt poharával Káldor felé intett, aztán lustán szedelőzködni kezdett.

— Ne haragudjék, Pista... Kénytelen vagyok... Zsuzsa... le kell fektetnem! — okolta meg távozását felszínes asszonyi félmondatokkal.

A többiektől kézlebbentéssel búcsúzott, az ablaksarok felé még csak egy téveteg pillantást sem vetett, s már el is tűnt.

Káldor elbiggyesztette ajkát:

— Így járunk mi a nőkkel! — dünnyögte halkan Sós Sanyihoz. — Lánykorában ez is Marxszal reggelizett és Leninnel vacsorázott. Aztán jött a szerelem, miegymás, és mire megérkezett a gyerek, elfelejtett mindent. Most már róla lehetne megverselni a polgári asszonyt! Na... én mindig mondtam... előre megjósoltam!

Másnap tíz óra körül a hóvihartól űzve fordult be Matusevics Mártáékhoz. Kivetkőzött bundájából, és az asztalra zökkentette súlyos műszeres táskáját.

— Hol az a beteg varrógép? — kedélyeskedett.

A közelében, egy széken, ott feküdt Mesterné félig csomagolt utazóbőröndje: ruhák, tankönyvek, jegyzetek halmaza.

— Mit hozott?... — szakadt ki a szó feszülten az asszonyból.

— Futárpostát, túl a határról. És egy kis propagandaanyagot. Rögtön továbbítani kell Ottóhoz!

— Gondoltam, abban a pillanatban, mihelyt rám nézett!

Matusevics a táskája olajos rongyai alól kihalászott egy könyvvastagságú papírcsomagot.

— Kibonthatja! — és Márta egyetlen mozdulattal letépte az újságburkolatot, futotta át a röplapokat, majd gyorsan bekötötte a papírcsomót egy jegyzetgyűjtő táblába. „Művészettörténet" — látta röpke időre a címet Milán a fedélen, amint az asszony odadobta a bőröndbe a többi jegyzet közé.

— Mi van még?...

— Ezt viszont nem bonthatja ki! — csúszott át Márta tenyerébe egy vaskos, nagyon puha fogású boríték.

Zsuzsa prémmel bélelt lábzsákja ott gyűrődött a díványon, és a boríték olyan simán siklott be a báránybunda alá, hogy meg sem zizzent.

— Akkor kész! Mehetünk! — csattantotta be utána Mesterné bőröndje zárát is.

— Mehetünk?!... — hőkölt fel Matusevics a varrógépről. — Csak nem viszi Zsuzsát magával ebben a farkasordító hidegben?

— Nem árt neki! Jó lábzsákja van! — nevetett vissza már a tükör elől Márta.

Féltő gonddal húzta meg szája ívét, rajzolta ki szemöldökét, és elégedetten mérte végig önmagát. Óvatos merészséggel kikészített kreolbőrű szépasszony arca mosolyodott rá. Lesütötte hosszú pilláit, megigazította angolszabású selyemblúzát, és ingerkedni kezdett Milánnal:

— Tökéletes úriasszony vagyok, ha nem tévedek, ugye? Kell ennél kiválóbb útlevél? — Künn a kapu előtt motorzúgás dörömbölt fel. — Anya!... — Itt az autó!... Hozd a gyereket!

Matusevics a poggyászért becammogó öreg sofőr köszöntésére a fejét is alig emelte fel a serényen olajozott varrógépről. Csupán akkor szakította félbe foglalatosságát, amidőn már elhalt a gépkocsi zaja.

— Szerencsés utat! — mormolta, bár üres volt a szoba.

— Mogorva ember ez a Matusevics úr! — jegyezte meg a sofőr, kisegítve utasait a pályaudvaron. — Alig fogadja a köszönést! De hát mindenki olyan, amilyennek született! — fejezte be bölcselkedve a Péterváradi utca óta szövögetett

véleményét. — Nem kell hordárt hívnia, majd én beviszem a koffert!

A sínekre nyíló ajtónál a gazdászkabátban, tollas zöld kalapban díszelgő Vackor köszönt rá Mártára:

— Utazunk, nagyságos asszony, utazunk?... Ugyan hová, ilyen veszekedett időben, ha szabad kérdeznem? — finomkodott, mint valamely ártatlan érdeklődő.

— Kollokválni, az egyetemre! — vetette oda az asszony nyílt ártatlansággal. — No, isten áldja, Vackor úr! Három nap múlva megint itthon vagyok! — s ellépett a detektív orra előtt.

Az első osztályú fulkében kellemes meleg volt. Zsuzsát nyomban kibújtatta a lábzsákból, a prémet ledobta az ülésre, az ablak alatti asztalkára odakészítette szabadjegyét az újságírói igazolvánnyal egyetemben; cigarettára gyújtott, és kényelmesen nekikészult a jegyzetolvasásnak. Zsuzsa elégedett szuszogással alvásra fészkelődött a puha pamlagon.

A kocsi megrándult. Önkéntelenül felpillantott a hálóba, a bőrönd természetesen a helyén volt, s amint ismét kinézett az ablakon, észrevette, hogy Vackor úr merően fürkészi az induló vonatot.

— Vajon kísérget-e helyette valaki? — kérdezte önmagától. — No, ha igen, majd jelentkezik előbb-utóbb!

Lánya mocorogni kezdett. Mire a gyereket rendbe tette, Szabadka elmaradt mellőlük. Kétoldalt a bácskai síkság végtelen, hólepellel borított tarlói vágtattak visszafelé.

A déli gyorssal kevesen utaztak. A kalauzon kívül senki sem nyitotta rájuk az ajtót. A kislány jóízűen aludt a gyapjútakaró alatt, s ha valaki benézett a fülkébe, békés családi képet látott: alvó gyermeke mellett olvasgató szép, fiatal anyát... talán férjéhez utazik, talán haza a nagymamához...

Mesterné elmosolyodott:

...Hát ez igaz... A férjéhez utazik, aki ott feszeng a király mundérjában, Belgrádban, a tartalékos tisztiiskolán. Ebben csak nincs kivetnivaló? Hol akad ifjú asszony, aki hónapokszám elviselné, hogy ne találkozzék az urával, hogy

ne fonhassa karját a nyakába?... Ő bizony nem tagadja, hogy a szerelem életszükséglete!

A vonat zökkent, megállt, majd újra nekilendült. Elhagyták Verbászt. Zsuzsa álomittasan fordult másik oldalára. A mozgolódásra a gyerekre nézett, s ahogy felpillantott, kutató szempárral kereszteződött tekintete. Az ajtókeret úgy fogta négyszögbe az őt figyelő férfi felsőtestét, mintha egy kaján filmplakátrajzoló eleven modellt szorított volna rámába gúnyoros ötlettel. Rézsútosan homlokba húzott sötétszürke bársonykalap, hanyagul megkötött selyemsál, s e kettő között olajbogyószínű éles kalózarc, képpenge keskenyre borotvált Don Juan-bajusszal. Fürkészésében az aszfaltbetyár nőt mérlegelő kíváncsisága és az a rideg, kutató leskelődés keveredett, melyet Márta tapasztalataiból oly jól ismert.

Megérkezett Vackor utódja! — villant fel benne a jelzés.

A filmszínész-utánzat már be is nyitott a fülkébe.

— Szabad? — s egyszersmind leült Mártával szemközt.

Most, hogy érintésnyi közelbe került hozzá ez az idegen férfi, emlékezetében feltűnt képmása. Persze hogy látta már, röpke időre, amikor a szabadkai váróterem ajtajában Vackor úr rákösöntött. Egy-két lépéssel mögötte tétlenkedett ez a Rómeó-imitáció, és szórakozottan révedezett a világba. Vackor úr ekkor mutatta meg neki, kit kell vizslatnia... Ócska, ismert módszer!... — mondta Márta önmagának. — Vajon most mi lesz a következő lépés? A cigaretta-kínálás-e, vagy kérdezősködés Zsuzsáról, ismerkedési alkalomként?

Az idegen azonban más módszert választott. Lustán elnyújtózott és a füstöt a mennyezet felé fújva, hosszan, nyíltan méregette a csomaghálóban lapuló nagy bőröndöt.

Mesterné az utolsó lapra fordított jegyzetében, közben úgy érezte, hogy a fűtőtestek már-már pokoli hőséget árasztanak, holott csupán a felforrósodó izgalom hevítette.

A pasasnak a bőrönd kell, tálaljuk hát eléje! — ismerte fel a helyzetet, és azonnal fel is állt.

— Szabad kérnem az igazolványait? — szólalt meg ugyanakkor a férfi.

— Mi az? Maga talán rendőr? — vetette vissza a válla fölött a szót.

— Olyasfajta!

Márta még mindig nem fordult feléje:

— Ott vannak a keze ügyében az asztalon! — mondta, miközben ágaskodva próbálta leemelni a bőröndöt. De csak annyit ért el, hogy a súlyos holmi veszedelmesen billegni kezdett a csomagtartó szélén.

— Hallja, uram, segíthetne! — szólt hátra méltatlankodva.

A detektív mellette termett.

— Pardon! — udvariaskodott, és egy csuklómozdulattal az ülésre helyezte a bőröndöt.

Márta félig keresztbe fordította, és felpattantotta tetejét. Hátán érezte, hogy a detektív egyetlen mozdulatát sem téveszti el.

Most, ügyesen! — vezényelt önmagának. A vonat váltókon csattogott át, tudta, hogy rögtön megáll, és éppen ezért a kellő pillanatban pompásan megjátszhatta a megtántorodást.

A fék nyomása alatt a kocsi előrerántódott, s mintha ez az erő kényszerítené, belekapaszkodott a bőrönd felső szélébe, bukó teste súlyával lerántotta, aztán térdre esett a kiboruló fehérneműk puha, selymes halmazába, mint egy bűnbánó Magdolna.

Oly tréfás kétségbeeséssel nézett fel a detektívre, mintha orok életében ismerték volna egymást:

— No, ezt jól megcsináltuk! — s kezdte visszanyalábolni a fehérneműt.

A férfi szintén lehajolt, és buzgón szedegette fel a füzeteket, könyveket.

— Helyes! — kedélyeskedett az asszony. — Csodálom, hogy férfi létére eszébe jutott... Azt meg éppen ideadhatja. Azt, azt... a stílustörténetet! — mutatott az egyik kék jegyzetgyűjtőre. — Az egész kalamajkának ez a vacak az oka! Ezt akartam kivenni! — lökte az átnyújtott gyűjtőt az asztalra. — A többit nyugodtan be is rakhatja!

A detektív készségesen rakta sorba a könyveket, egyiket a másik után: a „Művészettörténeti jegyzet" is közömbösen siklott be a bőröndbe tenyeréről.

— Feltegyem? — kérdezte Mártát.

— Hagyja, minek kínlódjunk vele másodszor is. Csapja rá a fedelet, és kész! — Márta már az elővett jegyzetcsomót bontogatta.

A férfi engedelmeskedett, aztán szinte bocsánatkérő mozdulattal visszahelyezte az igazolványokat az asztalkára saját üléséről, ahová útitársa segítségkérésekor önkéntelenül odadobta.

— Látom, újságíró!... — vette fel újra a beszélgetés fonalát.

— Az... és egyetemista ráadásul! — dobta vissza a szót az asszony, s közben farkasszemet nézett, kacérkodó játékkal. A fürkésző férfitekintet mélyén már kialudt az alattomos, leskelődő pillantás, és csupán a hím mohósága égett benne. Márta tüdőre szívta a cigarettafüstöt. Most már élvezte a veszélyes játékot. A gyanú javát, tudta, ezzel a kis „balesettel" kiirtotta kéretlen társából. Végigszemlélhette holmiját, kézbe vehetett mindent — kézbe is vett! — még a művészettörténeti jegyzetet is, és nem talált semmit! — Szóval: detektív?! — tért vissza Márta előző megállapítására.

— Fején találta a szeget! De ez magát ne zavarja! — felelt könnyedén „ismerőse".

— Miért zavarna? Ez is olyan mesterség, mint a többi! — nevetett Márta.

Zsuzsa felébredt. Nagy szemét tágra nyitva bámult az idegenre, azután villámgyorsan hozzákecmergett, és térdére könyökölt, hogy rázúdítsa kedveskedő gőgicsélése áradatát. Rohammal hódította meg az ál-Don Juant.

Így fordult, hogy a stílustörténetbe Márta bele sem nézett. Zsuzsára kapcsolódott a beszéd természetszerűen, és a detektív ezt a szálat gomolyítva hovatovább már-már udvarolt. A Dunahíd dübörgésére ocsudtak fel az egymást kerülgető, keresztező mondatok áradatából.

— Jézus! Hogy elszaladt az idő! — sikkantott fel Márta.

— Rázza bele Zsuzsát a lábzsákba! — parancsolta, miközben elcsomagolta a künnlevő holmit, és sebtében felöltözött.

A detektív beleizzadt, míg a kislányra felhúzta a lábzsákot. Még jól körül is lapogatta, hogy a gyerekhez simuljon. Márta valamennyi idegszálával fülelt. A puha levélcsomó azonban meg sem zizzent, simán elfeküdt a prémrétegek között. Mellfeszítőt lélegzett. Eddig minden sikerült! De most?

A gyors már be is futott a belgrádi pályaudvarra, és simán lefékezett, közvetlenül a várótermek előtt. A detektív felmarkolta a bőröndöt, és előzékenyen hátrarántotta az ajtót.

— Csak a kislányra legyen gondja! — buzgólkodott. — A többit nyugodtan rám bízhatja!

Márta azonban visszatorpant a lépcsőn.

— Hát ez mi? — kérdezősködött értetlenül, mert a leszállókat rendőrök terelték az egyik terem felé.

— Poggyászvizsgálat! — közölte jól értesülten kísérője. — Számunkra nem érdekes! Csak nem engedhetem, hogy esetleg óra számra itt ácsorogjon a gyerekkel, minden ok nélkül!

Mártában muzsikaként zendült vissza ez a három szó: „minden ok nélkul". A gyanút, úgy tetszik, végleg leszerelte!

A detektív odabillentette kabátja hajtókáját az egyik rendőrtiszt felé, és átvezette őket a kordonon. A pályaudvar bejáratánál elcsípett egy taxit, és kígyóbűvölő mosollyal kellette magát:

— Elkísérhetem?

Az asszony vállat vont:

— Ha olyan sok ideje van ... — és gondolkodás nélkül megmondta a címet a sofőrnek.

Az autó villanegyedbéli csendes utcában fékezett. A házat nemcsak fenyőfák, hanem rendőr is őrizte, szolgálatkészen felrántva a kocsi ajtaját, s egyúttal buzgón megnyomta a csengőgombot.

Mire Márta kislányával kikászmálódott, a kapu feltárult, és a fedett folyosóról egy fekete hajú karcsú lány szaladt hozzájuk.

— Márta ... drágá moja ... megjöttél? Gondoltuk, hogy befutsz a vizsgakra!

Sebtében megcsókolta az örvendező leányt, átvette Zsuzsát kísérőjétől:

— Nagyon-nagyon köszönöm a segítségét!... Nagyon-nagyon köszönöm! — ismételte nyomatékosan. — Valódi lovag, uram!

Azzal eltűnt a tölgyfakapu mögött.

Az előcsarnokban rácsapott az elébesiető Ribaricsra:

— Ivo, kerítse elő Ottót, gyorsan, gyorsan!

A detektív pedig állt, állt a kapu előtt, és nézte a réztáblát, a gazda nevét hirdető néhány egyszerű betűt:

— Ribarics! — mormogta visszabújva a taxiba. — Ezek az ostoba szabadkaiak!... Ez a nő most befűthet nekem, ha akar.., Jóságos ég, rossz még rágondolni is, mi történhetnék, ha véletlenül megmotoztam volna! A parlament elnökének a vendégét! Hűűű!

Ivo húga valamerre elcipelte magával Zsuzsát. Egyedül maradtak. Márta hirtelen szájához kapta zsebkendőjét. Úgy érezte, rosszullét környékezi: most, hogy biztonságban érezhette magát, valamennyi feltételezhető veszélyével, kockázatával visszarémlett előtte a több órás vonatút, a detektív-szeladonnal.

— Nyomozó volt! — célzott kísérőjére. — Szabadkán ragasztották rám. Még igazoltatott is! És én játszottam... még flörtöltem is! Úristen! Az a fráter nem is sejti, milyen veszekedett párbajt vívtam vele! Pfű, ezt sem csinálnám végig még egyszer!

Ivo legyintett:

— Szó-szó-szó!... — csillapította majdnem harapósan. — Annyiszor csinálja, ahányszor szükséges! — és a telefonhoz ment. Mester Ottó hadnagyot hívta a tisztiiskoláról.

Mikor befejezte a beszélgetést, ismét Mártához fordult:

— No, kicsi asszony, most elcsípheti élete egyik legnagyobb riportját! — mondta eléggé gondterhelten. — Olyan botrány van itt kifejlődőben, amilyet keveset látott ez a vén város! Ha nem csal a szimatom, holnap vér folyik az utcákon!

— Munkástüntetés?! Csak nem?!... — Márta valóban megijedt. Féltette a csupasz kezű szegény embereket, úgy féltette

őket, mint a húsából való húst, mintegy saját magán érezve a még el sem csattant ütéseket.

— Ugyan! A munkás néma, fegyelmezett. Tudja, hogy most, amikor éppen ezt várják, nem rohanhat fejjel a falnak! Sokkal cifrább a dolog! Egyházi tüntetés! A pravoszlávok... — magyarázta szakadozottan. — A Vatikánnal kötött konkordátum miatt! Ma hozták nyilvánosságra, s ettől vérbe borult egyházatyáink szeme!

Csengettek, és a magyarázat félbeszakadt. Ottó jött be, a hidegtől és a sietségtől kipirultan. Oly csinos volt, amilyen egy fiatal, hetyke, egyenruhás férfi csak lehet. Márta pillantása valósággal ráégett. Ribarics tapintatos volt, hang nélkül visszavonult, nehogy megzavarja a találkozást. Mit számít az első csók előtt az egyházatyák lázadása, a Vatikán, minden pompájával, s akár más egyéb is?

Majd, a csók után!

17 Ottó Ribaricshoz hasonlóan ugyancsak gondterheltnek mutatkozott, s a ráncok még inkább elmélyültek szeme sarkában, mikor aprólékos figyelemmel oldalról oldalra áttanulmányozta azt a vaskos levelet, mely most előkerült Zsuzsa lábzsákjából. Egyetlen hangot sem ejtett el tartalmából, de Márta levonhatta következtetését elkeskenyülő szája formájából: súlyos, nehéz dolgok juthattak tudomására. Ivóval kettesben behúzódtak a legtávolabbi ablakfülkébe, s feszülten boncolgattak valamit. Egy-egy félmondat néha elcsapódott Mártáig:

— Veszélyes... — mondta Ottó. — A munkásság egy része hithű!... Magával ragadhatja a papok vakbuzgósága...

— Erre számítanunk kell! — Ribarics töprengően dobolt az ablaküvegen. — Megpróbálhatjuk... ámbár kevés a remény hozzá...

— Rövid az idő... túl kevés az agitátorunk!

— Hiába!... Meg kell kísérelnünk!... Hátha?!

— Minden tervünket keresztülhúzhatja, ha beleelegyednek!

— Az bizonyos!

— Ha csak egy részüket sikerül visszatartanunk, már az is óriási nyereség!

Ribarics rábólintott:

— Vagy legalább a veszett fejsze nyele! — tódította keserűen. — Nem értem, nem értem az illetékeseket! Mi az ördögnek kellett éppen most, az ünnepek előtt napvilágra hozni a vallási megegyezést? A tömjénparázs is lángra kap, ha olajat öntenek rá!... Ma bejártam vagy féltucat templomot! Mindenütt a „római szajháról" hallottam dörgedelmes, lángoló mondatokat, mintha a legvadabb bizánci vallási villongások korszakát élnénk. Esőként hullott rám az Isten országa a papi szakállakból, fenyegettek pokollal és kecsegtettek mennyországgal... És a tömeg goszpodine pomilujjal verte a mellét. „Uram irgalmazz, uram irgalmazz!" Ez a vallási révület pedig, tudod, ragályos!... Különösen, ha a papok és az asszonyok hisztériája terjeszti!

— Igen!... Láttam! — mormolta Ottó. — Honnan ásta elő magát ez az ezernyi, fekete csókának öltözött vénasszony? Ugyan honnan?!

— Ne ezen törd a fejed! A megoldáson inkább!

— Megoldás?... Csupán egy van!... Józan szóra mozgósítani mindenkit, akit lehet! De azonnal!

— Maradjunk ennél! — fejeződött be a beszélgetés. — Többet nem tehetünk! — Ribarics elkeseredetten legyintett. — Tartok tőle, hogy Sztojadinovics pokoli aknamunkája az egész! Kirobbantani, aztán erővel letörni, megfélemlíteni, vasöklöt mutatni, még az egyház felé is; a legvadabb reakciós, már-már fasiszta politika, de, úgy látszik, ezt tartják célravezetőnek! Az az érzésem, hogy egyetlen hálóvetéssel akarnak megfogni mindenkit, legyen az vakbuzgó hívő vagy istentelen felekezetnélküli.

— Majd elválik! — És Ottó máris búcsúzott.

— Maga itt szállásol a gyerekkel! — fordult azután Ribarics

Mesterséhez. — A szállóban nem tudná kinek a gondjára bízni, pedig, ahogy én magát ismerem, nem szándékozik a szobát őrizni vele, ugye?

— Nem biz' én! — felelte Márta már-már harciasan.

Ivo elmosolyodott:

— Gondoltam! Ám, kár reám pazarolnia riporteri tüzét! Tartogassa inkább holnapra! No de lássunk munkához! — azzal Ottot követve, a városnak indult.

Elő sem került többé, még a reggelizőasztalnál is üresen maradt a helye. Az első csésze kávénál tartottak, mikor megszólalt a telefon. Milena, Ribarics krétai falfestmény szépségű húga vette fel a kagylót.

— Ivo... téged keres! — nyújtotta át mindjárt Mártának.

— Induljon a Szaborna crkvához! — hallotta Ivo izgatott hangját. — Most kezdődik! De az istenért, nehogy beleelegyedjék! Tartsa magát tisztes távolban a tömegtől, és legyen kéznél az újságíróigazolványa, mert különben könnyen kaphat az oldalába egyet puskatussal!

A férfi hangja mögül a tenger hullámveréséhez hasonló tompa zúgás verődött elő, ezernyi-ezer ember morajlása.

— Sokan vannak?

— Mint égen a csillag!... — és a beszélgetés búcsú nélkül megszakadt.

Gondolta, autóból kíséri szemmel a tüntetést, a taxit azonban jóval a templom előtt, egy utcakereszteződésnél megállította az úttorkolatot elzáró csendőrlánc.

Igazolványa láttán a parancsnokló fiatal tiszt idegesen legyintett:

— Áteresztem — de a saját felelősségére! — mondta roszszallóan. — Ajánlom azonban, szálljon ki a kocsiból, mert könnyen fejtetőre állíthatják önnel együtt, asszonyom!

— Gondolja? — kételkedett Márta.

— Bárcsak gondolnám! — szellemeskedett fanyarul eligazítója. — Forradalom ez már, semmint egyházi tüntetés!

Valahonnan a szomszédos utcából kiáltás indult, s a tiszt elugrott az autótól. Vezényszót üvöltött, s a puskacsövek egy-

szeriben előreszegeződtek. Márta, átlépve a csatárlánc vonalán, kellemetlen borzongással érezte, hogy a fegyverek fekete, ásító viperaszájai a hátának fordulnak. Tudta, hogy hamis ez az érzés; egyetlenegy cső sem az ő testét keresi, mégsem volt képes lekúzdeni.

Visszapillantott. Fiatalok voltak a csendőrlegények, alig túl a katonaság kötelező évein. Levegőcsípte piros arcukból meszesfehéren világított ki szájuk természetellenes elvértelenedett vonala.

A sarokkő mögött meghúzódó őrmester tetőtől talpig végigmérte őt is, odanyújtott igazolványát is. Erős horvát kiejtéssel engedte tovább:

— Magának is elment a jó dolga, goszpogyica!

Horvát csendőrök! Szerb tömeg ellen horvát csendőrök! Most már Márta is bizonyosra vette, hogy a legkisebb félreértésre kirobban az összeütközés.

Néhány lépéssel odább ez a feltételezés pedig meggyőződéssé alakult benne. A hagymakupolás, tárt kapujú, tömjénfüstöt és égő gyertyák szagát ontó templom előterét valóban tízezres tömeg lepte el. Tíz és tízezer komor, fanatikusan lobogó szemű férfi és nő, és megannyi lánggal lobogó gyertyaszál. A templomból kiharsant a kórus kardala, s valahányszor kiharsant, idegborzoló zúgással mormolta rá a feleletet a számlálhatatlanul rengeteg hivő pravoszláv.

Úgy egybetömörültek, mint a bolyukat védő hangyák. Éppoly feketék is voltak. A szemük, a hajuk, a ruhájuk, mind-mind fekete. Egy szürke sáv aszfalt választotta el őket a másik szürke vonaltól — a csendőrök szürke kordonától, mely valósággal nyomon követte Mártát, és most már a teret zárta el a beletorkolló utcáktól. Ő pedig ott tétovázott a négy-öt méter széles senki földjén a fegyveresek és a fegyvertelen tömeg között, mely farkasszemet nézett a puskacsövekkel.

Önkéntelenül félrehúzódott egy öreg palotaház mély, boltozatos kapubejárata felé, s megkönnyebbülés árasztotta el, mihelyt besiklott az erkélyt emelő vastag márványoszlop mögé, oly kietlen, borzongató érzés volt az imént ott tétlenkedni a

lefojtott, a *még* lefojtott emberi indulatok két ellentétes pólusa között.

Mozdulatlanná merevedett a tömeg, és mozdulatlanná a csendőrkordon is. Mégis — mindkettőben benne feszült a sodrás és a sodródás végtelen, iromba ereje. Csak mozdulat, téves, félremagyarázott vagy szándékolt mozdulat kellett még, hogy felszabaduljon fékezhetetlensége.

A Duna felől goromba szél fújt, végigorgonázva a telefonhuzalokon. Más hang nem is törte meg pillanatnyilag a merev csendet. Aztán hirtelen sóhajtás, de szélvésszé fokozódó sóhajtás lebbent át a szabad térségen — akkora, hogy a gyertyalángokat vízszintesre hajlította.

A templomküszöbtől — mintha ék hasított volna bele! — fokozatosan tágulva kettévált a boly, és a hasítékot aranyos csillogás öntötte el. A harangok szédülten megkondultak a tornyokban, s mintegy érces zengésüktől előrelökve, indult az ősz szakállú pátriárka, földig omló, ódon arannyal túlhalmozott palástjában, drágakövekkel telehányt, színes szikrákat vető főpapi koronáját imbolygatva, a csendőrkordon felé. Két karját szerpapjai támasztották alá — bozontos üstökű, égően fekete szemű, aszkétasoványra aszott arcú fanatikusok — a maguk erejét öntve beléje, hogy rezzenéstelenül emelhesse a magasba a súlyos, ötvösremekelte bizánci érckeresztet.

— Goszpodine pomiluj!... Uram irgalmazz!... — zúgta, harsonázta a könyörgést, de úgy, hogy abban nem irgalmat esedezett, hanem szinte az irgalmatlanságot hirdette. — Goszpodine pomiluj!...

Az emberutca mind szélesebbre nyílt előtte. Egyenesből trombita torkolatúvá változott, és a trombita öblében magányosan, eltávolodva a csatárlánctól, feltűnt egy fehér kesztyűs, aranygalléros tiszt. Kardját tisztelgőre hajtva, feszesen kihúzott derékkal, díszlépésben ment, rendíthetetlenül, a pátriárka felé, éppoly irgalmatlan konoksággal, ahogy a pátriárka közelített feléje. De — Márta mikroszkópikus élességgel látta, talán mást sem látott egyetlen töredék másodpercig! — szájára omló bajusza alatt ajkát rágta.

Még öt lépés... már csak három!.. Kettő!... A katonatiszt halkan mondott valamit, megtorpant, előrehajolt, ez a mozdulat szinte már könyörgő volt, ám a pátriárka arca merev maradt, s dörgött torkából az irgalmasságot esdő ige. A csendőrtiszt újra ismételte mondókáját, miközben dereka kiegyenesedett, s ajka szétnyílt, mintha kiáltásra készülódnék, leleplezve a foga marta vércseppeket.

A pátriárka feleletre sem méltatta. Hang nélkül még magasabbra emelte a keresztet. Az aranygalléros csendőrtiszt pedig kétségbeesett mozdulattal hátradobta a fejét:

— Napred!... Előre!... — a vezényszó vijjogásként szakadt ki torkán.

A szürke záróvonal emberlécei keresztbe vágták mellük előtt a puskát, s mintha egy láthatatlan bábjátékos rángatná őket kérlelhetetlenül, lódultak neki a tömegnek, testük súlyát vetve bele a hátraszorító lendületbe.

Talán az utolsó hang szárnyalt ki az ezredesből, talán még az utolsó előtti; talán éppen csak mozdultak a csendőrcsizmák, de lehet, hogy már lépésre emelődtek, nikor a pátriárka szintén mozdult:

— Goszpodine pomiluhuhujjj!... — s a könyörgés hirtelen csatakiáltássá változott.

Magasba lökte a keresztet. Sújtott vele. Ütött. Halántékon verte az ezredest, aki roskadó térddel lassan eldőlt. Elnyúlt teste szigetként ottmaradt a templomlépcsőtől levezető kövezetsávon. Mellette zúdult el gáttalanul a fekete emberáradat, könnyű falevélként lökve félre útjából a csendőrökből hevenyészett nyúlgátat.

Vakon hömpölygött az ismét magasra emelt főpapi kereszt után, a Knéz Mihajlova utcasorának.

— A király elé!... A király elé!

Ki tudja, honnan kelt a kiáltás? Valakiből felfakadt, aztán egyszerre ezt harsonázta valamennyi száj:

— A király elé!

A tömeg meglódult, gyorsult az ütem, s míg belül, az emberfolyam közepén lassú léptekkel haladtak előre, a két szélen

futóiramban sodródtak tovább a pravoszláv hit fanatikus zarándokai. Mártát karmos vénasszonyujjak markolták ki rejtekéből, kényszerítették futásra a többiekkel együtt. A homlokába húzott fekete kendő eltakarta az öreg asszonyarcot, csak könyörgésének sápító hangját hallotta, és ujjai szorítását, mely nem engedett.

— Goszpodine pomiluj!... Goszpodine pomiluuuujjj!... — a menet széle valóságos hullámokat vetett, amint a gyorsabban futók megelőzték a kortól lassúbbakat. Mártáról valahol leszakadt az öregasszony. Most egy palástos fiatal diakonus oldalán szaladt, aki beidegzett mozdulatokkal lóbált egy ezüstös tömjénfüstölőt, ütemesen kiáltozva:

— A király elé!... Pravoszláv testvérek!... A király elé!

A Knéz Mihajlova közepe táján új kiáltás harsant, új emberfolyam csatlakozott a futókhoz, és a két jelszó furcsa bizalmasságban keveredett:

— A király elé... Pravoszláv testvérek... Munkát kenyeret, munkát, kenyeret!... Pravoszláv testvérek!... Munkát— kenyeret!... A király elé!

Kirakatüvegek csörömpöltek, amint az előretörtetők lökésétől bele-belezuhant egy-egy megtántorodó a futók közül, az egyik mellékutcában majdnem érthető szóval nyerített félelmében egy ló, s a futók lábai alatt, behúzott farokkal, nyüszítve tarkafoltos vadászkutya szaladt.

Márta mellkasában szúró fájdalom támadt, lélegzete ki-kihagyott, de nem volt megállás, könyörtelenül taszították odébb-odébb, akik a sarkát taposták.

A Terazija sarkán fújták el a második csatárláncot az elöl rohanók. Az egyik fiatal gyalogos Márta előtt vágódott neki a lehúzott üzletredőnynek. Orra ütéstől vérzett, bénult ujjai közül koppanva csúszott ki a puska, és úgy kapta arca elé két tenyerét, akár egy ijedt kisgyerek, aki veréstől fél.

A pátriárka kíséretének kórusa lassan elveszett, talán még a Knéz Mihajlovában zengett töretlenül, hátrább-hátrább szorítva a vakon iramló tömegtől, melynek első sorai a Terazija kiöblösödéséhez értek.

Ekkor, teljesen váratlanul, visszazúdult a hullám. Veszett lökés tántorította hátra. Egy hegyes könyök Márta gyomrába fúródott, émelyítően fájó rúgás érte lábszárcsontját. Három másik ziháló lénnyel zuhant be egymáson gomolyogva az oldalt tátongó kapualjba.

Félig ájultan hevert a kövön, de pillantása mégis a rémület nyügözöttségével tapadt a szomszédos, tükrös hátterű kirakatüvegre, mely hátborzongató képet vert vissza. A Terazija kicsiny terecskéjén furcsa mozdulattal elomlott fekete foltok kupacosodtak. Felettük kékes füst terjengett lebegő szemfödőként, s a szűk utca irtózatos, égnek csapó fájdalomkiáltást hörgött magából, míg távolabbról változatlanul hömpölygött a jelszó:

— A király elé... Munkát—kenyeret... Pravoszláv testvérek!

Egy fiatal lány a túlsó járdán térdre omlott, és összekulcsolt kezét magasra emelte:

— Úristen... ezek lőnek... lőnek!

Lőttek!

A szürke egyenruhás hármas sor fegyvere acéltövisével emberhúsba mart másodszor is.

Másodszor, harmadszor dörrent a sortűz. Kurta lángja aprócska villámként tündökölt a kirakat tükörlapján. Furcsa, baljós füttyögés sivított Márta fülébe az utcáról, egy reverendás alak futtában felbukott, s szájából halódó lángú gyertyájára folyt a vér.

— Lőnek!

A térdelő leány sikított újra — eszelősen. Ekkor már nem is sortűz roppanása vágott végig az utcán. Géppuska csörgött embermorzsoló hahotával, aztán hirtelen elhallgatott.

A Knéz Mihajlovában most már jogosan zengett a goszpodine pomiluj... Volt, kinek irgalmazzon az Úr!

Márta a félelemtől émelyegve feltápászkodott, és kilesett az elnéptelenedett utcára. A halottak és a jajgató sebesültek között futott előre a testőrök csatárlánca, be-bekukkantva minden mélyedésbe, keveredve a csendőrökkel.

Egy kapitányi rangjelzést viselő szálfamagas óriás megtorpant Mártáék szorongó csoportja előtt.

— Állatok!... Takarodjatok haza! — ordított, ahogy a torkán kifért, és pisztollyal mutogatta az utat hátrafelé, ahonnan előregörgött a katonák, testőrök, csendőrök sokszoros rajvonala, előre, előre, tisztogatva a Teraziját. — Haza... haza!... Ó, bozse moj, bozse moj!... Istenem... Istenem.. Állatok!... — s közben szeme sarkából könny szivárgott állgödre mély árkába.

Mikor senki sem mozdult, csuklón kapta Mártát, és kilódította az utcára. Márta futott, páni rémülettel. Futott a halottak és a jajongó sebesülek között, arra, amerről a csend csalogatta. Belefutott a ritkuló lőporfüstbe, és nekirohan a géppuskának, ha valaki erőteljes lökéssel oldalt nem kanyarítja. A mellékutca befogadta, és már csak arra eszmélt, hogy a foga közé poharat erőltetnek.

Katonaruhába öltözött parasztember istápolta szilvapálinkával.

Nektárként nyelte a méregerős párlatot. A katona gyengéden emelte feljebb-feljebb a poharat, és halkan, mintha a Knéz Mihajlova-i visszhang volna csupán, mormolta a szent szavakat. Igen, ő is ezeket mormolta, esedezve, könyörgően:

— Goszpodine pomiluj... goszpodine pomiluj!

A Terazija terecskéjén reszkető esedezés bugyborékolt fel:

— Meghalok... orvost!... orvost!

Nő jajongott, zokogott egyre elhalóbban, s amint hangja halkult, könyörgése mindinkább gyermeki színezetűvé vált. A Mártát itató katona kezéből kizuhant a pohár. Őszülő bajusza megreszketett. fogai összekocódtak, s majdnem tébolyult kiáltás tört ki belőle is, ismételve a haldokló asszony segélyszavát:

— Orvost!... Emberek!... Orvost!... Irgalmazzatok!

A szomszédos házból kiskabátban, hajadonfőtt, orvosi táskával kezében köpcös, alacsony férfi lódult ki. Egyetlen lélegzettel rohant a terecskét borító fekete kupacok közé. Megtorpant, lehajolt, hitetlenkedő mozdulattal, kétségbeeset-

ten égnek tárta kezét, majd térdre esett az egyik heverő alak mellett, táskáját bontogatva.

Valahonnan messziről dobhártyát hasító vijjogással szirénaszó közeledett túlvisítva a levegőt eluraló harangok brummogását. Mert a harangok még mindig szóltak, rendületlenül röppentve a magasságok felé a tömeg ösztökélésére szánt biztatásukat. Aztán valamelyik nyelve hirtelen, mintha vészriadót kongatna, félrecsapódott, tétován koppant kettőt-hármat, majd erőszakos rántással elfúlt zengése. És oly váratlansággal hallgatott el most már a többi is, hogy helyüket az űrben egy időre csupán a felriasztott varjúfalkák ijedt károgása töltötte be, mígnem ezt is elsöpörte a sokasodó mentőautók szirénajaja.

Márta valahogy elbotladozott a katonák közül. Ruhája bűzlött a ráömlött pálinkától. A testét rázó borzalom részegként tántorogtatta. Kénytelen volt fél kézzel a falnak támaszkodni. Lépésről lépésre vonszolta magát előre. Nem tudta, merre jár, hová visz útja a kanyargós kicsiny utcán. Szemközt vele kavargó diákcsapatot ütött gumibottal egy szakasznyi rendőr. Elviharzottak mellette, s ő tovább tántorgott. A szakasz nyomán ősz hajú, ráncos arcú rendőrtiszt futott, és segítő mozdulattal fordult a roskadozó asszony felé:

— Ó, te szegény... szegény... — hallotta Márta résztvevő mormogását, s ő is, ösztönösen, kinyújtotta kezét, hogy belekapaszkodjék a támogatást ígérő ujjakba, hogy száját szóra rezzentse, elsírja az idegeit tépő rettenetességet.

Ám a rendőrtiszt arca, amint a válla fölé hajolt, egyszerre eltorzult, mert orrába csapott a pálinka bűze. Elváltozott, szinte ijesztővé alakult át, s a következő pillanatban nyitott tenyérrel, teljes erejéből Márta szájára csapott.

— Te némber!... Szerb vér omlik az utcán, és te... te... részeg vagy!... Te lotyó... az anyád!

Irtóztatóan ocsmány káromkodással másodszor is arcul verte Mártát, aztán eltaszította magától, és rohant legényei után arra, amerről a gumibotok tompa püfögése jelezte hollétüket.

A hirdetőoszlopba kapaszkodva talpra támolygott. Orra,

szája vérzett a csontos, nehéz kezű férfiütéstől, s fejét önkéntelenül hátraszegte, hogy így csillapítsa a vérzést. Tágra nyílt pupillája egy csábítóan zöld, csalogató szempárba tekintett, mely az embernagyságú színes plakátról fürkészett rá, az aranyvörös hajkoronával ékített ingerlő, démonian szép arcból.

... Betty, the Red... — olvasta akaratlanul. — A felülmúlhatatlan Betty... Palace-bár.

A vörös Betty... Király Betty...

— Szervusz, Betty! — dadogta. — Látod, én is itt vagyok! — és újra lecsúszott az oszlop tövébe.

Elájult.

Tűszúrásra eszmélt, mely karjába fúródott, miközben egy hang vezényelt.

— Kámfort! — s máris érezte a hűs, izgató illatot. Ettől teljesen magához tért.

Fiatal mentőorvos térdelt mellette egy ápolóval.

— No, hál' Isten!... Ez csak idegrázkódtatás! — fújta ki magából a doktorka a megkönnyebbülést. — Haza tud menni a maga lábán? — firtatta Mártától, mikor derékon fogva talpra állította.

— Megpróbálom! — felelte, és tétován hozzáfűzött a mondathoz egy feszítő kérdést: — Hányan?... Hányan?

Nem ejtette ki a rettenet meghatározását, megkerülte a halott, a halál kifejezését, de az orvos így is megértette:

— Hatvankilencen — mondta rekedten. — Eddig hatvankilencen... És százhúsz sebesült! Lehet, hogy több, sokkal több, de ennyi már a mi kezünkre került!

— Hatvankilenc!... Hatvankilenc! — ez a szám dobolt fülében szakadatlanul, s hiába igyekezett kiűzni agyából. — Hatvankilenc!...

— Hatvankilenc halott! — ezzel a kiáltással bukott be Ribaricsék küszöbén, mikor végre sikerült kocsit szereznie, és hazajutott. — Milena, hatvankilenc halott, érted?!

És újból elájult.

18 Az idegfeszültség úgy csapódott ki Mártából, mint ahogy a nyári vihar rohamai zúdulnak rá a készületlenül verőfényes tájra, a jéges fagyos fuvallatával váltakoztatva a forró boszorkányszeleket, mialatt fenn az égbolton, a gyapjas bárányfelhőkre villámos szélű fekete görgetegek omlanak rá, s megpróbálják betömni a végtelen kékség szellőzőablakait, ellenségük, a napsugár elől.

Vacogott a foga; egyik pillanatban a hideg rázta, a másikban maláriás hőség öntötte el. Egyik percben világosságot követelt, hogy a fény elnyomja a Terazija rongycsomóvá roskadt fekete árnyait, a következőben eloltatta a lámpákat, s még a zsalugátereket is becsukatta, kirekesztve a decemberi délután szürke homályát, annyira bántotta a nappal havas derengése.

A halottak árnyait azonban a legmélyebb feketeség sem tudta elűzni. Körvonalaik átütöttek lezárt szemhéjára védekezően szorított tenyerén is. A látomás ellen nem használt semmiféle földi védekezés.

Milena pedig irgalmasnővéri türelemmel váltogatta arcán a hideg borogatást a nyershússzeletekkel, hogy lelohassza a kékesvörösben játszó duzzanatot, orra, szája körül.

— Nyugodj meg már, lelkem! — duruzsolta szüntelenül, zsongítóan. — Nyugodj már meg!

Megkínzottságából rövid, de mélységes álom segítette ki. Mire felébredt, szíve ismét józanul kopogott, és a lidércek belefakultak az esteledésbe. Neszezésére Milena ismét besietett hozzá.

— Mi hír a fiúkról? — esett neki az öntudatába tépő kérdéssel.

— Ottó készültségben a laktanyában. Ivo Rodanovicstól telefonált. Kutyabajuk!

A tárva maradt ajtó beengedte a lakás távolabbi részéből odaszűrődő hangokat, és Márta a hirtelen megnyugvás lágy vizébe süppedve rakosgatta emlékezetébe Ivo apjának mondatait:

— Ez Sztojadinovics politikai öngyilkossága volt!... Ha

részeges volna, azt mondanám, elitta az eszét, és delíriumos őrületében cselekedett. Józanul az ember nem hívja ki a tömegharagot, hiszen olyan ez, mint a palackból kiengedett ezeregyéjszakabeli szellem. Kétséges, hogy a halász vissza tudja-e kényszeríteni, s ha visszakényszeríti is, másodszor már nehezen erőltetheti rá akaratát, mert a szellem rádöbbent időközben a maga erejére.

Ribaricsné valamit kérdezhetett férjétől a maga halk módján, mert a parlament elnökének fejtegetése rövidre megszakadt, s gondolatsora hirtelen más irányba tért:

— A parlament?... Nem kétséges, mi következik! Ilyen orkán, azt hiszem, kevés tombolt még ott, mint amilyen most tör ki majd. Az ellenzék, teljes joggal, két dolog miatt marhat beléjük! Egyrészt azért, mert nyilvánosságra hozták a konkordátum megkötését, mielőtt a szkupstina elé terjesztették volna jóváhagyásra, ami voltaképpen az alkotmányos út megkerülését jelenti; másrészt az oktalan, bárgyú fegyverhasználat miatt. Szentképekkel, templomi zászlókkal a király elé igyekvő emberekre lőni, még ha tüntetők is azok, förtelmesen hasonlít a pétervári ezerkilencszázötre, amikor a cár lemészároltatta kozákjaival Gapon pópa megszédített szegény, jámbor templomtöltelékeit... A vér, hiába szórják fel homokkal, mossák le tűzoltófecskendőkkel, örök időre ottmarad beívódva a Terazija aszfaltjába, még akkor is, ha felszedik, és megújítják az utcaburkolatot... Sztojadinovics meghalt abban a pillanatban, amikor az első sortűz eldördült, s úgy veheted. kedvesem, hogy ebben a pillanatban már egy élő halott próbál diktátoroskodni Jugoszlávián. Bukik — és bukik vele az egész kormány! S ha nem holnap, legfeljebb akkor, ha ez a kettős belgrádi hullabűz nagyon fogja facsarni a földkerekség orrát. Mert nem nehéz megjósolni, hogy a Terazijján esett vérengzésből világbotrány kerekedik!...

Márta ledobta az arcát hűsítő borogatást:

— Hol a ruhám? — faggatta Milenát, holmiját keresve.

— Mit akarsz?

— Megyek!... A városba!

— Csak nem ment el a jódolgod!... Ilyen arccal emberek közé! — ijedt rá a leány.

— Muszáj! — indokolta egyetlen szóval szándékát, s ettől lehetetlen volt eltéríteni. Lepergett róla a könyörgés, szidalom egyaránt.

Csupán annyi engedményt tett hiúságának, hogy fehér selyemsálat csavart arca elé, mintha a hidegtől félne, és fátylat is kötött kalapjára.

Ájulatba dermedt városba ért vissza. Az üzletek lehúzott redőnnyel, ráccsal fedett kirakatokkal meredtek az estébe, s a kósza járókelők a falhoz lapulva, zaklatottan osontak valamerre, halaszthatatlan útjukra, téveteg, ijedt pillantásokat vetve az úttesten komoran menetelő, majdnem egymást érő járőrökre. A fegyveresek pedig a semmibe fürkészve, gépiesen verték bakancsos lépteiket egy láthatatlan őrmester vezényszavára: egy... kettő... bal... jobb... Egy.,. kettő... bal... jobb... Nyakukat válluk közé húzták, mintha attól félnének, hogy fejüket meglegyintik az ablakokból kilógatott gyászlobogók. S ahol lobogó nem akadt, ott keskeny fekete szalagokat csavargatott az esti szél; selymet, ripszet vagy szövetből hasítottat — olyat, amilyen éppen valakinek a kezébe került, mielőtt végleg magára zárta volna a lakás ajtaját, és leengedte volna a redőnyt, nehogy fény szüremkedjék ki a halottvirrasztó éjszakába.

A varjak meg a csókák sem ültek el estszálltakor, tovaűzte őket fészkükről a lélekharangok szakadatlan, nem csillapuló csilingelése, mely oly következetesen metszett bele az idegekbe, mint az ősi népek holtat gyászoló késvágásai öntestükbe. A komor madársereg pedig tétován röpködött, bujócskát játszva a kígyózó gyászszalagokkal, s a borzadó szemlélő bízvást hihette, hogy az élettelen anyag rejtélyes módon életre kelve maga is követi az elszállt lelkeket a megsemmisülésbe vezető nyom nélküli ösvényen.

Márta behunyta szemét, és fülére tapasztotta tenyerét meddő menekülési vágyában.

De a gyászszalagok és a repkedő varjak áttolakodtak szem-

héján, s a lélekharangok botladozó bongása szakadatlanul pergett dobhártyáján.

Az autó percek óta állt már a Majestic bejárata előtt, de ő még mindig mozdulatlanul kuporgott az ülés sarkában. Nem volt, aki kiriassza ebből a gyászos révületből. A vezető némán könyökölt a kormánykerékre, bundába bujtatott válla meg sem moccant, mintha számára közömbös lenne. mit cselekszik vendége a kocsiban, s a szálloda portása sem mutatkozott, hogy szokott szolgálatkészségével felrántsa az ajtót.

Nagy keservesen összeszedte végre minden erejét. Valamiféle bankjegyet a sofőr markába dugott, aki ugyanolyan némán, rá sem pillantva gyűrte zsebre, s köszönés nélkül hagyta eltűnni utasát a forgóajto rekeszében.

A bejárat vastag nesz- és fényfogó plüsstakarója mögött orgiát ült a világosság és a hangzavar. Az előcsarnok kristálycsillárainak lámpafürtjei alatt ott nyüzsgött Belgrád valamennyi újságírója, küzdve az idegen kollégák bábeli nyelvkeverékével. A nyitott ajtajú telefonfülkékből kiharsant a csengők kelepelése, beleszövődve a pohárcsengésbe. A nehéz pálinkák és az erős dohányfüst illata majdnem kábító egyveleggé rázódott össze, mint valamely szag-koktél egy óriás keverőpohárban.

Márta elkapta a *Politika* egyik ismerős munkatársának karját.

— Mi van?

— Világbotrány! — vakkantott idegesen a szerb újságíró angol pipacsutorája mögül. — És percről percre nagyobb! — Azok a barmok a belügyben még növelik a hírzárlattal!

Maradék udvariasságával odarántott egy karosszéket Márta elé, és elrohant valamerre. A telefonfülkék felől amerikai ízű káromkodás harsant méltatlankodva:

— Bloody heaven!... — a véres mennyországot szidva emlegette valaki az interurbán központot, mely fel sem veszi már a kagylót, pedig — a kék néger égre! — micsoda riport... micsoda riport!

— Koronatanács Pál régensnél! — dobta be valaki rikoltva

az új hírt a hangzavarba. — Sztojadinovics a szükségállapot kihirdetését követeli!

— Ha Pálnak sütnivalója van, nem a statáriumot, hanem Sztojadinovics kirúgását hirdeti ki! — mormogta a *Politika* ismét előkerült embere Márta fülébe. — Egyébként eddig vagy háromszáz tüntetőt cipeltek a rendőrségre. — Vagy egy tucat apácát is! — folytatta idegesen vihogva. — Képzelje, olvasót pörgető apácákat!... No, látom, maga is benne volt a sűrűjében! — csodálkozott rá aztán Mártára, mert a lecsúszott selyemkendő felfedte eltorzult, sebes ajkát. — Hozok valami italt! Egy löttyintés szesz majd jót tesz!

Ezt a koktélt azonban sohasem sikerült lekortyintania. Az óriási malomkő-formájú márványasztalra, az előcsarnok közepén, felkapaszkodott egy kínos gonddal öltözött, simára fésült férfifigura. Papírlapot lobogtatott:

— Csendet, hölgyeim és uraim, könyörgöm, csendet! Csak egy pillanatra!

Öt nyelven is megismételte a felszólítást, mire valamelyes eredménye mutatkozott, s felismerték személyében a külügyi sajtófőnököt.

Az imént káromkodó amerikai rákiáltott:

— Hagyjuk a mellébeszélést!... Telefont adasson, Szvetko!

— Uraim! Kormánynyilatkozat!...

— Hát akkor mire vár?! Olvassa! — támadt rá pergő nyelvvel egy francia.

Olvasta. Franciául, angolul, kínos gonddal ügyelve a helyes hangsúlyozásra. Sokáig olvasott, de keveset mondott.

— Mondtam, hogy mellébeszél! — süvített rá végül ismét az amerikai újságíró. — Száz az egyhez fogadtam volna, hogy holmi „felelőtlen elemekre" kenitek majd az egészet! Felelőtlen elemek!... — riportizgalmában úgy letegezte a külügyi hatalmasságot, mint egy rossz újságírótanoncot, aki elrontotta feladatát. — Röhögni fog az egész világ!... A belgrádi pátriárka mint felelőtlen elem! Ujjé!

Gúnyolódó felkiáltására ismét kitört a pokoli hangzavar, miközben ideges kezek, kabátujjakból kinyúló csuklókkal

lökődtek a levegőbe, hogy elkapják a szállongó papírlapokat, melyeket a külügyi szóvivő egyszerűen hajigálni kezdett az asztal tetejéről, farsangi konfetti módjára.

Az egyik ív Márta ölébe lebbent, és a Stefani-ügynökség tudósítója, mintha parázshoz ért volna, kapta vissza horgászó ujjait a csípőjéről:

— Ó, mille grazia, signora! — mentegetőzött a véletlen érintésért, és Márta, anélkül hogy megmozdult volna, olvasta a gépelt sorokat:

„... A vallási vakbuzgóságot kihasználva, felelőtlen elemek, zavartkeltők, a fennálló társadalmi rend ellenségei..." — szeme önkéntelenül pontosan azokat a kifejezéseket ragadta ki a szövegből, amelyek a lényeget jelentették. — A fennálló társadalmi rend ellenségei... no ez a célzás azután egészen világos! — villant meg Mártában a jelzőtűz, mielőtt továbbfutott volna pillantása a nyilatkozaton. — „... A közrend védelme érdekében... Végtelenül sajnálatos eset... Kényszerültünk... A rendőrség megkezdte... A bűnösök bűnhődni fognak!..."

— Aljasok!... Gyalázatosak!... — a forró lihegés szinte perzselte az asszony bőrét.

Hátrakapta fejét. Ivo Ribarics állt mögötte, vállán áthajolva vele együtt olvashatta végig a nyilatkozatot. Szeme oly aláárkolt volt, mintha éjszakákat dorbézolt volna át, vagy olyan történések látására kényszerült volna, amelyek fehér csikot lopnak a fiatalok halántékára, s árkot vésnek a késő évtizedek petyhüdtségétől még messze tartó arcokra.

Márta szótlanul fürkészte az elkínzott, gondterhelt fiatal férfit. Szakállborostái kiütköztek bőréből, s oly feketéskék árnyalatot loptak rá, amilyet csak az irgalmatlan téli fagy szokott odafesteni áldozataira.

— Igazán megborotválkozhatna! — szólt Márta önkéntelenül, hogy valamiképp áthidalja a rettenetesen ható hallgatást, amely Ivo kitörését követte.

— Eh!... s Ivo gépiesen megdörzsölte állát. — Hát nem tudtuk megakadályozni!... Nem tudtuk!... Nem voltunk

elég éberek! Elkéstünk! — úgy szakadozta, nyögte el a mondatokat, zökkenve, mint a nehezen járó malom az őrletet. — S ha még értelme lett volna! De így... cél nélkül, hasztalan véreztek el!... Ördögien kieszelt csapda volt!... Reggel, kora reggel azt a hírt kaptuk, hogy legfeljebb a tűzoltófecskendőket használják majd, azt is a legvégső esetben, fegyverhasználatra semmiképpen sem kerülhet sor! Nem volt okunk kételkedni ebben az információban! Soha álhírt nem hozott még, aki adta!

Szava hirtelen elapadt. Márta fölé hajló alakja megfeszült, mintha hátrarántották volna, s a kavargó tömegbe fürkészett. Nem kellett keresgélni, vajon mi kötötte le ily váratlanul figyelmét. Az izgatottan vitatkozó, nyüzsgő újságíró csoportok között Király Betty kanyargott feléjük csillogó fekete selyemben, öntudatos szépsége nyugalmába burkolózva, s Mártában nem volt többé kétség afelől, ki lehetett Ivo hírforrása. Ez a felismerés még csak gondolatokba sem öltözött, csupán érzés volt; határozott, megdönthetetlen érzés valahol tudata mélyén, míg a felszínen az tolakodott agyába, mily furcsa, hogy Betty a hajszínével azonos rúzst használ.

Úgy nyújtotta csókra kezét Ivónak, ahogy azt kedves ismerősének szokás; nevetett, mintha valamely tréfás megjegyzést hallott volna, pedig amit eközben elejtett, minden volt, csak nem kacagtató:

— Pavle adott parancsot a tüzelésre! Nem kérdezett senkit! A belügyminiszter őrjöng, a haját tépi! Idegrohamot kapott, amikor meghallotta a lövöldözés zaját. Sztoja viszont a kezét dörzsöli, úgy véli, a dolog az ő malmára hajtotta a vizet. Van mivel megokolnia az erős kéz politikáját! Jó lesz felkészülni, barátom! — mondta az asszony gyorsan, változatlanul mosolyogva.

Mártára egyetlen pillantást sem pazarolt, mintha nem is ismerné, és kezét ismét Ivo ajkához emelve, elhúzott a bár felé.

Pavle... A régensherceg!

Márta életében csupán egyszer látta, akkor is autón suhant el előtte, éppen a Teraziján, s egyetlen benyomás maradt belőle: a magas csákó alól kimeredő hegyes orr s a vonalnyivá összehúzott, embertelen száj... Az a száj, amely néhány órával ezelőtt kiejtette a dolyfös, életfosztó mondatot: „Golyót nekik!"... Valószínűleg oly közömbösen és unottan mondta ezt is, mintha egy pohár vízért szólt volna valamelyik inasnak.

Ez a kísérteties kép, amely valahogy ott lebegett a Majestic zsongó, füstfátylas előcsarnokában a tömeg felett, egykockás mozifilmként, nem akart eltűnni, hasztalan űzte Márta. Végre Ribarics érintése oszlatta el.

— Jöjjön, menjünk haza! Itt már semmi tennivalónk! — mormolta a férfi kimerülten, s hogy elindult Márta bal oldalán, majdnem tántorgott a fáradtságtól. — Amióta elváltunk, egyvégtiben talpon vagyok! — okolta meg állapotát. — Nem hinném, hogy negyedórát is ültem volna azóta.

— Azóta?... Ez a meghatározás nem is egészen harminc órát foglalt magában, bár Márta úgy érezte, ólomsúlyú hetek múltak el, telve elviselhetetlenül nehéz történésekkel... A detektívkaland a vonaton, találkozás Ottóval, a váratlan események izgalma, a tüntetés és a sortűz!... a sortűz!... a halottak!... a rendőrtiszt: „Te lotyó!" és Pál, a késszájú régens: „Golyót nekik!"... Szentséges egek! — hogy férhet bele mindez másfél napba?!

— Maga pedig nyomban visszautazik! — fordult hozzá Ivo, mikor végre bezáródott mögöttük a Ribarics-villa tölgyfakapuja. — Az ördög tudja, mi kerekedik még ebből a szörnyűségből, s igazán felesleges, hogy valamelyik kopónak a szeme elé kerüljön, vagy felhívja magára a figyelmet. Nem szánnám magam felpofozni a miatt a képtelen ostobaság miatt, hogy eltanácsolás helyett valósággal beletaszítottam magát az eseményekbe. De hát ki gondolta volna... ki mert volna erre gondolni?... — s elharapta a továbbiakat, mert szembe került apjával, aki a hangoskodásra kilépett szobájából.

— Tudod, mi történt?! — kiáltott rá. — Dehogyis tudod! Fogalmad sem lehet róla! A munkásokat a szolidaritás emle-

getésével csalták el a tüntetésre, azzal, hogy a többi üzem munkásai is ott lesznek. Mindenütt ugyanazzal a mesével szédítettek! Ezt tették az egyetemen is a különböző fakultásokon. Mindig a másikra hivatkoztak! Hogy a másik már ott van! Aztán a hírhozók eltűntek, és arathatott a halál! És mindezt a ti árnyékotokban csinálták, a parlament árnyékában! Ó, apám, nem is vagytok mások valóban, csak árnyak, tehetetlen árnyak! Megértetek arra, hogy elsöpörjön benneteket a tisztulás szele!... Hallod?!

Ribarics doktor nem válaszolt közvetlenül fia kitörésére.

Állt szobája küszöbén, a kilincset fogva, s csak amikor Ivo kiáltozása zihálássá csendesült, fogta meg a karját.

— Gyere be hozzám! — hívta, s már húzta is magával gyengéden, valósággal vitte, mint egy lábadozó beteget.

Márta nem is látta többé Ivót. Kora reggel Milena kísérte ki kettejüket a pályaudvarra, ahová néhány pillanatra Ottó is betoppant, szintén az ernyesztő fáradtság ráncait viselve magán.

— Most oldották fel a készültséget! — hadarta, Zsuzsát simogatva. — Engedély nélkül lógtam el, hogy láthassalak benneteket! — s azzal már sarkon is fordult, csók közben súgva Mártának: — Állíts le mindent, mindent! Nagyon vigyázzatok!... — s egyenruhás alakja belevegyült a vonatokhoz siető utasfolyamba.

Ezúttal is sikerült üres fülkét kihalásznia. Gondosan lefektette a szuszogva alvó kislányt, s már reménykedett, hogy egyedül marad, mikor valaki bekopogott az ajtón. Az első pillanatban csupán a katonruhát tudatosította agya, s öröm öntötte el: Ottó!... valamiképpen visszaszabadulhatott! s majdnem sírásra görbült ajka csalódottságában, mert a hang, a köszöntés Csáticsé volt.

— Ha istent ismer, nem űz el! — mondta rekedten a csendőrtiszt. — Valahogy nem vagyok olyan állapotban, hogy idegen embereket el tudnék viselni. Hagyja, hogy meghúzódjam a sarokban...

Oly szokatlan volt a viselkedése, modora, hogy Márta majdnem anyáskodva tessékelte be.

— Noçsak, tán beteg?! — kezdte faggatni, látva ólmosra sápadt arcszínét.

— Az undortól! — válaszolta a százados, dobálva magáról felszerelését: kardot, pisztolytáskát, köpenyt. — Legszívesebben mindent letépnék magamról, le, a csupasz bőrömig, a vállpántommal együtt!

— A vállpántjával?!... — Mártában az a gondolat bugyogyant fel, hogy Csátics nősülni akar, nem kapta meg a házassági engedélyt, s most a rangjáról is kész lemondani a szerelemért. — Odaadná egy asszonyért?!... Ugyan, Csátics!... Érdemes lenne?

Könnyed hangot ütött meg, vigasztalót egyben — hatástalanul. Társa tán nem is hallotta, mit mondott, úgy űzték saját gondolatai:

— Azzal! Oda kellene vágni, a kardommal együtt Pavle elé, és a képébe kiáltani, hogy én nem erre esküdtem, azaz, inkább: *erre* nem esküdtem! Arra igen, hogy megvédem a királyt! De király-e a régens, és ellenség-e az én népem, aki a királynak akarta elmondani panaszát?! Lövetni a szentképek alatt vonuló népre, a király nevében, a gyerek király nevében? — Egy mosolygó gyerek nevében osztogatni a halált?! Annak a nevében, akinek arcképe ott lóg minden szerb család szobájában?

— Maga is lőtt?! — Márta most már sikoltott, mert újra látta hullani a Teraziján, hullani, roskadni a vérző, fekete rongycsomókat.

— Inkább önmagamat! Halántékon! — felelte Csátics suttogva. — Nem, nem! Könyörgöm, ne is említse!... Mi csak az este érkeztünk, amikor már vége volt mindennek! Lóhalálában, különvonattal hoztak, egyvágtában Szabadkától Belgrádig!

— Hisz akkor nincs baj! — lélegzett fel az asszony.

— Nincs?!... Az, hogy egy népben összetörték a szeretetet, hogy a rajongva szeretett király nevében ölték őket — Úristen, hát ez micsoda! — jajdult fel Csátics. — Eltántorítani

egy népet akkor, amikor holnap ettől függhet az ország sorsa? Pavle nem embereket, a királyság észmét gyilkolta meg, érti?!

— Persze. maga királypárti! — mormolta Márta.

— Szerb vagyok. Szerb, a népemért, túl párton, személyen, mindenkin! — szakadozta a csendőrtiszt, zsebkendőt nyomogatva ajkához. A tiszta batiszton vérfoltnyom piroslott. — Látja, kínomban összerágtam a számat! — panaszkodott most már szinte gyerekesen, megkönnyebbülve a vallomástól.

Aztán belevetette magát a sarokülésbe, s nehéz álommal elszunnyadt. Két szeme között s orra tövében egyre jobban kiverte a nehéz, szürke veríték. Oly kínosan zihált közben-közben, mintha valóban testi fájdalom gyötörné.

Márta csöndesen nézte. Ismét egy eszményképet vesztett ember! Valaki, aki szolgálatába szegődött egy idejét múlt intézménynek, aki hitt a korona és megszemélyesítője magasabbrendűségében, s akinek hitét egy cinikus, durva, kétlábon járó gőg egyetlen parancsával összetörte. Vajon hol fog kikötni végül?

Csátics néhányszor felriadt kábult pihenőjéből, egyszer félöntudattal bocsánatot is kért „faragatlansága" miatt, de azután ismét visszasüppedt az álom mélységeibe.

Szabadka előtt Márta felébresztette:

— Rögtön otthon vagyunk! Szedelőzködjék! — biztatta a férfit.

Csátics nagyot nyújtózott. Mozdulat közben kapta el egy görcsös köhögésféle. Annyi ideje sem volt, hogy zsebkendőjét előkotorja, és felfogja vele a hullámban feltörő vért. A sűrű, sötétpiros folyadék keze fejére loccsant. Hüledezve feledkezett rá:

— Hát ez mi?... — nyögte két vérömlés között.

Márta viszont nyomban felismerte. Élete egyik szörnyű riadalma kötődött hozzá. Apját is így öntötte el a vér egy nyári ebéd után, mikor átfúródott félvállról vett gyomorfekélye.

Szerencsére már a szabadkai külső vágányokon robogtak. Leugrasztotta a vonatról a csendőrtiszt tehetetlenül ide-oda

tibláboló legenyét, és néhány perccel később már a kórház felé kísérte a betegét, ölében a gyermekkel.

— Az ezredorvoshoz! — próbálta Csátics megváltoztatni az úticélt.

— Marhaság! Katonasintérhez? — gorombáskodott vele Márta ijedtségében. — Majd Sós Sanyi veszi kézbe magát!

Félórával utóbb már a műtőasztalon feküdt. Keserves fintorral rámosolygott a bemosakodott sebészre, várva az altatómaszkot:

— Furcsa helyzet! — nyögte a beszédtilalom ellenére. — Én, a hivatásos kommunistavadász egy úgynevezett kommunista markában! Mondd, doktor, nem intéznél el örökre? Most büntetlenül megteheted!

Sós Sanyiról lepattant ez az akasztófahumor.

— Éppen azért gyógyítalak meg, mert kommunista vagyok, ha ugyan az vagyok! Mert ha kommunista vagyok, akkor az életet szeretem és nem a halált! — dünnyögte megnyugtatóan. — No, aludj szépen, nem lesz semmi baj!

19

Sós doktor a műtét után nyomban felhívta Mártát:

— Nyugodjék meg, maga irgalmas szamaritánus! Újdonsült védence túl van a veszélyen! Viszont én most kíváncsi vagyok, micsoda izgalom gyötörhette meg úgy ezt a kemény legényt, hogy lyukat fúrt a gyomrába? Fejem teszem rá, hogy maga tudja, tehát én ma a Mester-házban vacsorázom! Helyes?

Márta helybenhagyta az önmeghívást.

— Legalább felvidítja bús szalmaözvegységemet! — ingerkedett a doktorral, azzal a félgondolattal, ki tudja, nem hallgatják-e le a telefont. Ha lehallgatják, akkor könyveljék el flörtnek!

Sós nevetett:

— Hát ami azt illeti, jól kihasználja ezt az időszakot, és körültekintéssel választja meg a lovagjait. Csak ne kerüljenek

mind a kórházba! Mert különben még megérem, hogy legközelebb Kókai Petárt vagy Mamuzsicsot szállítja be ide, a felhevüléstől félholtan — és azzal sebtében letette a kagylót, nehogy Márta valami vaskos gorombaságot vágjon a fejéhez.

... Mily különös — vélte Márta, Sósra várakozva, a szépen terített asztal mellett —, hogy a nagy válságokon, zökkenőkön ilyen mellékes körülmények, mint egy felületes, ingerkedő beszélgetés, vagy egy szertartásos étkezés, könnyebben átsegítik az embert, mint akár tucatnyi meddő, tépelődő óra! Ha most, ma este, egyedül kellett volna maradnia, akkor reggelre bizonyára őrjítő fejfájással ébred, elkínzottságában mértéktelenre nagyít minden várható bajt, s hetekre nyomasztóvá válik körülötte az élet. Most pedig, egyedül az a tény, hogy Sóssal csendes kettesben megbeszélheti mindazt, amit szőnyegre kell terítenie, már el is vette a dolgok túlzott élét. Sanyi a maga hűvös sebészi nyugalmával, másodpercek alatt határozatkész rögtönzőképességével segít levezetni ezt a „műtétet" is. Ottó és Ivo nem túlzott akkor, amikor úgy döntött, hogy azonnal el kell takarni valamennyi nyomot, biztonságba helyezni mindent és mindenkit. A hideg logika ezt követeli meg. Villámokkal terhes vihar idején az ember nem áll ki hajadonfőtt a legmagasabb fa tövébe, hanem villámhárító alatt keres menedéket. A józan félelem több sikert hoz, mint a botor hősködés!

— Kiket kell különösképpen féltenünk? — kérdezte önmagától Sós Sanyi az előétel és a pecsenye között. — Adai Pétert, mert szava döntő tucatnyi vagy még több faluban a parasztok előtt, s ezt a hatóságok is tudják, tehát bármi történik, őt veszik elő. Ergo: Adai bátyánk sürgősen kórházba vonul, hozzám! Legalább egyben fel is táplálom és rendbe hozom! Azután: a szakszervezeti vezetők. Lázárt is el kell tüntetnünk szem elől. Elmenesztjük más városba dolgozni. Szabó Pistát úgyszintén. Mari nénit nem kell féltenünk. Ha vele valamit próbálnának, a mosónők, szolgák és a kofák szétszedik a rendőrkapitányságot. Igen, a nőket nyugodtan kihagy-

hatjuk az első teendők közül, mert bármi történik is, elsőbb a férfiakra kerítik a sort.

És így, mire éjfélt ütött, a legkisebb részletig kidolgozódott a föld alá vonulás terve. Az emberek szétszéledésére, a Munkásotthon és az Olvasókör tevékenységének ellanyhulására pompás ürügyet szolgáltatott a közeledő karácsony és újév, hiszen ilyentájt mindenki igyekszik haza, távollevő családjához, rokonaihoz, ünnepre, disznótorra, s olykor hetek is eltelnek, mire újból feltűnnek régi helyükön. Bácskában szent dolog az atyafiság, nagy ünnepkor kötelesség végiglátogatni, tehát ezúttal mindenki, aki gyanúba keveredhetik a hatóságok előtt, effajta vándorútra fog indulni. Jugoszlávia oly nagy, Szabadka és Mosztár, Zágráb és Belgrád között akkorák a távolságok, hogy úgy el lehet veszni, akár egy gombostű a kazalban.

— De ehhez pénz is kell! — állt fel Márta, hogy kinyissa az *Ösvény* kicsiny páncélszekrényét, ahol minden eshetőségre készen kellő mennyiségű bankjegyet őrzött Ottó.

— Ugyan, hagyja! — legyintett Sós doktor. — Majd én elintézem a dolgoknak ezt a részét. Éppen elég hájas hasat vágtam fel ebben az évben ahhoz, hogy fedezetünk legyen effajta közköltségekre. Tréfának sem rossz, mondjuk, Piukovics Lázár az újvidéki bán vakbélműtétének honoráriumából váltja meg a vasúti jegyét!... Az sem lenne utolsó história, ha Adai szanatóriumi költségét a nagybecskereki rendőrprefektus fedezné. Ugyanis holnap vágom ki egy zsírdaganatát!... Kérek még egy feketét! — zárta le a kérdést véglegesen.

Az intézkedések azonban, egyelőre, fölös óvatosságnak bizonyultak. Szabadkán a haja szála sem görbült meg senkinek. Az egymást követő katolikus és ortodox ünnepek elcsitították a zajgást. A politikai élet a hétköznapival együtt beleernyedt a semmittevés evés-ivással színezett hangulatába.

Ottó is hazakerült az ünnepekre, és rózsaszín napokat töltöttek el Zsuzsával hármasban. A kislány tudatos örömmel kapkodott a karácsonyfa libegő gyertyalángjai felé, a házat felverte gagyogása, s valahogy az ajtón kívül rekedt a valóság

legkisebb zavaró mozzanata is, mindaddig, míg Ottó otthon tartózkodott.

Szilveszter éjszakáján, a pezsgős koccintás után Márta édesapja, régi szokásához híven, letépte az új naptár fedőlapját.

— Ezerkilencszázharminckilenc! — mélázott Ottó, karját felesége derekán felejtve. — Ugyan, mit hoz ez nekünk?

— Remélem, mihamar a leszerelésedet! — válaszolta Márta józanul. — Már nagyon nehéz nélküled!

Két héttel később azonban hálát adott azért, hogy Ottó életét a belgrádi tisztiiskola falai határolták.

Aznap végsőkig kimerülten került ágyba. Lapzárta volt, alig győzték a nyomdát kézirattal tömni, s majd belefúltak a sok korrektúrába, ráadásul fél füllel állandóan a rádiót hallgatták, mely helyszíni közvetítést adott a belgrádi parlamentből, ahol már az új ülésszak megnyitásának pillanatában kirobbant a botrány a decemberi véres események miatt. Interpelláció interpellációt követett. Az ellenzéki képviselők tajtékozva követelték a miniszterelnök és a belügyminiszter fejét, s a padokat verve hívták Sztojadinovicsot számadásra. Sztojadinovics azonban némán tűrte bársonyszékében a tombolást, és hallgatott; hallgatott a hasító sértésekre, hallgatott a megbecstelenítő vádakra, mint aki ugyancsak biztos a dolgában, s arra vár, hogy majd ha rákerül az ütés sora, biztosan nyerőkártyát játszik ki.

Mártát annyira felajzották ezek az események, hogy bár a szeme majd leragadt, az ágyban végigolvasta az esti vonattal érkezett belgrádi lapokat, s nem átallotta kivárni az Avala szabadkai fiókjának éjfélutáni jelentéseit a parlamenti vitáról.

Álmában is a vezércikkek, interjuk és a „Beszélgetések a folyosón" mondatai kavarogtak benne. Látta az üléstermet, a kihevült arcokat. A padokat csapkodó öklök előtte emelkedtek fel, zuhantak le a tölgyfadeszkákra, és a termet betöltően szakadatlanul szólt a viharcsengő, elnyomva minden más hangot. Bosszankodott, hogy mi az ördögért nyomja az elnök szakadatlanul azt a csengőt, miért, hiszen így nem hallani a képviselők

szavát, csak szájuk tátog üresen a feszülten figyelő hallgatók bosszúságára.

— Hé, hagyjátok már abba! — kiáltott valaki, dühösen, felháborodva, s ő álmában megesküdöttt volna, hogy Ila hangját hallja — de hogyan kerül Ila Szabadkáról, a Pétervárad utcai házbol a belgrádi szkupstinába?

Ekkor, átmenet nélkül, visszacsúszott a való életbe. Az óra azt jelezte, hogy talán egy órája, ha elaludt, mégis tökéletesen kipihenten, éberen feküdt, abban a pózban, ahogy az álom kikényszerítette kezéből az Avala jelentését — és Ila dühödt szófergetege valóság volt!

— Micsoda állatok vagytok! — szidott éktelenül valakiket. — Tán biz parázs égeti a feneketeket, vagy az ujjatok hozzáragadt a csengőhöz?! Megtéplek benneteket, ha felébresztettétek a nagyságámat! Az az asszony dolgozik egész nap, nem a széket koptatja, mint ti!

— Házkutatás! — vágott bele a felismerés, s ugyanazon mozdulattal bújt pongyolába, papucsba, s nyitotta ki az ajtót. A küszöb előtt kopogásra emelt ujjjal az a detektív állott, aki azon az emlékezetes belgrádi útján kísértette meg a szó minden értelmében. Mögötte Vackor úr lapult két rendőrrel, behúzott nyakkal szorongva Ila rettenetes nyelvének csapásai alatt.

— Tessék!... — a detektív kitáguló szembogarában meglátta önmagát, kissé megkócolódott fejét, álomtól kívánatosra duzzadt száját és a mélylila pongyolaselyemből félig kibuggyanó mezítlen vállát.

Az olajszínű férfiarc még sötétebbre színeződött felindulásában. Talán pánikos kapkodásra készült fel, sikoltozásra, fejvesztettségre, már ahogy az ilyesmi a nőknél jár, de arra nem, hogy a hálószoba küszöbén inkább egy hódításra ajzott, mintsem ijedtségtől megrebbent asszonyt talál.

— Tessék! — ismétlődött a nyugodt kérdés. Márta még a vállát sem tüntette el a detektív szeme elől. Tudta, hogy sérthetetlen, sem szóval, sem ujjal nem illetheti senki, itt, ezen a küszöbön, ami mögött megbontott ágya fehérlik.

A detektív nyelt, mielőtt megtalálta volna a szavát:

— Bocsánat! — mondta halkan. — Kínos ügy!... Házkutatás! — s majdnem védekezően nyújtotta a hivatalos papirost. Pajcsics aláírása feketéllett rajta. Az elrántott, tintát szertefröcskölő végső vonáson látszott, hogy düh rághatta, amikor aláírta.

— Kínos? Már akinek! — Márta nemtörődömül megrázta vállát, s félreállt. — Itt is kezdhetik! — mutatott a hálószobára.

— Azt nem! Én nem! — mormogta egykori belgrádi útitársa. — Majd... — s felcsattant, majdhogy undorodva: — Hé, Vackor kolléga! De úgy csinálja, hogy ne kelljen nagymosást rendezni maga után!... — s tüntetően hátat fordított, míg Vackor a szekrényekben kutatott.

Hajnalig túrták a házat, valamiért, amit nem találtak, sehol sem találtak.

Márta cigarettázva ült az előcsarnokban, szemközt az amorozódetektívvel, aki előtt lassanként dombbá nőtt a sok elégett gyufaszál, dohánymaradékos csutka.

— Semmi! — jelentette végül letörten Vackor úr a két unatkozó rendőrrel a sarkában.

A detektív felállt:

— Még egyszer bocsánat! — mormogta, s egészen halkan hozzáfűzte: — Sajnálom, de így jár az, asszonyom, akinek sok a gyanús barátja! Azért ne vessen ki emlékezetéből! Kellemetlen kötelesség volt ez nekem!

Gyanús barát!? — reggelig ez járt Márta eszében. — Vajon kire kerítették rá a sort — töprengett a telefon mellett, melyet nem emelt fel, bármekkora is volt a kíváncsiság és az aggodalom kísértése.

Lolától tudta meg, hogy Damjanovics Jasát vitték el az éjjel, és tartottak házkutatást egyúttal mindenkinél, akinek csak a legcsekélyebb kapcsolata is volt a szakszervezetek ügyészével.

Damjanovicsot? — a csodálkozás szinte megbénította. Érthetetlen volt a dolog, teljességgel érthetetlen, hiszen Jasa soha semmi egyebet nem tett, mint hogy a törvényszabta keretek között, ügyvédi becsületességgel eljárt ügyfelei érdekében, esküje értelmében. Az természetes volt, hogy ügyfeleinek zöme

a szakszervezeti tagok közül került ki, s hogy ezek egynémelyikére sanda szemmel néztek a hatóságok, baloldali politikai hitvallásuk miatt. De hát akkor miért nem azokat vitték el?

Az egész história oly megmagyarázhatatlan volt, hogy Márta hiába próbálta kibogozni értelemmel. Csupán annyit ért el, hogy a feje belefájdult.

— Eh! Ezen hasztalan törjük a koponyánkat! — mondta eltűnődve Lolának, s félretolta az oldallevonatokat, miután még erőszakkal sem tudta munkára kényszeríteni önmagát. — Most jut eszembe, hogy voltaképpen mélységesen fel vagyok háborodva ezen a hallatlan éjszakai zaklatáson, és el kell mennem az ügyészhez, számon kérni állampolgári jogaimnak ezt a minősíthetetlen megsértését! Lehet, hogy ha rámosolygok, Pajcsics elpletykál valamit!

— Mit tagadjuk, humorod az van! — ingatta fejét Lola kissé elhűlve. — És merszed is! Csak úgy besétálni az oroszlánbarlangba...

— A legjobb taktika: meglepni az ellenséget! — bölcselkedett Márta. — Igaz, nővel szemben talán nem merném megkockáztatni a játékot. De hát, Pajcsics férfi! A helyzeti előny tehát az én oldalamon van! Szervusz!

De még félútra sem jutott az ügyészség felé, máris mindent megtudott, ami érdekelte. Az Avala szerkesztője igyekezett vele szemközt a Fő utcán, gyűrötten, kialvatlanul. Télikabátja zsebéből papírtekercs tornyosodott ki.

— Tartson velem reggelizni! — csapott Mártára. — A maga társaságától talán felvidul elbúsult életem. A fene enné meg azokat a belgrádi vaddisznókat. Ezekkel a letartóztatásokkal tönkretették az éjszakámat. A telefon mellett kellett virrasztanom a hivatalos nyilatkozat miatt.

Márta hangtalanul tűrte a szóáradatot. Az újságíró legyintett:

— Persze, Maga még nem tud semmit! Az éjszaka, központi utasításra, lefogták az illegális kommunisták egész vezetőségét... Vagy legalábbis ezt állítják! Leesett az állam, amikor Damjanovics barátunk nevét is megláttam a listában... — azzal kihúzta zsebéből az egyik sokszorosított papírlapot. — Itt

a teljes díszes névcsokor, ha érdekli! Látom, mégsem jön velem reggelizni! — fejezte be ide-oda ugráló szónoklatát, s tovaügetett.

Az asszony menet közben betűzgette a sorokat, neveket, több mint félszázat. A nyilatkozat nagyképűen száraz és egyben dölyfösen diadalmaskodó volt. Bejelentette, hogy a biztonsági szervek szívós munkával felderítették a sajnálatos belgrádi tüntetés hátterét, „aminek következtében súlyos gyanúokok alapján rendőrhatósági őrizetbe voltak kénytelenek venni" azokat a szélsőbaloldali elemeket, akik a kézre került bizonyítékok szerint a törvénytelenül működő kommunista szervezkedés vezetői, s egyben a provokációs tüntetés rendezői. Gyoko Kovacsevics, az egyetemi diákegyesület titkára — dobbant fel szíve az első ismerős névre, aztán pedig egyszerűen elfúlt mellében a lüktetés. — Ivo Ribarics, ügyvéd... Ivo rendőrkezen!... Jasa Damjanovics, ügyvéd, szakszervezeti ügyész...

Siető járókelők lökdösték, többen köszöntötték. Észre sem vette, csak ment, ment gépiesen előre.

Másodszor, harmadszor is végigolvasta a listát, mert valami motozott agya valamelyik eldugott zugában; valami, ami furcsállotta a neveket.

Néhány lépésnyire volt csupán a törvényszék kapujától, ahová lába, eredeti szándékához híven, önkéntelenül vitte, mikor belehasított a felismerés: persze... ismerősek ezek a nevek mind-mind, de egy-két kivétellel csupa olyan ember neve, akikről a maiak már csak hallomásból tudnak, ha ugyan tudnak, mert vagy kiváltak a mozgalomból, vagy leváltották őket, s ma legfeljebb legális szakszervezeti munkát végeznek valahol... Hát akkor?... Hiszen ezek szerint egy régi, idejét múlta felsorolás kerülhetett valami úton-módon a rendőrség kezére, és a nagy dobbal kevés verebet foghattak! Saját tapasztalataiból tudta, mennyire kiesik a dolgok ismeretéből az, aki felől — bármi miatt — úgy határoznak, hogy időlegesen vagy véglegesen ki kell kapcsolni a munkából.

...Gyoko, Ivo, Jasa... — no, ebből a háromból nincs az a

pribék, aki képes volna egyetlen áruló igét is kicsikarni! A többi?... A többi semmi lényegeset nem vallhat, még akkor sem, ha akaróznék neki!

Egyszeriben megnyugvás öntötte el, és most már be merte vallani önmagának, állandóan attól félt, hogy a névsorból hirtelen Ottó neve bukkan fel. Ottóé, aki már valahol egy rácsos cellában őrlődik, tehetetlenül, lázadozva, elzárva mindentől, ami életét jelentette: asszonytól, családtól, hivatástól...

A lépcsőn menet lopva táskája tükrébe nézett, és elrendezte arcvonásait: a méltatlankodó, vérig sértett szépasszonyét.

— Mondja, Pajcsics — kezdte szárazon, mikor ügyet sem vetve a helykínálásra, szembeállt a láthatóan ideges, feszengő ügyésszel —, a törvényes előírásokhoz tartozik, hogy egy asszonyt, egy anyát, aki mellett véletlenül még a férje sincs ott, mert az mostanság a királyt szolgálja, a hálószobájában kell felverni éjnek idején, valamilyen pimasz gyanú alapján, indokolatlanul? És mondja, kérem, az is hozzátartozik az ilyesmihez, hogy nekem tűrnöm kell, hogyan legelteti rajtam és a hálóingem fodrán két ostoba rendőr meg az az aljas Vackor a kidülledő szemét? Még jó, hogy olyat is küldött velük, aki ismeri azt a szót, hogy bocsánat!

Pajcsics már az első mondatnál egy kézlegyintéssel kiküldte a szobából gépírónőjét. Az egyre fokozódó szemrehányások még így, négyszemközt is tűként szurkálták. De magára kényszerített fegyelemmel, udvariasan végigvárta Márta mondókáját.

— Már egyszer, ha nem csalódom, mondtam magának — válaszolhatott végre rekedten —, hogy más a magánélet és más a hivatás. Pajcsicsnak, az ügyésznek alá kellett írnia azt a házkutatási engedélyt, bármily baromságnak tartotta Pajcsics a magánember. Akta volt, hivatalos eljárás, belgrádi utasításra. Mamuzsics azt a parancsot kapta, hogy mindenkit — értse meg, kérem! — mindenkit szemügyre kell venni, aki Damjanoviccsal szorosabb összeköttetésben áll. Magukról pedig az egész város tudja, milyen mély barátság fűzi egymáshoz mindhármukat. Inkább örüljön, hogy Ottó nem volt itthon, mert

ahogy én ismerem, felképelte volna legalább Vackort, és akkor kész lenne a vád: hatóság elleni erőszak! Botrány lett volna belőle, és micsoda csemege Mamuzsicsnak!

— Botrány így is lesz. Nem gondolja? — vetette ellene élesen Márta.

— De mekkora! — terelte félre ügyesen a témát Pajcsics. — Ha nem tudná, Ivo Ribaricsot, a parlament elnökének fiát is lefogták! A király bizalmasának a fia kommunistavezér, vagy legalábbis arra gyanús! Gondolja el, micsoda politikai pecsenye ez egyeseknek!

— Ribarics! — Márta sokatmondóan vállat vont. — Az apja majd meghúz egy-két baráti szálat, és nem adok huszonnégy órát rá, alázatos hajlongással, elnézéséért esedezve a rajta esett méltatlanság miatt, majdhogy díszkísérettel engedik szabadon a belgrádi kapitányságról. Ne legyen oly naív, Pajcsics!

És a nyúl kiugrott a bokorból!

— Nehéz ügy ez, Márta asszony! — dünnyögött az ügyész, fellélegezve, hogy a személyes beszélgetés befejeződött. — Nagyon nehéz. — A letartóztatásokra a régens adott parancsot És már nincsenek is Belgrádban. Azonnal a biletyai erődbe szállították őket, bizonytalan ideig tartó internálásra. Már Damjanovicsot is elvitték Szabadkáról, a hajnali vonattal — adta meg a felvilágosítást, bőbeszédűen, mit sem gondolva a hivatalos titokkal, hiszen „társaságbelinek" mondja el.

— Biletya?... — Márta úgy tett, mintha képzeletében kutatná, ugyan hol lehet ez a hely? Soha így kapóra nem jött még embernek fecsegő bizalmasság, mint ahogy Pajcsicsé neki.

— Egy rom-omladék valahol Hercegovinában, közel a crnagorai határhoz — szolgált készségesen bővebb felvilágosítással Pajcsics. — Mi tagadás, nem éppen üdülőhely! — s az asszony felé nyújtotta kérő mozdulattal a tenyerét. — Remélem azért nem ásta ki a csatabárdot ellenem?

— Csatabárdot? A hivatali gépezet ellen? — mosolyodott el Márta. — Hiszen maga mondta, hogy amit tett, azt Pajcsics, a gépember tette. Nem történt semmi! — s ellibbent az ügyész kézcsókjával, a kiengesztelt szépasszony.

Pajcsics a lépcsőfordulóig kísérte, és hosszan leste lépegető bokái játékát. A selyemharisnya titoktartóan takarta a remegő lábizmokat, és így mi sem árulta el, milyen közel áll Márta az idegrohamhoz. Biletya!... Kőhalmaz a kopár hegycsúcson. Nyáron a viperák, télen a farkasok tanyája!... Adai Péter már megjárta, s ha idő előtt sírba roskasztja a tüdővész, azt ennek a helynek köszönheti! Biletya — Dante egyik pokla!

— Biletya!... Tudod-e, hogy ez a hely maga a földi pokol? — tette fel talán ugyanakkor a kérdést Ribaricsné, férjének Belgrádban, amikor Mártát alig engedelmeskedő lába csak akaratának teljes megfeszítésével vitte lefelé a szabadkai ügyészség lépcsőjén. — Télen kéménymagasságig betemeti a hófúvás, és a farkasok a kazamaták rácsain dugdossák be pofájukat, ráhörögve a foglyokra, ha gyomrukat az éhség csikarja. Tudod te ezt?... Nem múlik el hét, hogy a büntetésből odavezényelt őrség valamelyik katonája ne követne el öngyilkosságot! Az őrség is beleőrül ebbe a gyehennába! Abba, hogy alvás közben patkányok futkároznak az arcukon!... Hallod?... Mert ha te nem is, én mindezt tudom!

Vékony, törékeny alakja majdnem elveszett az öblös karosszékben. A téli homályban egyetlen vonás sem mozdult finoman ráncos arcán, csak tekintete követte állhatatosan a szőnyegen ösvényt taposó férje mozdulatait.

— Honnan?... — Ribarics hangja korbácsként csattant.

— Egy anyától ezt sose kérdezd! Talán a szél fütyülte a fülembe, talán egy koldus árulta el az utcasarkon! Mindegy! Tudom, hogy *így* van! S ha te, az apja, nem mozdulsz, majd mozdulok én!

— Értsd meg végre, nem tehetem! Nagykorú, felelős a cselekedeteiért! Ha törvényt sértett, bűnhődnie kell! Én, a törvény egyik őre, még a fiamért sem cselekedhetem törvénytelent. Márpedig, ha közbelépnék, az törvénytelen lenne!

Az asszony elkínzottan sóhajtott, első ízben az órák óta tartó vita alatt:

— Ne folytasd, kérlek! — A továbbiakat akár én is mondhatnám, annyiszor citáltad: az államvédelmi törvény erre alapot ad. A hatóságok nem követtek el semmiféle jogtalanságot, a saját szempontjukból ítélve jogosan jártak el... Tudom, tudom!... De viszont én ezt a jogot nem ismerem; én csupán egyetlen jogot ismerek: az anya jogát, hogy megvédje gyermekét. Ivo pedig a fiam, mint ahogy a másik harminckettő is, akit bilincsben hurcolnak oda a pokolba, szintén anya fia! És szeretném látni azt a férfit, aki nemet mer nekem mondani, ha az anya legelemibb jogát, a gyermekem meglátogatását követelem tőle.

Megnyomta a csengőt, és a szobalánytól a bundáját kérte.

— Hová készülsz? — firtatta gondtól, töprengéstől nyomottan Ribarics doktor.

Válla fáradt mozdulattal előreroskadt.

Az asszony gyengéden megsimogatta halántékát:

— Sztojadinovicshoz!... — aztán a küszöbről visszafordult. — Ó, ti férfiak, mivé lenne a ti bolond világotok, ha mi nem szülnénk néktek többé gyereket! Mi pedig szüljük, szüljük őket alázatosan, hogy legyen kiket elpusztítanotok! Hidd el, tigris-erkölcs ez!

Ribarics egyedül maradt. Most már elvethetett minden méltóságot, józan megfontolást. Úgy nézte Ivo arcképét, olyan kinnal, fájdalommal, mint valamikor régen, egyszer, amikor kicsiny csecsemőtestét emésztő láz tépte, s valahol a küszöbön túl már a halál fente csorba kaszáját. Akkor boldogan adta volna vérét, életét, hogy visszahúzza a megsemmisülésből.

...Miért? Talán most nem adná boldogan? — döbbent fel. — Az életét, azt igen! De... de, ami most történt, az nem élet, hanem becsület és politikai tisztesség kérdése! S dr. Ribarics mindenből engedhet, de politikai tisztességből nem! Nem kilincselhet saját fiáért!

Sztojadinovics titkára rugóként pattant Ribaricsné láttán.

— Mivel állhatok szolgálatára, asszonyom? — görnyesztette derekát a meghajlás netovábbjáig.

— A gazdájával!

A titkár besietett a nagy kétszárnyú párnásajtón, s egy pillanatal később már szélesre is tárta:

— Parancsoljon!

A miniszterelnök félútig elébe sietett. Ott találkoztak a tágas terem közepén, a virágmintás roppant perzsaszőnyeg szívét taposva. Ribaricsné a válláig sem ért, de mihelyt felvetette homlokát, hogy elfogja tekintetét, valahogy felmagasodott, túlnőtt a szálas, behemót férfin, aki a diplomatamáz alatt hirtelen félszeggé vált.

— Rendelkezzék velem! — mormolta alig hallhatóan, s keze tétován az ülőgarnitúra egyik karosszéke után kutatott.

— Hagyjuk a szép szavakat! Valószínűleg sejti, mi hozott magához! A fiam!...

A miniszterelnök hallgatott. A szőnyeg virágmintáit nézegette kecsegeorrú cipője körül.

— A fiam! — ismételte nyomatékosan Ribaricsné. — Látni akarom! Az anya jogán!

— Megértem! — udvariaskodott ellenfele.

— Akkor könnyű a dolgunk egymással! Állíttasson ki egy látogatási engedélyt, és írja alá!

— A belügyminisztérium! Az ő hatáskörük! — gyenge volt az ellenvetés.

— Majd ők láttamozzák, ha szükséges. De az engedély magától kell, hogy ne tartóztathasson fel senki holmi elcsépelt ürügyekkel! És adasson egy nyílt rendeletet, hogy valamennyi hatóság köteles utamat elősegíteni!

— Nyílt rendelet? Magánszemélynek? Példátlan dolog!

— Legyen példátlan! Az is példátlan, ami történt! Vagy úgy véli, nem az?!

Sztojadinovics hallgatott. Sokáig. Aztán rángás szaladt végig szája szélén.

— Az anya kívánságát teljesítem! — mondta szinte kimerülten, céltalan hangsúllyal, s becsengette titkárát, megadni neki az utasítást. Ez a kicsi asszony nyomasztóan hatott rá a maga hajlíthatatlan akaratával, villámként csapó elővágásaival, amelyek kivédhetetlenül ültek. Ezzel az asszonnyal egyetlen férfi

sem veheti fel a harcot! Ha nem adja meg neki az engedélyt, elutazik anélkül, képes gyalogszerrel nekivágni a behavazott hegyeknek, elvarázsolja talán még a farkasokat is, ha kell, fellázítja az őrséget, de bejut a fiához! Hát akkor menjen engedéllyel, menjen Isten hírével! Menjen minél előbb innen, ki a szobából, mert elviselhetetlen az az erő, amely belőle árad!

Másodszor is megnyomta a csengőt:

— Meddig tart annak a néhány sornak a letisztázása?! — támadt a titkárjára. — Csigatempó! Tűrhetetlen!

Tűrhetetlen, hogy ez az asszony mozdulatlanul áll azon az égszínkék pávaszemmintán, és csak néz, néz: úgy néz, mintha túllátna a falakon, és a hegyi szerpentin öles havában taposó őszvéreket figyelné. Libasorban keresgélik a lépést: egy őszvér — egy csendőr, egy őszvér — egy fogoly... Mennek, mennek, mennek, és körös-körül farkasok üvöltenek az erdőn!

A titkár eléjecsúsztatta aláírásra a két elefántcsontsárga papírlapot. Idegesen odavetette teljes nevét, és saját maga nyújtotta át Ribaricsnénak.

— Jó utat, asszonyom!

A mondat szerencsétlen volt, érezte abban a pillanatban, mihelyt kiejtette. Ribaricsné pillája megrebbent:

— Kívánom, hogy ön is megtegye, hasonló körülmények között!

Nem ment, repült a miniszterelnöki fogadószobából.

A titkár halló fülek távolán kívül, bizalmasan a gépírónőhöz hajolt.

— Nem irigylem az „öreget" ezért a félóráért! Elbánt vele ez a fekete kócsag!

— Hallatlanul találó a hasonlata — bólintott elismerően a nő. — Fekete kócsag! Ribaricsné, a fekete kócsag! Hű, ezt terjeszteni fogom!

Ám elterjedt Ribaricsné vállalkozásának híre enélkül is. Honnan, honnan nem, megszerezte az internáltak hozzátartozóinak címét, s akivel lehetett, azonnal érintkezésbe lépett. A Ribarics-ház egyik óráról a másikra amolyan főhadiszállás képét öltötte magára. A látogatók egymásnak adták a kilincset.

Akadt köztük nagykendős, kopott szoknyájú munkásasszony és elegáns, feketébe öltözött, formákra adó öreg gavallér meg sírástól duzzadt ajkú gyerek egyaránt. Hordárok, szállítómunkások terjedelmes csomagokat cipeltek be, s az alagsorból olyan kopácsolás verte fel a szokatlan élénkségtől forró lakást, mintha példátlan méretű költözködésre készülnének a háziak.

Ribarics egyetlen megjegyzés nélkül viselte el a felfordulást. Még akkor sem szólt, amikor felesége eléje tette a két engedélyt, a miniszterelnök markáns, majdnem fenyegető jellegű, erőszakot eláruló aláírásával, csak néma hódolattal megcsókolta a kezét.

Sokkal később, akkor is inkább önmagának, mint feleségének mondta el véleményét:

— Gondolkodtam! Csupán egyet tehetnék: lemondhatnék — tiltakozásom jeléül. De ezzel nem segíteném elő az ügyet, sőt!... Amíg én ülök a házelnöki székben, legalább annyit tehetek, hogy szabad folyást engedek a vitának, ha valaki interpellál az internálások miatt. És bizonyára akad, aki szőnyegre téríti! Más esetleg, az én helyemen, a kormány érdekében, a házszabályokkal játszogatva, beléjük fojthatná a szót!

Ribaricsné elismerte indokainak helyességét, s tovább szőtte, függetlenül férjétől, a maga terveit. Harmadnap reggel elköszönt:

— Isten veled! Indulok!...

A villa előtt teherautó rakodott. Asztalnyi, kemény fából ácsolt, alaposan megvasalt ládákat hordtak ki rá, tucatjával.

— Hát ez mi!? — Ribarics akarva, nem akarva, elcsodálkozott.

— Ruha és élelmiszer!

— Ennyi?... Egy mozgósított század nem indul ekkora trénnel! Tíz évre akarod ellátni Ivót?

— Nemcsak Ivót! — mondta csendesen az asszony, csizmájával türelmetlenül tapodva a havat. — Gondolod, elviselném, hogy míg az én fiam jóllakik, és védheti testét a hidegtől, addig bajtársai koplaljanak mellette, és megvegye őket az Isten hidege? Azt hiszem, ha csak neki vinnék, az a gyerek

nem nyelne le egyetlen falatot sem, és tűrné a fagyot a többiekkel, akiknek nincs bundájuk. Tehát, ha eddig egyetlen fiú anyja voltam, most leszek harmincháromé!

— Köszönöm!... — Ribarics képtelen volt többet mondani, de mozdult, hogy elkísérje feleségét. Az asszony visszaintette:

— Ne tarts velem!

— A pályaudvarig!

— Addig sem! Ez az út egyedül az én utam! És ez itt kezdődik, otthonunk küszöbénél!

A teherautó vezetőfülkéjébe szállt fel, ügyet sem vetve a várakozó luxuskocsira. A vadászbunda, a fülére húzott prémes kucsma karcsú, fiatal, de valamely varázslatos módon megőszült legénykévé változtatta, kinek arcára korai tudás szobrászkodta oda szarkalábjeleit.

Hogy mily alaposan felkészült expedíciójára, az akkor derült ki, amikor Ribarics doktor valamit keresve, véletlenül kinyitotta íróasztalfiókját. Szokott helyéről hiányzott a világháborút megjárt nehéz belga pisztolya a töltényesdobozzal együtt. Ott lapult a hercegovinai Mostar felé kúszó vonat egyik fülkefogasára akasztott bunda zsebében.

Másnapra virradt, mire a szárnyvonal asztmásan szuszogó mozdonya beérkezett terhével a téli napsütésben mecsetjei fogpiszkálótornyait fürdető távoli városkába.

Csak annyi időt szánt magára, amíg valahogy rendbe szedelőzködött a legközelebbi fogadóban, s egyenesen a városparancsnokságra tartott. Számításából eleve kikapcsolta a polgári hatóságokat. Azok még ügybuzgóságukban is nehézkesek, hát még akkor, ha valami számukra kellemetlen, nemszeretem dolgot kellene elősegíteniük! Nyílt rendelete parancs — és a parancsból a katonák értenek szót, habozás, kertelés nélkül.

A szerencse istenasszonya maga szegődött melléje, ez kiderült nyomban, mihelyt a segédtiszt bevezette a mosztári parancsnokhoz. A spanyolszakállas, csiptetőt viselő szikár tábornokot ismerte, hadnagy korából.

— Micsoda nem várt meglepetés! Magával életem tavasza köszönt be hozzám, asszonyom! — csörrentette össze sarkan-

tyúit az öreg katona gálánsan, aztán túl az első, emlékező mondatokon, megrökönyödésében füttyentve olvasta el a nyílt rendeletet.

Egyébként nem kérdezősködött.

— Lássuk csak, mit tehetünk?! — kopogtatta meg csiptetőjével a papirost. — Mennyi a poggyásza?

— Harminchárom mázsás láda.

Újabb füttyentés.

— Szóval egy autórakomány?! Nos, jó! Metkovicson át, Sztolarig, ez az utolsó lakott helyiség Biletya előtt, terepjáróautóval elvitethetem! Odáig elég a szokott kíséret, a vezető és két őr. De onnan?... — a telefonért nyúlt. — Hozzátok be a sztolári őrsöt! Azonnal! — szólt a kagylóba. — Utána Metkovicsot! — s közben Ribaricsné felé hajolt, bókoló mozdulattal. — Néhány percnyi türelmét kérem. Csak annyit, amennyi hajdanában két tánc között telt el!... Addig talán egy kávét!

Mire a harmadik csésze kávé elfogyott, a tábornok a kagylóba mondta az utolsó, bűverejű mondatokat:

— A parancs teljesítését jelentse! Végeztem!... — aztán tűnődő mosollyal mondta:

— Ami tőlünk telik, megtesszük! Sajnálom, hogy nem én leszek a szolgálatára rendelt escort hadnagya. De hát az ilyesmi az ifjúság előjoga, s annyi hatalma egyetlen tábornoknak sincs, hogy vállpántot cseréljen. Pedig de szívesen tenném!

És hajadonfőtt kísérte ki a csikorgó fagyban az udvarra, ahol már dorombolt a vasúton felpoggyászolt teherkocsi. A katonai gépezet gyorsan dolgozott.

Tíz perccel később Mosztárt már nemcsak a hegyi szerpentin kanyarodója, hanem a kopár csúcsokról lehömpölygő kormos szélű felhők is eltakarták, függönyt húzva a Kelet ragyogó fehérségét idéző télben didergő település fölé.

A világból egyéb sem maradt, csupán a hó! Majd méteres ott, ahol az út sejlett, a földön: mérhetetlen a vad domborulatokat vető hegyoldalakon; miriádnyi pehely a levegőben. Az egyik szoros torkából metsző szél süvöltött rájuk, s már az sem volt biztos, hogy felülről zúdul-e a hóvihar, vagy csupán a fer-

geteg markolja fel, szórja az égnek, vagy a földi és az égi keveredik egymással. Motorja megnyugtatóan zakatolt, a keskeny gumikés szüntelenül tisztán tartott egy körívnyi sávot a szélvédő ablakán, és a vezető rebbenéstelenül figyelt előre, tenyere biztos mozdulattal markolta a kormányt, mintha idegszálaival érezné a tompa fehérség alatt rejlő kövezetet.

Valahogy megszűnt az idő, pedig az óra ott ketyegett a műszerfalon, mutatóival jelezve a tovazökkenő negyedeket. Hó, hó... motordorombolás... hó, hó, és végtelen csend odakünn. És ebben az időtlenségben a sofőr hirtelen elhúzta lábát a gázpedálról. A fülkében is csend támadt. Valahonnan vékony, keserves, borzongást keltő hang szüremkedett be a kicsiny, zárt térbe.

— Hallja?... A farkasok!... Igaz, farkasordító az idő! — magyarázta nehézkes tréfával utasának, majd hátrakiáltott a ponyvával fedett raktérbe. — Jó lesz csőre tölteni azt a fustélyt, cimborák! Üvöltenek a csikaszek!

— Sztolár! Megérkeztünk! — jelentette be a vezető.

A laktanya búboskemencéje a hósivatag csodálatos oázisa volt áradó melegével. Kiűzte Ribaricsnéból a bőre alatt villamos szikrázással bizsergő fagyot.

A parancsnokló kapitány tiltakozva rázta tenyerét az azonnali továbbindulás gondolatára.

— Bele az éjszakába?! Még nyáron sem, asszonyom! Hát még most! Ha engedném, holnap a holttestük maradványáért küldhetnék járőröket! Talán reggel, ha ugyan addig csitul a fergeteg ereje. Ha így marad, még akkor sem!

A vihar cibálta, rázta a házat, dobolt a lezárt fazsalugátereken, pedig a laktanya völgyben, majdnem szélmentes oldalon lapult. Petróleumlámpa vetett sárga fénykört az asztalra. A villany elmaradt valahol Mosztár környékén a kultúra és a civilizáció egyéb kellékeivel egyetemben. Mindehhez a laktanyát csak a telefon két vékony drótszála kötötte, mint egy előretolt őrhelyet távoli, még fel nem tárt földrész belsejében, az emberi lét szélső határán.

És Biletya sok-sok kilométerrel túl volt ezen a határon is,

fenn valamelyik elkarsztosodott hegycsúcson, beleveszve komor, öles, még a törökök építette s később az osztrákok gondozta, megfeketült kőfalaival a tél és az ég végtelenségébe.

A hó derengett csupán a kitisztult feketéskék mennybolt alatt, mikor a csengős vezér öszvér nyomán elindult a karaván. Ribaricsnét keskeny szánba csomagolta be egy sasorrú, sastekintetű, öklelő bajuszú hegyi martalócivadék. Dörgő medvehangon kiáltozta parancsait a sötét éjszakába, és puskáját szíjánál fogva úgy akasztotta a nyakába, hogy kényelmesen rákönyökölhessen.

Egy öszvér, teherrel a hátán, egy fegyveres... egy öszvér, egy fegyveres...

És az öszvérek talán azokba a patanyomokba léptek, melyeket az internáltakat tovahurcoló karaván állatai vágtak a megkérgesedett hóba. Talán ugyanazokba!...

— Az anyátok kálváriáját! — káromkodott valamelyik hajcsárra a tiszthelyettes.

Kálvária... A kínszenvedések ösvénye!

Ribaricsné fél napig járta a kálváriát, míg felértek a Szenvedések Dombjára, amelyet a térképek oly szürke névvel tüntettek fel, hogy a közömbös nézdegélő szeme elsiklott felette, mit sem érezve meg borzalmaiból.

És ezt a világot ráadásul végtelen fehér lepel borította. A holt évszak halotti leple, mely elfedte a sziklákat, csillogó zúzmarába öltöztette a ritka erdőfoltok csontvázzá kopaszodott fatörzseit, s elválaszthatatlanul összemosódott az éggel.

Tébolyító volt ez a színegyhangúság! Ribaricsné szívét már a harmadik órában a félelem kezdte szorongatni, s képtelen volt levetkezni, bár jól tudta, teljesen megokolatlan. Végül annyira erőt vett rajta ez a szorongató érzés, hogy beszélgetéssel próbálta kivágni magát belőle. Ám ez is félresikerült a legelső mondatnál, mert éppen annak adott tápot, ami gyötörte:

— Borzalmas ez a kietlenség! — panaszkodott a tiszthelyettesnek. — Nem is értem, hogy tudják elviselni napról napra, hónapról hónapra. Ősztől tavaszig csak hó, hó, ez a vakító fehérség, semmi más! Irtózatos!

A mord katona kurtán felelt:

— Aki itt született, megszokta!

— És aki nem?

— Hát az szokik, vagy szökik! Vagy pusztul! Mint a foglyok odafönn!

Későn ocsudott arra, hogy rideg őszinteségével túllőtt a célon.

Mogorván elhallgatott, majd hirtelen előrelökve karját, egy roppant szürkésfekete, hókoporsóval borított halomra mutatott a hegyoldal fennsíkká laposodó szélén.

— Az erőd!

Az öszvérek patái tompa visszhangot doboltak az épülettömeg belsejébe vezető hosszú, sötét, alagútszerű bejárón. A szánvas fülsértően csikorgott a kövön. Ribaricsnét a váratlan zajongásra elősietó gondozatlan külsejű tiszt fogadta.

— Hogy kerül ide egy asszony? — adott csodálkozásának önkéntelenül hangos kifejezést.

Szava nyers volt, visszautasító, mígnem a két okmány kezes báránnyá juhászította. Valahogy előkaparta elfakult társaságbéli jómodora maradékait, s mintegy elnézést kérően dörzsölgetve borostás állát, buzgólkodni kezdett.

— Ribarics?... Parancsoljon talán ide — mutatott valami szobafélére az erődfalban — nem éppen belgrádi szalon, de azért meleg! A fog... Ribaricsot mindjárt elővezettetem! helyesbített zavartan, s kieresztette hangját: — Főfoglár... hej, főfoglár!

Ivo hangosan méltatlankodott, mikor az őr kirázta tompa, kábult álmából, melybe a hideg és a környezet elől menekült a nyirkos, sötét kazamatában. Vállára terítette a takarót és a télikabátot egyaránt helyettesítő avitt, foszlott katonaköpenyt, amellyel a kincstári gondosság ruházta fel, miután saját kabátja valamelyik kihallgatása során szőrén-szálán elveszett, átlépegetett az egymást melengető internáltak között, s rámordult az őrre:

— No, mi kell?

— Gyere, gyere! — ösztökélte a sanyarú külsejű katona. — Siess!

— Ugyan minek? — ellenkezett Ivo. — Itt aztán igazán nincs miért sietni! Van időnk egészen az örökkévalóságig!

De mert a katona loholt, ő is gyorsabbra fogta a lépést. Állandó félhomályhoz idomult szeme elvakult az élesebb világosságban, s nem látta. csak sikoltásáról ismerte fel anyját.

— Jellemző rád! Eljönni ide! — mormogta, s nyeldekelve igyekezett magába gyűrni meghatottságát.

Anyja már beesett, szakállasodni kezdő arcát simogatta közben, érzékeny ujjaival tapintva a csupán néhány napos, de máris roncsoló változást.

Egy katona rájuk kopogott:

— A ládák, goszpogya!...

Ivo kibontakozott az ölelésből:

— Ennivalót hoztál? Remélem, sokat! — kérdezte oly mohón ő, aki talán sohasem törődött azzal, mit eszik, hogy egyszeriben leleplezte sanyarú sorsát. — Sok kell, hogy legalább mindenkinek jusson belőle egy-egy falat! — folytatta úgy, ahogy Ribaricsné napokkal előbb megjövendölte férjének. — Mindig, mindig éhesek vagyunk!... — majd, mintha megbánta volna őszinteségét, régi módján elmosolyodva, tréfálkozni kezdett. — No, azért nem kell túlságosan komolyan venni, amit mondok. Ha az ember ezt az egész képtelenséget — mutatott körül, az erődöt idézve — holmi olasz opera díszletének képzeli, el lehet viselni! Mindjárt következik a harmadik felvonás, a hőstenor nagyáriájával, aztán függöny le, véget ér a játék! A kulisszákat visszahordják a díszletraktárba, s ami közben történt, nem is volt valóság!

— Az is látszat, hogy a csontodról lesorvad a hús? Az is, hogy itt a falakról víz csorog? — szakította félbe anyja határozottan.

Ivo ezúttal nem felelt. Helyette a határozatlanul álldogáló katona szólalt meg újból:

— A ládák, goszpogya?!...

Ribaricsné fia szemét fürkészte:

— Mondd, megtarthatjátok a holmitokat?

Ivo bólogatott:

— Meg!... Adni ugyan keveset adnak, de amink van, azt nem veszik el! Hidd meg, nagy dolog ez is! Ha gróf Monte Christóra és If várára gondolsz, majd te is kellően megbecsülöd ezeket az apróságokat! Mindenesetre ki lehet bírni!

— A halálig bizonyosan! — fuldokolta Ribaricsné. — Várj! — s kifordult a szobából. — A parancsnokhoz vezessen! — utasította a katonát.

Kérlelhetetlenül végigstrázsálta, míg valamennyi címzett megkapta a maga ládáját, aztán könnyeit nyelve nézte, leste, hogy próbál Ivo önmegtartóztatóan aprókat harapni a sonkáskenyérből, holott szeméből kiordított a mohó éhség.

Egy-két órája tartózkodott csak az erődben, s bár a parancsnok, aki egyébként igyekezett kedvére tenni, azt már nem volt hajlandó megengedni, hogy tüzetesebben széttekintsen, mindent tudott, amit tudnia kellett. Az éhséget, a fagyot, a halálkamrának becézett betegszobát, az orvossághiányt, az elvadult őröket, a magatehetetlen, megkötözött őrülteket, akiket az éhes patkányok rágtak... mindent. mindent...

Ivo társai súgták meg neki, röppenő, halk félmondatokban, a köszönő, hálálkodó szavak közé szúrva.

Végül mégis mennie kellett! A kiséretet vezető tiszthelyettes kérlelhetetlenül sürgette. Itt nincs hely éjszakázni, s az sem lehet, hogy a szabadban lepje meg a konvojt a sötétség.

Ivo, különös kegyként, elkísérhette a szabadba vezető alagútig. Az utolsó csókkal szinte száraz utasítást kapott anyjától:

— Csak egy gondotok legyen: az egészségetek! A többit bízzátok ránk. Még hallotok rólunk! — beszélt többes számban.

— Gondolom! — ragyogtatta meg régi mosolya halvány mását a fia. Ezt vitte magával, dédelgetve Belgrádig. Ott elraktározta anyai emlékei legaljára, mert csupán a rémségekre akart emlékezni, úgy, amint mezítlen valóságukban látta, hallotta őket.

Első útja ismét Sztojadinovicshoz vitte.

— Amit láttam, az nem internálótábor, hanem siralomház. A halál előszobájába! — fogalmazta meg könyörtelen éleséggel beszámolóját. — Jugoszlávia szégyene. Ha van önben

politikai érzék — emberiességről nem is szólok! — azonnal intézkedik az elhurcoltak megszabadításáról!

— Nem tehetem!

Sztojadinovics következetes akart lenni önmagához, amikor elutasította a kérést.

— Nem?! — Ribaricsné tartózkodott a felesleges szövesztegetéstől. — Azt hiszem, hamarosan megváltoztatja majd álláspontját!

Odahaza maga elé tette a telefonkönyvet, és találkozóra hívta Belgrád valamennyi külföldi újságíróját.

Két óra hosszat beszélt nekik. A hóról beszélt, az őrjítő egyhangúságról, a szürke kőkoporsóról a hegy tetején, a kazamatákról, ahová sohasem jut el a napvilág, s csak mintegy mellékesen az emberekről... mégis — világraszóló riportok kerekedtek ebből a csendes asszonyi beszámolóból.

Mikor titkára a miniszterelnök elé rakta, megpirosceruzázva, a külföldi lapokat, Sztojadinovics kesernyésen elhúzta száját. Alulmaradt!

Pedig ez még csak az első menet volt. Aztán a belgrádi főposta önteni kezdte a tiltakozó külföldi táviratok özönét. A szkupstinában tombolva interpellált az ellenzék. A végső lökést az egyetemi ifjúság tüntetése adta meg. A véres december látszott megismétlődni.

A biletyai botrány nőttön-nőtt.

A miniszterelnök várta Ribaricsnét. Várta, hogy megmondja neki, ha felhagy a harccal, szabadulnak a biletyai foglyok. Ám Ribaricsné nem jelentkezett.

Addig várt, amíg a régens hivatta. Pavle szerfelett ideges volt.

— Meddig óhajtod még rajtunk csemegéztetni a földkerekséget ezzel az átkozott biletyai históriával? — támadt neki, mintha nem is az ő „legmagasabb" személye rendelte volna el az akciót. — Mi? Nem véled, hogy ideje volna véget vetni?!... Csinálj már valamit! Tömd be annak a nőstényördögnek a száját!

Egy órával később a sürgönyhuzalok már a szabadító ren-

deletet vitték az erődbe, s harmadnapra Mesterék telefonján megcsendült Ivo Ribarics hangja.

— No, mit szóltok az én harcos anyámhoz? — nevetett a kagylóba. — Ezt csinálja valaki utána!

20 Furcsa vacsoratársaság verődött össze az este a véletlen játékosságából Mesteréknél. Alighogy véget ért a belgrádi beszélgetés, szólt a csengő. Ila örömtől visítozva közölte a csukott ajtókon keresztül a háziakkal:

— No, hál'Isten meggyütt az ügyvéd úr! Kerüljön csak beljebb! Olyan vacsorát rittyentek, hogy megnyalja mind a tíz ujját! A gazdámat is fel kell táplálni az után a vacak katonakoszt után!

Valóban, Jasa Damjanovics volt a vendég. Kissé megfogyott, haja kétoldalt fehérrel szövődött be, viszont kedélyét sértetlenül hozta vissza a hercegovinai hegyekből.

— A tandíjat, úgy látszik, magunknak kell megfizetnünk! — mondta régi kedélyességével. — Addig, amíg más fizetgeti helyettünk, ha nem is félvállról, de valamicskét könnyedén vesszük a dolgokat. Bezzeg másként látunk mindent, ha közvetlen érdekeltek leszünk! Istók úgyse, nem bánom, hogy belekerültem ebbe az üdültetési akcióba. Veszettül kikovácsolta bennem a harci készséget!

— Eddig sem hiányzott magából! — Márta jókedvében azt sem tudta hirtelenjében, mivel kedveskedjék Jasának. Még a puha fotelt is párnákkal tömködte volna tele, csakhogy kényelmesebbé tegye számára.

— Most pedig meséljen!

Erre azonban sokára került sor.

Másodikul Sós Sanyi állított be, és a réz feketekávés findzsában éppen első habját vetette a kávé, amikor újra cincogott a csengő.

Ezúttal Matusevics Milán volt a bekopogtató, s el sem

helyezkedhetett még, máris megszaporodtak. Csátics jelent meg, keréknyi rózsacsokorral.

— Eljöttem megköszönni magának, hogy ennek az embermészárosnak a kezére adott! — bókolt Márta és egyúttal Sós doktor felé. — Előbb nem tehettem, mert hiszen csak tegnap helyezett szabadlábra ez a rabtartónál is rosszabb doktor!

Damjanovics nevetve dörmögte:

— Hát akkor, mi hárman egy időben kaptuk a szabadulólevelet. Igaz, más-más gazdától! Ottó a királytól, én a belügyminisztertől, te a doktortól. Mégis: az eredmény ugyanaz! Ez a közösség is egy fajtája a cimboraságnak! Erre inni kell!

Összecsendítették poharaikat, ám azért a beszélgetés nem lett sokkal melegebb. A köznapiasság felszínén mozgott továbbra is, bár a szokványos szavak ötvözetén itt-ott átütött a belül lüktető igazi mondóka egy-egy csilláma.

— Rossz ez a szilvapálinka! — morgolódott Ottó.

— Ugyan! — csitította Damjanovics. — Kiváló! Mit nem adtunk volna egy hasonló kortyért odafenn!

— Minden viszonylagos! — bölcselkedett Sós doktor.

— Az! Még az ember meggyőződése is! — borongott el Csátics valamilyen gondolaton.

Egyedül Matusevics Milán hallgatott janicsárbajusza alatt törökös, szenvtelen nyugalommal. Ha a szivar helyett valaki a nargilé szopókáját képzelte volna a kezébe, s turbánt pödörít bozontos fekete hajára, máris megmintázhatja róla a „kef"-be, a nirvánás semmittevésbe süppedt keletit, akit önmagán kívül mi sem érdekel többé. Egy korty jó ital, egy nyelet zamatos erős kávé és egy hosszú-hosszú füstpamat a szivarból, hát érdekes valami még ezenkívül is a világból?

Az örök emberi szertartás, az étkezés apró formaságai, a gondosan terített fehér asztal velejárói, amelyek mintegy holmi kis ünnepséggé avatták a paprikás csirke elköltését, lazítottak a belső feszültségen. Csátics a háziasszony baljáról, a díszvendégnek kijáró helyről, minduntalan a rózsacsokrot nézte. Márta egy széles torkú vázában az asztal közepén helyezte el, oly módon, hogy a habfehér virágfejek egybefonódva

és mégis külön-külön hajoltak mindegyikük felé, láthatatlan fonalszálakkal fűzve össze a vacsora résztvevőit.

Végre Matusevics Milán is megszólalt:

— Valóságos kerekasztal-konferenciát alkotunk! Ha jól megnézem, ahányan vagyunk, annyiféle hitet vallunk, vérünk is más forrásból buggyant, s mégis, legalább ebben a pillanatban az az érzésem, hogy mindez tökéletesen kiegyenlítődött közöttünk! Vajon micsoda varázs hangol így egybe bennünket, s mi az a rontás, aminek következtében megtörténhetik, hogy esetleg holnap, mikor már szétszakadt ez az együttes, mint ellenfelek állunk szembe egymással?

Sós Sanyi letette feketekávés csészéjét:

— Felesleges szövevényes összefüggéseken törni a fejünket! A kérdés megoldása rendkívül egyszerű! — tűnődött inkább, mint beszélt. — Ebben a pillanatban merünk emberek lenni. Emberek, így pusztán, minden egyéb ránk aggatott sallang nélkül, akik rokonszenvesek egymásnak, tehát a legerősebb hangulati kötelék fűzi össze őket. A világban mi most magunk külön világ vagyunk, saját törvényeink irányítanak bennünket, s nincs, ami elválasszon. Abban a percben azonban, mihelyt valamelyikünk megbontja ezt a kört, a kulső világ utánanyúl, s többé már nem élhet saját belső törvényei szerint. Hivatás, foglalkozás, ezernyi elkötelezettség irányítja! Kénytelen elfogadni ezeket, tekintet nélkül egyéni beállítottságára, mert ha nem ezt teszi, lázadó lesz, számkivetett, üldözött vad! Szerintem ez a titok — semmi más!

Csátics felnézett az abroszról, melyen eddig láthatatlan vonalakat húzgált ujjával.

— Fején találtad a szeget, doktor! — mondta fátyolosan mintha nem tudna uralkodni hangszálain. — Valamennyien elkötelezettségeink rabjai vagyunk! Van, aki annyira természetesnek találja ezt, hogy soha életében nem döbben rá. És talán ezeknek a legjobb! Automataként leélik létüket, belőlük lesznek a tisztes polgárok, mondhatnám a társadalom támaszai, kiket a sírbeszédben mintaképül állítanak oda a gyászolók elé a meghatott szónokok. Mert ha talán egyikük-másikuk rá is

döbbent élete hazug voltára, lázadni már nem mer ellene, vagy ha igen, legfeljebb abban nyilvánul meg, hogy az italhoz vagy a nőhöz menekül, és mámorba fojtja kétségeit.

— Valahogy így! — morgolódott Ottó. — Mert különben vagy lázad, vagy öngyilkos lesz!

— Az öngyilkosság is lázadás! — vetette oda Márta.

Csátics a fejét rázta:

— Az öngyilkosság meddő lázadás! Ne higgyétek, hogy levegőbe beszélek! Ha valaki elveszíti élete eszményeit, ha lelki válságba jut, feltétlenül felmerül benne ez a gondolat, végső megoldásként. De az önmegsemmisítés — zsákutca. Ezzel nem lehet eljutni sehová! Ilyen esetben a végső következmény levonása: gyávaság!

— Hát akkor? — Sós Sanyi feszülten felfigyelt, mert már nem Csátics beszélt, az elegáns, nemtörődöm, az élet felszínén lubickoló cinikus katonaember, aki eddig volt, hanem egy gyötrődő, vajúdó, önmagával harcban álló ember: ember, aki válaszútra érkezett, és éppen most veti a kockát, merre forduljon.

— Akkor... ha kemény a gerince, mérleget készít, megvallja önmaga csődjét — és újra kezdi! Figyel, latolgat, tájékozódik, és arra fordul, amerre belső szava kényszeríti. A nép felé, melyből sarjadt!

— Szerfelett elgondolkodtató okfejtés! — Matusevics Milán a szivarfüstbe bámult, mintha a kékes pászmákból szűrné le mondanivalóját. — De... kérdés, mi késztetett erre a megállapításra? Pillanatnyi hangulat-e vagy alapvető okok?

Csátics keserűen nevetett: — Nem árulok zsákba macskát!... Egy parancs! Parancs, amelynek gondolkodás nélkül, gépiesen engedelmeskednem kellett volna, mert hiszen katona vagyok! És ez a parancs mérhetetlenül gyalázatos, embertelenül ostoba volt! Oly ostoba és gyalázatos, hogy valamit megszakasztott bennem, és azt mondatta velem: nem!

— A tűzparancs! — lehelte Márta, emlékezve Csátics gyötrődésére a belgrádi gyorsban.

— A tűzparancs!... És amikor a doktor kése alá kerített

— intett Sós Sanyi felé —, majdnem fohászkodtam, történjék valami, ne sikerüljön a műtét, ne ébredjek fel többé az éteres álomból. De a műtét sikerült, és én felébredtem, csak azért, hogy szembekerüljek önmagammal! Tudtam, hogy döntenem kell, és volt időm gondolkozni.

— És döntöttél?... — Ottó tette fel a kerdést.

— Döntöttem!...

Csend támadt, akkora, hogy még a karosgyertyatartók öblében égő gyertyák lángja sem táncolt a feléjük libbenő lélegzetek híján.

— Ó, tévedtek. Nem vetem le az egyenruhát! Azt hiszem, közeleg az idő, amikor egyenruhában többet tehetek majd, mintha szürke polgárrá vetkezem! Tehát külsőre maradok, aki voltam! De — remélem! — azok, akik velem egyívásúak, vagy akikkel én leszek többé-kevésbé egyívású, tudni fogják, hogy bennem bajtársra lelnek, ha üt az óra! Mert ütni fog! Most már nekem is ez a meggyőződésem! — és úgy hordozta végig tekintetét az asztal körül ülőkön, hogy ez a pillantás megnyugtatóbb volt minden esküdözésnél. És bár ez a kijelentés címzés nélküli volt, valamennyien tudták, mindnyájuknak szól, akik körülülik az asztalt.

Ottó töltött a sűrű, bíborvörös, fűszeres rác ürmösből.

— Egészségedre, Csátics! Körömpróbáig!

Egy kortyintasra itták ki, és megfordították a poharat, mutatva, hogy egyetlen csepp sem maradt az alján.

Aztán Csátics sarkantyúcsendítve elbúcsúzott. Sós Sanyi hamarosan követte példáját.

Milán azonban tovább bálványkodott helyén, szivarjából pöfékelve.

— Távol álljon tőlem a nagyképűség! — szólalt meg egyszerre —, de az az érzésem, hogy szemünk láttára született egy új ember!

— *Nekünk* született! — tódította Márta.

— Úhüm! — dünnyögött Milán tűnődve, majd ő is felcihelődött. — Majd elfelejtettem! — vetette oda Ottónak búcsúzás közben. — Két ménkü nehéz csomagot cipeltem neked Zágráb-

ból. Valami mérnökféle küldte. Azt üzenik, jó termést hoz majd, de jó mélyen kell elültetni.

Harmadnapra a nyomda pincéjében elkészült a csomagokból kikerült rövidhullámú adó-vevőállomás. Most már volt olyan összeköttetésük, amellyel onnan a föld alól bárhová elnyúlhattak, ha szükségük volt rá.

A föld felszínén viszont semmi sem változott. Az élet maga diktálta menetrendjét. Ám ez a menetrend egyre szövevényesebbé alakult az események következtében. Belgrádban irgalmatlan parlamenti csaták dúltak. A Sztojadinovics-kormány, bár helyzete már hónapok óta tarthatatlan volt, az ellenzék sorozatosan leszavazta, tombolva követelte lemondását — törvénytelenül ugyan, de helyén maradt. A régensherceg fedezte cselekedeteiket. Aztán március második felében a döbbenet tikkadt csendje elfojtotta néhány hónapra a parlamenti viták élességét is, oly riasztó híreket árasztott a rádió. A lapok címoldalán ökölnyi betűk harsogtak Csehszlovákia megszállásáról.

A fasizmus elpusztította azt az utolsó őrhelyet is, ahol Közép-Európában mindeddig úgy-ahogy szabadon élhetett a gondolat.

A háború bárdja szakadozó hajszálon függött a fejük felett. A cseh nép jajkiáltása azonban visszhang nélkül dübörgött el a süket európai mennybolton. A nyugati felelősök történelmi szükségszerűségről szónokoltak cinikus nagyképűséggel, és belenyugvást ajánlottak farizeusi ájtatossággal azoknak, akiknek rabigát raktak a vállukra.

Az *Ösvény* egyik mellékútját tehát, amelyen eljutott Szabadkára a szabadon szárnyaló eszme éltető tápláléka, elrekesztette a barna vihar emberdöntögető pusztítása.

A csomagok, küldemények elapadtak, mint a vékonyan csörgedező csermely hirtelen kitörő aszálykor. Budapest hallgatott. Nagy sokára érkezett csupán egy levél, az is a Színiakadémiáról, az esedékes vizsgákra figyelmeztetve Mártát.

— Felutazol! — döntött Ottó, mivel Mártának kevés kedve volt most belefutni az esetleges bizonytalanságba. Ki tudja, mivé fejlődhetik ez a közép-európai zűrzavar? Bármelyik

pillanatban kirobbanhat valami váratlan esemény, s megtörténhetik, hogy nem jut vissza többé otthonába. Férje azonban nem fogadta el érvelését. — Az ürügy kiváló! Halálos vétek lenne felhasználatlanul hagyni! Éppen most nem maradhatunk meg ebben a bizonytalanságban az összekötő vonalak felől. Tudnunk kell, mi van Pesten, számíthatunk-e reájuk, nem szigetelődtünk-e el egészen! Valamennyi értesülést bizonyosan össze tudsz szedni. Felhatalmazlak, hogy nyíltan tedd fel a kérdést Lucosnak vagy akár Szilvágyinak is, ha ők önként nem nyilatkoznak. Ez az a helyzet, amikor kénytelenek vagyunk túltenni magunkat a konspirációs szabályokon!

— Értelek! — biztosította Márta, s nyomban felhagyott a kifogásokkal.

A Színiakadémia levele jó lobogónak bizonyult. Csak meg kellett lengetnie, máris útlevelébe ütötték a meghosszabbítást, és vonakodás nélkül belepecsételték a belgrádi követségen a magyar vízumot is. Szabadkán csupán annyi időre szakította meg az utazást, míg átcsomagolt, és Budapesten már a pályaudvarról felhívta Szilvágyiékat.

— Bravó!... — csendült ki leplezetlen öröm a férfi hangjából. — Ismét a Hungária?... Pompás! Egy óra múlva magánál leszek! És ápoljuk a régi szokásokat! A bár meg egy pohár száraz Martini? Helyes?...

Lilás hangulatvilágítás, ugyanazok az arcok, pincérek, vendégek egyaránt.

Szilvágyi is ugyanannál az asztalnál várta.

— Olyan hangulat kapott el az imént, amikor beléptem, mintha egy piramis vagy egyiptomi királysír csarnokába kerültem volna — dobta kesztyűjét az asztalra Márta. — Kísérteties az eleven emberek effajta mumifikálódása. Úgy látszik, ezen a tájon meghalt az élet, vagy tetszhalott, és nem akad amolyan Csipkerózsika-féle királyfi, hogy felébressze ebből az álomból. Mar-már azt hiszem, ezek az alakok azóta is itt ülnek változatlanul, amióta legutoljára kihúztam innen a lábam!

— No nem! — gúnyolódott Szilvágyi. — Csak naponta visz-

szajárnak kísértenі! Részben azért, mert megszokták, hogy idejárjanak, részben, mert így követeli a divat. Az pedig nagy úr! Ám igya ki a poharát. Nincs rosszabb a langyos Martininél! Aztán elhúzunk valami értelmesebb helyre.

Közben játszott monoklijával, feldobta, elfogta, mint a labdat a gyerekek. Önkéntelen játék volt, amolyan feszültség-levezető, amilyet Márta maga is szokott úzni cigarettaszipkájával. Ebből az aprócska jelből megértette, hogy Ottó előérzete hibátlanul jelzett. Valóban el kellett jönnie Pestre!

Az „értelmesebb hely" a svábhegyi Nagyszálló terasza volt. Mikor a pincérek már elhordták az utolsó csemegéstányérkát is, Szilvágyi látszólag elmerült a távoli város szikrázóan bűvölő éjszakai panorámájába.

— Gondoltuk, hogy a levélben megérzik a sürgető hívást! — kezdte kertelés nélkül. — Eleinte ugyan jobbnak találtam, hogy Lillel írassunk egy meghívó levelet, de aztán arra a meggondolásra jutottunk, hogy manapság az effélét nem túlságosan veszik komolyan. Baráti látogatás?... A hivatalok erre könnyen azt mondhatják· felesleges, üljön mindenki otthon a sutban. Holmi iskolai felhívásnak, vizsgabehívónak azonban csodálatos varázsereje van. Az iskola is hatóság — és egyik hatóság a másiknak, ugyebár... — és nem fejezte be a mondatot. — Tehát gondoskodtunk arról, hogy elmenjen a maga címére az az episztola. Aztán szurkoltunk, hogy el is értsék azt, amit nem zártak magukba a sorok.

— Jól szurkoltak! — hagyta helyben Márta. — De ez csak az érem egyik oldala. Mit rejt a másik?

— Bajt! — mondta az újságíró. — Segítségükre lenne szükségünk! Képletesen úgy fejezném ki, hogy hajótörötteket kellene továbbsegíteni biztosabb kikötő felé. Olyikuk már háromszorosan az, mert először Berlinben futott zátonyra, aztán a múlt esztendőkben Bécsben lőtték ki alóla a mentőhajót, ezúttal pedig Prágában torpedózták meg. Most Budapestig elevickéltek valahogy, de nem érzik elég szilárdnak ezt a szigetet a talpuk alatt. Kicsiny a hely, a hullámok utánuk nyaldoshatnak, elkaphatják őket — akkor pedig a biztos meg-

semmisülés vár reájuk. Tovább kell hát hajózniuk, mentől előbb. Mi a szükséges okmányokat a maguk kikötőjéig elő teremtjük, de vajon onnan van-e távolabbra biztonságos hajózóút?

— Sokan vannak? — érdeklődött Márta felszínre közömbösen, pedig lázasan törte a fejét, járható-e még az a földalatti ösvény, melyen nem is oly régen a spanyolországi önkéntesek osontak tova.

— Pillanatnyilag tán féltucatnyi. Aztán, lehet, jönnek még többen is.

— Sajnos, nem tudok magának rögtön kielégítő választ adni. Két évvel ezelőtt, tudomásom szerint, volt ilyen út. De lehet, hogy azóta belepte a hinár. Mindenesetre, utána kell nézni, s ha hajózható, előkészíteni — felelte az asszony töprengve.

— Napokon nem múlik! — nyugtatta Szilvágyi. — És nem is szabad elsietni az ilyesmit. A részletkidolgozás a legfontosabb. De erről majd Lucos beszélget el magával. Én ebben az esetben amolyan gyorsan mozgó mentőosztag szerepét töltöttem be, az állomás másutt van. Lucos többet tud erről.

A dzsessz hangfogóval játszott. Még a szakszofon rikoltása is hozzáidomult a hely süppedező csendjéhez, éppenhogy annyira búgott csak, hogy aláfesse a dob ritmusát. A táncoló párok nesztelenül mozogtak a tánchely parkettjén, s a reájuk dobódó színes fénykévékben majdhogy bábjátékfigurák hatását keltették. Márta már-már a cérnaszálakat kereste feletttük, melyekkel a bábjátékos mozgatja őket.

Szilvágyi szintén a táncolókat figyelte.

— Ne forduljunk mi is egyet? — ... puhatolózott.

Az asszony kézlegyintéssel elhessegette szándékát. Egyetlen porcikája sem kívánta most a táncot.

— Hagyjuk! A maga hasonlatával élve, olyan ez, mint az a bizonyos bál volt a Titanic fedélzetén. Áll a mulatság, senki sem sejt semmit, holott a láthatár alól már felbukkant a jeges halál, a szikrázó jéghegy, mely rövidesen a pusztulásba küldi valamennyiüket. Kezdem sejteni, milyen érzés lehet halálraítéltnek lenni!

— Ugyan! Akadnak rosszabb dolgok is a halálnál! — kapcsolódott a tárgyhoz kísérője. — Eddig is sejtettem, de a minap meggyőződtem róla! Mondtam: amolyan gyorsan mozgó mentőosztag szerepe jutott nekem az utóbbi hetekben. Röviden: Kassára kellett mennem valakiért, aki Szlovákián keresztülkasul bujdokolva sikeresen megmenekedett a Gestapo elől, és odafenn várta, mi lesz további sorsa. Ez a férfi, hallomásból tudom, sokat próbált a maga idején. Nem az a típus, aki gyáván elhúzódik a baj elől. Mégis: gyűrött arca kusza vonásain olyan borzalom tanyázott, amely sokkal rosszabb lehet a halálnál. Hiszen a vég csupán egy pillanat. A hosszú haldoklás az, mely keservessé teszi, elviselhetetlenné; megvert kutyaként nyüszítésre késztet bennünket. Ez az ember, szinte példátlan módon, rabságból szökött meg. A prágai kínzókamrákból. Hallgatott arról, mit élt át, de élményei letörölhetetlenül arcára kövesedtek. Ezeket a vonásokat fürkésztem Kassától Pestig, a gyors fülkéjében, és döntöttem: nem, nem szabad a markukba kerülni! Sohasem hordtam fegyvert, de most már hordok. Nem akarom, hogy valaha is kiüljön a szemembe ez a páni, leplezhetetlen félelem, melyet barátunk pillantásában láttam. Vagyok annyira filozófus, hogy fel tudom mérni képességeimet. Önuralommal elviselem a foghúzást érzéstelenítés nélkül, de azt már képtelen vagyok kielemezni, hogyan tűrném, ha a körmeimet tépdesnék harapófogóval — és védencünknek hiányzott valamennyi körme. Száraz, fekete seb borította a helyüket. Tehát inkább, ha sarokba szorítanának valaha, jöjjön az önkéntes halál, a nyolc golyóból az utolsó...

— Miért nem rögtön az első? — Márta torka kiszáradt ettől az irgalmatlan lehetőségtől.

— Mert az utolsóig mindig akadhat remény, kibúvó, egérút! Csak az utolsót nem szabad ellőni soha. Az a kulcs a szabaduláshoz!

— Furcsa gondolattalálkozás ez! — morzsolta a szót Márta, szakadatlanul a táncolókat nézve, akik most még inkább bábszerűkké váltak a lét és nemlét eshetőségeinek latolgatásától.

-- Egy héten belül másodszor vetődik fel beszélgetés közben előttem az öngyilkosság kérdése, annak feszegetése, megoldás-e vagy sem.

— Megoldásnak nem megoldás. Eszköz csupán reménytelen helyzetek megfordítására. A hangsúly a reménytelenségen van!

— Tehát maga végeredményben reménytelennek látja azt a küzdelmet, amely most folyik a világban?

— Kelepcés kérdés! — nevetett fel váratlanul Szilvágyi. — De nem fog meg vele! A küzdelem kimenetele pillanatig sem kétséges! Az a fél győz, amelyik az emberiességet képviseli ebben a harcban, szemben a barna szenny embertelenségével. Csakhát ez a viaskodás hosszú-hosszú lesz. Nagyon is a kezdetén tartunk, a vége valahol a távoli jövő ködébe vész, s amíg ez a jövő jelenné válik, addig ez a barna pestis szinte korlátlanul fog pusztítani. Kétlem, hogy bennünket is ne fertőzne meg többé-kevésbé.

— Hallott már maga az ötödik hadoszlopról? Azokról, akik belülről segítik a váratlan inváziót? Akik adott jelre megmozdulnak, és hátulról pusztítják el az ellenállást, még mielőtt a fegyveres hadak a helyszínre érkeznének? Csehszlovákiában is ez az ötödik hadoszlop működött, s hogy milyen sikerrel, azt az eredményből könnyen megítélheti. Bármennyire lefogadnám, hogy már nálunk is folyik az árulók szervezése, mint ahogy maguknál szintén szövik a hálót!

— És ez ellen nincs orvosság?

— Lenne! A józanság! De hát, a jelek szerint, politikusainkból éppen ez veszett ki. Addig hazudtak a tömegnek, míg végül már önmaguk is elhiszik saját hazugságaikat, és hirdetik tovább, szakadatlanul, majdnem részeg mámorban. Szülik miazmás álmaikat nagyhatalmi felemelkedésről, s nem veszik észre, hogy légüres térnek szónokolnak. A nép mindinkább kiábrándul, s legfeljebb azok a csahosok üvöltenek körülöttük tátott szájjal, akik valami koncot várnak a felfordulástól.

— És mi történnék, ha a jövendők ismeretében elmennénk valahová messzire, nagyon messzire, ahová nem ér el majd a fergeteg? Ha valahol biztonságban kivárnánk, míg tisztul

a látóhatár, és akkor jönnénk vissza építeni a többiekkel?! Mondja, mi lenne? — Most már az anya szólt Mártából, a rettegés a gyermekért, hiszen ő is pusztulhat, ő, az új, gyenge hajtás, és az állat is, még az állat is ösztönösen az ivadékát menti legelsősorban.

— Csak a talajtalanok futnak, a gyökértelenek, akiknek mindegy, hol süt rájuk a nap. Hitet lehet cserélni, de hazát nem! Aki mégis megteszi, belepusztul. Azt hiszi, én nem mérlegeltem ezt? Az apám, tudja, kinn hajózik az óceánokon. A múlt évben, amikor szabadságra hazajött, azt mondta: „Innen el kell menni! Európában rövidesen kigyúl a pokol! Pakkoljatok! Elmégy majd egy jó hajóstiszti iskolába, és négy év múlva ott állsz a hídon, fejeden az elsőtiszti sapka, és a kutyának se mutatsz utat többé. Járod a hét tengert, és akkor irhatsz aztán igazán. Annyi élményed lesz, hogy szakajtóval mérheted!" Szíven talált az öreg! Van fogalma arról, milyen érzés sós hajnalon a parancsnoki hídon várni, hogyan bukik fel a kék hullámok alól a nap? A csend tapintható, a békesség végtelen, és valahol a láthatár szélén új kikötők izgalma, új kalandok tarkasága... És Lil ekkor csak annyit mondott. „A gyerekeket a Deák téri iskolába szántam!"... Maradtunk! És azóta a Deák téri iskola szimbólummá magasztosodott nálunk! Nem lehet elmenni! A sorsközösség nem üres szólam, eleven valóság! A süllyedő hajóról, a végveszély pillanata előtt, csupán a gyávák menekülnek. Aztán következik a tervszerű mentés: előbb az asszonyok és a gyerekek, végül mindenki más, akinek hely akad a csónakokban. Ám a legénység java és a kapitány marad. Marad a legvégső pillanatig, míg felcsap a hullám a hídra. S ha netán ők is elmentek, marad a rádiótávirász — mint a Titanicon! — hogy addig riassza a világ lelkiismeretét segélykiáltásával, míg el nem nyeli a víz... Mert ha más nem; a segélykiáltás, a vészkiáltás valahol halló fülekre lel! És ez a fontos, semmi más! Szolgálni — az utolsó golyóig, a végső kiáltásig... Belekiáltani, ha máshová nem, a puszta űrbe, ha ez a kötelességünk!... No, jöjjön táncolni! ... Ne adjon kosarat!

A dzsessz egy francia tangót játszott. A dobos lerakta pálcikáit, és énekelni kezdte a dal első sorát:

— Si l'on savait...

Márta átfogta táncosa vállát:

— Igen, valahogy igaza van ennek a dalnak: „Ha az ember tudná..." Viszont, jó, hogy nem tudja! Jó, hogy nem tudja, mi lesz, és jó, hogy tudja, vannak kötelességei! A Deák téri iskola és azok a maszatos gyerekek a szabadkai városszélen! És most jó magával lenni. Furcsák a magyarázatai, de valahogy elcsitítják a kétkedést...

— Ez csupán azért van, mert maga kiváló alapanyag! — mondta Szilvágyi. — Csak azért kétkedik, hogy legyen, aki megcáfolja! A vitázóknak az a típusa, aki a vita kedvéért mond ellent... Mit szólna, ha valami újat próbálnánk?.. Sasszéval forduló, keresztlépés, aztán bedőlés — valahogy így táncolják a gauchók a pampákon!

— Hát akkor mikor találkozunk Lucossal?

— Holnap, ki tudja, holnapután?... — hangzott a határozatlan felelet. — Én majd leadom az értesítést, és a felelet akkor érkezik, amikor mások alkalmasnak ítélik erre az időpontot.

Táncoltak. Sokat.

Hovatovább pirkadt, mire Szilvágyi Márta vállára borította köpenyét.

Taxiért akart inteni. Ott bóbiskolt néhány sofőr kocsijával a szálló előtt, kései utasokra várva. Márta visszafogta:

— Ne!... Menjünk gyalog, hogy tökéletes legyen a párhuzam! — s az újságíró kérdő tekintetére hozzáfűzte a magyarázatot. — Néhány évvel ezelőtt, hasonlóan sorsdöntő beszélgetés után Ottóval sétáltunk így bele a hajnalba, a hegyről a tenger felé... Most, a távoli Alföld, ebben a kékeslilás éjvégben, olyan mint a napot váró, lustán nyújtózkodó tenger. Ismételjük meg a megismételhetetlent!

Kevés szavuk volt egymáshoz, mialatt lefelé tartottak a felhomokozott sétányokon, lejjebb-lejjebb kerülve az első virágjaikat nyitó fák birodalmából és az illatozó erdei humusz

régiójából az aszfalt országába, mígnem orrukba szúrt a város füstszaga. Szilvágyi megtorpant az utolsó, még lehúzott redőnyökkel javában alvó villánál. Szava elárulta, hogy még mindig éjszakai beszélgetésük foglalkoztatja:

— Tévedtem, mikor azt állítottam magának, hogy csupán egyetlen esetben jogosult az a bizonyos golyó-orvoslat. Van még egy másik eset is!

Márta belekarolt, kissé rá is támaszkodott, bizalmasan, úgy, ahogy idősebb testvérhez szokás simulni, pihenést keresően!

— Éspedig?!... Hadd gyűjtsem tovább a maga receptjeit!

— Ó, ez nem olyan általános javallat! Szigorúan egyéni használatra készült! Valahogy úgy szól, hogy szépen megöregedni a legnagyobb művészet, és ez csak azoknak jut ki, akik kívülről-belülről azonos ritmusban, lépésről lépésre érnek el a hanyatlás koráig. Azoknak, akik fokozatosan lemondanak, és így jutnak az igénytelenség állapotába, a beletörődés és a megnyugvás boldog szakaszába. A magamfajta azonban nem így öregszik. Kívülről rokkan, és ugyanakkor belülről fiatal marad, mert teste és lelke gyertyája nem egyforma sebességgel ég. Teste előbb emésztődik mint a lélek. Ez pedig tragédia, mert elkövetkezik az a pillanat, amikor a hanyatló testtel szembekerül a fiatal lélek, amikor válla már előregörnyed, gerince meghajlik a kor vagy az élmények súlya alatt, holott bévül nem változott semmi; belül még legfeljebb az ősz kopogtat, nem a tél! És ilyenkor elég egyetlen eltévesztett mozdulat, összhangtalanság, hogy ez az ellentétes kettősség a nevetségességbe torkolljék. A nevetségesség viszont elviselhetetlen, nem nekünk találták ki! Ha a tükröm egy szép napon azt mondja, hogy a kanóc elhamvadt, a vállam görnyedt, s többé nem tudja elviselni azt a súlyt, amit rá akarok rakni — akkor jogosult az a golyó! Elmenni, a hanyatlás előtt, ép erőben — vagy annak látszatával! — ez is hozzátartozik a szép élethez!... Most utoljára untatom hajóshasonlattal: lengő lobogókkal kell elsüllyedni, nem törötten, csonka árboccal, szúrágta hajóteknővel!... Mondom: ez már egyeni filozófia! Talán az időtől is független! Olykor az öregséget nem az évek

hozzák, egyetlen élménytől is ránk zuhanhat. Teszem azt, olyan apróságtól, hogy valaki a találkozóra, sok-sok találkozó után, úgy jön el, hogy hiányzik karjáról az a vékonyka lánc, melyről azt állította: kettejük örök bilincse. Ilyenkor is bekövetkezhetik a lengő lobogók komplexuma.

Márta szorosabbra vette a fogást Szilvágyi karján:

— Ez nagyon úgy hangzik, mintha baj lenne azzal a vékonyka aranylánccal!

Szilvágyi nemet intett:

— Nincs! Talán nem is lesz soha! De ez is eshetőség!

— És akkor maga levonja egyéni következtetéseit?

— Le! De nem úgy, ahogy most véli! Semmi esetre sem olyan egyszerűen, amilyen egy ujjrándítás a ravaszon. A lengő lobogók harcot feltételeznek, viaskodást azért az eszméért, amiért addig is harcolt az ember, csakhogy ezúttal úgy megy majd neki, hogy tudja, akarja, ez legyen az utolsó. Káprázatos verekedés legyen, olyan, hogy megemlegessék, beszéljenek róla, azt mondják, még a túlnaniak is: tisztelet adassék neki!

— Kalóz! Örök kalóz!... Lil mondta! Nem akar mást ismerni, csak győzelmet!

— Valahogy úgy! És a legnagyobb győzelem, ha, adott esetben, a léthez való görcsös ragaszkodást gyózi le valaki. Viszont nagyon magas árat kell követelni a sorstól ezért a gesztusért! Az ittmaradók számára! Másként nem érdemes!

— Ez megnyugtatás?

— Csak filozófia! Gyónásnak is veheti, ahogy tetszik! Néha el kell mondani a dolgokat, mielőtt túlhalmozódnának. Ezúttal maga volt az áldozat, akinek kijutott a hallgató szerepe. Most majd felkél a nap, az igézet elmúlik, s holnap, úgy történhetik, letagadom, hogy bármit is mondtam volna. Ám ez nem változtat a lényegen! Munkánk van, feladatunk, s túl minden egyéni filozófián ezt el kell végeznünk! Addig semmi más nem érdekes!

Valahol a fogaskerekű végállomásnál lyukadtak ki. A fasorban tejeskocsik zörögtek, korán kelő munkások igyekeztek álmosan a gyárak felé. Ébredt a város, még pihegőn, lustán,

szinte a villamoscsengő is ásítva zördült a vezető ökle alatt. Az egyetlen hangos nesz az öntözőkocsiból kitóduló vízsugár zizegése volt. És ekkor vágott bele a Széna tér felől ebbe a langyos békességbe egy hisztériás, üvöltő hang. Kezdetben ki sem lehetett bogozni értelmét, csak modulációja sikoltott, amint felívelt a fülfájás határáig. Gyorsan közeledett, érthetővé tagolódott:

— Az olasz hadsereg lerohanta Albániát!... Az olasz hadsereg lerohanta Albániát!

Rikkancs száguldott üvöltözve a járdán, dobálta a lapokat a riadtan kinyúló kezekbe, anélkül hogy száguldását csökkentette volna. Szilvágyi odavetett egy pengőt, röptében elkapta az újságot, és rápillantott a kiáltó főcímekre, azzal már le is fogta a lassan cserkésző taxit:

— Sajnálom! Sürgősen haza kell vinnem! Most veszett napok következnek! Ha jól ismerem a főszerkesztőmet, holnap lőmában ébredek!

— Lucos!...

— Nem felejtem el!

A taxi ingadozva száguldott a lassan népesülő úttesten. Márta Szilvágyi válla fölött olvasta a jelentéseket Albánia megrohanásáról.

A férfi ledobta a lapot.

— A szenny újabb hulláma! És ez a szökőár éppen akkor omlott rá arra a szerencsétlen kis országra, amikor mi arról beszélgettünk, békésen vacsorázgatva, hogy el lehet-e menni az események elől, meg lehet-e futamodni! Hát futamodjék, akit rávisz a lélek! Utoléri, leveri a lábáról, iszapjába fullasztja! Déltájban hívja fel Lilt, vagy nézzen be a Negrescóba! — változtatott váratlanul tárgyat, mert a taxi a Hungária elé kanyarodott. — Isten vele, majd összevetődünk megint!... Siessünk, öregem! — ez az utasítás már a vezetőnek szólt.

A motor elbúgott valamerre az Erzsébet-híd irányába.

Lil a mindennapos érintkezés kialakult bizalmasságával fogadta jelentkezését:

— Szervusz, kedves, de örülök, hogy megérkeztél! Hát akkor

délben látlak a kafában!... Szilvágyi?... Ő, ő már valahol Ausztria fölött repül. Megcsókolni is alig ért rá! — móndta halk kis mélabúval. — Mire észbe kaptam, nyoma sem volt! De hát ezt a játékot már megszokhattam!...

A Negresco aranycirádás, vörös rokokó-pompájában a lehető legvegyesebb társaság terjesztette a kötelező napi pletykát. Színészek, újságírók, dámák és a korzó idegenjeit istápoló széplányok kavargatták feketéjüket, tartottak állandó divatbemutatót végigpipiskedve unos-untalan az asztalok között húzódó futószőnyegen. A több nyelvű zsongáson minduntalan a kemény, recsegő berlini tájszólás ütött át, és a fejek tengerében, a jól fésült hajzatok közül alattomos sziklaoromként utköztek ki a felfelé kefélt üstökű porosz koponyák. Szükségtelen lett volna Szilvágyi szállodai vendégkönyvét tanúbizonyságul hívni ahhoz, hogy megállapítsák borús megjegyzése helytállóságát, az ötödik hadoszlopról.

— Valona... Durazzo... déligyümölcs... étolaj!... petróleum!... — egy pöffeszkedő, junkerből kereskedőbe oltott valaki már papíron számolta az új helyzetből nyíló üzleti lehetőségeket, mit sem törődve azzal, hogy számtalan fül figyeli hadarását. — Miii?... Szeretném én azt látni, hogy azok a makarónifalók ne engedjenek oda bennünket! — csattant fel társa valamilyen megjegyzésére. — Erről majd gondoskodik a Führerünk!...

— Undor!... — ereszkedett le Lil a karosszékbe, Márta mellé. — Hasztalan mondom magamnak, hogy utóvégre Goethe nyelve, ez sem használ! Kezdem megutálni, amióta ezt a zsargonját hallom, és lassanként odajutok, hogy letagadom: valaha is tudtam németül! Nem baj, tanulok valamely tisztességes nyelvet helyette. Teszem azt· perzsául... Különben: Lucos azonnal itt lesz!

Már jött is, zsebre dugott kézzel, lomhán imbolyogva, tudósi szórakozottsággal szemlélve a tarka képet. Messziről kápráztatóan hasonlított Damjanovics Jasára, mozgásától ernyedten csüngő bajuszáig.

— Hm, ha a jelek nem csalnak, itt whiskyt illik inni! —

dünnyögte köszönés helyett az asszonyok felé. — Ám legyen! Az ilyen helyeket csak a maguk társasága kedvéért tudom elviselni! Csupán asszonyi szépség enyhítheti a penitenciát!

Lil a szemébe nevetett:

— Hagyjuk, Pali, a maga favicceit! Tartogassa az avatatlanok számára! S ha agyonuntatja Mártát, számolunk! Most dolgom van. Egy óra múlva visszajövök!

A találkozó megrendezése tökéletes volt. Két divatos asszony és egy férfi. Aztán a harmadik elmegy, és marad a bizalmas négyszemközt. Szövődő viszony! A pincérek pillantása is unottan siklik végig rajtuk, hiszen mindennapos látvány az ilyesmi.

— Tehát?... — Márta kezdte.

— A lényeget már tudja. Hat személy. Egy vasutas, egy postás, két tanár, egy újságíró és egy orvos. Ketten közülük magyarok, egy szlovák, egy cseh és két emigráns német. — Lucos nem vesztegette az időt. — Sürgősen túl kell kerulniük ezen a határon is, mielőtt felfedeznék a barnák, hogy itt lapulnak. Úgy hajtják őket, mint a nyulakat az őszi tarlón, körvadászat alkalmával.

— Irány és cél?

— Lehetőleg francia föld. Az az érzésem, hogy reggel óta Olaszországot többé átmenőhelyként sem lehet használni.

— Közös az érzésunk!

Mosolyogva dobálták egymásnak a mondatokat, tapintatos csendességgel, mintha esedékes találkájukat beszélnék meg. Lucos kortyintott italából.

— Mikorra kaphatok végleges választ?

— Egy hét!... Haza kell utaznom, jelentenem. Jelzem, magam sem tudom, milyen válasszal térek vissza!

— Nem is tudhatja! A holnap titka az istenek kezében van, mondják a hinduk! — felelt Lucos. — De majd elrendeződik az ügy valahogy! Ne feledje, holnap vizsgára írták ki az akadémián! — hozta Márta tudomására, hogy fedő teendőjét is el kell végeznie. — A lámpalázat hagyja a szobájában. Nem lesz miért drukkolnia. A következő vizsgát pedig a jövő hét

közepére tűzték ki, úgyhogy nemcsak ürügye, ideje is bőven lesz megfordulnia Szabadka és Pest között. Közben lobogtassa meg otthon a leckekönyvét jeleseivel! Hű, de ménkü rossz ez az angol kotyvalék! Nem is értem, mit szeretnek rajta! Főúr, fizetek!... — dünnyögte folyamatos egyhangúsággal, s unottan elballagott. Kielemezhetetlen típusa volt a szobatudós, a tanár, a kávéházi irodalmár és a szokványos városi polgárember keverékének. Ártalmatlan figura, aki szórakozottságában bizonyára egyszer a villamos kerekei alá kerül, vagy randevúján egyenesen a férj markába fut.

Márta még akkor is Lucos magatartásán kuncogott, mikor Lil visszatérve elhurcolta ebédre. Reggel korán kiverte álmából, és magával cipelte a Rudas uszodájába.

— Jót tesz az agysejteknek. Legalább a frisseségeden lássék, hogy készültél! — indokolta meg tettét Mártának.

A vizsga valóban jól sikerült, bár sohasem tudta kielemezni, az ő tudása volt-e kifogástalan, vagy a kérdések és a tárgyak csoportosítása.

Hajnalra ismét otthon volt Szabadkán.

Ottó ágyát, meglepetésére, üresen találta. Csendesen érkezett, saját kulcsával, senki sem neszelt fel jöttére, és így pillanatnyi gondolkodás után tolvajként átlopakodott az udvaron, le, a gazdasági épület pincéjébe.

Az ajtónyílásra Ottó és Milán egyszerre ütötték fel homlokukat, mozdulatukban valahogy az ugrásra készülő feszültség érzett. Milán keze hátsó zsebébe tévedt.

— Phű!... — fújt, mint aki lázát hűti. — Máskor kopogtasson előbb, kicsi asszony. Az idegeneket itt esetleg kellemetlen meglepetés érheti! — azzal máris újra a rádióhoz fordult. A hangszóróból erélyes férfibeszéd áradt lefojtottan Ottó éppen hogy a szemével köszöntötte feleségét, közben is gyorsírt szakadatlanul.

A férfihang személytelenül zengett a hangszóró érclapján, ám amit mondott húsba vágóan személyes jellegű volt:

„Az olasz fasizmus támadása a kicsi Albánia ellen természetes folytatása a provokáló Berlin—Róma tengely bűnös

hódító politikájának. Csak húsz napja, hogy a szövetséges Csehszlovákia testvéri népei azokban a gyászos pillanatokban a germán imperializmus legsötétebb rabságába estek. És ma már az a veszély fenyeget, hogy a testvéri cseh és szlovák nép tragikus sorsa beteljesül a jugoszláv nép felett is... Albánia elfoglalására azért is szüksége volt Mussolininak, hogy Jugoszláviát minden oldalról elzárja, s hogy így a Berlin—Róma tengely imperialistái minél könnyebben szétrobbanthassák és megszállhassák. Mussolini nem fog megállni határainkon! Ma bevonul Albániába, hogy holnap leigázza Dalmáciát, a crnagorai és a horvát tengermelléket..."

Lélegzetvételnyi időre megszakadt az adás, majd a hang folytatta:

„A küszöb előtt a veszély. Sztojadinovics és cimborái hajlandók az országot is eladni, csakhogy hatalmukat megtarthassák. Fel kell nyitni a nép szemét. Sokszorosítsátok a szöveget, és adjátok tovább. Ezret és újra ezret. Ne sajnáljátok a papírt! Közeleg a nyílt leszámolás órája! Megnyerjük a harcot, ha mögénk tömörül a nép! Most búcsúzom!" — s egy kattanással elfoszlott a levegőég határtalanságán áttörő buzdítás.

Milán átült az írógéphez, stencilt húzott a hengerre, és Ottó, az összeszokottság tempójával diktálni kezdte a szöveget:

„... Az olasz fasizmus támadása..."

Mire a ház felébredt, rendben talált mindent. Ila csodálkozott Márta hangtalan hazaérkezésén, Zsuzsa kövérkés tenyerével tapsolt örömében, Ottó pedig reggeli köntösében, kócosan, álmosan sürgette a teát. Színre a leckekönyv volt az érdeklődés középpontja, Márta jeleseivel. De mikor Ila elcipelte Zsuzsát fürdetni, Ottó nyomban levetkezte az álarcot:

— Nos?... — feszülten sürgető volt a kérdés. Eddig, bármennyire égette is, nem jutott hozzá. A röplap pillanatnyilag megelőzött minden más problémát. Most már azonban, hogy a cédulakötegek elindultak rejtekútjaikon a felszín felé, mi sem akadályozta többé. Felesége elbeszélése alatt meg sem moccant. Még pilláját is lehunyta.

— El tudjuk intézni! A vasutasokat és a tengerészeket kell ismét bekapcsolni! Menni fog! Kidolgozzuk a menetrendeket, és három nap múlva utazhatsz.

A „menetrend" hat megcímzetlen levél volt vagy cédula inkább, meghatározott időpontokkal, nevekkel, címekkel. Kevés, a legszükségesebbet egyetlen szóval sem felülmúló adat, amit, ha kell, megtanul valaki néhány perc alatt, és a cédula megsemmisülhet.

Negyednap Lucos fellélegezve vette át a hat cédulát. Tökéletesen olyanok voltak, mint a tudományos kutatok munkacédulácskái.

— Éppen ezek hiányoztak a tanulmányhoz. Köszönöm! — mondta hangosan, bár a kutya sem ügyelt rájuk a Centrálkávéház újságolvasó, kéziratpapírt telerovó közönsége közül. — Ezért dukál magának egy dedikált tiszteletpéldány a különlenyomatból.

Aztán hetek múltak el, Mártát egészen más dolgok foglalták le, hiszen Jugoszlávia-szerte dühöngött Sztojadinovicsék választást előkészítő hadjárata, mikor Ottó rászólt:

— Küldhetnél Lucosnak egy szabadkai képeslapot. Írd meg neki, hogy a hat eltervezett novellád jól sikerült. Már fordíttatod is franciára.

Márta kissé értetlenül nézett férjére.

Ottó meghuzigálta fülét:

— De nehéz a felfogásod, kislány! Mind a hatan sikeresen partra szálltak Marseille-ben!... Oda ez idő szerint hiába nyúl utánuk Hitler karma!

Ez olyan pompás hír volt, hogy Márta személyesen vitte el a képeslapot a főpostára, s dobta a ládába. Képzeletében követte a híradás útját, és a valóság elevenségével érzékelte Lucos lusta mosolyát, mely elönti bajusza tövét, olvasván a hat franciára fordítandó elbeszélésről.

A város, a választási harc hevében holmi cirkuszi maskarát öltött magára a hirdetőoszlopokat és a házfalakat elárasztó színes plakáttengertől. A színskála valamennyi árnyalatában tobzódó lepedőnyi ívek a legváratlanabb helyről is rátámadtak

a gyanútlan járókelőre, eget-földet ígérve a választóknak szavazatukért. A kormánypárt, a paraszt-demokrata koalíció, a demokrata párt, Macsek horvát parasztpártja és a szociáldemokraták plakátjai körül a kisebb pártok kiáltványai húzódtak meg, reménytelenül elnyomva, keresztbe-kasul ragasztva a föléjük csirizelt nyomtatványokkal. Majd mindegyikről magyar nevek is kellették magukat, olyanoké, akik a beolvadás határmezsgyéjén éltek, a maguk fajtájától már elszakadtak, és foggal-körömmel akaszkodtak rá a hivatalos körök csalétkére.

A kormánypárti listán is akadt egy-két ilyen gyászvitéz.

— Jópipák, ugye, lelkem?! — pörlekedett a fülébe egy éles, erélyes asszonyhang. — Csak arra lennék kíváncsi, hogy ha sikerül megválasztatniuk magukat, vajon bocskorban slattyognak-e el Belgrádba?

Trombitás Ágnes anyó állt csípőre tett kézzel mögötte, s acsarkodott a plakátra.

— Miért éppen bocskorban? — firtatta mulatva Márta.

— No, hallja, kedveském, ha bocskort osztogatnak a voksokért, akkor úgy illik, hogy hordják is!

— Hát ezt honnan szedi, Ágnes néném?

— Honnan, honnan!... Kinn voltam a tanyán a húgomnál. Arrafelé már sorra járják a telepeseket, félpár bocskort otthagynak mindenkinél, a másik felét pedig akkor kapja meg a marhája, ha a kormányra teszi a szavát! Láttam egy ilyen parádés szíjbocskort a saját szememmel! Hát innen!...

A történet oly meglepő volt, hogy Márta nyomban egy humoros karcolatot kerekített belőle. Pajcsics, az ügyész azonban ujjnyi vastagon áthúzta a cenzori piros ceruzával, és még egy telefont sem átallott megkockáztatni miatta:

— Az ég áldja meg magát, asszonyom, ne bolonduljon! Ilyet papírra vetni! Jó, jó, tudom, hogy igaz! — méltatlankodott őszintén. — Már amúgyis állandó fejgörcsöm van az efféle választási játékok miatt, úgy zúdul hozzám a panasz, méltatlankodás, feljelentés a többi párttól. Ne tetézze még maga is ilyen méregbe mártott nyelvöltögetéssel!

Márta a papírkosárba akarta dobni a megsemmisített kéziratot, Ottóban azonban kigyúlt a komisz újságíróélcelődés. Kartonra ragasztva kiakasztotta a falra, a szerkesztőségi furcsaságok gyűjteményébe.

— Csak nem vetek a szemétbe egy ilyen fontos kordokumentumot? — csipkelődött feleségével. — Megőrizzük az utókornak!

A választási gyalázat viszont oly mértékben növekedett napról napra, hogy végül ez a megcenzúrázott kézirat jelentéktelen aprósággá silányult a bocskor-voksokkal együtt.

Sztojadinovicsék nem merték megkísérelni a titkos választást. Nyílt választási kutyakomédiát rendeztek, név szerinti, ellenőrzött szavazással, és listákba foglalták azok nevét, akik az ellenzékre szavaztak, sőt orcátlan szemérmetlenséggel könyvelték el a kormánypárt javára az ellenzéki szavazatokat is.

Az oreg Magyari a választás délutánján önmagából kivetkezve botladozott be vejéhez, holott, papírforma szerint ott kellett volna ülnie körzete választási bizottságában.

— Adj egy pohár vizet, fiam! — fújta csikorogva, s úgy öntötte le a hideg folyadékot, mintha az utálatot akarná kimosni gégéjéből. Valójában azt is tette.

— Az én gyomrom sokat elvisel, de azt, ami itt történt, már nem bírta! — indokolta meg felháborodottságát. — Mégis: a választási bizottság szeme előtt, nyíltan pénzért vásárolni szavazatot, ez több a soknál! Amikor pedig szóltam a választási elnöknek, rám kacsintott, és azt felelte: „Én nem láttam!"

A választásnak ezek a napjai általaban mindenütt a behunyt szemek időszaka voltak. A vándor könyvesládák gondozói sorozatosan számoltak be választási élményeikről: csendőrbotozásról, az ellenzéki szavazók lezárásáról, vesztegetésről, hamisításról, minden olyasmiről, ami csak elképzelhető egy hamis választás iskolapéldájáról. Kifelé, a nagyvilág tekintete előtt azonban gyönyörű rendben folyt le minden. A kormánylapok újjongó hangú, magasztaló cikkekben fölényes, elsöprő kormánypárti győzelmet jelentettek, mígnem majdhogy titokban napvilágra került az agyonkozmetikázott, csalással is megrö-

könyítő végeredmény. A kormánypárt, országos viszonylatban a legarcpirítóbb mesterkedésekkel sem tudott negyedmilliónál nagyobb szavazattöbbséget kimutatni.

A dicsőítő harsonázás elhalkult, félbemaradt, mély hallgatás követte, és nemsokára robbant a szenzáció bombája. Sztojadinovicsot, a választási győztes Sztojadinovicsot és kormányát elbocsátotta a régensherceg, azzal a képmutató megokolással, hogy a választás megszervezése körüli szóbeszéd nem alkalmas a jelenlegi kormány tekintélyének növelésére.

— Csöbörből vödörbe! Cvetkoviccsal eben gubát cseréltünk! — fejtette ki Ottó tömören véleményét a szerkesztőségi gárda előtt. — Sztojadinovics megy, Cvetkovics jön, Macsek ugrásra kész, Pavle ostoba bolond. A lovak kocsis nélkül futnak a szakadék felé!... Ezt jól kifogtuk!... Tálcán adják oda az országot Hitleréknek...

21 Ottó borúlátó kijelentése az ország kiszolgáltatásáról váratlan megerősítést nyert. A választás óta a rádió mellett éjszakánként állandó ügyeletet tartottak a központból érkező utasításra. Matusevics Milán, Sós Sanyi, Ottó, Márta, s az időközben visszavándorló Piukovics Lázár egymást váltották a hűvös pincében, ahol a meleg tavaszi estékben is be kellett kapcsolni a kis villanykályhát, hogy tűrhető hőmérsékletet teremtsenek. Ezen az éjszakán a Mester-házaspár volt a soros. Ottó a lecsempészett pamlagon szundikált, gyerekként összekuporodva, mialatt felesége Ady doboló csengésű sorait ültetgette át szerbre. A készülék zöld varázsszeme rebbenéstelenül meredt rá, bármennyire is igyekezett rávenni: mozduljon, szólaljon már meg. Az adás időpontja bizonytalan volt, soha kétszer ugyanazon időben nem szólalt meg a személytelen, de érces, nyugodt, buzdítást, bátorságot árasztó férfihang, és a hullámhossz is naponként változott, hogy megnehezítse az adóállomás lehallgatását, esetleges bemérését. Lehet, hogy este

tízkor zörrenik meg a hangszóró, lehet, hogy hajnali háromkor — ezt mindnyájan gyakorlatból tudták, és senki sem türelmetlenkedett közülük a fárasztó várakozás miatt.

Háromnegyed kettőre ugrott Márta karórájának mutatója, mikor a varázsszem két éke összehúzódott, kitágult, s az asszonyt elnyomhatatlanul elővette a feszültség izgalma. Most!...

— Ottó!... Kezdődik!...

Férjének félig még az álom zárta pilláit, mégis, beidegzett mozdulattal tévedt ceruzája a jegyzőkönyvre.

Amit a bátorító, ösztökélő hang mondott, elképesztően fedte Ottó délutáni okfejtését:

„...Már a fasiszta karlendítésnél tartanak hazánk árulói — szegezte le tárgyilagos hűvösséggel a központi vezetőség rádiója valahonnan Jugoszlávia valamelyik zugából. — Hrisztics, Jugoszlávia római követe a római szenátusban fasiszta karlendítéssel köszöntötte Cianót s Mussolini báb-szenátorait, mikor Európának ez az utazó selyemfiúja pöffeszkedő külügyminiszteri pózban, vállveregetően megdicsérte jugoszláv társát a szerencsétlen Albánia megszállása idején tanúsított lojalitása miatt. Ciano szóról szóra a következőket jelentette be büszkélkedve: »Különös fontosságú Belgrád magatartása, melyet a baráti egyezmény és főként a népeink között már két éve fennálló rokonszenv és bizalom váltott ki. Belgrád megértette, hogy Olaszország jelenléte Albániában semmi esetre sem fejez ki ellenségeskedést Jugoszláviával szemben, hanem ellenkezőleg a szolidaritás és a sikeres együttműködés megerősödésének lehetőségét jelenti«... A báránybőrbe bújt farkasnak ezek a mézesmázas szavai azonban nem tévesztenek meg egyetlen hazájához hű jugoszlávot sem. Népünk tudva-tudja, hogy függetlenségünk, létünk forog veszélyben, és levonja következtetéseit. Hozzátok tehát tudomására a fenti tényeket is azzal, hogy pártunk a jelenlegi helyzetben népfrontos együttműködést ajánlott meg a különböző ellenzéki pártoknak, illetve vezetőinek, akik azonban saját, személyi érdekeik miatt ezt az együttműködést nagyrészt elutasították.

Hozzátok tudomására népünknek azt is, hogy Dragisa Cvet-

kovics bizalmas tárgyalásokat kezdeményezett Vlatko Macsekkel, a horvát parasztpárt vezérével. Még ezzel a Horvátországot hazánk testéből kiszakítani készülő politikai kalandorral is hajlandó szövetséget kötni, csakhogy támogatót kapjon, akár halálos ellenségeinktől, dolgozó népünket elnyomó politikájához.

Hozzátok népünknek tudomására mennél előbb, miután ezeket a tárgyalásokat Cvetkovics már nem sokáig titkolhatja, és kénytelen lesz a parlament előtt beszámolni róla, természetesen elhallgatva a valóságot. Népünk ebből a napfény világosságával látja meg, hogy a mi szavunk igaz, s így még azok is, akik talán haboznak, felsorakoznak mögénk. De vigyázzatok! Pártunknak csak becsületes emberekre van szüksége. Becsületes, harcos emberekre, akiket környezetük tisztel, szeret, akiknek szavára hallgat! Tiszta legyen magánéletük, még legvadabb ellenségük se szólhasson róluk egyetlen rágalmazó szót. És senkit sem szabad kiszakítani természetes környezetéből, máshová küldeni munkára, bármennyire is alkalmas lenne erre a célra. Ha bárhol jelentkezik ilyen, a pártra hivatkozva, bármilyen igazolásokkal is hozakodnék elő, fogadjátok provokátorként. Ha a központ kiküldöttet meneszt bárhová, jelzi érkezését és ismertetőjelét! Különösen óva intjük szervezeteinket attól, hogy a katonaság körében próbálkozzanak agitációval. Ezt a munkát a vezetőség magának tartja fenn. Reményt keltő eredményeket ért el. Katonai bizottságunk révén befolyásunk gyorsan terjed a hadseregben, és nem szabad, hogy ezt a folyamatot, bármily eredményesnek látnák is egyes szervezeteink bekapcsolódásukat, össze nem hangolt próbálkozások zavarják, meg... Legyetek tehát éberek, óvatosak, és készüljetek, készítsétek fel népünket a pillanatra, mikor meg kell védenünk önmagunkat, szeretett hazánkat! Készüljetek! Köszöntünk benneteket! Holnap ismét beszélgetünk!..."

Aztán a hang néhány rideg, avatatlan hallgató számára érthetetlen számadatot közölt, s a világűr ismét elnémult.

Ottó szembogara kitágult, valahová elmeredt tekintete, külső jeleként annak, hogy csupán teste tartózkodik a kicsiny föld

alatti szobában, szelleme már a tennivalók mezején kóborol. Ilyenkor érzéketlen volt minden külső hatásra, ágyút sütögethettek volna a füle mellett, azt sem hallotta. Egyszerre ismét megelevenedett pillantása. Mártára sandított:

— Ülj a géphez! — és a következő másodpercben dólt belőle a szó. Diktálta a röpiratot.

Két hete körözött már a röpirat szerte Bácska falvaiban, mikor kirobbant a szenzáció. Cvetkovics nyilatkozott a horvát politikusokkal folytatott tárgyalásairól.

Adai Péter tömören foglaltak össze véleményét Ottó előtt.

— Ez az utolsó röpirat telitalálat volt. Most már esküsznek ránk! „Előre megmondtak .azok'!" — így beszélnek egymás között az emberek!

Adai Péter ezúttal jóhúsban volt, az egész ember buzgott a tetterőtől. Sós doktor az internálás-veszély ideje alatt alapos munkát végzett rajta, a kórházban, már amennyire módjában volt, rendbe szedte Adai roncsolt tüdejét, és a bledi szanatórium fenyőillattal telített hegyi levegője, ahová valóban eljutott a doktor valamelyik operációs honoráriumán, betetőzte javulását.

— Így van ez! — mondta, mikor örvendezni kezdtek egészségén. — Nemrégen még azt hittem, nemigen érem meg a mi hajnalunkat, de most már bízom, hogy győzni fogom szusszal. El is gondolkodtam rajta, hogy végre is ebben rejlik a mi nagy erőnk: ha egyikünk megfogyatkozik valamiben, ad neki magából a másik; még egészséget is, mint nekem Sós doktor!

Pillanatnyi tűnődés után folytatta:

— A magányos útonjárót elkapja olykor a téli vihar, megpörgeti önmaga körül, irányát téveszteti, és betemeti valamelyik ösvény menti árokba, már ahogy megesik az ilyesmi! Ezt mondom én unos-untalan, amikor sikerül szót értenem az atyafiakkal! Mert csak ezt a képes beszédet értik meg! „Elnyomás", „öntudat", „történelmi szükségszerűség" — ezek a nekünk világos tartalmú kifejezések, nekik vajmi keveset mondanak. De ha azt kérdem tőle: „Te, János, mit csinálsz akkor, ha ég a szomszédod háza, és félő, hogy a lángok a tiédre is

átcsapnak? Mégy-e oltani?...” — hát akkor rögtön kapiskálja a lényeget, és most már szépen hozzákapcsolhatom a politikai párhuzamot, a felelet bizonyosan az lesz: „Hászen, persze hogy megyek oltani!” A tűzoltás pedig olyan dolog, hogy olykor fustéllyal kell szétverni a lángoló tetőt, villával lehányni a zsindelyeket, csáklyával szaggatni a gerendát. A tűzoltás amolyan kicsiny háború... Így már megértik, hogy jó lesz alkalmatos helyen kézügyben tartani a fustélyt, vasvillát, miegymást, hogyha netán váratlanul kiüt a tűz, nyomban marokra lehessen fogni!

Márta ráfeledkezett a tempós beszédű, elettől elnyúzott parasztemberre, aki oly egyszerűen beszélt a világ szövevényes, számtalan rétű, szinte megoldhatatlan problémáiról, mintha csak a szántás-vetés ősi kérdéseire oktatná valamelyik serkedő bajuszú falusi legényt.

— Aranyszájat csempészett a bölcsejébe valamelyik tündér, Péter bátyám, amikor maga megszületett! — buggyant fel ajkán a kedveskedő dicséret.

— Ugyan már, kishúgom! Tündér?! — mosolyodott el szomorúan Adai. — Ez a komisz élet volt az! A többire meg magam ötlottem rá. Ha vasmunkással beszél valaki, akkor érteti meg magát vele legkönnyebben, ha mindent a foglalkozásához mér, mert hiszen ez érdekli a legjobban, ez áll hozzá a legközelebb. A parasztemberrel is ugyanígy van, természetesen. Ez a nyitja az egésznek! Ne keressen ebben titkot, a józan esz diktálja így! Hát akkor tartsanak meg jóelmékezetukben! — és tarisznyájában a gondosan kendőbe csomagolt kenyérrel, falatnyi szalonnával, egy fej vereshagymával és Petőfi költeményeivel, gyalogszerrel nekivágott a visszaútnak. Azért gyalogszerrel, mert a kövesút szelén, a gyalogmezsgyén mindig csak találkozhatni kocogó vándorokkal, akik egyik faluból a másikba, avagy csupán a szomszédos tanyára porolnak, s eközben meg lehet hányni-vetni velük a világ dolgait, annál sokkább, hiszen így kívánja meg az útonjáró emberek szokása, a megtisztelés, amely a köszöntéshez hozzáfűzi rögtön: no, aztán mi újság arra magukfelé, szomszéd?... És erre nyomban rá

lehet vágni: „Azt beszélik a polgárok, hogy ez az izé, ez a Dragisa, a Cvetkovics... hiszen tudja kend, szomszed, nagyon meg akar nyomorítani bennünket..."

És bizony, Cvetkovics nem is késett soká ezzel a megnyomorítással. Macsekkel történt megállapodása alapján kiterjesztette a horvát nemzetiségi jogokat, de olyan körmönfont körülírással, hogy ebből egyedül az a réteg húzott hasznot, amely felesküdött melléje: a nagyburzsoázia és csatlósaik, akik mindenben igyekeztek kiszolgálni a belgrádi hatalmasokat.

Furcsa mód derült fény az első effajta jogfosztó rendelkezésre. Csátics késve érkezett a szokásos délutáni teniszpartira. Márta Ottóval és Sós Sanyival addig hármasban ütögetett, és tréfásan nekitámadt a majdnem loholva érkező férfinak:

— Magával sem randevúzom ebben az életben! Elepedhetnék a vágyakozástól, mire megérkeznék!

Csátics kipróbálta ütőjét, suhogtatása közben felelt:

— Okolja a belügyminisztert! Oly ménkű hosszú és zavaros távmondatokat küldetett, hogy beleizzadtam mire megértettem, mit is akar tulajdonképpen!

— Kimutatást kér a csendőrlovak patkószegállományáról! — döfködte Sós Sanyi enyhe gúnnyal a csendort.

— Hát lovakról csak annyiban szólt, hogy bejelentette egy szakasz lovascsendőr idehelyezését! — dörmögött Csátics. — És én reggelente káromkodhatom, ha jelentik, hány lovunk háta sebesedett ki ismét ebben a hőségben az állandó terhelés meg nyergelés miatt! Mert a belgrádi urak azt képzelik, hogy a horvátországi szakszervezetek betiltása miatt még Szabadkán is tüntetni fognak a munkások!

— Kész? — kérdezte Ottó. — Mert akkor adom a labdát!

— Kész! — Csátics hátralépett az alapvonalra.

Mester úgy nyeste a labdát, hogy porzott a salakon, és máris a hálóhoz ugrott.

— Betiltották?

— Be! — szakadozta Csátics. — Valamennyit!... Ma reggel! Nesze! — és a fehér labda a hálót súrolva, elfoghatatlanul pattant félre Ottó elől.

Leverték a napi játékot, mintha mi sem történt volna. Hozzátartozott ez a társaság kötelező szertartásaihoz, mint utána a jégbe hűtött sör és a szardíniával kevert körített juhtúró. Hazafelé menet a sétalépést sem lehetett az átlagnál gyorsabbra fogni a korzón, mert ki siet alkonyatkor, a napi munka és a tenisz izzasztó elernyedése után? Ilyentájt a szabadkai „krém"-hez tartozók kötelessége jelenlétükkel ékíteni az esti sétát, aminek csupán a vacsoraidő közeledte vethet véget.

Márta háziasszonysága jogcímén előbb szabadult a szakadatlanul fel-alá hullámzó emberáradatból. Még a szerkesztőségben csípte Lolát Bokor Máriával együtt.

— Várjatok! Ottó is rögtön itt lesz! — fogta vissza őket.

— Valami baj van? — figyelt fel Lola.

— Olyasmi, ha jól sejtem!

Nem volt kétséges előtte, hogy a horvátországi események átcsapnak a Vajdaságra is mihamar. Adai Péternek igaza volt!

Ottó a kapun belülkerülve egyszeriben majdnem futóra fogta a lépést, mintha ezzel kiegyenlítené a kényszerű játékkal elmúlt órák késedelmét.

— Mária — fordult Bokorhoz —, a szakszervezetek bizalmas anyagának ma éjszaka nyoma vész. A névsorokat, jegyzőkönyveket úgy süllyessze el, hogy magán kívül senki sem tudhat róla. A hatóságok előtt megnevezett vezetők lelépnek.

— Lázár is? — firtatta szerelme sorsát az asszony.

— Lázár elsősorban!

— Ok? — kérdezte Lola, kilépve szótlanságából.

— Feloszlatják a szakszervezeteket! És bizonyosan megkísérlik hurokra keríteni a vezetőket! Lola, maga riasztja a második garnitúrát! Bármi történjék, nem szabad a népet az utcára engedni. Mert éppen erre várnak!

— Várhatnak!... — hangzott Lola egyszavas véleménye — Nem ugrunk be nekik!

Egyikük sem firtatta, honnan szedte Ottó értesüléseit. Szótlanul indultak feladatukat elvégezni.

Ottót viszont, mihelyt első felgerjedése csillapult, elfogta a kétség, helyesen cselekedett-e? Mi lesz, ha vaklármának

bizonyul érzése, ha az intézkedések nem lépik át a horvát határt?

Az éjszakai rádióadás oszlatta el kétségeit. Az már arról számolt be, hogy igen sok szakszervezeti vezetőt letartóztattak Horvátországban, nyílt terrorintézkedéseket léptettek életbe a munkásság ellen, megfosztva őket gyülekezési joguktól, és egyúttal munkahely elhagyási tilalmat vezettek be. Az elhangzó utasítás igazolta Ottó előrelátását, mikor utalt arra, hogy a jelek szerint Cvetkovicsnak ez csupán az első lépése, és azonnal meg kell tenni a szükséges óvintézkedéseket.

Reggelre, mire a munkások megindultak a gyárak kapui felé, valóban csendőrlovak toporzékoltak az üzemekhez vezető utcák keresztezésénél. Először csak páros járőrök, majd negyednapra már hármasával táncoltatták jól táplált paripáikat, minduntalan nekiütve kardhüvelyüket a kengyelvasnak. Az érces fegyvercsörgés kísérte a munkásokat utcáról utcára, míg be nem léptek a gyárkapun. Sötét volt az arcuk, szorosra záródott az ajkuk, mikor megpillantották a portásfülkék környékén lebzselő rosszképű őgyelgőket: a város hírhedt rendőrspiclijeit. Ekkorra már valamennyien tudták, hogy éjszaka a rendőrség meglepte a szakszervezeti helyiségeket, a Munkásotthont, példátlan arányú házkutatást rendeztek, felforgatták a szobákat pincétől padlásig, összeharácsolták a legkisebb írásos papírdarabkát is, aztán a helyiségeket lepecsételve kifüggesztették ajtajukra a szakszervezetek feloszlatását kimondó belügyminiszteri rendeletet.

A nyilvántartott szakszervezeti vezetőket hiába keresték, rajtaütve lakásukon.

Mindenütt tanácstalan vállvonogatás fogadta tajtékzó faggatásukat. Elment munka után, oda, ahol jobban fizetnek!... Hová?... Ki tudja?... Majd megírja, ha helyet talált! — ez a többé-kevésbé azonos feleletsor hangzott el valamennyi helyen, ahová betörtek éjfél és hajnal között. A vallatóra fogott asszonyok, öregek a színtiszta valóságot állították, alaptalanul szidalmazták őket vélt hazugságaikért. Az, aki elment a családból, óvatosan csupán ennyivel indokolta meg elhatározását. Ha

valaki nem tud semmit, az nem árulhat el semmit! — fogalmazódott meg már réges-régen a hasonló távozások fedezésének elve.

Damjanovics Jasát is kihallgatták, egyébként óvakodtak hozzányúlni, okulva a biletyai internálás sanyarú tapasztalatain. Éppen ezért a faggatást, fogcsikorgatva ugyan, de az udvariasság határain bélül tartották.

— Mikor szerzett tudomást, doktor úr, a feloszlatási végzésről?

— Most, önöktől! — hárította el a cselvetést Damjanovics, lerázva hálóköntöséről a szivarhamut.

— Van-e birtokában a szakszervezetek működésére vonatkozó írásos anyag?

— Persze hogy van! — csodálkozott Jasa. — Én vagyok az ügyészük!

— A törvény nevében... adja elő!

— Rossz helyen kopogtatnak! — Damjanovics busa fejét rázta. — Ez itt a lakásom! Az ügyiratokat az ember az irodában tartja...

— Adja át a kulcsait!

— Tessék! — nyújtotta oda a kulcskarikát, s még annyi fáradságra sem érdemesítette őket, hogy velük tartson. Hagyta elrohanni a detektíveket. Kutassanak, ameddig jólesik. Amit találnak, azzal ugyan nem sokra mennek!

A nagy hajtóvadászat a Vajdaság területén csődöt mondott. Egyetlen vezetőségi tag sem került rendőrkézre. A sikertelenség a hatóságokat arra késztette, hogy most már kerítőhálóval dolgozzanak. Bevitték a szakszervezeti tagdíj beszedésével megbízott munkásokat, a beteglátogatókat, mindazokat, akik apró-cseprő társadalmi feladatokat végeztek társaik bizalmából. Meddő kísérletezés volt. Ezek az emberek saját kicsiny feladatuk körén kívül nem tudtak semmiről, s amit tettek, arra nem lehetett ráhúzni semmilyen megtorló paragrafust, még csak az államvédelmi törvény végtelenségig tágítható szakaszainak valamelyikét sem. Egymás után kerültek ki a kapitányságokról, töméntelen szidalommal és fenyegetéssel gaz-

dagabban, de sértetlenül. És hasztalan kísérleteztek kopók, felbérelt zavarkeltők közbeiktatásával, hogy így belülről göngyölítsék fel a mozgalmat. Minden új arc eleve gyanús volt az összeszokott kollektívákban. Hiába dicsekedett a jövevény nagyszájúan távoli városokban véghezvitt munkásmozgalmi érdemeivel, tárta ki magát harsogó „őszinteséggel", hogy hasonlóra ingereljen, kijelentéseit némaság vagy legfeljebb gyanús hümmögés fogadta, s feleletet nem kapott, italát visszautasították, s ha már véletlenül nagyon nagyhangúvá vált, lenézően a fejéhez repült a nyers rendreutasítás: „fogd be a szád!"

Az ellenállás néma volt, viszont acélosan összekovácsolódott, és így megtört rajta minden ellenséges próbálkozás. Sehol sem sikerült nyílt tüntetésbe, tiltakozásba hajszolni a dolgozókat, hogy azután fegyveres erővel vegyék el kedvüket jövőbeli kísérletezésektől. Ha valaki elkeseredésében mégis megpendített volna ilyen húrt, elég volt az öregebbek és megfontoltabbak egyetlen utalása a belgrádi véres decemberre, hogy kijózanodjék.

— Hallgass! Kiböjtöljük! Cvetkovics is elmegy azon az úton, amerre Sztojadinovics elment, de te, ha nem ugrálsz feleslegesen, akkor is a konzervgyár munkása maradsz, tehát szájat be! Majd idejében szólnak, amikor ki kell nyitnunk! — magyarázta velősen egy öreg előmunkás lázadozó fiatal társának, az utcán menet. Ottó fél lépéssel mögöttük ballagott, tisztán hallotta minden szavukat, és elégedetten könyvelhette el a tényt: nem fáradoztak hasztalan az elmúlt évek alatt. A tanítás megfogant. A tömeg éber, megfontolt, józan, bízvást lehet rá támaszkodni szükség esetén!

Ottó a kiegészítő parancsnokságra igyekezett. Expressz behívójegyet kézbesítettek neki, azonnali jelentkezésre szólítva fel. Nem tudta mire vélni. Egy öreg, aktázásba belevénhedt főhadnagy elé került, aki torokköszörülve, krákogva halászta elő ügydarabját a porosodó iratcsomóból.

— Hát kérlek — mondta fontoskodva —, ideiglenesen hozzánk helyeztek egy különleges híradórészleget. Egyik tisztjük

megbetegedett, s amíg talpra áll, kénytelenek vagyunk téged mozgósítani, miután ebben a fegyvernemben egyedül te szerepelsz nálunk a nyilvántartásban. Foglalj helyet, rögtön megkapod az elirányítást...

Délután már hadnagyi egyenruhájában jelentkezett a laktanyában.

A mozgó híradórészleg százados-parancsnoka szárazon ismertette vele feladatát:

— Átveszi a hármas bemérőkocsi parancsnokságát. Feladat: kikutatni azt a rövidhullámú titkos leadót, amely a központi lehallgató-szolgálat megállapítása szerint valahol itt, Suboticán működik, rendszertelen időközökben, kizárólag az éjszakai órákban. Megértette?...

— Parancsára, százados úr! — felelte szabályszerűen Ottó. Szédült. Megszédítette a véletlen már-már meghökkentő játéka, amellyel éppen őt keverte bele önmaguk leleplezésének ügyébe. Ha az az ismeretlen tiszt nem betegszik meg, ha nem ő az egyetlen tartalékos híradóstiszt Szabadkán, ha... — nem folytatta tovább az eshetőségek latolgatását, csak levonta a végső következtetést: ha nem így történik, akkor lehet, már aznap éjszaka bemérik őket, amikor vételről gyanútlanul adásra állnak át. Rajtuk ütnek, s reggelre foglyok mindannyian, és holt bizonyos, hogy nem a jogtalan rádióműködtetésért vonják felelősségre őket, hanem kémkedésért!

Kiverte a veríték.

A százados látta a homlokán gyöngyöző izzadságcseppeket.

— Kutya meleg van, pajtás! — bizonykodott áttérve a tegezésre. — Jól befűt az öreg nap itt nálatok! Pedig, látod, besötétíttetek, hogy kelleténél ne gyötörjön jobban a hőség! Még szerencse, hogy éjszaka, amikor dolgozunk, enyhül valamicskét!

Ottó szolgálata három hétig tartott. Huszonegy éjszakán át leste a keretantennás bemérőkészülék mellett meg nem szólaló önmagát, káromkodott beosztottjaival az elvesztegetett éjszakai álom és a sikertelenség fölött, messze a várostól, künn a tanyavilág egyik akácosában.

A harmadik héten meggyógyult az a tényleges hadnagy, aki-

nek helyét ideiglenesen betöltötte, és ugyanakkor megkapta az osztag a visszahívó parancsot is.

— A központi lehallgatószolgálat félrefogott. Nem először! — fejtette ki véleményét a százados a reggeli eligazításon. — Téged, pajtás, leszerelünk — fordult Ottó felé —, mi pedig bevonulunk, haza, Újvidékre...

Este már civilben vacsorázott otthon. Történetesen éppen Pajcsics, az ügyész vendégeskedett náluk. Éjfél felé, a sarkig tárt ajtón-ablakon végre belendülő hűvös szellő okozta eluralkodó jó érzés közepette, jeges kelebiai fröccsöt kóstolgatva az ügyész, csak úgy céltalanul továbbszőve a csevegést, bedobta a kérdést:

— Apropó, de hát miért is nyúzott téged a hadsereg három hétig?

Ottó legyintett:

— Semmiért! Az egyik bajtárs kólikát kapott a mosatlan gyümölcstől, és ezért nekem kellett lesnem a süket világűrt helyette, nyomozva valamilyen nem létező titkos szabadkai rádióadót — felelte közömbösen, a gyöngyöző szénsavcseppeket figyelve italában. — És ráadásul úgy kifáradtam ebben a céltalan semmittevésben, hogy kénytelen leszek valahol a tengerparton vagy a hegyek között kipihenni. Természetesen, házunk asszonyával együtt! — bókolt Márta felé.

Pajcsics derült:

— Gondoltam, hogy marhaság! Valamit, csak úgy fél kézről, nekünk is tudomásunkra hoztak. Persze, a kémelhárító és kapcsolt részei maguknak akarták megtartani az egész dicsőséget. Alapos bakot lőttek, mondhatom! Előre megjósolhattam volna nekik! Ha valami lett volna a dologban, illetékes helyi hatóságaink régen neszt fognak! Túl kicsi hely vagyunk mi ahhoz, hogy itt holmi rádióállomás felfedezetlenül működhessék — fejtette ki „megalapozott' véleményét.

Márta nevetett:

— Én ugyan nem értek hozzá, de úgy kell legyen, ahogy maga állítja! Bizonyosan szakember az effélékben! — s kacagása megállíthatatlanul gyöngyözött tovább, mert szakadat-

lanul csiklandozta a tudat, hogy pár méterrel távolabb Sós Sanyi ott kuksol a pincében, s talán éppen abban a pillanatban mondja mikrofonba csendes módján, mi volt az oka a háromhetes hallgatásnak. Egyelőre nem fenyegetett leleplezési veszély, és valószínűleg nem is fenyeget majd a jövőben sem: Ottó talált a laktanyában egy továbbszolgáló őrmestert, aki megértőnek mutatkozott, s hajlandó volt némi kis készpénzajándék fejében nyomban értesíteni a hadnagy urat, ha ismét híradósok érkeznek Szabadkára, hogy időben felkészülhessen az esetleges újabb behívóra.

És derülten folyt a beszélgetés arról, hogy künn Palicson, valamelyik este strandolás után, Magyariék nyaralójának kertjében zsiványpecsenye-sütést kellene rendezni. Pajcsics bizonygatta, hogy senki Szabadkán nem tud olyan nyársonsült kolbászt remekelni, mint ő. A kertkapuig kísérték. Még ott is arról beszélt, hogy Mártának, de egyedül csak Mártának hajlandó elárulni a kolbászsütés receptjét.

Ottó viszont a hálószoba biztonságos magányában kedveskedve megfricskázta felesége orrát:

— Látod, kófic — mondta elégedetten —, mennyire bevalik szabályunk a társadalomba való beleilleszkedésről, az osztálymunkáról? Ha színleg nem úgy élnénk, mint ők — intett a valahol az utcán bandukoló ügyész után —, már réges-régen lelepleződünk, lehetetlenné tették volna munkánkat, s valahol a hűvösön üdülnénk! Míg így...

— Míg így te hasonszőrűként udvarolsz minden szépasszonynak, néha még nekem is! — ingerkedett vele a felesége, de Ottó már komoly szóra váltott.

— Lemegyek, megnézem, mit végzett Sanyi! — s alakja láthatatlanul suhant a pince felé a bokrok, fák oltalmában.

Pajcsics másnap délután telefonált, sürgetve a zsiványpecsenye-sütést, de az összejövetel valahogy mindig eltolódott. Előbb Zsuzsa kapott holmi nyári bélhurutot, s Márta nem volt hajlandó akár egy fél estére is magára hagyni, aztán úgy fordult, hogy Ottó valóban túlfeszítette a munkát, s mennél előbb el kell mennie, pihenni valahová. A lesoványodott, elgyengült

kislányra is ráfért a fenyvesek tiszta, udító levegője, sebtében csomagoltak tehát, és elutaztak Bledbe három hétre, rendbe szedni a családfőt és a család legifjabb hajtását.

Augusztus vége járta, mire hazakerültek. Nem volt szükségük jóstehetségre ahhoz, hogy megérezzék az idők vészterhességét. Chamberlain, az esernyős angol miniszterelnök ide-oda röpködött Európában, hogy „megmentse a békét", amely azonban már — s ez egyre inkább tisztán látszott — menthetetlen volt! A müncheni szörnyű megállapodás, melyben odadobták Hitlernek Csehszlovákiát, megtermette a maga mérges gyümölcsét. A rémeszme őrült apostola sietve katonai szövetséget kötött Olaszország rossz vidéki színészként ágáló diktátorával, és sikereitől megrészegedve immár Lengyelország ellen fordult, követelve Danzigot és széles közlekedő területet át Lengyelország testén, s mikor a lengyelek nem voltak hajlandók feltétel nélkül teljesíteni követeléseit, megindította, szokásos módján, az idegháborút.

— Hiába ajánlott fel Anglia és Franciaország szavatossági szerződést Lengyelországnak, ez nem fogja megakadályozni Hitlert szándékában, mint ahogy nem akadályozza meg Roosevelt békét kereső üzenete sem! — fejtegette Ottó, aki alighogy hazatértek, a telefonnak esett, hogy megtudja az Avalától a legfrissebb híreket.

— Tehát?... — követelte Marta a következtetést.

— Tehát támadni fognak, és ezúttal Lengyelország lesz az áldozat!

Augusztus harmincadika volt. Pajcsics, amint meghallotta hazaérkezésük hírét, nyomban jelentkezett.

— Ne is mondja! — szegte szavát Márta. — Tudom — a kolbászsütés! Majd holnapután, elsején este..., bizonyosan... egészen bizonyosan! Magam is kíváncsi vagyok már az ízére!...

Ám Pajcsics ezúttal sem remekelhetett szakácsként. Szeptember elsején este a hitleri hadigépezet már lengyel földön dübörgött, baráti összejövetel helyett az emberek a rádiók mellett kuporogtak, mindinkább sápadó arccal hallgatva a döbbenetes tényeket. Európa vérzett, és ennek a szörnyű vérontásnak

már nem vethetett gátat, hogy két nappal később Anglia és Franciaország vállalva kötelezettségeit Lengyelországgal, megüzente a háborút Hitlernek.

— Ez a világháború! — mondta Sós Sanyi, messzenézően, mintegy reményt vesztve.

— Az! — helyeselt Ottó. — Csak az ütem kérdése, mikor ér el ide!

Az első hulláma mindenesetre már az ország határaira locscsantotta habját. Német csapatmozdulatokat jelentettek a szlovén gránicon, hasonló mozgolódásról adtak hírt az olaszok oldaláról is. Jugoszláviában elrendelték a határok biztosítására a részleges mozgósítást. Ottónak hajnalban utaznia kellett. Egy órával indulása előtt szólalt meg a titkos rádió:

— Ez a háború az imperialisták háborúja! — fejtegette a bátorító hang. — De bár imperialista háború, egyetlen, a mi elveinket vallo katonaköteles férfi se vonja ki magát a behívás alól. Hazánkat, népunket védeni kötelességünk, és most hazánk forog veszélyben! Barátaim, adjátok tovább az utasítást: bevonulni, bevonulni!

22 A mozgósítás elnéptelenítette az *Ösvény* szerkesztőségét. A Bólyai-kollégium falujáró fiataljai majd egytől egyig bevonultak, és a városi munkatársak közül is keveset hagyott otthon a behívó. Káldor, Oszlop Frédi és még néhányan a sok dioptriás szemüvegűek közül voltak azok, akikre most reáháramlott a munka dandárja. Még szerencse, hogy Sós Sanyit nem szívta magához a hadsereg. Nélkülözhetetlen volt a kórházban, s katonakönyvébe bevezették az időleges felmentést.

— Ha így folytatódik, az asszonyok országává válunk! — élcelődött kesernyésen Matusevics Anka, aki egymagában igyekezett pótolni a kiadóhivatal ügybuzgó fiataljainak szorgoskodását. Mint a Matusevicsek valamennyijében, kitartó, lankadatlan lánggal lobogott benne a tettrekészség; szívós volt,

akár az ostorszíj, és bármekkora tömegű munkán átrágta magát, mint az éhes egér a kásahegyen.

Az ország felbolydult méhkasként forrt, zsongott a rendkívüli állapot lázában. Az ismerős szabadkai arcok Szarajevótól Szkopljéig szerteszóródtak Jugoszlávia területén, és helyüket vadidegenek foglalták el a távoli tengermellékről és Macedónia madár sem járta zugaiból. Szlovén és török, olaszos dalmát idióma tarkította az amúgyis soknyelvű hangzavart a piacon és a laktanyák környékén.

A Szokol-házból a csetnikek hordták a fegyvert, és a városszéli gyakorlóterekről reggeltől estig hangzott a puskaropogás, a géppuska tompa kerregése. Időnként elhúzott a város felett egy-egy felderítőgép, és ilyenkor a gólyák, megbolydulva a légcsavar döngésétől, sokáig köröztek kelepelve fészkeik felett, a tikkasztó, szőlőérlelő levegőben.

A lap készült a maga menetrendje szerint, fennakadás nélkül, legfeljebb Halász uram ballagott át néha a nyomdából, azt is inkább azért tette, hogy csipkelődhessék egy kissé a férfi nélkül maradt asszonynéppel, semmint, hogy a kéziratokat sürgesse. De azért kihúzta Márta keze alól a „Világszemlé"-t, a politikai összefoglalót, hogy hozzáfűzhesse magvas megjegyzéseit. Hümmögve végigolvasta, majd szemüvegét homlokára tolva, rábökött az egyik bekezdésre:

— Nem gondolja, hogy ez egy kicsit erős lesz? — kérdezte rövidlátóan pislogva. — Mármint az, hogy a kormány a szabadságjogok kíméletlen megnyirbálásával akarva, nem akarva a fasiszták malmára hajtja a vizet, és a végeredmény szempontjából mindegy vajon valaki önként vagy a külső események szolgai majmolásával fasizálódik-e...

— Ottó írta, és ő jól megrágja azt, amit kimond! — mondta Márta, ezúttal nem teljes meggyőződéssel.

A cenzúrát megszigorították, kötelezővé tették valamennyi szellemi termék számára, féltucatnyi ügyész foglalkozott vele, mindegyik a saját szája íze szerint ítélve meg a cikkeket. Hát bizony akadhat közülük olyan, akinek szemet szúr ez a mondat, vagy akármelyik másik. No de, különösebb baj akkor sem

történhetik. Legfeljebb a piros ceruza áthúzza a kipécézett sorokat, és rákerül a pecsét: „csak a törölt részek kivételével közölhető".

Halász belenyugodott a magyarázatba. Fedte a tényeket, az eddigi gyakorlat is az érvelés helytállóságát bizonyította — persze, persze!... Semmi ok az aggodalomra!

Ám a kézirat egyetlen félsornyi törlés nélkül került a nyomdába, Pajcsics sebtében odavetett aláírásával és a pecséttel: „Közölhető". A szakszervezetek feloszlatásának következményeiről szóló beszámolót, mely felfedte, hogy emiatt a munkaadók és a munkások között egyre feszültebbé válik a viszony, hiszen nincs többé közvetítő közeg a surlódások lecsiszolására, az ellentétek kiegyenlítésére, viszont elejétől végéig törölték.

— Hiába, az ember sohasem tudja előre megállapítani, mi fáj nekik, hol talál érzékeny pontot! — jegyezte meg Lola, belecsapva a kéziratot a „nem közölhetők" kartontasakjába. — Megérhetjük még, hogy az időjárásjelentés közlése is tilos lesz!

— Az bizony könnyen megtörténhetik! — tódította Sós Sanyi, aki a kórházból jövet betért egy cigarettányi pihenőre az „asszonyok birodalmába". — Ha nem tudná, Hitlerék beszüntették az időjárásról szóló adatszolgáltatást, mondván, ez támpontot nyújthat az ellenséges repülőknek!

A kitárt ajtó keretében felbukkant Trombitás Ágnes tagbaszakadt, gránátos alakja, karjára fűzve hasas piaci kosár: — Hoztam maguknak, gyerekeim egy kis őszibarackot, fogyasszák egészséggel! — intett körbe, s zavartalanul folytatta mondókáját.

— Odaát jártam, túl a Tiszán! — intett a levegőbe, el, a bánáti részek felé. — Etettem a masinát aratás óta, most meg törtem a kukoricát, hogy összeszedjem a magam fészekaljának a téli kenyerét. No, össze is kapartam!... — mondta közbevetve, csak úgy mellékesen. — Hát... a sváb mindig pocoktermészetű volt. A kamrájába hordott mindent, ami a kezc ügyébe akadt. Most azonban nem hord, hanem rejt! Gabonát, disznót pincébe, verembe, hidlásba, és vásárol mint a bolond,

aki aranygarast talált. Sót, szappant, ruhát, mert — azt mondja — nagy ára lesz annak, még nagyobb mint az ennivalónak, pedig annak is ugyancsak nagy lesz! És vigyorognak, hogy most jön az ő idejük!... Este pedig úgy ordít rádiójukból a német bömbölés, mintha nem is nálunk élnének, hanem Svábországban, ahonnan ideszakadtak. És isznak a medve bőrére... Azt mondják, eddig a falu ment a városhoz, de most majd a város megy hozzájuk, térden csúszva, ha nem akar éhen dögleni!... Meg hogy tőlük a kormány ugyan nem lát egy szem gabonát sem. Mert olyasmit is suttognak, hogy a kormány akarja a gabonát!

Trombitás Ágnes szertelen beszámolója a maga módján alátámasztotta azokat a híreket, melyekről a könyvtárkezelők adtak hangot leveleikben. A nagyparaszt, de különösen a tehetős svábja, máris rejtegeti terményeit, állatait, élelmiszerszűkében, áremelkedésben reménykedik, s a város rovására le akarja fölözni a maga hasznát. De rejtegeti holmiját azért is, mert úgy véli, a katonaság sokat emészt, és majd eljön az állam, hogy megszabott áraival felvásárolja a készleteket, akár tetszik valakinek, akár nem!

Riasztó előjelek voltak ezek, mi tagadás, és Trombitás Ágnes anyó a maga gyakorlatiasságával ennek hangot is adott:

— Ennek az árát pedig velünk akarják megfizettetni, gyerekek! — mondta el véleményét közvetlenül. — Én már megéltem egy háborút! Az anyám az utolsó rongyait is odaadta, csakhogy betömhesse sivalkodó kölykei száját! Megint ide jutunk? Mert a nagyparaszt megkéri majd a magáét, de nekünk nem lesz miből megadni. Csak azért, mert drágább lesz a kenyér, nekünk nem jut több a dinárból, még a parából sem! Nem ám, ha időben ki nem megyünk az utcára, és most mondom, ha ez maguknak nem jut eszébe — nézett az egyetlen férfira, Sósra —, nekünk asszonyoknak bizony eszünkbe jut, és akkor hiába csendőr meg puskatus! Az asszonynép az éhes gyerekekért nekimegy a pokolnak is!... Hát forgassátok meg ezt magatokban! — váltott teljesen bizalmasra. — És szóljatok, ha ideje lesz, majd mi megtámogatunk benneteket, gyámolta-

lan férfiakat! Gyere, Mari! — szólt oda Szabó Mari néninek. — Néked is hoztam holmi kis szájédesítőt!...

Átölelte Mari néni, a pesztonkák és cselédlányok öreganyjának vállát, aki kontyba rakott hajával is alig ért fel hat gyereket erősre táplált, terebélyes melléig, s inkább levegőben röpítette, mint vitte. Furcsa pár voltak, amolyan nőbe oltott Dávid és Góliát, de bármekkora is volt a különbség termetük és természetük között, kétségtelenül ők vezérelték a város valamennyi munkásasszonyát és seregnyi szolgálóját, s ezzel a két hadoszloppal számolnia kellett annak, aki véletlenül szembekerült velük.

— A kenyércsata jövendő hadvezérei! — mosolyodott el Sós. Matusevics Anka rápirított.

— Mi van ezen nevetnivaló? Nagyon félő, hogy rákerül a sor, és akkor a küzdelmet valóban az asszonyok fogják megvívni! A férfiak legfeljebb csak segíthetnek nekik!

A gazdag parasztok hírszolgálata jónak bizonyult. Éppen az *Ösvény* utolsó ívét emelték gépbe, amikor az Avala anyagában megjelent a gabonapiac szabályozásáról szóló kormányrendelet. Márta kidobott egy cikket, csakhogy betördelhessék helyére ezt a szokatlanul jelentőségteljes közlést. A rendelet kimondotta az állam elsőbbségi jogát a gabonavásárlásoknál, egyben rögzítette a gabonaárakat. És a gabona, mely eddig sápadó aranyként árasztotta el a piacokat, egyszeriben eltűnt a zsákokkal tornyosra halmozott szekerekkel együtt.

Egy nappal később mégis valamennyi kenyérfajta ára feljebb tornászott néhány parával. Trombitás Ágnes jóslata kezdett valóra válni!

A piaci kenyereskofák asztalai előtt hangos jelenetek játszódtak le naphosszat. A fényes, barnapirosra sütött héjú, duzzadt, kívánatos szájként meghasadó hófehér búzakenyerek dombjai mögött üldögélő kötényes kofák nem maradtak adósak a kölcsönnel, úgy méltatlankodtak vissza az áremelés miatt harsonázó munkásasszonyoknak, hogy belezengett a piac, le a városházáig. A kenyér árának emelése a legérzékenyebb oldaláról érintette a fizetésből, bérből élők tömegeit. Sok gyerek — sok

kenyér! — állítja a közmondás, és most számtalan családban felvetődött az elkerülhetetlen választás: kevesebb kenyérszelet a gyerekeknek, vagy ugyanannyi mint eddig, de azt más módon meg kell koplalnia a családnak!

Másnap reggel százas asszonyküldöttség várta-leste a polgármestert a városháza kapujánál. A Jaszibara asszonyai voltak. Trombitás Ágnes anyóval az élükön. A város „ura", ahogy önmagát szerette becézni, nem jutott tovább a kapulépcsőnél, ott körülörvénylette az asszonyok hada. Keveset teketóriáztak. Markába nyomták írásba foglalt felháborodásukat, néhány keresetlen szóval megtoldották, tudtára adva a polgármesternek, hogyha a kenyér ára nem tornászik vissza régi szintjére, szűk lesz a világ azoknak, akik gazdagodni akarnak a szegénység zsírján.

— Ne a kofákkal beszéljen! — süvöltötte Trombitás Ágnes. — Azokkal már váltottunk szót mi! A lisztnagykereskedőknek és a molnároknak fogja meg a torkát, mert ha nekünk kell megfognunk, akkor a markunkba szakad a gigájuk! Megmondhatja nekik, bízvást!

A polgármester, bár általában nem ijedt meg a maga árnyékától, szűknek érezte gallérját a fogásnyi közelségben tolongó, elkeseredett asszonynép gyűrűjében.

— Nyugalom, nyugalom! Menjenek csak békében ebédet főzni! — próbálta csitítani őket, kiszáradt szájjal, s önkéntelenül megemelte vállát, amolyan védekező mozdulattal, mert a hátsó sorokban öklök emelkedtek. — Majd meglátjuk mit tehetünk!... Majd beszélünk...

— Sok beszédnek sok az alja! — vágott közbe, félbeszakítva mondókáját egy paprikás női hang. — Reggel az egész Jaszibara itt lesz, megnézni, mi a kenyér ára. Ha egy fél paráról is magasabb a réginél, hát akkor majd maga is lát csodát!

Trombitás Ágnes egyetlen mondattal toldotta meg az ígéretet, vészjóslóan pattogva:

— Úgy ám!

Aztán sarkon fordult:

— No, most haza, lelkeim, a fazék mellé! — vezényelt han-

gosan, s otthagyták faképnél a polgármestert, aki káromkodva telefonálta össze a kereskedőtestületet és a piaci árusok céhét. Zárt ajtók mögött, de ordítva tárgyalt velük, s reggelre a kenyér ára a régi volt.

Matusevics Anka a szerkesztőségbe a diadalmas hírt egy taligakeréknyi kenyérrel együtt hozta. A tanácskozóasztal közepére rakta a mosolygó kenyéróriást, körülövezte a vázákban lelt virágokkal, aztán túnódve szemlélgette, mint valami ritkaságot.

— Voltaképpen nem szabadna megszegni, puha belébe beleharapni, hanem vitrinbe kellene helyeznünk, győzelmi jelként! — bizonykodott a többieknek, mikor végül befejezte szemlélődését, és kést fogott a kenyérnek. Áldozati eledelként osztogatta a karajokat, s úgy is fogyasztották el, majdnem áhítatosan, mintegy annak ünneplésére, hogy a szabadkai asszonyok megnyerték a maguk ütközetét a harácsolók ellen.

Ám ezt a győzelmet mihamar súlyos vereség követte. Az *Ösvény* esedékes száma kikerült a nyomdagép alól, szétáradt a postások kezén szerte Jugoszláviába. A szerkesztőségi konferencia bonckéssel feldarabolta minden egyes cikkét, megvitatták mi jó, mi rossz benne, és nekikészültek a következő számnak, ami annyit jelentett gyakorlatban, hogy mindenkinek jutott néhány nap pihenő, mielőtt munkához fogott volna.

Márta is amolyan jóleső lustálkodással osztályozta a napi postát, ezúttal keveset törődve azzal, befejezi-e korzóidőig. Sós Sanyi megjelenésére azonnal félbe is hagyta, sebbel-lobbal kalapot nyomott a fejére, jelezvén, hogy indulhatnak.

A doktor, mielőtt beértek volna a Fő utca forgatagába, könyökét megmarkolva visszafogta:

— Álljon meg egy szóra, kicsi asszony! Valami eszembe jutott!... — Úgy nézett maga elé, mintha boncolás közben nemvárt szövődményre bukkant volna. — Tegnap este a Kaszinóban Kiss Kázmér valóságos vádbeszédet tartott az *Ösvény* ellen hasonszőrű cimborái előtt. No, nem én hallottam,

saját fülemmel! Sztevo, a főpincér szólt. És most reggel Újvidékre utazott a derék úriember, Mamuzsiccsal édes kettesben. Az állam két védelmezője: a képviselő és a rendőrkapitány. Mamuzsics persze elhencegett az állomásfőnöknek, mi járatban vannak. Azt mondta: „No, most bekerült a mi utcánkba az a felfuvalkodott firkász, az a Mester! Teszünk róla, hogy kissé megkeseredjék a szája íze!" A főnök viszont a betegem, tehát gyorsan továbbpletykálta nekem; gondolta, nyilván érdekel!... Úgy vélem, magát is érdekli!

Mártának vajmi kevés ideje maradt arra, hogy Kiss Kázmér ügyvéd úr és Mamuzsics kapitány összekovácsolódott cimborasságából fakadó akcióféle eshetőségein töprengjen. Mielőtt bármifajta megállapításra juthatott volna, fény derült a dicsekedés mögötti valóságra. A hivatalos gépezet ezúttal varázslatos gyorsasággal dolgozott. Tizenkét óra sem telt el, a lángoló államhűségű honpolgár pár elutazta óta, máris lecsapott a bürokratikus villám. A kertkaput két nagybotos, kemény kalapos jelenség taszította be. Az egyik Kókai Petár maga volt, zsírba fulladó detektívfőnöki személyében. Államügyészi végzést vágott az asztalra az *Ösvény* legutolsó száma elkobzásáról, a lap három hónapi betiltásáról, és vészterhes udvariassággal követelte a kéziratokat.

Lola szeme összevillant Mártáéval, és a következő pillanatban már ki is emelte a dossziét a többi közül:

— Tessék! Rendelkezésükre áll!... — tolta Kókai elé. Tudták, hogyha megtagadják a kéziratok kiszolgáltatását, a detektívfőnök él hatalmával, és feldúlja a szerkesztőséget.

Kókai kínos gonddal hasonlította össze az iratgyűjtő tartalmát a lapéval. Egyezett az utolsó betűig. Lerítt róla a csalódás. Így nem maradt jogcíme az „átfésülésre", ahogy magában a házkutatást becézte. Jegyzőkönyv-űrlapot húzott elő zsebéből:

— Ki ennek a förmedvénynek a szerzője! — emelte ki azután a papírcsomóból a „Világszemle" kéziratát.

Márta nemtudomul vállat vont:

— Annak a felelős szerkesztő a megmondhatója csupán! — felelte szárazon. Gondolatai veszett sebességgel kergették egy-

mást. Ottó természetesen vállalni fogja a szerzőséget, ez nem kétséges! Viszont legalábbis kétnapi időt nyernek ezzel a huzavonával, s ezalatt valami módon sikerül majd értesíteni őt, és felkészülhet!

— Tessék! Írja alá a jegyzőkönyvet! — tolta oda Kókai szuszogva az űrlapot.

Márta a fejét rázta:

— Azt már nem! — mondta mosolyogva. — Nincs olyan jogszabály, amely erre kötelezne. Világosítson fel, ha tévednék! — és kajánul nézte, hogy a detektívfőnök milyen dühösen firkantja oda hivatalos megjegyzését: „A gyanúsított felesége a jegyzőkönyv aláírását megtagadta!" Bár ez az aláírás-megtagadás terméketlen fricska csupán Víziló Petár orrára, de ha a baj már megkeverődött, legalább annyi elégtétele legyen, hogy sikerült felbosszantania ezt az alakot.

— Még hallani fog rólam! — csikorogta Kókai, és köszönés nélkül bevágta az ajtót, segédjére bízva, hogy cipelje a kárhoztatott *Ösvény*-példány tucatnyi, nagy nehezen összekaparászott számát.

A Halász-nyomdában sem leltek többre, hiszen már napokkal előbb postára tették a tartalék-példányokat is.

Márta, mihelyt a két detektív kihúzta a lábát, a telefonért nyúlt: — Mit akarsz? — esett neki egyszerre a kérdéssel Lola is, Anka is.

— Pajcsiccsal beszélni! Megtudakolni, ugyan mi az ördög ez? Hiszen a cenzura engedélyezte!

Az ügyész titkárnője vette fel a kagylót, és kínos szünet után, habozva felelt, megismervén Márta hangját:

— Elutazott, kérem! Áthelyezték!... — azzal le is tette a hallgatót.

Márta füttyentett meglepetésében:

— Ejha!... Ez alaposan bonyolódik! Ennek büntetés íze van!

— Minek? — érdeklődött értetlenül Lola.

— Pajcsics áthelyezésének! Már el is utazott. Úgy látszik, útilaput kötöttek a talpa alá!

Most már komolyan meglepte a baj előérzete. Pillanatnyi tétovázás nélkül Damjanovics Jasa számát hívta. Az ügyvéd nem engedte szóhoz jutni:

— Hagyjuk az apróságokat — torkollta le szárazon az asszonyt. — Ottót a báni hivatal megkeresésére a katonai ügyészség letartóztatta sajtó útján elkövetett izgatásért!

— Honnan tudja? — hűlt meg Mártában a vér. — Hiszen félórája sincs, hogy Kókai kihúzta innen a lábát. Azóta még annyi ideje sem lehetett, hogy Újvidékre telefonáljon!

— Honnan?! — Damjanovics tartózkodás nélkül káromkodott. — Az ügyben legilletékesebb személy szájából! Kiss Kázmér ott dicsekszik asztaltársasága kellős közepén Fürjesinél, a cukrászdában. A vonatról egyenesen odament, meghirdetni dicsőségét: hogy végre sikerült méltó helyére juttatni Mestert, ezt az internacionalista bitangot! Ő mint országgyűlési képviselő, nem nézhette tovább azt az aknamunkát, amit Mester kifejtett, és kezében a bizonyítékkal, a szűk agyú ügyész — ez Pajcsics lenne! — által engedélyezett lázító cikkel, kötelességének érezte a bán figyelmét felhívni erre a tarthatatlan helyzetre. A bán felismerte igazát, és nyomban intézkedett, félrelökve a hivatalos formaságokat. Azonnal lakat alá csukatta a lázítót, és valahová Montenegróba menesztette Pajcsicsot is, távirati rendelvénnyel.

— És most?!... — az asszony annyira remegett, hogy hideglelős ajka alig tudta megformálni a szavakat. Túlságosan csőstől zúdult rá a meglepetés. — És most?!

— Az én személyem ebben az esetben elenyésző súlyú! — szegezte le Damjanovics tárgyilagosan. — Hiába vagyok kijelölt katonai védő, a hivatalos utat megkerülni nem tudom. Bármelyik egycsillagos katonai ügyész úgy tör borsot az orrom alá, ahogy az kedvétől tellik. Hetekig elhúzhatják beszélgetési engedélyemet Ottóval.

— Tehát?!...

— Tehát — Rodanovics! Őelőtte megnyílik minden ajtó, és nincs tilos út!

— Ertettem!... — Márta vére már lehűlt, ijedelme elmúlt,

mint a vékonyka köd a szélfuvással. Órájára pillantott. — Ha sietek, elérem az esti gyorsot!

— Siessen! — tanácsolta kurtán Damjanovics. — És... ügyesen, kedvesem!

Ivót hasztalan kereste. Valahol Horvátországban csatangolt, és így egyedül állított be Rodanovicshoz, kora reggel, első látogatóként.

— Remélem, nem kellemetlen szél kergette ide? — kérdezte mindjárt Rodanovics.

— De még milyen kellemetlenség!... — fohászkodott a beszédnek Márta. Második mondatánál már lefoszlott Rodanovicsról a látszólagos tunyaság. Anélkül, hogy Mártától elfordult volna, amúgy látatlanban, de biztos mozdulattal magához emelte az íróasztalról az egyik törvénykönyvet.

— Folytassa... — biztatta az asszonyt, mert Márta elhallgatott, mikor ő belelapozott a kötetbe. — Csak az emlékezetemet támogatom meg.

Ekkor azonban már kifogyóban volt Márta közölnivalója. Röviden bevégezte:

— És Ottót a hírek szerint letartóztatták!... Azt sem sejtem, hol keressem!

— No, majd megtaláljuk! — biztosította Rodanovics rezzenéstelen nyugalommal. — Ott még, szerencsére, nem tartunk ebben a balvégzetű keménykéz-politikában, hogy emberek csak úgy nyomtalanul eltűnhessenek! — mormogta, s ezúttal előjegyző-naplójáért nyúlt. — Nem, jól emlékeztem, ma nincs halaszthatatlan dolgom Belgrádban. Ami akad, azt majd ellátja az iroda nélkülem is! — fűzte gyakorlott módon tovább a beszélgetést, mintegy megérezve, hogy nem szabad engednie látogatóját visszasüllyedni a meddő töprengésbe. — Most majd átruccanunk Novisadba! — s csengetett az inasnak: — A kocsimat!... — s közben Márta elé tett egy nyomtatott ívet. — Írja alá ezt a meghatalmazást, nehogy belénk köthessen valamelyik szürke aktamoly ennek híján!

Aztán többé az egész úton egy mukkot sem ejtett Ottó ügyéről. Az új könyvekkel szerzett olvasói tapasztalataival

mulattatta társnőjét, s azzal, hogy maró megjegyzéseket tett a belgrádi állapotokra.

A kétórás út elsuhant a kilométerfaló gépkocsi alatt, s alig verték el a harangok a delet, megálltak a katonai bíróság épülete előtt. Rodanovics tempósan felcihelődött.

— Feleslegesnek vélném, hogy velem tartson! — hárította el majdnem rokoni gondossággal Márta szándékát. — A tárgyalás jobbra-balra, esetleg órák hosszat elhúzódik, anélkül, hogy maga láthatná férjét. Minek ez a haszontalan izgalom?! A legényem majd elviszi abba a vendéglőbe, ahol én szoktam étkezni, ha itt akad dolgom. Ígérje meg, hogy tisztességesen beebédel, s legyűri idegességét. Ezzel még Ottónak is használ! A férfiak nem szeretik az idegroncs asszonyokat! Megígéri?

— Meg!... — mosolyodott el halványan Márta, oly csillapító, elnyugtató volt Rodanovics fölénye, magabiztossága.

— Pompás!... Akkor a fehér asztalnál találkozunk! — s az autó mellől úgy nézett rá a kapuban rostokoló őrszemre, hogy az nyomban vigyázzba kapta magát.

Az idő bizony jól beleszaladt a délutánba, mire Rodanovics visszatért Mártához. Fújva ereszkedett a halkan zsongó étterem karosszékébe:

— Azt hiszem, ezúttal megszolgáltam az ebédet! — mondta, miután megtárgyalta a hajlongó főpincérrel, mit küldessen neki a konyháról, aztán könnyedén megsimogatta Márta kezét.

— Nincs miért izgulnia, asszonyom! Beszéltem mindenkivel, aki csak illetékes ebben az ügyben, a főügyésztől egészen a kijelölt előadó-ügyészig. Sőt, beszéltem, természetesen, Ottóval is. Egyéb baja sincs, mint hogy unatkozik cellája magányában. Meglepetéséből már magához tért. Én is meglepődtem volna a helyében, ha békés olvasgatás közben szobámba csörtet egy tisztjárőr, és a parancsnok mellemnek szegezi az operettbe illő felszólítást: „Hadnagy úr, kérem a kardját!" Ottó azt mondja, percekig kereste zavarában az oldalán, mire rájött, hogy a fogason lóg. A járőr addig szenvtelenül várt, mert míg a kard átadása meg nem történt, nem ejthették ki a következő előírásos igét az őrizetbevételről. Hát látja, kérem, így játszo-

gatunk mi a „boldog" Jugoszláviában, mialatt künn a világban százezrek pusztulnak el a háború örvényében.

És a leves meg az előétel között csevegve számolt be arról, hogy Ottó ügye voltaképpen még nem is ügy. A báni hivataltól nem érkezett meg az átirat, s míg az hivatalos úton oda nem kerül, ki sem hallgathatják, vádat sem emelhetnek ellene. Jelenleg csak őrizetes, akit azért kellett egy felső polgári hatóság kérelmére „biztonságba" helyezni, modern kifejezéssel élve: védőőrizetbe venni, mert esetleg tartani kell szökésétől. Majd ha az átirat megérkezik, kapja kézhez a kijelölt ügyész, kezdődnek a kihallgatások, szerkesztődik meg a vádirat és így tovább... Idő, idő, idő... Nem kecsegtetheti Mártát azzal, hogy Ottó rövidesen szabadlábra kerül. A hivatalos gépezetet meg lehet ugyan olajozni egy kevéssé, hogy ne csikorogjon. de gyors ütemre késztetni, éppen szövevényessége miatt, csak bizonyos mértékig sikerül. Itt, helyben, nem akarnak szembekerülni a bánnal, tehát teljesítik óhaját. Szerkesztenek valamilyen vádat, amely alapján Ottót letartóztatásba helyezhetik. Ottó majd fellebbez, az ügy Belgrádba kerül, ahol viszont olyan emberek veszik kézbe, akiket már nem érint közelről a bán kívánsága. Mert egyébként a vád alapja, a lázítás, szerfelett bizonytalan. A cikket a cenzura engedélyezte. Ha ez a felsőbb hatóságok véleményével nem egyezik, felelősségre vonhatják az illetékes cenzort, elkobozhatják a kérdéses lapszámot, de törvényesen a cikk szerzője ellen már nem járhatnak el, mert jóhiszeműen cselekedett. Ennek az egész komédiának nem lehet más vége, mint hogy Ottó ellen az eljárást bűncselekmény hiányában megszüntetik. De hát, amint mondotta: ez idő, idő, idő... És ahogy a főügyész kijelentette amúgy félbizalmasan: „Egyáltalán nem árt az efféle fellengzős fiatalembereknek, ha zárt ajtó mögött elmélkedhetnek arról, hogy néha töltőtollal is veszedelmes hadakozni!"

— Egyszóval, most már semmi aggodalom, csak türelem, türelem!... — végezetül, csak ugy mellékesen, kihúzott egy látogatási engedélyt a zsebéből:

— No, menjen, sírja ki magát a fiú vállán! — mondta kissé

gúnyorosan. — Majd addig én elidózőm itt a feketekávé mellett, hiszen én is voltam egyszer szerelmes fiatal!

Márta már élt rabkoszton, s így szakértő módján, semmi kifogást sem találhatott Ottó körül. Inkább szoba volt, semmint cella, ahol őrizték, „tiszthez méltóan". Igaz, künn a folyosón az őr léptei kopogtak, s vasajtó vasajtó mellett sorakozott. A levegő át meg átivódott a fogházak orrszúró szagával, melyben a fertőtlenítő, az emberi kigőzölgés és a fagyosra hűlt étel szaga keveredett, s a főfoglár itt is csörgette karikára fűzött kulcscsomóját, de kettesben hagyták Ottóval, és az őr sem lebbentette fel minduntalan a kandikálórés csapófedelét, hogy szemmel tartsa viselkedésüket.

Legbizalmasabb dolgaikat is nyugodtan megbeszélhették, csak éppen suttogóra kellett fogni hangjukat. Ottó, túlkerülve a viszontlátás érzelemviharán, ezt is cselekedte. Módszeresen Márta agyába véste teendőinek sorát még az előre nem látható esetekre is. Valószínű, mondotta, hogy a drágaság előrelátható fokozódása arra kényszeríti a mozgalmat, hogy kiadja az általános sztrájkutasítást. A rádiószolgálatot tehát egyetlen pillanatra sem szabad abbahagyni, mert az esetleges sztrájknak pillanatra összehangoltnak kell lennie. Az első tüntetéshullámot pedig az asszonyok vezessék! Ve ük szemben nem. vagy csak kevéssé mernek erőszakot alkalmazni. Ráadásul az asszonyok láttán a karhatalom elszántsága is meginog bizonyos mértékben, s már akkor sem áll szilárdan a lábán, ha a munkások tüntetésével kerül szembe. De a munkástüntetést csupán végső eszközként szabad felhasználni, akkor, amikor a hatóságokat és a munkaadókat a csendes sztrájk nem téríti észhez. Ez az utóbbi eset a valószínűbb, mert a nagyarányú hadiszállítások miatt ugyancsak körmükre égett már most is a munka, és nem tudják majd hosszan elviselni az üzemek szüneteltetését, tehát inkább egyezkedni fognak, erőszak alkalmazása helyett, bár feltehető, hogy a létfontosságú üzemeknél katonai behívójegyekkel kísérlik meg letörni a sztrájkot... Ám ez viszont országosan nehezen alkalmazható. A sztrájk sikere így, papírforma szerint, biztosítható!

Már ezen a tárgyaláson is túljutottak, mikor az őr halkan rájuk kopogott:

— Hadnagy úr, eltelt az óra!

Mester megcsókolta feleségét:

— Ne búsulj! Itt is velem vagy! — mutatott Márta fényképére az asztalon. — És különben is: vedd úgy, hogy pihenek! Már rám fér!

Csakhogy ez a pihenő majdnem három hónapig tartott. Egyébként úgy történt minden, ahogy Rodanovics megjósolta. Ottó aktája lassan-lassan megszületett, Novisadról felkerült Belgrádba, ahol aztán az aranygallérosok akként döntöttek, hogy a vád megalapozatlan, bűncselekmény nincs, és egy tollvonással megszüntették az eljárást a vizsgálati fogsággal egyetemben.

— És vedd tudomásul — mesélte Ottó, otthon, Szabadkán, kedvelt reggeli köntösében, polgáremberré alakulva vissza —, hogy ünnepélyesen visszaadták — mi az, hogy visszaadták! — átnyújtották a kardomat! A fogházparancsnok, egy öreg ezredes, feszes vigyázzban állva, markolatával nyújtotta felém, előírás szerint, és tisztelgett, mialatt derekamra csatoltam, azaz hogy, magamra öveztem! Mert a kardot övezni kell! Megjegyzem, éppen akkor végeztek ki egy kémet a fogházudvaron. Hallottam a sortűz csattanását!

Elhallgatott, olyanformán, mintha ismét fülébe vágna a puskaropogás, mely a kivégzőosztag előtt karóhoz kötött ember élete végét jelentette, és aztán mélyen, valahonnan a szíve legbelső zugából felsóhajtott:

— Uramisten, de jó is itthon!...

23 Az élet nem tűri a tespedést, a kisváros társadalma pedig a félrehúzódást: Ottó ezt nagyon jól tudta. Ha huszonnégy óráig nem mutatkozik sehol, ezt cinkos mosollyal elnézik, a férfitársaságban egymás között szemhunyorítva megjegyzik: persze, persze, házasember, az ifjú asszony sokáig volt egyedül, most egy kicsit a szoknyáján kell üldögélni. A második nap azonban, ha még mindig kerüli a társaságot, már kissé gúnyorosabb megjegyzések is elhangzanak egyesek telhetetlen „étvágyáról", ha pedig távolléte harmadnap is tart, homlokráncolva kezdik kérdeni, ugyan mi oka lehet távolmaradásának? Tán bizony mégis volt valamely igazsága Kiss Kázmér és Mamuzsics gyanújának, valóban vaj van az úrfi fején? És akkor kezdődik a szóbeszéd, amolyan „nem zörög a haraszt, ha nem fújja a szél" alapon.

És ezzel a meggondolással, mintha mi sem történt volna, másodnap este, magától értetődő otthoniassággal besétált a Kaszinóba. A kisvárosi lélektant felmérő logikája helytálló volt. Szokott társasága kitörő hallelujázással fogadta:

— Gyere már, fiam! — üdvözölte apósa. — Itt nyársonsültet kapsz, nem holmi savanyú ciberelevest!

Mindenki elsütött rovására néhány ósdi börtöntréfát, majd hosszú távolléte miatt kirótták rá az italadót, pezsgő alakjában, és az első dugó pukkanásával egyidejűleg napirendre tértek újvidéki kényszertartózkodása felett. A kisvárosi kódex szerint párbajvétségért és cikkírásért ülni nem becsületbevágó dolog, csak amolyan fenegyerekeskedés, ami bárkivel megeshetik, akinek gyorsan jár a keze, vagy szereti tintalével befröcskölni a papírt. Úri játék az ilyesmi, pláne akkor, ha valaki a saját lapjába ír, és nem holmi idegen ember löki oda neki elsején a fizetést!

Csaknem éjfélre járt, mire fáradtságára hivatkozva elszabadulhatott közülük.

Az öreg Halász nagyot rikkantott:

— Értjük, barátom, mit szabadkozol! Én is hazasietnék, ha ilyen fiatal lennék, s otthon várna valaki! — s megbocsátó, értő dünnyögéssel búcsúztatták.

A Városház tér oly néptelen volt, amilyen kihalt csak egy korán fekvő emberek lakta hely lehet éjfél felé. Rezzenéstelen csend, sötétség, melyet a csökkentett fénnyel világító lámpák csupán megbolygatni tudnak, eloszlatni nem. A rendőrkapitányság kék jelzőfénye oly szomorúan pislákolt, akár egy sírbolt mécsese, amely testetlen lebegéssel már a földtől is elszakadt.

Ottó sietve vágott át a parkon, mélyen elmerülve töprengésébe, s így a nagy néptelenségben is nekiszaladt a szembejövőnek, aki valószínűleg szintén szórakozottan magába mélyedt.

— Oppardon! — mormolta a beléje ütköző férfi, s inkább ez a jellegzetesen egyéni elnézéskérés, semmint a tudatos felismerés késztette cselekedetre, a pillanatnyi, mérlegeletlen ösztökélés hatása alatt.

— Ne siessen annyira, Kiss úr! — kapta el ösztönszerűen a vadászbundás férfi csuklóját. — Úgy vélem, nékünk némi számolnivalónk lenne egymással!

Mire kifutott száján az indulat szalasztotta szó, már tudva tudta, hogy nem kellett volna ezt tennie. A józanság azt követelte, hogy némán elhaladjon Kiss Kázmér mellett, mintha sohasem lett volna közük egymáshoz, elnézzen a feje fölött, tudomásul se vegye létezését. Ösztönei azonban ezúttal előbb dolgoztak, mint józan esze, és most már folytatnia kellett a cselekménysort.

Kiss ügyvéd úr gépiesen megpróbálta kiszabadítani kezét a szorításból.

Ottó most már a másik csuklóját is elkapta:

— Ne huzakodjék, mert véletlenül eltöröm a karját! — mondta csendesen. — Akár tetszik, akár nem, most végighallgat!

— Közönséges útonállás! — sziszegte az ügyvéd.

— Akkor a maga foglalkozásába kontárkodom! — a messziről szemlélő előtt úgy tetszhetett, hogy a két férfi barátságos találkozón egymás kezét örvendezően szorongatva, beszélget. — De — nem! Az útonállás a maga dolgaihoz mérve,

előkelő mesterség! Maga még ennél is rosszabb! Aljas kapcabetyár!

— Ezért megfizet! — Kiss Kázmér hörgött, fújt, akár egy csapdába került ragadozó, de Ottó szorításától moccanni sem tudott.

— Elégtételre gondol? Lovagias elégtételre? — Ottó most már felszabadultan nevetett. — Vesse el ezt az ötletét. Elégtétel csak becsületes embereknek jár ki. Maga pedig, ismétlem, aljas gazember! Rosszabb a besúgónál, tányérnyalónál! Az többnyire hitványka falatjáért szolgál! Maga viszont koncért árulja népét, hazáját — képviselő úr! És mentelmi joggal fedezi aljasságait, ugye?...

— Lefogatom!

— Egyszer már megtette! Nosza, gyerünk! Ott a rendőrség! Kiáltson! — már a gúny áradt Ottóból, szilaj mérlegeletlenséggel. — Ne féljen: jegyzőkönyvbe mondom mindazt, ami itt elhangzott! Nyugodtan beperelhet becsületsértésért. A bíróság előtt is kifejtem, kinek tartom Kiss Kázmér képviselő urat! Óhajtja, hogy harmadszor is elmondjam?! Meg is toldhatom még: semmirekellő, aki a legszentebb eszme nevében, a nemzet, a nép zsírjában forgatja zsivány módon szerzett pecsenyéjét! Az ilyen kisskázmérok miatt szenvednek odaát is milliók és milliók — intett állával a jugoszláv—magyar határ felé... És most menjen, mielőtt tettlegességre vetemedném!... Menjen!... — s elengedte az ügyvéd kezét.

Egy másodperc töredékéig úgy látszott, hogy Kiss Kázmér doktor a zsebéhez kap, de aztán leengedte öklét.

— Fegyver?! — Ottó újból nevetett. — No, miért nem használja?! Ó... hiszen maga ráadásul még gyáva is! — s hátat fordítva nyugodtan továbbment. Már csak messziről, elhalóan ütötte meg fülét Kiss Kázmér csikorgó fenyegetése:

— Lógni fog!... Én mondom: egy napon ezért lógni fog!

Otthon, frissiben elmesélte az álmából felvert Mártának találkozását. Az asszony töprengően hajtotta tenyerébe állát.

— Rosszul tetted! — mondta kisvártatva, elítélően. — Józan ember nem rúg oldalba veszett csikaszt. Vagy elkerüli, vagy

leüti! Te viszont, kölyökmódra, ingerelted!... Jó, jó... érzelmileg megértelek! Az értelmem azonban elmarasztal!

Házaséletük alatt ez volt az első eset, hogy Márta szembefordult vele, s kissé keserű ízt hagyott ínyén, amely nehezen múlott el, már csak azért is, mert sokáig várta, figyelte, milyen visszaütéssel próbálkozik Kiss ügyvéd úr, s ezekben a percekben meg-megkongott benne Márta rosszallása. Aztán az újévvel felbukkanó események kimosták emlékezetéből ezt az éjszakai találkozást. A Cvetkovics—Macsek-kormány egyre inkább szorította a prést. Növekedett az adó, drágult az élet szakadatlanul, és a palánkokon egyre sűrűbben tűntek fel a kátránnyal mázolt, gyakorlatlan kézzel odapingált jelmondatok, a tömeg elkeseredésének kifejezői: „Vesszen az éhség és a drágaság kormánya!" „Menj a pokolba, Cvetko!" A mezőgazdasági területeken még csak istenes volt némiképp a helyzet, de a bányavidékeken, a nagyobb városokban már hovatovább a legszükségesebbekre sem futotta a munkabér. Trepcsában robbant ki, a mozgalom vezetésével, az első sztrájk. Negyvenhét napig állták a harcot a munkások, szemben a fegyveres terrorral — és végül győztek! Kiverekedték az új kedvező munkabért, a kollektív szerződést.

Ám alig néhány órával a győzelem után, az éjszakai rádióüzenet riasztó hírt közölt:

— Mindenkinek, akit illet: a „Kürtöst" egy áruló rendőrkézre juttatta! Aki a nevével jelentkezik — provokátor! Vigyázat! A szálakat elvágni!

Ottó ceruzája beletört a papírba. Némán nézték egymást Mártával. A „Kürtös" fedőnév alatt Trombitás Pali rejtőzött, Ágnes anyó fia, aki már esztendők óta a mozgalom vezetőségében dolgozott. Árulás?... Ez azt jelenti, hogy a központi vezetőség köreibe furakodott be kívülről valaki, vagy hogy belülről akadt kém? Erről nem adott felvilágosítást a rádióüzenet!

Alig egy héttel később azonban már megnyugtató közleményt olvasott fel a személytelen hang:

— „Kürtös" szabad!... — és nemsokára a *Politika* hír-

rovatában Ottó féltucat szürke sort fedezett fel, amely arról számolt be, hogy egy huligán banda az éjszaka leple alatt a Belgrád felé igyekvő személyvonaton megtámadta az egyik külön fülkében súlyos politikai büntettest kísérő őrséget, és a foglyot kiszabadítva, a zűrzavarban elmenekült.

A következő hír, amely kiegészítette a képet, nemsokára az Avala kőnyomatosában látott napvilágot. Eszerint a belgrádi törvényszék, távollétében tizenöt esztendei súlyos börtönre ítélte Trombitás Pált az államrend felforgatására irányuló kísérletéért az államvédelmi törvény paragrafusai alapján.

Az ítélet elhangzott, az elítélt azonban nem volt sehol. Fényképe és körözése ugyan ott lógott valamennyi rendőrőrszoba és csendőrőrs hivatali helyisége falán, de különben bottal üthették a nyomát. Trombitás Pali, úgy is mint „Kürtös" elmerült az illegalitás hullámai alatt, beleveszve Jugoszlávia térségeibe.

— Vajon merre élhet, kinek a képében? Azt hiszem, rá se ismernék! — töprengett hangosan Márta. — Oly régen láttam utoljára!

— Nem a mi dolgunk, hogy ezen törjük a fejünket! — felelte néki férje, egy pillanatra félbeszakítva a gépelést. A megjelenési tilalom három hónapja elmúlt, készült az *Ösvény* új száma, s körmükön égett a munka. — Ha a mi környékünkre tévedne, légy nyugodt, időben megkapjuk az előzetes értesítést, hol, hogyan, kinek a személyében fogadjuk!

Alkonyodott már, mire félbeszakították a lapösszeállítást, s arra gondoltak, elsétálnak a jégpályára, néhány körrel kifutják magukból az egésznapos üldögélés merevségét. Kárász Zsiga, unitárius lelkész barátjuk, a lap egyik legbuzgóbb munkatársa azonban gátat szabott szándékuknak.

— Gyertek át hozzánk, gyerekek! — hívta őket telefonon. — Nemcsak azért, mert magam megrándítottam a lábam, és nem mehetek ki az utcára, holott társaságra vágyom, hanem főként amiatt, mert hiszen Mártus megígérte kislányomnak, hogy kikészíti az álarcos bálra. Az pedig ma este van. Hozzátok hát magatokkal a sminkes iskátulát!

— Én ugyan nem emlékezem ilyen ígéretemre! — vonogatta vállát Márta. — Ám ha Zsiga állítja, bizonyára úgy lesz!

Jókora doboz volt a sminkes-skatulya. Ottó dohogva cipelte. Mártában felébredt az ügybuzgalom. Fogalma sem volt még, milyen jelmezhez kell majd hozzámaszkíroznia Kárász Zsiga kislányának arcocskáját, de máris előre élvezte a pepecselést a festékekkel, ecsettel. Szerette ezt az élő arcon végzett szobrászkodást, akár magán, akár máson végezhette, s szívből örült, ha jó „munka" került ki ujjai alól, és a kikészített személyre senki sem ismert rá a házibálon a maszk leple alatt.

Buzgalmában nem is köszönt vendéglátójuknak, rögtön a lényegre tért:

— No, akkor adja kézre azt az ördögfiókát, Zsiga! Úgy kiteremtettézem, hogy maga sem ismer rá szülöttjére!

— Hát a fiókasorból már kinótt, de ördögnek eleven ördög, legalabbis azt állítják róla azok, akik. balsorsukra, összeakadtak vele! — hangzott a rejtélyes felelet, miközben Kárász a dolgozószobájába tessékelte őket.

Az íróasztalnál, az olvasólámpa elhatárolt fényénél, zömök, erős alkatú férfi rótta a sorokat elmerülten. Vörös haja ércesen csillogott. Beléptükre felütötte fejét, s Márta öklét kapta szájához, hogy elfojtsa feltörni készülő sikolyát. A férfi — Trombitás Pali volt! Régi, ismerős arcát csak a kackiásra kipödrött bajusz változtatta meg kissé.

— Ne ijedjen meg, Márta. Nem vagyok kísértet, és nem is szándékozom egyhamar szellemmé átlényegülni, bár jó néhányan szeretnék. ha ezt tenném! — humorizált kissé epés módján. — De azért a jelenlegi külsőm szeretném levetkezni. Túlságosan sok példányban terjesztette el képét bölcs kormányzatunk ahhoz, hogy nekem tessék!... Látja, még nem lelejtettem el, hogy a régi majálisokon maga volt a sminkmester!

Kárász Zsiga hallgatva vizsgálta meg, jól zár-e a zsalugáter, aztán tapintatosan eltűnt a szobából. Pali Ottóval is csupán néhány közömbös mondatot váltott. aztán, mintha borbély-

székben ülne, behunyt szemmel átengedte arcát az asszony szerszámainak.

Márta „szobrászkodása" sokáig elhúzódott, de mikor végezetül Trombitás Pali markába nyomta a tükröt, a férfi is meglepődötten füttyentett, megváltozott önmaga láttára. Haja vörösből cigányos-feketére színeződött, bőre megbarnult, és bajusza olyan hetyke lócsiszár-formát öltött, hogy valóságos jellemrajzként ágaskodott orra alatt. A kutya sem ismert volna rá ebben az arcban a fő ismertetőjelként vörös hajjal, csupasz ajakkal körözött Trombitás Pálra, a tizenöt év súlyos börtönnel a vállán bujdokló elítéltre.

— Megfelel? — faggatta mohón Márta.

— Pompás! — somolyodott el a „Kürtös". — Anyámhoz is nyugodtan bekopognék. Elzavarna, ha azt állítanám, hogy a fia vagyok! Most még csak egy fénykép erről az arcról és egy új útlevél... — mormolta mintegy önmagának. — De ezt majd elintézzük!... — s kérő tekintetet vetett Mártára.

Elértette. Behúzta maga mögött az ajtót, kettesben hagyva őt Ottóval. Az ebédlő küszöbén izgatottan topogott egy kis rokokó-dáma.

Ildikó, Kárászék kislánya.

— Juj, már azt hittem, sosem tetszik jönni, Márta néni! Mindjárt elkésem! — s máris húzta magával a gyerekszobába. Kellemkedve nyújtotta virágszirom-arcocskáját, hogy „barátnője" ráfesse a szépségfoltot, s csacsogott, csacsogott a gyerekbálról olyan izgalommal, mintha valóságos első báljára készülődnék. De Márta ezúttal kevéssé figyelt rá. Trombitás Pali foglalta le valamennyi gondolatát. Hogy is mondta egyszer Ottó, réges-régen: „az álorcás illegalitás kora lejárt..." Úgy látszik, mégsem! Olykor-olykor rá kell keríteni a sort... Mint most, Palinál is... De... milyen érzés lehet *így* élni, üldözött vadként, váltani arcot, egyéniséget, útlevelet, születési bizonyítványt. Papírral, festékkel, lélekjelenléttel játszani ki a végzetet... Az élmény inger annyira dolgozott benne, hogy egy töredékpillanatra azt kívánta, bárcsak ő is játszhatná ezt a halálos játékot. Aztán feleszmélt: őrült vagy, Márta! —

torkolta le önmagát. — *Ezt kívánni?!* Inkább azért fohászkodj: soha-soha ne kerüljön sor erre sem nálad, sem Ottónál!

A kislány édesanyja nevetve csomagolta télikabátjába a gyereket:

— Gyere, te, cukorfigura! — s a ház elcsendesült.

Zsiga az ebédlőasztalnál passziánszot vetett, és ő némán ült vele szemben. Időnként mindketten a csukott ajtóra vizslattak, mely mögött a két férfi tárgyalt oly halkan, hogy duruzsolásuknak nesze is alig szűrődött ki.

Kárászék mindenese többször bedugta a fejét az ajtónyíláson, de látva a várakozókat, mindannyiszor szótlanul visszahúzódott. Nagy sokára azonban megkockáztatta a figyelmeztetést, szakácsnői aggodalommal:

— Nagytiszteletű uram, odakozmásodik a vacsora!

Akár a végszóra a színpadon, kifordult a dolgozószobából a két férfi. Trombitás Pali már valamelyik személyes élményét, mesélte elbeszélő hanghordozással, s Ottó szórakozottan hallgatta, tenyerében néhány ív papírt gyűrögetve. Odanyújtotta feleségének:

— Tedd a retikülödbe, ott jobb helyen lesz! — mondta minden magyarázat nélkül. Az íveken Pali írása feketéllett.

A vacsora majdnem teljes csendben telt el, az utolsó falatig. Kárász Zsiga is csupán a legszükségesebb házigazdai mondatokat ejtette ki. Valamennyiüket elfoglalták gondolataik. Ottó homloka amúgy is megfeszített agyműködésről árulkodott. Máskor alig láthatóráncai elárkosodtak, mintha hosszan tartóan és minden hangsúlyt magába vésőn figyelt volna órákon keresztül, nehogy elveszítsen akár egyetlen igét is a hallottakból. A feketekávé után Trombitás Pali felemelkedett:

— Szervusztok, gyerekek! — búcsúzott oly hétköznapiassággal, mintha a szomszéd házba indult volna rövid látogatásra, s bundáját magára kapva, kiment a téli éjszakába.

Az ottmaradtak alig tudták elvonni tekintetüket a küszöbről, melyet barátjuk és vezetőjük már réges-rég áthágott, hogy nekivágjon az üldözőivel zsúfolt világnak.

— Nincs ok az aggodalomra! — törte meg Ottó a csendet,

hangot adva a valamennyiüket közösen foglalkoztató gondolatnak. — Biztosított az útja!

— Már amennyire biztosított lehet! — toldotta meg a lelkész, s egy pillanatra összekulcsolt keze fölé ejtette fejét, fohászkodóan. Ha valaki történetesen azt firtatta volna, hogyan adhatott menedéket éppen ő, a pap, a törvényüldözte embernek, a „felforgató"-nak, bizonyára a vallás igéivel felel a megfáradtaknak való szállásadás kötelezettségéről.

Ottó, alighogy hazaértek, a kéziratot kérte.

— Azonnal gépeld le! — folyamodott feleségéhez. — Aztán tűzbe vele! Felesleges könnyelműség lenne Pali kézírását őriznünk!

Az ár ellen — hirdették Pali erélyes, tiszta betűi a címet, s Márta, gépelés közben, egyre inkább elakadó lélegzettel olvasta a vezércikknek alkotott írást. A határon túlra, Magyarországra szólt az üzenet, a jugoszláv földön élő magyar baloldaliak állásfoglalásaként... „Magyarok vagyunk, magyarságunkból soha egy fikarcnyit sem engedünk — üzente —, de szembefordultunk azzal a piszkos áradattal, amely már a lidérces irredentizmuson is túlcsapva, a fasizmus jegyében hirdeti meg a határokon innen és túl élő magyarok összefogását. Csak hazát, szülőföldet ismerünk, és hallani sem akarunk a »Kárpát—Duna—Nagyhaza« agyalágyult dőreségéről, de egyéb, a fasizmus szörnyűségeit előkészítő megoldásról sem, jöjjön az bármely oldalról. Akárki hirdeti, terjeszti, küldi, a Jugoszláviában élő magyarság harcolni fog ellene szóval, s fegyverrel egyaránt, ha kell!".

Nyílt hadiüzenet volt ez mindazoknak, akik a fasizmus hálóját szőtték, bármilyé elvi indokolással tették is ezt.

— Magunkra uszítjuk a jobboldal valamennyi csahosát! — jegyezte meg Márta. Ajka úgy kiszáradt az izgalomtól, hogy törte a mondatokat.

— Vállalnunk kell! — hangzott a válasz. — Elmúlt az ideje véleményünk véka alá rejtésének! Amit olvastál, a mozgalom magyar tagozatának hivatalos álláspontja! És mennél nagyobb feltűnést kelt, annál jobb!

A feltűnést olyan oldalról is kiváltotta a vezércikk, ahonnan legkevésbé várták. A Pajcsics helyére került ügyész, a lap főcenzora, majdnem elragadtatottan gratulált Ottónak, hangsúlyozva, mennyire okos, józan és lojális ez az állásfoglalás. Csak így tovább!... Akkor nem lesz baj többé az *Ösvény*nyel!

— No, ez az alak is csupán az államhűséget olvasta ki a sorokból. Ezen túl csődöt mondott ítélőképessége! — mulatott Ottó.

De azután, nyomon követve a lap megjelenését, csőstől áradni kezdtek a közfeltűnés egyéb, nyomósabb bizonyítékai. Azok a szabadkai magyarok, akik, ha eddig nem is adtak kifejezést effajta vágyaiknak, de nyílt titok volt róluk, hogy Budapest felé áhítoznak, egyik óráról a másikra elfelejtettek köszönni Ottónak, sőt még Mártának is. Keresztülnéztek rajtuk az utcán, a cukrászdában, mindenütt, mintha soha nem látott idegenek volnának. A szabadkai úgynevezett „jó társaság" egy része kínai falat kezdett emelni köréjük.

Ottó legyintett a folyton szaporodó jelekre:

— Eddig sem hiányoztak nekünk, ezután sem fognak! — fejtette ki véleményét röviden, az utálkozás mozdulatával, ugyanazzal, amellyel az érkező, acsarkodó és fenyegető névtelen leveleket dobta a papírkosárba.

Ez a névtelen levéltömeg valóságos statisztikai feljegyzés volt arról, mily sokan dédelgetik magukban, rejtetten, a fasizmus magyar változatának őrületét.

Az *Ösvény* körül egyszeriben átforrósodott a levegő. Olyanok is olvasni kezdték, akik eddig kézbe sem vették. Az egyik falusi könyvesláda kezelő dörmögve mesélte, hogy a község legnagyobb gazdája tízszeres árat ígért a példányért.

— Persze, fügét kapott ökelme, nem lapot! Sejtettem én, mire kell neki! Acsarkodni, bujtogatni ellenünk? Azt már nem!

Nem mindegyik beszámoló volt azonban ilyen derűs hangú. Az egyik Tisza menti levél arról adott hírt, hogy az *Ösvény* helyi terjesztőjét az esthomályba burkolózó ismeretlenek félholtra verték, másutt az ablakait zúzták be, kerítését döntötték le, vagy halállal fenyegető cédulákat ragasztottak kapujára.

És Ottó ajka tövén egyre keményedett az az elszántságát jelző két vonás.

— Úgy látom, ideje ismét nekikezdeni az irodalmi estéknek! — vetette oda feleségének. — Ez a háromhónapos kényszerpihenő irgalmatlan rosszat tett nekünk. Sokféle szél fújdogál most már szerte az országban, és az emberek fülébe más nóták is szivárognak, nemcsak a miénk! Meg egyébként is!... — fejezte be rejtélyes félmondattal kitörését.

A megújuló versmámorok színhelye azonban ezúttal elsősorban nem a falvak voltak, hanem a vajdasági városok. Ottó valahogy egészen szeszélyesen szerkesztette meg az előadások menetrendjét. Újvidék, Zimony, Zombor... közbül néhány falu, azután ismét a városok! És valamennyi hatóságnál akadt az ügyek intézői között olyasvalaki, aki, ha maga nem is olvasta *Az ár ellen* sorait, de másod-harmadszájból hallott róla, és jó hazafinak könyvelve el Ottót, vonakodás nélkül kiadatta neki az előadások megtartására jogosító engedélyt.

A hallgatóság most is zsúfolásig megtöltötte a termeket, áhitattal hallgatva a csengő-bongó rímeket, a magyar élet realistáinak elbeszéléseit, sőt akár az ismeretterjesztő előadásokat is. Kezdetben mindenütt megpróbálkozott néhány zavarkeltő, de a kemény föld, melyen zuhanva vágódtak végig a kiakolbólítás után, más belátásra késztette őket, és a gyalázkodó közbeszólások hirtelen elapadtak.

Az irodalmi körút megkoronázása még mindig az a meghitt beszélgetés volt, mely a függöny végső lecsapódásával kezdődött, és be-benyúlt az éjszakába. Minden egyes szereplő körül összeverődött egy kisebb-nagyobb csoport, mely nem fogyott ki a kérdezősködésből, itta szomjasan a tudást, bármire is vonatkozott az. Még Ottónak is kijutott ebből, bár ő voltaképpen csupán rendezőként dolgozott, s a végszükség, valamelyik meghirdetett szereplő elmaradása, kényszeríthette a pódiumra. Mégis, gyakran köréje gyűlt a legtöbb kérdő — hallgató. Ám körötte nem csaptak fel szenvedélyesen a viták Halk volt a beszéd, nem vágtak egymás szavába, és ha Ottó megszólalt, feszülten hallgatták. Többnyire meglett munkás-

emberek fogták gyűrűbe, mutatóban tarkítva néhány fiatallal. A dolgok rendje szerint a hallgatóság felületesebbje előbb-utóbb elszivárgott, maradt végül két-három kitartó kérdezősködő, aki nem szakadt le Ottóról, míg ő nem búcsúzott. S ezek után a beszélgetések után valahogy mindig kisimult Ottó ajka sarkában az a két furcsa ránc.

Márta kérdezősködésére, mi is került szóba, mit hánytakvetettek meg, azonban kitérően felelt:

— A világ dolgát boncolgattuk! Haladnak a dolgok, haladnak!... Ne légy oly kíváncsi! Tudsz annyit, amennyit tudnod kell!

Aznap, amikor híre járta, hogy a zimonyi repülőgépgyárban, Újvidéken és Zomborban ugyanabban az órában ütött ki a sztrájk, ujjával csettintve hívta fel Márta figyelmét az eseményekre:

— Hát nem megmondtam, hogy haladnak a dolgok?!

— Persze — villant meg Mártában a felismerés — ha a magad módján noszogatod őket!

Ezután már a legcsekélyebb kétsége sem volt afelől, hogy Ottó és a városi irodalmi esték valamilyen módon közrejátszottak a sztrájkok megszervezésében.

Viszont csakhamar csőstől zúdultak rájuk olyan rendkívüli események, amelyek ugyancsak távol estek Mester Ottó kezeügyétől.

A budapesti újságok halmazát forgatva egyszerre odahajította a *Népszavát* feleségének, megceruzázva egy kicsiny hírét:

— Tessék! Itt az ellenütés!

A *Népszava* közölte, hogy a „Szabadkán megjelenő *Ösvény* című folyóirattól a hatóságok megvonták a postai szállítás jogát". Ez köznapi nyelven annyit jelentett, hogy a lapot kitiltották Magyarországról. Nem sokkal később az újságírócsatornákon szivárgó értesülések, az Avala szabadkai tudósítója révén, azt is elmondták, hogy ez a belgrádi magyar követség közbelépésére történt. A sajtóattasé dicsekedett el tettével az újságírók között.

Ottó rábólogatott Mártára, mikor az tehetetlenül felhúzta vállát:

— Bizony, kislány, proskribáltak lettünk odaát! Befellegzett a színiakadémiának! A fejem teszem rá, hogy nem adnak néked többé vízumot!

Márta kísérletképpen beküldte útlevelét a belgrádi magyar követségre. Postafordultával visszaszármaztatták, egysoros kísérőlevéllel: „Kérése ez idő szerint nem teljesíthető!"

A sorompók tehát kezdtek lezárulni! Előbb a belsők, ott a városban, s íme, most már a külsők is. Az emberek pedig, akik eddig szinte ceruzával a kezükben számítgatták ki holnapjukat, mérlegelve a biztos lehetőségeket, vagyonuk gyarapodását, hivatali előmenetelüket, akik eddig szeptemberben eltervezték, hová mennek a következő májusban nyaralni, elvesztették egyensúlyukat, tájékozódóképességüket, akár a mágneses sark közelébe került, megbolydult iránytűjű hajók.

A libás Winkler egy este felkereste Ottót:

— Mondja, Mester, nem akadna számomra egy kis ideje, néhány órácska naponta? Jól megfizetném! — tett kertelés nélküli ajánlatot neki.

— Ugyan mi a csodának? — firtatta Ottó.

Winkler sűrűn pislogott szemüvege alatt.

— Felszámolom a boltot! Fel én!... Kozmaszagot érzek én itt a levegőben! Előbb-utóbb kitör valami disznóság, s azt nem szeretem! Akkor legelőször is a Winklereken verik el a port! Hát elhatároztam, hogy odább állok valamelyik csendesebb foltjára a világnak! Tudja, az is hozzátartozik az üzlethez, hogy valaki idejében likvidálni tudjon. Ehhez kellene a maga segítsége. Egyedül nem vagyok képes elvégezni, idegent meg nem akarok a dologba avatni. Maga félig-meddig brancsbeli, ismeri a dörgést, én is ismerem magát; tudom, nem fog eljárni idő előtt a szája! Elvállalja?

— Nem tehetem! — rázta fejét Ottó. — Annyi a saját dolgom, hogy a huszonnégy óra is kevés!

Winkler hasztalan kapacitálta, nem állt kötélnek.

A „libás" majdnem vigasztalhatatlanul távozott. Ottó hosszan nézett utána.

— Az óvatosak!... — mondta hangsúlytalanul Mártának. — Veszélyben látja a bankbetétjét, az üzletet, tehát odábbáll néhány országgal, oda, ahol véleménye szerint, semmi sem fenyegeti a nyugodt profitgyűjtögetést. Kíváncsi vagyok, hányan követik példáját. Mert Winkler csupán az első fecske ezek közül...

Ekkor már tavasz volt, ezerkilencszáznegyven tavasza. A valódi vándormadarak most kezdtek hazatérni fészkükre, s az útleveles vándorok pedig, amint Ottó előre látta, gyorsuló iramban keresték azt a helyet a földkerekségen, ahol új tanyájukat felüthetik. A város valamennyi befolyásos ügyvédje tucatjával kapta a kivándorlási ügyeket, s a csomagolás lázas gyorsaságúvá vált abban a pillanatban, mikor a rádió és a lapok hírül adták, hogy a hitleri seregek meglepetésszerűen rárohantak a két északi országra, Dániára és Norvégiára.

Az első elutazók még csak csendben tűnhettek el Szabadkáról, a későbbiek körül azonban már zaj kerekedett. Házuk falára, az éjszakai homály leple alatt felmázolták a horogkeresztet, alakjuk után, még a pályaudvaron is, éretlen, fehér harisnyás suhancok, antiszemita jelszavakat kiabáltak. Pedig ekkor már nem a tőkések menekültek, hanem azok, akiknek hitük miatt volt megalapozott félnivalójuk a német fasizmus zsoldosaitól.

Amikor pedig, egy hónappal később, a nyugati hatalmak csatát vesztettek, és nemsokára Dünkirchennél, sarokba szorítva, az elpusztulás küszöbén, menekülni kényszerült a szétzilált angol expedíciós hadsereg, s Hitler, pamacsbajuszával pöffeszkedve bevonult Párizsba, Mussolini pedig, halottrablóként, rohant a francia tengerpartra, már más jelszavak is kerültek a falakra. A barna csőcselék napvilágra bújt odvaiból, egyre nyíltabban merészelte hangját harsogtatni, szemérmetlenül célozgatva a Vajdaság és a Bánát német népi mivoltáról.

A túlzó irredentizmus parazsa is kicsillant vörös szemével a hallgatagság hamuja alól. Jelszavak miatt kerültek elő a

kések a csizmaszárból, koppantak a fütykösök, s a rendőrjárőrök dulakodva, káromkodó szóval hadakoztak ezeken a kergült éjszakákon német, magyar, szerb, horvát kavarodásban a kültelkek palánkos utcáin.

A falu hallgatott konokul, némán. Hörcsögként begyűjtötte a maga javait, s csak annyit adott át belőle a városnak, amennyire éppen a pillanatnyi szükség kényszerítette. S a város kezdett nehezebben élni, egyre nehezebben.

A sztrájkhangulatot alig-alig lehetett megfékezni. Ottó arcán megmerevültek a vonások, soványodott, beleszíjasodott az állandó résenlétbe. Most már valóban kettős életet élt. Szemre, a külvilág számára még mindig csak újságíró volt, aki lapján, irodalmi estéi sikerén kívül mivel sem törődött, szabad idejét pedig szépasszony feleségével úgy töltötte, ahogy a „jó társaság" szokásai megkívánták: sporttal, szórakozással. A világ leselkedő tekintetétől elzárt, alvástól ellopott órái azonban lassan végtelenné nőttek. A hátsó kerti ajtótól vezető ösvényt keményre taposták a besurranók, és igen gyakran a hajnal első fényei kísérték útjára az utolsó eligyekvőt. Ezek az éjszakák kemény, néha már a kíméletlen erélyű vitákban teltek egymás után. A bizalmiakat, összekötőket egyenként kellett meggyőzni szép szóval, érvvel, utasítással, mindezt egyéniségükhöz alakítva, hogy kellő módon adhassák tovább társaiknak, hiszen a szükség dörömbölt a munkásnép ajtaján. Ám össze nem egyeztetett akció értelmetlen volt. Az elszigetelt kísérleteket könnyűszerrel letörték a hatóságok, ha nem mással, a katonai behívó elháríthatatlan eszközével.

— Várni, ha fogcsikorgatva is, de várni!

A Vörös Segély pénztára hovatovább kezdett kimerülni, annyira igénybe vette azoknak a segélyezése, akik sokgyermekes családjukkal már nem voltak képesek fenntartani magukat silány munkabérükből.

— Szedd össze az asszonyokat! — mondta Ottó feleségének, az egyik álmatlanul, vitában töltött éjszaka után, a fáradtságtól hamuszürkén. — Szervezzétek meg a gyűjtést! Akinek még van, adjon, amennyit tud.

Anka, Bokor Mária, Lola, Szabó Mari néni és Trombitás Ágnes anyó nekilódult a maga módján a feladatnak.

Ottó viszont Oszlop Frédit és Sós Sanyit vette elő:

— Fiúk, pénzt! — mondta kertelés nélkül. — Kimerült a segélypénztár!

— Szólhattál volna előbb is! — volt Sós Sanyi egyetlen megjegyzése, és másnap maroknyi százdinárost tett le az asztalra. — Gondolom, nem célirányos, ha ezerdinárosokkal operálunk! — vetette oda indoklásul, az aprópénzért.

A két Oszlop szintén kitett magáért. Sőt, Frédi, szórakozott módján, miután odaadta kettejük hozzájárulását, tovább kutatott zsebeiben, míg meg nem talált egy másik bankótekercset. — Levágtam Háros Ferit! — számolta le a pénzt. — Utóvégre most érkezett haza amerikai hangverseny-körútjáról, tele dollárral. Nem lehet valaki büntetlenül nagyhírű zongoraművész! „Jótékony célra!" — mondtam neki. — „Hogy milyenre, azt ne kérdezd. Biztos lehetsz felőle, hogy jó helyre megy!" Egyáltalán nem kérdezősködött, hanem a fiókba nyúlt.

— Alaposan belenyúlt! — bólogatott Ottó, látva a magasodó dinárkupacot.

A munkásság is kitett magáért. Tudta, hogy önmagán segít, mikor ad. A Vörös Segély pénztára ismét megtelt rövid néhány nap alatt. A legnagyobb összeget azonban Anka hozta. Több ezer dinárt egy csomóban.

— Betty! — utalt egyetlen szóval eredetére.

Király Betty ezúttal Athénben táncolt, ezt mindannyian tudták, s ha ez a pénz onnan jött, szövevényes volt az útja. Először nem kerülhetett máshová, csak Király doktorhoz, a bátyjához, az előkelő újvidéki orvoshoz, aztán feleségéhez, Matusevics Paulához, hogy végül nénje, Anka révén a segélypénztár földalatti kasszájába kerüljön. És hányszor váltódott át közben ez a pénz! A görög drachmából angol fonttá, dollárrá, bankból bankba, majd dinárrá egy újabb bankszámlán, hogy végül kézen-közön Szabadkára jusson.

De hát ekkor már szövevényesek voltak az utak Európában!

24 Igen, ekkor már szövevényesek voltak az utak Európában! Budapest, habár egyre ritkuló időközökben is, de adott életjelt magáról. A csomagok terjedelme csökkent. A könyvek száma kevesbedett, viszont nőtt a röplapoké s általában a politikai anyagé, jelezve a napok növekvő feszültségét. S ha csomag nem is érkezett, befutott helyette rendszertelenül egy-egy üdvözlőlap Lucostól, Szilvágyitól, az odafirkantott aláírással közölve, hogy élnek, szabadon járnak-kelnek ... Megértették ezeket a szűkös köszöntő sorokat: a mozgási szabadság mögött a cselekvési szabadság húzódott meg, s a jel: „élünk" egyenlő volt azzal: „dolgozunk!" ...

Augusztus huszonkilencedikének éjszakáján a rádió a pince boltívei alatt olyan utasítást adott, hogy Ottót kiverte a hőség láza:

— Végre!... Végre, hogy nem kell tovább tétlenül kuporogva lesni ezt a szörnyűséget! — kiáltotta közbe, mintha meghallhatná a távoli személy, ott a mikrofon előtt, ki közben megzavarhatatlanul folytatta mondókáját:

— Megismétlem: szeptember elsején menjetek ki az utcára! Menjen ki mindenki, aki él és mozogni tud: férfi, asszony, gyerek, öreg és fiatal, munkás, paraszt és értelmiségi egyaránt. Emeljétek fel a szavatokat a háború ellen, a béke mellett, szerte Jugoszláviában. Kenyeret követeljetek, életet a halál helyett! Menjetek!

Másfél napjuk volt a tüntetés előkészítésére, de segítségükre volt a lélektani pillanat. Délben már embercsoportok adták szájról szájra a bécsi döntés hírét az utcákon.

— Holnap akár már rajtunk böllérkedhetnek! — hallotta Ottó a piacon egy elkeseredett kofaasszony szitkozódását. — Hát birka a nép, hogy egyik akolból a másikba lehet hajtani, ahogy éppen ezeknek a félkéz-birkásoknak tetszik?! De az anyjuk ...

Önkéntelenül felkapta ezt az érvet, szájába rágta valósággal mindvalahány bizalminak, illegális szakszervezeti vezetőnek, akit mozgósított:

— Hol a biztosíték arra, hogy holnap, holnapután nem ró-

lunk mondják ki az ítéletet nélkülünk egy effajta összesuszterolt konferencián? Akkor történhetik meg, amikor a fasiszták ezt éppen időszerűnek tartják! Románia az eleven példája! És Pál éppúgy elfogadja a döntést, ahogy Carol elfogadta! Ki tehát az utcára, fiúk!

A hatóságok füléhez elszivároghatott valami a készülő eseményből, mert hajnalra megerősítették a rendőrjárőröket, és a gyárak környékén ismét lovascsendőrök táncoltatták paripáikat.

Ám délelőtt nem történt semmi különös. A város élete folytfolydogált a maga rendjén. Azután két órakor a reggeli műszak végét fújták meg a szirénák. Az üzemekből, mint minden áldott nap, kitódult a görnyedt vállú, nyolcórai megfeszített hajszától elcsigázott munkásraj. Kitódult, és a csendőrre, rendőrre ügyet sem vetve, szokott apró csoportjaira oszolva szivárgott szét a környező utcákon.

De ezek az utcák, mint a hajszálerek kötege, egybetorkolltak valahol, s mire a karhatalom észbe kaphatott volna. a kicsinyke, hazafelé igyekvő csoportok százas tömegekké verődtek össze, hangjuk harsogva szakadt fel:

— Vesszen a fasizmus! Békét akarunk!... Békét... kenyeret!...

Lehetetlen volt útjukat állni. Ha az egyik csapatnak sikerült gátat vetni, a szomszéd utcából kitört a másik! És valamennyinek közös célja volt. A Városház tér és a Fő utca sétát élvező semmittevőinek tömege.

Amíg csupán a férfiakkal kellett hadakozniuk, a karhatalom dühödten birkózott. Viszont egyszerre mindenfelől asszonytömegek sötét foltjai áradtak a férfiak közé. A Jaszibara és a városszélek asszonyai mezítlábas vagy csattogó papucsú segédcsapatai. Magukkal ragadták a piacon őgyelgőket, elsodorták a kofákat, árusokat, a gazdákat váró gyalog-cselédeket, és sikítozva, kiáltozva özönlötték el a Fő utcát, elválaszthatatlanul összekeveredve a korzózókkal:

— Nem akarunk háborút! Kenyeret adjatok a gyerekeinknek!

Egy próbaszolgálatos fiatal rendőr széttárt karral ugrott a templom mellől kiforduló asszonyáradat elé:

— Oszolni! — üvöltötte kétségbeesetten, gumibotját emelgetve.

Trombitás Ágnes gránátos-vállát nekifeszítve, könnyedén oldalra lökte:

— Bújj az anyád szoknyája mellé, öcsém! — s mint valami élő tank, kiviharzott a térre. — Most tátsd ki a szád, asszonynép!

Az ordítás majd szertevetette a hatalmas Fő teret. Már lehetetlen volt kielemezni, ki tüntet, ki kiáltozik a tüntetésen való felháborodásában, ki sikoltozik félelmében s kinek a torkából tör fel az aggodalom a cseperedő gyerekek jövője miatt.

Ottót a Fő utca kellős közepén érte el a tüntetés. Hagyta, hogy a menet szélére sodorják. Összekacsintott egy öreg vasmunkással, és kieresztette hangját, ahogy a torkán kifért:

— Le a fasizmussal!

A rohanók átvették kiáltását, mely továbbhullámzott, ezerszeres visszhangot vert, holott Mester már nem is volt közöttük. Egy ugrással feltornászkodott a járda szélét szegő szemetesláda tetejére, ahonnan betekinthette a Városháza teret. Feketéllett az emberektől, s a csoportok még mindig ömlöttek az utcatorkolatokból. A rendőrök tehetetlenül elszigetelődtek a köröttük örvénylő kiáltozók között, és már meg sem kíséreltéke, hogy feltartóztassák őket. A csendőrlovak pedig nem tudtak betörni a mellékutcákból a tüntetők közé, mert a megfélemledett korzózók, a város „üriemberei" szembemenekültek velük, elkékült szájszéllel igyekezve ki a felfordulásból az oltalmat nyújtó kordon mögé.

A rendőrkapitányság ablakában egy töredék pillanatra felvillant Ottó körülkémlelő tekintete előtt Mamuzsics és Kókai megzavarodott képe, aztán megüresedett az ablakkeret.

Ekkor zúdult be a Városháza mellől a tömeg közé az első csendőrosztag. A lovasok kardlapoztak. A napfény villámként ragyogott meg a fel-le ívelő pengéken, de a jajkiáltások elfakultak a harsogó jelszavak áradatában. Aztán, mint egy szét-

pattanó golyó, az összetömörült roppant embergóc kifele lódult a térről, mialatt az asszonyok mindenfelől odaplántálták magukat az ágaskodó lovak elé.

— No, tapostassatok belénk, ripőkök! Tán az anyátokat is megtaposnátok?! — ismét Trombitás Ágnes ágált az élen. — Hát vágjatok ide, ha rávisz a lélek!... — és a kardok, egyik a másik után, lehanyatlottak.

A tüntetők egérutat nyertek. Amily villámgyorsan összeverődött, oly hirtelen szét is oszlott a tiltakozók áradata. A sok száz kicsinyke csoport annyifelé fordult, hogy nem volt elég rendőre, csendore Szabadkának akár felére, harmadára sem. Nem is igyekeztek túlságosan. Aki véletlenül a kezük ügyébe került, kelletlenül nyakon csípték, hajtották őket a kapitányságra. Asszonyra kezet sem emeltek, s azt is szótlanul tűrték, hogy az elcsípettek mögött szitkozódó, felbőszült nők kövessék őket. Az ijedősebbje pedig hagyta, hogy egy-egy erélyes aszszonymarok lefejtse ujjait az elfogott karjáról, s fellélegzett, mikor foglya elveszett mellőle.

Kora délutánra helyreállt a „rend", és az esti korzó, ha megkevesbedve, óvatoskodva is, felhullámzott szokott medrében. Valahonnan a délután folyamán erősítést szerzett a csendőrség, mert most minden sarkon ott őrködtek, feszülten vizslatva, nem közelít-e a déli veszedelem. Ám a békés forgalmat legfeljebb egy-egy rikoltó autótülkölés zavarta meg, és a cukrászda kerthelyiségében a nyomasztó élménytől felszabadultan lehetett megtárgyalni a lezajlott élő vihart.

Mester, Mártával egyetemben, ott üldögélt az *Ösvény* törzsasztalánál, és közömbösen szűrögette ki a sokhangú beszélgetésből a szabadkai szépasszonyok minden elejtett mondattal színesedő, táguló egyéni élményeit, a harisnya-szemleszaladástól az elveszített napernyőig.

Sós Sanyi legyintett a sok „kalandra".

— Huszonegy kardlap okozta zúzódás, nyolc nyílt, vágott seb, és egy koraszülés! — számolt be tárgyilagosan. — Legalábbis a kórház ennyiről tud. Az asszonykának is csak két-három nappal érkezett előbb, ijedtében, az órája!

Csátics kissé mogorván dünnyögött közbe, mintha idézne:

— „Kardhasználat is csak a legvégső esetben!... Lehetőleg békés eszközökkel oszlatni szét a tömeget!" Mit gondoltok, kinek fűlik itt a foga egy belgrádihoz hasonló vérfürdőhöz? Nekem ugyan nem!

Az esti kaszinózáskor az Avala, a Jugoszláv Távirati Iroda tudósítója odatenyerelt Mesterék asztalára:

— Akar valami érdekeset hallani, kollégám? — kérdezte Ottótól, kicsit hunyorítva, mintha magában kételkednék, újság lesz-e a kérdezett számára az, amit mondani fog.

— Ki vele! — noszogatta barátságosan Ottó.

— Nemcsak Szabadkán volt tüntetés. Jugoszlávia valamennyi városában. És mindenütt déltájt kezdődött! — sütötte el nagyágyúját az újságíró. — Valahogy furcsán fest a véletleneknek ez az ilyen mérvű találkozása. Szerintem ugyancsak olyan színezete van a dolognak, mintha valahonnan egy központból irányították volna. Hát erről mi a véleménye?

— Nincs véleményem! — bizonytalankodott Mester. — Lehet, hogy ön fején találta a szeget, de az is lehet, hogy melléfogott! Tegnap a háború kitörésének évfordulója volt, és ráadásul köztudomásúvá vált a Romániára vonatkozó bécsi döntés. Ez a két esemény éppen elég ahhoz, hogy feltüzelje a kedélyeket, hiszen az emberek félnek a háborútól. Ez is okozhatta a tüntetéseket, minden külső beavatkozás nélkül. De, mondom, lehet, hogy kollégámnak van igaza!

A vita nem folytatódott, Ottónak azonban az volt az érzése, hogy az Avalás nem csak úgy, a csevegés kedvéért tette fel neki a kiugrató kérdéseket. Vajon ki vagy mi rejlett a tapogatózás mögött? — törte egy-két kósza pillanatig agyát, aztán felhagyott a találgatással. Vagy kiderül, vagy nem!

És ha közvetve is, de kiderült!

Kora reggel, álmából verte fel a telefon:

— Gyorgyevics inspektor... — mutatkozott be a telefonáló. — Ha nem esnék nehezére, szerkesztő uram, nézzen be hozzám a kapitányságra a délelőtt folyamán egy kis beszélgetésre — folytatta majdnem kínos udvariassággal.

— Teszem tiszteletemet! — alkalmazkodott modorához Ottó, és helyére dobva a kagylót hangosan töprengett. — Gyorgyevics felügyelő?... Ugye, ez a te detektíved, kislány?

— Ühüm! — dugta ki orrát Márta a paplan alól. — Mi az, négyszemközti beszélgetésre hívott? Vigyázz, agyafúrt figura!

— No, engem sem ma hozott a gólya! — vágta vissza férje, s ráérősen reggeli dolgaihoz fogott. Elintézte valamennyi esedékes munkáját, és csak úgy tizenegy óra tájban, a villásreggeli idő után tért be a kapitányságra. Jollakott ember más színben látja a világot, mint az, aki idegeskedik amiatt, hogy mikor szaladhat le a Bárányba a maga nyársonsültjére vagy kispörköltjére. Gyorgyevics macsvai szerb, tehát nem valószínű, hogy aszkétamódon megtartóztatná magát a tízórai kellemetességeitől. A tele gyomor pedig lankasztja a figyelmet, s ha már detektívvel kell szemben ülni, legyen az inkább elnehezedett, álmos, semmint éberen figyelő...

Ottó logikája azonban ezúttal nem mindenben fedte a tényeket. Gyorgyevics ugyan valóban bevillásreggelizett, viszont ez mit sem vont le esze hajlékonyságából. Karosszéket tolt Ottó elé, cigarettával kínálta:

— Köszönöm, hogy eljött — mondta az első szippantás után. — Jól sejtettem, hogy nem kell idézéshez folyamodnom. Elvem: kerülni minden feltűnést. Az idézőlevél pedig már, akarva-nemakarva, feltűnést kelt! Ugye, dobbal nem lehet verebet fogni? — nevetett. — No, ezt a közmondást ne vegye magára! Ezt csupán a poén kedvéért mondtam.

Ottó kontrázott a detektív-felügyelő jókedvéhez.

— Nem szokásom sokáig zsákbamacskát árulni — verte le a cigarettahamut Gyorgyevics. — Tehát: nekem az ön jólértesültségére van szükségem. Ne tiltakozzék! — emelte fel kezét, bár Ottó ki sem nyitotta száját. — Olvasom lapjukat — de milyen szorgalmasan olvasom! Nincs ennek egyetlen olyan sora sem — veregette meg becézően az *Ösvény* asztalon heverő számát —, mely ne éppen erről a jólértesültségről árulkodnék.

— Reméljük, hogy nem téved! — válaszolta Ottó. — Azért vagyok újságíró, hogy tudjak egyet-mást. De hogy többet tud-

nék valamiről, mint a rendőrség, azt kétlem! — most már úgy figyelt, mint versenyvívás közben, a döntő asszó előtt, valamennyi idegszálával, egyaránt készen védekezésre és támadásra. — Akkor hát — mit óhajt?!

Gyorgyevics jól kezelte a pengét. Habozás nélkül bevágott:

— Ön szerint ki szervezte a tegnapi tüntetést? — tekintete rebbenéstelenül meredt Ottóra, szembogara kicsinyre szűkült össze, mint a zsákmányra leső macskáé.

... Az Avalás!... Helyben vagyunk! — talált rá Ottó egyszeriben az összekötőszálra, s nyomban megszilárdult biztonságérzete.

Vallat vont:

— Azt azoktól kérdezze talán, akik tüntettek! Erre a feleletre ők az illetékesek!

— Ön is ott volt! Láttam!

— Valóban! Egy szemetesláda tetején! Feltámadt bennem a riporter! Ha színes leírást akar a hajcihőről, azt adhatok! De egyébként?!... Ön még nem hallott szervezetség nélkül kirobbant tömeghisztériáról... — időt hagyott Gyorgyevicsnek a feleletre, és csak amikor ez szótlan maradt, folytatta. — Pedig ilyesmire éppen itt, Szabadkán is akadt már példa. Nem hinném, hogy ezúttal másként történt volna. Úgy látom, Fotics barátunk, az Avalás, önt is megfertőzte saját külön elméletével.

Gyorgyevics rosszul védte a cseltámadást:

— Nem elmélet ez, hanem tény! — szólta el magát. — Az egyidejűség, rendőri gyakorlat szerint, feltételezi a közös irányítást!

— Két malomban őrölünk! Ismétlem, nem tudok semmit szervezésről, szervezőkről! Honnan is tudnék? Meg hát különben sem hiszek ilyesmiben!

A felügyelő sóhajtott:

— Sajnos, harapófogóval nem tudom magából kihúzni a szót, és így el kell hinnem, amit állít. És gondolatolvasó sem vagyok: nem tudok a homloka mögé látni!

— Akkor sem látna mást!

— Ki tudja? — hümmögött Gyorgyevics. — Szavunk és

gondolatunk néha nem azonos! Természetesen: ez nem önre vonatkozik! — enyhített udvariasan a kétértelműségen. — Kár, nagy kár, hogy nem tud segítségünkre lenni! Igen nagyra becsülnék, ha ez mégis sikerülne! Sok kétséget kiküszöbölne ezzel hivatalos körökben!

Ez az ajánlat már arcátlanul nyílt volt! Ottó megmerevedett:

— Hogy' érti ezt?...

— Ahogy mondottam! Bizonyos körök nem látják tisztán az ön figuráját. Ön magyar...

— De jugoszláv állampolgár!

— Állampolgárság és államhűség: ez kettő!

Ottó nevetett:

— Azt hiszem, erről nyíltan szólt lapunk legutóbbi vezércikke! Nem olvasta?

— Olvastam!... Éppen ezért!... Ha államhű, akkor támogatja az állam közegeit!

— Ki vádolhat azzal, hogy nem támogatom? Az is támogatás, ha nem vezetem tévútra őket! Ön feltett egy kérdést, melyre őszintén feleltem: nem tudom, ki szervezte, ha ugyan szervezték. Ha mást mondtam volna, ha hiedelemmel támasztom alá az ön elméletét, akkor sertem meg az államhűséget! Legalábbis én így látom! Lehet, hogy ez is egyéni vélemény!

— Nehéz önnel vitatkozni, Mester! Aranyként csengene a szava, ha ezt politikai felfogása is alátámasztaná!

— Alátámasztja!

— Ugyan már! Koztudottan baloldali!

— Az antifasizmus nem baloldaliság kérdése! Csupán a józan emberi észé! Szerintem, aki hazafi — az egyúttal antifasiszta!...

— Ön újjáalakítja a fogalmakat!

— Csak tisztázom! Mert ha jól tudom, az antifasizmus vélemény. Vagy talán államellenes cselekmény?

A detektív új cigarettára gyújtott:

— Megítélés dolga! Attól függ, ki vallja! Ha történetesen én lennék antifasiszta, az esetleg nem lenne államellenes. De ha egy kommunista hirdet antifasizmust, akkor már egyéb színezete is van a dolognak!

Ottó szemrebbenés nélkül felelt:

— Ezt talán vitassa meg egy kommunistával!

A felügyelő a hamutartóba törte cigarettáját:

— Hiaba, úgy látom, nem tudunk közös nevezőre jutni! Sajnálom, hogy farasztottam! És ha mégis... nálam bármikor nyitott ajtóra talál! Gondolkozzék rajta!... Mindkettőnknek hasznára válnék!

— Biztosíthatom, hogy mindig a rendelkezésükre állok! — s ezzel a sokértelmű búcsúzással Ottó kisétált a felügyelő szobájából.

Gondtalanul, fütyörészve ballagott az őszi verőfényben, jobbra-balra nyájaskodott az ismerősökkel, holott lelkinyugalma nem volt éppen háborítatlan. Ezt a Gyorgyevicset más fából faragták, mint Mamuzsicsot vagy éppen Kókait. Mártának igaza volt: veszedelmes alak! Kétségtelen, hogy gyanúba fogta őt, ezt tisztán értésére is adta ajánlatával: „Játssz az én kezemre, s akkor behunyom a szemem az előtt, amit te csinálsz!" No, dehát más a gyanú és más a bizonyosság! Gyorgyevics, ez pillanatig sem talányos többé, ezután mindent el fog követni, hogy gyanúja bizonyossággá változzék, hogy terhelő adatokat szerezzen ellene, s ha ez sikerülne neki, kíméletlenül lecsapna rá, s megfizetne ezért a mai meddő beszélgetésért is!

Ám, kettőn áll a vásár! Egy haszna mindenesetre volt ennek a feszült szópárbajnak. Gyorgyevics önkéntelenül tanúságát adta, hogy Mester Ottót nem akarják szem elől téveszteni, hogy tényezőként tartják számon, akit vagy meg kell vásárolni, akár zsarolással is, vagy... igen! — félre kell állítani az útból!

És Ottóban felébredt a kíváncsiság, hogy a hátralevő „vagy"-ok közül melyikkel fognak próbálkozni!

Mártát Damjanovics társaságában találta otthon. Az ügyvéd elégedetten brummogott, mikor megpillantotta:

— Már éppen be akartam menni utánad! Ha így folyik tovább, napjaim a rendőrkapitányságon telnek el. Egyebet sem teszek, mint azt firtatom, kutatom, kit miért vittek be. Való-

ságos ingajáratot létesítettem már az irodám és Mamuzsicsék között.

— Eredmény? — firtatta Ottó.

— Jó!... Senkit sem tudnak benn tartani. Nincs reá paragrafusuk. Még a tiltott gyülekezést sem képesek rájuk húzni, hiszen ehhez összebeszélés kell. Márpedig mindenki azt vallja, hogy őt a kutya sem hívta — ment, mert a többiek mentek, aztán, mikor jöttek a csendőrök, szaladt! Ha pedig szaladt — ezzel érvelek én! — eleget tett az oszlásra felhívó parancsnak!... No meg: békét követelni, tekintve, hogy nem háborúzunk, egyáltalán nem bűncselekmény, és a fasizmust is lehet szidni, hiszen nekünk hivatalosan semmi közünk hozzá!

— Agyafurt prókátor maga, Jasa! — mulatott Márta. — És veled mi történt? — vetette végre pillantását férjére, mikor látta, hogy önmagától nem hozakodik elő a „beszélgetéssel".

— Ó, semmi különös! Csupán holmi együttműködést ajánlott a barátod, kéz kezet mos elv alapján. Ha kinyitom a szám, és adok néki néhány hasznos felvilágosítást a tüntetés körülményeiről, akkor ő viszonzásul jó bizonyítványt ad rólam az „illetékeseknek", és biztosít arról, hogy ők nem fogják zavarni köreimet! Kedves, mi? Aztán némi fenyegető hangsúllyal kért, gondoljam meg a dolgot, és nyájasan azt mondta: ajtaja mindig nyitva előttem.

— Képtelen cirkusz! — mormogta Damjanovics Jasa.

— Az az érzésem, lesznek itt még ennél képtelenebbek is! — vetette oda Ottó, és visszaült munkájához. — Lehet, hogy én feketébbnek látom a dolgokat, mint amilyenek valójukban, de azt hiszem, ezzel nem fejeződött be a tüntetés ügye. Kell valamit tenniük, hogy megóvják vélt tekintélyüket, és nem hagyhatják büntetlenül a történteket.

A megtorlás sokkal körmönfontabb volt, semmint vélték. A kihallgatottakat elbocsátották ugyan a rendőrségről, de úgyszólván még haza sem értek, már követte őket a kézbesítő a hadkiegészítőtől, s asztalra tette a behívót, az azonnali bevonulási parancsot az újonnan szervezett munkásalakulatok valamelyik századához.

A nagy behívóosztogatás kellős közepén Gyorgyevics ismét felhívta Ottót:

— Nos, hogy állunk a jólértesültséggel? — kérdezte erőltetett tréfálkozással. — Talán jutott valami érdekesség azóta a fülébe, amióta utoljára beszélgettünk?!

— Sajnos, a verebek csiripelését nem értem, márpedig legfeljebb ők mondhattak volna valamit! — válaszolta Ottó elutasítóan. — Értse meg; nem tudok semmit, ami önt érdekelhetné!

— Sajnálom, hogy ez az utolsó szava! — hidegedett el a detektív-felügyelő. — Azt hiszem, ismeri a közmondást: ki mint veti ágyát...

— ...úgy alussza álmát! — fejezte be Ottó. — Biztosíthatom, jól alszom!

Harmadnap már nem aludt jól. A Ferenc-csatorna partján egy omladozó, elhagyatott gátőrházban volt a szállása, ahonnan a legkétségbeesettebb erőfeszítéssel sem sikerült kiirtania a bolhák légióját, s így gyötrelem volt valamennyi éjszakája. Az őszi eső reménytelen egyhangúsággal csurgott a szürkére vonódott egekből, s ő, a csatorna tisztítására kivezényelt munkásszázad szakaszparancsnokaként, kora hajnaltól késő estig ázott az iszapot kotró, szívós sást vagdaló rongyos ruhájú, katonának öltöztetett „megbízhatatlanok" között.

Éppoly hirtelenséggel kapta meg behívóját, mint a béketüntetésért befogott szabadkai munkások. Még aznap jelentkeznie kellett. A zászlóalj parancsnoka, egy mogorva, züllött külsejű őrnagy, akiből messzire áradt a szilvapálinka szaga, ferde szemmel mérte végig:

— Újságíró?... — vizsgálgatta katonakönyvét. — Az ilyen kényes városi uracsoknak jót tesz a szabad levegő, hadnagy! — böfögte ellenségesen. — Itt majd kiszellőződik a feje! Mert a magukfajtának a sok gondolkodás ártott meg. Itt majd nem jut erre ideje! Arról mi gondoskodunk!

Beszólított egy haramiakülsejű őrmestert, hogy vezesse el Ottót kijelölt szakaszához. Az ajtóból azonban visszafogta:

— Hadnagy úr!

Mester feszesen feléje fordult.

— A legénységgel nem komázunk, érti, hadnagy úr! Mert ha komázunk, innen még rosszabb helyre is lehet kerülni! — recsegte alattomos rosszindulattal az őrnagy.

— Parancsára!

Ottó kimért volt, katonásabb a megvénhedt zsoldosoknál. Tudta, hogy ez a viselkedés lehet egyetlen menedéke. Előírásosan sarkon fordult, kilépett a szobából. A himlőhelyes, bagózástól feketesárga fogú őrmester vigyorogva követte.

Azt ugyan megtilthatta az őrnagy, hogy szakaszával beszédbe elegyedjék, de hogy velük együtt gázolja az iszapot, jó példával vezesse a munkát: azt már nem!

— A szolgálat érdekében!... — hangzott válasza, mikor az őrnagy egy világosabb, emberi pillanatában szóvá tette, hogy a „dolgokat azért nem kell túlzásba vinni"!

Őrmestere nem követte példáját. A parton maradt, s megvetően sercintett egyet, mikor látta, hogy a hadnagy a vízbe gázol.

— A hadnagy úr, úgy látszik, szereti a lábáztatást! — tett pimasz megjegyzést, mikor ebédre vonultak.

Ottó elereszteti a füle mellett a túlzott bizalmaskodást. Már tudta, hogy az őrmester voltaképpen közönséges fegyőr, aki mindent fülel, felír, besúg. Pillanatig kísértette az ötlet, hogy parancsszóval maga mellé kényszeríti, be a vízbe, sárba, hatalmi szóval megemlegetteti vele az egek istenét, de mihamar letett szándékáról. A csatorna csontba lopakodó, szaggatóan hideg őszi vize, melyet közösen lábolt a mitrovicai tanítóval, zombori lakatossal, újvidéki építőmunkással és a szabadkai vasassal, őket meggyötörte ugyan, de távol tartotta a hallgatózókat, majd rövidesen bizalmas közösséget alakított ki szakaszával.

— Megmondtam nekik, hogy magától nem kell tartani! — intett a szabadkai vasas állával a többiek felé, mikor Ottó segített neki partra emelni az iszapos vödröt. — Csupa magunkfajta fickó ez, aki azért került ide, mert olyanról is mert beszélni, amiről nem túlságosan tanácsos. Érti ugye?

— Értem! — bólintott Ottó.

— No, azért mondom!... Hát csak kiabáljon ránk olykor, káromkodjon le bennünket a sárga földig, legyen mit jelentenie ennek a baromnak! — célzott az őrmesterre. — Akkor békén hagyják magát, meg bennünket is! Hadd higgyék, hogy megpuhítják a gerincünket! Áll az alku?!

— Áll!

Nemsokára már elméleti politikai kérdéseket tisztáztak iszapkotrás közben, és a világ eseményeit boncolgattak, mintha valahol, civilizált körülmények között, szemináriumon tárgyalgatnának. Ottó időnként megszakította saját szavát, és káromkodásokat ordított a sás közé, jó vaskosakat, hadd derüljön az őrmester és őrnagya, milyen pompás átnevelő hatása van egyesekre a Ferenc-csatorna iszapjának. A szakasz legényei pedig lehúzva fejüket a nádtövek oltalmába, markukba kuncogtak, s végszóként újabb és újabb cifrázatokat adtak hadnagyuk szájába.

Az október már dérrel, jégkérges hajnalokkal gyötörte őket, a munka egyre kínzóbb, keservesebb lett. A szakaszban tanyát ütött a tüdőgyulladás, reuma, de nem volt irgalom, a legsúlyosabb beteg is csupán szolgálatmentességet kaphatott néhány napra, kórház helyett. Az egyik hajnalon azonban, ébresztőkor, kivonulás helyett „együtt tartást" rendelt el a küldönccel érkező napiparancs, majd lihegve bekarikázott kerékpárján a második küldönc:

— Hadnagy úr, eligazításra a zászlóalj-irodába, azonnal!...

Ekkor látta először és utoljára Ottó együtt a zászlóalj tisztikarát.

A megbeszélés csak percekig tartott. Az őrnagy az éjszakai italozástól kábultan, nehezen forgó nyelvvel adta ki a parancsokat:

— Felmálházni és századonként, haladék nélkül, útnak indulni Zomborba. Gyülekező a laktanyában!

Aztán a parancs kihirdetése után, előhúzva a szilvapálinkás kulacsot, a maga módján megmagyarázta a parancs miértjét:

— A makarónievők megtámadták a görög kecskepásztorokat! Most mehetünk fagyoskodni abba az átkozott, ördögteremtette

Macedóniába, nehogy ellopják azokat a meztelen sziklákat! Hogy az a... — és döntötte magába a pálinkát.

Zomborban a felülvizsgáló bizottság orvos-elnöke duhrohamot kapott a bevonuló munkászászlóalj láttán.

— Haldoklókkal nem tudom megvédeni Jugoszláviát! — támadt az őrnagynak. — Tán biz kórházvonatra rakjam ezt a szomorú bagázst, úgy szállítsam ki őket a határra?! — üvöltött, ahogy a torkán kifért. — Gebedjenek meg otthon, ne az állam költségére! — s elcsörtetett valahová, anélkül hogy orvosaival megvizsgáltatta volna a roskadozó alakulatokat.

Egy hétig még lézengtek a laktanyában, aztán benyomták katonakönyvükbe a szabadulópecsétet.

Az őrnagy búcsúzóul Ottóra förmedt:

— Remélem, megokosodott! Ajánlom, viselkedjék a jövőben a király tisztjéhez méltóan, akkor nem kerül ilyen csávába!

Ottó nem állhatta meg a kioktatást megjegyzés nélkül:

— Azt hiszem, ha így folytatódik, rövidesen valamennyien pácba kerülünk, őrnagy úr! És velünk együtt az egész ország!... Ha a térképre néz, meggyőződhetik arról, hogy ez nem az ön szerinti „újságíró túlzás"!

Mert a térkép arról számolt be, hogy Jugoszlávia déli határán immár nyílt háború dühöng, nyugati határán a németek erődvonalat építenek, keleten és délkeleten, Romániában és Bulgáriában pedig a „tancsapatok" alakjában megvetette lábát a fasiszta megszálló. Az ellenség körülgyűrűzte Jugoszláviát. A szorító vasgyűrűn egyetlen gyengébb szakasz volt csupán, a magyarországi. Ezen a határdarabon még nem Hitler csapatai néztek farkasszemet a jugoszláv határőrökkel.

— De meddig? — kérdezte Csátics Ottótól, már az első pillanatban, mihelyt összevetődtek otthon, Szabadkán. — Csak idő kérdése, hogy mikor tűnnek fel itt is! És mi csak most kezdünk kapkodni, mint Pilátus a ménkühöz! Tegnap emeltük ki az első ásónyomot a védővonal jovendő bunkereinek helyén! Gondolod, lesz ideje megszáradnia a betonnak?...

Mester tanácstalanul tárta szét tenyerét.

— Ki tudja?...

Decemberben aztán a komor égbolton kigyúlt némi kis reménysugár. A magyar külügyminiszter hosszú tanácskozás eredményeként Belgrádban aláírta a jugoszláv—magyar örök barátsági szerződést.

Csátics ujjongott:

— Végre! Ezt kellett volna tennünk már évszázadokkal előbb! Ha ez a két nép összefog, nem tud erőt venni rajta senki! — áradozott. — Ha egymásnak vetjük a hátunkat, Hitler ugyancsak meggondolja a dolgot!

— Kívánom, hogy neked legyen igazad — sóhajtott Mester, mert ekkor már kezében volt a mozgalom helyzetismertetője: „A háború tüzét a Balkánra hozták, így a háború veszélye Jugoszláviát közvetlenül fenyegeti... A szomszédos totális hatalmak napról napra nagyobb nyomást gyakorolnak a Balkán kis népeire, főleg Jugoszláviára, s ezeket a népeket teljesen alá akarják rendelni háborús szükségleteiknek és céljaiknak. Az ország minél fokozottabb gazdasági kizsákmányolása céljából Jugoszláviában az úgynevezett totális rendszer bevezetését szorgalmazzák, akárcsak Romániában és más országokban..." — tárta fel kíméletlenül a helyzetet ez az ismertetés, és Ivo Ribarics arról küldött értesítést, hogy Belgrádban a hitleri szakértők tömege nyüzsög, tárgyal a minisztériumokban, de magánál a régenshercegnél, Pavlénél is.

A fasizmus Jugoszlávia küszöbe előtt ólálkodott.

Budapest ismét életjelt adott egy sikeresen átcsempészett küldeménnyel.

Kelet felől azonban nemhogy küldemény, de már életjel sem érkezett. A Magyarországhoz csatolt Észak-Erdély és Románia a pusztulás csendjével hallgatott. A kolozsvári baloldali sajtót vasmarkával összetörte az új közigazgatás, munkásai szertefutottak a világba, mentve puszta létüket. Olyikuktól Törökországból érkezett híradás, egyiküket-másikukat Iránig, Egyiptomig hajította el a földindulás. Azokról, akik Romániában rekedtek, még kósza mendemonda sem jutott el Szabadkára. Romániában a Vasgárda tombolt, Szent Mihály „arkangyalai" verték péppé fütyköseikkel politikai ellenfeleik csontjait a

kínzókamrákban, s Antonescu fasizmusa nyíltan szőtte be hálójával az országot.

25 A „békés behatolás" egyszeriben óriási méreteket öltött. Ottónak ki sem kellett mozdulnia szobájából, hogy nagyságát lemérje az élet különböző vonatkozásain, elég volt reggeli szerkesztőségi postáját végiglapoznia. A levélhordó özönével öntötte a belgrádi német követség tájékoztató szolgálatának kiadványait asztalára. A káprázatos nyomdatechnikával előállított képeslapok, folyóiratok, a „Drittes Reich" felülmúlhatatlanságát hirdető propagandakiadványok, a Wehrmacht legyőzhetetlenségéről szónokiaskodó brosúrák tömkelegét alig győzte befogadni a papírkosár. De hát ez még az ártatlanabbik része volt a körmönfont „meggyőzési hadjáratnak". A veszedelmesebb az üzletemberek képében jelentkezett. Szinte egyik napról a másikra elárasztották a szabadkai szállodákat a térdnadrágos, kefehajú, nagy bőröndös kereskedelmi megbízottak. Minden érdekelte őket az égvilágon a gyékényfonattól a disznózsírig. Éjjel-nappal tárgyaltak, „piacot kutattak", szórták a pénzt, akkora borravalókat hagytak az asztalon, hogy még a vajdasági bőkezűséghez szokott pincérek is elismerő fejbólogatással vágták zsebre. A vagonok egyre hosszabbodó sora kezdett kigördülni a szabadkai pályaudvarról, megrakva terménnyel, élelemmel, mindazzal, amit a kövér bácskai föld nyújthatott. A piacon viszont ugyanilyen mértékben kevesbedett és drágult az áru. A kofák zöme már ki sem terítette holmiját reggel a „standon", sokkal kifizetődőbb volt számára, ha egyenesen a németek felvásárlóihoz vitte, akik szemrebbenés nélkül fizették a borsos árakat, és előlegezték meg a következő szállítmányt.

A kisemberek, a munkásasszonyok bevásárlókosarai pedig felében-harmadában üresen maradtak nap nap után, mert ha pénzük akadt, nem volt mit vásárolniuk, vagy dinárjaik bizo-

nyultak kevésnek a rakétaszerüen felszaladó árakkal szemben. A hangos, elkeseredett szócsaták úgy csattogtak délelőttönként a piacon, mintha a fagyos télvíz idején égiháború tört volna ki.

Ottó tollhegyre tűzte a térhódításnak ezeket az aggasztó jelenségeit. Vigyázott, hogy csak a száraz tényeket sorakoztassa fel, tárgyilagossága ne csússzék érzelmi vonalra, és így a cikk, a maga hűvösségében még megdöbbentőbbnek sikerült, mintha lángoló szavakkal ostorozta volna a belgrádi politikai balkezességét.

Beküldte az ügyészségre, és kíváncsian várta, mennyit engedélyez belőle a cenzor. Kiirtotta az utolsó sorig, és rávágta a pecsétet: „nem közölhető!" A benyújtott három kéziratpéldányból azonban csupán kettő érkezett vissza.

— Hol hagytad el a harmadikat? — faggatta Ottó a nyomdászinast, aki vitte-hordta a nyomdai anyagot.

— Nem hagytam én sehol. ennyit adtak ide! — felelte a télen is pulykatojás-szeplős gyerek. — Kértem is, de azt mondták: menjek a fenébe!... Úgy látszik, nincs elég begyújtópapírjuk! — nyilvánította véleményét fesztelenül.

Ám a kézirat nem a fáskosárba került. Sokkal veszedelmesebb helyre juttatták. Ottó Gyorgyevics inspektor asztalán látta viszont, mikor a sürgős idézésre bement a kapitányságra. Ezúttal nem telefonkérés szólította ide, hanem a rideg, hivatalos úrlap, nevére kiállítva: „idézés bűnügyben".

Gyorgyevics csak egy kézmozdulattal kínálta székkel. Fel sem állt bejövetelekor, így hangsúlyozta találkozásuk rideg jellegét.

— Nos, most sincs mondanivalója? — vetette oda Ottónak, miután percekig tett-vett asztalán szótlanul, hogy végül tenyerére tegye, mérlegelően, az előkeresett papírcsomót, a kicenzúrázott kéziratot.

— Nincs!...

Gyorgyevics ingerülten lefricskázta tenyeréről a lapokat, és hátrarúgta székét. Felállt, magatartásával arra kényszerítve Mestert, hogy szintén felemelkedjék.

— Viszont nekem van!... — villantotta ki fogsorát rosszin-

dulatúan. — Az államvédelmi törvény alapján rendőri felügyelet alá helyezem! Megértette?

— Indok?... — Ottó nem veszítette el hűvösségét. — Ezt jogom van tudni!

— Államellenes magatartás. Megsértése egy velünk barátságos viszonyban álló nagyhatalomnak! — fricskázott bele még egyszer a kéziratba a felügyelő. — Figyelmeztetem, hogy estehét és reggel hét óra között nem hagyhatja el lakását, telefont nem használhat, nyilvános helyiséget nem látogathat és hetenként kétszer köteles a kapitányságon jelentkezni...

— Kinél?...

Gyorgyevics gúnyos fintort vágott:

— Vackor detektívnél! — s egerésző macska módján, összehúzott pillákkal figyelte, milyen hatást vált ki Mesteren, hogy a kapitányság legundorítóbb piócáját jelölte meg számára.

Ottó vállat vont, mint akinek édes mindegy, kinél kell lerónia a kötelező „látogatást".

— Ne legyen olyan nagyfiú! — csattant rá Gyorgyevics. — Ne tévedjunk: ellenőriztetem, betartja-e a szabályokat, s ha rajtakapjuk, hogy megsérti, vannak egyéb eszközeink is a törvény betartására! Különben... ha nem tetszik, fellebbezhet! Törvényadta joga! — nyomta meg a szavakat pökhendien.

— Fellebbezek!

Gyorgyevics a szemébe nevetett:

— De ezúttal birtokon kívül, uram! A fellebbezésnek nincs halasztó hatálya. A rendőri felügyeletet, addig is, saját felelősségemre fenntartom! Elmehet!

Ottó hangtalanul kifordult a szobából. Gyorgyevics utolsó mondata már a folyosón érte utol:

— Hát nem jobb lett volna a barátságos kapcsolat?

Az inspektor és azok, akik mögötte álltak — sújtottak, szigorúan ügyelve a törvényszabta keretekre, „aki nincs velünk, az ellenünk van"-elv alapján.

Ottó a rátörő, megoldandó feladatoktól valósággal gőzölögve ért haza. Felesége táncolva szaladt eléje az előszobába. Levelet lobogtatott:

— Ide nezz, ide nézz!...

— Mi az, megütötted a főnyereményt? — tudakolta a nagy öröm eredőjét Mester.

— Meg én! Nekem beütött a barátsági szerződés!

A levél a belgrádi Nemzeti Színház értesítése volt. A színház titkára fennkölt mondatokkal közölte, hogy a lektori vélemények az írónő fordításában előadásra javasolják a nagy magyar író, Madách művét, az Ember tragédiáját, mely a téli évad végén színre is kerül. A honoráriumelőleg a színház pénztáránál az írónő rendelkezésére áll.

A darabfordítás, két hosszú, gyötrődő, lelkes esztendő munkája ekkor már több mint egy esztendeje valamelyik színházi lektor fiókjában porosodott, és Márta reménykedésének már az utolsó foszlánya is széttépődött, hogy valaha is választ kap, vagy legalább viszontlátja az elutasított kéziratot. És most egyszerre itt az öröm: elfogadás, kitűzött bemutató, előleg.. minden-minden!

— Te nem is örülsz? — hőkölt fel Márta, amikor Ottó visszaadta neki a levelet.

— Nagyon!... És ezzel rögtön át is veheted a törzsfőnök és a családfenntartó szerepét! — mondta férje, kitálalva a fejleményeket.

Az asszony túláradó boldogságában kicsinyítő üvegen át látta az urát megbéklyózó hurkot.

— Ugyan! Komiszabb dolgokat is átvészeltünk már! A belgrádiak majd segítenek! Fel a fejjel, pajtás!

Ottótól mi sem állt távolabb, mint az, hogy az események következtében fejét veszítse. Csupán az volt majdnem tűrhetetlenül kellemetlen számára, hogy köznapi és rejtett munkájának végrehajtásában valóban túlnyomórészt feleségére volt kénytelen támaszkodni.

Gyorgyevics gondoskodott arról, hogy a maga karácsonyi ajándékát, a rendőri felügyeletet, minél elviselhetetlenebbé tegye. Vackor úr, az ellenőrzés ürügye alatt a nappal és az éjszaka legváratlanabb óráiban csengetett be sunyi, lapos vigyorsággal pimasz képén. Alaposan körülvizslatott, beletur-

kált mindenbe, ami a keze ügyébe esett, és köszönés nélkül, diadalmasan elvonult, éreztetve, hogy Mester, a „főszerkesztő", kényére-kedvére ki van szolgáltatva.

A rádiószolgálatot és a sokszorosítást most már teljesen Sós Sanyira és Piukovics Lázárra voltak kénytelenek hagyni, mert nem kockáztathatták meg, hogy Vackor, éjszaka, akármelyikük hűlt helyét találja, és szimatolni kezdjen.

Ám ugyanekkor, amikor kezdték börtönben érezni magukat saját lakásukban és Ottó egyetlen lépést sem tehetett anélkül, hogy leskelődő pillantások ne kísérték volna, Márta körül kiterebélyesedett a nyilvános siker, és egészen furcsa következményeket vont maga után.

A belgrádi lapokban sorra jelentek meg a közlemények az Ember tragediája készülő előadásáról a szereposztástól kezdve a rendező nyilatkozatáig, aki lelkendezve emelte ki a fordító fiatalságát, szembeállítva a fordítás jóságával. Kiváló teljesítményként méltatta, rámutatva arra, hogy, íme, milyen fejlett irodalmi élet virul a jugoszláviai magyar kisebbség körében.

Márta kissé propagandaízűnek érezte ezt a nyilatkozatot, s legyintve napirendre tért volna fölötte, ha éppen ezek a szavak nem csíráznak tovább a történésekben. Márpedig továbbcsíráztak! Első jelként a magyar követség nagy alakú, hófehér merített papirosra gépelt levelét hozta el a posta. Az a követség, amely nemrégiben egyetlen sorral elutasította vízumkérését, most csiszolt, fényesre kefélt mondatokkal kívánt neki boldog karácsonyi ünnepeket, és egyúttal „mély köszönetét" fejezte ki azért a szolgálatért, amelyet a Tragédia lefordításával a magyarságnak tett!

Az öreg Magyari apaságát tagadta volna meg, ha nem terjeszti el a város széltében-hosszában, milyen levelet intézett a követség a lányához. És Márta rövidesen arra eszmélt, buzgón, kellemkedően köszöngetnek neki az utcán olyanok, akik évek óta átnéztek fölötte, akik őt Ottóval egyetemben renegátnak, hazaárulónak kiáltották ki. Még Kiss Kázmér, igen, még Kiss Kázmér, képviselő, ügyvéd, földbirtokos és uzsorás, az ultranacionalista hangadó és mégis kormánytámogató politikus-

pecsenyesütő, Ottó legvadabb ellensége is kalapot emelt fa vigyorral arcán, mikor a társaságában levők köszöntötték Mártát.

Talán ennek a váratlan sikernek a főkönyvi lapjára írhatták azt is, hogy bár Ottó rendőri felügyelet alatt állt, a lapot mégsem tiltották be.

Legalábbis erre vallott Gyorgyevics Dusán rejtett célzása. A korzón a napfényes, szikrázó decemberi délben feszélyezettség nélkül, a maga képzelte világfias módon csatlakozott Mártához, hódító bajuszát kézcsókra tapasztotta kesztyűjéhez:

— Gratulálok, asszonyom! — bókolt, magabiztosan, majdnem kihívóan. — Jól nekilendült az érvényesülésnek. Maga jelenleg a mi kis városunk nebántsvirága! Jaj lenne annak, aki most akár egy szalmaszálat próbálna lábacskái elé dobni! Okos asszony... Okos!... — mondta éllel. — Nem tudom, hogy csinálta, mint csinálta, de a maguk számára éppen a legjobb pillanatban vált ez a Tragédia örömjátékká! Bár a férje lenne kicsit is annyira a lehetőségek embere, mint maga! Akkor sokkal simábban futnának a dolgok, elhiheti nekem!... Egyébként: mikor lesz a bemutató?

— Valamikor áprilisban!

— No, akkor, azt hiszem különvonatot kell indítania a vasútnak, annyian akarjuk megnézni! — bókolt még az inspektor, mielőtt elköszönt volna, Csáticsra hagyva az asszonyt.

A csendőr komor volt, titkolhatatlanul gondterhelt, arcára kiült a töprengés.

— Mi baja? — faggatta Márta.

— A politikát átkozom! — fakadt ki a kapitány. — Az este a tisztikaszinóban majdnem kardot rántottunk egymásra néhányan. Kezdenek nagyon furcsa egyéni vélemények gyökeret verni közöttünk jövendőbeli merretartásunkról. Eddig még nem volt példa arra, hogy valaki közülünk nyíltan Hitlerre esküdött volna, hát most akadt! És ki tudja, hány ilyen ifjú titán feszít még a hadseregben? Ha sok, akkor elveszítettük a csatát, mielőtt az első puskát ránksütötték volna. Ráadásul magabiztosan hivatkoznak a régensre: ezt mondta, azt mond-

ta!... És hogy Cvetkovics és Macsek... Ők az ország urai, tudják, hogy mit csinálnak!... Vakok, vakok!... Csak azt a csillagot látják, amely, ha Hitlerék mellé állnánk. a gallérjukra hullanék. Az előléptetést, a karriert, a rendjeleket... Hogy mi lenne ennek a szörnyű kalandnak a vége, azon már nem töprengenek. Csak üvöltik: gyerünk, gyerünk... Kezdem hinni, hogy adott esetben hősi halottak helyett öngyilkosok leszünk! Mert Hitler — egyenlő a nemzet öngyilkosságával! Szerencse, hogy ezek a nyalka úrfiak kisebbségben vannak — még kisebbségben! Tegnap hárman álltak harmincunkkal szemben, és vicsorgatták fogukat, mint a farkasok! Az az érzésem, hogy egy szép napon, mielőtt baj lenne, farkasvadászatot kell rendeznünk!... — azzal ő is elviharzott.

És a viharok három síkon dúltak. A tél viharai vad szelekkel, hófúvásokkal, amint ezt a természet erői kiváltották; de vihar dúlt az emberekben is, egyre nagyobb, amint pártállásuk, felfogásuk elhatárolta őket egymástól, a felső, nagypolitikai síkon pedig egyenesen ciklonok tomboltak.

Február végén Budapesten, a miniszterelnökségi palota nagyszalonjában ünnepélyesen megerősítették a jugoszláv—magyar örök barátsági szerződést, és dagályos vezércikkek ünnepelték a szerb—magyar sorsközösséget. Soha többé egymás ellen — mindörökké egymás mellett! — ez fejeződött ki valamennyiből.

Sós Sanyi volt aznap este vacsoravendégük, megünnepelendő Ottó rendőri felügyeletének megszűntét. A belügyminiszter helyt adott fellebbezésének, és Gyorgyevics, sejtve, hogy Mester közvetlenül is értesítést kap, jónak látta a megszüntető végzést haladéktalanul kikézbesíttetni. Volt benne annyi humor, hogy Vackorral küldette el, aki hirtelen jól nevelt lett, és három hónap után visszanyerte köszönési képességét.

A vacsora előtt Sós átlapozta az újságokat. Elkényszeredve hajította félre valamennyit.

— Örök barátság!? — bukott ki belőle fojtottan. — Szép szavak! De azért az elmúlt éjszaka három halottja és hét súlyos sebesültje volt a kültelki bicskázásnak. Valamennyien magya-

rok és szerbek, akik egymásnak akaszkodtak afölött, ki van közülük itt ősibb jogon! Hát így fest a gyakorlat! Vezércikkáradattal nem irtják ki egyik napról a másikra az évszázados, túlfűtött sovinizmust! Tettek kellenének ide!

— Kik voltak? Munkások?... — ijedt fel Márta.

— Dehogy! Földműveslegények a városszéli tanyákról. Telepesek és törzsökösök! Ahogy az ilyesmi újabban megesik! A mieink nem egymásra rántanak bicskát, hanem legfeljebb azt verik kupán, aki bicskát húz!

A vacsora egy kissé Mártának is búcsúztató vacsorája volt. Készült Belgrádba. Először esett meg vele, hogy önmagáért ment. Meghívták, hogy vegyen részt a Tragédia próbáin. Aznap este utazott, amikor a rikkancsok kiabálni kezdték, hogy Bulgária csatlakozott a tengelyhatalmakhoz.

Ribaricséknál izzott a légkör. Ivo apja dúltan, kivetkezve megalapozott nyugalmából fel-alá taposta dolgozószobája szőnyegét. A kitárt ebédlőajtó a hirtelen félbeszakított vacsora nyomait mutatta, s Márta, bajt sejtve, ijedten kuporodott le az első keze ügyébe eső székre.

— Nem használt kérés, könyörgés — fuldokolta az öregúr. — Pedig a pátriárka végül már kiátkozással fenyegette meg! Nem és nem! Pavle kijelentette, hogy csatlakoznunk kell nekünk is a paktumhoz! Bulgária és Románia már megtette, nem maradhatunk el tőlük! „Elmegyünk Bécsbe! Elmegyünk, mert így akarom!" — hajtogatta kérlelhetetlenül, konokul! Ez a vég! — roskadt egy karosszékbe Ribarics.

— Tévedsz! Ez a kezdet! — emelkedett fel Ivo. Ő volt az egyetlen, aki állt. Karcsú, vállas alakja valahogy megnyúlt a félhomályban. — Lehet, hogy Pavle nem térül le az útjáról, de mi sem!

— Ki az a „mi"? — húga vetette fel a kérdést.

— Majd meglátod!

Ribaricsné bezárta a vitát:

— Az üres gyomor rossz tanácsadó. Ajánlom, fejezzük be a vacsorát. A vendéget nem illik koplaltatni!

Nem engedte, hogy étkezés közben egyetlen politikai ízű

mondat is elhangozzék többé, mégis, jóval elmúlt éjfél, mire Márta ágyba került, annyi minden mesélnivaló akadt. Zavaros volt az álma, mert bár szobája távol feküdt az öreg Ribarics dolgozójától, mégis, minduntalan telefoncsengetés verte ki pihenéséből, mely az éjszakai hangtalanságban a zárt ajtókon is keresztüldörömbölt éles csilingelésével. Ribarics álmatlanul, íróasztala mellett érte meg a reggelt, még csak ruhát sem váltott közben. Szeme alatt ólmossá színeződött a bőr, a borosta kiverte állát, évtizeddel volt öregebb, mint előző este, mikor beleroskadt karosszékébe a reggelizőasztalnál.

— Számot vetettem önmagammal! — mormolta felesége kérdő-aggódó pillantására. — Inkább a pusztulás, mint ez a behódolás. Történelmünk lemoshatatlan szégyenfoltja lesz ez a szerződés, ha tűrjük, ha tudomásul vesszük... ha... ha fejünket önként odahajtjuk ennek az őrült szobafestőnek a csizmája alá...

Ivo robbant be a szobába, egy fiatal repülőtiszt társaságában. Meghallotta az utolsó mondatot:

— Már aki odahajtja!... — kiáltotta apjának, és barátját az öreg Ribarics elé taszította: — Beszélj, Lázó!...

— Szimovics tábornok az éjszaka ultimátumot adott át Pavlenak! A *mi* ultimátumunkat! — szakadozta izgatottan a repülőhadnagy. — A hadsereg zöme szembefordul a régenssel, ha ragaszkodik a paktumhoz! Pavle tajtékzott, árulást emlegetett, és haditörvényszékkel fenyegetőzött. Kosics, a vezérkar főnöke, szintén jelen volt, s Szimoviccsal szemben azt bizonygatta, hogy a hadsereg a régens mögött áll, helyesli a csatlakozást a szerződéshez. És Pavle odavágta a tábornoknak: „Hallja?! Ez a válaszom maguknak!... A szerződést aláírjuk!"

— És?!... — Ribarics képtelen volt többet mondani ennél a kötőszócskánál.

— És?... — a hadnagy arca kigyúlt, szeme csillogott, mintha mámoros lenne: — A mi „öregünk" csak annyit felelt: „Fenség, a történelem már megörökítette, hogy a szerb tisztek egy ízben, nem is oly régen, királyt pusztítottak el a nemzetért! Emlékezzék!"

— Uramisten! — sápadt el Ribarics doktor, mikor a repülőtiszt szavai felidézték Obrenovics Sándor király és felesége legyilkolásának történetét. Eltakarta a szemét, hogy ne lássa az ablakból kihajított félmezítlen tetemet, mint akkor, idestova harminc esztendeje, látta a királyi palota kertjében.

— Ne rémüldözz! — szólt rá fia. — Ha így történik, akkor a nép ítélt, és helyesen ítélt! Értsd meg, apám, valamennyiünk sorsa dől el ezekben az órákban. Neked is döntened kell!

— Már döntöttem!

Ivo megfeszült:

— Pávle mellett?! — szava úgy csattant, mintha nem is apjával, vadidegennel állna szemközt.

— Pavle ellen!... Jugoszlávia mellett!

A szobalány, mintha maga is a víta részese lenne, lelkendezve futott be a reggeli lapokkal:

— Elnök úr!... Tessék nézni, elnök úr!... — és mutogatta a kiáltó főcímeket. — Az angol király!...

Az újságok az angol rádió híradására hivatkozva közölték, hogy György király nemcsak a régi szövetségesi, hanem a rokoni és személyes kapcsolatokra is hivatkozva kéri a régenst, ne írja alá a szerződést, ne csatlakozzék Anglia és az emberiség ellenségeihez.

— Talán ez még észre téríti! — tűnődött el a parlament elnöke, kincsként simogatva az újságlapot. — Talán...

Reménykedése azonban hiábavaló volt. Márta a színházba menet az utcán hallotta, hogy Cvetkovics különvonata a Topcsider-pályaudvarról elindult Bécs felé.

Egy vasutas egyenruhás férfi az utcai padra kapaszkodva lázasan ágált a rohamosan növekvő embergyűrű előtt:

— Elment az átkozott! Vigyorogva integetett az ablakból a szerbségnek ez a meggyalázója, ez a cigány Cvetko!... A cimborája, az a bitang...

— Macsek! — süvítette közbe valaki tajtékozva.

— Macsek!... — kapta fel a nevet a vasutas. — Macsek!... A kalapját lengette feléje... „Csináld jól, Dragisa!" — kiáltotta. Ezt bizony!... Hát hagyjuk ezt a gyalázatot, szerbek!?

— Kötelet a nyakukra!... — a kiáltás egy torokból fakadt, százak és százak ajkán fokozódott bömböléssel — Kötelet!...

A rendőr pedig a sarkon állt, és hallgatott.

A színházban már folyt a próba, mire Márta odajutott, mert útját minduntalan megakasztotta egy-egy összeverődő embercsoport, mely a közlekedést elrekesztve hallgatta feszülten az önkéntes szónokokat. Az izgalom és az elkeseredés a fény sebességének szárnyain repülve mérgezte keresztül-kasul a várost. Az arcok, az addig sokféle emberi indulatot tükröző vonások valamely egyfajta sötét, komor kifejezést öltöttek fel, mely elszántságból és dacból szövődött össze. Ilyen lehetett azoknak a harcosoknak az arca, akik egyszer régen a Rigómezőn, a vesztett csata után, végsőkig harcolva vetették meg lábukat a halottak dombjai között, és hullottak el, kihűlő ujjaik között is szorongatva a mezítlen pengét.

A főrendező egy másodpercre rámeredt Mártára, mikor feltűnt előtte a félhomályos nézőtéren, aztán veszekedve fordult a színpadon még civilruhában tétlenkedő együtteshez. Az egyiptomi jelenetet próbálták volna éppen.

— Micsoda rabszolgák vagytok?! — üvöltött a statisztákra. — Hajtsátok meg a hátatokat, csússzatok a porban, jajgassatok! Jajgassatok, ahogy a torkotokon kifér, hiszen korbács tépi a bőrötöket! Érezzétek a korbácsot!

— A mi hátunkon pedig nem fog csattogni a korbács! De nem ám!

A rendező utasító mondatai annyira az utca hangulatához szabottak voltak, hogy az egyik fiatal statiszta önkéntelenül gondolataiba kapcsolta, s úgy felelt rá, ahogy a künn tomboló szónokok valamelyikének válaszolt volna: lázadva, önfeledten.

A reggel elegánsra fésült, de most már összetúrt hajú színházi főember felfortyanó indulattal vágta a súgólyuk fedelához az agyonceruzázott rendezői kéziratpéldányt.

— Ember! Nem Hitlerről beszéltem!... Most te nem szerb, egyiptomi vagy!

— Mindnyájan szerbek vagyunk, Sztevó — lépett a színpad szélére Éva alakítója. — Mindnyájan azok vagyunk, s nem

tudunk másnak öltözni! Hagyjuk talán, nem megy, nem megy a munka!... Halaszd el a próbát!

A főrendező az asszonyra meredt, s a levegőbe legyintett hirtelen, mint akire rátört a kétségbeesés.

— Függönyt! — kiáltott furcsán elváltozott hangon a kuliszszák mögé, s majdnem kábultan figyelte, hogyan csapódik össze a súlyos sötétvörös bársony a színpad előtt. — Ne haragudjék! — fordult hosszú-hosszú szünet után Mártához. — Majd talán holnap... Barátnőnknek igaza volt! — célzott a színésznőre. — Ilyen légkörben lehetetlen alakoskodni, még kevésbé alakítani! Amikor valaki a holnapra figyel valamennyi idegszálával, akkor képtelen a tegnapba visszasüllyedni! — a hangot váltva, megragadta Márta karját. — Maga most jött a városból. Mit hallott, mondja, az istenért, mit hallott?!

Egy nappal később a bécsi Belvedere-palotában aláírták a szerződést, a csatlakozást a paktumhoz. A Ribarics-házban az asszonyok voltak csak otthon. A rádióbemondó be sem fejezte még a hivatalos közlemény felolvasását, Ivo húga, Milena, felpattant, az ajtónak lódult.

— A fekete zászlót, tűzzétek ki a fekete zászlót! — sikoltotta a folyosóra, ahol a ház népe egybetömörülve hallgatta a rádiót.

Ez a sikoltás csapott fel Belgrádban mindenütt, ahol hazájukhoz húzók éltek. Percek alatt gyászba borult a kőrengeteg háztömege. A járókelők felnéztek a gyászlobogókra, levették kalapjukat, és már szállt is, röppent, viharzott a himnusz, a könyörgés az Igazság istenéhez... Senki nem mozdult, míg a dallam át nem csapott a szomszéd utcába, de akkor felzúgtak, és a süvítő kövek alatt recsegve törtek be a lobogótlanul maradt épületek ablakai...

A Tragédia próbája másodszor is, harmadszor is elmaradt. A szereplők leszálltak a színpadról, és belevegyülve a tömegbe, most már egy ország tragédiáját próbálták. A kosztümös próba március huszonhetedikére virradóra zajlott le Belgrád szívében.

Márta Milenával türelmetlen kopogtatásra ébredt, de mielőtt akár tudatukba is érkezett volna, Ivo már be is nyitott. A kora hajnal bizonytalan szürke világosságában is lerítt róla, hogy

halálosan kimerült. Felöltője panyókára vetve lógott a vállán, félig a földön húzta maga után. Nekitámaszkodott az ajtófélfának, és homlokráncolva fülelte az ablakon betörő morgó, csikorgó zajt, melybe motorpufogás, dübörgés vegyült.

— Halljátok, lányok... — mondta cinkos, testvéri bizalmassággal. — Halljátok?!... Lázóék harckocsijai!

A zimonyi repülőezred tisztjei a velük tartó páncélososztagokkal éppen akkor rohanták meg a régensi palotát, a miniszterelnökséget, és a Ribarics-villa kapuja előtt álló rendőr, sapkáját a levegőbe dobva kiáltott egy elszáguldó, gárdagyalogosokkal tömött tehergépkocsi után:

— Zsivió... éljen Péter, a kis király!

Mire Belgrád népe felébredt, lakat alatt volt Cvetkovics Cincár-Markoviccsal, a külügyminiszterrel együtt, és a tengelybarát politikusok közül sokan. Reggelre a hatalom szilárdan Szimovics tábornok kezében volt. Mártát Milenával egyetemben behajtotta a Terazijára a kíváncsiság. Az utcakereszteződéseket őrző harckocsikon és az itt-ott feltűnő járőrökön kívül mi sem emlékeztetett arra, hogy Jugoszlávia sorsdöntő órái zajlottak le az imént.

— Egyetlen lövés sem dördült el! — mesélte magából kikelt hangossággal egy jól öltözött öregúr nagyothalló társának, miközben idegesen tépegette melléig érő bozontos, ősz szakállát. — Egyetlen lövés sem, hallod, Gyuró!... Felébredtem a tankok csikorgására, és az ablakból — tudod, szobám ablaka éppen Pavle palotájára néz! — két szememmel láttam, hogy amikor odaért a kerítéshez az első tank, az őrszem kiugrott a bódéból, fel arra a vasmasinára, nyakába borult a rajta ülő katonáknak, és kiáltozni kezdett:

— Zsivió, Petár, Zsivió!... — aztán a tank neki a vaskapunak, s ágyúját már csavarta is Pavle ablaka felé... Érted, ágyút Pavle ablakának!... Zsivió, Petár!... A saját testőrei törtek be hozzá!... Zsivió, Petár!

A Teraziján szorongók felkapták az öregúr kiáltozását, és a gyerek-királyt éltető hangorkán majd szétfeszítette az utca falát.

A nyitott ablakokba szorgos kezek rádiókat rakosgattak ki, és egyszerre elhalkult az éljenzés, mert a bemondó izgatottan kiabált a rádiók érctorkaiból:

— Figyelem, rendkívüli híradás... Figyelem: felolvassuk őfelsége II. Péter király kiáltványát... Figyelem!

És már hallatszottak is az udvari köntösbe öltöztetett szavak: „Én, második Péter, isten kegyelméből Jugoszlávia királya..."

A király átvette a hatalmat!

Aztán a bemondó, mintha tudná, mi feszíti a tömeget, közéjük odadobta a hírt:

— Pál, a volt régensherceg, katonai őrizet alatt útban van a görög határ felé!... Éljen a király!

Az újságíró klubból ismerős, téglavörös arc tolakodott Márta elé. Izzadt a megivott whiskytől és a szenzáció izgalmától:

— De mennyire útban van! Páncélos kísérettel és néhány bőrönddel csupán! A repülőtisztek összevissza két órát engedélyeztek neki a csomagolásra! — hadarta angollal keverve a szerbet.

A tömeg ütemesen harsogni kezdett:

— Bolje rat nego pakt!... Bolje rat nego pakt!... Zsivió!...

— Mi ez?... Háború?... Nem értem egészen!... — hegyezte fülét az újságíró.

— Jobb a haború, mint a paktum! — tolmácsolta Milena kéretlenül, s már ő is kiáltozott. Lehetetlen volt nem együtt kiáltani a tombolva ünneplőkkel.

A közeli textilüzlet tulajdonosa kiállt boltja ajtajába, és egy végtelen szalagról marokszámra vágta a kokárdának valót:

— A királyért!... tűzzétek fel, testvérek, tűzzétek fel!... — ismételgette gramofonszerűen, és hisztérikus nevetéssel szórta a szalagocskákat.

Mártáék az angol újságíró széles vállának oltalma alatt előrefurakodtak az emberbolyban, oda, ahonnan egyre harsányabb szidalmak reppentek fel:

— A tűzre velük!... Testvérek, égessük meg őket!

— Zsivió!...

A Német Utazási Iroda óriási méretű tükörkirakata úgy roppant össze, mint ököl alatt a vékony tojáshéj, és tucatnyi marok ragadta meg Hitler pamacsbajuszos emberfeletti méretű képeit. Alája szórták vezérkarát, és a papírból rakott máglyán egyszerre a lángok kezdték emészteni a birodalmi vezért. A lobbanó tűz belemart ábrázatába, mely keserves fintorra torzult, és fekete hamuvá omlott szét, ahogy a lábak dühöngve beletaposták a friss eső keverte sárba.

Valahonnan az emeletről virágeső hullott alá. Valaki letépte cserépben őrzött kicsiny télikertjének valamennyi bimbaját, és állandóan szórta az ünneplőkre.

— Éljenek a katonáink!

Belgrád az örömtől részegedett meg ekkor reggel!

A paktum érvényét vesztette, mielőtt érvénybe lépett volna! Érvényét kellett, hogy veszítse, hiszen Szimovics tábornok és a katonaság éppen a szerződés miatt ütött pártot, és a belgrádi százezrek hitet tettek az akció jogossága mellett.

Azután a Szimovics-kormány nyilatkozott.

Mindenről beszélt, csupán a paktum érvénytelenítéséről nem!

Jugoszlávia felhörrent.

Újabb nyilatkozat. A paktumot ugyan nem mondjuk fel, de módosítjuk! Jugoszlávia minden körülmények között semleges marad, és hatálytalanítja a paktum titkos megállapodásait.

A tömeg tüntet!, Vesszen a paktum!

Szimovics tárgyal a németekkel.

Hitler ragaszkodik a megállapodáshoz.

Szimovics mozgósít!

Macsek belép a kormányba, és közvetít — állítólag!

Ivo egyszerűen eltűnt. Csak hangja jelentkezik olykor a telefonban:

— Munkástömeggyűlés, Vuk, a költő szobránál. Nehogy odadugjátok az orrotok! Ki tudja, hogy végződik! Irtózatos az elkeseredés!

Egy óra múlva újabb telefon:

— Nincs tömegtüntetés. Szimovics felvonultatta a csendőr-

ezredet! Most minden csepp vér drága, semmint egymást ontsuk! Vigyázzatok magatokra!

A színházban folyik a próba. Ádám-Danton a színen. Dörög az emelvényről a rongyos újonchad előtt:

Azt mondom én is. — Két szó menti meg
A mindenünnen megtámadt nagy eszmét.
A jók számára mondjuk egyikét:
„Veszélyben a hon" és ők ébredeznek.
A másikat a bűnre mennydörögjük,
E szó: „reszkessetek!" — s megsemmisülnek.
Felkeltek a királyok ellenünk,
S eléjük dobtuk fejedelmünk fejet . . .

és a színen hirtelen megbolydul a mellékszereplők hada, dübörög a deszka a muskéták agyától. Az újoncok vezénylő tisztje az emelvény elé ugrik, kardot ránt:

— Megyünk! Minden szerb elmegy! Zsivió! Bolje rat nego pakt!... Inkább a háború, mint a paktum!... Megmentjük a nagy eszmét!... Az utcára, fiúk!

Már nincs Danton, nincsenek rongyos francia népfelkelők... csak szerbek!... Inkább a háború!

Márta remegve ül a földszinti zsöllyében. Zsebkendőjét foszlányokká tépte. A Tragédia a színpadról átível az életbe, visszatarthatatlanul.

A függöny rácsapódik az üres színpadra, és a rendező vállat ránt:

— Nincs mit tenni! Közhangulat! Gyerünk mi is!... Talán holnap!

De lesz-e holnap?

Telefon Szabadkára. Közbenjárók a postaigazgatóságnál, és még így is félnapi kínzó várakozás, míg végre a katonák dróton zúgó parancsai között három ellopott perc akad.

Ottó tudja, hogy Márta élete most a Tragédia.

— Maradj, szívem, maradj nyugodtan! Itt minden csendes! Zsuzsa jól van, nincs semmi baj! Talán nem is lesz!... Bízzunk!

Holott a bizakodásnak már az utolsó morzsája is megőrlődött a történések malmában. A berlini rádió már huszonnégy órája szakadatlanul üvölt az állítólagos bánáti „szerb merényletekről"... „Halomra ölik a békés német őslakosságot!"... Két évvel korábban ugyanezt tajtékozta a lengyelek felé... „Ezt nem lehet tűrni!..."

Budapest: Teleki, a miniszterelnök, pisztolyt emelt magára. Halott!

A vörös képű angol újságíró karonfogja Mártát a Teraziján:

— Most kapott telefont Budapestről a sajtóattasénk. Német csapatok özönlenek Magyarországon át Jugoszlávia felé. Teleki ezért ölte meg magát. Nem adok három napot! Én már csomagolok! Ismerem a dörgést: ott voltam Lengyelországban!... No, a mai riportom címe: Belgrád, 1941. április 3.

Ivo apja hírt hoz: a kormány Belgrádot, Zágrábot, Ljubjanát nyílt városnak nyilvánítja... esetleg. Zágrábból menekülnek a zsidók. Ott Pavelics usztasái nyíltan hirdetik a fasizmust.

A német állampolgárok pedig az Uranus gőzösön elhajóznak Belgrádból. A követségek már elkuldték az asszonynépet és a gyerekeket!

Háború?... Vagy mégsem?! Hiszen Ottó oly bizakodó!

Macsek helyettes miniszterelnök, Rómába utazik.

Próba. Ismét próba. Ki tudja hányadik, és hány lesz még? Ez az első, melyet sikerül végigjátszani zavaró mozzanat nélkül. Ádám-Kepler a tanítványahoz intézi a szín utolsó szavait:

Engem vezess, te, kétes szellem, őr
Az új világba, mely fejlődni fog,
Ha egy nagy ember eszméit megérti,
S szabad szót ád a rejlő gondolatnak,
Ledült romoknak átkozott porán. —

A színész nem is érzi, éli, amit mond. — Hangja reszket, sóvárog, idézi a jövőt, melynek jönni kell... jönnie, akár vészen, pusztuláson, halálon át! Dobbenetes! Már a rendező

sem kiált közbe, elnémultan, nyügözötten ül helyén s csak int: pompás, ragyogó, gyerünk, gyerünk!... Függöny!

Két nap a színpad előtt! Már él, zajlik, nyügöz, kábít a Tragédia! Márta szájpadlása kiszikkad. Együtt mondja, együtt kell mondania minden szót azzal, aki éppen most ejti Madách víziós igéit, elejétől végig... elejétől végig!... Ez a megdicsőülés... ez a mennyország!

Főpróba holnap... Virágvasárnap... Április hatodikán...

„Istenem, csak el tudjam viselni ezt az álmatlan éjszakát!"

Hajnalban telefon lenne Szabadkára. Beszélni kell Ottóval, beszélni, és elmondani, milyen csodálatos az egész. Milyen élő ez a Tragédia!

A telefonközpontos lány sír, csuklik a hangja:

— Tilos a beszélgetés, goszpogya!

Fél hat.

Ribarics doktor felszakítja az ajtót:

— Csomagoljatok! Azonnal!... Itt a háború! A berlini rádió most olvassa fel a hadüzenetet!

És a világot ebben a pillanatban, fület tépő, irgalmatlan üvöltő vércsevijjogás tölti be. Zúg, zeng bele az ablak, és az asztalon álló kristálypohár egyszerre szinte emberi sikollyal szilánkokra pattan, s úgy hinti cserepeit, mint megfagyott könnyeket.

— A szirénák!... Légitámadás!...

Menekülni?! Hová?!... Merre?!...

Az ég felhőtlen kék, arany csillámait krőzusmód szórja a nap, soha ilyen tavaszt! — áldott, ibolyadús virágvasárnap! Ez igérkezett tegnap!

És most kéklik, aranylik, de ugyanakkor dörög is az ég!

Dörög, mély, föld alatti dörgéssel, és villámlik a felhőtlen mennybolt. Dörög, bőg, üvölt...

„Mellettem állsz, ha kitör a vihar?"... „Mindhalálig!"

Itt a vihar és itt a halál!... Ottó, hol vagy?!... Miért nem fogod a kezem?... Miért!?...

A kertben felnyögött a föld, villám vágta be az ablakot, és forró szélvész fergetege csapta mindhármukat a szobasarokba.

A kőfal reszketett, megremegett, akár az életért szűkölő lelkes lény, és valamilyen, már a hallás határán túlívelő hang a végzet indulóját dobolta fülük belső hártyáján.

Levegőt... levegőt!

Aztán csend támadt! Mérhetetlen, valószínűtlen csend!

A romlás csendje, melynek öblétől csupasz csontkoponya vigyorog.

Márta rémülettől tágra nyílt szeme látta a fényes kaszapenge suhintását, hatszor egymás után... hatszor, amint a bombasorozat, egymást követve. robbant.

Valahonnan füst gomolygott be a tépett ablaknyíláson, és a napsugár most gyászfátyolos lett.

Sikoly térítette magukhoz őket. Halódó ember végső sikolya, mely szavak nélkül búcsúzott. Majdnem eszelősen tántorogtak az ablakhoz — a hang húzta őket. A kert már halott volt. Az ezüstfenyők egymásra dőltek, furcsa, törött szögben bogozták össze tépett ágaikat, keskeny nyílás maradt közöttük csupán, amolyan szív alakú sírkoszorú, körülfonva a túlnani világ kicsinyke darabját. A zöld keretben a villát őrző rendőr kapaszkodott fel a vasrácsba fogózva. Csukott szemű arca a hibátlanul kék égbolt felé fordult. Ronggyá tépett ruhájából növekvő vörös foltokkal fehérlett ki teste. Még bugyborékolt roncsolt torkán a sikoly, mikor két karját felcsapva lebukott, és a halott embert eltakarták a halott fák...

Belgrádot bombázták.

Reggel hat óra volt.

A gépek a tornyok magasságában bőgették motorjaikat, és a jegenyék csúcsát súrolva zúdultak sátáni kegyetlenséggel az eleven életre, mely a virágok ünnepét akarta megülni.

Leszállt az este, tűzben, füstben, szakadatlan bombadörgésben, és a Ribarics-ház népét már fojtogatta a pince dohos, nyirkos levegője, melyben nem tudott fénylő lángra kapni az árva gyertya kanóca.

A vízvezeték nem adott többé egyetlen kortynyi italt sem a cserepes ajkak enyhítésére, s a tépett villanyvezetékből elvillant az áram világossága.

Sírni sem tudtak többé, könnyük elszikkadt az állandósuló rémületben. Összebújtak — rémült asszonynyáj, és várták, hogy véget érjen minden.

Ribarics doktor valamikor elveszett közülük, anélkül hogy bárki sejtette volna, mikor, hová?

Nem mertek mozdulni.

A pince szellőzőrésén lángvörös remegés verődött be állandóan. Távol-közeli tűzvészek fénye, amely hirtelen elöntötte a menedék süket sötétségét, mikor az ajtó kilendült sarkán.

Ivo kopogott le a lépcsőn. Egyenruháját pernye feketítette, csontosra szikkadt, megvénült arcát vérző sebhely szántotta fel.

Szárazon parancsolt:

— Itt nem maradhattok! Szedelőzködjetek!... Ki mit bír — a legszükségesebbet!

És vitte őket, fel, messze, az Avala mögé, a távoli szőlő kicsiny présházába, anyja motyóját cipelve.

— Apám?... — felelte anyja kérdésére. — A kötelességét teljesíti!

Hajnalhasadtára értek fel a hegyek közé, átvágva Belgrád poklán; égő, porba omlott házak, gyerekholttestek és üvöltő sebesültek iszonyatát hurcolták magukkal elfeledhetetlenül.

— Hitler!... — mondotta Ivo, mikor elbotladoztak egy anya és három gyermeke holtteste mellett. Úgy borultak egymásra a légnyomástól, mint a megdőlt búzakévék. — Hitler!...

A napkeltével kerekedő szél elhajtotta a menekülők fölül a füstöt, s a növekvő távolság lassan-lassan halkuló dörgéssé fakította a robbanások és az omló házak idegtépő morajlását. Mártát magához térítette Ivo könyörtelen nyugalma és az erdő mozdulatlansága. A többiek szinte bénán roskadtak le a présház előtti tisztáson a sok kilométeres gyaloglás fáradtságától, de ő ellenállt követelőző izmai sajgásának, és a férfihoz csatlakozott.

Ivo a lankás szélén állt. Belgrádot nézte.

Már nézték együtt egyszer, egy téli hajnalon az Avaláról, mikor füstöt pipáltak a behavazott háztetők, és könnyű, kékes köd ülte meg a harangok dalától zengő ólmos pirkadatot.

Akkor vékonyka, fekete fonalak kígyóztak a hegyoldalak mély havában a város felé. Emberhangyák cipelték a rőzsét, hogy a tűzhelyben fellobbanjon az éltető láng. Most vastag emberfolyamok ömlöttek a városból kifelé, a szélrózsa minden irányában — iszonyodó futással a lángok elől, mely megemésztette azokat a tűzhelyeket, ahol addig békességes otthonuk volt.

Belgrád népe mentette maradék életét.

— És most?!....

Márta képtelen volt többet mondani ennél a két szónál.

— Harcolunk!... Ne félj! — tegezte Ivo a bajtárs bizalmasságával. — Most fut a nép, de valahol ott — intett határozatlanul a távoli hegyekre —, megveti a lábát, és szembefordul a vésszel. Szembefordul, aztán előrelép és — üt! Mire a lángok elhamvadnak, elmúlik a rettenet is — akkor lásd meg: mi következik! Ami történt: orgyilkosság, és most: bosszú, bosszú, bosszú!

A nap felbukott a ködbe vesző távolban, és elfakította az égő város máglyáit. Csak füst dagadt, dagadozott vastag pászmákban felfelé. Márta pillantása a Nemzeti Színház kiemelkedő épületét kereste önkéntelenül. Füstcsokor lebegett felette.

— Ég!... — olyan reménytelenség csengett felkiáltásában, hogy Ivo ihletetten mindent elértett.

— Igen!... Ég!... A Tragédia tűzbe roskad... De — a te költőd mondta: „küzdj és bízva bízzál!"... Az a három tüzér, aki légvédelmi ágyújával ott harcolt a téren, a színházad előtt, tudta ezt, bár sohasem hallgatta igéidet. Három fiatal gyerek volt, amolyan elsőéves legények. Az ágyújukkal együtt haltak meg, a bombabecsapódás pillanatáig fedezetlenül lőtték a támadó gépeket! Küzdöttek és biztak!... Meghaltak!... Most már nekünk kell küzdeni és bízni helyettük is! — mondta a haldokló város fölött az egykori aranyifjú, akiből most már csupán arany makulátlansága maradt meg, melyet nem bír bepiszkítani semmi szenny, mert magától valóan tiszta.

Hallgattak.

— Mennem kell! — sóhajtott aztán Ivo. — Sok a tennivaló!

Egyre több és több! De mi is szaporodunk!... Mi is szaporodunk! — ismételte. — Nem is sejtheted, milyen légióvá nőttünk ezen az éjszakán!

Szinte már hallótávolból kiáltott vissza, mert lépte elvitte búcsú nélkül:

— Ne moccanjatok! Idejében értetek jövünk!

Három napig óvta őket a présház. Három napig nézték dermedten a város pusztulását, mely fölül nem tisztultak el a fekete keresztes héják. Három napig látták a bombák zuhanását! Látták, amint elválnak a gépektől, egy pillanatra mozdulatlanul, súlytalan könnyedséggel tétlenkednek a levegőben, hogy aztán tömegük gyorsuló mozgásával csapódjanak rá mindenre, ami emberi, és belefullasszák a pusztulás piros-fekete örvényébe.

Márta a várossal együtt égett. Térdét átfonva némán ült egy kőkoloncon. Ha Ribaricsné ételt hozott neki, elmorzsolta; ha italt, kiürítette, anélkül, hogy ízét érezte volna; tűrte, hogy esteledéskor takarót borítsanak a vállára. Aztán ott virradt rá az új nap, a füvön fektében a kőkolonc mellett, és első pillantása ismét a várost kereste. Messze lobogtak a tüzek, mégis kiperzseltek belőle mindent, ami gyenge volt, habozó, félénk. Érzései elparázslottak ebben a belső forróságban. Ami megmaradt belőlük, kemény volt, szilárd, elpusztíthatatlan.

Harmadnap délben motorkerékpár pöfögésére neszeltek fel. Ivo érkezett meg.

— Ne aggódj, apa él, útban van Bosznia felé! — szólt anyjának első mondata, de aztán rögtön Mártát húzta félre. — Ma este indulsz! Menned kell! Pillanatok kérdése az összeomlás, és Belgrád elfoglalása. A németek koncentrikusan támadnak Bulgária, Románia, Ausztria felől, és Magyarországon keresztül. Mussolini, az a bitang, nekilódult Szlovéniának. Háború mindenütt, amerre látsz. Csak a Duna—Tisza köze csendes. Ott eddig egyetlen lövés sem dörrent. Haza kell jutnod! A telefon nem működik, a zágrábi rádió — a mi rádiónk két napja nem ad életjelt! Ottó és a vajdasági mozgalom, éppen most, el van vágva mindentől. Te vagy az egyetlen, megbízható — az utolsó

futár! Át kell törnöd Szabadkára, ha térdig kopik a lábad, akkor is!

— Értettem!... — Márta már emelkedett, hogy induljon, további kérdezősködés nélkül, gépiesen. A parancs elhangzott, tehát megy!

Ivo karonkapta:

— Hova szaladsz?!... Újvidékig eljuttatlak egy őrnaszádon. Itt egy ápolónői egyenruha, itt vannak az okmányaid! — szórt le egy csomó holmit a motorkerékpár csomagtartójáról. — A jugoszláv hadsereg önkéntes ápolónővére vagy. Nyílt paranccsal mégy a szabadkai hadikórházba. A vörös keresztet állítólag még az ellenség is tiszteli... Add át ezt a csomagot Ottónak, aztán menj, és ápold valóban a sebesülteket! Mást, pillanatnyilag úgysem tehetsz!

A csomag kicsiny volt, de súlyos.

— Aranypénz! — felelte Ivo szárazon. — A dinár holnap már esetleg fagarast sem ér. A harchoz pedig pénz *is* kell... De nem ez a fontos... A többi, ami még a dobozban van! A pénzt elszórhatod, de a többit az életed árán se add oda. Az a jövőnk... A holnap és az élet!... — lázasan beszélt, töredezve. — Rejtjelkulcs és utasítások. Holnap már messze leszünk egymástól, s ha te ezt elveszted, hangunkat sem találjátok meg az űrben, léptünket az erdők végtelenségében! Hát úgy vigyázz rá! És most öltözz, fogy az idő!

Egy kicsiny hátizsákba minden belefért.

Kilencedikén hajnaltájt tette partra az őrnaszád az újvidéki hajóállomásnál. Az éj sötétjében, leoltott lámpákkal szelték a Dunát, a tengerészkatonák fegyvereiknél feszültek, úgy lestek minden árnyat, mely a hullámokon mozgott. A Vaskapu felől már hitleri naszádokat jeleztek, és a német repülőgépek alacsonyra ereszkedve kémlelték a folyót, tüzet nyitva a hajókra. A habokon lidércfények villóztak, lidérces volt a futás is, mint a rémálom.

Éjszakára Szabadkán volt. Kezében a nyílt paranccsal egyszerűen megállított egy teherautóoszlopot. A parancsnokló tiszt káromkodva ugyan, de felvette. Lószert szállítottak, és vakon

belehajtottak a menekülők oszlopaiba. Mert már mindenki mindenünnen menekült. Péterváradról Újvidékre, Újvidékről Zomborba, Szabadkáról Újvidék felé, ahogy a rémhírek, a szakadatlanul növekvő, változó és összeszövődő rémhírek kergették a gyengelelkűeket.

Utolsó tíz kilométerük tétova tapogatózás volt a vakhomályban. Az égboltot felhőtakaró szőtte be, s megfosztotta őket még a csillagfénytől is, az egyetlen fénytől, mely vezérelhette volna a sofőröket. Csak a rémült kiáltások tudatták velük, hogy embernek sikerült félreugrania a szakadatlanul őrlő kerekek elől. Valahol a sötétség odvában lappangott Szabadka, onnan áradt az árokszélen bukdácsolók egymást követő, nehezen ziháló csoportja.

Nagy sokára tömör árnyak emelkedtek fel előttük: házak. A városszéle.

Útőrség. A teherautókat vezető tiszt mormolva tárgyal egy másik sötét emberalakkal, majd megveregeti Márta kezét:

— Szálljon le, nővér! A mi útunk más pokolba fordul. Oda már nem jöhet velünk! Három kilométer a város közepe, addig elviszi a lába is. Katonaszerencsét!

Az utca üres. Sehol egy lélek. A léptek oly kietlenül konganak a kövön, mintha sírboltok között halna el neszük. Itt már nem él ember? Szörnyű ez a némaság, szörnyű és kísérteties!

Sehol egyetlen fény, mozgás, még macska sem nyávog a tetőgerincen. Aztán:

— Sztoj!... Állj!... Ko je?... Ki vagy?

Fegyverzávárzat csattan halkan.

— Ápolónővér!

— Három lépést előre!... Okmányokat!

Tovább!

— Sztoj!... Ko je?

— Ápolónővér!

— Okmányokat!

Tovább — a harmadik sarokig.

— Sztoj!... Ko je?

A sötétségben csak hangok, fegyvercsörgés, kérdés, felelet, rejtett zseblámpavillanás, mely csupán az ő arcába világít, de nem fedi fel, ki lobbantja a lámpát.

Bakancscsörgés. Már nem várja a kiáltást, ő kiált:

— Barát!... Ápolónővér!

Ezúttal kesztyűs kéz nyúl az okmányokért, és a fény végigsöpri tetőtől talpig, megtapogatja egyenruháját, vöröskeresztes karszalagját. Sóhajszerű lélegzet, szinte fütyül:

— No, lám, a halottak hazatérnek! Valaki azt mondta, tépett testét látta a belgrádi utcán... És én megültem halotti torát!

Csátics volt, egy komor csendőrszakasz élén.

Majdnem hisztérikus kitöréssel kapaszkodott a férfi karjába:

— Elsiette! Élek!

Beszélnie kellett, bármit, hogy hallja saját hangját, hogy kiszabaduljon a néma házak, a néma éjszaka és a testtelen, személyét követelő parancsok csapdájából.

— Napred!... — a szakasz előrelendült tompa dobogással. Lövésre fogott fegyverük kétoldalt az utcasort leste: a lehúzott redőnyöket, a betámasztott kapukat. Vonulásukat foszforeszkáló, zöldes fénypontok követték kaputól kapuig. A hangtalanul vicsorgó kutyák szeme... Még a kutyák, igen, a kutyák is megnémultak a félelemnek ebben a homályában.

Csátics fél kezét nyakában lógó géppisztolyára feszítette, a másikkal oly görcsösen fogta Márta karját, mintha sohasem szándékoznék többé elereszteni.

— Látja ezeket a lapuló házakat? — mormogta halkan. — Jól értette: lapuló házakat mondtam! Nemcsak a gazdáik lapulnak, ők maguk is! Ez a horvát ház, a másik magyar, a harmadik szerb. Most még tartjuk a rendet közöttük, a redőnyök alól hallják az őrség csizmáinak csattogását, hallják, hogy zörren a fegyver. Nem mernek moccanni, sem a házak, sem a gazdáik. Ám ha tudnák, hogy utoljára koppan itt a léptünk, mögöttünk már mozdulnának a kapuk, maguktól mozdulnának szinte, és egymásnak esnék a horvát, a szerb, a magyar...

— Rémeket lát! — borzadt meg az asszony.

— Bár ne látnám! De látom, és érzem. Így oszlik fel egy ország, veri ki testét a hullafolt — elevenen!... Eh, ne hallgasson rám!

— Sztoj!...

Valaki fut, nem áll meg.

Tűzcsík. Lövés.

A halotton fehér harisnya, kézzel kötött.

— Vége! Sváb volt az ebadta! — dünnyögi egy hang.

Kabátja alól kigurult egy rövidre fűrészelt csövű puska.

— A hullafolt! — meredt rá Csátics. — Emlékezzék: mit mondtam!

Aztán rövidre felvillant a zseblámpa. A férfi sapkájához emelte kezét:

— Hát hazahoztam magát... — és hátrakiáltott megint, a csendőrök felé! — Napred!... Előre!...

Tizenegy lépésre rejtőzött az otthon, a fák alatt.

Valahogy végig tudta vánszorogni ezt a tizenegy lépést, aztán valósággal úgy zuhant be a küszöbön, be — a fény birodalmába, mely Belgrád óta elveszett előle.

Sikoltás, sírás, jajszó, Zsuzsa gőgicsélő kiabálása s Ottó két karja, amint zihálva a magasba kapja, szorítja, szorítja.

Valaki vizes ruhával simította végig az arcát, s ez visszahozta az eszméletlenség tájairól. Szabó Mari néni agyonmosott, eres, görcsös anyakeze támogatta fel ültébe a diványon.

— Könnyebbüljön meg, beszéljen, lelkem! — biztatgatta, ahogy a nagybeteget szokás.

— Nincs mit!... — válaszolta, mert már újra kemény volt, kiégett, amilyenként elindult az Avala fölül, a présház tisztásáról. — Ottó, rajtad a sor...

Szabó Mari eltűnt tapintatosan.

Még csókjuk sem volt egymás számára. Két harcos beszámolója az ütközet előtt.

Mire végeztek dolgukkal, valahogy megérezték, hogy odakünn hovatovább felsejlik a hajnal.

Ottó eloltotta a lámpát, és felnyitotta a zsalut. Valójában: pirkadt. És a városban megszólaltak a nagycsütörtöki harangok.

A ház előtt megálló autó dörömbölt.

Csátics rohant be.

— Vége!... Most vonulnak el a határbiztosító csapatok! Nyomukban én, a csendőrökkel! Szabadka, ma reggeltől, a senki földje. Velünk jöttök?...

Ottó nemet intett:

— Maradunk!...

A csendőrtiszt beharapta szája szélét. Mikor kiengedte ajkát fogsora közül, már vér serkent rajta. Odakünnről sürgető kiáltás hívta. Sarkon fordult. Az ajtóból szólt vissza, szinte fájdalmasan:

— De jó nektek!... Jó nektek, hogy megvethetitek a sarkatok, és nem űz a parancs! Isten adja, hogy még találkozzunk!

Puffant az autó motorja.

— Elmentek! — lehelte Márta, és Ottó karjába kapaszkodott.

Csend.

Pirosan hasadt a hajnal odakünn.

Ők álltak az ablakban.

Egyszerre csillagosan megrepedt előttük az üvegtábla, kerek lyuk ütődött rajta, és sivítva elfüttyent valami a fülük mellett.

Valahol kurtán pattant a lövés csahintása. Valaki fegyvert emelt, és a golyót nekik szánta.

Nem moccantak.

... Már nem lapulnak a házak — villant Márta eszébe Csátics furcsa látomása.

És mögöttük megszólalt Szabó Mari néni tűnődő hangja. Észrevétlenül surrant közéjük.

— Már kopogtat a halál, lelkeim! Vajon kiért kocogtatta meg az ablakot?!

Fenn, a mennybolton, elveszően, repülők döngtek, és a sarokban rekedten szónokolt a rádióban valaki a távoli Budapestről:

„Előre a déli határok felé!..."

Erre sem moccantak.

Fogták egymás kezét, és tudták — kezdődik a harc!

Kettejük harca.

Sokuk harca, küzdelme az embertelenség ellen, mely már éppen átfolyt a határokon.

Márta szorította ura kezét.

— Mindhalálig!... Veled!... — találta meg újra a szavakat, és érezte, hogy ez többé nem üres ígéret, a sors éppen most váltja talán valóra.

Ivo, lehet, már küzd valahol.

És bizonyosan, Szilvágyi is ví a maga módján.

Most kettejükön a sor!

Kettejükön!

Márta nézte a golyó ütötte uvegcsillagot.

...Kiért kocódott a halál csontujja az ablakon, kiért?...

A város még nem sejtette mi vár rá. Kongtak a nagycsütörtöki harangok.

Az író búcsúzója:

Voltaképpen ekkor kezdődött! Könny, kínszenvedés, halál és megdicsőülés. Gyerekek, asszonyok: kicsik és nagyok, gyengék és erősek; férfiak, akik nem törtek meg, bár testük roncs volt már csupán. Hallgattak, és meghaltak a bitófán, a kivégzőcsztag sortüze alatt, a börtöncella mélyén vagy az erdő magányában.

Magyarok voltak, szerbek, munkások, parasztok és fehér galléros művelői a gondolatnak, az eszmének, mely betöltötte őket.

Kivárták, hogy átcsapjon rajtuk a barna szenny első hulláma, aztán saját magukból építettek gátat tovaterjedése elé.

Hősök voltak.

Az író bevallja, hogy amit papírra vetett, vérből sarjadt, és a maga legdrágábbja is vérével táplálta ezt a krónikás forrást.

Ennyit a regényről, melynek nincs vége, mert csak ezután virradt szereplőire a megpróbáltatások napja.

Regény? Nem!

Igaz, valóságos, szenvedélyes élet!

Vége

36694
Budapest, IV., Erkel u. 30

Felelős kiadó a Szépirodalmi Könyvkiadó igazgatója. Felelős szerkesztő: Fábián Katalin. Műszaki vezető: Jánosa István. Műszaki szerkesztő: Ágotai Béláné. Képszerkesztő: Loránt Péterné. A címlap és kotésterv Szántó Tibor munkája Megjelent 3200 példányban, 28,25 (A/5) ív terjedelemben. Ez a könyv az MSZ 5601—59 és 5602—55 szabványok szerint készult a Szombathelyi Nyomdaipari Vállalatnál, Szombathely, Kossuth Lajos utca 6. szám. 1962/6055. Felelős vezető: Hofmann Miklós.

Sz-30-h-6365